تفسير روح البيان

Rûhu'l Beyân

– Kur'an Meâli ve Tefsiri –

İsmail Hakkı BURSEVÎ

ERKAM YAYINLARI

CİLT 3

بسم الله الرحمن الرحيم

İSTANBUL 1431 / 2013

RÛHU'L-BEYÂN

- Kur'an Meâli ve Tefsiri -

İsmail Hakkı BURSEVÎ

3. CİLT

ERKAM
YAYINLARI

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak
Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz, kısmen ya da
tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Erkam Yayın No: 180

Redaksiyon:
Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz
Abdullah Sert
Mustafa Eriş
Dr. Ali Namlı

Tercüme Kontrol:
Dr. Hüseyin Kayapınar
Dr. Durak Pusmaz

Tercüme (3. Cilt):
Ali Hüsrevoğlu
Dr. Murad Sülün
Dr. Yusuf Akgün

Mizanpaj & Kapak:
Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No:
978-605-302-331-9

Yayın ve Matbaa Sertifika No: 19891
Baskı Tarihi: İstanbul / 2013

ERKAM YAYINLARI
Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşsın yolunuz...
İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

Bu eserin e-kitap çevrimi **SaveAs Bilişim** tarafından yapılmıştır.
www.saveas.com.tr

سُورَةُ اٰلِ عِمْرَانَ

3- ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

Medîne'de nâzil olmuştur, 20 âyettir. 34-37. âyetlerde Hz. Meryem'in babasının mensup olduğu İmrân ailesinden söz edildiği için sûe bu adı almıştır.

MUTLAK GÜÇ SÂHİBİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَۙ ﴿٣﴾
مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَۜ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ
لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۜ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى
عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِۜ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ
فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾
هُوَ الَّذِٓي اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ
وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌۜ فَاَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ
ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَأْوِيلِهِۚ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُۢ وَالرَّاسِخُونَ
فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِۙ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَاۚ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُولُوا
الْاَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
رَحْمَةًۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَٓا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ
لَا رَيْبَ فِيهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. Hayy ve kayyûm olan Allah'dan başka ilah yoktur.

3.4. *(Rasûlüm!)* O, sana Kitab'ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak tedrîcen indirmiş; daha önce de, insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ile İncil'i ve Furkan'ı inzal etmiştir. Bilinmeli ki, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.

5. Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.

7. Sana Kitab'ı indiren O'dur. O'nun *(Kur'ân'ın)* bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki O'nun te'vîlîni ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. *(Bu inceliği)* ancak akl-ı selîm

sahipleri düşünüp anlar.

8. ***(Onlar şöyle yakarırlar:)*** **Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.**

9. Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez.

Birinci âyette geçen *"Elif"* harfi *"Allah"*a, *"Lam"* harfi *"el-Latîf"* ismine, *"Mîm"* harfi de *"el-Mecîd"* ismine işaret eder.

Allah'dan başka, kulluk edilmeye lâyık hiçbir varlık yoktur. O, Hayy'dir, yani bizzat diridir. Hayatı bir başkasına bağlı değildir. Kayyûm'dur. Varlığının devamı bir başkasının varlığına bağlı değildir. Ölüm ve fânîlik O'na yol bulamaz. O, her an bütün mahlûkatını yönetip muhâfaza etmektedir.

Peygamber Efendimiz'den rivâyet edilmiştir ki: *"Allah'ın en büyük ismi, yani ism-i âzam üç sûrede zikrolunmuştur: Bakara (2/255), Âl-i İmrân (3/1-2) ve Tâhâ sûresinde (20/111)."*[1]

Bu âyetler,[2] Îsâ (a.s.)'ın tanrı olduğunu iddiâ edenlere de bir reddiyedir.

Rivâyete göre Necran heyeti Peygamber Efendimiz'le görüşmeye gelmişlerdi. Hepsi de binekli altmış kişi idiler. On dördü eşraftan, üçü de idâreci idi. İdârecilerden biri başkanları olup ismi Abdülmesîh idi. Ona danışmadan hiçbir şey yapmazlardı. İkincisi vezirleri olup onlara akıl verirdi. İsmi Ebhem idi. Üçüncüsü de en bilginleri, en kültürlüleri ve okullarının sorumlusu olup Bekr ibn Vâil oğullarından Ebû Hârise bin Alkame idi. Rum kralları bu adamın kendi dinlerine olan hizmetini, bilgi ve becerisinin üstünlüğünü gördüklerinden onu, makam-mansıb sahibi yaparak, maddî bakımdan desteklemişler ve onun için birçok kilise binâ etmişlerdi.

Bu heyet Necran'dan çıkınca Ebû Hârise katırına binmiş, kardeşi Kürz İbn Alkame de beraberinde yürüyordu. Giderlerken Ebû Hârise'nin bineğinin ayağı kaydı. Kürz, Rasûlullah'ı kasdederek: "Bizden uzak olası adama yazıklar olsun!" dedi. Ebû Hârise de: "Ona değil, senin annene yazıklar olsun!" diyerek karşılık verdi. Kürz, "Kardeşim niçin böyle söylüyorsun?" diye sorunca Ebû Hârise: "Vallahi o beklemekte olduğumuz peygamberdir." şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Kürz: "Pekiyi madem öyle, seni ona tâbi olmaktan alıkoyan nedir?" diye sorunca Ebû Hârise şöyle cevap verdi: "Bu krallar bize büyük miktarlarda mal vermişler, makam-mansıb sahibi yapmışlardır. Eğer biz ona (Hz. Peygamber'e) îman edecek olursak bunların hepsini elimizden alırlar."

Bu cevaptan, Kürz'ün içine bir şüphe düşmüş, Müslüman oluncaya kadar bu konuda kafa yormuş ve devamlı sûrette bundan söz etmiştir. Sonunda Medîne'ye geldiler. İkindi namazından sonra Rasûlullah (s.a.)'in mescidine girdiler. Üzerlerinde güzel elbiseler vardı. Ashâb-ı kiramdan onları görenler, "şimdiye kadar böyle bir heyet görmedik!" diyorlardı. Heyetin ibâdet vakitleri geldi. Mescidde ibâdet için kalktılar. Peygamber Efendimiz: *"Onları kendi hallerine bırakın."* buyurdu. Doğu tarafına doğru kendi

usullerine göre ibâdet ettiler. İbâdetlerini bitirdikten sonra heyetin temsilcileri olan üç kişi Peygamberimizle görüşmeye başladılar.

Sohbet esnasında "Îsâ, Allah'ın kendisidir. Çünkü o ölüleri diriltir, hastalıkları iyileştirir, gaybdan haber verir, çamurdan, bir kuşun benzerini yaratır, ona üfler, o da uçuverir." dediler. Daha sonra; "Onun bilinen bir babası olmadığına göre o Allah'ın oğludur." dediler. Bir başka defasında da: "O, yani Îsâ, üçün üçüncüsüdür. Çünkü Allah bir şeyi anlatırken "biz yaptık, biz söyledik" diye buyuruyor. Eğer Allah bir olsaydı "ben yaptım, ben söyledim" demesi gerekirdi." dediler.

Peygamber Efendimiz *"müslüman olunuz!"* diyerek bunları İslâm'a dâvet etti. "Onlar biz senden önce müslüman olduk." dediler. Peygamberimiz buyurdu ki:

– *"Yalan söylüyorsunuz. Allah'a çocuk isnâd etmeniz sizi İslâm'a girmekten alıkoyuyor."* Onlar:

– "Eğer Îsâ Allah'ın oğlu değilse, Îsâ'nın babası kimdir?" dediler. Peygamber Efendimiz:

– *"Siz her çocuğun babasına benzediğini bilmiyor musunuz?"* diye sordu.

– "Biliyoruz" dediler. Peygamber Efendimiz buyurdu ki:

– "*Peki, bizim Rabbimizin hiçbir zaman ölmeyen ve diri olduğunu, Îsâ'nın ise bir gün öleceğini* (fânî olduğunu) *bilmiyor musunuz?"* diye sordu.

– "Biliyoruz." dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz sordu:

– "*Peki, Rabbimizin her şeyi ayakta tuttuğunu, koruduğunu ve rızıklandırdığını bilmiyor musunuz?"*

– "Biliyoruz" dediler.

– "*Peki, Îsâ böyle bir şeye kadir midir?"*

– "Hayır" dediler. Peygamberimiz yine sordu:

– "*Siz, Allah Teâlâ'ya yerde ve gökte hiçbir şeyin gizli kalamayacağını bilmiyor musunuz?"*

– "Biliyoruz" dediler.

– "*Peki, Îsâ, kendine öğretilenden başka bir şeyi bilebilir mi?"*

– "Hayır" dediler. Peygamberimiz buyurdu:

– "*Siz, Rabbimizin Îsâ'yı ana rahminde dilediği şekilde yarattığını, Rabbimiz Teâlâ'nın ise yemez, içmez, mahlûkatın mâruz kaldığı şeylere mâruz kalmaz olduğunu bilmiyor musunuz?"*

– "Biliyoruz" dediler. Peygamberimiz sordu:

– "*Peki siz, bir kadın nasıl hâmile olursa anasının da Îsâ'yı aynı şekilde taşıdığını, bir kadın çocuğunu nasıl doğurursa anasının da Îsâ'yı öyle doğurduğunu, sonra Îsâ'nın bir çocuk nasıl beslenirse o şekilde beslendiğini, yemeye içmeye başlayarak ihtiyacını giderdiğini bilmiyor musunuz?"*

– "Biliyoruz" dediler. Peygamberimiz:

– “*Peki madem öyle, Îsâ nasıl sizin dediğiniz gibi olabilir?”* diye sorunca susmak mecbûriyetinde kaldılar. Hakk’ı kabul etmediler, bile bile inkâr ettiler.[3]

Allah Teâlâ hazretleri de bu sûrenin başından seksen küsûr âyetini Peygamberimiz’in ileri sürdüğü bu delilleri takrîr ve tasdik için indirdi. Onların şüphelerini cevaplandırdı, çekiştirip durdukları işin gerçeğini ortaya koydu.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾

3.4. *(Rasûlüm!)* O, sana Kitab’ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak tedrîcen indirmiş; daha önce de, insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ile İncil’i ve Furkan’ı inzal etmiştir. Bilinmeli ki, Allah’ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.

“O sana Kitab’ı; yani Kur’ân’ı indirdi.” Cenâb-ı Hak burada Kur’ân’dan cins ismi olan *“Kitab”* kelimesiyle bahsetmektedir. Bunun sebebi, Kur’ân’ın, kendi cinsinden olan kitaplar arasında bütün üstünlükleri hâiz olmasıdır. Sanki, kayıtsız şartsız; yani mutlak *“Kitab”* denilmeye lâyık olan ancak Kur’ân’dır.

Eğer, “niçin Kur’ân’ın indirilmesi hakkında *“tenzil”* denilirken Tevrat ve İncil için *“inzal”* tâbiri kullanılmıştır?” diye sorulacak olursa şöyle deriz:

*“Tenzil”*de teksîr mânası vardır. Yani bir şeyin çok yapıldığını bildirir. Kur’ân peyderpey nazil olmuş, Tevrat ve İncil ise birer defada indirilmiştir. Âyetin sonunda ayrıca Kur’ân’ın bir bütün olarak indirildiğini ifade için *“inzal”* tâbiri de kullanılmıştır. Bundan murad, Kur’ân’ın Levh-i Mahfûz’dan dünya semâsına Ramazan ayının Kadir gecesinde bir bütün olarak indirilmiş olmasıdır. Tenzil ise Kur’ân’ın âyet âyet, sûre sûre indirilmesi; yeryüzüne gönderilmesidir. Böylece Kur’ân, her iki özelliğe de birden sahiptir.

Kur’ân’ın, *“tek”* oluşu şöyle açıklanabilir: Bu kitap, bütün hükümlerinde *“adl”* ile mevsuftur. Yani her şey, yerli yerince konulmuştur. Verdiği bütün haberlerde *“sıdk”* ile mevsuftur. Yani haber verdiği her şey doğrudur. Anlattığı tevhid, onu takip eden müjde ve tehditler de bu cümledendir.

Kur’ân, kendinden evvel indirilen kitaplardaki tevhid ve peygamberlikle ilgili haberleri, ahkâma âid bazı konuları tasdik edici olarak indirilmiştir. Tevrât’ı ve İncil’i de indiren Allah’dır. Tevrat ve İncil kelimeleri Arapça değildir. Birincisi İbrânîce, ikincisi ise Süryânîce’dir.

Kitab’ı; yani Kur’ân’ı tedrîcen indirmeden önce Allah, Tevrat ve İncil’i Mûsâ ve Îsâ (a.s.)’a insanlara yol gösterici olarak bir bütün hâlinde indirdi. Mâlûm olmasına rağmen

bu durumun ayrıca sarâhaten bildirilmesi, açıklamanın tam olması içindir.

Âyette geçen *“İnsanlara yol gösterici olarak”* cümlesi, bu kitapların indiriliş sebebini açıklamak içindir. Yani Cenâb-ı Hak bu kitapları, insanlar doğru yolu bulsunlar, diye indirmiştir. Bu ifadede açıklama bir derecede yapılmış ve onunla yetinilmiştir. Çünkü yanlış anlamaya meydan verecek bir durum yoktur. Tevrat insanlara Mûsâ (a.s.) zamanında, İncil de Îsâ (a.s.) zamanında hidâyet rehberi olmuştur. Bu sebeple söz ihtisâr edilip kısaltılmıştır.

“Bir de O Furkan’ı indirdi.” Furkan kelimesi semâvî kitapların cinsini belirten bir kelime olup bütün semâvî kitaplar furkan özelliğine sahiptir ve Hak ile bâtılı birbirinden ayırır. Ayrıca “Furkan”dan kasdedilen şey, Kur’ân’dır. Cenâb-ı Hak Kur’ân’ın şânını yüceltmek ve üstünlüğünü açıkça ortaya koymak için bu lafzı zikretmiş oluyor.

“Allah’ın âyetlerini”, yani Kur’ân ve Peygamber’in mûcizelerini *“inkâr edenler için pek çetin bir azap vardır.”* Bunun miktarı takdir edilemez. *“Allah Aziz’dir.”* Yani kimse O’nu mağlûb edemez. O, dilediğini yapar, dilediğine hükmeder ve *“intikam sahibidir.”* Büyüktür, hiçbir intikamcı O’nun gibi intikam alamaz.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ ﴿٥﴾

5. Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz.

O, istisnâsız her şeyi görmektedir. Kendini inkâr edenin inkârını bilir, îman edenin îmanından haberdardır. Herkesin amellerini bilir, kıyâmet gününde her birinin karşılığını verecektir.

هُوَ الَّذٖي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزٖيزُ
الْحَكٖيمُ ﴿٦﴾

6. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O’dur. O’ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.

Sizi annelerinizin rahimlerinde erkek-dişi, siyah-beyaz, tam-noksan, uzun-kısa, güzel-çirkin olarak yaratan, şekillendiren O’dur. Bu âyet-i celîle, Îsâ’ya Allah veya Allah’ın oğlu diyenlere bir reddiyedir. Çünkü rahimde yaratılan bir kimsenin ilah veya ilah çocuğu olması mümkün değildir. Çünkü değişik cüzlerden terkîb olunmuştur ve terkîb olunmaktadır. Mürekkeb varlık, cüzleri gibi fenâ ve zevâle mahkûmdur.

“O’ndan başka ilah yoktur.”

Allah Teâlâ ve Tekaddes hazretleri burada Îsâ'nın kendine nisbet edilmesinden zâtını tenzîh etmektedir. O, Aziz ve Hakîm'dir; kudreti ve hikmeti sonsuzdur. Sizleri en güzel şekilde yaratmaktadır.

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Sizden herbirinizin yaratılışı anasının karnında kırk günde toparlanır. Sonra aleka, yani kan pıhtısı olur, sonra müdga, yani bir çiğnem et olur. Sonra Allah meleği dört emirle gönderir: Rızkı, ameli, eceli, şakî veya said oluşu yazılır."*[4]

Peygamberimiz yine şöyle buyurmuştur: *"...Sizden biriniz cennet ehlinin amelini işlemeye devam eder ve onunla cennet arasında ancak bir zirâ' (veya bir arşın) kadar bir mesâfe kalır. Burada yazgı (kader) öne geçer ve o kimse cehennem ehlinin amelini işler ve cehenneme girer. Yine sizden biriniz cehennem ehlinin amelini işlemeye devam eder ve ateşle onun arasında bir arşın kadar bir mesâfe kalır. Neticede yazgı öne geçer ve cennet ehlinin amelini işler, cennete girer."*

Peygamberimiz yine buyurmuştur ki: *"Nutfe rahimde karar kıldıktan kırk veya kırk beş gece sonra melek ona gelir: "Ya Rabb! Şakî mi, saîd mi?" der ve ne ise o yazılır. Sonra: "Ya Rabbi! Erkek mi, dişi mi?" der, bunlar da yazılır. Sonra ameli, eseri, eceli ve rızkı yazılır. Sonra sahîfeler dürülür. Daha sonra bunlara ne bir ilâve yapılır, ne bir şey eksiltilir. Sonra melek: Ya Rabbi, bu yazdıklarımı ne yapayım?" diye sorar. Allah Teâlâ da: "Hayatı bitinceye kadar boynuna as!" buyurur.*[5] İşte ***"Her insanın amelini*** *(veya kaderini)* ***boynuna bağladık."*** (el-İsrâ, 17/13) âyetinin mânası budur.

İnsan, ameline göre hesaba çekilecektir. Yani insandan sâdır olan amel kendisine takdir olunan irâde-i cüz'iyye ile gerçekleşmekte, âdetâ gayb ve kader yuvasından uçan bir kuş gibi kişiyi bulmaktadır. Nitekim **Kâdî Beyzâvî** şöyle demektedir: "Amellerin ve kaderlerin yazılmasından murad, vazifeli meleğe gösterilmesidir. Yoksa Cenâb-ı Hakk'ın takdîri bundan öncedir. Kim ne için yaratılmışsa o iş ona kolay gelir. Bu sebeple akıllı kimseye gereken her hâlükârda vazifelerini ihmâl etmemek, tenbellik göstermemektir. Yine akıllı insan, günlerini ve gecelerini boş geçirmez, elindeki fırsatı kaçırmaz."

Ey kemikten kafes! Haberin olsun:
Senin canın bir kuştur ki adı nefestir.
Kuş kafesten uçunca beden
Kendi kendine yol bulamaz.
Fırsatı daima gözetle ki
Dünya bir nefesten ibârettir.
Ârifin nazarında ise bir nefes
Bütün dünyadan daha kıymetlidir.

Allah Teâlâ, rahme düşen nutfeden vücûda getirdiği cenine nasıl kırk günlük devrelerle sûret veriyorsa, aynı şekilde gönül erlerinden bir zâtın velâyet sulbünden

sâdık mürîdin kalp rahmine müridlik nutfesi düşürür. Mürid burada şeyhin velâyet tasarruflarına teslim olur. Çünkü şeyhin velâyet tasarrufları, rahimlerin meliki mesabesinde olmakla mürîdin zâhir ve bâtın hallerini düzenler. Bu devrede, öfkeli hallerin zuhûr etmemesi, garib ve uygunsuz bir koku duymaması için halveti ve uzleti seçer. Bunlar, nutfenin düşmemesi ve bozulmaması için şarttır. Mürid, şeyhin emir ve idâresi altında oturur kalkar.

Allah Teâlâ, müridden beklenen hallerin tahakkuk etmesi durumunda onu kendi te'yîdine mazhar şeyh vâsıtasıyla her kırk günlük halvet süresinde, bir halden başka bir hâle, bir makamdan başka bir makama geçirir. Bu haller ve makamlar kuds ve üns bahçelerine varıncaya kadar devam eder. Kırk günlük devrelerle üns âlemine çıkar. Yine bu kırkgünler sâyesinde ilk yaratılışında olduğu gibi kalp rahminde ceninin yaratılışı tamamlanmış olur. Artık böyle bir kul, yeryüzünde Allah'ın halîfesi kılınır; velînin evlâdlarına mahsûs olan ruhun üfürülmesi hakkına sahip olur. Bu ruh Ruhu'l-Kuds'dür ki onun kula verilmesini Cenâb-ı Hak bizzat üzerine almıştır. Bunu ifade için de ***"O, kullarından dilediklerine emrinden olan ruhu ilkâ eder."*** (Mü'min 40/15) ve ***"Allah onların kalplerine îmanı yazmış, kendinden bir ruh ile de onları te'yîd etmiştir."*** (el-Mücadele, 58/22) buyurulmuştur. İşte bu büyük fâide ve muazzam nîmet için ruhlar kurbiyyet (yakınlık) makamı olan a'lâ-yı ılliyyînden bu'diyyet (uzaklık) olan esfel-i sâfilîne indirilmiştir. Nitekim Cenâb-ı Hak bunu ifade için: ***"Hepiniz birden oradan ininiz. Size benden bir yol gösterici gelir de kim benim gösterdiğim yoldan giderse, artık onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzûn da olacak değillerdir."*** (el-Bakara, 2/38) buyurmuştur.

Kalıba ruh verildiği zaman beden "Adem" olur ve bütün melekler onun hilâfetini kabul ederler. Bunu öğren, inşaallah işin aslını anlarsın. Bunlar, **Şeyh Necmüddin Kübrâ** hazretlerinin *et-Te'vîlât*'ından alınmıştır. Cenâb-ı Hak, bizi kendini tanımanın sırları, hakikatleri ve incelikleri ile feyizlendirsin, âmîn.

هُوَ الَّذٖٓى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ
وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَاَمَّا الَّذٖينَ فٖى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ
مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَأْوٖيلِهٖ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوٖيلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ
فِى الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهٖ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا
اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٧﴾

7. Sana Kitab'ı indiren O'dur. O'nun *(Kur'ân'ın)* bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki O'nun te'vîlini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık;

hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. ***(Bu inceliği)*** **ancak akl-ı selîm sahipleri düşünüp anlar.**

Kur'ân'ın bir kısmı muhkem âyetlerdir. Muhkem, murad olunan mânaya delâleti kat'î olan âyet demektir. Bu âyetlerin lafızları da muhkem olup mânaları ihtimâl ve benzerliklerden, yani karışıklıktan ve değişik şekillerde anlaşılmaktan korunmuştur.

"Bunlar Kitab'ın anasıdır." Yani Kitab'da bunlar asıldırlar. Diğer âyetler, bunlar esas alınarak te'vîl edilir. Kitaptan maksat da, Kur'ân'ın tümüdür.

Bir kısım âyetler vardır ki bunlar müteşâbihdirler. Yani birbirine benzer mânalar taşımaktadırlar. Bu yüzden birini diğerinden ayırdetmek güçtür. Hangisinden ne murad olunduğunu anlamak kolay değildir. Ancak ince bir görüş, tutarlı ve derin bir düşünceden sonra mâna açıklığa kavuşur.

Aslında teşâbüh, âyetlerin kendisiyle nitelendiği mânalara âid bir sıfattır. Bu da, medlûlun vasfı ile delâlet edenin vasfının nitelenmesidir. Lafız ya sadece tek mâna taşır, yahut bir başka mânaya da ihtimâli vardır. Birincisi tek mânaya ihtimâli olan *"Nass"* lafzıdır ki ***"İlâhınız bir tek ilâhtır."*** (el-Bakara, 2/163) âyeti buna misaldir. İkincisi: Lafzın iki medlûlüne veya ikiden fazla medlûllerine delâleti birbirine müsâvî ise buna *mücmel* denir ki ***"Üç kur' (temizlik) müddeti"*** (el-Bakara, 2/228) âyeti buna misaldir. Şayet müsâvî değilse, râcih olan mâna açısından *zâhir*dir. ***"Babalarınızın nikahladığı kadınları nikahlamayınız"*** âyetindeki gibi. (ez-Zümer, 39/23) Zayıf görülen mâna açısından ise müevveldir. ***"Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir."*** (el-Feth 48/10) âyetinde olduğu gibi.

Nass ve zâhir lafzın her ikisi de muhkemdir. Mücmel ve müevvel ise müteşâbihdirler. Meselâ, ***"Nereye dönerseniz dönün Allah'ın vechi oradadır."*** (el-Bakara, 2/115) âyeti, ***"Nerede olursanız olun yüzlerinizi Mescid-i Haram tarafına çevirin"*** (Bakara, 2/144) âyetine ircâ olunmuş, bununla te'vîl edilmiştir.

"Elif, lâm, râ. Bu öyle bir kitaptır ki âyetleri muhkem kılınmıştır." (Hûd, 11/1) âyetine göre Kur'ân'ın tamamı muhkemdir. Yani, Kur'ân'ın tamamı haktır, kesinlikle hiçbir tarafında şüphe yoktur. Her tarafı sağlam ve birbirine uygundur. Herhangi iki âyeti arasında tenâkuz, çelişki veya tutarsızlık ya da nesh (hükmünün ortadan kaldırılması) ihtimâli yoktur. Çünkü Kur'ân Allah tarafından korunmuştur.

Öte yandan ***"Müteşâbih ve tekrâr tekrâr okunan bir kitap"*** (ez-Zümer, 39/23) âyetine göre ise Kur'ân'ın tamamı müteşâbihtir. Burada müteşâbihten kasdedilen şey, Kur'ân âyetlerinin mâna doğruluğu bakımından birbirine benzerliği, nazmındaki eşsiz zenginlikle, yolunu gösterdiği şeylerin gerçekliği ve aynı zamanda bütün âyetlerin birbiriyle âhenkliliği demektir.

Âl-i İmrân sûresinin yedinci âyetinde ise Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ın bir kısmını muhkem, bir kısmını da müteşâbih olarak nitelendirmiş, tamamını muhkem kılmamıştır. Çünkü müteşâbihde kulların denenmesi, Hakk'a tam bağlananla sarsıntı geçirenin birbirinden ayırdedilmesi gibi özellikler vardır. İsrâiloğulları'nın peygamberlerine tâbi olup

olmama husûsunda ırmaktan geçmek gibi imtihândan geçirilmeleri gibi. Hakkı meydana çıkarmak için müteşâbihe dikkat ederek, ortadaki delillerden istifade etmek, Allah katında büyük ecre nâil olmaya sebeptir.

"Kalplerinde eğrilik bulunanlar..", yani haktan kayıp bâtıl heveslere kapılma eğiliminde bulunanlar, Kur'ân'ın muhkem âyetlerinden yüz çevirip müteşâbih âyetlerine takılırlar. Onlar ya müteşâbihin zâhirine bağlanırlar, ya da bâtıl bir te'vîl ile yanlış mânalara saplanırlar. Bu yaptıkları, müteşâbih âyetlerin gerçek anlamlarının Allah katından olduklarına inandıktan sonra hakkı aramak için değil, fitne çıkarmak ve insanları dînî konularda fitneye düşürmek içindir. Bu gibi insanlar, müteşâbih ile muhkem arasında tenâkuz meydana çıkarmaya çalışarak nicelerini şüpheye düşürür, gözlerinden gerçeği gizlerler.

Yahut bunların murâdı bu âyetleri kendi arzuladıkları yanlış te'villeri ile istedikleri şekilde yorumlamaktır. Halbuki böyleleri bir Kur'ân âyetini te'vîl edebilecek seviyede de değildirler.

"Müteşâbih âyetlerin te'vîlini Allah'dan ve ilimde râsih (derinleşmiş) olanlardan başkası bilemez." Yani bir âyete yüklenilmesi gereken mânanın ne olduğunu sadece Allah ve ilimde râsih olanlar bilebilir. İlimde râsih olanlardan maksat, bildiklerini sağlam bilenler, şu veya bu ihtimâl zuhûrunda hiçbir sarsıntıya uğramayanlardır. Diğer bir ifadeyle, kat'î bir nass karşısında işi Allah'a havâle etmesini bilenlerdir.

Yukarıdaki mâna, âyetin والراسخون فى العلم cümlesinde vakıf yapılmasına göredir. الا الله cümlesinde vakıf yapanlar da vardır. Bunlar, والراسخون فى العلم cümlesini yeni bir cümle başı olarak ele alırlar ve müteşâbihi "Allah'ın kendine has kıldığı ilimlerdendir" diye tefsir ederler. "Âyetlerdeki gizli hikmetleri ancak Allah bilir." derler. Meselâ, ***"Üzerinde on dokuz (memur) vardır."*** (el-Müzzemmil, 74/30) âyetinde zikrolunan zebânîlerin sayısı, dünyanın ömrünün ne kadar olacağı, kıyâmetin ne zaman vukû bulacağı, oruç müddetinin ve beş vakit namazdaki rekat sayılarının neden böyle olduğu gibi hikmetleri yalnız Allah bilir.

"Müteşâbihi Allah ve ilimde râsih olanlar bilirler" şeklindeki mâna daha uygundur. Çünkü Allah Kur'ân'da ne indirmişse, kullarının faydalanmaları için indirmiştir. Ayrıca Allah murad ettiği mânaya ulaşmanın yolunu kullarına göstermiştir. Eğer müteşâbihi Allah'dan başka kimse bilemeyecek olsaydı, Kur'ân'a ta'nedenlere söz hakkı düşerdi. Acaba bir kimse kalkıp "Rasûlullah (s.a.) de müteşâbihin mânasını bilmiyordu!" diyebilir mi? Eğer "müteşâbihin te'vîlini Rasûlullah'ın bilmesi mümkün ise ashâbından bilginlerin de bilmesi mümkündür. Eğer bunları Rasûlullah (s.a.), ashâbı, râsih âlimler ve *"bunların ilmi Allah katındandır"* diyenler bilmemiş olsalardı onların cahillere karşı bir üstünlükleri de olmazdı. Zira onların tümü *"bu ilim rabbimiz katındandır."* derler.

Müfessirler günümüze kadar bütün âyetleri tefsir ve te'vîl etmeye devam etmişlerdir. Şimdiye kadar bunlardan hiçbirinin, Kur'ân'ın herhangi bir âyeti hakkında görüş beyânından sakınıp, "bu müteşâbihtir, Allah'dan başkası bilmez" dediklerine

rastlanmamıştır. Nitekim müfessirler hece harfleri gibi müteşâbihâtın açıklamasını yapmaya çalışmışlardır.

Râsih âlimler, “Biz muhkemin de, müteşâbihin de rabbimizin katından olduğuna îman ettik” derler. Her ikisi de Allah tarafından indirilmiştir. İkisi arasında herhangi bir çelişki veya tutarsızlık yoktur.

“Bunları ince idrâk sahiplerinden başkası (lâyıkıyla) düşünüp öğüt almazlar.” Yani müteşâbihi “ülü’l-elbâb”dan başkası anlamaz. *“Ülü’l-elbâb”* eğri düşüncelere sapmayan ve baktığını net gören berrak akıl sahipleri demektir.

Bu âyette, râsih âlimlerin medhi vardır. Onların zihinlerindeki duruluk, görüşlerindeki güzellik Allah tarafından takdire şayan bulunmuştur. Ayrıca bu âyette râsih âlimlerin akıllarının his perdelerinden sıyrılmış olması sebebiyle âyetlerin doğru te’vîline ulaşmaya istidadlı olduklarına da işaret vardır. Râsih âlimler şöyle derler:

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً ۚ
إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾

8. ***(Onlar şöyle yakarırlar:)*** **Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.**

Yâ Rabbi bizi, müteşâbihin seni hoşnûd etmeyecek bir te’vîline saplanarak doğru yoldan ayrılanlardan kılma.

“Ve bize kendi tarafından bir rahmetle muamele et!” Bu öyle bir rahmet olsun ki, bizi sana yaklaştırsın ve kurtuluşa erdirsin.

“Şüphesiz lütfu en çok olan sensin.” İstemeden verensin. Verilen ne varsa hepsini veren sensin.”

Bu âyet-i celîle, hidâyet ve dalâletin Allah tarafından olduğuna da delâlet eder. Allah, kullarına ne nîmet vermiş ise, hepsini bir lütuf olarak vermiştir. O hiçbir şeyi vermek zorunda değildir.

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ۟ ﴿٩﴾

9. Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez.

Bu ifade ile, Allah’ın rahmetine kulların kayıtsız ve şartsız muhtaç oldukları yine O’nun tarafından gösterilmektedir. Çünkü bir kul için en büyük gaye, Allah’ın rahmetine nâil olmaktır.

“Şüphesiz ki Allah sözünden caymaz,” verdiği sözü tutar. Çünkü verilen sözü yerine getirmemek ulûhiyete muhâliftir. Allah, kullarını ölümlerinden sonra dirilteceğine ve

kullarının duâlarını kabul edeceğine söz vermiştir. Allah sözünden caymaz. İşte râsih âlimlerin duâdaki halleri budur.

Râsih âlimler Allah'ın vadini yerine getireceğini bilmelerine rağmen sû-i hâtime ile, yani îmansız olarak gitmekten nasıl korkmuşlar, nasıl tir tir titremişler ve bu korku onları nasıl umuda götürmüş ibretle bak. Hevâ, heves ve beşerî zaaflarına tâbi' olarak sakın doğru yoldan sapma!

Rasûlullah (s.a.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: *"Hiçbir kalp yoktur ki Rahmân'ın iki kudret parmağı arasında bulunmasın. Onu doğru tutmak istediğinde doğru tutar, dilediği zaman da eğriltir."*[6] Mü'minin kalbi Cenâb-ı Hakk'ın muvaffak kılması ile perişan etmesi arasındadır. Hadiste, *"Allah'ın parmakları arasında" ifadesi yerine "Rahmân'ın parmakları arasında"* ifadesi kullanılmıştır. Bunun sebebi, kullarının kalplerinde Allah'ın rahmet sıfatının daha fazla yerleşmiş olmasıdır. Allah, kullarının kalplerini dilediği şekilde çekip çevirir. Bu işi bizzat üzerine almış, meleklerinden birine havâle etmemiştir. Bu da, kullarının kalplerine kendinden başkasının muttalî olmaması için onlara ayrıca bir rahmetidir.

Peygamber Efendimiz sık sık şöyle duâ ederlerdi: *"Ey kalpleri ve gözleri çekip çeviren Allahım! Kalplerimizi dînin üzere sâbit kıl."*[7] Terazi Cenâb-ı Hakk'ın kudret elindedir. Kıyâmete kadar dilediği milletleri yüceltir, dilediğini alçaltır.

Yine Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Kalb, boş bir arazide duran kuş tüyüne benzer. Rüzgar onu yerin üzerinde evirip çevirir."[8]

Cüneyd Bağdâdî şöyle demiştir: "Dînini selametle muhâfaza etmek, bedenini de rahata erdirmek isteyen, insanlardan uzak dursun. Çünkü bu zaman, yalnızlık zamanıdır. Bu sebeple akıllı insan yalnızlığı seçendir."

Peygamber Efendimiz bir defasında ashâbına sordu: *"Tohum nerede biter?"* Cevaben dediler ki: "Yerde." Bunun üzerine Peygamberimiz: *"Aynı şekilde hikmet de yer gibi olan kalbte biter."* buyurmuştur.

Dâne toprağa gömülmekle filizlenir ve yeşerir. Toprağa atılmayan, üzeri örtülmeyen dânenin yeşerdiği görülmemiştir. Kısa bir zaman için kök salsa bile, bir sel yatağında yeşeren otlar gibi devamlılıkları olmaz.

Burada insana gereken nefis tezkiyesi ve benliğin ıslahıdır. Şühûd nurlarını idrâk edip istikamete yönelmek, bütün hallerinde eğrilikten ve sapıklıktan kurtulabilmek için şarttır. Nice eğri kalpliler vardır ki, sûretleri müstakîmdir, yani zâhiren doğru görünürler. Nice sûretleri müstakîm olmayanlar da vardır ki, kalpleri daima istikamet hâlindedir. Nitekim denilmiştir ki:

Diken yer üstünde boylu boyunca görünür.
Gelen şiddetli fırtına onu yok eder, yani kökünden söker atar.

Cenâb-ı Hakk'ın nazar ettiği, yani önem verdiği yer kalptir, sûret değil. Nitekim Peygamber Efendimiz: *"Allah sizin sûretlerinize, yani dış görünüşlerinize bakmaz, bilakis kalplerinize ve amellerinize bakar."* buyurmuştur.[9] Haktan sapmış bir kalbin insana ne faydası olabilir ki? Bundan Allah'a sığınırız.

---

[1]. Ebû Dâvûd, Salât, 358; Tirmizî, Deavât, 65; Müsned, VI, 461.

[2]. ***"Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefâat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür."*** (Bakara, 2/255) ***"Elif. Lâm. Mîm. Hayy ve kayyûm olan Allah'dan başka ilâh yoktur."*** (Âl-i İmrân, 3/1-2) ***"Bütün yüzler (insanlar), diri ve her şeye hakim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zulüm yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur."*** (Tâhâ, 20/111)

[3]. *Beyhakî*, Delâil, V, 382-384

[4]. *Buhârî,* Bed'ül-Halk, 6; *Müslim,* Kader, 1; *İbn Mâce,* Mukaddime, 10.

[5]. *Müslim,* Kader, 2; *Müsned,* IV, 7.

[6]. *Müslim*, Kader, 17; *İbn Mâce,* Mukaddime, 13; *Müsned,* VI, 91.

[7]. *Tirmizî*, Kader, 7; *Müsned*, III, 112.

[8]. *İbn Mâce*, Mukaddime, 10; *Müsned*, IV, 408

[9]. *Müslim*, Birr, 33; *İbn Mâce*, Mukaddime, 9; *Müsned*, II, 285.

MAL VE EVLAT SEVGİSİ

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ
شَيْـًٔا ۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِۙ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ ۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ ۜ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ
﴿١١﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى جَهَنَّمَ ۜ وَبِئْسَ
الْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فٖي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۜ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فٖي سَبِيلِ
اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَاْيَ الْعَيْنِ ۜ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ ۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

10. *(Bilinmelidir ki)* inkâr edenlerin ne malları ne de evlâdları Allah huzûrunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdır.

11. *(Onların yolu)* Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Onlar bizim âyetlerimizi yalanladılar, Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.

12. *(Rasûlüm!)* İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlûb olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!

13. *(Bedir'de)* karşı karşıya gelen şu iki gurubun hâlinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir gurup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir gurup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basîret sahipleri için büyük bir ibret vardır.

İnkâr edenlere, kendilerine fayda temin etmek, zararları da defetmek için sarfettikleri malları hiç bir fayda vermeyecektir.

Âyet-i celîlede mal, evlâddan önce zikredilmiştir. Çünkü bir belâ ve sıkıntı vukûunda insanın ilk sığındığı şey malıdır. Önemli hallerin zuhûrunda onlara kendileri ile yardımlaştıkları evlâdları da bir fayda vermeyecektir. Halbuki onlar bir büyük hâdisenin zuhûrunda çocuklarına sığınırlar.

Kâfirleri, malları da evlâdları da, onlardan yardım beklemeleri de Allah'ın azabından kurtaramaz. Bunlara sığınıp yardım dilemelerinin bir faydası olamaz. Halbuki onlar "biz malca ve evlâdca daha çoğuz, kesinlikle de azap görmeyeceğiz." diyorlar. Cenâb-ı Hak da bunlara cevap olarak: ***"Mallarınız ve evlâdlarınız sizi bize yaklaştıracak şeyler değildir. Ancak îman edip sâlih amel işleyenler müstesna?"*** (Sebe' 34/37) buyurmuştur. Yani mal ve evlâd ancak sâlih amel işleyen kimselerin Allah'a yaklaşmalarına yardımcı olabilir, fayda verebilir. İşte bu küfür sıfatıyla tanımlananlar,

ateşin odunları ve tutuşturucularıdır.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ
بِذُنُوبِهِمْۜ وَاللّٰهُ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾

11. ***(Onların yolu)*** **Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Onlar bizim âyetlerimizi yalanladılar, Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.**

"De'b" kelimesi burada masdar olup "insanın çaba gösterdiği iş, yorulasıya, tükenesiye çalıştığı şey" demektir. Daha çok, şan, hal ve âdet anlamındadır. Yani bunların küfürde Allah'ın azabından ve muâhezesinden kurtulamamadaki halleri, Firavun ashâbının hâli gibidir. Firavun soyundan önce gelen Nûh kavmi, Lût kavmi gibi kâfir milletlerin halleri de böyle olmuştur. Çünkü onlar da bizim âyetlerimizi; yani kitaplarımızı ve peygamberlerimizi yalanlamışlardır. Allah da bunlara karşı azabıyla muamele etmeyi âdet edinmiştir. Nitekim bunların hiçbiri, Allah'ın azabından kaçıp kurtulacak bir yer bulamamışlardır. Bu kâfirlerin halleri de aynen ötekilerin halleri gibidir. "Allah da bunları günahları yüzünden yakalayıverdi."

Karşılığı "günah" olarak verilen *"zenb"* kelimesinin Arap dilindeki aslı "arkadan gelen, tâbi olan" mânasınadır. Cerîme "zenb" olarak adlandırılmıştır. Çünkü işlenen bir günahın, girilen bir cerîmenin cezası, sahibini hemen arkasından takib eder.

"Allah, cezası pek çetin olandır." Allah, âyetlerini ve peygamberlerini yalanlayanları şiddetle cezâlandıracaktır.

قُلْ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى جَهَنَّمَۜ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾

12. ***(Rasûlüm!)*** **İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlûb olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!**

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre burada kâfirlerden murad, âyetin nüzûlüne sebep olan Yahûdîlerdir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) Bedir savaşında müşriklere karşı galip gelince Yahûdîler: "Vallahi bu bize Mûsâ'nın müjdelediği, aynı zamanda sıfatı Tevrat'ta bulunan ümmî peygamberin tâ kendisidir." dediler ve tâbi olmak istediler. İçlerinden bazıları dediler ki: "Bu kadar acele etmeye gerek yoktur! O'nun başka bir savaşa girmesini bekleyip neticesine bakalım! Ondan sonra karar veririz." Uhud savaşı olunca Peygamberimiz hakkında şüpheye düştüler. Halbuki Peygamberimizle onlar arasında belirli bir süreye kadar anlaşmaları da bulunuyordu, bunu bozdular. Yahûdî büyüklerinden Kâ'b İbnü'l-Eşref altmış süvarisi ile Mekke müşriklerine gitti.

Beraberce Peygamberimize karşı savaşmak için anlaşma yaptılar ve bu âyet-i celîle nâzil oldu.

“Siz pek yakında yenileceksiniz.” Yani yakında dünya hayatında mağlûb olacağınızdan şüpheniz bulunmasın. Cenâb-ı Hakk’ın bu sözünün doğruluğu Benû Kurayza Yahûdîlerinin boyunlarının vurulması, Benû Nadir Yahûdîlerinin Medîne’den kovulmaları ve Hayber’in fethi gibi hadiselerde ortaya çıkmıştır. Bu hususların gerçekleşeceği aynı zamanda Peygamberimiz tarafından da bildirilmiştir. Bu nedenle Peygamberimizin ileriye dönük verdiği bu haberler, onun risâletinin alâmetleri cümlesinden kabul edilmiştir.

Dünyadaki bu mağlûbiyetinizden sonra da âhirette *“cehenneme sürüleceksiniz.”* Âyetin lâfzındaki haşr kelimesi sevketmek ve toplamak mânasınadır ki âhirette hepsi bir araya getirilerek cehenneme sevkolunacaklar ve o kötü ikâmet yerinde ebedî olarak kalacaklardır.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى
كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ
اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

13. ***(Bedir’de)*** **karşı karşıya gelen şu iki gurubun hâlinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir gurup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir gurup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basîret sahipleri için büyük bir ibret vardır.**

Âyet-i celîle mahzûf (zikredilmemiş) bir kasemin (yeminin) cevabı ile başlamaktadır ki bir önceki âyette muhâtap alınan Yahûdîlere yöneltilen bu hitap şöyle takdir edilebilir: “Ey sayılarının çokluğuna ve ellerindeki imkanların bolluğuna aldanan Yahûdîler! Şimdi şu aşağıda anlatacağım hâdisede, sizin yenileceğinize dâir verdiğim haberin doğruluğuna âit büyük bir delil bulacaksınız. Bu delil, iki topluluğun birbirleriyle savaşı hakkındadır ki bunlardan mağlûb olan, kendi çokluğuna bakarak başı dönmüş, kendini büyük görerek beğenmiş ama neticede hezîmete uğramıştır. Siz de şimdi onların uğradığı âkıbete uğrayacaksınız.”

Bu iki topluluk Bedir’de karşı karşıya geldiler. Bunlardan biri Allah yolunda savaşıyordu ve sayıca az, gözle görünür bir kudretleri olmayan kimselerdi. Onlar, Muhammed (a.s.)’ın ashâbı idiler. Karşı tarafta ise, Allah ve Rasûlü’ne küfreden bir topluluk bulunmaktaydı.

Kâfirler, (muharebe esnasında) mü’min topluluğu, kendilerinin iki misli olarak görüyorlardı. Müşrikler içlerinde Ebû Süfyân ve Ebû Cehil’in de bulunduğu 950 savaşçı idiler. Başlarında Utbe bin Rebîa bin Abdişems bulunuyordu. 100 kadar atları,

700 kadar develeri, sayısız techizatları vardı.

Sa'd İbn Evs'ten rivâyet edildiğine göre müşrikler, müslümanlardan birini esîr almışlardı. Ona kaç kişisiniz? diye sordular. O da üçyüz on küsûr kişiyiz, dedi. Müşrikler, halbuki biz sizi bizim iki katımız zannediyorduk, dediler. Burada "iki kattan" kastedilen görülenlerin yani müslümanların iki katı olmasıdır. Buna göre, müslümanların sayısı altı yüz yirmi kişiden biraz fazla olur. Çünkü Müslümanlar 77 kişi muhâcirlerden; 236 kişi de ensârdan olmak üzere toplam 313 kişi idiler. Allah hepsinden râzı olsun.

Peygamberimiz'in ve muhâcirînin sancağını *Hz. Ali bin Ebî Tâlib* (r.a.), Ensâr'ın sancağını da Hazrec kabilesinden *Sa'd b. Ubâde* taşıyordu. 90 develeri, 2 atları bulunuyordu. Atların biri Mıkdâd ibn Amr'da, diğeri Mersed bin Ebî Mersed'de idi. Savaş malzemesi olarak da 6 kalkan, 8 kılıçları vardı. Bedir günü müslümanlardan 14'ü şehid oldu. Bunların 6'sı muhâcirlerden, 8'i ensârdandı.

Müslümanlar sayıca az olmalarına rağmen Allah onları düşmanlarının gözlerine böyle göstermişti. Allah'dan bir yardım olarak, müşrikler müslümanlardan korkmuşlar ve bu nedenle savaştan çekinmişlerdir. Ayrıca Cenâb-ı Hak, meleklerini de göndermek sûretiyle mü'minlere yardım etmiştir.

Eğer bu âyetteki hüküm, Enfâl sûresinin kırk dördüncü âyetindeki ***"sizi de onların gözlerinde azaltıyordu."*** ibaresine muhâlif düşmektedir" diyecek olursan, cevabı şu şekilde verilebilir:

"Cenâb-ı Hak, işin başında kâfirlerin saldırmaya cesâret etmeleri için mü'minleri az göstermiştir. Karşı karşıya geldikleri zaman da, cesaretlerinin kırılması ve mağlup olmaları için çok göstermiştir. Allah'ın müslümanların sayısını az veya çok göstermesi değişik vakitlerde olmuştur. Dolayısıyla iki âyet arasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Bu değişik hallerde müslümanların niceliğini az veya çok gösterme işi de Cenâb-ı Hakk'ın kudretini ifade ve ibretlerini izhâr içindir.

Allah müşriklere müslümanların miktarını baş gözleriyle göstermiştir. Diğer görülenler gibi bunda da herhangi bir karıştırma söz konusu değildir.

"Allah dilediğini yardımıyla destekler." Yani kuvvetlendirir. Allah, kimi dilerse bilinen sebepleri vâsıta kılmaksızın ona yardım eder. Nitekim yolunda çalışan mü'min topluluğu yukarıda ifade edildiği gibi, yardımıyla desteklemiştir. Bu, emrolunan sözün tamamı cümlesindendir.

Müslümanların sayısının çok gösterilmesinde ve elinde hemen hemen maddî hiçbir kuvveti bulunmayan bu az bir topluluğun, kuvvet ve techîzâtı tam ve sayıca çok bulunan topluluğa galip gelmesinde basîret sahipleri için ibret alınacak öğütler vardır.

Bu sebeple akıl sahibine gereken, Allah'ın bu âyetlerinden alınması gereken dersi almak, sayı çokluğu, mal ve evlâd çokluğu ile dünya hayatına aldanmamaktır. Allah böyle kimseleri az bir müddet dünya nîmetlerinden faydalandırır ve sonra da korkunç bir azaba çarptırır.

Bilinmelidir ki, küfre mübtelâ olan, ezelde kendisi hakkında verilen şakâvet hükmüne

mağlûbdur. Sonra böyle kimseler hevâ, nefis, şeytan ve dünya lezzetlerine mağlûb olurlar. Nefsin ve hevânın insana galebe çalması, onu aşağıların aşağısına düşürür. Orada yaşar, yaşadığı şekilde orada ölür ve ne halde ölürse o şekilde haşrolunur. Neticede cehennemin dibine atılır. Orası ne kötü bir kalma yeridir! Aslında böyle bir kimsenin dünya hayatındaki yeri de aynı idi. Ama o farkında değildi.

Ateş ikidir: Allah'ın ateşi, cehennemin ateşi.

Allah'ın ateşi, O'ndan koparak uzak kalmanın insana verdiği hasret ve nedâmet ateşidir ki Allah'ı görmekten mahrûm olan kimselerin kalpleri bu ateşle azap olunur. ***"O, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir ki gönüllere işler!"*** (Hümeze, 104/6-7) âyetindeki ateş, bu ateştir.

Cehennem ateşi ise şehvetler ve gafletler dolayısıyla işlenen, dîne muhâlif hareketlerin ateşidir ki insanın derilerini ve dışını yakar. Âyet-i celîlede: ***"Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe başka deriler veririz ki azabı tatmaya devam etsinler."*** (Nisâ, 4/56) buyurulmaktadır.

Bu ateşten ancak kalplerin özü kurtulabilir. İnsanın derisinin yanmasının verdiği acı ile kalplerin yanmasının verdiği acı arasındaki fark, hayat rüzgarı ile ölüm zehiri arasındaki fark gibidir. Bu sebeple nefis tezkiyesi, yani nefsin kötü huylardan temizlenmesi zarûrîdir. Çünkü insanı Allah'dan uzak düşme azabından kurtaracak şey ancak nefis tezkiyesidir.

Büyüklerden birisine: "İnsan, acaba nefsinden ne ile kurtulur?" diye sorulmuş, o da "Rabbi ile kurtulur" diye cevap vermiştir.

Allah kuluna, kulun istediği bir konuda yardım etmek isterse nûr ordularıyla ona yardım eder. Kula her zulmet hücûm ettikçe ona karşı bir nûr kalkar, zulmün, zulmetin ve ağyârın varlıklarını ortadan kaldırır. Bundan sonra hevânın, şehvetin ve kötü ahlâkın adı sanı kalmaz, silinir.

Zulmet nasıl nefsin askeri ise, nûr da kalbin askeridir. Nûr'dan murad, Cenâb-ı Hakk'ın esmâ ve sıfâtının mânalarından istifade edilen şeylerin hakikatleridir. Zulmetten murad ise, hevâ ve heves gibi şeylerin sonuçlarının mânalarıdır.

Kur'ân'da, Sebe' melikesi Belkıs'ın lisânından vârid olmuştur ki: ***"Krallar bir karyeye girdikleri zaman orayı fesâda verirler"*** (en-Neml, 27/34) Yani önceki düzenini değiştirirler. İşte kula Allah'dan gelen işaret ve ikazlar (vâridât-ı rabbâniyye), dolu kalplere girince orada ne kadar aşağılık sıfat varsa çıkartır ve oraya bütün güzel huyları giydirir. Bu devlete, ancak dünyayı ve ukbâyı terketmekle erilir. Ağyâr ile içli dışlı olanların, mal ve evlâd sevgisiyle dopdolu bulunanların ve Allah'dan korkmayanların kalpleri nasıl olur da bu nûrlarla dolabilir?

Ebû Ali ed-Dekkâk hazretlerinin huzûruna bir fakir geldi. Üzerinde basit bir yün elbise ve başında bir de sarık vardı. Oradakilerden birisi latîfe etmek için "Bu yün elbiseyi kaça satın aldın?" diye sordu. O da "Dünya karşılığında satın aldım. Benden

buna karşılık âhiretimi istedi, fakat ben âhiretimi satmadım.” diyerek cevap verdi.

Ebû Bekr el-Verrak demiştir ki: “Dünyada ve âhirette fakirlere ne mutlu! Çünkü sultanlar onlardan dünyada harâc istemezler, Allah da âhirette hesap sormaz!”

Kanaat ehlinin başı yüksektedir ey akıl sahibi!
Hırs ve tama’la dolu bir baş ise omuzdan kalkıp doğrulamaz.
Eğer özgür ve minnetsiz isen yerde uyu, yeter.
Dünyalık için kimsenin huzûrunda yer öpme, eğilme!

DÜNYA NİMETLERİNİN ALDATICILIĞI

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَآءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ
مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِۜ ذٰلِكَ
مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ ﴿١٤﴾ قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ
بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْۜ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِۜ
وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِۚ ﴿١٥﴾ اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اِنَّنَا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِۚ ﴿١٦﴾ اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ
وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾

14. Nefsânî arzulara, *(özellikle)* kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah katındadır.

15. *(Rasûlüm!)* De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takvâ sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve *(hepsinin üstünde)* Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.

16. *(Bu nîmetler)* "Ey Rabbimiz! Îmân ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!" diyen;

17. Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'dan bağış dileyenler *(içindir.)*

İnsanlara âyette sayılan dünya metâları, bezenip süslendi; gözlerine güzel gösterildi. Süsleyen, ***"onlara amellerini süsleyip güzel gösterdik"*** (Neml, 27/4) âyetine göre Allah'tır. Bu, insanoğlunu imtihân etmek, denemek kabilindendir. Diğer bir yoruma göre ise süsleyen ***"Şeytan onlara amellerini güzel gösterdi."*** (Neml, 27/24) âyeti ışığında şeytandır. Bu durumda süsleme vesvese kabilinden olur.

"Hubb-i şehevât", yani nefislerin arzularının sevgisi insanların gözlerinde süslendi. Şehvet, nefsin yerinden koparcasına istediği şeye meyledip akmasıdır. Bu ifade, masdar bir kelimedir ki arzu edilen bütün şeyler anlamına gelir. Çünkü âyette zikrolunan bütün maddeler başlıbaşına arzu duyulan şeylerdir. Bu maksadın masdarla ifade olunması, sanki bunların arzunun bizzat kendisi gibi olması dolayısıyladır. Burada şehvetleri

aşağılamak kasdedilmiş ve *"şehevât"* olarak adlandırılmıştır. Çünkü şehvetler hikmet ehli nazarında aşağılık şeylerdir ve bunlara tâbi olan kimse de kendisinin hayvanlığına şâhidlik etmiş olur.

Denilmiştir ki: Allah Teâlâ melekleri şehvetten uzak fakat akıl sahibi olarak; hayvanları da akıldan uzak fakat şehvet sahibi olarak yaratmıştır. İnsanlara ise aklı ve şehveti aynı anda vermiştir. Kimin aklı şehvetine galip ise, o meleklerden bile üstün; kimin de şehveti aklına galip ise, o hayvanlardan bile aşağıdır.

Âyet-i celîlede insanlara süslendiği bildirilen şeyler şunlardır:

Kadınlar (nisâ): İnsanların çok arzuladığı, çok meylettiği şeylerin başında gelir. Âyet-i celîlede bunlar diğerlerinden önce zikredilmiştir. Şehevât sözkonusu olunca kadınlar ilk sırada yer alır. Onlar şeytanın kolay kullanacağı tuzaktırlar.

Oğullar (benîn): İnsanın bunlarla fitneye düşmesi şöyle olur: İnsan, oğulları sebebiyle helâl haram demeden mal toplamaya hırslı olur. Ayrıca onlar Allah'ın koyduğu sınırları muhâfaza etmekten alıkoyar. Denilmiştir ki: "Çocuklarımız fitnedir. Yaşadıkları sürece bizi fitneye düşürürler. Ölürlerse de bizi üzüntüye garkederler." Âyet-i celîlede kızların zikredilmemesi, insanların bir kısmının oğullarına gösterdikleri sevgiyi kızlarına göstermemeleri sebebiyledir.

Yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüş: Âyette geçen *"kanâtîr-i mukantıra",* yığılmış, stok edilmiş çok mal demektir. Bundan maksat; yüz bin dinar, yahut bir öküz derisi dolusu veya yetmiş bin, yahut kırk bin miskal altın; yahut seksen bin, ya da yüz rıtl, yahut bin ikiyüz miskal, yahut bin dinar, yahut yüz menn veya yüz rıtl veya yüz miskal veya yüz dirhem altın demektir. Yahut bir kişinin diyeti miktarıdır. *Keşşaf Tefsîri'nde* "mukantıra"nın, kıntâr lâfzından olduğu; "ülûfün müellefe", *"bedrun mübeddere"* gibi te'kîd için kullanıldığı söylenmiştir.

Âyette; altın ve gümüş anlamına gelen, *"mine'z-zehebi ve'l-fıdda"* kısmı, daha önce geçen *"kanâtîr"* kelimesini beyân için getirilmiştir. Altının *"zeheb"* diye adlandırılmasının sebebi durmayıp gitmesidir. Arapça'da *"zehebe"* kökü gitmek mânasınadır. Gümüşün *"fıdda"* diye adlandırılmasının sebebi de *"munfadd"*, yani dağılır olmasıdır. *İnfidâd*, "dağılmak" demektir.

Salma atlar: Burada at cinsini ifade eden *"hayl"* kelimesi, kendi lâfzından müfredi olmayan cemîdir. Müfredi ise *"feres"*dir. *"Hayl"* kelimesi, "çalım satmak, çalımlı yürümek" mânasına *"huyelâ"*dan alınmıştır. Yahut *"tahayyül"*den müştaktır; çünkü sevgisi kalbinde tam yerleşmiş olması sebebiyle sahibi nazarında ondan daha değerli bir şey hayâl edilemez.

"Müsevveme" renkle, veya dağlamakla işâretlenerek, kolay tanınır hale getirilen, yahut beslenmesine önem verilen, dikkat gösterilen demektir.

En'âm: Kendilerinden istifade edilen deve, sığır, koyun-keçi gibi sağmal hayvanlardır.

Hars; ekinler.

Denilmiştir ki: Bunların herbiri insanlar için bir fitnedir. Kadınlar ve oğullar herkes

için; altın-gümüş ticâretle uğraşanlar için; besili atlar ileri gelenler için, sağmal hayvanlar çöllerde yaşayanlar için, ekinler de köylüler için fitne; yani imtihan vesilesidir.

Bütün bu sayılanlar dünya hayatının metâıdır. Yani dünyanın sayılı günlerinde metâlanılan, sonra birdenbire kaybolan ve elden çıkan şeylerdir. Halbuki varılacak yerlerin en güzeli ve devamlı olanı, zevâl bulmayanı Allah katındadır ki o da cennettir.

Bu âyet delâlet etmektedir ki; insanın gözüne güzel gösterilenler arasında âkıbeti güzel hiçbir şey yoktur. Bu, dünyanın fânî nîmetlerine kulların gönül bağlamamaları ve Allah katındaki dâimî nîmetleri elde etmeye çalışmaları için bir teşviktir. Bu sebeple akıl sahibine yakışan, dünyadan ihtiyacı kadarıyla yetinmek ve kendisini tehlikelerden uzak tutmaktır.

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ ۗ
وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۚ ﴿١٥﴾

15. ***(Rasûlüm!)*** **De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takvâ sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve** ***(hepsinin üstünde)*** **Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.**

Takvâdan maksat, mâsivâdan yüz çevirip, kendini Allah'a vermektir. Eşlerin tertemiz olmalarından maksat ise hayz, sâir ifrâzât, helâya gitme ihtiyacı, zâhirî kusur ve noksanlıklar ile hased, gadab, kocalarından başkasına bakmak gibi bâtınî kusur ve noksanlıklardan temizlenmiş olmalarıdır.

Peygamber Efendimiz; *"Cennetteki bir karışlık yer, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır."*[10] buyurmuştur.

Takvâ sahipleri için bir de Allah'dan hoşnudluk vardır. Bu, Allah'ın rızâsıdır ki, büyüklüğünü, mânevî makamını ve derûnî değerini hiçbir kimse takdir edemez.

Hikmet ehli kişiler demişlerdir ki: "Cennetler" ifadesi içlerindeki nîmetlerle beraber "cismânî cennete" işarettir. "Rıdvan" ise "ruhânî cennete" işarettir. Makamların en yükseği ruhânî cennettir. Bu da, Allah'ın celâl nûrunun kulun ruhunda tecellî edip, kulun da mârifetullah denizine dalmasıdır. Bu makamların ilkinde kul Allah'dan râzı olur; sonuncusunda da Allah kuldan râzı olur. Fecr sûresindeki *"râzıye ve merzıyye"* diye bahsolunan makamlar bunlardır.

"Allah kullarını çok iyi görür." Allah, kullarını ve onların amellerini daima görmekte ve halleri neyi gerektiriyorsa o şekilde karşılıklarını vermektedir.

اَلَّذ۪ينَ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اِنَّنَٓا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِۚ ﴿١٦﴾

16. ***(Bu nîmetler)*** **"Ey Rabbimiz! Îmân ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!" diyenler;**

Onlar takvâya eren ve Allah tarafından büyük ve ebedî ikrâmlara nâil olan kullardır ki şöyle derler: *"Ey rabbımız! Biz şüphesiz îman ettik."* Seni ve peygamberini tasdik ettik. *"Bizim günahlarımızı mağfiret et ve bizi cehennem azabından koru."* Yani bizim sadece îman etmemiz dolayısıyla bize mağfiret et ve cehennem azabından koru. Bu îfâdede; sadece îman etmekle mağfirete ve cehennem azabından kurtulmaya hak kazanılacağına delâlet vardır.

اَلصَّابِر۪ينَ وَالصَّادِق۪ينَ وَالْقَانِت۪ينَ وَالْمُنْفِق۪ينَ وَالْمُسْتَغْفِر۪ينَ

بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾

17. Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'dan bağış dileyenler ***(içindir.)***

Yani takvâya erenler sabredicilerdir; ibâdetlerin meşakkatlerine, uğradıkları sıkıntılara ve zorluklara belâ ânında sabrederler. Onlar dürüst davranan sâdık insanlardır. Sözlerinde, niyetlerinde, azîmetlerinde doğruluktan hiçbir zaman ayrılmazlar. Allah'a itâat ederler, boyun eğerler. İbâdet ve tâatlerine kesintisiz, usanmadan, bıkmadan devam ederler. Mallarını Allah yolunda harcarlar, seherlerde Allah'dan mağfiret isterler, istiğfâr ederek devamlı O'na sığınırlar.

Bu sayılan özelliklerin aralarının *"vav"* ile ayrılarak ayrı ayrı sayılması, bunların her birinin müstakil medih olduğuna işarettir. Aynı zamanda "takvâ sahiplerinin arasında sabredenler ve sâdık olanların bulunduğuna delâlettir.

Sabır, "nefsi dînin mahzurlu gördüğü isteklerden tutmak, alıkoymak" demektir. Sabır çeşitleri üç ana bölümde toplanır:

a- Tâatleri yerine getirmede sabır,

b- Mâsiyetlerden sakınmada sabır,

c- İstenmeyen şeylere; belâ ve musîbetlere sabır.

Peygamber Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *"Bir musîbete sabredene üç yüz derece vardır. Her iki derecenin arası yerle gök arası gibidir. Tâate sabredene altı yüz derece vardır. Her iki derecenin arası yerle gök arası gibidir. Mâsiyete sabreden için dokuz yüz derece vardır. Her iki derecenin arası Arş ile Kürsî'nin arası kadardır."*[11]

Sıdk (doğruluk) sözde olur o da; yalandan sakınmaktır. Doğruluk fiil ve harekette olur

o da; her hal ve hareketinde doğru olmak, hiçbir zaman eğrilmemektir. Doğruluk niyette olur, o da niyet ettiği şeyi yapıncaya kadar ondan vazgeçmemektir.

İnfak: Allah yolunda harcamayı, kendisine, ev halkına, akrabalarına, sıla-i rahim yapmakla mükellef bulunduğu kimselere vermeyi içine alır. Cihad için harcamak ve diğer bütün iyilikler bunun içindedir.

İstiğfâr: Allah'dan bağışlanmayı istemektir. İstiğfârın seherlerde yapılmasını Allah'ın medhetmesinden maksat, bu vakitlerde yapılan duâların kabule daha yakın olduğunu ve ibâdet yapmanın nefse daha ağır geldiğini bildirmektir. Ancak bu vaktin ibâdeti nefsi daha çok arıtır. Bu saatlerde gayret gösterenlerin ruhları cem' duygusuna daha yakındır. Cem' herşeyin Allah ile kaîm olduğunu kalben hissetmek demektir.

Mücâhid (r.h.), Yâkub (a.s.)'ın ***"Sizin için yakında Rabbime istiğfâr ederim"*** (Yûsuf, 12/98) sözü hakkında şöyle demiştir: Yâkub (a.s), çocuklarının kendinden duâ istedikleri anda duâ etmemiş, seher vaktine tehir etmiştir. Çünkü o vakitte yapılan duâ kabul olunur.

Mücâhid yine şöyle demiştir: "Bir ses, Allah'ın diğer bir sesi işitmesine engel olmaz. Seher vaktinde yapılan duâ, insanın Hakk ile başbaşa kalarak; halvet hâlindeki duâsıdır. Bu vakitlerde yapılan duâlar riyâdan ve süm'adan uzak olması sebebiyle kabule daha yakındır. (Süm'a, yapılan bir ibâdeti, bir iyiliği başkasının duymasını; riyâ ise görmesini istemek veya duyulduğunda görüldüğünde memnun olmaktır ki bunlar ibâdetin sevabını iptal eden şeyler arasındadır.)

Peygamber Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *"Cenâb-ı Hak, her gece dünya semâsına gecenin üçte biri kalıncaya kadar tenezzülen teşrif eder ve şöyle der: Melik benim, yani mülkün sahibi benim, bana kim duâ ederse, icâbet edeyim! Benden kim bir şey isterse, ona istediğini vereyim! Kim benden mağfiret dilerse, onu mağfiret edeyim!"*[12]

Cenâb-ı Hakk'ın nüzûlünden maksat O'nun görevli meleğinin inişi demektir. Yahut bu ifadede istiâre vardır. Mânası duâ edenlere lütuf ile, duâlarına icâbet etmekle muamele etmesidir. Bu sebeple dünya semâsına, yani size en yakın olan semâya nüzûl eder, buyurulmuştur.

Yine bu âyette, bu vakitlerde duâ etmeyenler, Allah'dan istemeyenler ve istiğfardan gaflet edenler azarlanmaktadır.

Lokman (a.s.), oğluna şöyle demiştir: "Oğulcuğum, seher vakitlerinde öten şu horozdan daha âciz olmayasın! O ayakta iken, sen yatağında uyur olma!"

Kalk ey gönül, tâat kıl ki, tâat her şeyden güzeldir.
Mutluluğu o kimse yakalamıştır ki, seher vaktinde uyanıktır.
Horozlar seher vakitlerinde şöyle demektedir: "Kalk ey gâfil!
Sen sarhoş (gâfil) olduğun için bilmiyorsun, ayık olan bilir.

Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *"Ben semâlara yürütüldüğümde, yani*

İsrâ ve Mîrâc gecesinde, Allah'ın insanı hayrette bırakan âyetlerinden birçok şeyler gördüm. Bu cümleden olarak dünya semâsında bir de horoz gördüm. Bu horozun ince tüyleri yeşil; diğer tüyleri beyazdı. Bu tüylerinin beyazlığı, gördüğüm beyazların en parlağıydı. Yine bu tüylerinin altındaki yeşil tüyleri de gördüğüm yeşillerin en koyusuydu. Ayakları, yedi kat yerin en alt sınırında, başı Arş-ı Rahmân'da, boynunun ikinci boğumu arşın altında idi. Omuzlarında iki kanadı vardı, açtığında doğuyu da batıyı da geçiyordu. Gecenin bir kısmı geçince kanatlarını açıp çırpıyor ve Allah'ı tesbih ederek ötüyordu. Tesbihinde şöyle diyordu: ***"Sübhâne'l-melikü'l-kuddûs, sübhânel kerîm"*** (Melik ve Kuddûs olan Allah'ı tesbih ederim, Kerîm olan Allah'ı tesbih ederim!) *Yahut şöyle diyordu:* ***el-Kebîru'l-müteâl lâ ilâhe illallahü'l-hayy*** *(Allah Kebîr ve Müteâl'dir. Allah'dan başka ilah yoktur. O Hayy ve Kayyum'dur)"*

Bu horoz böyle tesbih edince bütün yeryüzünün horozları da tesbih edip kanatlarını çırparlardı. Durunca da bütün yeryüzünün horozları dururlardı. Sonra gecenin bir kısmı geçince tekrar kanatlarını açar, kanatları doğudan ve batıdan ötelere geçerdi. Kanatlarını yine çırpar, sonra Allah'ı tesbih ederek öter ve şöyle derdi:

سُبْحَانَ اللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمْ **: Aliyyü'l-Azîm Allah'ı tesbih ederim.**

سُبْحَانَ اللهِ الْعَزِيزِ الْقَهّار **: Aliyyü'l-Azîm Allah'ı tesbih ederim.**

سُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَرْشِ الرَّافِى **: Yüce Arş'ın sahibi olan Allah'ı tesbih ederim.**

Bu horoz bunu söyleyince yeryüzünün bütün horozları da aynı sözlerle tesbih ederler, kanatlarını çırparlar, ötmeye başlarlardı. Bu horoz durunca yeryüzünün horozları da dururlardı. Sonra aynı şekilde gökteki horoz bu sözlerle tesbihe başlayınca yerdeki horozlar da aynı sözlerle cevap vererek tesbihe başlarlardı."[13]

Bunu anlatmaktan maksat şudur: Âyet-i celîle'deki ***"Hiçbir şey yoktur ki Allah'a hamd ederek O'nu tesbih etmesin."*** (el-İsrâ, 17/44) buyruğuna göre her şey Allah'ı tesbih etmektedir. Tesbih, bütün gök ve yer ehlinin, özellikle dilsiz olan hayvanların ve hattâ bitkilerin fiili olursa, insan daha fazla duâ ve tesbihe devam etmelidir. Özellikle halvetlerde, yani yalnız kaldıkça ve seherlerde buna daha çok önem vermelidir.

İmam Kuşeyrî, bu âyet-i celîledeki *"sabredenler"*i, Allah'ın emrettiklerini yapmaya sabredenler; *"sâdıklar"*ı, Allah ile yaptıkları sözleşmeye sâdık kalanlar; *"kânitîn"*i, Allah'ı sevmekte istikamet sahibi olanlar; *"infâk edenler"*i, Allah yolunda mallarını harcayanlar; *"istiğfâr edenler"*i, kusurlarını gördükleri için bütün yaptıklarından istiğfâr edenler" olarak açıklamıştır.

---

[10]. *İbn Mâce*, Zühd, 39.

[11]. *Zebîdî*, İthâf, IX, 25

[12]. *Buhârî,* Teheccüd, 14; *Müslim,* S. Müsâfirîn, 168.

[13]. *İbn Arrak,* Tenzîh, I, 55.

HAK KATINDAKİ DİN

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۬لُوا الْعِلْمِ قَٓائِماً بِالْقِسْطِۜ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۜ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ
وَمَا اخْتَلَفَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ
بَغْياً بَيْنَهُمْۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾
فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِۜ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّ۪نَ ءَاَسْلَمْتُمْۜ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ
وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِۚ ﴿٢٠﴾

18. Allah, adâleti ayakta tutarak *(delilleriyle)* şu husûsu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilah yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de *(bunu ikrâr etmişlerdir. Evet)* mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'dan başka ilah yoktur.

19. Allah nezdinde hak din İslâm'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

20. Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitâba ve ümmîlere de: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.

Bu âyet-i celîle, Şam'ın bilginlerinden iki adamın Peygamberimize gelip soru sormaları üzerine nâzil olmuştur. Onlar şöyle sormuşlardı:

- "Sen Muhammed misin?"
- "Evet."
- "Sen Ahmed misin?
- "Evet, ben Muhammed'im, Ahmed'im"
- "Öyleyse Allah'ın kitabındaki en büyük saâdeti bize haber ver!" Bunun üzerine bu âyet-i celîle nâzil oldu. Bu âyette Allah kat'î huccetle isbât edip birliğine delâlet eden eserlerini anlattı ki; O birdir, ortağı yoktur. Yarattığı her şeyi yalnız kendisi yaratmış, kimse O'na bunda ortak olmamıştır. Çünkü hiçbir kimse bir şeyi yoktan var etme kudretine sahip değildir.

İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ ruhları cesetlerden dört bin sene önce yarattı. Rızıkları da ruhlardan dört bin sene önce taksim etti. Yaratıkların yaratılmasından önce gök, yer, deniz ve kara yokken kendisi, kendisine şehâdet etti ve

buyurdu ki:

“Allah, melekler ve ilim sahipleri adâleti ayakta tutarak şehâdet ettiler ki Allah’dan başka tanrı yoktur.”

Burada Allah’ın şehâdeti hakiki, meleklerin şehâdetleri mecâzî olup umûmen ikrâr ve îmana şâmil şehâdettir. Yani, “melekler Allah’ın kudretinin büyüklüğünü görünce şehâdet ettiler” demektir. “İlim sahiplerinin şehâdeti îman etmeleridir. Onlar îmanlarına tekvînî ve teşrîî delilleri huccet göstermişlerdir. Bunlar, peygamberler ve mü’minlerdir ki, tevhîdi bilip sahih bir îtikadla ikrâr etmişlerdir. Buna göre, Allah’ın kendinden başkasının güç yetiremeyeceği kendine has fiilleri ile birliğine delâlet ettiği anlaşılmaktadır. Meleklerin ve ilim sahiplerinin de bunu ikrârı; buna şehâdet hükmündedir.

“Kıst”, yani adâlet, Allah’a mahsûs sıfatlardan biridir. Allah rızıkların ve ecellerin taksiminde, sevapların ve cezâların verilişinde, kullarına emrettiklerinde ve yasakladıklarında *“kıst”* yani *“adl”* ile muamele etmektedir. Bu ise, Allah’ın kulları birbirleriyle müsâvî tutup zulmü onlardan uzaklaştırmasıdır.

“O, her şeye mutlak gâlip, hüküm ve hikmet sahibinden başka tanrı yoktur.” Şehâdetin mazmûnu (ince mânası), tevhîdin te’kîdi için tekrar edilmiştir ki kullar, O’nu bir tanısınlar ve hiçbir şeyi O’na ortak koşmasınlar. Çünkü O, kendini bir tanımayandan, hiç kimsenin güç yetiremeyeceği şekilde intikam alır ve dilediğini yapar; bütün mahlûkatı üzerinde istediği şekilde hükmeder. Kimse de O’nun hükmünü durduramaz ve geri çeviremez. Çünkü O, bütün mahlûkata mutlak gâliptir.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا
مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾

19. Allah nezdinde hak din İslâm’dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah’ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah’ın hesabı çok çabuktur.

“Allah katında hak din İslâm’dır.” Âyetin bu kısmı, yeni bir cümle olup bundan önceki âyeti te’kîd etmektedir. Yani İslâm’dan başka Allah’ın hoşnud olduğu, makbûl tuttuğu hiçbir din yoktur. Bu din, tevhîdi kabul edip kanunları şerefli şerîata göre koymaktır. Bu da Allah’ın Adem (a.s.)’ı gönderdiğinden itibaren kulları için seçtiği hak dindir. Bunun dışında kalan bütün dinler bâtıldır.

Şeyhimiz **Atpazârî Osman Fazlı** şöyle demektedir: “Kelâm’ın, indirilmesinden maksat, hak dine mutlak dâvettir. Hak din de, Adem (a.s.)’dan Peygamberimiz (s.a.)’e kadar yalnızca İslâm’dır. Nitekim Cenâb-ı Hak bu âyet-i celîlede**,** *“Allah katında hak*

din yalnızca İslâm'dır." buyurmuştur. İslâm dîninin hakikati tevhid, sûreti şerîattır ki bunlar da şartlardır. Bu din ta o zamandan kıyâmete kadar hakikati değişmeyen tek dindir. Tevhid özelliği, dînin bütün devrelerinde değişmeyen tek özelliğidir. Ancak yer, zaman ve toplumlara göre şartların değişmesiyle sûretlerinde görülen değişiklikler, asıldaki tekliğe ve hakikatin birliğine zıd düşmez."

Katâde şöyle demiştir: "İslâm, Allah'dan başka ilah bulunmadığına şehâdet etmek, Allah'dan geleni kabul; yani ikrâr etmektir."

Gâlib el-Kattân şöyle anlatmıştır: "Kûfe'ye ticâret için gelmiştim. A'meş'e yakın bir yere indim. Zaman zaman onun ziyâretine giderdim. Bir gece Basra'ya gitmek istemiştim. A'meş teheccüde kalktı. Okurken Âl-i İmrân sûresinin on sekizinci âyetine geldi, şöyle dedi: "Allah'ın şehâdet ettiğine ben de şehâdet ediyorum ve bu şehâdeti Allah'a emânet bırakıyorum! Bu şehâdet benim Allah'a bıraktığım emânetimdir. Allah katında gerçek din İslâm'dır." A'meş bunu defalarca tekrar etti. Ben, "herhalde bu konuda işittiği bir şey var" dedim. Namazımı kıldıktan sonra veda sırasında kendisine sordum:

– "Senin bu âyeti okuduğunu ve defalarca tekrar ettiğini gördüm. Neden böyle yaptın?" Bana:

– "Vallahi bir seneye kadar sana bu konuda cevap veremem." dedi.

O günden itibaren kapısında kaldım ve bir sene orada ikâmet ettim. Sonra:

– "Ya Ebâ Muhammed bir sene geçti" dedim. Şöyle dedi:

– "Ebû Vâil, Abdullah ibn Mesud'dan haber verdi, o da Rasûlullah (s.a.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor.

"Bu şehâdetin sahibi kıyâmet gününde getirilince Allah Teâlâ şöyle der:

"Benim bu kuluma verdiğim bir sözüm vardır. Ben verdiğim sözü yerine getirmeye en fazla hak sahibiyim. Bu sebeple kulumu cennete koyun."[14]

Bu yorum "Allah bize söz verdi" îzâhına da uygun düşmektedir.

İbn Mesûd (r.a.) şöyle anlatıyor: "Peygamber Efendimiz (s.a.) bir gün ashâbına şöyle dedi:

"Sizden biriniz her sabah ve akşam Allah'dan bir söz almaktan âciz mi bulunuyorsunuz?" Ashâb-ı Kirâm da:

"Bu nasıl olur?" diye sormaları üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular:

"Her biriniz her sabah ve akşam şöyle der:

اَللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اِنِّى اَعْهَدُ
اِلَيْكَ بِاَنِّى اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَاَنَّ
مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَاِنَّكَ اِنْ تَكِلْنِى اِلَى نَفْسِى تُقَرِّبْنِى مِنَ

عَهْدًا تُوَفِّينِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ. الشَّرِّ وَتُبَاعِدْنِى مِنَ الْخَيْرِ وَاِنِّى لَا اَثِقُ اِلَّا بِرَحْمَتِكَ فَجْعَلْ لِى

Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi ve açığı bilen rabbim! Ben, senden başka ilah bulunmadığına şehâdet ettiğimi sana söylüyorum, seninle sözleşiyorum. Ancak sen varsın, şerîkin yoktur. Muhammed senin kulun ve rasûlündür.

Eğer sen beni kendime bırakırsan beni kötülüğe yaklaştırmış, iyilikten uzaklaştırmış olursun. Ben ancak senin rahmetine güveniyorum. Bana, kıyâmet günü yerine getireceğin bir söz ver. Muhakkak ki sen sözünde durursun."

Kul bunu söyleyince bu sözü üzerine mühür basılır ve Arş'ın altına konulur. Kıyâmet günü olunca bir çağırıcı; *"Nerede Allah yanında sözü bulunanlar?"* diye çağırır, onlar da cennete girerler."[15]

Bu sebeple her sabah ve akşam yerleri ve gökleri yaratan Allah'a duâ etmek ve ihlâslı olmak şarttır. Çünkü ihlâs, kişinin ibâdet ve amellerinde bütün işlerinin temelidir.

Niyeti hâlis kılarak ibâdet çok güzeldir.
Eğer ihlâs yoksa, bu içi boş kabuğa benzer.

"Kendilerine kitap verilenler ancak onlara ilim geldikten sonra aralarındaki kıskançlıklarından dolayı ihtilâfa düştüler."

Bu âyet, Peygamberimiz'in getirdiği İslâm'a girmeyen ve O'nun peygamberliğini inkâr eden yahûdî ve hıristiyanlar hakkında inmiştir. Yahûdîler, Allah'ın dîni olan İslâm'da ve Muhammed (a.s.)'ın peygamberliğinde hiçbir halde veya hiçbir vakitte ihtilâfa düşmemişler, ancak onun kaçınılmaz bir hak olduğunu bildikten, işin hakikatini tam olarak anladıktan ve güneş gibi açık delillerle konuyu kesin olarak kavradıktan sonra ihtilâfa düşmüşlerdir.

Bu âyet delâlet ediyor ki yahûdîler, büyük bir sapıklığa düşmüşlerdir. Çünkü, huccetleri kesin olarak bildikten sonra böyle bir ihtilâfın vâki olması, akıl sahiplerinden beklenilecek bir şey değildir.

Bu ihtilâflarının sebebi de haseddir. Karşı durdukları konu hakkında şüpheleri bulunduğu veya bazı tarafları gizli kaldığı için değil, başkanlığı elden kaçıracaklarını bildikleri için kıskançlıkları neticesi İslâm'a hücum etmişlerdir.

"Kim Allah'ın âyetlerini", yani Allah katında hak dînin İslâm olduğunu bildiren *"âyetleri inkâr eder",* gereğiyle amel etmezse; bilsin ki *"Allah hesabı pek çabuk görendir."* Böyle kimseleri pek yakında cezâlandırıverir. Çünkü O'nun, hesabı çabuktur. Bütün mahlûkatın hesabını göz açıp yumacak kadar bir zamanda görebilir. Mahlûkattan herbiri de bu esnâda "Allah sadece kendisinin hesabını görüyor" zanneder.

فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِۜ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّ۪نَ ءَاَسْلَمْتُمْۜ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ
وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِ۟ ﴿٢٠﴾

20. Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: “Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah’a teslim ettim.” Ehl-i kitaba ve ümmîlere de: “Siz de Allah’a teslim oldunuz mu?” de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.

Eğer onlar, Allah yanında hak dînin sadece İslâm olduğu hakkında seninle tartışırlarsa, de ki: “Ben kendimi, kalbimi ve bütün varlığımı bana uyanlarla birlikte sadece Allah’a teslim ettim. O’na hiçbir şeyi ortak tutmadım, ibâdetimi ve duâmı yalnızca O’na tahsîs ettim. Bu da tevhid dinidir ki, bunun doğruluğunu siz de biliyorsunuz, ben de biliyorum. Ben yeni bir şey getirmedim ki benimle mücâdeleniz mâkul olsun.

Rasûlüm, kendilerine kitap verilenlere; yani yahûdî ve hıristiyanlar ile ümmîlere (kitapları bulunmayan müşrik Araplar’a) de ki: Siz de bana tâbi olan mü’minlerin yaptıkları gibi, İslâm’a giriyor musunuz?” Çünkü sizin İslâm’a girmenizi gerekli kılan apaçık birçok delil gelmiştir ki bunları gözardı edemezsiniz. Bu sebeple, siz müslüman olup gereğince amel ediyor musunuz; yoksa küfrünüzde devam mı ediyorsunuz?

Bu ifade, emir mânasında istifhâm, yani sorudur. “Hemen müslüman olunuz” demektir. Bu, kendisine bir meseleyi bütün yönleriyle anlatıp, açıklanacak bir şey bırakmadıktan sonra “anladın mı?” demeye benzer ki, “artık anla” demektir.

“Onlar, yani yahûdîler, hıristiyanlar ve ümmîler, sizin İslâmınız ve ihlâsınız gibi hâlis müslüman olurlarsa şüphesiz doğru yolu bulmuş olurlar. Nasibin en büyüğünü almış ve dalâlete düşülecek yerlerden kurtulmuş olurlar.

Eğer İslâm’ı kabule yanaşmazlar ve yüz çevirirlerse sana düşen vazife ancak tebliğdir. Yani bu çağrıyı onlara ulaştırmaktır. Hidâyete ulaştırma sorumluluğun yoktur. Bunu da en açık ve en güzel şekilde yapmış bulunuyorsun.

Rivâyet olunduğuna göre Rasûl-i Ekrem (s.a.), bu âyeti ehl-i kitaba okudu, onlar da “müslüman olduk” dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz yahûdîlere dedi ki: *“Siz Îsâ’nın, Allah’ın kelimesi, kulu ve rasûlü olduğuna şehâdet ediyor musunuz?”* Onlar da: “Bundan Allah’a sığınırız!” dediler. Peygamberimiz hıristiyanlara tekrar sordu: *“Siz Îsâ’nın Allah’ın kulu ve rasûlü olduğuna şehâdet ediyor musunuz?”* Onlar da Îsâ’nın kul olduğunu söylemekten Allah’a sığınırız” dediler. İşte Allah’ın *“onlar yüz çevirirlerse”* diye haber verdiği şey budur.

“Allah, kullarının bütün hallerini hakkıyla görmektedir.” Bu cümle, hem vaaddir, hem vaîddir; yani aynı cümle içinde hem mü’minlere cennet müjdesi ve hem de kâfirlere azap tehdidi vardır.

[14]. *İbn Kesîr,* Tefsir, I, 354.
[15]. *Müsned,* I, 412; V, 191.

ÇABALARI BOŞA GİDENLER

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّۙ وَيَقْتُلُونَ
الَّذٖينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٢١﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذٖينَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۘ وَمَا لَهُمْ مِنْ
نَاصِرٖينَ ﴿٢٢﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ اُو۫تُوا نَصٖيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ
اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرٖيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ
﴿٢٣﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍۖ
وَغَرَّهُمْ فٖي دٖينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ
لَا رَيْبَ فٖيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

21. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adâleti emreden insanları öldürenler *(yok mu),* onlara acı bir azabı haber ver!

22. İşte bunlar dünyada da âhirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

23. *(Rasûlüm!)* Kendilerine Kitap'tan bir pay verilenleri *(yahûdîleri)* görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın Kitâb'ına çağırılıyorlar da, sonra içlerinden bir gurup cayarak geri dönüyor.

24. Onların bu tutumları: Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır, demelerinin bir sonucudur. Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır.

25. Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeylerin tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?

"Allah'ın âyetlerini inkâr edenler"; örtbas etmeye çalışanlar, İslâm'ın hak din olduğunu bildiren hangi âyet olursa olsun inkâr eden herkestir.

"Peygamberleri haksız yere öldürenler" den maksat, ehl-i kitaptır. Öncekiler Peygamberleri fiilen öldürmüşler, sonrakiler de onların yaptıklarına râzı olduklarından öldürmüş gibi olmuşlardır. Ayrıca, Peygamberimiz (s.a.)'i ve mü'minleri de öldürmeye teşebbüs etmişler; fakat Cenâb-ı Hak muhâfaza etmiştir. Hâdiseden, gelecek zaman sîgasıyla bahsedilmesinin sebebi budur. Bakara sûresinde mârife olarak *"biğayri'l-hak"* buyurulmuştur ki, "Allah'ın belirlediği ve izin verdiği bir hak olmaksızın

öldürdüler” demektir. Bu sûrede ise nekre olarak “biğayr-i hakk” buyurulmasının sebebi, “sözkonusu edilebilecek haklardan hiçbiri olmaksızın öldürdüler” demektir.

Onlar, *“insanlardan adâleti emredenleri de öldürmektedirler.”* **Ebû Ubeyde bin Cerrâh** (r.a.) şöyle anlatıyor: “Dedim ki: Ya Rasûlallah, insanların kıyâmet gününde en şiddetli azaba çarptırılacak olanı kimdir?” Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurdular:

“Bir peygamberi, yahut iyiliği emreden, kötülüğü yasaklayan bir insanı öldürendir.” Sonra bu âyeti okudu ve şöyle buyurdu:

“Yâ Ebâ Ubeyde! İsrâiloğulları bir günün başında sadece bir saat içerisinde kırk üç peygamberi öldürdüler. Bunun üzerine İsrâiloğulları’nın âbidlerinden yüz on iki adam kalkıp bu kâtillere iyiliği emrettiler, kötülükten vazgeçirmeye çalıştılar, o günün sonunda bunların da hepsini birden öldürdüler.”[16]

“İşte bunlara pek acıklı bir azabı haber ver!” Devamlı sûrette ağrıtan, sancıtan, kıvrandıran bir azabı haber ver. Aslında, iyi haberlerin verilmesine “müjde” denilmesine rağmen, Cenâb-ı Hak bunların kötü amellerine ateşi haber vermiş ve istihzâ tarîkiyle buna *“azabı müjdele”* buyurmuştur: Bu, “şunların birbirleriyle selamlaşmaları, baş ağrıtan bir darbedir” denilmesi gibidir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ
مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

22. İşte bunlar dünyada da âhirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

Bu çirkin sıfatlarla tanımlananların dünya ve âhirette bütün amelleri boşa gitmiştir. Zâten bunları iyilik ve güzellik olarak yapmamışlardı. Bu sebeple iki dünyada da iyi bir eser bırakamadılar. Dünyada arkalarında rüsvaylık kalmıştır. Âhirette ise onları pek acıklı bir azap beklemektedir.

“Bunların yardımcıları da yoktur.” Bunları Allah’ın azabından ve başlarına getireceği belâdan kurtaracak bir kimse iki dünyada da yoktur.

“Bunlar için yardımcılar yoktur.” buyurulurken *“yardımcılar*” diye çoğul sîgası kullanılması, karşılığında söylenebilecek her söze cevap olması içindir. Diğer bazı âyette de “zâlimler için, hiçbir yardımcı yoktur” mânasına “yardımcılar” kelimesi çoğul olarak kullanılmıştır.

Bu âyet, iyiliği emredip, kötülüğü yasaklayanları öldürenleri zemmetmektedir. Böyle bir toplum, ne kötü bir toplumdur! İnsanlar arasında adâleti ayakta tutmayanlardan meydana gelen bir toplum da, ne kötü bir toplumdur! İnsanlardan adâleti emredenleri öldürenler, ne kötü insanlardır!

Sakın hiçbir zaman adâletten ve insaftan ayrılmayasın. Cevru zulümden ve yoldan sapmaktan sakınasın. Allah’ın emirlerine açıkça sarıl, yasaklarından sakın ve tuttuğun

yolda Allah’dan başkasından korkma! Çünkü sana düşen ancak tebliğdir; yani Allah’ın emrini insanlara ulaştırmaktır.

Her ne kadar dinlemeyeceklerini bilsen de söyle,
Nasihat ve öğüt adına ne kadar bildiğin varsa!
O seni dinlemeyen ve boş işlerle uğraşanları görürsün ki
İki ayağıyla bağın (tuzağın) içine düşmüş;
Hayıflanarak ellerini birbirine vururlar ve
Ben bilginlerin sözlerini niye işitmedim, derler.

Emr bi’l-mârûf, nehy ani’l-münker; yani iyiliği emir, kötülüğü yasaklama vazifesi hiçbir zaman sâkıt olmaz. Müslümanlar bu vazifeden aslâ kurtulmazlar. Ancak âhir zamanda kalplerin katılaşması, nefislerin de dünya lezzetleri peşinde yanıp tutuşması sebebiyle öğüt ve îkaz tesir etmez olur.

Rivâyet olunduğuna göre bir yahûdî, Hârûn Reşîd’e, askeriyle seferde iken “Allah’dan kork!” diye seslenmişti. Hârûn Reşîd yahûdînin bu sözünü işitince Allah’ın yüce adını ta’zîm için atından indi, askerleri de indiler.

Bir insana kardeşi “Allah’dan kork” dediği zaman, onun; “Sen kendine karış! Sen kim oluyorsun da bana bunu söyleyebiliyorsun?” demesi, günahların en büyüklerindendir. Allah’dan dileriz ki bu öğütler kalbimize tesir eder de hepimizi doğru yola ulaştırır.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللّٰهِ
لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

23. ***(Rasûlüm!)*** **Kendilerine Kitap’tan bir pay verilenleri** ***(yahûdîleri)*** **görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah’ın Kitâb’ına çağırılıyorlar da, sonra içlerinden bir gurup cayarak geri dönüyor.**

Âyetteki *“görmedin mi?”* ifadesi, Rasûl-i Ekrem (s.a.)’i yahud “ehl-i kitabın hallerinin ortaya koyduğu manzarayı, onların kötü hallerini görenleri hayrete düşürmek içindir, bakmadın mı?” demektir.

Onlar ki, kendilerine Kitâb’dan, yani Tevrat’tan büyükçe bir nasip verilmiştir. Bunlar Tevrat’ın içindeki ilimler ve hükümlerdir. Peygamberimiz (s.a.)’in sıfatı ve İslâm’ın hakikati da, bu ilimler cümlesindendir.

Bunlar kendi yaptıkları fiillerin, hareketlerin gerçeğinin ve mâhiyetinin ne olduğunu anlasınlar diye, kitaplarının hakemliğini kabule çağrılmaktadırlar. Kitapta hükmün beyânı olduğu için hüküm ona izâfe edilmiştir. Nitekim *“Beşîr”,* müjdeleyici; *“Nezîr”,*

uyarıcı sıfatları Kur'ân'ın da zikrettiği sıfatlardandır. Çünkü onda müjdeleme ve uyarma açıklanmaktadır.

Yahûdîlerin, Tevrat'ın hakemliğini kabule çağrılmaları şöyle olmuştur: Peygamberimiz (s.a.) yahûdîleri îmana dâvet etmek için okullarına gitmişti. Başkanları olan **Nuaym İbn Amr**, "Sen hangi dindensin?" diye sordu. Peygamberimiz de: *"İbrâhîm'in dinindenim"* dedi. Nuaym dedi ki: "Fakat İbrâhîm yahûdî idi." Peygamberimiz de: *"Öyleyse bu konuda bizimle sizin aranızda hakem Tevrat'tır. Hemen getirin onu!"* dedi. Ama onlar getirmek istemediler.[17]

Kelbî'nin beyanına göre bu âyet, recm hakkında nâzil olmuştur. Hayber halkından bir erkek ve bir kadın "fücûr (zina)" işlemişlerdi. İkisi de eşrâftan bulunuyorlardı. Kitaplarında ise recmin hükmü apaçık duruyordu. "Belki bir kurtuluş yolu buluruz" diye Peygamberimiz'e geldiler. Peygamberimiz de recm olunmalarını emretti. Dediler ki: "Sen bize zulmediyorsun. Bu ikisinin cezaları recm olunmak değildir." Peygamberimiz de: *"Öyleyse aramızda hakem Tevrat'tır."* buyurdu. Dediler ki: "Şimdi insaflı davrandın." Peygamberimiz bunun üzerine sordu: *"Sizin, Tevrât'ı en iyi bileniniz kimdir?"* Dediler ki: "İbn Sûriyâ'dır." Peygamber Efendimiz de ona haber gönderdi ve Tevrat'ın recmle ilgili kısmını getirmesini söyledi. Peygamberimiz'e Tevrat'ta recme dâir hükmün bulunduğunu Abdullah İbn Selam söylemişti. Peygamberimiz, İbn Sûriyâ *"Oku"* buyurdu. O da recm âyetine geldiği zaman elini o âyetin üzerine koydu. İbn Selam kalkıp onun parmağını oradan kaldırdı. Peygamberimiz (s.a.) ve oradaki yahûdîler huzûrunda Tevrat'ın şu hükmünü okudu: *"Evlenmiş bir erkek ve evlenmiş bir kadın zinâ ederlerse, bu da delil ile sâbit olursa recm olunurlar. Eğer kadın hâmile ise çocuğunu doğuruncaya kadar beklenir."*

Bu hüküm üzerine Peygamberimiz (s.a.) bu iki yahûdînin recm olunmalarını emretti, recm olundular. Yahûdîler buna öfkelenip kâfir olarak oradan ayrıldılar. Allah da bu âyeti indirdi:

"İçlerinden bir zümre" bundan sonra; yani huccet aleyhlerine sâbit olduktan sonra *"arkasını dönüyor."* Bu, îmana dönmeleri gerektiğini bildikleri halde dönmemelerini yadırgamadır.

Cenâb-ı Hak, ehl-i kitabın tamamını küfürle tavsîf etmemiştir. Çünkü bu sûrenin yüz on üçüncü âyetinde ***"Onların hepsi bir değildirler. Ehl-i kitabın içinde kıyâmda duran bir ümmet vardır ki gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar,"*** buyurulmakta; A'râf sûresinin yüz elli dokuzuncu âyetinde de, ***"Mûsâ'nın kavminden bir cemâat vardır ki insanlara hakkı gösterirler ve kendileri de ona uyarak dosdoğru olurlar."*** buyurulmaktadır.

Ama onların bir kısmı Tevrat'ın hükümlerine râzı olmayarak *"yüz çeviren kimselerdir."* Bu, onlardan bir fırkanın sıfatıdır ki oturdukları yerden, kalpleri İslâm'dan yüz çevirmiş olarak kalkarlar. Yahud da mânası şudur: Bunlar, Hak'tan yüz çevirmeyi ve bâtılda ısrâr etmeyi âdet edinmiş kimselerdir.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍۖ وَغَرَّهُمْ
فٖي دٖينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Onların bu tutumları: Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır, demelerinin bir sonucudur. Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır.

Onların bu arka dönüp yüz çevirmeleri işledikleri günahların *"bize ateş ancak sayılı günler miktarınca dokunacak"* demeleri sebebiyledir. Sayılı günler, buzağıya taptıkları müddet olan kırk gündür. Bu konudaki itikatları kökleşmiş, bu sebeple gördükleri âyetler ve başlarına gelen belâlar, onlara tesir etmez olmuştur.

"Onların vaktiyle uydurdukları bu şeyler dinleri konusunda kendilerini yanıltmıştır." Yukarıdaki sözleri ve "bizim Peygamber babalarımız bize şefâat edecekler" demeleridir. Yahut "Allah Yâkub (a.s.)'a söz verdi ki: Senin çocuklarına azap etmeyeceğim, ancak yemin yerini bulsun diye azıcık edeceğim" gibi uydurdukları sözler onları dinlerinde aldatmış; işledikleri çirkin fiilleri bu sebeple yapmışlardır.

İbn Abbas (r.a.)'ın anlattığına göre, "Yahûdîler Tevrat'ta şöyle okuduklarını iddiâ ederler ve inanırlar: Cehennemin iki ucu arası kırk senelik yoldur ki, zakkum ağacına varınca son bulur. Biz, zakkum ağacına varıncaya kadar azap göreceğiz, ondan sonra cehennem yok olacak."

Halbuki cehennemin dibi *"sakar"* denilen yerdir ki zakkum ağacı oradadır. Onlar cehennemin kapısından girip azap görmeye başladıkları ve zakkum ağacına varıp karınlarını onunla doldurdukları zaman sakarın görevlisi onlara şöyle der: "Siz, ateşin size ancak sayılı günler miktarınca dokunacağını iddiâ ediyordunuz. Şimdi kırk sene geçmiş durumdadır ve siz burada ebediyyen kalacaksınız."

فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فٖيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

25. Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeylerin tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?

"Onları, geleceğinde hiç şüphe bulunmayan bir günde topladığımız ve herkesin -hiç kimseye zulmedilmeyerek- dünyada kazandığının tastamam verildiği zaman acaba halleri ne olacaktır?"

"Acaba halleri ne olacaktır, nasıl olacaktır?" sorusu, hazırlanan azabın büyüklüğünü

anlatıp onları korkutmak içindir. Çünkü onlar hiçbir hileye başvuramayacakları, hiçbir çare bulamayacakları ve hiçbir kurtarıcılarının olmayacağı bir yere gireceklerdir. Kendi kendilerine söyleyip kolay göstermeye çalışmaları, bâtıla dayanmak ve imkânsızı sunmaktan ibârettir.

Rivâyet olunduğuna göre, "kıyâmet gününde sancağı yükseltilecek kâfirlerden ilki, yahûdîlerdir. Allah herkesin gözleri önünde ilk defa onları rezîl edecek ve sonra ateşe atılmalarını emir buyuracaktır."[18]

Kim ne kazanmışsa o gün tastamam verilecektir. Kazandığının karşılığı verilirken hiçbir eksiltme, noksanlaştırma da yapılmayacaktır. Bunda, ibâdetin boşa çıkarılmayacağına delâlet vardır. Yine bu âyete göre mü'min cehennemde ebedî kalmayacaktır. Çünkü îmanının ve amelinin karşılığının ona tam olarak verilmesi, ne o ateşte iken olacaktır, ne de girmeden önce. Öyleyse bu, o ateşten çıktıktan; kurtulduktan sonra olacaktır.

Onlardan hiçbiri zulüm görmeyecektir. Her bir nefis, ne fazla azap görecek, ne de hakettiğinden az sevap alacaktır. Herkes ne kazanmışsa onu noksansız ve fazlasız olarak alacaktır. Çünkü zulüm, zerre kadar bile olsa Allah'ın şânından değildir. Allah bundan münezzehtir. Mü'minlere îmanlarının; kâfirlere ise küfürlerinin karşılığı verilecektir.

Bu sebeple akıl sahibine yaraşan, günahları denizin köpükleri kadar bile olsa, Allah'dan ümidini kesmemektir. Zira Allah, kulunun hüsn-i zannına göre muamele eder.

Rivâyete göre, kıyâmet gününde cennet ehli cennete; cehennem ehli de cehenneme yerleştikten sonra, cehennemin içinden: ***"Yâ Hannân, Yâ Mennân, Yâ Ze'l-celâli ve'l-ikrâm***, (ey çok şefkatli Rabbim, ey durmadan veren Rabbim, ey celâl ve ikrâm sahibi Rabbim!) diye hüzünlü bir ses gelir. Allah Teâlâ buyurur ki:

– "Ey Cibrîl, ateşteki şu kulumu çıkar." Cibrîl de onu simsiyah bir güvercin yavrusu gibi çıkarır. Eti dökülüp parçalanmış, cismi eriyip gitmiştir. O kul, Cibrîl'e der ki:

– "Ey Cibrîl! Sakın beni Allah'ın huzûrunda durdurmayasın. Yoksa korkudan mahvolurum. Bu kul Allah'ın huzûruna getirilir, Allah da ona şöyle der:

– "Ey kulum! Şu şu senelerde, şöyle şöyle günahlarını hatırlıyor musun?" Kul der ki:

– "Evet ya Rabbi." Allah Teâlâ:

– "Öyleyse kulumu ateşe götürün." diye emreder. Kul, tekrar ateşe götürüldüğü sırada dönüp bakar. Allah der ki:

– "Kulumu bana geri getirin."

Getirirler, kulun niye dönüp baktığını bildiği halde şöyle sorar:

– "Kulum, niye dönüp baktın?" Kul der ki:

– "Ya Rabbi, günah işledim, senden ümidimi kesmedim. Beni hesaba çektin, yine ümidimi kesmedim. Beni ateşe soktun, yine senden ümidimi kesmedim. Ateşten çıkardın, yine senden ümidimi kesmedim. Tekrar geri gönderdin, yine senden ümidimi kesmedim."

Bunun üzerine Allah Teâlâ hazretleri şöyle buyurur: “İzzetime, celâlime ve şânımın yüceliğine yemin ederim ki kulumun zannına göre olacağım ve onun bana olan ümidini gerçekleştireceğim. Bu sebeple kulumu cennete götürün.”[19]

Ey Allah’ım, izzetin ve celâlin hakkı için beni hakîr eyleme!
Günahımın cezâsını verip beni mahcûb ve perişan eyleme!

Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır:
“Kelime-i tevhid ehline ölüm ânında yalnızlık yoktur; kabirlerinde de, kabirlerinden kalkarlarken de korku yoktur. Sanki ben, kelime-i tevhid ehlinin yüzlerinden toprağı silkeleyerek ***“Bizden üzüntüyü gideren Allah’a hamdolsun”*** (Fâtır 35/34) *dediklerini görüyor gibiyim.”*[20]
Bu sebeple mü’min olan ve bid’at ehlinden de olmayan bir kimsenin, Allah tarafından hidâyete nâil kılındığı ve bu şerefli ümmetin bir ferdi sayıldığı için Allah’a hamdetmesi lâzımdır.
Denilmiştir ki: Allah’ın kuluna îmanı ve tevhîdi nasip etmesine karşı kulun şükretmemesi, sû-i hâtimenin; yani îmansız gitmenin alâmetlerindendir.
Onlar, dünyada aldananlar; âhirette kaybedenlerdir. Rahmân’ın yardımı onlara ulaşmayacaktır. Kul, amel etmişse Allah’a olan ümidi kabul olunacaktır. Kâmil insanlar bile nefislerini tezkiye ettikten sonra sû-i hâtimeden korkmaya devam ederler ve daima Allah’ın rahmetini ümid ederler. Nerede kaldı bizler gibi günah kuyularına düşmüş kimseler, ki ne tevbemiz vardır, ne de inat ve hatamızda ısrardan başka istiğfârımız.

Büyük İmam Huccetü’l-İslâm **Gazzâlî** (r.a.) *Minhâcü’l-Âbidin* isimli eserinde şöyle demektedir: “Tevbenin mukaddimeleri üçtür:
1- Günahların son derece çirkinliğini hatırlamak,
2- Allah’ın vereceği cezanın haddini ve O’nun gazabının kimsenin güç yetiremeyeceği derecede ne acı bir şey olduğunu hatırlamak,
3- Allah’ın bu azap ve gazabına karşı son derece zayıf ve çaresiz olduğumuzu hatırlamak.
Güneşin sıcaklığına, karıncanın ısırmasına tahammül edemeyen bir kimse, acaba cehennem ateşine; zebânîlerin vuracakları mızrak başlıklarına; deve boynu kalınlığındaki yılanların sokmasına; katır gibi akreplerin ısırmasına nasıl tahammül edecektir? Bunlar Allah’ın gazap hanesinde ve tarlasında ateşten yaratılmış şeylerdir. Allah’ın gazabından ve azabından yine Allah’a sığınırız.

Bana çocuklar gibi ağlamak gerektir.
Çocukça kâideleri umursamadan yaşadığım için

Lokman Hekim ne güzel söylemiş: Ölmek,
Nice seneler hatâ ve isyan üzre yaşamaktan iyidir.

Sabahleyin erkenden, kapıyı bağlamak; evden dışarı çıkmamak
Sermâye ve kazancı elden çıkarmaktan daha iyidir.

---

[16]. *İbn Kesîr,* Tefsir, I, 355.
[17]. *Suyûtî*, ed-Dürrü'l-Mensûr, II, 170.
[18]. *Âlûsî,* Rûhu'l-Me'ânî, III, 112.
[19]. *Saâtî*, el-Fethu'r-Rabbânî, XIV, 150-151.
[20]. *Münâvî*, V, 370.

MÜLKÜN SÂHİBİ

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ
مِمَّنْ تَشَٓاءُۘ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُۜ بِيَدِكَ الْخَيْرُۜ اِنَّكَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ
فِي الَّيْلِۘ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّۘ وَتَرْزُقُ
مَنْ تَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

26. ***(Rasûlüm!)*** **De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verir; dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir; dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin.**

27. Geceyi gündüze katar; gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarır; diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin.

Mâlikü'l-Mülk, mutlak mânada mülk denilen ne varsa, hepsinin hakiki mâliki anlamındadır. Bu sebeple O, mülkünde dilediği şekilde tasarruf eder, istediğini yapar. Dilediğini var eder; dilediğini yok eder, dilediğine hayat verir; dilediğini öldürür, dilediğine azap eder; dilediğine mükâfat verir. Bunları yaparken hiçbir ortağı veya dilediğini yapmaktan menedecek bir güç yoktur.

"Sen mülkü dilediğine verirsin." Bu, mülke mâlik olmanın çağrıştırdığı tasarruflardan biridir ki bu sıfat, Cenâb-ı Hakk'a hakikat olarak; başkalarına ise mecâz yoluyla mahsûstur. Yani Allah her şeyin hakiki mâliki; kullar ise mecâzî mâlikidirler. Âyette "vermek anlamında" *"temlîk"* kelimesinin değil de *"îtâ"* kelimesinin tercîh edilişi de, bu ihtisâsa delâlet eder.

"Mülkü dilediğinden söküp alırsın." Âyette geçen ilk *"mülk"* hakiki ve umûmîdir; kulun memlûkiyeti de hakikidir. Diğerleri ise, mecâzî ve husûsîdir; sahiplerine nisbetleri ise mecâzîdir.

"Dilediğinin kadrini yüceltirsin." Dünyada veya âhirette veya her ikisinde birden yüceltmek istediğini, yardım ve tevfikinle yüceltirsin. *"Dilediğini de alçaltırsın."* Dünyada veya âhirette veya her ikisinde birden zelîl kılarsın. Kimse buna mâni olamaz, karşı koyamaz.

"Hayır, (yani bütün iyilikler) yalnız senin elindedir." Burada "hayır" kelimesinin mârife olarak gelmesi, hayrın tümüne şâmil olması içindir. Yani bütün hayırlar, Cenâb-ı Hakk'ın yed-i kudretindedir.

Haberin takdimi ise tahsîs ifade etmektedir ki, hayrın tamamı senden başka birinin kudretinde değil; sadece senin kudretin dâhilindedir, mânasını vermek içindir. Hayrı

tutmak ve vermek konusunda dilediğin gibi tasarrufta bulunursun. Senin meşîetin neyi gerektiriyorsa, o şekilde verirsin ve alırsın.

Burada hayrın özellikle zikredilmesi, Cenâb-ı Hakk'ın mü'minlere sevkettiği hayır sözkonusu olduğu içindir ki, kâfirler bunu inkâr etmektedirler. Bu sebeple âyet-i celîle onlara karşı demiş oluyor ki: "Hayır, ancak senin elindedir ve bunu düşmanların istememesine rağmen dostlarına verirsin."

Allah'ın fayda ve zarar verici tüm fiilleri, kendi hikmetinin ve maslahatın tecellîsidir. Maslahat, yani kula en uygun olan şeyin tümü hayırdır. Bu, ya mülkü vermek ya da çekip almak şeklinde olur. Yahud da hayrın zikredilmesi, edebe riâyet içindir. Her şey Allah'dan olmakla birlikte, kulun Allah'a "şer sendendir ve senin elindedir." demesi edebe muhâliftir.

Rivâyet olunduğuna göre Peygamber Efendimiz (s.a.) Hendek savaşında hendeğin kazılacağı yeri çizip gösterdi. Medînelilerden her on kişi kırk zirâ yer kazacaktı. Buna göre vazife taksimi yapıldı. Hendeğin yanına gelen kabîleler on bin kişi kadar idiler. Müslümanlar hendeği kazmaya başladılar.

Hendeğin dibinde koca bir fil gibi kaya çıktı ki balyozlar, kazmalar tesir etmiyordu. Selman Fârisî (r.a.)'yi, haber vermesi için Peygamberimiz (s.a.)'e gönderdiler. Peygamberimiz geldi, balyozu aldı, bir vurdu bu koca kayanın üçte birini kırdı. Bu vuruştan şimşek gibi bir kıvılcım parladı ve Medîne'nin iki taşlığı arasını aydınlattı. Bu kıvılcım, karanlık bir evin ortasında yakılmış kandile benziyordu. Peygamber Efendimiz bunun üzerine tekbir getirdi, müslümanlar da onunla birlikte tekbir getirdiler. Peygamberimiz şöyle buyurdu:

"Bu ışık bana Hîre'nin saraylarını aydınlatıp gösterdi. Bu sarayları, köpeklerin azı dişleri gibi gördüm." Peygamberimiz sonra ikinci darbeyi vurdu ve: *"Çıkan kıvılcım, bana Rum diyarındaki kırmızı sarayları gösterdi."* diye buyurdu. Sonra üçüncü darbeyi vurduğunda: *"Şimdi çıkan kıvılcım da bana San'â'nın saraylarını gösterdi ve Cibrîl bana haber verdi ki, ümmetim bütün ümmetlere galip gelecektir, müjdeler olsun"* buyurdu.

Bunun üzerine münâfıklar dediler ki: "O'nun (yani peygamberinizin) sizi imrendirmesi, boş vaadlerde bulunması; Yesrib'den Hîre'nin saraylarını gördüğünü söylemesi ve oraları fethedeceğinizi haber vermesi tuhafınıza gitmiyor mu? Ki siz bu hendeği korktuğunuzdan dolayı kazıyorsunuz ve meydana çıkıp açıkça savaşamıyorsunuz!" Münâfıkların böyle söylemeleri üzerine bu âyet nâzil oldu.[21]

"Şüphesiz ki sen her şeye hakkıyla kadirsin." Dilediğini aziz kılarsın, dilediğini zelîl kılarsın.

تُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ
وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

27. Geceyi gündüze katar; gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarır; diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin.

Sen geceyi kısaltarak, gündüzü de uzatarak, *"geceyi gündüzün içine katarsın."* Neticede gündüz on beş saat, gece dokuz saat olur.

"Gündüzü de gecenin içine katarsın." Böyle olunca da gece on beş saat, gündüz dokuz saat olur.

"Ölüden diriyi çıkarırsın." Canlıyı bir nutfeden, kuşu bir yumurtadan; âlim bir evlâdı câhil bir babadan; ya da mü'min bir evlâdı kâfir bir babadan; veyahut da türlü nebâtâtı kuru topraktan yaratır, meydana çıkarırsın.

Yukarıda sayılanların aksine olarak *"diriden de ölüyü çıkarırsın."*

"Dilediğine de hesapsız rızık verirsin."

Ebu'l-Abbas el-Mukrî şöyle diyor: *"Hesap"* kelimesi Kur'ân'da üç mânada kullanılmıştır:

1- Bu âyetteki gibi *"yorgunluk"* mânasına: ***"Dilediğini hesapsız hiçbir yorgunluk olmadan rızıklandırırsın."*** (Âl-i İmrân, 3/27)

2- *"Sayı"* mânasına: ***"Sabredenlerin ecirleri hesapsız "sayısız" olarak verilecektir."*** (ez-Zümer, 39/10)

3- *"Mutâlebe"* yani karşılıklı istekte bulunma mânasına: ***"İstersen ver, yahud ondan bir şey istemeden yanında tut."*** (es-Sa'd, 38/39)

Bu âyette, akıllara hayret veren bu büyük işleri yapan Cenâb-ı Hakk'ın mülkü Acem'den alıp onları zelîl kılmaya, Arab'a verip onları aziz kılmaya kudretinin elbette yeteceğine ve bunun O'na her şeyden kolay olduğuna delâlet vardır.

Ali (r.a.)'den rivâyet olunduğuna göre Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *"Fâtiha sûresi, Âyetü'l-Kürsi ve Âl-i İmrân sûresinden iki âyet; yani* شهد الله أنه لا اله الآ هو *dan,* إن الدين عند الله الاسلام *âyetinin sonuna kadar; bir de* قل اللهم *den,* بغير حساب *kısmına kadar olan âyetlerle Allah arasında hicâb yoktur.*

Bu âyetler, Cenâb-ı Hakk'a demişlerdir ki: "Ya Rabbi, bizi yere mi, sana âsî olanların içine mi indiriyorsun?" Allah Teâlâ cevap olarak buyurmuştur ki:

"Yemin ettim, kim bu âyetleri her namazdan sonra okursa, ona cenneti yurt yapacağım; kuds hazîresinde barındıracağım ve ona günde yetmiş defa nazar edeceğim; yetmiş derdini gidereceğim ki en aşağısı mağfirettir. Bütün düşmanlarından ve hasedcilerden koruyacağım ve onlara karşı ona yardım edeceğim."[22]

Bazı kitaplarda şöyle yazılıdır: “Ben meliklerin meliki Allah’ım. Meliklerin kalpleri, nâsiyeleri benim elimdedir. Eğer kullar bana itâat ederlerse melikleri onlara rahmet kılarım. Eğer kullar bana isyan ederlerse meliklerle onlara azap ederim. Meliklerle meşgul olmayınız, onların size en şefkatlisine; Melikler melikine tevbe ediniz.” Yani Allah’a tevbe ediniz.

Bunun mânası Rasûlullah’ın şu sözüdür: *“Lâyık olduğunuz şekilde idâre edilirsiniz.”*[23] Yani siz, Allah’a itâat eden kimseler olursanız, O da sizin başınıza merhametli kimseleri getirir. Eğer siz Allah’a isyankâr kimseler olursanız, başınıza size ceza olacak kimseleri getirir.

Haberde geldiğine göre, **Mûsâ** (a.s.) bir münâcâtında şöyle demiştir: “Ey Rabbim! Sen göklerin ve yerin melikisin. Senin gazabını rızandan ayırmanın alâmeti nedir?” Allah Teâlâ da ona şöyle vahyetti:

“İnsanların başlarına iyilerini getirdiğim zaman, bu benim rızâmın, kötülerini getirdiğim zaman da, onlara gazaplandığımın alâmetidir.”

Haccâc İbn Yûsuf’a, “Neden sen Ömer gibi adâletli davranmıyorsun? Halbuki onun hilâfetine yetiştin. Adlini ve işinin düzgünlüğünü gördün?” denildiğinde, “Siz zühd ve takvâda Ebû Zerr gibi olursanız, ben de muâmelemde Ömer gibi adl ü insâf eylerim” demiştir.

Bu ifadede, halkın ameli nasılsa, başlarına geçen kimselerin de ona göre olduğuna işaret vardır. Halk iyi ise başlarına geçen kimse iyi; kötü ise kötü olur.

Ferd ferd bütün müslümanlar Allah’a tazarrû ve niyaz etmeli, zulmün yayıldığı, herkesi içine aldığı bir zamanda tevbe ve istiğfar ile O’na dönmelidir. Başa geçen insanların adâleti ve zulmü, memedeki sütte, ekinde, ağaçlarda, meyvelerde, kazançlarda, zanâatlarda belli olur. Yani bir kralın idâresi altındaki ülkede onun zulmü yüzünden memedeki süt azalır, ekinlerden bereket kalkar, ağaçların meyveleri noksanlaşır, ticâret erbabının ve şehirlerdeki zanâatkârların muameleleri kesada uğrar. Zâlim bir devlet başkanının zulmünün ve icrââtının kötülüğünden dolayı bu işler olur. Şâyet adâletle muamele ederse bunun aksi, yani iyilik olur.

Ömer b. Abdülaziz hilâfete geçince **Tâvus bin Keysân** ona şöyle yazdı: “Eğer bütün işlerinin hayırlı olmasını istiyorsan bütün vazifelerde iyi insanları çalıştır.” O da dedi ki: “Öğüt olarak bu yeter.”

Ey padişah, benim öğüt ve nasihatımı dinlersen,
Bütün kitaplarda bu öğütten daha iyi nasihat yoktur;
Akıllılardan başkasına devlet işi verip yaptırma!
Gerçi akıllılar da devlet işinin yanında olmazlar ya...

Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *“Ümmetim üzerine bir zaman gelecek*

ki; devlet başkanları zulüm, âlimleri tama', âbidleri riyâ, tüccarları fâiz, kadınları da dünya zîneti üzre olacaklardır."[24]

---

[21]. *Beyhakî*, Delâil, II, 418-421.
[22]. *Suyûtî*, ed-Dürrü'l-Mensûr, II, 165.
[23]. *Aclûnî*, II, 166.
[24]. *Münâvî*, IV, 132.

KÂFİRLERİ DOST EDİNMEYİN

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَۚ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فٖي شَيْءٍ اِلَّٓا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةًۜ وَيُحَذِّرُكُمُ
اللّٰهُ نَفْسَهُۜ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصٖيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فٖي صُدُورِكُمْ
اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ
خَيْرٍ مُحْضَرًاۚ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُٓوءٍۚ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُٓ اَمَدًا بَعٖيدًاۜ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُۜ وَاللّٰهُ رَؤُ۫فٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

28. Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı *(gelmekten)* sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'adır.

29. De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir.

30. Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde, *(insan)* isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesâfe bulunsun. Allah, kendisine karşı *(gelmekten)* sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir.

"Mü'minler, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmesinler."

Mü'minler; akrabalık, câhiliyye devrinden dostluk ve komşuluk gibi sebeplerle kâfirleri dost edinmekten kâfirlerden savaş ve dînî konularda yardım istemekten men edilmişlerdir. Ta ki bu sâyede mü'minlerin sevgileri ve nefretleri Allah için olsun. Müslümanlar dostluğun ve düşmanlığın Allah için olacağını hiçbir zaman unutmamalıdırlar.

Mü'minleri bırakıp, kâfirlerle dostluk; ister bir müslüman için tek başına bir dostluk olsun, isterse başkalarıyla müştereken kurdukları bir dostluk olsun, yasaklanmıştır. Bu âyet işaret ediyor ki, müslümanların dostluğuna lâyık bulunanlar ancak müslümanlardır. Müslümanlarla dostluk kâfirlerin dostluğuna muhtaç bırakmaz. Bu nedenle kâfirleri mü'minlere tercîh edemezler.

"Kim bunu yaparsa Allah'dan ona hiçbir şey yoktur." Yani onları dost edinen kimse "dostluk" kelimesiyle ifade edilebilecek ne varsa Allah'dan bir nasibi yoktur. Doğrudan doğruya Allah'ın dostluğundan uzak kalmıştır. Bu, mantıkî olarak da böyledir: Bir dost ile, o dostun düşmanını dost bilmek çelişkidir. Bu sebeple bir şâir şöyle demiştir:

Hem benim düşmanımı seviyorsun, hem de bana
Dost olduğunu söylüyorsun, hamâkat senden uzak değildir.

Dost demek, seni seven; düşmanını sevmeyen kimse demektir. Düşmanlar üç türlüdür: Düşmanın, dostunun düşmanı, düşmanının dostu.

Ey akıllı kişi, şu kimsenin dostluğundan uzak dur,
Senin düşmanlarınla dostluk eder, onlarla oturup kalkar.
"Ancak gelebilecek bir tehlikeden dolayı onlardan sakınmış olursanız müstesna."

Bu âyet genel anlamda kâfirlerin dost edinilmeyeceğini; ancak bazı durumların istisnâ edildiğini gösterir: Sanki şöyle denilmiştir: Açık ve gizli olarak hiçbir şekilde kâfirleri dost edinmeyiniz. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunma hâliniz müstesna. Bu da; kâfirlerin galip durumda bulunmaları, yahud mü'minin onlar arasında olması ve bir tehlikenin bulunması hâlinde söz konusudur. Mü'minin nefsinde kâfire düşmanlık ve buğz, tam olarak bulunduktan sonra sûretâ dostluk gösterilmesi ve engellerin ortadan kaldırılmasının beklenmesi câiz olabilir. Nitekim **Îsâ** (a.s.) şöyle demiştir: *"Ortada ol, fakat kenardan yürü."* Yani görünüşte onlar içinde olabilirsin, fakat sîretinle onlardan uzak ol. "Onlara kendi dostları gibi karışma. Tuttukları yola, yani sîretlerine kendini kaptırma." Bu bir ruhsattır. Sabredip de neticede öldürülen bir mü'minin ecri büyük olur.

"Allah sizi kendisine karşı gelmekten sakındırmaktadır." Mukaddes zâtından sizi korkutmaktadır. "Benden korkun, benden ürperin!" meâlindeki âyet-i celîlelerde olduğu gibi, *"benim gazabımdan, benim sizi cezâlandırmamdan sakının"* demektedir. Bu sebeple Allah'ın düşmanlarını dost edinmek sûretiyle gazabına çarpılmaktan sakının. Bu, şiddetli bir azap haberidir.

"Nihâyet son dönüş ancak Allah'adır." Herkesin amelinin karşılığını Allah verecektir. Bu sebeple herkesin son dönüşü Allah'adır.

قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فٖى صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۜ وَيَعْلَمُ مَا
فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٩﴾

29. De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir.

"De ki: Eğer siz göğüslerinizdeki şeyleri;" yani bu cümleden olarak kâfirlere beslediğiniz dostluğu "gizleseniz de", yahud kendi aranızda "açıklasanız da" Allah bunu bilir" ve kendisine döndüğünüz zaman bunun hesabını sorar.

"Göklerde ve yerde ne varsa O bilir." Hiçbir şey ona gizli kalamaz, O'ndan

saklanamaz. Sizin gizliniz ve açığınız O'na gizli değildir.

"Ve Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir." Eğer yasaklandığınız şeylerden vazgeçmezseniz, Allah sizi daha fazlası düşünülemeyecek derecede bir ceza ile cezâlandırabilir.

Bu, *"Allah kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırmaktadır."* İlâhî sözünün beyânıdır. Çünkü O'nun zâtı diğer zâtlardan ayrıdır. O'nun zâtı, bizzat kendinden olan ilim sıfatıyla muttasıftır ve şunu biliyor; ötekini bilmiyor olmaktan münezzehtir. O, istisnâsız her şeyi bilir. Yine O'nun zâtı, bizzat kendinden olan kudret sıfatıyla muttasıftır. Şuna kudreti yetip, buna yetmemekten münezzehtir. İstisnasız her şeye kudreti yeter. Bu sebeple sakınılmaya ve korkulmaya lâyıktır. Kimsenin bir kötülüğe cesâret etmesi; vazifesinde kusur etmeyi düşünmesi mâkul değildir. Çünkü Allah kulunun her hâlini görmektedir ve dilediği zaman ona azap edebilir.

Meselâ bir sultanın köleleri; her hallerini kontrol etmek için sultanın her tarafa gizli gözcüler diktiğini bilseler, bu köleler daima ondan sakınır ve tedbirlerini alırlar ve şüphe uyandıracak en küçük davranıştan bile çekinirler. Acaba gizliyi, gizlinin de gizlisini bilen ve her an kulunu gören bir Zât'ın huzurunda nasıl olmak lâzımdır? Ey Rabbimiz, senin bizi setretmenle kendimizi aldatmaktan sana sığınırız. Bu bilgiler *Keşşaf Tefsiri*'nden alınmıştır.

Akıl sahibi, Allah'dan korkar, sevgi ve nefreti ancak Allah için olur. Mü'minlere dost kâfirlere düşman olur. Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır:

"Dört şey büyük günahlardandır:

1- Dünyalık elde etmek için yün giymek (derviş görünmek),

2- Sâlihlerin yaptıklarını yapmadan onları sevdiği iddiâsında bulunmak,

3- Zenginlerden istifade ettiği halde onları kötülemek,

4- Bir iş tutmayarak insanların sırtından geçinmek."[25]

Bir şâir şöyle der:

Başkalarına söylediğim şeyleri ben yapsa idim,
Güzel ahlâklı âbid ve zâhid bir kimse olurdum.

Sevdiğini Allah için sevmek; sevmediğini de Allah için sevmemek büyük bir kapıdır, îmanın asıllarından bir asıl ve yüksek bir ahlâktır. Sâdık muhabbet, ancak iç temizliğinden sonra olur. Bu da insanın inancıyla tuttuğu yolun birleşmesi hâlinde söz konusudur. Kalpler, birbiriyle uyum sağlarlarsa saflaşır. Eğer kalpler arasında mânevî uyum sağlanamamış ve insanlar arasındaki geçim ve yakınlaşma aynı türden işlerin seçimine; nefsânî ülfetlere; yapma soydaşlıklara bağlanmışsa, iyi insanlar bile bu geçici ve uydurma şeylerin meydana getireceği havaya uyarak, sayısız kötülükleri işleyebilirler. Bu sebeple denilmiştir ki:

Şu kimse nasıldır diye sormadan arkadaşına bak.

Çünkü herkes arkadaşının izince gider.

Ali (r.a.) şöyle demiştir:

Sakın cahille arkadaş olma,
Kendine dikkat et, ondan sakın.
Nice cahiller vardır ki, arkadaş olduğunda
Nice yumuşak başlıları kötüleştirir.
Kişi, kişiyle ölçülür. Onunla birlikte yürüdüğünde
İki kalp karşı karşıya geldiğinde,
Birbirleri için delildirler.

İnsan eğer hac veya savaş yolculuğunda fâsık ve fâcirlerle beraber olmak gibi bir imtihan ile karşılaşırsa onların yanındayım diye ibâdetlerinde kusur etmemelidir. Yolculuk boyunca onların fiillerinden uzak kalmaya ve kalbiyle onlardan râzı olmamaya devam eder. Olur ki fâsıklar da bu sâlih insanın kalbinin burkuntusu bereketiyle tevbe ederler.

Hikâye olunur ki **Hâtim** ve **Şakîk** beraber yolculuğa çıkmışlardı. Fâsık bir ihtiyar da bunlara yol arkadaşı olmuştu. Bu adam yol boyunca çalgı çalıyor, oynuyor, şarkı söylüyordu. Hâtim de Şakîk'in bu adamı yaptığı işten vazgeçirmesini bekliyordu. Şakîk bunu yapmadı. Yolun sonuna varıp da ayrılacakları vakit o fâsık ihtiyar bunlara dedi ki: "Şimdiye kadar huzûrunuzda oynadım, şen şakrak oldum. İkinizden biriniz kaşınızı kaldırıp bakmadınız bile! Ne kadar ağır ruhlu kimselersiniz!?" Hâtim dedi ki: "Ya Şeyh! Bizi mâzur gör, bu Şakîk'tir, ben de Hâtim'im." Bu söz adama tesir etti ve adam tevbe etti, elindeki sazı kırdı. Hâtim'le Şakîk'e talebe olup onlara hizmet etmeye başladı. Bunun üzerine Şakîk, Hâtim'e dedi ki: "Allah adamlarının sabrının nasıl olduğunu gördün mü?"

Dervişlik iddiâsında bulunan kimseye yakışmaz,
Halktan meşrebine aykırı bir şey vâkî olunca kalkıp cenk etmek.
Eğer dağdan değirmen taşı gibi kaya yuvarlansa
Ârif, yerinden kalkıp o taşın önünden çekilmez.

Yani zâhirî hâdiselerden etkilenip gönlü değiştirmek ârife yakışmaz.

Bilinmelidir ki mü'min kâfirlerle alâkayı kestiği gibi, fâsık ve fâcir akrabalarından da alâkayı kesmelidir. Nitekim denilmiştir ki:

Diyânet ve takvâsı olmayan akrabalarla
Sıla-i rahmi kesmek, onlarla dostluktan daha iyidir.

“Bu söylediğiniz Kur’ân’ın emrine aykırıdır. Çünkü Kur’ân mutlak olarak sıla-i rahmi, yani akraba ile ilgiyi devam ettirmeyi emrediyor” diyecek olursan cevap olarak deriz ki: “Bu söylediğimiz Kur’ân’ın emrine uygundur. Çünkü Kur’ân’da ***“Eğer annen ve baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için çabalıyorlarsa onlara itâat etme!”*** (Lokman, 31/15) buyurulmaktadır. Senin şakâvetine; yani Allah’dan uzak kalmana sebep olacak kimse akraban bile olsa ondan ilgini kesmen lâzımdır.

Cenâb-ı Hak’tan gâfil olan bin akraba,
Olsun bir Hak dostunun yoluna fedâ.

Ağyârdan ilgini kes. Peygamberlerin ve onların yolunda olanların izinden git. Allah dostu İbrâhîm (a.s.) Allah’dan gayrılarını kastederek: ***“Âlemlerin rabbi müstesna, onların hepsi bana düşmandırlar.”*** (eş-Şuarâ, 26/77) demiştir. Zarûrî bir özür bulunmaksızın kâfirlerle beraber yemek, onları dost edinmek cümlesindendir.

Bir de zamanımızın sefihlerinin dedikleri gibi kâfirlere “çelebi” diye hitap etmek, çirkin sözlerdendir. Çünkü “çelebi” demek, Çeleb’e mensûb demektir. Çeleb (eski Türkçe’de Çalab) Allah’ın ismidir. Kâfirler ise nûra değil; nâra, yani ateşe mensûb kimselerdir. Onların Allah’a nisbet edilmesi nasıl doğru olabilir? Bundan Allah’a sığınırız.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًاۚ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ
سُوٓءٍۚ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُٓ اَمَدًا بَعِيدًاۜ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُۜ
وَاللّٰهُ رَؤُ۫فٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

30. Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde, *(insan)* isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesâfe bulunsun. Allah, kendisine karşı *(gelmekten)* sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir.

“Hatırlayın o günü ki”, yani kıyâmet *gününde “herkes ne hayır yaptıysa onu karşısında hazırlanmış bulacak.”* Burada “herkes”ten murad, mükellef bulunan herkes demektir. Allah’ın emri ile herkesin yaptığı gözü önünde hazırlanmış olur. Herkes yaptığı kötülüğü de önünde hazırlanmış olarak bulur. Burada asıl konu, Allah’ın emriyle bir hazırlama fiilinin varlığıdır. Ancak Allah tarafından kabul görecek şeyin hayır fiili olduğunu hissettirmek için, hazırlama işi hayırla birlikte zikredilmiştir. Kulun işlediği şer fiillerin de kendisine gösterilmek üzere hazırlanması teşrîî hikmetin gereklerindendir; yani şerîatta bunlar neden yasaklanmışsa onları bildirmek içindir.

"Ne kötülük yapmışsa onunla kendisi arasında uzak bir mesâfe olmasını arzular." Amel defterlerini ve onlara yazılmış hayır ve şer fiilleri veya bu amellere verilecek karşılıkların ne olduğunu gören kimse, kendisiyle, korkusu arasında veya kendisiyle kötü amel arasında uzak bir mesâfe olsun ister. Meselâ maşrıkla mağrib arası gibi bir mesâfe olsaydı da bugün huzûra çıkarılmasaydı; yahud bu kötü ameli hiçbir zaman işlemeseydim, diye arzular.

"İşte Allah sizi kendisinden sakındırır." Allah size bu âyetleriyle demektedir ki: "Bana karşı gelmekten sakının! Gazabıma çarpılmayın!" Bu cümle bundan evvelki âyette de önemine binâen tekrar edilmiştir. Bu, kulların Allah'dan gâfil olmamaları içindir.

"Allah, kullarına çok şefkatlidir." Allah'ın kendinden sakındırması, ilminin sonsuzluğunu ve kudretinin büyüklüğünü tanıtması, kullarına olan büyük şefkatindendir. Çünkü kulları O'nu hakkıyla tanısalar ve O'ndan sakınsalar, bu onları Allah'ın rızâsını istemeye, gazabından kaçınmaya sevkeder. Bu sakındırma, şefkatli bir babanın çocuğunu helâke götürecek bir şeyden sakındırmasına benzemektedir.

İmam Kuşeyrî (r.h.) şöyle demektedir: Âyetin *"Allah kullarına çok şefkatlidir"* bölümü, hak yola yeni girenler içindir. *"Allah sizi kendinden sakındırır."* âyeti ise ârifler içindir. Çünkü ârif olmayanlar için sorumluluklar hafifletilmiş ve kolaylaştırılmış; ârifler ise korkutulmuştur. *"Günahkârları müjdele, sıddîkları korkut!"* sözü de bu kâbildendir. Allah mühlet verir, fakat ihmâl etmez. Bu sebeple kul Allah'ın mühlet vermesine aldanmadan hesap ve ceza gününe hazırlanmalıdır.

Hayır ve tâat kapısı açıktır, fakat
Herkes iyi iş işlemeye muktedir değildir.

Bilmek lâzımdır ki insanın yaptığı ve söylediği her şey semâvî amel defterlerine geçmektedir. Eğer bunlar tekrarlanırsa insanda yerleşmiş melekeler hâline gelir. Lâkin insan, hissî, vehmî ve fikrî meşguliyetler veya diğer meşgul ediciler dolayısıyla nefsinde yerleşen bu durumlardan ve nakışlardan habersizdir. Ruh cesedden ayrılıp da kıyâmeti kopunca herkes ne hayır ve şer işlemişse önünde hazırlanmış bulur. Çünkü bunları ona göstermeyen engeller ortadan kalkmıştır. Nitekim Cenâb-ı Hak ***"Allah onları birer birer kaydetti, onlar ise unuttular."*** (el-Mücadele, 58/6) buyurmuştur. Eğer kulun yaptığı şer ise kul kendisiyle o günün veya amelinin arasının çok uzak olmasını temennî edecektir. Çünkü o yaptığıyla azap görecek ve nefsinde yerleşen şeyler de azabın şekli olacaktır. Yahud o sûretlere göre azap görecektir. Allah'dan bizi bu türlü âkıbetlerden korumasını dileriz. **Mevlânâ Celâleddîn Rûmî** (k.s.) şöyle demiştir:

Gönlü vatan tutup yerleşen her hayâl
Kıyâmet günü bir sûrete bürünmek ister.

Senin vücûdunda hükümran olan ahlâk ve huy ne ise
Senin o sûret üzere haşrolman vacibdir.

Akıl sahibine gereken, kendini kötü huylardan temizlemek; kalbini dünyevî alâka kirinden arındırmak; gerçekten sâlih ameller ve sözlerle Allah'ın rızâsını kazanmaya çalışmaktır. Ta ki ihtiyacı olduğu günde Rabbi katında bunları bulsun ve mutluluğa ersin.

Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *"Kıyâmet gününde insanlar o güne kadar olmadıkları kadar aç; o güne kadar olmadıkları kadar susuz; o güne kadar olmadıkları kadar çıplak; o güne kadar olmadıkları kadar yorgun haşrolunurlar. Kim Allah için yedirirse, Allah da onu doyurur; kim Allah (ın kullarını)'ı içirirse Allah da onu içirir; kim Allah (ın kullarını)'ı giydirirse Allah da onu giydirir. Kim de Allah için amel ederse Allah ona yeter."*[26]

Peygamberimiz (s.a.) şöyle duâ ederdi:

يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا ذَالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ بَاعِدْ بَيْنِى وَ بَيْنَ خَطِيئَتِى
كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَنَقِّنِى مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى
الثَّوْبَ الْاَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ وَاغْسِلْنِى بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ سُبْحَانَ
اللهِ وَبِحَمْدِهِ اَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَظِيمَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ.

"Ey çok şefkatli, ey daima veren, ey celâl ve ikrâm sahibi Rabbim! Doğu ile batının arasını nasıl uzaklaştırdın ise, beni günahlarımdan öyle uzaklaştır. Beyaz bir elbise pislikten nasıl temizlenirse, beni de günahlarımdan öyle temizle. Beni kar ve dolu suyuyla yıka. Allah'ı tesbih ederim, O'na hamdederim. Yüce Allah'dan mağfiret dilerim. O'na tevbe ederim."[27]

Peygamberimiz (s.a.) bir gün etrafındaki ashâbına bakmış ve şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Kendinizi beğenmeyiniz, amellerinizin çokluğuna, günahlarınızın azlığına aldanmayınız. Bir kimsenin âkıbetinin ne olduğunu görmeden de kimseye imrenmeyiniz."*[28]

Yine Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Ameller hâtimelerine; yani sonlarına göredir. Sizden biriniz yetmiş peygamberin ameliyle de gelse, kıyâmet gününün ona getirdiği korku dolayısıyla daha fazlasını temennî edecektir."*[29] Yani keşke daha fazla amelle gelseydim, diyecektir.

---

[25]. *İbn Arrâk,* II, 277.
[26]. *Deylemî,* hadis no: 8783 *Münâvî,* V, 33.
[27]. *Buhârî,* Deavât, 39; *Müslim,* Mesâcid, 147; *Ebû Dâvûd,* Salât, 121.

[28]. *Münâvî,* VI, 411.
[29]. *Buhârî,* Kader, 5; *Tirmizî,* Kader, 4.

PEYGAMBER’E TÂBİ OLMAK

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۜ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا
فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

31. ***(Rasûlüm!)*** **De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.**

32. De ki: Allah’a ve Rasûlü’ne itâat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

“De ki: Eğer siz Allah’ı seviyorsanız bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.” Bu âyet-i celîle, Peygamberimiz (s.a.)’in; Kâ’b ibn Eşref ve adamlarını îmana çağırması, onların da***; “biz Allah’ın oğulları ve dostlarıyız”*** (el-Mâide, 5/18) diye cevap vermeleri üzerine nâzil olmuştur. Allah Teâlâ, peygamberine şöyle buyurmuştur: “Onlara de ki: Ben Allah’ın rasûlüyüm. Sizi O’na çağırıyorum. Eğer siz Allah’ı seviyorsanız O’nun dîni üzere bana uyunuz; emirlerimi kabul ediniz ki Allah da sizi sevsin ve sizlerden râzı olsun.”

Muhabbet; gönlün, gördüğü kemal sebebiyle bir şeye, meyletmesidir. Bu sebeple insan, kendini ona yaklaştıracak şeye daha fazla önem verir. İnsan, hakiki kemâlin Allah’a mahsûs olduğunu bildiği, kendinde ve başkasında gördüğü kemâlin de Allah’dan ve Allah’ın tevfikiyle olduğunu ve Allah’a nisbet edilmesi gerektiğini idrâk ettiği müddetçe muhabbeti ancak Allah’a olur ve Allah için olur. Bu da Allah’a itâatı dilemeyi ve O’na yaklaştıracak şeyi istemeyi gerektirir. Bu sebeple, muhabbet; *“itâatı istemek”* şeklinde tefsir olunmuş ve Allah’a itâat, Rasûlullah (s.a.)’e tâbi olmak şartına bağlanmıştır. Bu nedenle mü’min Rasûlullah’a itâate çok önem verir.

“Ve günahlarınızı bağışlasın.” Sizden sâdır olan büyük günahlar sebebiyle kalpleriniz üzerine gerilen perdeleri kaldırsın, sizleri izzet cennetlerine yaklaştırsın, kudsünün komşuluğuna hazırlasın. Bu mâna, istiâre ve müşâkele yoluyla muhabbet diye ifade edilmiştir.

“Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.” Hıristiyanlara kendini sevdirmeye çalışanlar ve Meryem oğlu Îsâ (a.s.)’a tâbi olanlar, Muhammed (a.s.)’a tâbi oldukları takdirde Allah mağfiret ve merhamet edicidir.

قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

32. De ki: Allah'a ve Rasûlü'ne itâat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

"De ki: Allah'a ve Peygamber'e itâat ediniz." Bütün emir ve yasaklarda ona itâat ediniz. Peygambere tâbi olmanın ilk şartı, O'na itâat etmektir.

"Eğer yüz çevirirlerse şüphesiz Allah kâfirleri sevmez." Bu, Allah'ın onlara muhabbet etmeyeceğinin bir ifadesidir. Aynı zamanda onlara buğzunun ve gazabının kinâye tarîkiyle bildirilmesidir. Allah onlardan râzı olmayacak ve yaptıklarını övmeyecek, demektir.

Bu âyet-i celîle, Peygamberimiz (a.s.)'ın şerefine de delâlet eder. Çünkü Cenâb-ı Hak, kendine tâbi olmayı, habîbine tâbi olmak diye anlatmış ve kendine itâatı, O'na itâat olarak ifade etmiştir. Her kim Allah'ı sevdiğini iddiâ eder ve peygamberinin sünnetine de muhâlefet ederse bu âyete göre o kimse yalancıdır. Nitekim denilmiştir ki:

Hem Allah'ı sevdiğini söylüyorsun, hem O'na isyan ediyorsun.
Allah hakkında bunun imkânsız olduğu apaçıktır.
Eğer O'na sevginde samimi olsaydın, O'na itâat ederdin.
Çünkü seven sevdiğine itâat eder."

Allah'ı sevdiğini iddiâ edip de Rasûlü'nün sünnetine muhâlefet eden, dâvâsında yalancıdır. Çünkü birini seven onun yakın çevresini ve ilgisi bulunanları da, yani kölelerini, hizmetçilerini, evini, binalarını, mahallesini, mekânını, davarını, köpeğini, merkebini ve diğer şeylerini de sever. Bu, aşkın kanunu, muhabbetin kâidesidir. **Mecnûn Âmirî**, şu sözüyle buna işaret etmektedir:

Diyara uğruyorum Leyla'nın diyarına.
Şu duvar ve şu duvarı öpüyorum.
O diyarın sevgisi kalbimi sarmış zannetmeyin,
O diyarda sâkin olanın sevgisi içime işlemiştir.

İmam Kuşeyrî (rh.a.) şöyle diyor: Allah, muktedâsı Rasûlullah (s.a.) olmayan kimselere kendini teslim etmekten halkın ümitlerini kestirmiştir.

Kâşânî şöyle demiştir: "Peygamber (a.s.)'ı sevmek; ancak O'na tâbi olmakla; söz, amel, ahlâk, hâl, sîret ve akîde ile onun yoluna girmekle olur. Muhabbet dâvâsı ancak bunlarla sâbit olur. Şüphesiz Peygamberimiz muhabbetin kutbu ve görüntü merkezidir. Peygamberimizin yolu muhabbet yoludur. Peygamberimizin yolundan kimin nasibi yoksa, o kimsenin muhabbetten de nasibi yoktur. Kim Peygamberimize hakkıyla tâbi olursa o kimsenin bâtını, sırrı, kalbi ve nefsi Peygamberimiz'in bâtınıyla, sırrıyla, kalbiyle ve nefsiyle uyum sağlar. Bu durumda o, muhabbete mazhar olur.

Bu münâsebetle Peygamberimize tâbi olan kimsenin, Peygamberimize tâbi olduğu miktarda Allah sevgisinden nasibi vardır. Bundan sonra Allah o kuluna muhabbet eder.

Bu muhabbetin nûru da Peygamberimiz'in ruhundan o mü'minin kalbine sirâyet eder. Bu da son derece süratle, belki bir anda tecellî eder. Eğer Allah'ın muhabbeti olmasa onu seven birisi olmaz. Allah'ın muhabbeti olmadıktan sonra kul bu makamdan düşer.

Muhabbetullah, som altından daha aziz, daha kıymetlidir. Allah Teâlâ, kullarını muhabbet makamından daha geneline veya daha genişine çağırmıştır ki bu da irade makamıdır: *"De ki: Allah'a ve Peygamber'e itâat ediniz!"*

Yani eğer gerçek muhabbet ehli olamıyorsanız ve Habîbime tâbi olmaya güç yetiremiyorsanız, en azından itâatkâr müridler olmanız ve emrolunduğunuz şeyleri yerine getirmeniz lâzımdır. Çünkü mürid, murâda yani önce Allah'a sonra mürşidine itâat eden, emirlerini yerine getiren demektir. Eğer bundan yüz çevirirse hicâbdadır. Allah'ı sevmekten perdelenmişdir."

Buhârî'nin rivâyetine göre **Abdullah bin Hişam** bir gün, Peygamberimiz (s.a.) ile beraberdi ve Peygamberimiz Hz. Ömer'in elini tutuyordu. Ömer (r.a.) dedi ki:

"Ya Rasûlallah, nefsim müstesna olmak üzere sen bana her şeyden daha sevgilisin." Peygamberimiz (s.a.) buyurdular ki:

"Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizden hiçbiriniz ben ona nefsinden daha sevgili olmadıkça îman etmiş olamaz!"

Hz. Ömer dedi ki: "Şimdi vallahi sen bana kendimden daha sevgilisin!" Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.):

"İşte îmanın şimdi kâmil oldu ya Ömer!" buyurdu.[30]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *"Ümmetimin hepsi cennete gireceklerdir. Ancak imtinâ edenler müstesna."* Bunun üzerine ashâb: "Cennete girmeyi kim istemez ki?" dediler. Peygamberimiz (s.a.): *"Bana itâat eden cennete girer. Kim de bana âsî olursa o cennete girmeyi istememiştir."*[31]

Câbir bin Abdillah şöyle anlatmıştır: "Peygamberimiz (s.a.) bir defasında uyurken melekler geldiler. Biri diğerine dedi ki: "O şimdi uyumaktadır." Öteki dedi ki: "Gözü uyumakta fakat kalbi uyanıktır?" Dediler ki: "Bu arkadaşınızın bir misâli vardır. Bunu bir meselle anlatınız." Bunu anlatmak için şöyle dediler:

"O, bir adama benzer ki bir ev yaptırmış, sonra o evde ziyâfet hazırlamış ve bir çağırıcı göndermiştir. Kim dâvetçiye kulak vermişse eve girmiş ve hazırlanan yemekten yemiştir. Kim de dâvetçiye kulak vermemişse eve girmemiş ve yemekten de yememiştir."

Sonra dediler ki: "Bunu açıklayınız, o da iyice anlasın." Bunun üzerine dediler ki:

"Bu ev cennettir. Çağırıcı Muhammed (a.s.)'dır. Muhammed'e itâat eden Allah'a itâat

etmiştir. Muhammed’e âsî olan Allah’a isyan etmiştir. Cennet, kurbet; yani Allah’a yakınlık ve vuslat ancak Peygamber (s.a.)’e tâbi olmakla tahakkuk eder.[32]

Rivâyet olunduğuna göre **Mahmûd Gazi**, **Şeyh Ebu’l-Hasan Harakânî** (k.s.) hazretlerinin ziyaretine gitti. Bir müddet oturdu. Sonra dedi ki: “Üstad, Ebû Yezîd Bistâmî (k.s.) hakkında ne buyurursunuz?” Ebu’l-Hasan Harakânî dedi ki:

“O öyle bir insandır ki, ona tâbi olan doğru yolu bulur ve apaçık bir şekilde saâdete erer.” Sultan Mahmûd dedi ki:

“Bu nasıl olabilir ki, Ebû Cehil Peygamberimiz’i gördü de şekâvetten kurtulamadı?” Harakânî hazretleri cevâben şöyle dedi:

“Ebû Cehil, Rasûlullah’ı görmedi, sadece Abdullah oğlu Muhammed’i gördü. Eğer gerçekten Rasûlullah’ı görseydi şekâvetten çıkar, saâdete kavuşurdu.”

Harakânî hazretleri şöyle devam etti: “Bu söylediğimin delili Allah’ın şu sözüdür: ***“Onların sana baktıklarını görürsün. Halbuki onlar görmemektedirler.”*** (el-A’râf, 7/198)

Baş gözüyle bakmak insanı bu saâdete erdirmez. Bilakis sır ve kalp gözüyle bakmak ve tam tâbi olmak insanı mutluluğa erdirir. Peygamberimiz’in hakiki ümmeti ancak O’na tâbi olanlardır. O’na da dünyadan yüz çeviren kimselerden başkası tâbi olamaz.

Peygamberimiz ancak Allah’a ve âhiret gününe çağırmıştır. Dünyaya ve dünyalığa rağbetten uzak tutmuştur. Allah’a yöneldiğin, dünyadan yüz çevirdiğin ve vakitlerini âhiret amellerine sarfettiğin oranda O’nun yoluna girmiş olursun. O’na ne kadar tâbi olursan, o kadar ümmetinden olursun.

Ne kadar dünyaya yönelirsen, o kadar O’nun yolundan ayrılmış, olursun. O’na tâbi olmaktan uzak kalmış olursun. Neticede dünya hayatını tercîh edip cehennemi yer edinenlerden olursun ki Allah bunlar hakkında***: “Kim azgınlaşır ve dünya hayatını tercîh ederse bilsin ki cehnennem onun varacağı yerin ta kendisidir.”*** (en-Nâziât, 79/37-39) buyurur.

Seni aldatan şeyleri terkedip kurtulsan, kendine insâf etsen ey adam -ki hepimiz o adamız, yani hitap hepimizedir- bilirsin ki sen akşamdan sabaha kadar dünya zevklerinin peşindesin ve şu fânî dünya ayağıyla yürümektesin, sonra da yarın O’nun ümmetinden ve tâbilerinden olmayı arzuluyorsun. Yazık sana, bu zan gerçekten ne kadar uzaktır ve bu tamah ne kadar haddini aşkındır! Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Biz, müslümanları mücrimler gibi mi tutacağız? Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?”*** (el-Kalem, 68/35-36)

---

[30]. *Buhârî,* Eymân, 3.

[31]. *Buhârî,* İ'tisâm, 2.
[32]. *Buhârî,* İ'tisâm, 2.

HAZRETİ MERYEM

إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ وَنُوحاً وَاٰلَ اِبْرٰهيمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَمينَ ﴿٣٣﴾
ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللّٰهُ سَميعٌ عَليمٌ ﴿٣٤﴾ اِذْ قَالَتِ امْرَاَةُ
عِمْرٰنَ رَبِّ اِنّي نَذَرْتُ لَكَ مَا في بَطْني مُحَرَّراً فَتَقَبَّلْ مِنّي اِنَّكَ اَنْتَ
السَّميعُ الْعَليمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّي وَضَعْتُهَا اُنْثٰى
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰى وَاِنّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ
وَاِنّي اُعيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا
بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتاً حَسَناً وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا
زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقاً قَالَ يَا مَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَا
قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاۤءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

33, 34. Allah birbirinden gelme bir nesil olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhîm âilesi ile İmrân âilesini seçip âlemlere üstün kıldı. Allah işiten ve bilendir.

35. İmrân'ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz *(niyazımı)* hakkıyla işiten ve *(niyetimi)* bilen sensin."

36. Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi.

37. Rabbi Meryem'e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriya onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve; "Ey Meryem, Bu sana nereden geliyor?" der; O da: Bu, Allah tarafındandır. Allah, dilediğine sayısız rızık verir, derdi.

"Allah Âdem'i seçti." Burada "seçmek" mânasına olan *"ıstıfâ"* kelimesi bir şeyin temiz olanını seçip ayırmak, seçip almak mânasınadır. *"Istısfâ"* ile aynı mânaya gelmektedir. Yani "Âdem'i kudsî nefis ile ona lâyık gördüğü ruhânî melekelerle, cismânî olgunluklarla diğer mahlûkattan seçip ayırdı ki bu seçiliş onu peygamberlik vazifesine hazırlamak içindir. Bütün peygamberlerde veya Meryem'de olduğu gibi, onunla birlikte olan ve ondan neş'et edenlerde bu seçilmişlik sıfatı vardır. Yahud Âdem'i bizzat yed-i kudretiyle yaratarak onu en güzel yaratılışa sahip kılması, esmâyı öğretmesi, melekleri ona secde ettirmesi, cennette iskân etmesi gibi meziyetlerle

seçmesi demektir.

“Allah Nûh’u da seçti.” Yukarıda sayılan özelliklerle, yahud kendinden evvelki şerîatları nesheden ilk kişi olarak seçti. Meselâ, O gelinceye kadar mahremler arasında evlilikler haram ve bâtıl değildi. O geldikten sonra haram oldu. Allah Nûh’u uzun ömürlendirmekle; zürriyetinin devam ve bekasını sağlamakla; kâfirler ve mü’minler hakkında duâsını kabul etmekle ve O’nu suyun yüzünde taşımakla seçti.

“Allah İbrâhîm âilesini de seçti.” İbrâhîm’in soyu, İsmâîl, İshâk ve onların soyundan gelen peygamberlerdir ki; Peygamberimiz (s.a.) İbrâhîm soyundandır. Bu sebeple İbrâhîm soyunun seçilmişliğinde öncelikli olarak, İbrâhîm’in de seçilmişliği vardır.

“Allah İmrân âilesini de seçti.” Bu soy da Îsâ ve annesi Meryem binti İmrân ile Yâkub (a.s.)’a ulaşır.[33]

Bir görüşe göre de İmrân soyu; İmrân’ın oğulları Mûsâ ve Hârûn (a.s.)’dır. Bu da İmrân bin Yashur bin Fâhis bin Levi bin Yâkub (a.s.)’dır. Bu iki İmrân arasında, yani Meryem’in babası İmrân’la, Mûsâ ve Hârûn’un babası İmrân arasında bin sekiz yüz sene vardır. Bu duruma göre Îsâ (a.s.)’ın seçilmesi İbrâhîm soyuna girmekle oluyor. Âyet, Meryem kıssası ile ilgili olduğu için, ilk görüş daha isâbetlidir. Mûsâ ve Hârûn (a.s.)’ın seçilmişlikleri de; onların İbrâhîm soyu silsilesinde açık bir şekilde yer almaları iledir.

“.....âlemler üzerine seçti.” “Âlemîn”, âlem kelimesinin çoğuludur. *Âlem*, kendine zıd nevilerden ayırıcı özelliğe sahip melek, cin, insan gibi yaratıklar cinsidir. Bunlara, berr (kara) âlemi, deniz âlemi, yer âlemi, gök âlemi de denilir. Burada âlemlerden murad, bunlardan her birinin yaşadıkları zamanda mevcut olan varlıklardır. Yani bunlardan her birini kendi yaşadıkları zamandaki âlemler üzerine seçmiştir, demektir.

Zürriyet; “zerr” kelimesinin türevidir. *“Zerr”*, yaymak ve dağıtmak demektir. İnsanların ve cinlerin nesli *“zürriyet”* diye isimlendirilmiştir. Çünkü Allah onları yeryüzüne saçıp yaymıştır. Yahud Allah, Adem neslini, onun sulbünden zerre şeklinde çıkarmıştır. *Zerr*, *zerre*’nin çoğuludur. Zerre de karıncanın en küçüğü demektir. *Zer’* (ra’dan sonra hemze ile) halk, yaratıklar demektir. Çünkü Allah Teâlâ onları yaratmış, meydana çıkarmış, yokluktan varlığa getirmiştir.

“Birbirinden gelme tek bir zürriyet.” Yukarıda sözü edilen iki soy (aile) bir zürriyettir. Zincirleme birbirini takip eder. Biri diğerinden ayrılmış kol gibidir. İbrâhîm soyu; yani İsmâîl ve İshâk, İbrâhim’den ayrılmış kol; İbrâhîm Nûh’dan ayrılmış, Nûh da Âdem’den çıkmış bir koldur. İbrâhîm ve Nûh’un soyu İsrâîloğulları’nın son peygamberine kadar ve peygamberlerin sonuncusu Peygamberimiz’e kadar bu ikisinden kollara ayrılmışlardır. Âl-i İmrân; yani İmrân soyu Mûsâ ve Hârûn’dur ki İbrâhîm soyundandır. O Nûh soyundan, O da Âdem’dendir. Aynı şekilde Îsâ ve annesi Meryem de öyledir.

“Allah hakkıyla işiten, kemâliyle bilendir.”

Allah, kullarının sözlerini işiticidir. Açık ve gizli amellerini bilicidir. Onlar arasından kendi hizmeti için sözüyle ve fiiliyle kimin istikameti açığa çıkmışsa onu seçer. Nitekim

âyet-i celîlede ***“Allah, peygamberliği kime vereceğini en iyi bilendir.”*** (el-En’âm, 6/2) buyurmuştur.

Bu âyet-i celîle kâfirlerin nikâhlarının sahîh olduğuna delâlet eder. Çünkü birbirlerinden olan nesepleri sâbittir. Peygamberimiz (s.a.) de bunu söylemiş ve kendisinin gayr-i meşrû ilişkilerden değil, baştan sona nikâhla devam eden soydan geldiğini bildirmiştir.

Bilesin ki *ıstıfâ*; yani seçmek, *muhabbet* ve *hulletten*; yani sevmek ve dost edinmekten daha umûmîdir. Bu sebeple bütün peygamberleri içine alır. Çünkü onların hepsi de Allah’ın seçtiği ve ayırdığı zatlardır. Kendi aralarında mertebeleri farklıdır, ki ***“Şu peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık.”*** (el-Bakara, 2/253) âyeti bunu ifade eder.

Mertebelerin en özel olanı, ***“Bazılarını derecelere yükseltti”*** (el-Bakara 2/253) âyetiyle işaret edilen muhabbettir. Bu sebeple peygamberlerin en üstünü Habîbullah Muhammed (a.s.)’dır. Sonra *“hullet”* gelir ki dostluk demektir. Bu, İbrâhîm (a.s.)’ın sıfatıdır. Bundan daha genel olanı da *“safâ”*dır ki Adem (a.s.)’ın sıfatıdır.

“Birbirinden gelen zürriyet olarak” sözü aynı zamanda dinde ve hakikatte birbirinden gelen zürriyet oluşlarını ifade eder. Çünkü evlâtlık, şeklî ve mânevî olmak üzere iki kısımdır. Her bir peygamber tevhid, mârifet ve usûl-i dinden bâtına ait konularda bir diğer peygambere tâbidir. Bu, zamanımızdaki meşâyihin evlâtları gibidir.

Nitekim denilmiştir ki babalar üçtür: Dünyaya gelmeye sebep olan baba, terbiye eden baba ve öğreten yani ilim, irfan sahibi yapan baba.

Nasıl bildiğimiz doğumda beden varlığı babanın nutfesinden ana rahminde meydana geliyorsa, hakiki doğumda kalp varlığı da şeyhin ve üstâdın irşadından, nefsin istîdâd rahminde meydana gelir. Doğuşun bu türlüsüne Îsâ (a.s.) şu sözüyle işaret eder: “İki defa doğmayan, göklerin melekûtuna giremez.”

Sonra bilesin ki, üremede mânevî doğuşların çoğu, şeklî doğuşlara tâbidir. Bu sebeple peygamberler zâhirde de aynı ağacın meyveleridir ve tek nesildir. Bunun sebebi şudur: Ruh, oluşum vaktinde temiz veya bulanık oluşuyla hakiki itidâle yakın veya uzak olmakta mîzâca uygundur. Her ruha uygun ve ona mahsûs bir mizâc vardır. Çünkü feyz, insana bu uygunluğa göre ulaşır. Ezelde ruhlar, temizlik ve mertebelerine göre Ahadiyyet mertebesine yakınlık ve uzaklıkta farklılıklar arzederler. Mizâclar da farklılığa göre ruhlarla ve birbirinden türeyen bedenlerle birleşmek için ebediyete kadar farklılıklar arzederler. Nesil olarak birbirinden gelen bedenler de umûmiyetle mizâc olarak birbirine benzerler. Ancak Allah’ın takdiriyle ârızî ve tevâfukî bazı haller bundan müstesnâdır. Aynı şekilde bu mizâclara bitişik ruhlar mertebece birbirlerine daha yakın, sıfatça daha uygundurlar. Bu, Mehdî’nin, Muhammed (a.s.) neslinden geleceği görüşünü daha da kuvvetlendirir.

Gıdalar da bedene tesir eder. Kimin gıdası helâl ve temiz; mizâcı üstün ve nûrânî; niyeti sâdık ve hakkanî ise çocuğu sıddîk bir mü’min veya velî olarak gelir. Kimin de gıdası haram, mizâcı habîs ve zulmânî; niyeti fâsid ve aşağı ise çocuğu fâsık, yahut kâfir

veya zındık olarak gelir. Çünkü çocuğun meydana geleceği nutfe bu gıdadan oluşmakta böyle bir kimsede vücûd bulmaktadır. Sonuçta nutfe bulunduğu yere uyum sağlayacaktır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz (s.a.) *“Çocuk babasının sırrıdır.”* buyurmuşlardır.[34] Meryem’in sıdkı ve Îsâ’nın nübüvveti, Meryem’in niyetinin sağlamlığı bereketiyledir.

ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ
عِمْرٰنَ رَبِّ اِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنّ۪ي
اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٣٥﴾

35. İmrân’ın karısı şöyle demişti: “Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz *(niyazımı)* hakkıyla işiten ve *(niyetimi)* bilen sensin.”

“Hani İmrân’ın karısı .... demişti.” Bu kadın, İmrân bin Mâsân’ın karısı, Meryem el-Betül’ün anası, Îsâ (a.s.)’ın ninesi Hınne bint-i Fâkûzâ’dır.

Eğer, “İmrân bin Yashur’un da Meryem isminde bir kızı vardı ve Mûsâ ile Hârûn’dan büyüktü. İmrân bin Mâsân’ın da Meryem el-Betül isminde kızı var. Meryem el-Betül’ün babasının bu İmrân bin Mâsân olduğunu ve Mûsâ, Hârûn ve ablaları Meryem’in babalarının İmrân bin Yashur olmadığını nereden biliyorsunuz?” diyecek olursan deriz ki: “Onun, Betül’ün babası İmrân olduğuna delil olarak Zekeriya (a.s.)’ın kefil oluşu yeter. Çünkü Zekeriya bin İzn ve İmrân bin Mâsân aynı asırda yaşadılar. Zekeriya, İmrân’ın kızı, Meryem’in kızkardeşi İşâ’yı nikâhladı. Bu sebeple oğlu Yahya ile Îsâ (a.s.) teyze çocukları oldular.

Rivâyet olunduğuna göre Meryem’in anası kısır idi ve ihtiyarlayıncaya kadar çocuğu olmadı. Bir ağacın gölgesinde otururken yavrusuna yiyecek yediren bir kuş gördü. İçinde bir çocuk sevgisi uyandı ve “Ey Rabbim! Benim sana şükür olarak bir adağım vardır. Eğer bana bir oğul verirsen onu Beytü’l-Makdis’e adayacağım, oranın hizmetçilerinden olsun” diyerek bir temennide bulundu. Bundan sonra Meryem’e hâmile oldu. İmrân ise, Meryem ana karnında iken ölmüştü. İşte *“Rabbim karnımdakini azadlı bir kul olarak sana adadım”* cümlesinde anlatılan budur. Nezr yani adak, insanın kendi kendine vacib kıldığı şeydir.

Âyetteki *“Karnındaki”* ifadesi oğuldan kinâyedir. Ne olacağını bilmediği ve henüz akıllılar derecesinde olmadığı için çocuk akılsız varlıklarda kullanılan *“mâ”* ile ifade edilmiştir.

“Muharrer” âzâd edilmiş demektir. Beytü’l-Makdis’in hizmetine vakfedilmiş, tahsîs edilmiş olarak sana adadım, anlamındadır. “Üzerinde elim yoktur.” Yani ondan elimi çekeceğim, hiçbir hizmetimde çalıştırmayacağım, bir şeyle meşgul etmeyeceğim. Yahud, sadece Allah için ve O’na ibâdet için, dünya ameli işlememek, evlenmemek, âhiret

ameline bütün hayatını tahsîs etmek için onu sana adadım, mânası kastedilmiştir.

Nezrin böylesi onlar arasında meşrû idi. Çünkü dinlerine göre çocuk hizmet edecek çağa geldiği zaman ana ve babasına hizmet etmesi vacib idi. Bu sebeple nezr ile böyle bir istifadeyi terkediyorlar ve çocuklarını kendi hizmetlerinden âzâd ederek mescidin hizmetine veriyorlardı. Hiçbir peygamber yoktur ki, neslinden Beytü'l-Makdis için âzâd edilip hizmetine verilen kimse bulunmasın. Bu işe ancak erkek çocuklar tahsîs edilirdi. Âdet görme ve sâir ezâlara mübtelâ olmaları sebebiyle kız çocukları bu hizmete tahsîs edilmezlerdi. Çünkü zaman zaman dışarı çıkma ihtiyacında idiler. Ancak *"Hınne"* karnındakini mutlak olarak kendi hizmetinden âzâd etmişti. Bunu ya çocuğunun erkek olacağı ihtimaline binaen, yahud erkek çocuk istemeye vesîle olması için yapmıştı.

"Benden bunu kabul et." Yani adağımı benden kabul et. *"Tekabbül"* bir şeyi râzı olarak almak demektir. Bu, hakikatte bir oğlan çocuğu istemektir. Çünkü makbûl olacak şeyin varlığı düşünülmeden kabul düşünülemeyeceğine göre erkek çocuk istemiştir. Çünkü kız çocuğunun bu hizmete verilemeyeceğini bilmektedir.

"Şüphesiz ki sen hakkıyla işitensin." Her şeyi işitirsin. Bu cümleden olarak benim tazarrû ve niyâzımı da işitiyorsun. *"Kemâliyle bilen"*sin; her şeyi bilirsin. Benim kalbimi, gönlümü kalbimdeki niyetimi bilirsin.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّ۪ي وَضَعْتُهَٓا اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا
وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰىۚ وَاِنّ۪ي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّ۪ٓي اُع۪يذُهَا
بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّج۪يمِ ﴿٣٦﴾

36. Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi.

"(İmrân'ın karısı) Onu (çocuğunu) doğurunca," -oğlan olmasını arzu ediyordu- *"Rabbim ben bunu kız olarak doğurdum."* dedi. Hınne, ümidinin boşa çıktığını ve kendi yaptığı hesabın aksine bir durum zuhûr ettiğini görünce üzülerek böyle dedi.

"Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilirken (bilmektedir)." Bu, Allah tarafından Hınne'nin içinde yaşadığı duyguların ta'zimidir. Çünkü o, kız doğurduğuna üzülüp içi parçalandığında Allah Teâlâ buyurdu ki: O, kendine verilenin kadrini bilmemektedir. Onun dünyaya getirdiği kız çocuğunun kadrini, onda göstereceği güzellikleri ve büyük işleri Allah bilmektedir. Çünkü Allah Teâlâ onu ve çocuğunu âlemlere âyet kılacaktır. Hınne ise bunları bilmemiş ve bu sebeple hasret ve üzüntü duymuştur.

"Erkek, kız gibi değildir." Hınne'nin içinde yaşadığı konuyu ta'zîm için bu da Allah'ın sözüdür. Onun menzilesinin yüksek olduğunu beyândır. Erkek mânasındaki *"Zeker"* ve kız anlamındaki *"ünsâ"* kelimelerinin başlarındaki *"lâm"* ahd içindir ve şu

demektir: Onun istediği ve kendisinde hedefi Mescid-i Aksâ hizmetçiliği olan kemâlin son derecesini hayâl ettiği erkek çocuğu, Allah'ın kendisine verdiği kız gibi değildir. Onun bilgi dairesi ve arzusu, o kızda tecellî edecek büyük işleri kavrayamamıştır. Bu çocuk onun istediğinden üstündür. Fakat o bilmemektedir. Bu son iki cümle, Meryem'in annesinin söylediği: *"Ben onu kız olarak doğurdum" ve "ben onu Meryem olarak isimlendirdim"* sözleri arasına girmiş bir mu'tarıza (yani ilâve, parantez) cümlesidir. Bunun faydası, Hınne'nin nefsini tesellî etmek ve dünyaya getirdiği çocuğun büyüklüğünü bildirmektir.

"Ben onun adını Meryem koydum." Gaybları bilen Allah'a bunu arzetmekten maksadı, Allah'a yaklaşmak ve onun korumasını istemektir. Çünkü onların dillerinde "Meryem" kelimesinin mânası *"ibâdet eden kadın ve Rabb'ın hizmetkârı"* demektir. Böylelikle, doğurduğu kız da olsa niyetinden dönmediğini ızhâr etmiştir. Bu kız çocuğu, Beytü'l-Makdis'in hizmetkârlarından olmasa bile, orada ibâdet edenlerden olsun, demek istemiştir.

Bu söz, Hınne, Meryem'i doğurmadan önce İmrân'ın öldüğüne delâlet eder. Çünkü burada Meryem'in adını koyan annesidir. Halbuki çocuklara isim koyma işi babalara âiddi. Âdetleri böyleydi.

"Ve ben; onu da, zürriyetini de kovulmuş şeytandan sana sığındırıyorum." Yani ben; onu da, çocuklarını da kovulmuş şeytanın şerrinden senin himâyene ve korumana veriyorum. *"Recm"*in aslı taş atmak, yani taşlayarak kovmak demektir.

Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur:

"Her doğan çocuğa doğduğu anda şeytan dokunur ve çocuk onun dokunmasından ağlayarak meydana çıkmış olur. Ancak Meryem ve oğlu müstesnâdır."[35] Bunun mânası şudur: Şeytan, her doğana tesir ederek saptırmak ve onu kendi izine sokmak ister. Ancak Meryem ve oğlu bundan müstesnâdır. Çünkü Allah onları bu sığındırmanın bereketiyle korumuştur.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًاۙ وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۜ كُلَّمَا
دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًاۚ قَالَ يَا مَرْيَمُ
اَنّٰى لَكِ هٰذَاۜ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

37. Rabbi Meryem'e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriya onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve; "Ey Meryem, Bu sana nereden geliyor?" der; O da: Bu, Allah tarafındandır. Allah, dilediğine sayısız rızık verir, derdi.

"Bunun üzerine Rabbi onu, "yani Meryem'i" güzel bir şekilde kabul etti." Onu

aldı, oğlan yerine adanmış olarak kabul etti. “*Rabbi”*; mâliki ve onu lâyık olduğu kemâle ulaştıracak olan sahibi, demektir.

Âyette “güzel bir şekilde” denildi. Çünkü adaklar böyle kabul edilir. Bu da, adağın kız olmasına ve küçüklüğüne rağmen kabul edilmesidir. Çünkü şeriatlarında mûtâd olan, bu hizmete sadece erkek çocuklarının verilmesiydi. O çocuğun da akıllı ve muktedir olması, Mescid’in hizmetine güç yetirmesi lâzımdı. Burada ise, Allah, Meryem kız olmasına, küçük olmasına ve Mescid’in hizmetine güç yetiremez olmasına rağmen Hınne’nin duâsını kabul etti.

“Ve onu güzel bir nebât gibi büyüttü.” Yetiştirdi. Bu ifade, onun bütün hallerinin güzel olarak yetiştiğine dâir güzel terbiyeden, iyi eğitimden mecâzdır.

Allah Teâlâ, Meryem’i anasından kabul ettiğini özellikle zikretmiştir. Bu onun zaafından, başlangıçta niyetinin doğruluğundan ve sonunda hayâsından dolayıdır. O vakitte mescide adanmış, dört bin kişi vardı ve bunlardan hiçbirinin adı sanı Meryem gibi duyulmamış ve yayılmamıştı.

Burada Allah’ın kulun amelini kabul etmesi için, kulun çalışıp vazifesini yaptıktan sonra kendini kusurlu görmesi lâzım geldiğine tenbih vardır. Bu, iflasını göstermek ve ihlâsını gizlemek içindir. Allah hepimize bu ahlâkı nasip etsin.

Ehl-i yakînin yolu şöylecedir ki:

Başkalarına iyilik yapmak; kendi kusûrunu görmek.

Bilesin ki, Allah Teâlâ kendi yoluna giren sâlikleri kendisine kavuşanları -ki onlar da murâdlardır- kendi amellerini ve hallerini görmekten alıkoymuştur. Allah’a yürüyenler, Allah ile muamelelerinde tam sıdka ermemiş olmaları sebebiyle kendi kusurlarını görerek O’na yönelirler; yani huzûrunda kusurlarını itiraf ederler. Vâsılîn ise, Allah’ı müşâhede makamında oldukları için kendi amellerini görmekten gaybette kalmışlardır. Yani Allah kendi zatından başka hiçbir şeyi göstermemiştir. Fâil-i mutlak O’dur, onlar da O’nun emrine âmâde âletlerden ibarettir.

Vâsıtî, Nişâbur’a gelince, **Ebû Osman Mağribî**’nin müridlerine sordu: “Şeyhiniz size neyi emrediyor?” Onlar dedi ki: “Tâate sarılmayı ve tâatteki kusurlarımızı görmemizi emrediyor.” Bunun üzerine Vâsıtî şöyle dedi: “Şeyhiniz size hâlis mecûsîliği emretmiş. Niye kusurlarınızı bırakıp onları yaratan ve devam ettireni müşâhede etmeyi emretmiyor ki?”

Kuşeyrî der ki: Vâsıtî’nin bundan murâdı, onları kendilerini beğenmekten kurtarmaktır. Kusurlara takılıp tökezletmek, ya da bir edebi ihlâl etmeye yönlendirmek değildir.

Nehrecûrî demiştir ki: Şunlar, Allah’ın bir kimseyi dost edindiğinin alâmetleri cümlesindendir: İhlâsını noksan; zikirlerini gâfilâne; sıdkını yetersiz; mücâhedesinde süreksiz; fakrını niteliksiz müşâhede etmek... Böyle olunca kişi kendisinin hiçbir hâlinden memnûn olmaz. Allah’a karşı fakr içinde fakrı artar. O’ndan başka her şeyden fânî oluncaya kadar O’na doğru seyri devam eder.

Şeyh Ebu’l-Abbas (rh.a.), ***“Allah geceyi gündüze sokar, gündüzü de geceye sokar”***

(Hacc, 22/61) âyetinin işârî anlamını şöyle açıklamıştır:

"Allah, mâsiyeti tâata katar, tâati mâsiyete. Böylece kul tâat için itâat eder, kendini beğenir; yaptığına îtimad eder, tâatı olmayanı küçük görmeye başlar; buna rağmen tâatının karşılığını Allah'dan ister. Bu davranış etrafı seyyiât ile çevrilmiş bir tâattır. Bunun tersi ise şöyle olur; kul günah işlediği zaman Allah'a ilticâ eder, bu durumda kendini küçük görür ve günah işlemeyeni büyük görürse, bu da etrafı hasenât ile çevrili bir günahtır. Bunlardan hangisi tâattır, hangisi mâsiyettir, sen düşün!.. Bu sebeple sâlik, ibâdet ve tâata çalışmalı, fakat ibâdetine aldanıp güvenmemelidir. Umulur ki böylelikle cennet bahçelerindeki gayelerin gayesine ulaşmış olur.

Niçin altınları siyah toprak içine koyarlar?
Belki tunç, bir gün toprak altında kalmaktan altın olur.

Yani kimyâ sanatıyla meşgul olanlar çeşitli madenleri toprak altına koyarlar. Onları çoğaltmak için toprak altına saçarlar ve kendi işlerinde kullanırlar. Bunu ellerindeki bakırların hâlis altın olarak yine ellerine dönmesi ve tekrar altına kavuşmakla şereflenmek için yaparlar.

Altını satın almak niçin iyidir?
Altın almaktan, dosta ermek daha iyidir.

Ameller de, Allah'ın rızâsını istemek ve Cenâb'ına kavuşmak içindir. Fütühât kapısının açılması için uğrunda mal sarfedilen, can fedâ edilen O'dur.

Şeyh Şâzelî (k.s.) *Letâifü'l-Minen* adlı eserinde şöyle diyor: "Biliniz ki Allah melekûtun nurlarını çeşitli ibâdetlerin içine koymuştur. Kim bu tâatlardan birini kaçırırsa; o tâat miktarınca nûru kaybetmiş olur. Bu sebeple ibâdetlerden hiçbirini ihmâl etmeyiniz. Vâridâttan olan virdlerinizden hiçbirini gereksiz görmeyiniz. Hakikat denizlerinin dillerinde dolaştığını iddiâ edenlerin kendilerini beğendikleri gibi kendinizi beğenmeyiniz. Çünkü ibâdetlerin nurları bunların kalplerinden gitmiştir."

Bu sebeple kula gereken, ibâdetlerin bütün nevilerini yerine getirmek, ondan sonra da bunları unutmaktır. Ucüb; yani "kendini beğenme duygusu"nun kişiyi yakalamaması için bu şarttır. Bu sebeple denilmiştir ki: İbâdeti muhâfaza etmek, onu yapmaktan daha zordur. Çünkü ibâdet cam gibidir. Çarçabuk kırılıverir. Sonra sarmakla, yapıştırmakla bütünleşmez. Aynı şekilde günahlarla izâle edilen hayırlar da böyledir.

"Allah ona Zekeriya'yı kefil yaptı." Burada fiil Allah'a aittir. Mânası şudur: Allah onu Zekeriya'ya emânet etti, Zekeriya'yı ona kefil yaptı, mesâlihini; yani Meryem'i yetiştirecek şeyleri Zekeriya'nın boynuna yükledi, işlerini yönetme vazifesini ona verdi, demektir. Bir insanı kefâleti altına alan, ona infak eden, onun mesâlihine önemle eğilen kimse demektir. Peygamberimiz (s.a.) şehâdet parmağıyla orta parmağını yanyana birleştirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ben, yetimin kefîli olanla işte şu ikisi gibiyim."*[36]

Allah'ın Meryem'e kefil yaptığı zât, Zekeriya bin İzn bin Müslim bin Saddun'dur. Saddun, Dâvud (a.s.) oğlu Süleymân (a.s.) evlâdındandır.

Rivâyet olunduğuna göre Hınne, Meryem'i doğurduğu vakit bir beze sardı ve Mescid'e götürdü. Hârûn'un evlâdları olan yahûdî âlimlerinin yanına bıraktı. Kâbe'de "hıcâbe" yani perdedarlık vazifesi ne ise, onların da Mescid'deki vazifeleri o idi. Hınne onlara dedi ki: "İşte bu adak önünüzde." Yani bunu alın. Onu almak için birbirleriyle yarıştılar. Çünkü Meryem onların îmanının ve kurbanlarının sahibinin kızı idi. Çünkü Mâsânoğulları, İsrâiloğulları'nın başları ve kralları idiler. Bunun üzerine Zekeriya dedi ki: Onu almaya en lâyık benim? Çünkü bu çocuğun teyzesi benim yanımdadır. Dediler ki: Hayır, kur'a çekmemiz lâzım. Yirmi yedi kişi oldukları halde Kıyl nehrine doğru yürüdüler. Bu nehir Ürdün nehridir. Vahiy yazmakta kullandıkları kalemlerini bu nehrin suyuna attılar. Kimin kalemi üste çıkarsa o kazanmış olacaktı. Bunu üç defa tekrar ettiler, her defasında Zekeriya'nın kalemi üste çıktı, diğerlerinin kalemleri battı. Bunun üzerine Meryem'i Zekeriya aldı.

Şeyh tefsîrinde demiştir ki: "İşte, *"Rabbi onu kabul etti"* âyetinin mânası budur.

"Zekeriya ne zaman onun yanına girdiyse orada bir yiyecek buldu." Yani odaya Meryem'in yanına her girdiğinde... Denilmiştir ki: Mescidde ona mahsûs bir hücre yapılmıştı. Burası merdivenle çıkılan yüksek bir oda idi. Yahud mihrab idi ki, meclislerin en yükseği ve en önde gelenidir. Sanki o; Beytü'l-Makdis'in en şerefli, en yüksek bir yerine konulmuştur. Yahud onların mescidleri "mihrablar" diye isimlendiriliyordu.

Rivâyet olunduğuna göre Zekeriya, Meryem'in yanına tek başına girerdi. Çıktığında da yedi kapıyı üzerine kapatırdı.

"Onun yanına her girdiğinde orada bir yiyecek bulurdu." Rızık nev'inden alışık olmadıkları herhangi bir yiyecek bulurdu. Bu ona cennetten gelirdi. Zekeriya onun yanında yazın kış meyvesi, kışın da yaz meyvesi bulurdu. Meryem aslâ ana sütü emmedi.

"Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor," dedi. Sanki, "Acaba bu rızıkları görünce Zekeriya ne dedi?" diye sorulmuş gibi cevap olarak buyuruluyor ki: "Ey Meryem! Dünya rızıklarına benzemeyen, değişik vakitte gelen ve de kimsenin girmesi mümkün olmayan bir yere kapılar kapalı iken gelen bu rızık sana nereden geliyor?"

Meryem dedi ki: *"Bu, Allah katından gelmektedir. Şüphesiz ki Allah, dilediğine hesapsız rızık verir."*

Meryem bu sözü, kendine sorulanı anlayamayacağı; cevap veremeyeceği kadar küçükken söylemiştir. Denilmiştir ki: O, Îsâ'nın beşikte iken konuştuğu gibi küçükken konuştu.

"Bu, Allah katındandır." Sakın şaşırma ve Allah'ın bunu gönderebileceğini uzak görme. Çünkü Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır. Yani çokluğu takdir edilemeyecek,

muhâsebesi yapılamayacak yahud umulmayacak bir yerden rızıklandırabilir. Bu son cümle, bu rızkın Allah katından olduğunun illetini beyân içindir.

Âyet-i celîlede Allah dostları için kerâmetin câiz olduğuna delil vardır. Bunu inkâr eden, Rasûlullah'ın risâletini inkâra yol hazırlamak için inkâr eder.

Rivâyet edilmektedir ki; bir kıtlık zamanında Peygamberimiz (s.a.) acıkmışlardı. Hz. Fâtıma (r.anhâ) da ona iki çörek, biraz da et göndermişti. Kendi yemeyip Peygamberimiz'i tercîh etmişti. Peygamberimiz bunları alıp Fâtıma'nın yanına gitti: *"Gel kızım, beraber yiyelim"* buyurdu. Fâtıma tabağı açınca onu ekmek ve et dolu olarak buldu ve şaşırdı. Sonunda bunun Allah tarafından indirildiğini anladı. Peygamberimiz dedi ki: *"Bu sana nereden geldi?"* Fâtıma da: "Bu Allah katındandır. Allah, dilediğini hesapsız rızıklandırır." diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.) *"Seni, Benî İsrâil'in seyyidesine (hanımefendisine) benzer kılan Allah'a hamdolsun!"* diye duâ etti. Sonra Peygamberimiz, Ali'yi, Hasan ve Hüseyin'i ve diğer ev halkını topladı, hep beraber yediler, doydular, yemek olduğu gibi duruyordu. Fâtıma tabakta duran yemeği komşularına dağıttı. Allah hepsinden râzı olsun.[37]

Sahâbeden, tâbiînden ve onlardan sonraki seleflerimizden birçok kerâmetler zâhir olmuştur. **Sehl ibn Abdillah** (rh.a.) demiştir ki: "Kerâmetlerin en büyüğü ahlâkından kötü bir huyunu değiştirmendir." Yani düzeltmendir.

Ebu'l-Abbas (rh.a.) şöyle demiştir: "Bir kimseye yerin dürülüp kendini bir anda Mekke'de bulması, istenen bir hal değildir. Asıl istenen hal, kişinin nefsinin vasıflarının dürülüp aradan çıkmasıdır."

Ebû Yezîd Bistâmî'ye dediler ki: "Falan kimse su üzerinde yürüyor." Dedi ki: "Öyleyse balık ondan daha fazla beğenilmelidir. Çünkü bu hal balıkta devamlı bir sıfattır." Yine dediler ki: "Falan kimse havada uçuyor." Dedi ki: "Öyleyse kuş ondan daha üstündür. Çünkü havada uçmak onun devamlı vasfıdır." Yine dediler ki: "Falan kimse bir günde Mekke'ye gidip dönüyor." Dedi ki: "Öyleyse İblis'in hâli ondan daha üstündür. Çünkü o bir lâhzada bütün yeryüzünü dolaşıyor. Halbuki o devamlı Allah'ın lânetindedir.

Hakiki tayy; yani insanın önünden mesâfelerin kalkması dünyânın senden dürülüp kalkmasıdır ki âhireti sana senden daha yakın göresin. Çünkü sana yer dürülebilir, sen de istediğin bir memlekette olabilirsin. Böyle haller de insanı nefsine mağrûr olmaya götürebilir. Dünyânın senden dürülüp kendini âhiret içinde hissetmen ise seni Allah ile başbaşa bırakır.

Ebû Unvân el-Vâsıtî şöyle anlatmıştır: Bir defasında yolculuk yaptığımız gemi harâb

olmuş, ben ve hanımım günlerce kırık bir tahta parçası üzerinde kalmıştık. O kırık parça üzerinde hanımım bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Bir süre sonra hanım bana bağırdı: Susuzluktan öleceğim! Başımı kaldırdım. Baktım havada bir adam oturuyor. Elinde altın bir zincir var, ucunda da yakuttan kırmızı bir testi var. Dedi ki: "İşte su, alın için." Ben bardağı aldım ve içtik. Miskten daha güzel kokulu ve baldan daha tatlı idi. Dedim ki: "Allah sana rahmetiyle muamele etsin, sen kimsin?" Dedi ki: "Ben senin Mevlânın kuluyum." Dedim ki: "Bu hale nasıl ulaştın? Dedi ki: "Allah'ın rızâsını kazanmak için hevâmı terkettim. O da beni havada oturttu." Sonra adam kayboldu, onu göremedim.

Süfyân Sevrî, **Şeybân Râî** ile hacca gitti. Onlara bir yırtıcı hayvan yaklaştı. Süfyân, Şeybân'a dedi ki: "Şu yırtıcı hayvanı görüyor musun?" Şeybân dedi ki: "Korkma!" Sonra hayvanın kulağını tutup kıvırdı. Hayvan teslimiyet gösterip kuyruğunu salladı. Süfyân dedi ki: "Bu şöhret nedir?" Şeybân dedi ki: "Eğer şöhret korkusu olmasaydı azığımı bunun sırtına koyar, Mekke'ye kadar öyle giderdim." Bir şâir şöyle der:

Sen boynunu Cenâb-ı Hakk'ın hükm-ü iradesinden çevirme!
Böyle olan hiçbir emir ve hükümden boyun çevirmez.
Bunun aksi muhaldir. Çünkü Hakk'a boyun eğeni Hakk tutar.
Düşman elinden seni korumaması da muhaldir.

---

[33]. Meryem binti İmrân bin Mâtan bin el-Âdir bin Ebî Hûd bin Rabb-i Bâbil bin Sâliyan bin Yuhanna bin Ûşâ bin Umuzer bin Mişek bin Hârikâ bin Yunam bin Ğarziyâ bin Yuzan bin Sâkıt bin Îşâ bin Râcikıym bin Süleymân bin Dâvud bin Îşâ bin Uveyl bin Selemun bin Yâır bin Memşûn bin Amyad bin Dâm bin Hadrum bin Fârıd bin Yehûda bin Ya'kûb (a.s.)'dır.
[34]. *Aclûnî,* II, 451.
[35]. *Buhârî,* Enbiyâ, 44; *Müslim,* Fezâil, 146.
[36]. *Buhârî,* Talâk, 25; *Müslim*, Zühd, 42; *Müsned, II, 375*.
[37]. *İbn Kesîr,* I, 360.

HAYIRLI NESİL İSTEMEK

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي
فِي الْمِحْرَابِ ۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا
وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ
وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِي عَاقِرٌ ۜ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ
﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً ۜ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ
اِلَّا رَمْزًا ۜ وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٤١﴾

38. Orada Zekeriya, Rabbine duâ etti: Rabbim! Bana tarafından hayırlı bir nesil bağışla. Şüphesiz sen duâyı hakkıyla işitensin, dedi.

39. Zekeriya mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nidâ ettiler: Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler.

40. Zekeriya: Rabbim! dedi, bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir? Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir; Allah dilediğini yapar.

41. Zekeriya: Rabbim! *(Oğlum olacağına dâir)* bana bir alâmet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.

"Orada Zekeriya Rabbine duâ etti." Orası, hücrede Meryem'in yanında oturduğu yerdir. Zekeriya (a.s.) Meryem'in Allah katındaki şerefini, derecesini görünce kendisinin de, karısı Îşâ'dan kızkardeşi Hınne'ninki gibi necâbet sahibi, Allah katında şerefli bir çocuğunun olmasını temennî etti. Karısının kısır olduğunu bildiği halde bunu istedi. Çünkü kızkardeşi Hınne de kısırdı.

"Dedi ki: Ey Rabbim! Bana tarafından", yani alışılmış vasat hâricinde mahzâ senin kudretinden "tertemiz bir zürriyet ihsân et." Yani sâlih, mübârek, senden râzı olacak, senin de ondan râzı olacağın bir oğul ver.

"Zürriyet" nesil demektir. Hem tekile, hem çoğula, hem erkeğe, hem dişiye kullanılır. Burada murad bir erkek çocuktur.

Sözlükte "temiz" anlamında olan *'tayyib'* de, fiilleri ve hareketleri temiz olan; muamelâtında habîs sayılan ve kınanan şeyler bulunmayan kimse demektir.

"Muhakkak ki sen duâyı hakkıyla işitensin." Duâya icâbet edersin. Yani kabul eder

karşılığını verirsin. Namazda söylenen “Allah, kendine hamdedenin hamdini işitir” sözüne benzer. Yani işitmek kabul etmek mânasınadır. Çünkü kabul etmeyen onu işitmemiş gibidir.

“Zekeriya, Meryem’in hâlini görmeden de Allah’ın kudretiyle her şeyin mümkün olduğunu biliyordu. Niçin bundan önce isteyeceğini istemedi?” denilecek olursa deriz ki: “İnsan bazı durumlarda görmeden önce bilse bile bir şeyi görünce onu daha çok ister.”

فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَٓائِمٌ يُصَلّ۪ي فِي الْمِحْرَابِۙ اَنَّ اللّٰهَ
يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا
مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٣٩﴾

39. Zekeriya mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nidâ ettiler: Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime’yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya’yı müjdeler.

“Melekler ona şöyle nidâ etti.” Yani Cibrîl ona seslendi. Aynı cinsten olan biri hükmen o cinsin tamamına nisbet olunur. Meselâ “filan kimse ata biniyor” denilse, (at ismi o cinsin hepsine verilmekle beraber) o kimsenin bu atlardan birine bindiği anlaşılır. Cibrîl, meleklerin başı olduğu için onun şânını ta’zîm için ondan çoğul olarak “melekler” diye bahsedilmiştir.

“O, (yani Zekeriya) mihrabda durup namaz kılarken” O anda Zekeriya’nın durumunu anlatmaktadır. O da o zaman mihrabda yahud Meryem’in odasında namaz kılmaktadır.

“Allah sana…. Yahya’yı müjdelemektedir.” Yani Allah sana ismi Yahya olan bir erkek çocuk müjdelemektedir. Çünkü annesinin rahimi onunla hayat bulmuştur. Yine meclisler onun öğütleriyle hayat bulacaktır. Bu cümle; “adı Yahya olan bir çocuğun doğumu” takdîrindedir. Çünkü müjdeleme, yani müjdelemek ayn’lara, yani bir şeyin veya bir kimsenin kendisine aid olmaz.

“Kendisinden kelimeyi tasdik edici olarak.” Yani Îsâ (a.s.)’ı tasdik edici olarak.

Îsâ (a.s.)’ın “*kelime”* diye tanımlanmasının sebebi, *“kün”*, kelimesindeki “ol” emriyle babasız dünyaya geldiği içindir. Böylece Îsâ, âlem-i emr olan bedîıyyâta benzedi. Yani, doğrudan kudret-i ilâhiyeden var oldu. Yahya, Îsâ’ya ilk inanan; Onun, Allah’ın kelimesi ve ruhu olduğunu ilk tasdik edendir. Îsâ (a.s.)’ın “Ruh” diye isimlendirilmesinin sebebi; Allah’ın insana ruh ile hayat vermesi gibi, Îsâ vâsıtasıyla dalâletten kurtarıp imânî hayat vermesidir.

Süddî şöyle demiştir: Yahya’nın annesi, Îsâ’nın annesiyle karşılaştı. Dedi ki: “Ey Meryem, benim hâmile olduğumu biliyor musun?” Meryem dedi ki: “Ben de hâmileyim.” Yahya’nın annesi dedi ki: “Benim karnımdakinin senin karnındakine secde

ettiğini hissediyorum.” İşte âyetteki, *“Tasdik edici olarak”* buyurulması budur.

Yahya, Îsâ’dan altı ay büyüktür. Ayrıca Yahya, Îsâ göğe çekilmeden önce öldürülmüştür.

“Ve efendi olarak”; bu, “tasdik edici olarak” anlamındaki sözün devamıdır. Kavmine başkan olarak, haysiyet ve şerefçe onlardan üstün olarak demektir. Yahya, zamanındaki bütün insanlardan mutlak olarak üstündü. Çünkü hiçbir hatâya bulaşmamış, hiçbir günahla kınanmamış, hiçbir mâsiyeti de arzu etmemiştir. Bu özelliklere sahip bir insan elbette üstündür!

“Nefsine hâkim”; kudreti olduğu halde nefsini bütün şehvetlerden, arzulardan hapsedici, muhâfaza edici, bunu fazlasıyla ve lâyıkıyla yapıcı demektir. Rivâyete göre Yahya çocukluğunda bir defasında çocukların yanından geçerken onu oyuna dâvet ettiler. Dedi ki: Ben oyun için yaratılmadım. *“Hasûr”*, kudreti varken kadınlardan uzak duran demektir. Bununla beraber gözünü muhâfaza etmek için evlenmiştir.

“Ve sâlihlerden bir peygamber olmak üzere” Yani varacağı yere vardıktan sonra kendisine vahyedilecek bir peygamber ve sâlihler içinden yetişmiş bir insan olarak. Çünkü o peygamberlerin sulbündendir.

Salâh, yani sâlih olma hâli, hayrın her türlüsünü içine alan bir sıfattır. Burada salâhdan murad, nübüvvet makamı için gerekli olan mertebelerin en üstünü ve anladığımız salâhın ötesinde bir hâldir.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِى عَاقِرٌ
قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾

40. Zekeriya: Rabbim! dedi, bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir? Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir; Allah dilediğini yapar.

Zekeriya, meleklerin kendisine nidâ ederek bir oğulla müjdelemeleri üzerine:*“Rabbim benim nasıl bir oğlum olabilir?”* diyerek taaccüb etmiş ve mesrûr olmuştur. Burada, çocuğunun oğlan olacağının kendisine müjde esnasında bildirildiğine delâlet vardır. Zekeriya devamla dedi ki: *“Gerçekten bana ihtiyarlık çatmışken.”* Yaşım ilerlemiş ve bana tesir etmişken.

Burada yine işaret edilmektedir ki yaşlılık ölümün öncülerinden olması hasebiyle insanı terketmemek üzere arayıp durmaktadır. Rivâyete göre melekler Zekeriya’yı bir oğulla müjdeledikleri zaman o doksan dokuz yaşında; karısı da doksan sekiz yaşında idi.

“Karım da kısırken.” Yani çocuk doğuramaz bir halde iken. (Allah) buyurdu ki: *“İşte öyle! Allah dilerse onu yapar!”* Allah âdetin hilâfına olan, insanları şaşkınlık içerisinde bırakan hârikulâde işleri yapar. Meselâ bir pîr-i fânî ile bir kocakarıdan

çocuk yaratır ki bunlar insanları hayrette bırakır.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً ۖ قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ
إِلَّا رَمْزًا ۗ وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾

41. Zekeriya: Rabbim! *(Oğlum olacağına dâir)* bana bir alâmet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.

"Zekeriya dedi ki: Rabbim bana bu husûsta bir alâmet ver?" Yani istediğimin gerçekleşeceğine, hâmileliğin vukû bulacağına dâir bana bir işaret, bir nişan ver. Zekeriya bunu özellikle istedi. Çünkü hâmilelik gizli bir iştir; başlangıçta kimse anlayamaz. Bu sebeple Allah'ın kendisine bunu bildirmesini istedi ki, nîmet tahakkuk ettiği anda şükretsin ve mu'tâd olduğu şekilde belli oluncaya kadar şükrünü geciktirmesin.

Allah buyurdu ki: *"Senin alâmetin, sade bir işaretten başka insanlara üç gün söz söylememendir."* Çocuğun olacağına dâir alâmet, üç gün, üç gece insanlarla konuşmaya güç yetirememendir. "Üç gün" ifadesi, gecelerine de şâmildir. Çünkü gündüzün veya gecenin tek olarak zikredilmesi, diğerinin de ifade edilmesi demektir. Biri diğerine girmektedir. Dilde ve örfte böyledir. Alâmetin, üç gün kimseyle konuşmamak şeklinde olması, bu müddetin Allah'ı zikre ve O'na şükre tahsîs edilmesi ve nîmetin hakkının yerine getirilmesi içindir. *"İşaretten başka"* buyurularak remzin istisnâ edilmesi, elle veya başla işaret edilebileceğini gösterir. *"Remz"* de kelâm; yani söz sayılmıştır. Çünkü "remz" de sözün göreceği vazifeyi görebilir; sözden anlaşılan şey ondan da anlaşılabilir. Bu sebeple ondan muttasıl istisnâ câiz olmuştur. Sonra Cenâb-ı Hak, zikrullah'tan men' olunmadığı için kendisini zikretmesini emretmiştir: *"Rabbini çok zikret ve akşam-sabah O'nu tesbih et."* Bu üç günlük süre içerisinde Allah'ın fazlı ve nîmetinin hâsıl olması için Rabbini çokça zikret. *Aşiyy*, yani zevalden güneş batıncaya kadar; *İbkâr* da fecrin doğuşundan kuşluk vaktine kadar olan zaman için kullanılmıştır.

Fahreddin Râzî demiştir ki: *"Rabbini çok zikret"* kavl-i şerîfi hakkında iki görüş vardır:

Birincisi: Cenâb-ı Hak ona lisânını dünya işlerinden muhâfaza etmesini, ancak remz ile konuşmasını emretmiştir. Ancak zikr ve tesbîhe gelince, onun lisanı bu işe oldukça elverişlidir. Bu da büyük mûcizelerdendir.

İkincisi: Çok zikirden murad kalp ile zikirdir. Çünkü mârifetullah denizlerine dalanların başlangıçtaki halleri bir müddet lisanla zikre devam etmektir. Kalp, zikrullah nûruyla aydınlandıktan sonra ise lisanen sükût edilip kalp ile zikre devam edilir. Bu sebeple demişlerdir ki: "Allah'ı bilenin dili durur. Zekeriya (a.s.) da diliyle sükût etmekle, kalbiyle daima zikir hâlinde bulunmakla ve Allah'ı bilip unutmamakla

emrolunmuştur.

Bilesin ki zikrin mertebeleri vardır. Dil ile zikir, kalp ile yapılan zikre göre daha aşağı derecededir. Rivâyet olunduğuna göre Îsâ (a.s.) zikir mertebelerinin en yükseğine ulaşınca İblis ona gelip: Ey Îsâ, Allah'ı zikret! dedi. İblis'in cibilliyeti zikirden menetmek olduğundan Îsâ (a.s.) onun böyle bir şey söylemesine şaşırdı. Sonra onun kendisini aldatmak niyetinde olduğunu kalp ile zikir mertebesinden dil ile zikir mertebesine indirmeye niyet ettiğini anladı. Çünkü Îsâ (a.s.)'ın makamına göre dil ile zikir, kalp ile zikre göre daha aşağıya inmek oluyordu.

Akıl sahibine yaraşan gece ve gündüz zikre devam etmektir. Çünkü zikir nefsin hevâsını defeder. Hevâ içten defedilince şeytan insanın içine yol bulamaz. Zâhirde de bu böyledir: İnsan zikre devam edince Allah'ın yasaklarına yaklaşmaz, kalbi tertemiz olur.

Yavaş yavaş aynadan kir ve pası gider.
Çünkü kir ve pas tutan ayna cilâ tutmaz.

İmam Kuşeyrî demiştir ki:

Kul, diliyle zikre devam ettiği müddetçe kalbiyle devamlı zikredebilme hâline ulaşır ve zikrin tesiri meydana çıkar. Kul, hem diliyle hem kalbiyle zikrediyorsa vasfında ve sülûkünde kemâle ulaşmış demektir.

Sehl b. Abdullah Tüsterî (r.a.) de şöyle demiştir: Hiçbir gün yoktur ki Cenâb-ı Hak şöyle nidâ etmesin: Kulum bana karşı hiç insaflı olmadın. Ben seni anıyorum, sen beni unutuyorsun. Ben seni çağırıyorum, sen başkasına gidiyorsun. Ben senden belâları gideriyorum, sen hatalara kapanmış devam ediyorsun. Ey Âdemoğlu, yarın huzûruma geldiğin zaman bana ne diyeceksin?

Hüseyin şöyle demiştir: Hazzı (neş'eyi) üç şeyde arayın: Namaz, zikir ve Kur'ân okumakta. Eğer onu bulduysanız ne âlâ. Bulamadıysanız kapının kapalı olduğunu anlayın.

Denilmiştir ki: Zikir kulun kalbinde yerleştiği zaman şeytan ona yaklaşacak olursa, kendisine şeytan ilişen kimse gibi bir çığlık atar. Bunun üzerine bütün şeytanlar onun başına toplanırlar ve sorarlar: Buna ne olmuş? Derler ki: Buna insan ilişmiş!.

Birisi şöyle demiştir: Bana bir korulukta yaşayan bir zâkiri anlattılar. Görmeye gittim. Otururken büyük bir yırtıcı hayvan gelip darbe vurarak ondan bir parçayı koparıyordu. Bunun üzerine o ve ben bayıldım. Ayılınca dedim ki: "Bu nedir?" Dedi ki: "Allah bana bu yırtıcıyı musallat etti. Bana her ne zaman fetret ve gaflet ârız olsa, gördüğün gibi beni ısırır.

Allah bizi ve sizi yakîn mertebesine ulaştırsın, temkin makamıyla müşerref kılsın, her an zikrin tadını tattırsın, bizleri sâlih kullarıyla birlikte mânevî cennetine koysun, âmin.

MERYEM'İN İBADET VE KULLUĞU

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلٰئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ
عَلٰى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي
مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ
لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ
اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

42. Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercîh etti.
43. Ey Meryem! Rabbine ibâdet et; secdeye kapan, *(O'nun huzurunda)* eğilenlerle beraber sen de eğil.
44. *(Rasûlüm!)* Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar *(bu yüzden)* çekişirken de yanlarında değildin.

"Hani Melekler…… demişlerdi." Ey Muhammed (s.a.)! Meleklerin, yani Cibrîl'in Meryem'e….. dediği vakti hatırla. Burada meleklerden maksadın Cibrîl olduğunu, ***"Ona, yani Meryem'e ruhumuzu (Cebrâil'i) gönderdik, karşısında dosdoğru bir beşer olarak temessül etti."*** (Meryem, 19/17) âyetinin delâletinden anlıyoruz. Cibrîl, Meryem'in ondan korkmaması için karşısında yaratılışı tam ve düzgün bir beşer olarak temessül etti. Âyette Cibrîl'in şânını ta'zîm için *"melekler"* diye çoğul sıygasıyla anıldı. Bu da Cibrîl, meleklerin büyüğü olduğu içindir.
"Ey Meryem!" hitabı, Cibrîl'in Meryem'e hıtâbıdır. Ona gelen bir vahiy değildir. Çünkü Cenâb-ı Hak, ***"Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkalarını peygamber olarak göndermedik."*** buyurduğu için (el-Enbiyâ, 21/7) kadınların peygamber olmayacağında icmâ vardır. Cibrîl, Meryem'e kerâmet olmak üzere şifâhen konuşmuştur. Velîlerin kerâmeti haktır. Yahud bu, Îsâ (a.s.)'ın nübüvvetine bir hazırlık kabilindendir. Buna *"irhâs"* denir. *Rihs*'den gelmektedir. *Rihs*, sözlükte duvarın ilk örülen sırasıdır. Terim olarak *"rıhs"* yahud *"irhâs"*; peygamberlikten önce, mûcizeye benzeyen şeylerin zuhûr etmesidir. Peygamberimiz'i bulutun gölgelemesi, taşın ve çamurun konuşması, yıldızlarla taşlamak, fil hadisesi ve benzerleri gibi.
"Ey Meryem! Şüphesiz ki Allah seni seçti." Önce seni annenden Mescid-i Aksa hizmeti için güzel bir şekilde kabul etmekle seçmiştir. Halbuki senden başka bir kızı böyle bir hizmete kabul etmemiştir. Seni Zekeriya (a.s.) gibi bir peygamberin elinde

eğitmiş ve yetiştirmiştir. Seni cennetten gönderdiği rızıklarla rızıklandırmış, yüksek kerâmetlerle ikrâmda bulunmuştur.

“Ve temiz kılmıştır..” Küfürden, mâsiyetten, kötü fiillerden, çirkin âdetlerden, erkeklerin dokunmasından, hayzdan ve nifastan temiz kılmıştır. Demişlerdir ki: Meryem hayız görmezdi. Allah, Meryem’i ayrıca yahûdîlerin töhmetlerinden ve yalanlarından onun çocuğunu konuşturmasıyla temizlemiştir.

“Ve seni âlemlerin kadınları üzerine mümtaz kıldı.” Îsâ’yı sana babasız vermiş ve bu başka bir kadına nasip olmamıştır. Ve ikinizi âlemlere âyet; delil kılmıştır.

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

43. Ey Meryem! Rabbine ibâdet et; secdeye kapan, *(O’nun huzurunda)* eğilenlerle beraber sen de eğil.

“Ey Meryem, huşû ile Rabbinin divânına dur.” Kunût yap. Yani namaza dur ve Allah için kıyâmı uzat.

“Secdeye kapan. Rükû edenlerle beraber sen de rükû et.” Rükünleri zikrolunarak namazı cemâatle kılması emrolunmuştur. Kunût, kıyâmda uzun durmaktır. Âyette geçen secde ve rükû emri, namaza riâyetin vücûbunu te’kidle bildirmekte ve ayrıca her birinin faziletini ve birer asıl olduğunu açıklamaktadır. Secdenin rükûdan önce zikrolunması, ya şeriatlarına göre tertibin böyle olmasından, ya da secdenin namaz içinde en faziletli rükün ve hudû mertebelerinin en üstünü bulunmasındandır. Âyetteki bu sıra, hâricî tertibin de böyle olmasını gerektirmez. Bilakis ona lâyık olan aşağıdan yükseğe terakkî etmektir. Yahut da rükûun, *“rükû edenlerle beraber rükû et”* emriyle beraber zikrolunması içindir. Çünkü, rükû etmeyen namaz kılmış olamaz. Denilmiştir ki: Meryem’e kunût emrolununca kalkıp, namaza başladı, uzun süre kıyâmda durması sonucu ayakları şişti.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ
أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

44. *(Rasûlüm!)* Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem’i himayesine alacak diye kur’a çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar *(bu yüzden)* çekişirken de yanlarında değildin.

“Bunlar, sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir.” Yani yukarıda anlatılan Hınne, Meryem, Îsâ, Zekeriya, Yahya kıssaları gayb haberlerindendir. Bunların

her birisi ya görmekle, ya kitap okumakla veya bir âlimden öğrenmekle, ya da Allah katından bir vahiy gelmekle öğrenilebilen şeylerdendir. Bunlardan ilk üçü bulunmadığına göre geriye sadece vahiy kalıyor. İşte biz sana o vahyi gönderiyoruz. Bu gönderdiğimiz vahiy, senin peygamberliğinin doğruluğuna delil, kâfirlerin ileri sürecekleri iddialara karşı bir huccettir.

Kur'ân'da "vahy" değişik mânalarda kullanılmıştır:

1- Peygamberlere kitap veya haber göndermek *ki* ***"Onlara vahyederiz."*** (Yûsuf, 12/109) âyetinde olduğu gibi.

2- İlham mânasınadır: ***"Mûsâ'nın anasına vahyettik"*** (el-Kasas, 28/7) âyetindeki vahiy, ilham mânasınadır.

3- Murad olunan mânanın ilkâ olunması, gönüle düşürülmesi, öğretilmesi mânasınadır: ***"O gün yeryüzü haberlerini söyler, ki Rabbin onları ona vahyetmiştir."*** (ez-Zilzâl, 99/4-5)

4- İşaret mânasınadır: ***"Mihrabdan kavmi huzûruna çıkıp onlara vahyetti, (yani işaret etti) ki sabah akşam tesbih ediniz!"*** (Meryem, 19/11) Bunların hepsinin aslı, bir şeyi gizli olarak bildirmektir.

"Sen yanlarında değildin." Yani, Meryem'in terbiyesini kim üzerine alacak diye ihtilâfa düşüp tartışanların yanında değildin. Bu ifadede, konu ile ilgili bilginin vahiy olduğunu inkâr edenleri küçümseyerek anlatmak vardır. Çünkü seninle münâkaşa edenler; senin kitap okumadığını ve buna benzer haberleri bilenlerden hiçbiri ile şimdiye kadar beraber olmadığını dolayısıyla onlardan duymadığını bilmektedirler. Bir tek ihtimal, müşâhede kalıyor. Bu da zarûrî olarak imkânsızdır. Sanki kâfirler, vahyi inkâr etmeleri sebebiyle bu muhâli; imkansızı iddiâ eder duruma gelmişlerdir. Onların iddiâsına göre bu haberler vahiyle gelmemişse, Peygamber'in bunları gördüğünü iddiâ etmesi gerekir. Bu da mümkün değildir.

İbnu'ş-Şeyh *Havâşî*'sinde şöyle demektedir: Sanki bu âyette şöyle denilmiştir: Ey Rasûlullah'a vahiy geldiğini inkâr eden ve onu peygamberlik dâvâsında itham eden münkirler! Sizin ithamlarınıza göre müşâhede ve gözle görmekten başka ihtimal yoktur. Böyle bir iddiada bulunacak olursanız kendi beyinsizliğinizi ve hezimetinizi, kendi elinizle ortaya koymuş olacaksınız. Çünkü sayısız parlak mûcizelerle ve kesin delillerle sâbit olan hakikatı bırakıp kimsenin vehmetmeyeceği ihtimaller içinde dolaşanlardan daha sapık kim olabilir? Şunların zavallı hallerinden insanları daha fazla kendilerine güldüren ve alaylı baktıran hangi hal olabilir?

"Meryem'i onlardan hangisi himâyesine alacak diye kalemlerini atarlarken" ifadesinde geçen "kalemler" ile Tevrât'ı yazıyorlardı. Teberrüken kur'ada bunları kullandılar. Bu kur'ayı çekmelerinin sebebi, Meryem'i himayesine alacak kimseyi belirlemekti.

"Bu hususta çekişirlerken de sen yanlarında değildin." Yani Meryem'in durumu ne olacak diye tartışırlarken, her birisi onu tekeffül etmek için birbiriyle yarışırlarken yanlarında değildin. Bu konuya dâir tafsilât yukarıda geçmiştir.

Âyette, Meryem'in faziletine de delâlet vardır. Çünkü Allah onu bütün âlemlerin kadınları üzerine seçmiştir. Küçüklüğüne aid bedenî terbiyesi, büyüklüğüne aid ruhânî terbiyesi konusunda anlatılanlar, ondan başka bir kadında toplanmamıştır.

İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyet olunduğuna göre Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır:

"*Âlemlerin kadınlarının efendisi Meryem'dir. Sonra Fâtıma sonra Hatîce sonra Âsiye'dir."*[38] Bu, hasen bir hadisdir, Meryem'in âlemlerin kadınlarından üstün olduğunu buyuran bu âyet-i celîleye muvâfıktır.

Enes'ten rivâyet olunduğuna göre Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Âlemlerin kadınlarından üstün bilmen yeterli olanlar, İmrân'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatîce, Muhammed'in kızı Fâtıma ve Firavun'un karısı Âsiye'dir."*[39] Bu hadis, bütün âlemlerin kadınlarının en üstünlerinin bu dördü olduğuna delâlet eder.

Bilesin ki, erkeklerden kemâle erenler çoktur. Ancak kadınlardan kemâle eren sadece bu dördüdür. Kemâlin mânası, fezâilde, birr ve takvâda, güzel hasletlerde en üstün seviyeye ulaşmaktır. Herhangi bir şeydeki kemâlin, bir kâmilde bulunması evlâdır. Yani bir olgunluk vasfı, herhangi bir şeyde bulunuyorsa onun öncelikle bir kâmilde bulunması gerekir.

Peygamberlik, kadınlara uygun bir iş değildir. Çünkü peygamberlik; temelde, meydana çıkmak ve bir çağrı sahibi olmak esaslarına dayanır. Halbuki kadınlara uygun olan hâl örtünmek ve evinde bulunmaktır. Onlar hakkında peygamberlik kemâl konusu değildir. Onların kemâl halleri sıddîkiyettir, ki bu makam nübüvvete yakındır. Sıddîk, her sözünde, her fiilinde ve her hâlinde doğruluktan ayrılmayandır. Kadınlardan da kâmileler, ârifeler ve erkeklerin makâmına ulaşanlar vardır. Böyleleri mânen "erkek" sayılırlar.

Sûfilerden birisine *"abdâl"*dan sordular. Dedi ki: "Onlar kırk candır." "Neden kırk adamdırlar demiyorsunuz?" denilince: "İçlerinde kadınlar da var?" cevâbını verdi. Bir şâir der ki:

Eğer kadınlar dediğimiz gibi olsalardı
Erkeklerden üstün olurlardı.
Şems (güneş) kelimesinin müennes olması bir ayıp değildir.
Kamer kelimesinin müzekker olması da, ona bir üstünlük vermez.

Bu beytin mânası şu hikâyeye uygundur: Şeyh Ebû Abdullah bin Hafîf'in annesi Ümmü Muhammed, âbide ve kânite hanımlardan idi. Oğlu Ebû Abdillah Ramazan aylarının son on gününü evinin damında namazla geçirir; Kadir gecesini idrâk etmeye çalışırdı. Annesi de evinin içinde Allah'a yönelir, ibâdetine devam ederdi. Bir gece, Kadir gecesinin nurları belirmeye başladı. Anası oğluna seslendi: Oğlum Muhammed! Aradığın burada, hemen gel! Şeyh damdan evin içine geldi, nurları gördü, annesinin

ayaklarına kapandı. Dedi ki: “Annemi gördüğüm günden beri kadrini ancak şimdi anlıyorum.”

İşte annenin hâli. Bakınız oğlunu nasıl irşad ediyor, yol gösteriyor, oğlunun riyâzat ve mücahedelerinin çokluğuna rağmen ona fazilet ve şerefçe nasıl üstün geliyor! Çeşitli sebeplerle erkeklerden daha faziletli kadınlar zuhûr etmiştir. Bu üstünlüğe sahip olmak Cenâb-ı Hakk’a ulaşmaya bağlıdır. Bu da iyi bir kabiliyete sahip olmak ve Allah’dan husûsî bir hidâyetin erişmesiyle olur. Allah bizleri ve sizleri bu saâdete ulaştırsın. Ehl-i takvası pek az olan zamanımız kadınlarının şerlerinden de Allah’a sığınırız.

Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *“Cehennem ehlinden iki sınıf vardır ki onları görmedim.”* Yani yaşadığım asırda görmedim. Çünkü O’nun yaşadığı asır bu gibi şeylerden temizdi. Bu tür şeyler ondan sonra meydana çıkmıştır.

“Bir topluluk ki ellerinde sığır kuyrukları gibi kırbaçlar vardır, insanları döverler.” Bu iki sınıftan biri böyledir. Yani onlar, kırbaçlarla çıplak hırsızları döverler veya zâlimlerin kapılarında köpekler gibi dolaşırlar ve insanları döverek ve söverek kovarlar.

“Bir de kadınlar.” Yani cehennem ehlinden olan bu iki topluluktan ikincisi birtakım kadınlardır ki hakikatte *“giyinmişlerdir”,* fakat mânevî bakımdan *“çıplak”,* yani takvâ libâsından mahrûmdurlar. Bu kadınlar erkeklerin kalplerini fesâda meylettiricidirler. Yine bu kadınlar erkeklere meyledicidirler. *“Başları deve hörgüçleri gibidir.”* Yani başlarını sargılarla, başlıklarla büyütürler, deve hörgüçlerine benzetirler. Hörgücün üzeri yağlı olduğu için aşağıya sarktığı gibi bunların başlıkları da sarkar. Bu kadınlar *“cennete giremezler ve kokusunu bile duyamazlar. Halbuki cennetin kokusu şu kadar yoldan duyulur.”*[40] Yani kırk yıllık yoldan cennetin kokusu duyulur.

---

[38]. *Münâvî,* IV, 124.
[39]. *Tirmizî,* Menâkıb, 62; *Müsned,* III, 135.
[40]. *Müslim,* Cennet, 52; *Müsned,* II, 223, 356.

HZ. İSA’NIN DÜNYAYA GELMESİ

إِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اِسْمُهُ الْمَسِيحُ
عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾
وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ
اَنّٰى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا
يَشَٓاءُ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا اِلٰى بَنِي اِسْرَٓائِلَ اَنِّي
قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ اَنِّي اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ
فَاَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ
الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ
اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ
يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ
بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ
فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

45. Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelime’yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu Îsâ’dır. Mesih’dir; dünyada da, âhirette de itibarlı ve Allah’ın kendisine yakın kıldıklarındandır.

46. O, sâlihlerden olarak beşikte iken ve yetişkinlik hâlinde insanlara *(peygamber sözleri ile)* konuşacak.

47. Meryem: Rabbim! dedi, bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur? Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece “Ol!” der, o da oluverir.

48. *(Melekler, Meryem’e hitaben Îsâ hakkında sözlerine devam ettiler:)* Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrât’ı ve İncil’i öğretecek.

49. O, İsrâiloğulları’na bir elçi olacak *(ve onlara şöyle diyecek:)* Size Rabbinizden bir mûcize getirdim: Size çamurdan bir kuş sûreti yapar, ona üflerim ve Allah’ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah’ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır.

50. Benden önce gelen Tevrât’ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı

şeyleri de helal kılmak için gönderildim. Size Rabbinizden bir mûcize getirdim. O halde Allah'dan korkun, bana da itâat edin.

51. Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte bu doğru yoldur.

"Melekler dediler ki:" Meleklerden murad Cibrîl'dir. Ta'zîm için cemî sîgasıyla zikrolunmuştur.

"Ey Meryem! Allah kendinden bir kelimeyi sana müjdeliyor." Seni sevindiriyor. Bu kelime Allah'tandır. Îsâ'ya, sebebin müsebbibe nisbet edilmesi yoluyla *"kelime"* denilmiştir. Çünkü onun zuhûrunun ve hudûsunun sebebi, Allah Teâlâ'dan sâdır olan bir kelimedir. O da *"ol"* emridir. Gerçi her mahlûkun meydana geliş sebebi bu "ol" emridir. Ancak insanlar arasında bilinen oluş sebebi, Îsâ hakkında ortada bulunmayınca onun meydana geliş sebebinin kelimeye isnadı daha tamam ve daha mükemmeldir. Bu sebeple Îsâ sanki bu kelimenin bizzat kendisi gibi itibar olunmuştur.

"Adı" yani bu kelimeyle adlandırılanın ismi Îsâ *"Mesih"*tir. Bu, Sıddîk, Fâruk gibi şerefli lakaplardan bir lakaptır. Mesîh'in İbrânîce aslı *"Meşihâ"*dır. Mânası "mübârek" demektir. *"...İsmi Mesîh Îsâ'dır."* Îsâ burada mesîh kelimesinden bedeldir. Yine Îsâ ismi, "*İşû*"dan Arapçalaştırılmıştır.

"O Meryem'in oğludur." Bu da, Îsâ'nın sıfatıdır. Hitabın Meryem'e yöneltilmiş olması "Îsâ senin oğlundur" denilmesini gerektirmektedir. Ancak "Meryemoğlu Îsâ" denilmiştir. Çünkü oğullar analara değil, babalara nisbet olunurlar. Îsâ'nın ona nisbet edildiğini bildirmekle onun babasız dünyaya geleceğini bildirmiş oluyor. Bu sebeple Îsâ sadece anasına nisbet olunur. Meryem bununla bütün kadınlara üstün kılınmış ve peygamberlere has olan *"ıstıfa"* sıfatıyla taltif edilmiştir.

Buradaki üç şeyden isim olan sadece Îsâ'dır. "Mesîh lakab, oğul ise sıfat olduğu halde niçin "onun ismi Meryemoğlu Îsâ Mesih'dir" diyecek olursan deriz ki: "İsim müsemmâ için bir alâmettir. Yani ad, verildiği kimse içindir ve o kimse, kendisine verilen adla bilinir, başkalarından ayırdedilir. Ancak Îsâ'nın bilinip başkasından ayrılması için en az söylenmesi gereken sanki bu isim, lakab ve sıfat üçlüsüdür. *et-Teysîr'de*: "Lakab mârûf olunca, yani herkes tarafından bilinince isim gibi olur" denilmektedir.

Şânı yüce anlamındaki *"vecih"*, "câh sahibi" demektir. *"Câh"* da kuvvet, korunmuşluk ve şeref mânalarına gelir.

"Dünyada ve âhirette şânı yücedir." Dünyada peygamberlikle ve insanların önünde bulunmakla; âhirette de şefâatle ve cennetteki derecesinin yüksek olmasıyla şânı yücedir.

"Ve o mukarrablerdendir." Yani Allah'a yakın olanlardandır. Göğe yükseltilmesiyle, meleklerin ona arkadaş olmasıyla Allah katında, ona yakın olanlardandır.

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾

46. O, sâlihlerden olarak beşikte iken ve yetişkinlik hâlinde insanlara *(peygamber sözleri ile)* konuşacak.

"Beşiğinde de yetişkinlik hâlinde de insanlarla konuşur." Yani çocuk iken de konuşur, büyük iken de. Peygamberlerin sözlerinde farklılık yoktur. Yani değişik zamanlarda söyledikleri sözler arasında tutarsızlık sözkonusu değildir. Yani çocukluklarında söyledikleri sözlerle, ileri yaşlarındaki sözleri aynı esas üzerinde ve aynı özelliktedir. Peygamberlerin, çocukluklarında söyledikleri sözler de peygamberlerin ve hikmet ehlinin sözleri gibidir ve şüphesiz en büyük mûcizelerdendir.

Mücâhid şöyle demiştir: "Meryem şöyle anlattı: Ben, Îsâ ile yalnız kaldığım zaman ona konuşurdum, o da bana konuşurdu. Bir insan beni ondan meşgul ettiği zaman o, karnımda tesbîhe devam ederdi; ben de onu işitirdim." Îsâ'nın onlarla konuşması, onun hudûsuna; yani sonradan olduğuna delildir. Çünkü sesler ve harfler hâdistir.

Rivâyet olunduğuna göre Îsâ (a.s.) otuz yaşına ulaştığı zaman Allah onu İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderdi. Peygamber olarak otuz ay kadar vazifesine devam etti. Sonra göğe kaldırıldı. Yahud o otuz yaşına bastığı zaman vahiy geldi. Üç sene ve birkaç ay peygamberlik vazifesine devam etti ve sonra göğe kaldırıldı.

Kehl, otuz yaşını geçip kırka yaklaşan, yaşlılığa yaklaşan demektir. *"Nebât"* kehl oldu demek, kurumaya yaklaştı demektir. Bu sebeple Îsâ (a.s.)'ın kühûlete (orta yaşlılık çağına) ulaştığını, insanlarla konuştuğunu, sonra göğe ref' olunduğunu söylemek doğrudur. Kühûlet yaşının başlangıcının kırk yaş olduğunu ve onun insanlara yaşlı iken konuşacağını söyleyenlere göre bu, Îsâ (a.s.) gökten indikten sonra olacaktır. Âhir zamanda gökten inecek, insanlara konuşacak ve Deccal'ı öldürecektir.

"Ve o sâlihlerdendir." Sayılan bu dört hal, "Kelime"nin yani Îsâ (a.s.)'ın halleridir. Mânası; "Allah seni sıfatları şunlar olan bir oğulla müjdeliyor" demektir. Bazı sıfatlardan sonra onun sâlihlerden olacağının zikredilmesi, kişinin sâlih olmasından daha büyük bir mertebenin olmayacağına delildir. Kişi, bütün hallerinde doğru bir üslupla, doğru yolda devam etmediği müddetçe sâlih olamaz. Mâlumdur ki salâh hâli, dinde ve dünyada kalplerin ve diğer bütün organların işlerinde insanın ulaşacağı bütün makamları içine alır.

قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

47. Meryem: Rabbim! dedi, bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur? Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece "Ol!" der, o da oluverir.

Meryem Rabbine tazarrû ederek dedi ki: *"Rabbim, ...benim nasıl çocuğum olabilir?"* Meryem, Allah'ın kudretini büyük görerek taaccübünü, hayretini ve bu işin olmasını uzak gördüğünü gizlemiyor. Âdetin hilâfına olan şeylere hayret etmek beşeriyet gereğidir. Çünkü o âna kadar babasız çocuk olduğu görülmemiştir. *"Bana bir beşer dokunmamışken"* demek; bir Âdemoğlu dokunmamıştır demektir. Âdemoğlu, zuhûrundan dolayı "beşer" diye adlandırılmıştır. *"Mess"* dokunmak, cimâdan kinâyedir. Yani şimdi ben çocuğu olacak bir kimse durumunda değilim, demektir.

Allah yahud Cibrîl *"dedi ki: İşte böyle. Allah ne dilerse yaratır!"* İnsanı taaccübe düşüren, hayretlere garkeden babasız bir çocuğu yarattığı gibi Allah dilediğini yaratır; büyük hâdisleri meydana getirir.

"Bir şeye hükmedince sadece "ol" der ve o da oluverir." Kazâ'nın aslı bir şeyi muhkem, yani sağlam yapmak demektir. Burada kazâ, bir şeye vücûd vermeye taalluk eden ilâhî irade demektir. Çünkü o şeyin muhakkak îcâdına hükmetmiştir.

Allah bir şeye "ol" dedikten sonra o gecikmeden ve hemen oluverir. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin kemâlini, elle tutulur şekilde anlatmak içindir. Takdir ettiği bir şeyin onun meşîetinin gereğine uygun olarak kolaylıkla oluverişinin anlatılmasıdır. İtâatla emrolunan bir kimsenin; emredici, kuvvetli ve itâat edilen bir kudrete itâatı gibi çabuk oluşunun tasviridir. Ayrıca Cenâb-ı Hak bir şeyi mûtâd sebepler zinciri içerisinde tedrîcen yaratmaya nasıl muktedir ise, hiçbir sebebe ve hiçbir maddeye ihtiyacı bulunmadan da bir anda yaratmaya aynı şekilde muktedir bulunduğunun beyânıdır.

İbn Abbas (r.a.) şöyle anlatmıştır: Meryem (r.a.) kapısında perde örtülü bir odada bulunuyordu. Üzerinde beyaz elbise bulunan bir adam belirdi. O Cibrîl idi. Ona, yaratılışı tam ve düzgün bir beşer olarak temessül etmişti. Meryem onu görünce; "Eğer müttakî bir kimse isen senden Allah'a sığınırım." dedi. Sonra Cibrîl Meryem'in elbisesinin içine üfledi, nefh (üfleme) onun rahmine ulaştı ve Îsâ'ya hâmile kaldı.

Vehb şöyle demiştir: O zaman Meryem'in yanında **Yûsuf Neccâr** denilen bir akrabası vardı. Yûsuf bu olayı büyütüp, Meryem'i itham edeceği zaman onun iyi halini hatırlar, onu temize çıkarmak istediği zaman da onun hâmileliğini hatırlayıp tereddüde düşerdi. Bu yüzden Meryem'e ilk söylediği şey şu oldu:

– "İçime bir kurt düştü. Gizlemeye çalıştım, başaramadım! Konuşmak gönlüme daha da meşakkatli geldi." Meryem ona dedi ki:

– "İçindeki her ne ise söyle!" Yûsuf:

– "Bana söyle bakalım, hiç tohumsuz ekin biter mi?" dedi. Meryem:

– "Evet biter." Yûsuf devam etti:

– "Köksüz ağaç olur mu?" Meryem:

– “Evet” dedi. Yûsuf tekrar sordu:
– “Erkek bulunmadan çocuk olur mu?” Meryem şunları söyledi:
– “Evet olur. Sen bilmiyor musun ki, Allah bitkiyi ilk yarattığında hiçbir tohum bulunmaksızın yarattı. O zaman tohum, Allah’ın tohumsuz yarattığı bitkiden oldu. Yine sen bilmiyor musun ki Allah, Adem ve Havvâ’yı daha önce bir erkek ve bir dişi bulunmadan yarattı.” Meryem bunu dedikten sonra Yûsuf, Allah’ın böyle bir şeyi ona ikrâm olarak yaratmış olacağını tahmin etti.

Rivâyet olunduğuna göre Îsâ (a.s.) annesinin karnında Tevrât’ı ezberledi. Îsâ şehâdet âlemini şereflendirince Allah ona dünyayı terketme hasletini; yani zâhidliği verdi. O, kıldan yapılmış elbise giyer, taşı yastık yapar, Ayın ışığıyla aydınlanırdı. Su içtiği bir su tası vardı. Onu abdest alırken de kullanırdı. Bir gün suyu eliyle içen bir kimse gördü. Kendi kendine: “Ey Îsâ! Bak bu adam senden daha zâhid!” dedi. Su tasını atıp kırdı.

Bir gün bir kocakarının çadırında gölgeleniyordu. Şiddetli sıcağın tesirinde kaldığı bir gündü. Kocakarı çıkıp onu kovdu. Îsâ gülerek kalktı ve dedi ki: “Ey Allah’ın kulu, beni buradan kaldıran sen değilsin, bana dünya nîmetinden nasip vermeyendir.”

Göğe yükseltildiğinde üzerinde elbisesini yamadığı bir iğne bulundu. İlâhî hikmet, onun dördüncü kat semâya inip orada kalmasını gerektirdi.

Burada, sâlikin mele-i âlâ’ya yürüyebilmesi ve Kâb-e Kavseyn’e veya daha yakın bir makama uçabilmesi için, Allah’dan başka her şeyden kesilmesi gerektiğine; onu yolundan alıkoyan şeylerden sıyrılmasının zarûretine işaret vardır.

Rivâyet olunduğuna göre Mûsâ (a.s.), Rabbına münâcatta bulunup şöyle demiştir: “Ey rabbim, bana dostlarından bir dostunu göster.” Allah da ona vahyetti ki: “Şu dağa çık, şu köşeye git, oradaki şu mağaraya gir, benim dostumu görürsün.” Mûsâ (a.s.) emrolunanı yaptı. Orada başı bir kerpiç parçasının üzerinde, avret mahalli de bir eski bez parçası ile örtülmüş bir ölü buldu. Ölünün üzerinde bundan başka bir şey yoktu. Dedi ki: “Ey Rabbim! Dostlarından birini göstermeni istemiştim, bana bir ölüyü gösteriyorsun.” Allah Teâlâ buyurdu ki:

“Bu gördüğün benim dostumdur. İzzet ve celâlime yemin ederim ki, onu, bu kerpiç ve bez parçasını nereden bulduğunu hesaba çekmedikçe cennete koymayacağım.” Bu sebeple Allah dostlarının hâli “fakr ile iftihâr” edip dünyayı terketmek ve Allah’ın takdir ettiğine sabretmektir. Bir şâir şöyle der:

Akıllı olanlar nefislerinin isteklerine karşı sabırlıdır.
Çocuklar ise hep tatlı ve hoş olan şeyleri arzu ederler.
Sabredenler zümresinde olan kimse yükseklere çıkar.

Çocuklar gibi tatlı peşinde koşan ise aşağıya iner.

İnsanı melekler gibi yapan ruhânî kuvvet, ancak nefsin arzularına karşı sabretmekle hâsıl olur. Bu konuda Îsâ (a.s.)'ın hâline bak. İbret olarak yeter. Dünya metâından ve iki dünyadan alâkayı kesmeye muvaffak kılan ancak Allah'dır.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَۚ ﴿٤٨﴾

48. ***(Melekler, Meryem'e hitaben Îsâ hakkında sözlerine devam ettiler:)*** **Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrât'ı ve İncil'i öğretecek.**

"Ona yazmayı, hikmeti, Tevrât'ı ve İncil'i öğretecek" Yani, kalemle yazmayı, vahy ve ilham yoluyla öğretecek. Îsâ (a.s.), yaşadığı dönemde insanların en güzel yazanı idi. Hikmeti öğretecek; yani aklî ilimleri, şerîat ilimlerini ve ahlâkı güzelleştirmeyi öğretecek. Çünkü insanın kemâli, hakkı bizzat bilmekte; hayrı da onunla amel etmek için öğrenmektedir. Bu ikisinin toplamına "hikmet" denilir. Tevrât'ı ve İncil'i öğretecek, yani onları kalbine yerleştirecek. Bu ve bundan sonra söylenenler, Meryem'i, kocası olmaksızın doğurması üzerine kınayacakların kınamasından hâsıl olacak üzüntüleri gidermek ve gönlünü hoş tutmak içindir.

وَرَسُولًا اِلٰى بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ اَنّٖي قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْۙ
اَنّٖٓي اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فٖيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ
اللّٰهِۚ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِۚ وَاُنَبِّئُكُمْ
بِمَا تَاْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَۙ فٖي بُيُوتِكُمْۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَۚ ﴿٤٩﴾

49. O, İsrâiloğulları'na bir elçi olacak ***(ve onlara şöyle diyecek:)*** **Size Rabbinizden bir mûcize getirdim: Size çamurdan bir kuş sûreti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır.**

"O'nu İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderecek." Yani onlara konuşacak. Yahûdîlerden bazıları şöyle demişlerdir: Îsâ (a.s.) belirli bir kavme peygamber olarak gönderilmiştir. İsrâiloğulları'ndan ilk peygamber Yûsuf, sonuncusu ise Îsâ (a.s.) dır.

Îsâ (a.s.) onlara şöyle diyecektir: *"Hakikat, ben size rabbınızdan bir âyet getirdim."* Bu âyet, Îsâ (a.s)'ın biraz sonra söyleyeceği; kuşu yaratma ve diğer mûcizelerdir. Hz.

Îsâ devamla şöyle dedi: "Ben size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar ve ona üfürürüm, o da Allah'ın izniyle derhal bir kuş oluverir." Yani ben hesaplayıp, ölçüp biçip şekillendiririm. Âyetin lafzındaki *"halkederim"* ifadesinin karşılığı budur. Çünkü hiçbir kul, "yoktan var etmek" demek olan *"tekvîn ve ibdâ'"* anlamında yaratıcı olamaz. Bu sebeple halketmenin buradaki mânası takdir ve tesviye; yani düzeltip, derleyip toplamaktır. Bunu sizin için; yani sizin îmanınızı elde etmek, beni yalanlamanızı ortadan kaldırmak için yaparım. Kuşa benzeyen bir şey yaparım. Sonra ona üflerim, o da Allah'ın emriyle diğer kuşlar gibi canlı bir kuş olur. Bu sözde, kuşa hayat verenin Îsâ değil, Allah olduğuna işaret vardır. Çünkü hayatı ve ölümü yaratan bizzat Allah'dır. Allah, Îsâ'nın üfürmesi esnasında bu cisimde hayatı yaratmaktadır. Bu da mûcizelerin açığa çıkması yoluyladır.

Rivâyet olunduğuna göre Îsâ (a.s.) peygamberlik ve mûcize gösterme iddiâsında bulunduğu zaman ondan bir yarasa yaratmasını istediler. Îsâ (a.s.) biraz çamur alıp şekillendirdi, sonra ona üfürdü, o da yerle gök arasında uçan bir kuş oldu.

Vehb şöyle demiştir: "Bu kuş insanlar ona baktığı sürece uçmaya devam etti, gözlerinden kaybolduğu zaman da yere ölü olarak düştü. Bu halkın fiilinin, Hâlık'ın fiilinden ayırdedilmesi içindir.

Denilmiştir ki: Îsâ (a.s.)'dan yarasa yaratmasını istemelerinin sebebi, onun diğer mahlûkata göre bazı tuhaf özelliklerinin bulunmasından dolayıdır. Bu cümleden olarak yarasa, et ve kandan ibârettir. Hayvanlar gibi doğurur, kuşlar gibi yumurtlamaz. Memeli olup memesinden süt çıkar, güneş ışığında da, gece karanlığında da görmez. Sadece güneş battıktan sonra ve sabahleyin ortalık iyice ağarmadan önce görür.

Kur'ân'ın delâletine göre Îsâ (a.s.), Cibrîl'in Meryem'e üflemesinden doğmuştur. Cibrîl, hâlis ruhdur ve hâlis ruhânîdir. Bu sebeple Îsâ'nın üflemesinin de hayat sebebi olacağında şaşılacak bir şey yoktur.

Îsâ yine onlara şöyle diyecek: *"Ben anadan doğma körü ve alacayı iyi ederim."* Şifâ veriyorum, sıhhatine kavuşturuyorum. *"Ekmeh,"* kör doğan demektir. **Zemahşerî** şöyle demiştir: Bu ümmet içinde tefsir sahibi **Katâde bin Diâme es-Südûsî**'den başka doğuştan âmâ olan yoktur. *"Baras"*, yani alatenlilik, deri üzerinde beyazlık bulunmasıdır ki bu, uğursuzluk sayılır. Bu illet yerleşince kurtuluş yoktur. İlaç ve tedâvi ile iyileşmez. Araplar bundan nefret ettikleri gibi hiçbir hastalıktan nefret etmezler.

Âyet-i celîlede bu iki illetin özellikle zikredilmesinin sebebi, tabiplerin bunların tedâvisinden âciz kalmalarıdır. Halbuki Îsâ (a.s.) devrinde tabipler ihtisaslarının zirvesinde idiler.

O devir tabiplerine bu iki illetin tedâvisinden sordular. Calinos ve arkadaşları dediler ki: Bir kimse âmâ doğduysa tedâvi ile gözleri açılamaz. Baras; yani alatenlilik hastalığı da üzerine iğne batırdığında kan çıkmaz bir halde olursa tedâvi kabul etmez. Bunun üzerine Îsâ (a.s.)'a mürâcaat ederek doğuştan âmâ birisiyle alaten hastalığına mübtelâ

olan iki kişiyi getirdiler. Îsâ (a.s.) duâ ederek elini sürdü, âmâ görmeye başladı; alatenlilik illetine mübtelâ olanın da teni güzelleşti. Bunu görenlerden bazıları îman ettiler, bazıları da göre göre inkâr ettiler ve bu bir sihirdir, dediler.

Rivâyete göre Îsâ (a.s.) bir günde elli bin hastayı iyileştirmiştir. Gücü yetenler Îsâ'nın yanına gelmişler, gücü yetmeyenlerin yanına ise Îsâ (a.s) gitmiştir. Îsâ (a.s.) onları duâ ile tedâvi ediyor; bunun karşılığında sadece îman etmelerini istiyordu. Sonra devamla onlara dedi ki:

"Ölüleri diriltirim." Calinos'a, ölünün diriltilmesini sordular. Dedi ki: "Ölü ilaç ve tedâvi ile diriltilemez. Eğer ölüyü diriltiyorsa o peygamberdir, tabib değildir." dedi. Bunun üzerine Îsâ (a.s.)'dan ölüyü diriltmesini istediler. Dört kişiyi diriltti. Bunlardan biri dostu Âzer idi. Âzer'in kızkardeşi Îsâ'ya haber gönderdi ve "Dostun Âzer ölüyor, yetiş" dedi. Îsâ ile Âzer arasında üç günlük mesâfe vardı. Îsâ, yanındaki arkadaşlarıyla Âzer'in yanına gitti. Âzer öleli üç gün olmuştu. Îsâ, Âzer'in kızkardeşine dedi ki: Haydi bize onun kabrini göster. O da yürüyüp onları Âzer'in kabrine götürdü. Âzer'in kabri üst üste konmuş bir kaya içinde idi. Îsâ (a.s.) dedi ki: "Ey yedi kat göklerin ve yedi kat yerlerin Rabbi olan Allah! Sen beni, İsrâiloğulları'na, kendilerini senin dînine çağırmam için ve onlara ölüyü dirilttiğimi haber vermem için gönderdin. Öyleyse Âzer'i dirilt!" Bunun üzerine Âzer, yağı damlayarak kalktı. Bir süre daha yaşadı ve çocuğu oldu.

Bir de yolda rastladığı bir kocakarının oğlunu diriltti. Bu kadının oğlu ölü olarak tabutta götürülüyordu. Îsâ, Allah'a duâ etti, o da dirildi ve tabutu üzerinde oturdu. Kendini taşıyanların omuzlarından inip elbiselerini giydi, tabutunu taşımaya başladı. Ailesinin yanına dönüp bir süre daha yaşadı ve bir çocuğu oldu.

Bir de öşür toplayıcının kızını diriltti. Îsâ (a.s.)'a denildi ki: Bunun kızı dün öldü. Îsâ (a.s.) Allah'a duâ etti, kız dirildi. Bir müddet yaşadı ve çocuğu oldu.

Bütün bunların üzerine dediler ki: Îsâ yakında ölenleri diriltiyor. Belki bunlar ölmediler, kendilerine bir sekte gelmiş olabilir. Bize eski ölülerden birini; meselâ Nûh peygamberin oğlu Sâm'ı dirilt. Îsâ (a.s.): Öyleyse kabrini gösterin, dedi. Hep beraber çıktılar. Sâm'ın kabrine geldiler. Îsâ (a.s.) Allah'ın ism-i âzamıyla duâ etti, Sâm da saçları ağarmış olarak kabrinden çıktı. Îsâ: "Senin zamanında saç ağarması yoktu. Senin saçların nasıl ağardı?" diye sordu. O da dedi ki: "Ey Rûhullah, sen beni çağırdığın zaman "Rûhullah'a cevap ver!" diyen bir ses işittim ve kıyâmet koptu zannettim. Bunun korkusundan saçlarım ağardı." Îsâ (a.s.), ona ruhunun nasıl çıktığını sordu. Sâm dedi ki: "Ey Rûhullah, onun acısı hâlâ boğazımdan gitmiş değildir." Halbuki o vakitte Sam öleli dört bin seneden fazla oluyordu. Sam, Îsâ ile gelenlere: "Îsâ'yı tasdik ediniz. Çünkü o peygamberdir" dedi. Oradakilerden bazıları tasdik ettiler, bazıları yalanladılar. Îsâ (a.s.), bundan sonra Sam'a: "Artık tekrar öl" dedi. O da: "Bir şartla! Allah'ın beni ölüm sekerâtından koruması şartıyla!" dedi. Îsâ duâ etti. Allah da kabul etti.

Îsâ (a.s.)'dan doğruluğuna dâir başka delil istediler. O da dedi ki: *"Evlerinizde ne yiyor ve neyi biriktiriyorsanız size haber veririm."* Îsâ (a.s.) herhangi bir insana,

önceden yediğini ve sonradan yiyeceğini bildirirdi. Mektepteki çocuklara da evlerinde ne yapıldığını, ne yemekte olduklarını ve neleri sakladıklarını haber verirdi. Bunun üzerine çocuk eve gider, kendisi için saklanan şeyi ister, verilinceye kadar ağlar, sonra ona çıkarıp vermeye mecbûr olurlardı. Çocuklarına: Şu sihirbazla oynamayın, derlerdi.

Sonra onları bir evde topladılar. Îsâ (a.s.) gidip onları sordu. "Onlar bu evde değil" dediler. Dedi ki: "Peki bu evde kimler var?" dedi. Dediler ki: "Domuzlar var." Bunun üzerine Îsâ: "Öyleyse öyle olsunlar." dedi. Onlar da domuz oldular.

"Elbette bunlarda" yani bu sayılan harikalarda ve büyük işlerde, *"sizin için eğer îman edicilerseniz"* büyük *"bir alâmet vardır."* Yani benim peygamberliğimin doğruluğuna açık şekilde delâlet eden âyet vardır.

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذ۪ي حُرِّمَ
عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِ ﴿٥٠﴾

50. Benden önce gelen Tevrât'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helal kılmak için gönderildim. Size Rabbinizden bir mûcize getirdim. O halde Allah'dan korkun, bana da itâat edin.

"Benden önce gönderilen Tevrât'ı tasdik edici olarak (geldim.)" Yani size gösterdiğim bu mûcizelerden başka, benden evvel gönderilmiş bulunan Tevrât'ı da tasdik edici olarak geldim. Benim getirdiklerim ondakilere uygundur.

Yine ben, Mûsâ'nın şerîatında *"size haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak"* yani size ruhsat vermek için geldim." Çünkü Mûsâ (a.s.)'ın şerîatında balık eti, deve eti, yağlar, bağırsaklara bitişik yağlar ve tırnaklı hayvanların etleri haramdı. Îsâ (a.s.) onlara balık etini, kuş etinin kemiksiz olanını helal kıldı.

"Yine size Rabbinizden (peygamberliğimi isbât eden) bir âyet getirdim." Apaçık bir burhân getirdim. Onu kabul etmemekten ve medlûlüne muhâlefetten sakının ve *"artık Allah'dan korkun ve bana itâat edin."* Allah'ın emriyle size emrettiğimi yapın, yasakladığımdan kaçının. Çünkü *"Şüphe yok ki Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin."* Şirk ile ona isyan etmeyin. *"İşte, doğru yol budur."* Yani Allah'a ve Rasûlü'ne îmanla itâat etmek doğru yolun tâ kendisidir. Bu yol, gireni cennete götüren yoldur. Tüm peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri hak yoldur. Dolayısıyla, Îsâ'nın da o peygamberlerden olduğunu gösteren açık bir delildir.

اِنَّ اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُۜ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ ﴿٥١﴾

51. Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte

bu doğru yoldur.

"Şüphesiz ki Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir." cümlesi, gayesi tevhid olan nazarî kudreti tamamlamaya işarettir.

"Öyle ise O'na kulluk ediniz." cümlesi de bilgi kudretinin ikmâl edilmesi gerektiğine işarettir. Bilgi de itâati zarûrî kılar. İtâat ise, emirleri yerine getirmek, yasaklardan kaçınmaktır. Sonra da, bu iki kuvvetin cem' edilmesinin "istikamet" diye târif olunan yol olduğu beyân edilmiştir. Bunun benzeri, Rasûl-i Ekrem (s.a.) 'in *"Allah'a inandım de, sonra dosdoğru ol!"*[41]*;* yani "istikamet üzere ol" meâlindeki hadis-i şerifleridir. İlim ve amel, istikâmetin temel prensipleri demektir. Bu sebeple kuvvetli huccete sarılmalısın.

Cüneyd'e; "Mâsivâdan kesilip Allah'a yönelmenin yolu nedir?" diye soruldu. Şöyle cevap verdi: "Günahlarda ısrarı kökünden kazıyan tevbe ile, yarıncılığı, yani vazife ve ibâdetlerini ihmâl ederek yarın yaparım diye zâyî etme alışkanlığını kökünden kazıyan korku ile, insanı ibâdet kanallarına sokan ümid ile, bütün vakitlerde zikrullaha devamla, nefsi ecele yakınlığı ve emelden uzaklığı sebebiyle horlamak sûretiyle olur." Bunun üzerine Cüneyd'e: "İnsan bunlara nasıl ulaşabilir?" denildi. Dedi ki: "İçinde hâlis tevhidden başka bir şey bulunmayan muvahhid bir kalp ile!"

Hasan Basrî (rh.a.) şöyle demiştir: "Cenneti isteyen bir kulun muhakkak çalışıp çabalayıp, beli bükülüp takatsız düşünceye kadar yola devam etmesi, Allah'a kavuşuncaya kadar istikamet üzre olması gerekmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın, ***"Rabbimiz Allah'dır dedikten sonra istikamet üzere olanlar"*** diye buyurduğunu görmüyor musun? (Fussilet 41/30)

Bilesin ki evliyaullahın büyüklerinden başkası, istikamet üzere olmaya tâkat getiremez. Çünkü istikamet, alışkanlıkları terketmek, gösterişleri bırakmak, âdetlerden kurtulmak, Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda sıdkın hakikatı ile dosdoğru durmaktır. Rasûl-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: *"Sizden hiçbiriniz kötü köle gibi olmasın! Böylesi, korkarsa çalışır. Ücretli bir kimse gibi de olmasın! O da, ücreti verilmezse çalışmaz."*[42]

Denilmiştir ki: Bütün hazları bir anda terketmek de doğru değildir. Çünkü bu, rubûbiyyete karşı büyüklenmektir. Bundan murad, amel karşılığında bir şey beklemeden yola devam etmektir.

Edebli kulun alâmeti, Mevlâ'sının kapısında itâata devam edip O'ndan başkasını gözünden ve gönlünden silmesi, cennete ve cehenneme dahî bakmamasıdır. Amelini ve tevhidini Hakk'ın rızasından başka her şeyden soyutladığı zaman, istikamet üzere olmuş; sırât-ı müstakîme girmiş demektir. Kulu istikamet yoluna irşad, ancak ezelî istîdâd ve aslî kabiliyete sahip olanlara fayda verir. Terbiye ile kul, ilâhî sıfatların nurlarını elde eder, beşerî zulmetlerden kurtulur. Bu sebeple yakîn yolunda kâmil mürşidlere sıdk ile hizmet etmek gerekir.

Kendinden iyi bir kimse (mürşid) ara ve bunu fırsat bil!
Çünkü, kendi kendini noksan edersin, zaman da geçiyor.

İttibâda büyük şeref vardır. Cenâb-ı Hak, Habib'ine hitaben: ***"Sen de, senden evvelki peygamberlerin hidâyetlerine tâbi ol!"*** (el-En'âm, 6/90) buyurmuştur. Rasûlullah'a itâat ve ona ittibâ, Allah'a karşı takvânın gereklerindendir. Görmüyor musun ki Cenâb-ı Hak, Îsâ (a.s.)'ın sözünü nasıl naklediyor: *"Allah'dan korkun ve bana itâat edin!"* Kul, tâbi olmaya devam ettiği müddetçe istikamete ulaşır. İstikamet, işin başında ele geçen şeylerden değildir. **Mevlânâ Celâleddîn Rûmî** (k.s.) şöyle buyurmaktadır:

Güneşin içinde nice seneler durması gerektir ki,
Lâl denilen yüzük taşı gerekli renk ve parlaklığı bulabilsin.

---

[41]. *Müslim,* Îman, 26.
[42]. *Irakî*, Muğnî, IV, 306; *Zebîdî*, İthâf, IX, 567.

HZ. ÎSÂ VE HAVÂRİLERİ

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللّٰهِ ۖ
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ آمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾
رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾
وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۖ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ۚ ﴿٥٤﴾

52. Îsâ, onlardaki inkârcılığı sezince: Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir? dedi. Havârîler: Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şâhid ol ki bizler müslümanlarız, cevâbını verdiler.

53. *(Havârîler:)* Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Şimdi bizi *(birliğini ve peygamberlerini tasdik eden)* şâhidlerden yaz, dediler.

54. *(Yahûdîler)* tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır.

"Îsâ (a.s), onların küfrünü hissedince" Burada geçen *"hissetmek"* kelimesi; hakkında şüphe olmayan yakînî ilimden istiâredir. His, bir şeyi duyular vâsıtasıyla algılamak anlamınadır. "Îsâ (a.s) İsrâiloğulları'nın küfrünü, sanki duyu organlarıyla algılarcasına şüphesiz bir şekilde bilince" demektir. Onlar Îsâ (a.s)'ı öldürmek istediler. Çünkü mûcizeleri peşi peşine gördükçe inkârdaki ısrarları artmıştır.

Îsâ (a.s) onların küfrünü hissedince ashâbını kâfirlere karşı korumak ve kurtarmak için yardım istedi ve dedi ki: *"Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kimlerdir?"* Dini ayakta tutmak için Allah'a dayanarak, benim yardımcılarım kimlerdir?

"Havârîler dediler ki: Biz Allah'ın yardımcılarıyız. Allah'a inandık." Yani O'nun dîninin ve Rasûlü'nün yardımcılarıyız. Cenâb-ı Hak, ***"Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder."*** (Muhammed, 49/70) buyurmuştur. Dînine ve Rasûlü'ne yardım edene Allah da yardım eder.

Havârî, bir kimsenin hâlis dostu, en yakın yardımcısı demektir. Havârîler on iki kişi idiler. Bunlar içinde kimi kral, kimi balıkçı, kimi çamaşırcı, kimi de boyacıydı. Her birisi Îsâ (a.s.)'ın yardımcısı olduğu için "havârîler" diye isimlendirildiler. Çünkü onu sıdk ile, ihlâs ile sevip itâat ediyorlardı. *"Bizim müslümanlar olduğumuza şâhid ol."* Yani şâhid ol ki, biz îmanda muhlisleriz. Hâlis îmanımız vardır. Sana yardım konusunda bizden ne istersen iste, emrine itâat ederiz.

Havârîler, Îsâ (a.s.)'dan bütün peygamberlerin ümmetleri hakkında şehâdet edeceği kıyâmet gününde, kendileri için şâhidlik etmesini ricâ ettiler. Bunu istemekten maksatlarının uhrevî saâdeti kazanmak olduğunu bildirdiler.

رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٥٣﴾

53. ***(Havârîler:)*** **Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Şimdi bizi** ***(birliğini ve peygamberlerini tasdik eden)*** **şâhidlerden yaz, dediler.**

"Ey Rabbimiz, biz senin indirdiğine îman ettik." Yani Îsâ'ya indirdiğin İncil'e îman ettik.

Bu cümle, Allah'a arzettiklerinin bir ifadesidir. Bundan önceki cümle de, kendilerini peygamberlerine arzettiklerinin ifadesi idi. Hallerinin tam mânasıyla anlaşılmasını istediler. *"Peygambere tâbi olduk."* Yani, Îsâ'ya dîni üzere tâbi olduk. Din işlerinden neyi getirip neyi bıraktı ise hepsini kabul ettik. Bu kabule, peygambere yardım konusunda tâbi olmak da öncelikle dâhildir. *"Bizi şâhidlerle birlikte yaz."* Yani senin vahdâniyetine şehâdet edenlerle veya tâbilerine şehâdet eden peygamberlerle; yahud Muhammed (s.a.)'in ümmetiyle birlikte yaz. Çünkü onlar bütün insanlar üzerine şâhiddirler. Bu sözde, iyilerin kitaplarının semâlarda meleklerle beraber olduğuna işaret vardır. Nitekim Cenâb-ı Hak, ***"Hayır hayır! Ebrârın yazgıları ılliyyîndedir!"*** (Mutaffifîn, 83/18) buyurmuştur. Allah onların nâmını mü'min şâhidlerle yazdığı zaman mele-i a'lâda ve mukarreb melekler yanında adları anılacaktır.

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِر۪ينَ۟ ﴿٥٤﴾

54. ***(Yahûdîler)*** **tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır.**

"Onlar bir hile yaptılar." Küfürlerini Îsâ'nın hissettiği yahûdîler, Îsâ'yı kim vurduya gidecek şekilde öldürecek birini vazifelendirdiler. Îsâ (a.s) oyuna gelerek onların dediği yere giderse o kimse Îsâ'yı öldürecekti. *"(Buna karşılık) Allah da onlara bir hile yaptı."* Îsâ'yı göğe çekip, şüpheleri Îsâ'yı öldürmek isteyen şahsın üzerinde topladı ve onu öldürttü. Onların hilesine karşılık böyle bir tuzak kurdu. *"Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır."* Hilesi en kuvvetli, tuzağı kurtulunmaz olandır. O, kimsenin ummadığı yerden zarar ulaştırmayı en iyi bilendir.

Rivâyet olunduğuna göre İsrâiloğulları'nın kralı, Îsâ (a.s.)'ı öldürmeye karar verdiği zaman, ona küçük pencereli bir eve girmesini emretti. Cibrîl (a.s) Îsâ'yı o küçük pencereden göğe yükseltti. Onu kuş tüyüne bürüdü ve nûra garketti. Yeme içme lezzetini ondan giderdi. O, Arş'ın etrafında meleklerle beraber uçtu. İnsî, melekî, semâvî ve arazî oldu.

Sonra kral onlardan habîs bir adama “Yanına gir ve Îsâ’yı öldür!” diye emretti. O da eve girdi. Allah onu Îsâ’ya benzetti. O da çıkıp Îsâ’nın evde olmadığını haber verdi. Bunun üzerine adamı öldürüp çarmıha gerdiler. Sonra dediler ki:

“Bunun yüzü Îsâ’nın yüzüne, bedeni ise arkadaşımızın bedenine benziyor. Eğer bu Îsâ ise arkadaşımız nerede? Eğer bu arkadaşımız ise Îsâ nerede?” Aralarına büyük bir dedikodu düştü.

Adam asılınca Meryem, Îsâ’nın duâsıyla cinnet illetinden kurtulan bir kadınla geldi. Asılan kimse için ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Allah, Îsâ’yı indirdi.

Îsâ onlara gelip, niye ağlıyorsunuz? diye sordu. Dediler ki: Sana ağlıyoruz. Îsâ dedi ki: Allah beni göğe yükseltti ve ben şimdi çok iyiyim. Bu asılan kimseyi de bana benzediği için astılar. Yedi gün sonra Allah Îsâ’ya dedi ki: “Şimdi Micdelli Meryem’in[43] olduğu dağa in. Çünkü hiç kimse sana onun ağladığı kadar ağlamadığı gibi onun kadar üzülmedi de. Bundan sonra sen havârîleri topla, sonra da onları dağıt. Yani yeryüzünde Allah’a çağırıcılar olarak değişik yerlere gönder.”

Bundan sonra Allah, onu o dağa indirdi. Îsâ’nın inişi üzerine dağda bir nur parladı. Havârîler Îsâ’nın huzurunda toplandılar. Îsâ onları yeryüzüne dâvetçiler olarak dağıttı. Allah, Îsâ’yı göğe yükseltti. Bu gece hıristiyanların duman yaptıkları gecedir. Sabah olunca Havârîler’in her biri Îsâ’nın gönderdiği yerin dili ile konuşmaya başladılar. İşte, *“Onlar bir hile düşündüler, Allah da onlara bir hile yaptı. Hile yapanların en iyisi Allah’dır.”* âyetinin mânası budur.

Yaratıkların mekri, hilesi habâset ve düzenbazlıktır. Allah’ın mekri ise kula bir istidrâcdır. Allah’ın kula mühlet vermesi, sonra hiç ummadığı bir anda yakalayıvermesidir.

Ey kul! Mevlâ’nın sana lütuf ve ihsânı devam ederken, senin O’na kötü muamelenin senin için bir istidrâc olmasından kork. Sen bir yere kadar buna aldanır, sana verilen mühletle şımarmaya devam edersin. Fakat bir anda Allah seni yakalayıverir. Cenâb-ı Hak bunu: ***“Onların bilmedikleri yerden azaba yaklaştırırız.”*** (el-Kalem, 68/44) yani derece derece, devre devre mühlet veririz, diye ifade buyurmuştur.

Sehl b. Abdullah Tüsterî (k.s.) bu âyetin tefsîrinde şöyle der; *“Allah da onlara hile yaptı”* sözünün mânası şudur: “Onlara nîmetlerin devamını sağlarız, şükrü unuttururuz. Nîmete kapandıkları, nîmet vereni unuttukları vakit de yakalarız.” demektir.

Ebu’l-Abbas ibn Atâ da aynı konuda şöyle demiştir: “Onlar her hatâ işledikçe yeni bir nîmet veririz. Bu hatâdan istiğfârı unuttururuz. Mürîdin bir dâvâ tutturarak sû-i edebde bulunması yahud kaba bir hatâ işlemesi kendini ve Rabbini tanımaması demektir.

Böyleleri için mühlet verilir ve cezası geciktirilir. Bu gâfil de onu cezadan vazgeçme zanneder. Kendi kendine der ki: “Eğer bu benim yaptığım sû-i edeb olsaydı mânevî yardım kesilir ve Hakk’tan uzaklaşmam gerekirdi.” Böyleleri işin dış görünüşüne bakarak ve arkasını görmeyerek hareket ederler. Bu onun basîret nûrunu kaybettiğine, yahud basîret nûrunun zayıflığına delâlet eder. Yoksa bunlardan hiç hissetmeyecekleri

şekilde yardım ve feyz kesilir. Hattâ böyleleri bunca kusurları içinde mesâfe alıyorum zannederler. Bunlar, kendilerinden meded kesilen kimselerden olmasalar bile ziyâde bir şeye nâil olamazlar. Ziyâdeye nâil olamayan da noksandadır. Peygamberimiz (s.a.): *"İki günü birbirine eşit olan aldanmıştır."*[44] buyurmaktadır. Eğer bu uzaklaşma olmasaydı, Allah istediğini vermez, seni ondan uzak tutardı. İşte bu mekir ve hüsrandır. Bundan Allah'a sığınırız.

İmam Ahmed bin Hanbel (r.h.), bazı arkadaşlarına şöyle tavsiye ederdi: "Adlin en üstününden kork. Fazlın inceliğini iste. Allah seni cennetine de koysa yine mekrinden kurtuldum zannetme. Çünkü atan Âdem'in başına gelen cennette iken geldi. Cennette nice topluluklar vardır ki, onlara, ***"yemediğiniz günler karşılığında dilediğiniz şekilde yeyin ve için!"*** (el-Hakka, 69/24) buyurulmuştur. Allah onları yeme-içme ile kendinden mahrûm etmiştir. Hangi mekir bundan daha büyük, hangi hüsran bundan daha korkunç olabilir?"

---

[43]. Micdelli Meryem: Günahkâr iken tevbe edip, Hz. Îsâ'nın ayaklarını yıkayan ve Celcele denilen dağda yaşadığına inanılan bir kadındır.

[44]. *Aclûnî*, II, 305.

HZ. ÎSÂ’NIN GÖĞE YÜKSELTİLMESİ

إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ
ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ
مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾

55. Allah buyurmuştu ki: Ey Îsâ! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyâmete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.

56. İnkâr edenler var ya, onları dünyâ ve âhirette şiddetli bir azaba çarptıracağım; onların hiç yardımcıları da olmayacak.

57. İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zâlimleri sevmez.

58. *(Rasûlüm!)* Bu söylenenleri biz sana âyetlerden ve hikmet dolu Kur’ân’dan okuyoruz.

Allah’ın şöyle dediği vakti hatırla. *“Ey Îsâ şüphesiz ki seni öldürecek olan benim.”* Sana takdir ettiğim müddeti tamamlatacağım. Kâfirlerin seni öldürmesinden koruyacağım ve sana yazdığım ecele kadar seni tehir edeceğim. Seni onların öldürmesiyle değil, kendi ecelinle öldüreceğim.

“Seni kendime yükseltip kaldıracağım.” Seni ikrâm mahallime, meleklerimin makamına çıkaracağım. (Îsâ göğe yükseltilirken) *“Seni kendime yükselteceğim”* buyurması Îsâ’nın şânını yüceltmek içindir. İbrâhîm (a.s.)’ın ***“Ben Rabbime gidiyorum.”*** (Saffât, 37/99) sözünün mânası da aynıdır. İbrâhîm (a.s.) Irak’dan Şam’a gitmişti. Hacılara, Allah’ın misafirleri denilir. Kâbe-i Muazzama civarında oturanlara Allah’ın komşuları denilir. Bütün bu ifadeler anılanların şânını yüceltmektir. Çünkü Cenâb-ı Hak mekândan münezzehtir.

“Seni küfredenler içinden tertemiz çıkaracağım.” Onlardan seni uzaklaştırıp, kenara çekeceğim. Onların kötü komşuluğundan habîs arkadaşlıklarından ve kirli muaşeretlerinden temizleyeceğim.

Şöyle bir rivâyet vardır: Îsâ (a.s.) Deccal zamanında gökyüzünden âdil bir hakem olarak inecek, haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, malı bereketlendirecek, öyle çoğaltacak ki, kimse sadaka kabul etmeyecektir.

O'nun zamanında bütün dinler kalkacak, sadece İslâm kalacaktır. Îsâ (a.s.) Deccal'ı öldürecek, onu öldürdükten sonra Araplardan bir kadınla evlenecek, çocuğu olacak. İnişinden itibaren kırk yıl yaşadıktan sonra ölecek, müslümanlar cenâze namazını kılacaklar. Çünkü O, bu ümmetten olmak için duâ etmiş, Allah da duasını kabul etmişti.

"Sana tâbi olanları, kıyâmet gününe kadar küfredenlerin üstünde tutacak benim." Îsâ'ya tâbi olanlar seni yalanlayanlar değil, müslümanlardır. Her ne kadar şerîatları dış görünüş itibariyle birbirinden farklılık arzetse de... Allah Teâlâ müslümanları Yahudi ve hıristiyanlardan seni yalanlayanların üstüne çıkaracaktır. Onu yalanlayanlardan bir kısmı onun yolunu izlediği halde ona hile yapmıştır. Ehl-i İslâm ise izzet, kuvvet ve huccetle daima onların üstündedir.

"Kıyâmet gününe kadar" buyurulması, Îsâ'ya tâbi olanların üstün kılınışının son vaktini bildirmektir. Bu üstünlük o gün biter ve kâfirler zilletten kurtulurlar mânasına değil, müslümanlar bu sona kadar onlara üstün gelirler, ondan sonra da Allah onlara dilediğini yapar, demektir.

"Sonra dönüşünüz yalnız bana olacaktır." Yani öldükten sonra dirilerek dönüşünüz banadır. Âyetin lâfzındaki "sizin" mânasına gelen zamir, Îsâ (a.s.)'a ve ona tâbi olanlara ve kâfirlere âittir. İltifat yoluyla muhataplar gâibe üstün tutularak böyle buyurulmuştur. Çünkü tebşîr ve inzarda bu üslûb daha beliğdir.

فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾

56. İnkâr edenler var ya, onları dünyâ ve âhirette şiddetli bir azaba çarptıracağım; onların hiç yardımcıları da olmayacak.

"İşte (o gün) aranızda hakkında ihtilâf etmekte olduğunuz şeylerin hükmünü ben vereceğim. (Fakat) Küfredenlere gelince, ben onları dünyada da âhirette de en çetin bir azapla azaplandıracağım." Onlara hiçbir yardımcı da yoktur! Onlara dünyada kılıçla, köle edilmekle, kendilerinden cizye alınmasıyla, türlü hastalık ve musîbetlerin kendilerine ulaştırılmasıyla azap edeceğim. Çünkü bunlar kâfir hakkında azap, mü'min hakkında ise sevaba vesîledir. Âhirette de ateşle azap edeceğim. *"Onların"* iki dünyada da Allah'ın azabından kurtaracak *"hiçbir yardımcıları yoktur."* Burada "yardımcılar"ın çoğul sîgasıyla gelmesinin sebebi, çoğul olan *"onlar"* cem'î zamirinin mukabelesi içindir. Yani onlardan hiçbirinin hiçbir yardımcısı yoktur, demektir.

وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾

57. Îmân edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zâlimleri sevmez.

Sana indirilene *"îman edip"* mü'minlerin şiârı olduğu üzere "sâlih amel işleyenlere gelince Allah onların mükâfatlarını tam olarak verecektir." (Yukarıda muhâtap sîgasıyla konuşulurken) burada gâib sîgasına geçilmesi, azap ve sevabın kaynaklarının birbirinden ayrı olduğunu bildirmek içindir. Çünkü birinin kaynağı celâl diğerininki cemâldir.

"Allah zâlimleri sevmez." Onlara buğzeder ve onlardan râzı olmaz.

ذَلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾

58. ***(Rasûlüm!)*** **Bu söylenenleri biz sana âyetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan okuyoruz.**

"İşte biz, bunları sana âyetlerden, hikmet dolu Kur'ân'dan okuyoruz." Îsâ'nın ve başkalarının haberleri, bu okuduklarımız âyetlerden ve zikr-i hakimdendir. Yani ey Muhammed, sana bu okuduklarımız âyetlerden ve hikmetleri sonsuz Kur'ân'dandır.

Âyetleri ve zikr-i hakîmi okuyan Cibrîl olduğu halde Cenâb-ı Hak okuma fiilini, kendine isnâd etmiştir. Burada meleği yüceltme söz konusudur. Bunun güzelliği şuradadır: Cibrîl'in tilâveti hilâfsız Cenâb-ı Hakk'ın emriyle olmakla fiil doğrudan Cenâb-ı Hakk'a nisbet olunmuştur.

"Âyât" kelimesi mef'ul olan zamirden hâldir. Yani bu âyetler senin risâletinin sübûtuna delâlet eden alâmetlerdendir. Çünkü bu haberleri ya kitabı okuyanlar bilir, yahud kendisine vahiy gelenler. Senin yazmadığın ve okumadığın belli olduğuna göre bunun vahiy olmaktan başka ihtimâli yoktur.

*"Zikr"*den maksat Kur'ân'dır.

"el-Hakîm" Kur'ân'ın sıfatıdır. Sayısız hikmetleri içinde bulunduran kitap, yahud muhkem kitap demektir. Muhkem, kendine hiçbir ârızanın yol bulamadığı sağlam demektir.

Âyetteki işârete gelince: Cenâb-ı Hak Îsâ (a.s.)'a, *"Ey Îsâ, ben seni vefat ettiriciyim"* buyurmakla, seni nefsânî sıfatlardan ve hayvânî vasıflardan vefat ettiriciyim, demek istemiştir. *"Seni Zatıma yükselticiyim"* demekle *"inâyet cezbeleriyle seni Zatıma çekeceğim"* demiştir.

Allah'dan gayrilerden fânî olmayan, Allah'ı tanıma makamına vâsıl olamaz. Îsâ (a.s.) semâlara yükseltilmekle meleklerin hâliyle hallenmiş oldu. Kendisinden dünyevî arzular, gazap ve ahlâk-ı zemîme tamamen zâil oldu. Bu sebeple sâlike yaraşan

kendisini hevâdan vazgeçirip doğru yola girmektir. Dâimî ve ebedî nîmete nâil olabilmek için Allah'ın âyetlerinden, hikmetli öğütlerinden ibret alıp hidâyet yoluna girmesi ve zulümden sakınması lâzımdır. Çünkü *"Allah zâlimleri sevmez."* Yani Allah'dan gayrileri mâsivâyı elde edeceğim diye ömürlerini tüketerek kendilerine zulmedenleri sevmez.

Evliyânın tarikına muhâliftir
Allah'dan başkasını dilemek.

Tarîkat ehli, Allah'dan başkalarının nakışlarını kalp sahîfelerinden silip nefislerini kötü sıfatlardan temizleyenlerdir. Çünkü bunlar insanı mârifet semâsına yükselmekten ve yüce buluşmalardan mahrûm bırakan şeylerdir. **Mevlânâ Celâleddîn** kuddise sirruh şöyle demektedir:

Nahivcilerden birisi bir tekneye oturdu
O kibirli nahivci tekneciye baktı.
Dedi ki: Hiç nahiv okudun mu? Tekneci: Hayır, dedi.
Dedi ki: Ömrünün yarısı boşa gitmiş
Bundan teknecinin gönlü incindi.
Ama o anda bir şey demedi.
Lâkin bu cevapdan biraz sonra
Rüzgar tekneyi bir girdaba attı,
Tekneci o gururlu nahivciye dedi ki:
Yüzme bilir misin? O:
Hayır, ey iyi yüzlü insan, dedi.
Tekneci: Bütün ömrün boşa gitti,
Çünkü tekne batıyor, dedi.
Bil ki, burada mahvı öğrenmek gerekir, nahvi değil,
Mahvı biliyorsan korkmadan suya gir.
Deniz suyu ölüyü (nefsini öldüreni) yukarı çıkarır
Ama diri ise denizden nasıl kurtulacak?
Beşerî (ve nefsânî) sıfatlardan öldüğün zaman,
Sırlar denizi seni başının üstüne koyar.

Açığa çıkmıştır ki, Allah Teâlâ'dan başkasını talep edenler, hevâ ve şehvet denizlerine batmışlardır ve buradan çıkamayacaklardır. Varlığın kabuğundan kurtulup, kendilerinden geçerek âlem-i şühûda ulaşanlar ise, nûrânî kanatlarla uçarlar. Bunların durumu mukarreb meleklerle beraberdir. Çünkü, dünyevî yüklerden, zâhirî ve bedenî meşgalelerden kurtulmuşlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ***"Yer ve gök tabakalarını yarıp geçebilirseniz, geçin."*** (er-Rahman, 55/33) Yani, cismânî görüntülerden ve

bedenî alâkalardan soyutlanarak geçebilirsiniz. Melekûtî iradenin ve ceberûtî nefislerin yoluna dizilip yüce makama ulaşmayı “ancak bir güçle yapabilirsiniz.” Ki bu huccet de tevhid, tecrîd, ilim, amel ve fenâ fillâhı birleştirmektir.

Îsâ (a.s.) şöyle buyurdu: *“İki kere doğmayan, göklerin melekûtuna giremez.”*

Doğum iki çeşittir.

a) *Mecbûrî doğum:* Bunda kesb ve ihtiyârın (tercihin) hiçbir rolü olmaz. Allah Teâlâ yaratır.

b) *İhtiyârî doğum:* Bu ise kesb ile (çalışarak) hâsıl olur. İşte Îsâ (a.s.)’ın işaret ettiği doğum budur.

Allah Teâlâ, cümlemizi sevdiği ve râzı olduğu şeylere muvaffak eylesin. Bu hasta nefisleri fazilet bahşeden ilacı ile tedâvi etsin. Şüphesiz ki O, her şeyi yapabilir.

HAK RABBİNİN KATINDANDIR

إِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَۜ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ
حَٓاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَٓاءَنَا
وَاَبْنَٓاءَكُمْ وَنِسَٓاءَنَا وَنِسَٓاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ
لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّۚ
وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا
فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ۟ ﴿٦٣﴾

59. Allah nezdinde Îsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi.

60. Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyle ise şüphecilerden olma.

61. Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da duâ edelim de Allah'dan yalancılar üzerine lânet dileyelim.

62. Şüphesiz bu *(Îsâ hakkında söylenenler),* doğru haberlerdir. Allah'dan başka ilah yoktur. Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

63. Eğer yine yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah, bozguncuları hakkıyla bilendir.

"Îsâ'nın durumu" garipliği dolayısıyla misaller arasında gösterilen hâli, *"Allah nezdinde"* hüküm ve takdir açısından, *"Âdem'in durumu gibidir."* Yani, Âdem'in hiçbir şüphecinin şüphe edemeyeceği, hiçbir karşıt görüşlünün karşı çıkamayacağı acâib hâli gibidir. *"Allah O'nu"* yani Âdem'in kalıbını *"topraktan yarattı."* Şâyet denirse ki: "Onu yarattı" cümlesindeki zamir Âdem'e râcidir. Halbuki Adem, henüz toprak iken, Adem mevcut değildi. Biz de şöyle deriz:

Bu cüsse (heykel), çok yakın bir gelecekte Adem olacağı için Allah Teâlâ bu cüsseye, -ileride olacak bir şeye, olmuş denmesi gibi- Adem demiştir. *"Sonra ona "ol" dedi."* Yani onu bir insan olarak yarattı. *"O da olur"* cümlenin gelişine göre *"o da oldu."* denmesi gerekirdi. Ancak Adem (a.s.)'ın içinde bulunduğu durumu hikâye etmek yani bu eksiksiz yaratmayı şu an vukû bulan bir sahne imiş gibi canlandırmak için muzâri (geniş zaman) sîğasına dönülmüştür.

Rivâyet edildi ki: Necrân'ın ileri gelenlerinden on dört kişilik bir heyet Medîne'ye

geldi. Bunlardan biri önderleriydi ki adı da Ehib idi. Heyetin iki numaralı şahsiyeti, aynı zamanda sözcüleri durumunda olan Abdülmesîh idi. Üçüncü zât Alkame el-Eskaf'ın oğlu Ebû Hârise idi. Bu zât da çok şerefli ve hatırı sayılır biriydi. Roma İmparatoru kendisi için kiliseler yaptırmıştı. İmparator bu zâta değerli hediyeler de gönderirdi.

İşte bu Necran heyeti güzel bir şekilde ağırlandı. İkindiden sonra üstlerinde güzel elbiseler, yüzlerinde vakur ifadeler olduğu halde Medîne Mescidi'nde Hz. Peygamber (s.a.)'in huzûruna çıktılar. Hemen kendi kıblelerine dönüp ayakta duâ okumaya başladılar. Ashâb-ı kirâm kendilerine engel olmak istedilerse de Hz. Peygamber: *"Bırakın onları"* buyurdu. Onlar gelmezden az evvel, bunlara delil olsun diye Âl-i İmrân sûresinin baş tarafı nâzil olmuştu.

Duâdan sonra, Ebû Hârise ve onunla birlikte bir diğeri daha Hz. Peygamber (s.a.)'in yakınına kadar geldiler. Hz. Peygamber (s.a.) onlara:

– "*Müslüman olunuz?"* buyurdu. Onlar da:

– "Biz senden önce müslüman olduk" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.):

– "*Yalan söylüyorsunuz. Şu üç şey sizin müslüman olmadığınızı gösteriyor: Haça tapmanız, domuz eti yemeniz ve Allah'ın bir oğlu olduğuna inanmanız."*

Necranlılar:

– "Ya Muhammed! Niçin Efendimiz Îsâ'ya sövüyorsun?" dediler. Hz. Peygamber (s.a.):

– "*Ben ne diyorum ki?"* buyurdu.

– "Onun bir kul olduğunu söylüyorsun" dediler. Hz. Peygamber (s.a.):

– "*Evet o, Allah'ın kulu, peygamberi ve iffetli bâkire Meryem'in rahmine bıraktığı kelimesidir."* buyurdu.

Necran heyeti galeyana gelip: "Sen hiç babasız bir insan gördün mü? Onun insan cinsinden bir babası olmadığını kabul ettiğine göre, babasının Allah olması zarûrîdir." dediler. Hz. Peygamber (s.a) de*: "Adem (a.s.)'ın ne anası ne de babası vardı."* buyurdu.[45]

Ana-babasız olmasından dolayı Âdem'in, Allah'ın oğlu olması gerekmediği gibi, Îsâ (a.s.)'ın da Allah'ın oğlu olması gerekmez. Çünkü, ana-babasız var olma, sadece babasız varolmadan çok daha hârikulâde bir olaydır. Dolayısıyle, garib bir olay, daha garib bir başka olaya benzetilmiş oluyor ki; hasım, tuhaf bir olay olarak gördüğü şeyden çok daha tuhafına bakıp düşündüğü zaman, bu hasmın önceki olaydaki şüphesi kesilmiş olsun.

اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾

60. Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyle ise şüphecilerden olma.

“Gerçek Rabbinden gelendir.” Yani Îsâ ve annesi ile ilgili olarak bizim anlattıklarımız gerçektir. Yoksa hıristiyanların ne “Îsâ Allah’ın oğludur” sözleri, ne de “Meryem bir Tanrı doğurmuştur” demeleri ve benzeri sözleri gerçektir. *“Öyleyse kuşkulananlardan olma.”* Yani bu konuda şüphe edenlerden olma. Buradaki hitap, kalbini daha da sabitleştirmek için dikkat çekme metodu üzere Hz. Peygamber (s.a.)’e yöneltilmiştir. Çünkü bir şeyi gerçek mânada yasaklamak, yasaklanan şeyin muhataptan sâdır olduğunu akla getirir. Halbuki Hz. Peygamber (s.a.)’in bizzat kendisine indirilen şeyin doğruluğunda şüphe etmesi düşünülemez. Buna göre; âyetin mânası şöyle olur: Kesin bilginde, bunun gerçekliğine dâir kesin inancında ve bu gerçekten şüphe etmemekte berdevam ol.

İmam Ebû Mansûr (rh.a.) şöyle diyor: Peygamberin mâsûmluğu, onun imtihân edilmesine ve kendisine yasak konulmasına bir engel teşkîl etmez.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ
أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ
فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾

61. Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da duâ edelim de Allah’dan yalancılar üzerine lânet dileyelim.

“Sana gelen bu ilimden sonra” Sana gelen durumun böyle olduğunu kat’î bir şekilde gösteren apaçık âyetlerden ve bunları senden duyduktan sonra dalâlet ve taşkınlıkları sebebiyle bunlara gözlerini kapamaktan vazgeçme. Îsâ ve annesinin durumlarının anlatıldığı gibi olmadığını söyleyerek hıristiyanlardan *“seninle çekişenlere de ki:”* Onlarla konuşmayı kes ve onlara inatçılara davranıldığı gibi davran. Bu davranma tarzı da onları lânetleşmeye çağırmandır. Âyetteki “gelin” mânasına gelen *“teâlev”* kelimesinin kökü olan *“teâlî”*, aslında yükselme mânasındadır. Sanki, dâvet eden yüksek bir yerde, dâvet edilen de alçak bir yerde imiş de onun kendi mevkîine çıkmasını emretmiş gibi. Bu kelime daha sonra nerede olursa olsun, çağrılan herkes için kullanılmaya başlanmıştır.

“Geliniz” yani görüşünüzü ve gayretinizi ortaya koyun. Bu gelme bedenlerle olan gelme değildir. Çünkü, onlar zâten bedenleri ile Hz. Peygamber (s.a.)’in yanında bulunuyorlardı. *“Oğullarımızı ve oğullarınızı çağıralım,”* ibâresiyle oğulları zikretmekle yetinilmiş, kızların zikrine gerek duyulmamıştır. Kadınlar ise başka özellikleri dolayısıyla zikredilmişlerdir. *“Kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi”* ibâresiyle her birimiz kendisini, en değerli ve en çok sevdiği aile fertlerini

mübâhele, yani lânet okumaya çağırıp lânetleşsin. Sonra gönülden Allah'ın lâneti yalan söyleyenlerimiz üzerine olsun, diyerek yalancıyı lânetleyelim.

Rivâyet edilir ki: Lânetleşmeye dâvet edildiklerinde, "müsâade isteyip biraz düşünelim" dediler. Kendi aralarında yalnız kalınca da Abdülmesih'e; "Ne diyorsun? dediler. Abdülmesih: "Vallahi, ey hıristiyan topluluğu, görüyorsunuz ki Muhammed bir nebiyy-i mürseldir. Efendimiz Îsâ ile ilgili nihâî hükmü getirmiştir. Vallahi hiçbir kavim yoktur ki bir peygamberle lânetleşsin de büyükleri yaşamış; zürriyetleri kesilmemiş olsun. Eğer bu işi yaparsanız, mutlaka helâk olursunuz. Dîninize bağlı kalmak ve yurtlarınızda yaşamaya devam etmek istiyorsanız bu adamı kendi hâline bırakıp memleketinize dönünüz." dedi.

Bu görüş alışverişinden sonra Hz. Peygamber (s.a.)'in yanına geldiler. Hz. Peygamber (s.a.) de o esnâda arkasında Ali (k.v.) ve Fâtıma (r.anhâ) olduğu halde, Hasan (r.a.)'ın elinden tutmuş, Hüseyin (r.a.)'ı da omuzuna almış bir vaziyette şöyle diyordu: *"Ben dâvet ettiğim zaman îman ediniz."*[46]

Bunun üzerine Necrân heyetinin en iyi din bilgini -ki bu Ebu'l-Hârise idi- şöyle dedi:

– "Ey hıristiyanlar! Ben burada öyle sîmâlar görüyorum ki, şâyet Allah Teâlâ, bir dağı kökünden söküp atmak istese bunların hürmetine o dağı kökünden söker. Bunlarla lânetleşmeyin. Yoksa helâk olursunuz. Kıyâmet gününe kadar da yeryüzünde tek bir hıristiyan kalmaz."

Bu îkazdan sonra Necranlılar, Hz. Peygamber (s.a.)'e:

– "Yâ Ebe'l-Kâsım! Seninle lânetleşmemeye, seni dînin üzere bırakmaya; kendimiz de hıristiyan kalmaya karar verdik." dediler. Hz. Peygamber (s.a.) de:

– "*Madem lânetleşmek istemiyorsunuz, bâri müslüman olun da müslümanların lehine ve aleyhine olan şeyler sizlerin de leh ve aleyhinize olsun."* dedi. Bunu da kabul etmeyince Hz. Peygamber (s.a.) :

– "*O zaman sizinle savaşırım."* buyurdu. Necranlılar:

– "Bizim Araplarla savaşmaya gücümüz yetmez. Fakat, her sene, bin tanesi Safer ayında bin tanesi de Recep ayında olmak üzere iki bin ipek elbise ve demirden mâmul otuz normal zırh vermek şartı ile seninle anlaşabiliriz. Sen de bizimle savaşmazsın, bizi korkutmazsın, bizi dînimizden döndürmezsin" dediler.

Hz. Peygamber (s.a.) böyle bir anlaşmayı kabul edip onlara şöyle bir yazı yazdı:

"Canımı elinde tutan Zât'a yemin ederim ki tüm Necranlılar az daha helâk oluyorlardı. Eğer boyun eğmeselerdi, maymuna ve domuza çevrileceklerdi, vâdileri ateş kesilip üzerlerine dökülecek ve Allah Necrân'ın da Necranlıların da, hattâ ve hattâ ağaçlardaki kuşların bile kökünü kurutacaktı. Tüm hıristiyanlar bir sene geçmeden helâk olup gidecekti."

إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّا اللّٰهُ ۚ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

62. Şüphesiz bu *(Îsâ hakkında söylenenler),* doğru haberlerdir. Allah'dan başka ilah yoktur. Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

"Şüphesiz bu" Îsâ (a.s.) ve annesinin durumu ile ilgili anlatılanlar *"doğru haberdir."* Yoksa, hıristiyanların yalanları değil. "Allah'dan başka ilah yoktur." Hıristiyanların "teslîs" inancını daha güçlü bir şekilde reddetmek için âyette istiğrâkiyye *"min"i* kullanılmıştır. *"Allah, azîz"* yani mutlak galip ve *"hakîmdir."* Her şeye kadirdir. Bilinebilecek herşeyi kuşatan bir hikmet sahibidir. Hiçbir varlık, O'na güç ve hikmette ortak olamaz ki tanrılıkta ortak olabilsin.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

63. Eğer yine yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah, bozguncuları hakkıyla bilendir.

Bu parlak ve apaçık delilleri gördükten sonra, sana anlatılan bu gerçek kıssayı ve tevhid inancını kabul etmekten imtinâ ederlerse, şüphesiz ki Allah, bozguncuları bilir. Kalplerindeki bozguncu emellerden haberdârdır, onları cezalandırmaya da gücü yeter.

Bil ki, peygamberlerin lânetlemeleri çok büyük bir tesiri hâizdir. Bunun sebebi ise peygamber nefislerinin Ruhu'l-Kuds ile beraberlikleri ve Allah'ın onları Ruhu'l-Kuds ile desteklemesidir. Bu destek, Allah'ın izniyle cismânî âlemde müessirdir. Bir bakıma cismânî âlemin bu destekten etkilenmesi, bedenimizin ruhumuzdan etkilenerek gazap, korku, sevinç, mâşûku düşünme, irade ve iradelerin oluşumu esnasında organları harekete geçirme gibi yollarla ortaya çıkmasına benzer. Melekî nefislerin infiâli, cismânî âlemle tam bir beraberlik esnasında bu âlemde icrâ ettiği tesirdir. İşte bu birlikte oluş sebebiyle cismânî bedenler ile nâkıs insan nefisleri bu melekî nefislerin istediği şekilde bir tepki gösterirler. Nitekim yukarıda görülmüştür ki, hıristiyanların nefisleri Hz. Peygamber (s.a.) ile lânetleşmeden evvel onun nefsinden korkup etkilenerek lânetleşmeden vazgeçmiş; cizye ödemek şartıyla birbirlerini kendi hâline bırakma arzularını ızhâr etmişlerdir. *et-Te'vîlâtü'l-Kâşâniyye'de* böyle yazılıdır.

Velîlerin hâli de böyledir; birine bedduâ ettikleri zaman bu, hastalık, ölüm ve benzeri belâlar şeklinde bir tesir icrâ eder.

Rivâyet edilir ki: **Şâir Bisâtî**, bir gün bir şâirler meclisinde **Şeyh Kemâleddin el-Hocendî**'yi görür ve der ki:

Ey delikanlı sen nerdensin? Yaşlı Hocendî fevrî olarak cevap verdi. Hocend'denim, Hocend'denim, Hocend'denim. Çünkü kendisine delikanlı denmesinden incinmişti. Yine

de bu sözleri onun sekr (sarhoşluk hâlinde) oluşuna hamleder. "Galiba, bu genç şâir sekr hâlindedir." der. **Bisâtî** bu sözleri duyunca açık açık şunları söyler:

Adam öldüren siyah gözdür, ben onun gamzesiyle harabım.
Bu sebeple ayık iken sarhoş gibi konuşurum.

Sonra onu hicvederek şöyle der:

Ey mülhid Hocendî sen ancak sakalını uzatırsın,
Senin bu uzun sakalın on adama yetecek kadardır.

Şeyh bunu da duyunca müthiş üzülür ve o mecliste şâir'e bedduâ eder. Bir saat bile geçmeden şâir, şeyhin kuvvetli nefesinin tesirinden ölür. Dolayısıyla akıllı olan, sâlihleri incitmemelidir. Çünkü kötü davranışı, sâlihlere değil, kendisine kötülük getirir. Allah Teâlâ, ***"kötü tuzak, dönüp dolaşır ve sahibini bulur."*** (Fâtır, 35/43) buyurmaktadır. Bu hususta şöyle güzel bir söz vardır:

Ney şu doğru sözü eder ki:
Ey genç, yaşlının nefesinden kork.

Yaşlıların gönlünü hoş tutup onlara karşı gelmekten sakınmak yüce makamlara yükselmenin, hürmet ve ikrâm görmenin sebep ve vâsıtasıdır. Cenâb-ı Peygamber (s.a.) şöyle buyurur:

"Hiçbir genç yoktur ki, bir yaşlıya yaşlılığından dolayı ikrâm etsin de, Allah ona kendi yaşlılığında ikrâm edecek birini hazırlamasın."[47]

Meşâyîh-i kirâm şöyle demişlerdir: "Üstadların hakkına riâyet etmemenin tevbesi yoktur."

Ebu'l-Hasen el-Hemedânî'den şöyle dediği anlatılır: "Bir gece Cafer-i Hâlidî'nin yanındaydım. Evdekilere bana kuş kızartmalarını emretmiştim. Dolayısıyle aklım fikrim evde idi. Cafer bana bu gece yanında kalmamı teklif etti. Ben ise bir mâzeret uydurup evime gittim. Kuş tandırdan çıkarıldı. Tam önüme konulmuştu ki bir köpek, oradakilerin bir anlık gafletinden yararlanarak, kapıdan girdi ve kuşu kaptığı gibi kayboldu. Sonra tandırın altında pişen pilav getirildi, fakat ona da hizmetçinin eteği takılınca döküldü. Sabahleyin Cafer'in huzûruna vardığımda gözü bir ara bana ilişti ve: "Kim şeyhlerin gönlünü hoş tutmazsa, işte böyle, ona sıkıntı veren bir köpek musallat olur." dedi.

Ebû Ali ed-Dakkâk (k.s.) şöyle diyor: "Belhliler, Muhammed b. Fadl'ı memleketten sürünce onlara şöyle bir bedduâda bulundu: "Allah'ım bunlara doğruluk nasip etme!" Ondan sonra bu şehirden bir sıddîk bile çıkmamıştır. Allah cümlemizi meşâyiha muhâlefet etmekten korusun, âmin.

---

[45]. *Beyhakî,* Delâil, V, 382-384.
[46]. *İbn Kesîr,* I, 368-369.
[47]. *Tirmizî*, Birr, 75.

EHL-İ KİTAB'I TEVHÎDE DÂVET

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ
اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِه۪ شَيْـٔاً وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً اَرْبَاباً مِنْ
دُونِ اللّٰهِۜ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَٓا اَهْلَ
الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ فِٓي اِبْرٰه۪يمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْج۪يلُ
اِلَّا مِنْ بَعْدِه۪ۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ حَاجَجْتُمْ ف۪يمَا
لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ ف۪يمَا لَيْسَ لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ اِبْرٰه۪يمُ يَهُودِياً وَلَا نَصْرَانِياً
وَلٰكِنْ كَانَ حَن۪يفاً مُسْلِماًۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿٦٧﴾ اِنَّ اَوْلَى
النَّاسِ بِاِبْرٰه۪يمَ لَلَّذ۪ينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ وَاللّٰهُ وَلِيُّ
الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْۜ
وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ
تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾
وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ عَلَى الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُٓوا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾
وَلَا تُؤْمِنُٓوا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ د۪ينَكُمْۜ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِۙ
اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُو۫ت۪يتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْۜ
قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِۚ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌۚ ﴿٧٣﴾
يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِه۪ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٧٤﴾

64. *(Rasûlüm!)* de ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'dan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şâhid olun ki biz müslümanlarız! deyiniz.

65. Ey ehl-i kitap! İbrâhîm hakkında niçin çekişirsiniz? Halbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?

66. İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysa ki

Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz.

67. İbrâhîm, ne yahûdî, ne de hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslüman idi; müşriklerden de değildi.

68. İnsanların İbrâhîm'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber *(Muhammed)* ve *(ona)* îman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur.

69. Ehl-i kitaptan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi saptırabilsinler. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar.

70. Ey ehl-i kitap! *(Gerçeği)* görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?

71. Ey ehl-i kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?

72. Ehl-i kitaptan bir gurup şöyle dedi: "Mü'minlere indirilmiş olana sabahleyin *(görünüşte)* inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar *(böylece dinlerinden)* dönerler.

73. Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın." *(Rasûlüm!)* De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Yine *(onlar, kendi aralarında şöyle dediler:)* "Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine, yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de *(inanmayın)."* De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.

74. Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.

Hz. Peygamber (s.a.) kitap ehlinin îman etmesini çok arzuluyordu. Allah Teâlâ ona mücâdele ve münâzara metodunu bırakıp, akl-ı selîm sahibi herkesin, külfetsiz kabul edeceği bir davet metodu takip etmesini emretmiştir. Bu çağrıda hiçbir bağnazlık şâibesi olmayacak bize ve size yakınlığı aynı mesafede olan mûtedil bir söz olacaktır. İşte Allah Teâlâ, şöyle buyuruyor: *"Ey kitap ehli buyurun!"*

Bu kelimenin aslı, alçak bir yerden yüksek bir yere çıkmak mânasına gelen, fakat sonra istîmali yaygınlaşıp çağrılan her yere gitmek mânasında kullanılmaya başlanan *"teâlî"* lafzından alındığı için kelimenin aslında bir yerden başka bir yere intikal mânası yoksa da, buradaki kullanımından maksat; dâvet edildikleri şeyleri tâyin ederek bunların üzerinde düşünmeye yöneltmektir. *"Bizim ve sizin aranızda eşit (müşterek) olan bir kelimeye gelin."* Ne peygamberlerin, ne de kitapların ihtilâf ettiği; birbirimize hakkâniyetli olmamız gereken; hiç kimsenin arkadaşını hatâ ile suçlayamayacağı bir kelimeye gelin, işte bu kelime: *"Yalnız Allah'a tapalım"* yani sırf ona kulluk edelim ve bu kulluğu samimi yapalım. *"O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım."* O'nun dışında hiçbir varlığı, kulluk edilmeye liyâkat konusunda O'na ortak kılmayalım; kulluk edilmeye lâyık görmeyelim. *"Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi tanrılar edinmesin."*

“Üzeyr, Allah’ın oğludur” ve *“Mesîh Allah’ın oğludur”* diyerek onları tanrılaştırmayalım; helal ve haram kılma gibi kendi icad ettikleri konularda din bilginlerine itâat etmeyelim. Böylece birbirimizi tanrı edinmekten korunuruz. Çünkü bu şahıslar da bizim cinsimizdendir; bizim gibi insandır.

Fudayl’ın şöyle dediği anlatılır: “Kıble dışında bir yere yönelerek namaz kılmakla, Hâlık’a isyan edip mahlûka itâat etmek arasında bir fark göremiyorum.”

“Eğer yüz çevirirlerse”, yani tevhid inancını kabullenme ve şirki terketme istikametindeki dâvetinizden yüz çevirirlerse, ey peygamber sen ve mü’minler deyin ki: *“Şâhid olun biz müslümanlarız.”* Delil, sizi ilzâm eder. Öyle ise, esas müslümanların siz değil, bizler olduğumuzu itiraf edin.

Rivâyet edildi ki Hz. Peygamber (s.a.), Doğu Roma (Bizans) İmparatoru’na şöyle bir mektûb yazmıştır:

“Allah Rasûlü Muhammed’den, Roma imparatoru Herakliyus’a. Selam, hidâyete tâbi olanların üzerine olsun! Şimdi seni İslâm’a uymaya çağırıyorum, müslüman ol ki kurtulasın.” Yani dünyada esâretten; âhirette de azaptan kurtulasın.

“Müslüman ol ki Allah sana mükâfâtını iki kat versin. Eğer müslüman olmazsan, bütün Romalılar’ın günahı senin boynuna olur. Ey ehl-i kitap; bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah’a tapalım. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım... Şâhid olun, biz müslümanlarız, deyin.”[48]

Sahîh bir hadiste vârid olduğuna göre, Herakliyus, Hz. Peygamber (s.a.)’in durumunu, mektubu getirenlerden öğrenmek isteyerek soruşturmuş ve eski kitaplardan öğrendiği alâmetler sâyesinde Hz. Peygamber (s.a.)’in doğruluğunu bildiği için şöyle demişti: “Eğer O’nun yanında olsaydım, ayaklarını öperdim.” Fakat, imparator, ünvanını kaybetmek korkusu taşıyordu. Bir zaman sonra, Hz. Peygamber (s.a.)’in mektubuna şöyle bir cevap göndermişti: “Şehâdet ederiz ki; sen bir peygambersin. Ancak Allah’ın Îsâ (a.s.) için seçtiği bu kadîm dinimizi bırakamayız.” Bu cevap Hz. Peygamber (s.a.)’i şaşırtmış, hoşuna gitmiş ve şöyle demişti: *“Hükümranlıkları kıyâmete kadar baki kalacaktır.”*[49]

Hz. Peygamber (s.a.) Pers kisrâsına; yani İran hükümdarına da bir mektup göndermişti. Kisrâ mektubu eline alınca paramparça etmişti. Elçinin de öldürülmesini istemişti. Bir fırsatını bulan elçi Hz. Peygamber (s.a.)’in yanına dönmüştü. Bu davranış karşısında Hz. Peygamber (s.a.) İran kisrâsına bedduâ etmiş ve: *“Allah da onların hükümranlığını paramparça etsin! Ebediyyen hükümran olamasınlar!”* buyurmuştu. Hakikaten de böyle olmuştur.

Âyet-i kerîme’de bütün dinlerin temelinin sadece Allah’a samimi olarak kulluk etmek olduğuna işaret edilmektedir. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: *“Yalnız Allah’a tapalım, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım.”* Yani nasıl ki sırf O’na tapıyorsak, O’ndan kendi rızasından başka bir şey istemeyelim. *“Allah’ı bırakıp da birbirimizi tanrılar edinmeyelim.”* Gerek rızk talebinde, gerekse bütün olayların zâhirî sebeplerden kaynaklandığını düşünmede ona eş koşmayalım. *“Eğer yüz çevirirlerse”;*

yani bu temel kâideden yüz çevirirlerse onlara şöyle deyin: *"Şâhid olun biz müslümanlarız"* Allah'ın bizi dâvet ettiği tevhidde, şirki terk etmeyi ve samimi olarak sırf O'na, kulluk etmeyi kabul ettik.

Hıristiyanları şâhid tutmasının sırrı kıyâmet günü, nasıl ki müslümanlar onlara şâhidlik edecekse, bunların da müslümanların İslâm ve tevhid üzere olduklarına şehâdet etmelerini sağlamaktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), **Ebû Said el-Hudrî**'ye şöyle demiştir:

"Görüyorum ki çölü ve koyunları çok seviyorsun. Çölde koyunlarını otlatırken, namaz vakti gelip de ezan okuduğun zaman yüksek sesle oku. Çünkü, müezzinin sesinin ulaştığı yerdeki hiçbir cin, insan veya başka bir varlık yoktur ki, kıyâmet günü onun için şâhidlik etmesin."[50] Böylece kâfirlerin kıyâmet günü onların müslüman ve muvahhid olduğuna şâhidlik etmeleri kendi aleyhlerine delil teşkîl edecektir.

Tevhid; kendisini ihlasla kabul edenler için gayb âleminden esen bir rüzgardır, esasların esasıdır, tutunulacak sağlam bir kulptur (urve-i vüskâ). Öyleyse, akıllı bir adam, mâna ve delâletleri üzerinde kafa yormayıp onun esaslarına yüz çevirmek sûretiyle Allah'ın kitabına karşı çıkmamalı; bilakis, ilim ve amel yoluna girmeli; kefene sarılıp üzerine toprak atılmazdan evvel, cehâlet, azgınlık ve dalâletten uzak durmalıdır. **Abdurrahman Câmi** (k.s.) der ki:

Kisrâ'nın huzurunda hikmet ehli konuşuyorlardı:
Gam deryasından gelen çetin dalgaların en büyüğü hakkında
Birisi dedi ki: En büyük dert uzun süren hastalıktır.
Bir başkası da: En zor şey ihtiyarlık ile birlikte fakirliktir.
Bir üçüncüsü de: En fenâ şey ecel yakın iken kötü amele devamdır.
En isâbetli söz olarak üçüncüye ait söz seçildi.

Bir gün **Enüşirvân**'ın sohbet meclisinde, üç düşünür biraraya geldi. Söz dönüp dolaşıp en sıkıntılı şeyin ne olduğu konusuna gelince, *Rum düşünür*: "Yaşlılıkta fakru zarûret çekmektir." dedi. *Hindli düşünür* de: "Birçok gam ve kederin yanısıra, hastalanmak ve bedenî bir illete tutulmaktır." dedi. Öteki düşünür *Büzürc-i Mihr* ise şöyle dedi: "En şiddetli şey: Kötü amellerle dolu bir ömrün ecelinin yaklaşmasıdır." Hakîm, Büzürc-i Mihr'in bu sözünde karar kıldılar.

Allah, cümlemize ibâdetlerin tadına varmayı nasip eylesin. Tüm lezzetleri sona erdiren ölüm gelmezden evvel bizi tevfîki ile desteklesin. Âmin.

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖى اِبْرٰهٖيمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ

وَالْاِنْجٖيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖؕ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾

65. Ey ehl-i kitap! İbrâhîm hakkında niçin çekişirsiniz? Halbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?

"Ey kitap ehli (yahûdî ve hıristiyanlar) İbrâhîm'in dîni ve şerîati hakkında neden tartışıyor, niye mücâdele ediyorsunuz? Yahûdî ve hıristiyanlar İbrâhîm (a.s.) hakkında anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Her biri, İbrâhîm (a.s.)'ın, kendilerinden olduğunu iddiâ ediyordu. Neticede konuyu Hz. Peygamber (s.a)'e götürdüler, bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Âyetin mânası şudur:

"İbrâhîm (a.s.)'in kendinizden olduğunu niye iddiâ ediyorsunuz? Mûsâ (a.s.)'a Tevrat, Îsâ'ya İncil, ancak İbrâhîm (a.s.)'dan sonra indirilmiştir. Siz ise, kitaplarınızın nüzûlünden sonra yahûdîlik ve hıristiyanlık diye adlandırıldınız. Düşünmüyor musunuz?" Düşünerek, yolunuzun bâtıl olduğunu anlayamıyor da hâlâ sonuç vermeyecek bir mücâdele içine mi giriyorsunuz? Çünkü İbrâhîm (a.s.)'le Mûsâ (a.s.) arasında 1000 sene, Mûsâ ile Îsâ (a.s.) arasında ise 2000 sene vardır. Böyle olmasına rağmen, Hz. İbrâhîm nasıl kendi devrinden ancak asırlar sonra ortaya çıkmış bulunan bir dînin mensubu olabilir?

هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ حَاجَجْتُمْ فٖيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖيمَا لَيْسَ
لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

66. İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysa ki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz.

"Siz öyle kimselersiniz ki" şeklinde başlayan cümle, tenbih edatıyla başlayan bir mübteda haber cümlesidir. Bu cümle, son derece büyük bir gaflet içinde olduklarını göstermek için yeni bir cümle ile beyân edilmiştir. Yani: Siz, öyle ahmaksınız ki demektir. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.)'in peygamberliği ile ilgili Tevrat ve İncil âyetlerinden biraz bilgi sahibi olduğunuz şey hakkında tartıştınız, ama hiç bilginiz olmayan şey hakkında neden tartışıyorsunuz? Ne kitabınızda geçen, ne de bilgi sahibi olduğunuz İbrâhîm'in dîni hakkında tartışıyorsunuz. Çünkü, bu iki kitabın hiç birinde Hz. İbrâhîm (a.s.)'in dîninden hiçbir şekilde bahsedilmemektedir. Tartıştığınız şeyi Allah bilir ve bize öğretir. Siz ise bu konuyu bilmezsiniz.

مَا كَانَ اِبْرٰهٖيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنٖيفًا مُسْلِمًاؕ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٦٧﴾

67. İbrâhîm, ne yahûdî, ne de hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslüman idi; müşriklerden de değildi.

"İbrâhîm ne yahûdî, ne de hıristiyandı." Bu ifade biraz önce geçen delîlin anlattığı mefhumu sarâhaten göstermektedir. *"Fakat o bir hanif (Allah'ı bir tanıyan) dosdoğru bir müslüman idi."* Bütün bâtıl îtikadlardan yüz çevirmişti. Allah'a boyun eğmişti. Bu ifadeden maksat, Hz. İbrâhîm'in İslâm dîninden olduğu değildir. Aksi takdirde yahûdî ve hıristiyanların ilzâm edildiğine İslâm'da iştirak etmiş olurdu. *"O, müşriklerden de değildi."* Âyetin bu kısmı, hem yahûdîlere hem de hıristiyanlara târizde bulunmaktadır. Çünkü *"Uzeyr Allah'ın oğludur."* "Mesîh, Allah'ın oğludur" demektedirler. Âyet ayrıca müşriklerin Hz. İbrâhîm'in dîni üzere olma iddiâlarını da reddetmektedir.

Kendisinin İbrâhîm'in dîni üzere olduğu iddiâsında bulunmaya en müstehak olan, kendi zamanında ona uyanlar, Allah'a ve Muhammed'e inanan mü'minlerdir. Çünkü şerîatları, onun şerîatına büyük ölçüde uymaktadır. Allah mü'minlerin dostu, yardımcısıdır. Îmânları sebebiyle onları mükâfatlandıracaktır.

إِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

68. İnsanların İbrâhîm'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber *(Muhammed)* ve *(ona)* îman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur.

"İnsanların İbrâhîm'e yakın olanı" Kendisinin Hz. İbrahim dininden olduğu iddiâsında en haklı olanı Hz. İbrahim devrinde *"ona uyanlar, şu peygamber"* Muhammed Mustafa (s.a.) - Çünkü o da İbrahim'e uymaktadır - ve bu ümmetten Allah'a ve *"Hz. Muhammed'e îman edenlerdir."* Çünkü Hz. İbrahim'in koyduğu aslî kurallarda ona muvâfakat etmektedirler. *"Allah da mü'minlerin dostudur."* Îmânları sebebiyle onlara yardım eder ve onları cennet ile mükâfatlandırır.

وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ
اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

69. Ehl-i kitaptan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi saptırabilsinler. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar.

Kitap ehlinden bir grup istedi ki, İslâm dîninden, kâfirliğe çevirsinler. Burada "bir grup" denmiştir, çünkü kitap ehlinden bir başka grup da gece saatlerinde, Allah'ın âyetlerini okurlardı. *"Oysa sadece kendilerini saptırıyorlar."* Bu cümle, müslüman muhatapların, uydukları dosdoğru din üzere yaşamaya devam edeceklerini göstermek

için getirilmiş bir hal cümlesidir. Yani, saptırmak onları yollarından alıkoyamaz, bu işin vebâli de ancak onları bulur. Çünkü bu fiilleri sebebi ile azapları kat kat artacaktır. Bu işin sadece kendilerine zarar vereceğinin, sırf kendilerini vebâl altında bırakacağının farkında değiller.

Allah Teâlâ, ehl-i kitabın haktan yüz çevirip hiçbir delili kabul etmemeyi âdet edindiğini açıkladıktan sonra, şunu da beyân etti; onlar sırf bu kadarla kalmayıp ortaya çeşitli şüpheler atmak sûretiyle Hz. Peygamber (s.a.)'e îman edenleri saptırmaya da çalışmaktadırlar. Dolayısıyla akıllı adamın, insan olsun cin olsun hiç bir lânetli şeytanın ortaya attığı şüphelerle doğru yolundan sapmaması gerekmektedir. Sonsuz güç ve kerem sahibi olan Allah cümlesini ıslah eylesin. Hakk dairesinin dışında dalâletten başka ne olabilir?

İbn Mesûd diyor ki: "Hz. Peygamber (s.a.)'in vefatı yaklaşınca annemiz Hz. Âişe (r.anhâ)'nın evinde bir araya geldik. Hz. Peygamber (s.a.) bize şöyle bir baktı ve gözleri yaşardı. Bize şöyle dedi:

"Hoş geldiniz. Allah size selamet versin, hepinize rahmet eylesin. Size Allah'a karşı muttakî olmanızı ve O'na itâat etmenizi vasiyet ediyorum. Ayrılma vakti geldi çattı. Allah'a, Sidre-i Müntehâ'ya ve cennet-i me'vâya dönme zamânı geldi. Beni ehl-i beytimden olan erkekler yıkasınlar. Şu üzerimdeki elbiselerle, ya da Yemen kumaşıyla kefenlesinler. Beni yıkayıp kefenleyince, şu içinde bulunduğumuz evdeki sedire yani lahdime koyun. Sonra bir müddet yanımdan ayrılın. Çünkü namazımı ilk olarak bütün yardımcılarıyla birlikte dostum Cebrâil, sonra Mîkâîl, sonra da Ölüm meleği kılacaktır. Bir müddet sonra grup grup gelerek siz de namazımı kılarsınız."

Hz. Peygamber (s.a.)'in ayrılacağını duyan ashâb-ı kirâmı derin bir hüzün kapladı. Gözyaşları içerisinde: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen Rabbimizin elçisisin, hepimizin ışık kaynağısın, başkanımızsın, sen gidersen, işlerimizde kime mürâcaat edeceğiz?" dediler. Hz. Peygamber cevâben: *"Sizi bembeyaz (aydınlık) bir delil üzerine bırakıyorum."* Yani, gecesi de gündüzü gibi aydınlık olan; kendisini helâke sürükleyenden başka kimsenin sapmayacağı bir yol üzere bırakıyorum.

"Size biri konuşan diğeri de konuşmayan iki vâiz bırakıyorum. Konuşan vâiz Kur'ân'dır. Konuşmayan ise; ölümdür. Herhangi bir mesele ile karşılaşırsanız, Kur'ân'a ve sünnete mürâcaat edin. Kalbiniz katılaşırsa ölülerin durumunu düşünerek yumuşatmaya çalışın."[51]

Ey oğul, dünyâ mülkü ebedî değildir.
Dünyadan vefâ görme ümidi yoktur.

İnsanlar, îman ve amel bakımından farklı farklıdırlar. Bazı insanlar, son derece muhkem bir kale gibidirler. Onu saptırmak için herkes ittifakla çalışsa, yine de sahip

olduğu inancı bıraktıramaz. Bu, dînin en yüce mertebesi olup bu mertebeye peygamberler, velîler ve bazı mü’minler ulaşabilirler.

Hz. Ali (k.v.) şöyle buyurur: “Gözümün önündeki perde kalksa, îmanım yine de artmaz.” Duyu organlarıyla algılanan şeylerde hiçbir şüphe hâsıl olmaz. Onların hükmünde olan da aynıdır.

Bazıları da vardır ki, ezelî inâyetin yardımı olmadıktan sonra, hevâ ve heves rüzgarlarının dilediği yöne savurduğu, metânetsiz, zayıf kişilerdir. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: *“İnsanlar altın ve gümüş gibidirler.”*[52] Yani insanlar ilim, amel ve ahlâk madenleridir. Fakat altın ve gümüş nasıl en yüksek ayardan en alçak ayara kadar farklılık arzediyorsa bu madenler de farklı kırattadırlar.

Şerhu’l-Misbâh’ın yazarı şöyle diyor: “Bu hadiste şöyle bir işaret vardır: Nasıl ki mâdenî cevherler çeşitli ölçümlerle büyük meşakkatler çekilerek çıkarılıyorsa, insan tabiatının madenindeki ahlâk güzelliği ile ilgili cevherler nefis riyâzâtı ile çıkartılmalı, elde edilmelidir.” Şu şiiri inşâd eden ne kadar güzel söylemiş:

Ne ise kapasiten, o kadar yücelebilirsin
Uyumaz, yükselmek isteyenler, geceleyin
Hem izzet istiyorsun hem gece uyuyorsun
Denize dalması gerekir inci isteyenin.

O halde mutlaka çok çalışmak ve Allah’ın velî kullarından, abdâllardan yardım istemek gerekir. Belki böylece Allah Teâlâ, bu yola girmeni kolaylaştırıp bu engin denizin tehlikelerinden korur.

Bir yük ki yer ve gök onu taşıyamamıştı.
Bu cisim ve cânın yardımıyla bu yükü taşımak zordur.
Himmetini kavî tut, aşk yolcusu velîlerden meded talep et!
Zira bu yük, ancak onların himmetiyle taşınabilir.

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

70. Ey ehl-i kitap! *(Gerçeği)* görüp bildiğiniz halde niçin Allah’ın âyetlerini inkâr edersiniz?

“Ey kitap ehli” Bunların, Allah’ın âyetleri olduğunu gördüğünüz halde Tevrat ve İncil’in Hz. Muhammed’in hak bir peygamber olduğuna delâlet ettiği Allah’ın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz?

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾

71. Ey ehl-i kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?

“Ey kitap ehli niçin hakkı bâtıla karıştırıyorsunuz?” Haktan maksat, Allah’ın Hz. Mûsâ ve Îsâ’ya indirdiği kitaptır. Bâtıldan maksat ise insanların tahrif edip kendi elleriyle yazdıklarıdır. Hakkı bâtıla karıştırmaktan maksat, ellerindeki batılla karıştırılmış nüshaların Allah’dan geldiğini söylemek sûretiyle, bâtıl inançlarını hak imiş gibi göstermeleridir. *“Hakkı gizliyorsunuz.”* Yani Hz. Muhammed’in peygamberliğini müjdeleyen ve özelliklerini belirten ayetleri gizliyorsunuz. Hem de kitabınızda hak olarak bulunduğunu bile bile.

وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوٓا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾

72. Ehl-i kitaptan bir gurup şöyle dedi: “Mü’minlere indirilmiş olana sabahleyin *(görünüşte)* inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar *(böylece dinlerinden)* dönerler.

“Kitap ehlinden bir grup” Bu grup, onların uyduğu başkanlarıdır. Îmân edenlere indirilen Kur’ân’a günün ilk saatlerinde îman edin; yani îman etmiş görünün. Günün sonunda inkâr edin; kâfirliğinizi ortaya koyun derler. وَجْهَ النَّهَارِ (Gündüzün yüzü) nden maksat, günün ilk görünen kısmıdır. Nitekim karşılaşma ânında insan organlarından ilk görünen de yüzdür. Yani hiç düşünmeden birden bire îman etmiş de sonra düşünüp bu îmanın yanlış olduğunu anlamış ve îmanından dönmüş gibi esas inancınız olan küfrü gösterin. Belki onlar, yani mü’minler de sizin döndüğünüz gibi sahip oldukları îmandan dönerler.

Buradaki gruptan maksat, Kab b. el-Eşref ile Mâlik b. es-Sayf’tır. Bunlar, kıble değiştirilince, arkadaşlarına şöyle demişlerdi: “Bunların Kâbe’ye karşı namaz kılmalarına dâir âyetlere inanıp siz de günün ilk saatlerinde Kâbe’ye karşı ibâdet edin, günün sonunda ise Kubbe-i Sahra’ya (Kudüs) yönelerek ibâdet edin, belki müslümanlar, “bunlar bizden daha bilgililer, îmandan döndüler galiba” diyerek Kâbe’ye yönelmekten vazgeçerler.”

وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ د۪ينَكُمْ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ
اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُو۫ت۪يتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ

بِيَدِ اللّٰهِۚ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌۚ ﴿٧٣﴾

73. Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın.” ***(Rasûlüm!)*** **De ki: Doğru yol ancak Allah’ın yoludur. Yine** ***(onlar, kendi aralarında şöyle dediler:)*** **“Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine, yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de** ***(inanmayın).”*** **De ki: Lütuf ve ihsan Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah’ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.**

“Sizin dininize uyandan başkasına inanmayın.” Yani, Muhammed’in dînine uyarak müslüman olanlara kalbî tasdikle inanmayın, kendi dindaşlarınıza güvenin. Az önce adı geçen grup, tâbîlerine “günün önünde Kur’ân’a îman etmiş gibi görünün.” dedikten sonra şöyle devam etmişlerdir: “İslâm’ın ve Kur’ân’ın hak olduğunu tasdiklemeyin, ama bunu da müslümanlara çaktırmayın, sadece kendi dindaşlarınıza söyleyin.” Ey Muhammed bu elebaşılara *“De ki: Hak yol, Allah’ın yoludur.”* O bu hidâyetle dilediğini îmana iletip îman üzere sabit-kadem kılar. Hidâyet ve tevfîk Allah’dan olduğuna göre, ne hîleleriniz, ne de komplolarınız zarar verebilir. Bu cümle, kitap ehlinin hîlelerinin üzerinde durmaya değmez şeyler olduğunu göstermek için getirilmiş bir cümle-i itiraziyyedir. “Başka hiçbir sebeple değil, sırf” size verilen kitap ve ilim üstünlüğünün bir benzeri başka birisine de verildiği için böyle şeyler söylüyor ve birtakım tuzaklar hazırlıyorsunuz. Şu söylediklerinizi size söyleten sırf içinizdeki hasettir.

“Veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü?” cümlesi yukarıdaki “bir kimseye verilmiş olduğundan” cümlesine mâtuftur. “Bütün bunları, bir bundan dolayı bir de, birilerine size verilen kitap gibi bir kitap verilerek küfrünüze karşı, deliller getireceklerinden ötürü mü yapıyorsunuz?” demektir. Kıyâmet günü Rabbinizin huzurunda sizi delil ile susturabilecekler. Çünkü Allah’ın kendisine vahyettiği bir kişinin Rabbi katında muhaliflere karşı delil getirmesi mutlaka şarttır. De ki: *“Şüphesiz lütuf,”* kitap ve ilim vermek hidâyet ve başarıya ulaştırmak *“Allah’ın elindedir.”* Kudret ve meşîetindedir. Onu kullarından dilediğine verir. Allah’ın lütfu geniştir, gücü tamdır, bilendir, ilmi tamdır. Tam bir kudrete sahip olduğu için, istediği kulunu, istediği şekilde üstün kılabilir. Eksiksiz bir ilme sahip olduğu için de bütün fiilleri ancak hikmet ve doğruluk üzeredir.

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظٖيمِ ﴿٧٤﴾

74. Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.

Bu iki cümle de, önce geçen ifadelerin devamı mahiyetinde olup bunların mânasını kuvvetlendirmektedir.

Âyet-i kerîmeleri dikkatle incelediğimizde şöyle bir işaret görüyoruz: Her ne kadar hased (kıskançlık), insanın cibilliyetinde yerleşik bir hastalık ise de bu hastalık; sefîh kişilerle münâkaşa etmek ve bilgili kişilere karşı övünmek için ilim tahsil eden âlimler için daha özel bir vâkıadır. Bu âlimler, ilmi, mal biriktirmek, makam ve rütbe kazanmak ve dünyevî nüfuz sahipleri nezdinde hüsn-ü kabul görmek için bir basamak gibi görürler. Allah'ın verdiği ilmi, herkese öğretmeye çalışan, insanlara faydalı olan kişilere hased ederler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Gıpta ancak şu iki kişiye olur: Allah'ın kendisine verdiği malı, hak yolda harcayan ile Allah'ın ihsan ettiği hikmetle amel edip insanlara öğreten"*[53] Bu hadis bu iki grup insana hased edenin hasedi gibi hased yoktur." demek istemektedir. İşte yahûdî din bilginlerinin Hz. Peygamber (s.a.)'e hasedleri de bu kâbildendir.

Hz. Peygamber: *"Altı zümre hesaba çekilmeden cehenneme atılacaktır."* buyurdu. "Bunlar kimlerdir yâ Rasûlallah?" diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.): *"Benden sonraki devlet başkanları zulümleri sebebiyle; Araplar, kabilecilikleri (ırkçılıkları) yüzünden; aşîret reisleri kibirleri sebebiyle; tâcirler sahtekârlıklarından dolayı; şehirliler cehâletlerinden ötürü; ilim sahipleri ise hasedleri yüzünden."* buyurdu.[54]

Hz. Peygamber (s.a.), bir başka hadîsinde de şöyle buyurur: *"Bütün hataların temelinde şu üç şey yatar, bunlardan uzak durun. Kibir, hırs ve hased. Kibirden sakının, çünkü İblis'i Âdem'e secde ettirmeyen kibridir."*[55] Nitekim **Molla Câmî** şöyle der:

"Bende kibir yok" deme. Çünkü kibir karanlık gecede
Karanlık taş üzerindeki karınca ayağından daha gizlidir.
İçerdeki kibri dışarı atmayı sen öyle kolay sanma
Bu iş, dağı iğne ile yerden sökmekten daha kolay değildir.

"Hırstan da sakının. Çünkü Âdem'i yasak ağaçtan yemeye iten hırsıdır." Yine **Molla Câmî** şöyle der:

Kanaatin izzetini taşıyan her gönül,
Hırs ve tamaa götüren her şeyden elini çeker.
Kanaatin kendi malını pazara sunduğu heryerde
Hırs ve tama kavgası son bulur.

"Hasedden de uzak durun. Çünkü Âdem'in iki oğlundan (Habil ve Kabil'den) biri diğerini hased yüzünden öldürmüştür."

Şeyh Sa'dî der ki:

İnsanların gönüllerini incitmeye muktedirim,
Hasedciye yapacağım bir şey yok, o kendi incinmektedir.
Ey hasedci bu incinme hastalığından kurtulayım dersen
Hasedin sıkıntısından kurtulmak ancak ölümle mümkündür.

Esmaî anlatıyor: "120 sene yaşamış bir bedevî gördüm ve ona "nedir bu uzun ömrün sebebi?" dedim. Bana şöyle cevap verdi: "Hiç kimseye hased etmedim ve bu kadar yaşadım."

Bazı eserlerde şöyle vârid olmuştur: "Beşinci kat semâda bir melek vardır kulların güneş ışığı gibi parlayan amelleri ona uğrar. Bu melek, bazılarına; "dur, ben haset meleğiyim" diyerek durdurur ve emrindekilere: "vurun şunun hasedini yüzüne, çünkü bu hasetçinin tekiydi." der."

İnsanlarla yüzyüze iken yağcılık yapıp, gıyablarında çekiştirmek ve başına gelen belâlara karşı isyan edip ağzını bozmak hasetçinin temel özelliklerindendir. Şöyle demişlerdir:

Allah, gizli kalmış bir fazileti yaymak isterse
Bu fazilet için bir hasetçinin dilini nasip eder
Ateşte etrafındakileri tutuşturma hâssası olmasaydı
Od ağacının güzel kokusu nasıl duyulacaktı.

Haset; nefsin kötü huylarından biridir. Bütün eserlerin Cebbâr olan Allah'dan kaynaklandığını görerek, tevhîdi ve zikri artırarak mutlaka bu huyu yok etmek gerekir. Çünkü, insanların ilim, amel, hilkat ve diğer üstün özelliklerde farklı mertebelerde olması, hepsi için rahmettir. Bütün bunlar, azîz ve alîm bir zâtın ezelî takdiriyle olmaktadır. Dolayısıyla hasetci biri, Allah'ı, lâyık olmayan kişilere in'âmda bulunduğu için sefâhette bulunmakla suçlamış olmaktadır. Allah Teâlâ, bu zâlimlerin dediğinden münezzehtir. Cenâb-ı Hak, bunları kötüleyerek şöyle buyurmaktadır: ***"Yoksa, Allah'ın fazl-u kereminden verdikleri yüzünden insanlara hased mi ediyorlar?"*** (en-Nisâ, 4/54)

Gıpta, iyi bir huydur. Cenâb-ı Hak'tan niyazımız odur ki cümlemizi şerif sıfatlarla, güzel huylarla bezesin, nefsânî aşağılıklardan temizlesin, âmin, yâ Rabbe'l-Âlemîn!

---

[48]. *Buhârî,* Bed'ü'l-vahy, 6.
[49]. *Buhârî*, Bed'ü'l-vahy, 6.

[50]. *Buhârî*, Ezan, 5; *Nesaî*, Ezan, 14.
[51]. *İbn Hacer,* Metâlib, IV, 260-261.
[52]. *Buhârî*, Menâkıb, 1; *Müslim,* Fezailü’s-Sahâbe, 199.
[53]. *Buhârî*, Fezâilü’l-Kur’ân, 20; *Müslim*, S. Müsâfirîn, 266.
[54]. *Râmûzu’l-Ehâdîs,* I, 297.
[55]. *Münâvî,* III, 131.

EHL-İ KİTÂBIN BÂZI ÖZELLİKLERİ

وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ
تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيّٖنَ سَبِيلٌۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا
اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ۠ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا
يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِۚ
وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۚ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ
وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ
كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَۙ ﴿٧٩﴾

وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًاۜ اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ
بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَٓا اٰتَيْتُكُمْ
مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ
وَلَتَنْصُرُنَّهُۜ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِيۜ قَالُٓوا اَقْرَرْنَاۜ
قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

75. Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emânet bıraksan, onu sana noksansız iâde eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emânet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iâde etmez. Bu da onların; "Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebâl yoktur" demelerindendir. Allah adına bile bile yalan söylüyorlar.

76. Hayır! *(Gerçek onların dediği değil.)* Her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah sakınanları sever.

77. Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların âhirette bir payı yoktur. Kıyâmet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.

78. Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Halbuki okudukları Kitap'tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde: "Bu Allah katındandır" derler. Onlar bile bile Allah'a iftirâ ediyorlar.

79. Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra *(kalkıp)* insanlara: Allah'ı bırakıp bana kul olun! demesi mümkün değildir. Bilakis *(şöyle demesi gerekir):* Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz.

80. Ve size: Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin, diye de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?

81. Hani Allah, peygamberlerden: "Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almıştı. "Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?" dediğinde, "kabul ettik" cevâbını vermişlerdi. Bunun üzerine Allah: O halde şâhid olun; ben de sizinle birlikte şâhidlik edenlerdenim, buyurmuştu.

82. Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir.

83. Göklerde ve yerdekiler ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar *(ehl-i kitap)*, Allah'ın dîninden başkasını mı arıyorlar? Halbuki O'na döndürüleceklerdir.

Kitap ehlinden öylesi vardır ki; *"ona yüklerle emânet bıraksan"* "Ona şunu emânet ettim" dersin. İnkâr etmeden, eksiltmeden onu sana öder. Meselâ Abdullah b. Selam'a bir Kureyşli 1200 okka altın emânet etmiş, o da eksiksiz geri vermişti. Bir bakıma ehl-i kitabın emânet ehli kişileri müslüman olanlarıdır.

"Onlardan öylesi de vardır ki ona bir dinar versen (dinardan maksat az bir mikdar emânettir) onu sana ödemez." Bu da Ka'b b. el-Eşref'tir. Bir Kureyşli bu adama bir dinar emânet etmişti. Ödemediği gibi, inkâr etmeye de kalktı. Allah Teâlâ onu kötülemektedir. Emânete hıyânet edenler de bir bakıma yahûdîlik ve hıristiyanlıkta kalanlardır.

Âyetin mânası şu şekildedir: Ehl-i kitap arasında o kadar emîn kişiler vardır ki, bu kişilere birçok mal emânet edilse, emâneti geri öderler. Öyle hıyânet edici kişiler de vardır ki küçücük bir şey emânet etsen, ona bile hıyânet ederler. Ondan isteyip durmadıkça emâneti iâde etmez.

Bu hukuka riâyetsizlik onların: *"Ümmîler, yani kitap ehlinden olmayanlar hakkında*

bize bir yol, azap ve muâheze yoktur" demeleri sebebiyledir. Âyette *"sorumluluk (yol) yoktur"* denerek, mesûliyetin olmadığı söylenmekte ve böylece emânetin istenmeyeceği vurgulanmış olmaktadır. Çünkü emâneti isteyen, ancak istediğine ulaşabileceği yolu bulabilirse emâneti isteyebilir.

Ümmî anasına mensûp demektir. Hz. Peygamber (s.a.)'e de *"ümmî"* denmiştir, çünkü kendisi yazı yazamazdı. Yazı yazamayanların annelerine nisbet edilmesinin sebebi şudur: Çünkü bir kişinin anası onun aslıdır. Yazı yazamayan kişi ise asıl hâli olan yazamama özelliği üzere bulunmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.)'e *"ümmî"* denmesinin sebebi olarak; *"O'nun Ümmü'l-kurâ olan Mekke vatandaşı olması"* da gösterilmektedir.

Bu hukuka riâyetsizliğin kendi kitaplarında bulunduğunu iddiâ ederek, yalancı olduklarını, Allah'a iftirâ ettiklerini *"Allah'a karşı bile bile yalan söylüyorlar."* sözü ifade etmektedir. Ehl-i Kitap, kendilerine karşı olanlara zulmetmeyi helal sayarlar ve "Tevrat'ta bu kişilere zulmetmenin haram kılınmadığını" söyleyerek Allah'a karşı yalan uydururlardı. Çünkü emâneti yerine vermek, bütün dinlere göre farzdır. Başkasının malını elinde tutmak, başkasına zarar vermek ve emânete hıyânet etmek de tüm dinlerde haramdır.

بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقٖينَ ﴿٧٦﴾

76. Hayır! ***(Gerçek onların dediği değil.)*** **Her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah sakınanları sever.**

"Hayır" kelimesi, kitap ehlinin olmadığını söyledikleri şeyin, aslında var olduğunu göstermektedir. Yani ümmîler, kitap ehlinden haklarını alma yoluna sahiptirler. *"Kim sözünü yerine getirir ise"* sözü, her kim emânet edenlerin ahdini tam olarak edâ ederse ya da: "Her kim, Allah'ın, Hz. Muhammed (s.a.)'e îman ve emânete hıyânet etmeme konusunda Tevrat'ta Kitap ehlinden almış olduğu ahdi tam olarak yerine getirirse" demektir.

(Şirk ve hıyânetten) "korunursa"; şart cümlesinin cevabı: "Allah da zulüm, hıyânet ve verdiği sözü, yerine getirmemekten korunanları sever" cümlesidir. Yani "Allah da onu sever" demektir. Bu durumda, "korunanların" umûmî olarak zikredilmesi, şartın cevabındaki "kim" sözüne giden zamir yerine kaimdir. Buradaki *"korunma"* (takvâ) ifadesi, Hz. Muhammed (s.a.)'e ve onun nazarî ve amelî güçleri tamamlamak için getirdiği dine îman edeceklerine dâir Allah'a verdikleri sözü yerine getirmeyi de içine almaktadır.

Âyet-i kerîme, ahde vefânın önemli bir iş olduğunu göstermektedir. Çünkü bütün ibâdet ve tâatler mutlaka şu iki kısımdan birine girer: Allah'ın emrini yüce bilmek ve Allah'ın yarattıklarına şefkatle davranmak. Ahde vefâ ise, her iki kısmı da ilgilendirir.

Çünkü insanların menfaatini gözetme bakımından onlara şefkattir. Ahde vefayı emreden, Allah Teâlâ olduğu için de "Allah'ın emrini yüce bilmek" kısmına girmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur:

"Dört özellik vardır ki, kim bu özelliklere sahip ise katıksız bir münâfıktır. Bu özelliklerin hepsine değil de bir tanesine sahip olan kişi ise onu bırakıncaya kadar münâfıklık alâmeti taşıyor demektir:

"Emânet edildiği (yani emânetçi kılınıp yanına bir emânet bırakıldığı zaman) hıyânet eder. Konuşunca yalan söyler, söz verdiği zaman yerine getirmez. Ahde vefayı terkeder. Biri ile hasım olunca da günaha girer, yani haktan ayrılır."[56]

et-Tuhfe adlı eserin müellifi diyor ki: "Bundan maksat, münâfıkların alâmetlerinin bu dört tane özellikten ibâret olduğu değildir. Bilakis, iç âleminde dışa vurduğu davranışların tersini yapıyorsa, o da münâfıklardandır. Kâinatın en şereflisi (s.a.)'den böyle kesin bir rakam sâdır olmasının sebebi, o anki duruma uygun olması itibariyledir."

Ahde vefâ, başkasının hakkı ile ilgili olabileceği gibi, kendi nefsinin hakkıyla da ilgili olabilir. Çünkü kendi ahdine vefâ eden kişi, ibâdetleri yerine getirmiş, yasaklardan kaçınmış biridir. Böyle olunca nefis sevap kazanmış, azaptan uzaklaşmış olur. Öyleyse her akıllı kişi, darlık ânında da bolluk ânında da ahdine vefâ göstererek bu özelliğini korumaya çalışmalıdır.

Anlatılır ki: Bir genç dünyâ güzelliklerinden hiçbirine bakmamak husûsunda Allah Teâlâ'ya söz vermiş. Bir gün pazarda dolaşırken inci ve mücevherlerle süslü bir kemer görmüş. İyice bakınca çok hoşuna gitmiş. Kuşağın yanından geçerken, sahibi bu genci görmüş. Genç gittikten sonra, adamcağız kuşağı aramışsa da bulamamış. Hemen yerinden fırlamış, gence yetişmiş, "utanmaz herif, kuşağı sen çaldın!" diyerek onu sultana götürmüş. Sultan: "Bu hiç de hırsıza benzemiyor" demişse de adam: "Şu şu şu özelliklere sahip kemeri çalan budur." deyince, gencin aranmasını emretmiş. Sultanın adamları kemeri gencin belinde bulunca, sultan gence şöyle demiş: "Delikanlı, hem fâzıllar gibi giyiniyorsun, hem de reziller gibi davranıyorsun, ha?"

Bu zor durum karşısında genç kemere bakmış ve "Allah'ım! Ne olur affet, ne olur affet, bir daha böyle bir şey yapmayacağım" demeye başlamış. Sultan ise gence dayak atılmasını emretmiş.

Dövmek için genci soydukları sırada şöyle bir ses duymuşlar: "Bırakın, dövmeyin onu! Biz onu terbiye etmek için böyle yaptık."

Bu ses üzerine sultan hemen gencin yanına gelip alnından öpmüş ve şu olayı başından anlat bakalım demiş. Genç anlatınca hayrete düşmüş ve; ***"Ahidlerine vefâ gösterenler"*** (el-Bakara, 2/177) âyetini okumuş. Kemerin sahibi de: "Allah için bunu alıp kabul etmeni istiyorum, beni mâzur gör" demiş. Ama genç: "Benden uzak dur! Bu kemer senin san'atının eseri değildir. Bütün işler, asıl san'at sahibinin eseridir. Varlık âleminde

Allah’dan başka müessir (sebep) yoktur. Bu varlık yurdunda O’ndan başkası yoktur.” demiş.

Güzel huylu Behlül ne güzel söylemiş:
O âriflik iddiasındaki bir cedelciye rastlamıştı.
Eğer o âriflik iddiâ eden, dostunu bilseydi,
Öz düşmanı nefsine uyup kavga çıkarmazdı.
Eğer Hakk’ın varlığından haberdar olsaydı.
Bütün yaratıkları yok sayar, sade O’na yönelirdi.

Bu kıssaya iyice vakıf olduysan, ikilik (dualite) örtüsünü kaldırıp Hakk’ın her şeyde var olduğunu müşâhede etmek sûretiyle mutlak bir kimliğe ulaşıncaya kadar nefsinin terbiyesine ihtimâm göster. Allah, cümlemize kendisini müşâhede etmeyi nasip eylesin.

اِنَّ الَّذ۪ينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَل۪يلًا اُو۬لٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ
لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
وَلَا يُزَكّ۪يهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٧٧﴾

77. Allah’a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların âhirette bir payı yoktur. Kıyâmet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.

Yemin ederiz ki O’na îman edeceğiz; Ona yardımda bulunacağız tarzındaki yeminlerini ve Hz. Muhammed’in peygamberliğine îman edip emânetleri yerine getireceklerine dâir Allah’a verdikleri sözlerini alacakları az bir para, dünyâ metâı karşılığında değiştirenler var ya, işte bu çirkin sıfatlarla dolu olanların âhirette ve âhiret nimetlerinde hiçbir nasipleri yoktur. *“Allah kıyâmet günü onlarla konuşmayacak.” B*u ifade, Allah Teâlâ’nın gadab ve kızgınlığından kinâyedir. Neûzübillah.

“Onlara bakmayacak.” Bu ifade de, Allah’ın onları önemsememesi ve onlara gadab etmesinden kinâyedir. *“Ve onları tezkiye etmeyecektir.”* Tezkiyecinin şâhidi övmesi tarzında, Allah Teâlâ velî kullarını övdüğü gibi bunları övmeyecektir. Allah’ın tezkiyesi, bazen melâike lisânıyla olur. Nitekim bir âyette: ***“Melekler, onların yanına ‘selamün aleyküm’ diyerek bütün kapılardan girerler.”*** buyurulmaktadır. (er-Râd, 13/23,24)

Bazen de vâsıtasız olur. Dünyadaki tezkiye için; ***“Tevbe edenler, ibâdet edenler”*** (et-Tevbe, 9/112) âyeti örnek verilebilir. Âhiretteki tezkiye için ise; ***“Rahmet sahibi bir Rab’den verilmiş bir selamdır bu.”*** (Yâsîn, 36/58) âyeti örnektir.

İşledikleri isyanlara karşılık *“onlar için bir azap vardır.”* Bu âyet-i kerîme, Tevrât’ı

tahrif edip Hz. Muhammed'in sıfatlarını değişik gösteren ve bunun karşılığında rüşvet alan yahûdîler hakkında nâzil olmuştur.

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا
هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

78. Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Halbuki okudukları Kitap'tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde: Bu Allah katındandır, derler. Onlar, bile bile Allah'a iftirâ ediyorlar.

Tahrifçi yahûdîlerden Kâb b. el-Eşref, Mâlik b. es-Sayf ve bunlar gibi bir grup vardır ki dillerini kitapla eğip bükerler. Yani kitabın okunuşunu eğip bükerler ve onu münzel bir kitap derecesinden muharref bir kitap derekesine indirirler. Bu tahrifi de muharref şeyi, Kitap'tan bir parça sanasınız diye yaparlar. Halbuki bu eğip büktükleri, hem gerçekten hem de kendi inançlarına göre Kitap'tan değildir. Eğip büktükleri ve tahrif ettikleri zikredilmesine rağmen, târiz yolu ile değil, açıkça bu *"Allah katından indirilmiştir"* derler. Halbuki bu muharref kitap, yine kendi inançlarına göre Allah katından değildir. Yalan söylediklerini ve Allah'a iftirâ ettiklerini bile bile Allah'a karşı yalan söylerler. Bu, onların kasden Allah'a iftirâ ettiklerini tescil ve te'kid etmektedir.

İbn Abbas (r.a.)'dan mervîdir ki bunlar; Kâ'b b. el-Eşref'e gelip Tevrât'ı değiştiren; Hz. Peygamber (s.a.)'in sıfatında değişiklik yapan yahûdîlerdir. Daha sonra Kurayza oğulları, bunların yazdığını alıp Kitab'a karıştırmışlardır.

Misak Günü, tevhid ve vahdeti isteme konusunda Allah'a söz verip, O'na verdikleri sözü ve o gün ettikleri yeminleri, sadece beş duyu organını ve nefsânî özellikleri doyuran dünyâ metâından, dünyâ zînetinden az bir para karşılığında satanlar var ya; işte bunların ruhânî ve rabbânî ahlâk esintilerinden hiçbir nasipleri yoktur. Allah kıyâmette; anlatma, Zatına yaklaştırma ve ikrâm etme mânasında bunlarla konuşmaz ve onlara inâyet ve rahmet nazarıyla bakmaz. Cehennem derekelerine girmelerine sebep olan sıfatlardan arındırmayarak onlara rahmet etmez; ilelebed cehennem odunu olacak kötü sıfatlarından kurtarmaz. Allah onlarla konuşmayacağı, onlara bakmayacağı ve onları tezkiye etmeyeceği için acı bir azap çekmiş olurlar.

Ehl-i mârifet olduklarını iddiâ edenlerden bir grup vardır ki kullandıkları kelimeleri Kitap'tan mârifetten sanasınız diye ağızlarını Kitap'la yani ehl-i mârifetin kelimeleri ile eğip bükerler. Halbuki bu kelimeler, Allah'ın, âriflerin kalbine yazdığı Kitap'tan değildir. Bunlar, Allah'ın katından olmadığı halde, "Allah'tandır" yani ilm-i ledünnîdendir, derler. Böyle mânasız iddialarda bulunarak yapmayacakları şeyi

söylediklerini bilmeksizin, bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

Sa'dî şöyle der:

Zâhiri temiz, bâtını ve sireti murdar olan için
Cehennemde kilit aramaya gerek yoktur.

Yani böyleleri, yaptıklarına karşılık, hesap bile görmeden doğrudan cehenneme girerler. Çünkü neticede girecekleri yer orasıdır. Her ne kadar hesap da bir nevi azap ise de, cehennem çok daha şiddetli bir azaptır.

Burada son nefesinde îmanını koruyamayan, ehl-i salâh gibi yaşayıp günahkârlar gibi ölen âbidler kastediliyor. Allah'a sığınırız.

Kişi başını büyütmekle bir şey olmaz.
Kabağın da başı büyüktür ama içi boştur.
Sarık sararak boyunu ve boynunu uzatmaya çalışma.
Zira sarık pamuktan, onun kökü de ottandır.
Yani kupkuru bir bitkidir.
Ey erbâb-ı iddiâ, nerde mâna?
Ey erbâb-ı mârifet, hani muhabbet?
Ey erbâb-ı muhabbet, nerde ibâdet?

Rivâyet edilmiştir ki: "Hz. Peygamber (s.a.) Mîrâc gecesi bir takım kadınlar görmüş; her birinin elinde bir makas, göğüslerini kesip parça parça ediyorlar. Hemen Cebrâil'e sormuş, Cebrâil cevâben: "Bunlar, kendi eşleri ve çocukları olduğu halde zinâdan çocuk doğuran kadınlardır." demiştir.

Şeyh Safî (k.s.) diyor ki: Mârifet ehli olduklarını iddiâ ederek irşad makamlarını işgal edip dünyâ metâı için riyâkâr davrananların azabı bu kadınlarınkinden yetmiş kat daha şiddetli olacaktır. Her kim de Kur'ân'ı dünyâ süsünü elde etmek için bir vesîle sayarsa, dünyâ zînetlerini çalgı ve eğlence âletleri ile elde edenler, bunlardan çok daha iyidir.

Diyelim ki ulaşamayacağımız kadar yüksek bir yerde bir ekmek var ve o ekmeğe ulaşmak için orada mushaf ve tanburdan başka bir şey yok. İşte böyle bir durumda, ekmeğe ulaşmak için, ayağınızın altına mushaf değil, tanbur konulmalıdır. Konumuz olan mesele de aynen böyledir. Denilmiştir ki:

Dînini satan açıkça hüsranı kendisine maya yapar.
Dünyayı terkedip dîni alan ise yararlı ve kârlı olandır.

Bugünkü[57] şeyhlere şöyle bir baksanız çoğunun, gerçekte kendilerinde bulunmayan şeyleri iddiâ ederek birtakım yalanlarla insanları saptırdıklarını görürsünüz. Bu gibiler,

mâna ve hakikatten hiçbir iz taşımayan bazı (irşad) üslûpları uydururlar. Öyle ise akıllı bir adam, bunların dış görünüşlerine kanmamalı, onların peşine takılarak, esas yoldan çıkmamalı. Bilakis hak ile bâtılı; dış görünüş ile esas görünüşü, ârif ile câhili ayırd etmeye çalışmalıdır. Hakkın karşısında dalâletten başka ne olabilir? Allah Teâlâ, cümlemizi bunlara meyletmekten ve kötü amellerden korusun, âmin yâ Müteâl!

مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ
كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ
الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

79. Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra *(kalkıp)* insanlara: Allah'ı bırakıp bana kul olun! demesi mümkün değildir. Bilakis *(şöyle demesi gerekir):* Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz.

"Hiçbir insana yakışmaz ki..." Bu ifade, kitap ehlinin peygamberlere ettikleri iftiraları açıklamaktadır. Çünkü Necrân hıristiyanları, Îsâ'yı ilah edinmelerini, Hz. Îsâ'nın emrettiğini -hâşa- söylemişlerdi.

Bir müslüman, Hz. Peygamber (s.a.)'e gelip: "Sizi de birbirimizi selamladığımız şekilde selamlıyoruz. İsterseniz, sana secde edelim." demişti de Hz. Peygamber (s.a.): *"Allah'dan başkasına tapınmaktan ve böyle bir emir vermekten Allah'a sığınırım"* diye cevap vermişti.[58]

Âyetin mânası şudur: İster insan, ister melek ister başka bir varlık, hiç kimsenin "bana kulluk edin" demesi doğru ve câiz olmaz. Âyette hükmün illetini göstermek bakımından "insana" isnad edilmiştir. Çünkü insan kâfirlerin isnâd ettikleri özellikten uzaktır.

Allah insana Tevrat, İncil ve Kur'ân gibi tevhîdi emredip şirki yasaklayan ve gerçekleri ifade eden bir kitap, hüküm, anlayış, ilim ve peygamberlik versin de o kişi, bana kul olun desin, bu mümkün değildir.

Kitap vermek, ilim ve amelde en iyi olmak diye ifade edilebilecek hikmetle aynı mânada olan hükmü vermeyi de beraberinde getirmektedir. Bu sebeple kitap, hükümden önce zikredilmiştir. Çünkü, hükümden maksat, şerîati bilmek, kitabın gaye ve hükümlerini anlamaktır. Lügat ve tefsir âlimleri hüküm kelimesinin ilim mânasına geldiği husûsunda hemfikirdirler. Allah Teâlâ: ***"Yahya'ya, daha sabî iken hüküm verdik."*** (Meryem, 19/12) yani ilim ve anlayış verdik, buyurmaktadır.

Semâvî kitap, önce kalbe nâzil olur. Sonra peygamberin aklında bu kitap ve bu kitabın sırlarını kavrayış hâsıl olur. Bu kavrayış hâsıl olduktan sonra peygamber, anladıklarını insanlara tebliğ eder. İşte peygamberlik alınan vahyi bu sûretle haber vermedir. Ne kadar güzel bir tertip değil mi?

Allah Teâlâ’nın zikredilen özelliklerle şereflendirdiği ve yüce hakikatlere muttalî kılıp gerçeği bildirdiği kişinin insanlara: *“Allah’ı bırakıp benim kullarım olun demesi yaraşmaz.”* Lâkin o, *“insanlara, Rabba hâlis kullar olun”* der.

Rabbânî kelimesi Rabb’a mensûp mânasındadır. Rabbânî: İlim ve ameli tam; Allah’ın dînine ve itâate çok sıkı sarılan kişi demektir. Nitekim, Allah’ı bilmeye ve O’na itâate yönelmiş kişiye Allah adamı denmektedir.

“*Öğrettiğiniz kitap ve okuduğunuz şeyler gereğince”* yani, kitabı öğretmeye ve okumaya devam etmeniz sebebiyle “*Rabba hâlis kullar olun”* demelidir.

Öğretmek, okumaktan daha şerefli olduğu için önce zikredilmiştir.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًا ۜ اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ
اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ۟ ﴿٨٠﴾

80. Ve size: Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin, diye de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?

Allah’ın peygamber seçtiği hiçbir kimseye: Kendine kulluk etmelerini; melekleri ve peygamberleri tanrı edinmelerini emretmesi yakışmaz. Hiçbir peygamber Kureyşli ve Sâbiîlerin: Melekler, Allah’ın kızlarıdır; yahûdî ve hıristiyanların da: “Üzeyr ve Mesih Allah’ın oğludur” demelerine benzer bir şey söylemez.

“Siz müslüman olduktan sonra size kâfirliği emreder mi hiç?” Siz Allah’ı tek tanımakta ihlâslı olduktan sonra, o size peygamberlere secde etmeyi ve meleklere kulluk etmeyi hiç emreder mi?! Çünkü böyle bir şeyi emrettiği takdirde kâfir olur, peygamberliği ve îmanı çekilip alınır.

Allah’ın, kitap, hikmet ve nübüvvet ihsan ettiği kişiler, insanların en faziletlisi, en bilgilisi olurlar. Bu da onları, tanrılık iddiasından alıkoyar. Çünkü Allah Teâlâ, vahiy ve kitabı, ancak temiz nefislere, ervâh-ı tayyibeye verir. Böyle olduğu içindir ki hiçbir insan, peygamberlik şerefiyle insanları Allah’dan başkasına kulluk etmeye çağırma fecâatini aynı anda yapamaz.

İlim ve okuma, Allah’a itâate sımsıkı sarılma gücü demek olan rabbâniyyet sebebi kılınmışlardır. Bu, ilim elde etmek için nefsini paralayıp ruhunu yoran sonra da elde ettiği bu ilmi hayata geçiremeyen bir kişinin bütün çabalarının boşa gittiğini gösteren kâfî bir delildir. Böyle biri, güzel bir ağaç dikip de bu ağacın manzarasını beğenen ama meyvelerinden yararlanamayan bir kişiye benzer. O halde ne ilimsiz amel, ne de amelsiz ilim, *“rabbânî”* olabilir. Böylece, amelsiz bir âlimin, tıpkı bilgisizce amel edenler gibi, Rabbi ile kendi arasında bir ilgi kopukluğu olmaktadır. Bunların hiçbirinin Allah’la bir nisbet ilişkisi yoktur. Çünkü Rabbe mensûp olmak; yani rabbânî olmak, ancak ilim temeli üzerine inşâ edilen bir amelle sâbit olabilir.

Hz. Ali (r.a.) diyor ki: “Beni en çok endişelendiren iki tip adamdır: Hayasız âlim ile

câhil sofu.” Çünkü birincisi hayasız davranışları ile insanları ilimden soğuturken, câhil sofu, zâhidâne yaşayışı ile insanları bilgisizliğe teşvik etmiş olur.”

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *“Faydasız ilimden ve ürpermeyen kalpten Allah’a sığınırım.”*[59]

Bu duruma göre, hem hocanın hem de öğrencinin ilimle Allah rızâsını; amelle de “rabbânî” olmayı talep etmeleri gerekmektedir.

Tâbi ve müridlerini terbiye etmek, ehl-i hakikatin âdetidir. Tâ ki, okudukları ilimlerden ve kitaptan elde ettikleri ilimlerle amel eden rabbânîlerin ahlâkıyla ahlâklansınlar da rabbânîler olsunlar. Sadece okumakla yetinmesinler. Bazı kişilerin ağzından, beşeriyyet sıfatları ve hevâları kendilerine galip gelen, ehl-i hakikat olduklarını iddiâ edenlerin ağzından dinledikleri bazı sözlerle yetinip huzûr bulmasınlar. Böyleleri, ahmaklıklarından dolayı daha vakti gelmeden şeyhlik iddiâ ederler, türlü hilelerle insanları kandırırlar, bazı câhilleri kendilerine tâbi kılarlar, birtakım kişilerin ağzından duydukları sözlerle bunları avlarlar, müridlerden bazı doğruluk sevdalısı kişileri aldatırlar. Bunları ehl-i hak ve tarîkat meşâyihinin sohbetinden alıkoyarak hak yolunu kapatırlar. Onların, bütün davranışlarına teslimiyet ve rızâ göstermelerini, başkalarına bakmamalarını emrederler. Böylece bu müridlerin Allah’ı bırakıp, kendilerine kul olmalarını isterler. Nitekim günümüz şeyhlerinden birçoğunun davranışı böyledir. Ancak bu davranış kendisine kitap, hüküm ve nübüvvet verilenlerin davranışı değildir.

Böylesi meşâyıhı zemmederken **Sâdî** şöyle diyor:

Kedi gibi devamlı elleriyle yüzlerini yıkarlar
Lâkin amaçları köyün farelerini avlamaktır.
Nice müddet şöhret ve gurûr için riyâzat yapar
Çünkü boş olan davulun sesi uzağa gider.

Yani davulun sesi uzaktan hoş gelir. Çünkü içi boştur. Böyleleri de aynıdır, insanlar arasında şöhret kazanırlar. Çünkü hakikatten yoksundurlar. Zira Rabbine ulaşmak isteyen ve talebinde sâdık olan bir kişi, insanlardan uzaklaşıp adının sanının unutulmasını ister. Onun hâli, insanların sırtından mal elde etmek ve adını duyurmak değil, Allah’dan başka her şeyden uzak durmaktır. Zâten kim dünyâdan uzaklaşırsa dünyâ ona yâr olur.

Hakkında kötü düşündüğün kişinin
Velâyet sahibi birisi olmadığını ne bilirsin?
Mârifet kapısı herkese açıktır.
Doğrusu o kapının kime açık olduğu bilinmez.

❀

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَٓا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَٓاءَكُمْ
رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهُۜ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ
وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرٖيۜ قَالُٓوا اَقْرَرْنَاۜ قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا۬
مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٨١﴾

81. Hani Allah, peygamberlerden: “Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz” diye söz almıştı, “Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?” dediğinde, “kabul ettik” cevâbını vermişlerdi. Bunun üzerine Allah: O halde şâhid olun; ben de sizinle birlikte şâhidlik edenlerdenim, buyurmuştu.

“Hani Allah peygamberlerden söz almıştı.” Bir grup müfessir diyor ki: Allah Teâlâ peygamberlerden özel olarak, birbirlerini tasdik etmelerine dâir söz almış; her peygamberin, kendisinden sonraki peygambere îman edip ona yetiştiği takdirde yardım etmesi husûsunda, yetişemediği takdirde de, eğer kendi kavmi yetişirse, o peygambere îman edip yardım etmelerini emretmesi husûsunda bütün peygamberlerle ahitleşmiştir. Meselâ Mûsâ (a.s.)’dan Îsâ (a.s.)’a îman etmesi; Îsâ (a.s.)’dan da Hz. Muhammed (s.a.)’e îman etmesi husûsunda söz almıştır. Peygamberlerin durumu böyle olduğuna göre, bunların ümmetlerinin bir sonraki peygambere îman etmeleri tabii ki daha gerekli; daha yerindedir.

Âyetin mânası şudur: Ey Muhammed! Allah’ın peygamberlerden ve ümmetlerden söz aldığı zamanı hatırla.

“Sonra (size), yanınızdakini (kitabı) doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz.” “Ona mutlaka inanacak” diye başlayan cümle, gizli bir kasemin (yeminin) cevabıdır. Bu cümlenin mânası şöyle olur: Vallahi onun peygamberliğini tasdik edecek, Allah’ın dînini galip kılmak için düşmanlarına karşı ona mutlaka yardım edeceksiniz.

Eğer sorulursa ki: *“Sonra size bir rasûl geldiğinde”* ifadesinin îzâhı nedir? (Çünkü rasûl peygamberlere değil, ümmetlere gelir.)

Bu soruya: *“Allah peygamberlerden söz almıştı.”* ifadesini Allah’ın, ümmetlerden söz alması mânasına hamledilir şeklinde cevap verilir. Böylece problem ortadan kalkar. Fakat bu ifadeyi, bizzat peygamberlerden söz almak mânasına hamledersek *“sonra size geldiğinde”* ifadesinin mânası, *“sizin zamanınızda geldiğinde”* şeklinde olur.

Söz aldıktan sonra “Allah Teâlâ şöyle der: Îmân etmeyi ve ona yardımda bulunmayı ikrâr ettiniz mi? Allah Teâlâ’nın hakikaten soru sorması muhal olduğu için; buradaki soru, onlara karşı ahdi kuvvetlendirmek ve sağlamlaştırmak için getirilmiştir.

“Ve bu misak husûsunda ağır ahdimi yani yaptığınız antlaşmayı üzerinize aldınız

mı?” “el-ısr” kelimesi, insanın yapmayı üstlendiği bir iş sebebiyle kendisine gelen ağır yüktür. Buradaki *“ısr”* ise, ağır söz (ahd) demektir. Çünkü bu söz, insanı, kendisine muhâlefet etmekten meneden özelliği ile insana ağır gelmektedir.

Peygamberler, bunu kabul ettik, dediler. Bu ifade ile iktifa edilerek, ağır yükü almalarından açıkça bahsedilmemiştir. Allah Teâlâ: “O halde ey peygamberler ve ey ümmetler birbirinize şâhid olun, ben de sizinle beraber şâhid olanlardanım.” dedi. Yani ben sizin bu kabul edişinize şâhidim; sizinle beraberim. Allah’ın beraberliğinden maksat, Allah’ın ve kendilerinin birbirlerine şâhid olduklarını bildikleri için sözlerinden dönmekten şiddetle sakınmalarını sağlamaktır.

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

82. Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir.

Artık kim bu kuvvetli ikrâr ve şehâdetten sonra bu sözden döner; yüz çevirir ise, işte onlar fâsıkların ta kendileridir. Tâat çerçevesinden çıkan isyankâr kâfirlerdir. Çünkü her grubun fâsıkı; haddi aşanlardır.

et-Teysîr adlı eserin müellifi şöyle diyor: “Peygamberleri ne sözünden dönmek, ne de fısk ile vasıflamak mevzû bahistir. O zaman âyetin mânası iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi bu misâkın peygamberlerden ve onlara tâbi olarak ümmetlerinden alınması, sözden dönmenin ise, sadece ümmetler için sözkonusu olmasıdır. İkincisi; peygamberlerin mâsum oluşunun onları imtihan etme özelliğini izâle etmemesidir.”

Bu mîsâk, kendi kitaplarında zikredildiğine göre bunu biliyorladı. Bunu bildikleri için de, Hz. Muhammed (s.a.)’in peygamberliğinin doğru olduğunu biliyorlardı. Bu durumda kâfir olmaları için sadece düşmanlık ve hasedden (kıskançlıktan) başka bir sebep kalmadı. Kitap ehli böylece, hasedi yüzünden kâfir olan İblis’e benzemiş oluyordu. İşte Allah Teâlâ, kitap ehlinin böyle bir durumda kalmalarının Allah’dan başka bir ilah; Allah’ın dîninden başka bir din istemeleri mânasına geldiğini şu âyet-i kerîmeyle onlara bildiriyor:

اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا
وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

83. Göklerde ve yerdekiler ister istemez O’na teslim olduğu halde onlar *(ehl-i kitap),* Allah’ın dîninden başkasını mı arıyorlar? Halbuki O’na döndürüleceklerdir.

Yani verdikleri sözden dönüp de *“Allah’ın dîninden başka bir din mi arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde olanların hepsi ister istemez”* yani gök ve yer sâkinleri

isteyerek ki bunlar muvahhidler (tek Allah inancına sahip olanlar)dir; ya da istemeyerek, yani imtinâ ederek ki bunlar da yaratılmışlıklarının, sonradan olmuşluklarının delillerini; Allah'ın kendilerine sağlık, hastalık, zenginlik, fakirlik, üzüntü, sevinç vs. vererek çekip çevirmesini inkâr edenlerdir. Bunların, Allah'ın kazâ ve kaderini defetmeleri imkânsızdır. *"O'na"* Allah'a "*teslim olmuşlardır."* Semâvât ve yer sâkinleri *"O'na döndürüleceklerdir."*

Murad-i ilâhî dünyada iken kendisine karşı çıkanların, Allah'dan başka hiç kimsenin zarar ve fayda vermeyeceği bir yere sadece Allah'a döndürüleceklerini anlatmaktır. Bu, hak dine karşı çıkanlar için, gerçekten büyük bir tehdittir. Öyle ise aklı başında olanların, Rablerine itâat etmeleri ve mîsâk günü verdikleri sözü bozarak isyan etmekten kaçınmaları son derece lüzûmludur.

Allah Teâlâ'nın; peygamberler, velîler ve mü'minlerle yaptığı antlaşma; tevhid, dîni ayakta tutup dosdoğru yaşamak, tefrikaya düşmemek, birbirlerini tasdik etmek, tüm insanları itâata çağırmak ve kulluğu sırf Allah'a tahsîs etmek konularını ihtivâ etmektedir. Demek ki Allah Teâlâ, kullarından sadece dürüst bir kulluk ile kendisinin Rablık (rubûbiyyet) haklarına riâyeti istemiş olmaktadır.

Şeyh Şâzelî (k.s.) şöyle diyor: "Allah Teâlâ, sana kendisine itâat etmeyi ve kendisinde fenâ bulmayı nasip ettiği zaman zâhirî nîmetlerini ihsan etmiş demektir. Çünkü senin zâhirini, kendisine muhâlefet etmekten korumuş olmaktadır. Bâtınî nîmetlerini de ihsân etmiş demektir. Çünkü O'nun gücüne boyun eğebilmeni nasip etmiştir. Hak Teâlâ'nın senden istediği de budur."

İbrâhîm b. Edhem (k.s.) hazretlerine "mescidde bizim için otursan da senden istifade etsek" denilince, şöyle cevap verdi: "Dört şeyden dolayı sizinle ilgilenemiyorum. Bu dört şeyle meşgul olmaktan uzaklaşabilirsem, sizinle otururum."

"Peki bunlar nedir, Ey Ebû İshâk?" dediklerinde de şöyle dedi:

1) Allah Teâlâ'nın "bunlar cennetliktir, ama ben aldırmam; bunlar da cehennemliktir yine aldırmam" buyurarak Âdem'den mîsâk aldığı zamânı düşünüyorum ve kendimin hangi gruptan olduğumu bilmiyorum.

2) Düşünüyorum da, Allah Teâlâ, bir çocuğu daha anasının karnındayken yaratmaya hükmedip ruh üflediği zaman, çocukla ilgilenen melek: "Ya Rab! Şakî mi olacak, yoksa said mi?" diye sorduğunda, Allah'ın o anda benim hakkımda verdiği cevabın ne olduğunu bilmiyorum.

3) Ölüm meleği gelip ruhumu kabzetmek isteyince; "Ya Rab! Bunun ruhunu müslüman olarak mı, yoksa kâfir olarak mı kabz edeyim?" diye sorduğunda Allah'ın o anda benim hakkımda vereceği cevabın ne olduğunu bilmiyorum.

4) ***"Bugün ayrılın ey mücrimler!"*** (Yâsîn, 36/59) âyetini düşünüyorum, fakat kendimin hangi gruptan olacağımı bilemiyorum. Bu konularla o kadar meşgûlüm ki bu meşgûliyet beni sizinle oturup konuşmaktan alıkoyuyor."

Burada ayrıca şöyle bir işaret vardır: Kul, her ne kadar Allah'ın kazâsına teslim olmuşsa da, mükellefiyet vazifelerine de mutlaka riâyet etmek zorundadır. Çünkü, kendisi hakkında hayır da yazılmış olabilir, şer de. Fakat Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor: *"Amel ediniz. Çünkü herkes, kendisi için yaratıldığı amele uygun davranır."* Böyle olduğuna göre, akıl sahibi birinin, önce nefsini tezkiye etmeye, sonra da bunu Allah'ın tüm kullarına tavsiye etmeye çalışması gerekir. Herkese gücünün yettiği kadarı yüklenir. Bütün insanların mertebeleri farklıdır. En yüce mertebeye erişen kullara ne mutlu!

Kuş dâneyi kendi kursağına göre toplar
Küçük kuşun büyük kuşun lokmasını yemeye gücü yetmez.

Şeyh Safî (k.s.)'ye şöyle soruldu: Derviş, bütün menzilleri katettiğinde, hâlâ ulaşamadığı bir mertebe kalır mı? Şeyh cevâben: "Elbette kalır. O mertebe de, bu dervişin, Allah katında makbûl bir kul olup olmadığını bilmesi mertebesidir." dedi.

Kuşeyrî Risâlesi'nde hulâsası şöyle olan bir mesele vardır. Hâlen velî olan birinin, sonunda değişmesi mümkündür. Velîye kerâmet olarak Allah Teâlâ âkibetinden emîn olduğunu bildirebilir. Allah Teâlâ, cümlemize hüsn-i hâtime nasip ederek kötü âkibetten korusun!

Cümle âlem her zaman derler ki:
Yâ Rab son nefesimi güzel eyle!

---

[56]. *Buhârî*, Îmân, 24; *Müslim*, Îmân, 106.
[57]. İ.Hakkı Bursevî zamanında.
[58]. *İbn Kesîr*, I, 377.
[59]. *Müslim*, Zikr, 73.

ANCAK İSLÂM

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ
وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَالنَّبِيُّونَ
مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾
وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دٖينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ
مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٨٥﴾

84. De ki: biz Allah'a, bize indirilene, İbrâhîm, İsmâîl, İshâk, Yâkub ve Yâkub oğullarına indirilenlere, Mûsâ, Îsâ ve *(diğer)* peygamberlere Rableri tarafından verilenlere îman ettik. Onları birbirinden ayırdetmeyiz. Biz ancak O'na teslim oluruz.

85. Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden *(böyle bir din)* aslâ kabul edilmeyecek ve o, âhirette ziyan edenlerden olacaktır.

"De ki: Allah'a îman ettik." Bu ifade, Hz. Peygamber'e aşağıda zikredilecek şeylere îman ettiğini açıklamasına dâir bir emirdir. "Îmân ettik" lâfzındaki çoğul zamiri, Hz. Peygamber (s.a.)'in, ne kadar yüce bir mevkide bulunduğunu; ne kadar değerli olduğunu bildirmek içindir. *"Bize indirilene"* ki bu Kur'ân'dır. *"İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Yâkub'a ve esbâta indirilene"* sahifelere.

"Esbât" kelimesi, torun mânasına gelen *"sıbt"*ın çoğuludur. Bu torunlardan maksat, Yâkub (a.s.)'ın torunları on iki oğlu ve bunların zürriyetleridir. Bunların tamamı, Hz. İbrâhîm (a.s)'ın torunlarıdır. *"Mûsâ'ya ve Îsâ'ya"* verilen Tevrat ve İncil ve gösterdikleri diğer mûcizelere. Burada Hz. Mûsâ ile Hz. Îsâ'nın özel olarak zikredilmesinin sebebi, yahûdî ve hıristiyanlarla konuşulmasıdır. Gerek adı geçen, gerekse adı geçmeyen *"bütün peygamberlere Rableri tarafından verilene"* kitap ve mûcizelere *"inandık."* yahûdî ve hıristiyanların âdeti olduğu üzere, bazısına inandık; bazısına inanmadık diyerek *"Onlar arasında bir ayrım yapmayız."* Bilakis, herbirinin doğruluğuna kendi zamanlarında kendilerine vahyedilenlerin hak olduğuna inanırız.

İmam Râzî, tefsîrinde şöyle diyor: "Alimler, şerîatları neshedilen önceki peygamberlere nasıl îman edileceği hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Bu farklılığın temelinde yatan sebep ise peygamberin şerîatı mensûh olunca peygamberliğinin de mensûh olup olmayacağı meselesidir. Böyle bir peygamberin, peygamberliğinin de mensûh olacağını söyleyenler; "Biz, bunların bir zamanlar nebî veya rasûl olduklarına inanıyoruz, ama şu anda nebî veya rasûl olduklarına inanmayız" derler. Bir peygamberin şerîatinin neshedilmesinin peygamberliğinin de neshedilmesini gerektirmeyeceğini

söyleyenler ise; "Biz bu peygamberlerin şu anda da nebî veya rasûl olduklarına inanıyoruz" derler. Bu duruma dikkat edilmelidir."

"Biz O'na teslim olanlarız." Buradaki *"islâm"* kelimesi inkıyâd (boyun eğme, bağlanma) mânasına gelen *istislâm* anlamında düşünülürse "biz ona teslim olanlarız" demek olur. İslâm kelimesi *selamet* mânasına alınırsa, o takdirde "kendimizi sadece Allah Teâlâ'ya özgü kılarız, bu konuda hiçbir şeyi O'na ortak tanımayız" demek olur. Burada kitap ehlinin inanma biçimine bir dokundurma mevcuttur. Çünkü onların inanışı böyle bir inançtan oldukça uzaktır.

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾

85. Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden *(böyle bir din)* aslâ kabul edilmeyecek ve o, âhirette ziyan edenlerden olacaktır.

Kim Allah'a şirk koştuğu halde, tevhid inancında olduğunu iddiâ ederek, Tevrat ve İncil ehli ve müşrikler gibi tevhid inancından saparsa, bu din, ebediyyen ondan kabul edilmeyecektir. Hattâ bu inanç ondan en şiddetli bir şekilde reddedilecek ve o âhirette kaybedenlerden olacaktır. Çekeceği azaptan ve mahrûm kalacağı sevaptan dolayı, hüsrana uğrayanlardan olacaktır. Dünyada iken kaçırdığı amel-i sâlihlere özlem duyması ve çekeceği üzüntüler de bu hüsrana dâhildir. İslâm'dan yüz çevirip başka din arayanlar, insanların yaratıldığı selîm fıtratı bozmak sûretiyle hem hüsrana uğramakta, hem de yararlarına olacak şeyleri kaçırmaktadırlar.

Âyet-i kerîmenin zâhiri, îmanın İslâm'dan ibâret olduğunu gösteriyor. Çünkü, îman eğer İslâm'dan başka bir şey olsa, bu takdirde *"kim İslâm'dan başka bir din ararsa bu, ondan kabul edilmeyecektir"* âyet-i kerîmesinin gereği, böyle bir îmanın makbûl olmaması gerekirdi. Bu, şu şekilde izah edilebilir: Âyetin kabul edilmeyeceğini söylediği şey: İslâm'a muğayir olan "her din"dir. İslâm'a aykırı olan "her şey"i din kapsamında değerlendirip genellemek gerekmez.

HAKKA GİDEN YOL

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ
وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾ اُولٰئِكَ
جَزَاؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾
خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾
اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

86. Îmân etmelerinden, Rasûl'ün hak olduğuna şehâdet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidâyet nasip eder? Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.

87. İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanlığın lânetine uğramalarıdır.

88. Bu lânete ebedî gömülüp gidecekler. Onların azapları hafifletilmez; yüzlerine de bakılmaz.

89. Ancak, bundan sonra tevbe edip yola gelenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

Allah, îman ettikten sonra inkâr eden bir topluma hakka giden yolu nasıl gösterir? Deniliyor ki bu âyette kastedilenler; îman ettikten sonra irtidat ederek Medîne'den kaçıp Mekke'ye yerleşen onlu çetedir. Bu ifade, Allah Teâlâ'nın, hakka karşı inatçılık eden ve ona karşı büyüklük taslayıp boyun eğmeyen bir kavimde hidâyete erme temâyülü yaratarak o kavmi hidâyete muvaffak kılmasının, uzak olduğunu gösterir.

Allah Teâlâ, bu kişilerde, ancak hakka karşı mütevâzî olduklarında, boyun eğdiklerinde ve hakka rağbet ettiklerinde, hidâyete erme temâyülü yaratır. Bu temâyülü kazanmaya muvaffak kılar ve onlara bu konuda güç verir.

Böylece, buradaki hidâyetten maksat, hidâyete erme gücünü yaratmak olmaktadır. Allah Teâlâ'nın bu teklîf dünyâsındaki âdeti; kulun elde etmeyi kasdettiği bir fiili, bu kasdın hemen akabinde yaratmak tarzında cereyân etmektedir. Bu âyette sanki şöyle buyurmuş oluyor: Bunlar, küfrü elde etmeyi kasdedip kâfir olmak istediği halde, Allah bunlarda hidâyete erme ve mârifet temâyüllerini nasıl yaratır?

"Rasûl'ün hak olduğunu" yani söylediği her şeyde doğru olduğunu gördükten ve *"kendilerine açık deliller -ki bu deliller, Hz. Peygamber (s.a.)'in doğruluğunu gösteren Kur'ân âyetleridir- geldikten sonra inkâr eden bir toplumu Allah nasıl hidâyete iletir?"*

Burada dil ile ikrârın, îmanın hakikatine dâhil olmadığına delil vardır.

“Allah, zâlim toplumu doğru yola iletmez.” Âyetlere bakmayıp, küfrü îman yerine koyarak nefislerine zulmedenleri kastediyor. Bunlar böyle olduğuna göre, kendilerine hak geldikten sonra onu kavrayıp sonra da yüz çevirenlerin hâli nasıl olur?

Eğer denilirse ki; zâhiri itibariyle, âyet müslüman olduktan sonra küfre dönen ve kendine zulmeden hiç kimseyi Allah’ın hidâyete erdirmeyeceğini ifade ediyor. Halbuki biz, Allah’ın hidâyete iletmesiyle müslüman olan bir sürü mürted tanıyoruz. Bir sürü de zâlim tanıyoruz ki zulümlerinden tevbe ediyorlar? Bunun cevabı şu şekildedir: Bu âyetin mânası, bunlar kâfir olarak yaşamayı ve küfürde ısrar etmeyi arzu ettikleri ve İslâm’a yönelmedikleri müddetçe Allah bunları hak yola iletmez. Ama, hak dînin doğruluğunu ve ortaya konmuş delilleri görerek hidâyete erme yollarını ararlarsa bu takdirde Allah, bunlarda hidâyete erme temâyülü yaratarak bunları hak yola iletir.

أُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعٖينَۙ ﴿٨٧﴾

87. İşte onların cezası, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanlığın lânetine uğramalarıdır.

İşte yukarıda geçen kötü sıfatlara sahip olmaları itibâriyle zikredilen bu şahısların cezası: Allah’ın lânetinin -ki o cennetten uzaklaştırıp cezaya ve azaba dûçâr etmesidir- meleklerin lânetinin -insanlarınki gibi sözlü bir lânettir- ve bütün insanların lânetinin onlar üzerine olmasıdır. Buradaki insanlardan maksat, mü’minlerdir. Çünkü tüm insanlar kastedilmiş olsa idi; kişinin kendisine muhâlif-muvâfık herkese lânet etmesi gerekirdi ki, insanın kendisine muvâfık olanlara lânet etmesinin tutar tarafı yoktur. Fakat şöyle düşünülürse, buradaki insanlardan tüm insanların kastedildiğine ihtimal verilebilir: Herkes bâtılı savunanlara, hakkı gizleyenlere lânet eder, ama bunu yaparken hadd-i zâtında kendisinin bâtıl ehli ve kâfir olmadığına da inanır. O takdirde, kâfir, Allah’ın ilminde kâfir olduğu için her ne kadar bunu kendisi bilmiyorsa da lânet ettiğinde kendine lânet etmiş olur.

خَالِدٖينَ فٖيهَاۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَۙ ﴿٨٨﴾

88. Bu lânete ebedî gömülüp gidecekler. Onların azapları hafifletilmez; yüzlerine de bakılmaz.

*“Lânette sürekli kalma”*nın mânası; kıyâmet günü, meleklerin, mü’minlerin ve cehennemde kendi yanlarında bulunanların devamlı lânet etmeleri ve hiçbir halde lânetten en ufak bir süre bile kurtulamayacak olmalarıdır.

“Onlardan azap hafifletilmeyecek ve onlara aslâ mühlet de verilmeyecektir.” Yani

onların azabı hafifletilmeyecek ve tehir edilmeyecektir. Çünkü kâfirlerin dûçâr olacakları azap hiçbir fayda şâibesi olmayan dâimî, kesintisiz ve katıksız bir zarardır. Böyle bir azaptan ve bu azaba müncer olacak her davranıştan Allah'a sığınırız.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

89. Ancak, bundan sonra tevbe edip yola gelenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

"Ancak ondan" yani irtidât ettikten (dinden döndükten) sonra tevbe edip ifsâd ettikleri şeyleri ıslâh edenler hâriç. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Böyle olduğu içindir ki tevbelerini kabul edip kendilerine ihsânda bulunur.

Âyetteki hükümlerin diziliş biçimleri gösteriyor ki; geçmiş dönemde dinden dönüşüne pişman olup ileride bir daha dinden dönmemeye kesin karar vermek demek olan tevbe yeterli değildir. İlâveten sâlih amel de gerekir.

"Islâh ederler" lafzı, "bâtınlarının Hakk ile olan münasebetlerini çeşitli murâkabelerle; yaratıklarla olan münasebetlerini ise, davranışları ile düzeltirler" demektir.

Bu pişman oluş ve bu tevbe, ancak nefs-i emmârelerinin, kalplerini, tam anlamıyla istîlâ ederek katılaştırmadığı kişilere nasip ve müyesser olur. Böyle bir kalpte nefs-i emmâre sıfatlarının arkasında hâlâ nurlu bir pişmanlık istîdâdı vardır, bu sâyede Allah Teâlâ rahmet ve tevfîki ile bu kulun imdadına yetişir de kul pişman olur ve tezkiye ve tasfiye kabilinden çeşitli riyâzatlara başlayıp devam eder.

Seriyy es-Sakatî (k.s.)'nin şöyle anlattığı hikâye edilmektedir: "Bir gün, güçsüz birinin güçlü birine nasıl olup da isyan ettiğine şaştığımı söyledim. Sabah vakti gelip de namazımı kılınca, bir de baktım, karşımda boylu poslu bir genç adam duruyor. Arkasında atlılar, önünde uşaklar, kendisi de at sırtında. Atından inip "hanginiz Seriyy-i Sakatî'siniz?" dedi. Yanımda oturanlar, beni gösterince selam verdi, karşıma oturdu ve şöyle dedi:

– "Duydum ki, güçlü birine isyan eden güçsüze şaşarım diyormuşsun, bununla neyi kastediyorsun?" Ben:

– "Hiç kimse, Âdemoğlundan daha zayıf değildir. Böyle olduğu halde, Âdemoğlu yine de Allah'a isyâna yeltenir" dedim. Bu cevap üzerine adam ağlamaya başladı ve şöyle dedi:

– "Yâ Seriyy! Rabbimiz, benim gibi günaha batmış birini kabul eder mi?"

– "Günaha batanları, Allah'dan başka kim kurtarabilir?" dedim.

– "Yâ Seriyy! Çok zulümler ettim, peki ne yapmam gerekiyor?" dedi. Dedim ki:

– "Her şeyden el etek çekip Allah'a ulaşmaya sağlam bir karar verdiğin zaman; O, zulmettiğin kişileri senden râzı eder. Hz. Peygamber (s.a.)'den bize ulaşmıştır ki:

– "*Kıyâmet günü gelip bütün düşmanlar, Allah'ın dostu olan bir kişiden haklarını almak üzere toplandıkları zaman, melekler bunlara: "Allah'ın dostunu korkutmayınız. Çünkü bugün Allah tüm haklara kefildir." derler. Allah da bu hak sahiplerine, haklarına karşılık yüce makamlar ihsan eder. Böylece bunlar da haklarından feragat ederler"*[60] dedim.

Genç adam yine ağladı ve: "–Öyle ise hemen bana Allah'a giden yolu tavsîf et" dedi. Ben de:

– "Eğer sıradan müslümanların yolunu öğrenmek istiyorsan, oruç tutmalı, gece namazı kılmalı ve insanlardan uzaklaşmalısın. Yok eğer, evliyânın yolunu öğrenmek istiyorsan, bütün ilgi ve bağlantılarını keserek, sadece Allah'a kulluk etmeye çalışmalısın." dedim."

Öyle ise hak yolun yolcuları, tüm günahlarından tevbe ederek, içlerini her şeyi en iyi bilen Allah'ı müşâhededen başka hiçbir şeyle meşgul etmemelidirler.

Varlık cennetini ve ten kaygısını geçersen,
Yoklukla cehennemi geçip kurtuluşa erersin.

Yani, kalıcı bir huzûra ve ebedî bir hayata; ancak varlığını Allah'ın varlığında yok ettiğin zaman ve ancak kötü huylarını güzel huylara çevirdiğin zaman ulaşabilirsin. Bu çok ince yolu aştığında, Mutlak varlığa (Allah'a) ulaşmışsın demektir.

Abdullah b. Ömer (r.a.)'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Hz. Peygamber (s.a.) bana şöyle buyurdu: *"Yâ Abdallah! Dünyâ hayatında, gurbette imiş ya da yolcu imiş gibi yaşa."*[61] Yani, dünyaya en ufak bir şekilde meyletme, dünyayı vatan edinme. Kendini burada uzun süre kalacağına şartlandırıp ona çok önem verme. Gurbette yaşayan biri nasıl aslî vatanı dışındaki yerlere bağlanamıyor ise, kendi âilesine dönmek isteyen bir gurbetçi, nasıl bulunduğu yerle meşgul olmuyorsa, sen de bu dünyaya bağlanma, bu dünyâ ile meşgul olma! "Kendini kabirde yatan biri olarak farzet."

Bu cümlede; kendi nefsine varlık izâfe etmekten geçmenin gereğine işaret edilmektedir. Çünkü varlığın tamamı Allah'ındır. Ölü için mezar neyse, ruh için de beden odur. Nasıl ki, mezarındaki ölü, Rabbinin emrine teslim oluyor; hiçbir şekilde isyana kalkışamıyorsa, kul da aynı şekilde hiçbir bedenî ya da kalbî isyana kalkışmamalı; bilakis, Allah'ın kendisine uygun görüp ihsan ettiği fıtrat-ı asliyye ve şühûd-i tâm üzere deverân edip yaşamalıdır. Bu isyanlara düşmekten kurtulanlar pek az ise de, kul edeceği tevbe ile kaybettiklerini telâfî edebilir. Öyle ise, kendine şer bir fiili irtikâb etme ruhsatı vermekten sakın! Aksi halde şer kapısını açmış olursun. Çünkü şerrin başlangıcı düşünmedir. Zâten seller de ilk anlarında ufak bir damlacık değiller midir?

Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor: *"Şu insanlara ne oluyor ki, aşırı davrananları*

şerefli sayarken, Kur'ân'la amel edip ibâdet edenleri küçümsüyorlar? İşlerine geleni kabul ediyor, işlerine gelmeyeni reddediyorlar. Bu durumda, dînin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmiş oluyorlar. Kesinleşmiş kaderleri ile, taksim edilmiş rızıkları ve gizli tutulmuş ecelleri sâyesinde zâten elde edecekleri şeyler için yırtınıyorlar. Ancak sa'y-i meşkûr, ecr-i mezkûr ve zararsız ticâret demek olan çalışıp çırpınma sâyesinde elde edebilecekleri şeylerde hiç gayret göstermiyorlar."[62]

Bu sözü iyi kavrayan, tüm sa'yini dünyaya değil, âhirete yöneltir. Hattâ, Allah'dan, sadece Allah'ı ister. Allah Teâlâ bunu cümlemize nasip eylesin. Âmîn.

---

[60]. *Deylemî*, hadis no: 978.
[61]. *Buhârî*, Rikâk, 3.
[62]. *Kenzü'l-Ummâl*, I, 198.

ÎMANDAN KÜFRE DÜŞMEK

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ
يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

90. İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha da ileri gidenlerin tevbeleri aslâ kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapıkların ta kendisidirler.

91. Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahî- kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır, hiç yardımcıları da yoktur.

Tevrât'a ve Hz. Mûsâ'ya inandıktan sonra, İncil'i ve Hz. Îsâ'yı inkâr eden yahûdîler gibi kişiler, Hz. Muhammed'i ve Kur'ân'ı inkâr ettikleri için ya da, Hz. Muhammed'e peygamber olmazdan evvel inanıp sonra inkâr ettiklerinden ötürü ve bu inkârda ısrarlı davranıp Hz. Peygamber (s.a.)'e ta'n ettikleri; insanları ona îman etmekten alıkoydukları ve mîsâklarını bozdukları için inkârları artanlar var ya, işte bunların tevbeleri kabul edilmeyecektir. Çünkü bunlar, ancak helâke yaklaştıklarında tevbe ederler. Âyette, "bunların tevbe etmeyişleri" tevbelerinin kabul edilmeyeceği söylenerek kinâye yoluyla anlatılmıştır. Böylece çok kötü bir durumda oldukları belirtilmiş ve durumları, Allah'ın rahmetinden ümid kesenlerin durumu gibi gösterilmiş olmaktadır. Ya da, dinden döndükleri ve inkârları arttığı için, tevbeleri samimi olmayacağından böyle bir kinâye yapılmıştır.

İşte bunlar tam anlamıyla sapıkların tâ kendileridir. Buradaki hasr ifadesi, hasr-ı kemal kabilindendir. (Yani, normalde başkalarında da dalâlet bulunabilir, ama tam ve kâmil anlamıyla dalâlet, ancak bunlarda vardır.) Yoksa, her kâfir, -ister inandıktan sonra kâfir olsun, isterse hiç inanmayıp kâfir olsun- dalâlettedir.

Îmândan sonra inkâr edenlerin bu inkârda sâbit kadem olmaları ve bunlardan artık hidâyet beklenemeyecek olması, bunların tam anlamıyla dalâlette olduklarının göstergelerindendir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ
الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ

مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

91. Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahî- kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır, hiç yardımcıları da yoktur.

"Dünya dolusu altını" fidye vermiş olsalar bile inkâr üzere ölmek, fidye kabulünü imkânsız kılar. Onun için, *"kabul edilmeyecektir"* anlamındaki cümlenin başına "fa" getirilmiştir.

Şayet denilirse ki: "Âyette, kâfirlerden fidye alınmayacağının ifade edilmesi, kıyâmet günü, onların fidye verebilecekleri altınları olduğunu hatıra getiriyor. Halbuki onların o gün bırakın dünya dolusu altını, hiçbir şeyleri olmayacak."

Cevaben şöyle deriz: Âyet-i kerîme, böyle bir şeyin olduğu farz edilerek vârid olmuştur. Buradaki altın, en değerli şeyden kinâyedir. Bu altının dünya dolusu olması ise, çok fazla oluşundan kinâyedir. Âyet şöyle düşünülmelidir: "Kâfir, kıyâmet günü, farazâ çok büyük miktarlara ulaşan son derece değerli bir şeyler bulabilse ve bunları en değerli isteğine ulaşmak için sarfetme imkânına da sahip olsa bu davranışıyla yine de Allah'ın azabından kurtulmaya tevessül edemez." Bu âyet, kâfirlerin kendilerini azaptan kurtaramayacaklarını açıklamaktadır.

İşte "onlar"; yani zikredilen kötü sıfatlarla muttasıf olanlar için *"acıklı bir azap vardır."* Bu azabı kaldırmak, ya da hafifletmek husûsunda *"onların hiçbir yardımcıları da yoktur."*

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor*: "Allah Teâlâ kıyâmet gününde, cehennemliklerin azabı en az olanına şöyle buyuracak: "Senin dünya kadar malın olsa, kendini kurtarmak için verir miydin?" Cehennemlik "evet" deyince Allah Teâlâ: "Sen daha Âdem'in sulbünde iken, ben senden bundan çok daha hafif bir istekte; "bana hiçbir şeyi ortak koşmamak" talebinde bulunmuştum, sen ise ortak koşmaktan başka bir şey yapmadın" buyuracak."*[63]

İmam Râzî diyor ki: "Kâfirler üç kısımdır:

1. İnkârından sahîh ve makbûl bir tevbe ile dönendir. ***"Ancak ondan sonra tevbe edip uslananlar başka. Şüphesiz Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."*** (el-Bakara, 2/160) âyet-i kerîmesinde Allah'ın bahsettiği kâfirler bu gruptakilerdir.

2. Bunlar inkârdan fâsid bir tevbe ile tevbe edenlerdir ki Allah Teâlâ'nın bundan önceki âyette bahsedip *"tevbeleri kabul edilmeyecek"* buyurduğu kişiler bu gruptandır.

3. Ölene kadar, inkârından hiçbir şekilde tevbe etmeyenlerdir ki, üzerinde durduğumuz *"inkâr edip kâfir olarak ölenler..."* âyet-i kerîmesinde zikredilenler, bu gruptakilerdir. Bu kişiler, nefs-i emmâreleri kalplerini tamamen istîlâ edip yerleşerek kalplerinin katılaşmasına sebebiyet verdiği kişilerdir ki bunlar, kötülük ve sapıklığı birbirlerine yasaklarken, kendileri azgınlık ve inatlarına devam ederler. İşte bunların dünya dolusu

fidyeleri kabul edilmez. Çünkü orada, sadece ebedî olan nûrânî şeyler makbûldür. Zira âhiret nur ve bekâ âlemidir. Orada, fânî ve zulmânî şeylerin hiçbir ağırlığı, hiçbir değeri yoktur. Zâten Hakk'ı göremeyip inkâr etmelerinin temel sebebi bu fânî takıntılara duydukları sevgi olmamış mıdır? Bizzat bunlar, onların helaklerine, Allah'dan uzaklaşmalarına, hüsrana uğrayıp mahrûm kalmalarına sebep olmuş iken, nasıl fidyeleri olacak? Kurtulmalarına; Allah'a yaklaşmalarına ve makbûl bir kul olmalarına sebep olacak? İnkâr özelliklerinden uzak dur. "Bunlar; dünya sevgisi, hevâya tâbi olmak, nefsin arzularına yönelmek ve Hak'tan yüz çevirmektir.

Şehvet, kibir, hırs ve hased senin için
Damardaki kan, bedendeki can gibidir.

Yani nasıl ki kan, damarlarında akmakta; ruh da bedeninde yaşamakta ise bu kötü özellikler de aynen öyle seni çepeçevre kuşatmış bulunmaktadır.

Düşmanlar takviye edildilerse de
Senin hüküm ve reyinden yüz çevirdiler.
Hevâ ve hevesten şikâyetleri kalmaz;
Keskin zekânın pençesini gördükleri zaman.

Yani kişi şerîata ve aklın hükmüne tâbi olursa, hevâsına galebe çalar. Böylece şeytânî yedi sıfat, onunla mücâdele edemez.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor: *"Ümmetim konusunda beni en çok endişelendiren hevâlarına tâbi olmaları ve dünyadan çok şey istemeleri (tûl-i emel)'dir. Hevâlarına tâbi olmaları, onları haktan alıkoyar. Tûl-i emel de, âhireti unutturur."*[64]

Zü'n-Nûn Mısrî (k.s.) diyor ki: "İbâdetin anahtarı tefekkürdür. Hak yolda dosdoğru yürümenin alâmeti nefse karşı çıkmaktır. Nefse karşı çıkmak demek nefsin isteklerine karşı koymak, onları terketmek demektir."

Câfer b. Nusayr anlatıyor: "Cüneyd Bağdâdî (k.s.) bana bir dirhem verip, bununla vezir inciri satın almamı söyledi. Gittim aldım. İftar ederken, bir tane incir aldı ve ağzına koydu, sonra çıkarıp attı ve ağlamaya başladı. İnciri kaldırmamı emretti. Sebebini sorunca da şöyle dedi: "Kalbimden bir ses, "Allah Teâlâ için terkettiğin bir isteğine tekrar dönmekten utanmıyor musun?" dedi."

Ebû Süleyman Dârânî diyor ki: Kim geceleyin ihsân üzere davranırsa, gündüzleyin bunun mükâfâtını alır. Gündüzün ihsân üzere geçirirse, geceleyin mükâfâtını alır. Kim nefsinin arzusunu bırakmada sâdık davranırsa, o isteğin ağırlığı hafifletilir. Allah Teâlâ, kendisi için isteğini terkedene azap etmeyecek kadar kerîmdir.

Nefis, latîf bir ayn (pınar) olup tüm kötü huyların kaynağıdır. Nefis, insan cesedinin iki yanı arasında, yani tüm bedendedir. Nefis, daima kötülüğü emreder, en yüce

varlıklar (melekût-i âlâ) dan yaratılmış olan ruhâniyete zıttır. Melekût-i âlâdakiler ise hayırlı olanı emredip şerli olanı yasaklarlar. Nefis de şeytanlar gibi melekût-i süflîden yaratılmıştır. Bunlar ise sadece şerri emrederler. Yüz çevirmek, yoldan çıkmak ve büyüklük taslamak bunların tabiatında vardır. Bu yüzden nefis de nasîhat kabullenmek istemez, isyan eder. Nitekim Şeyh, *Kasîdetü'l-Bürde*'de şöyle demektedir:

Kulak asmadı, şu durmadan kötülük emreden nefsim
Cehâleti yüzünden, ak saçların ve ihtiyarlığın uyarılarına.

Yani daima kötülük ve aybı emreden nefis, ihtiyarlığın uyarısına aldırmamış, iyice düşkünleştikten sonra, mütemâdiyen cehâlet sapkınlığında kalmıştır. Nedâmetin gücünden yararlanarak şehvetin galebesini gösteren gemden kurtulamamıştır.

Allah Teâlâ nefsi, cehennem sûretinde yaratmıştır. Cehennemdeki her derekeye (çukura) göre nefse de kötü bir sıfat vermiştir. Nefis, cehennem kapılarından bir kapıdır ki, cehenneme girecek olanlar, bu kapıdan girerek cehennemin öteki yedi derekesine inerler. Bu yedi sıfat, kibir, hırs, şehvet, hased, kızgınlık, cimrilik ve kindir. Her kim nefsini bu yedi sıfattan kurtarıp temizlerse, bu süflî derekeleri geçmiş ve cennetlerin ulvî derecelerine yükselmiş olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Şüphesiz nefsini tezkiye eden kurtulmuştur."*** (eş-Şems, 91/9) nefsini bu sıfatlardan tezkiye edemeyen ise cehennem derekelerinde hüsrana ve zarara uğramış olarak ebediyyen kalır.

"Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir." (Şems, 91/10) âyetinde de buna işaret edilmiştir.

Allah, cümlemizi nefs-i emmârenin tuzakları ile şeytanın şerrinden korusun. Bunlar bedende kaldığı müddetçe halimizi ıslâh eylesin, âmin ya Müsteân!

---

[63]. *Buhârî*, Rikâk, 49; *Müslim*, Münâfikîn, 51-52.
[64]. *Münâvî,* I, 222.

SEVDİKLERİNİZDEN HARCAMADIKÇA

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

92. Sevdiğiniz şeylerden *(Allah yolunda)* harcamadıkça “iyi” ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir.

“Aslâ iyiliğe eremezsiniz” Yani ey mü’minler, uğrunda yarışanların, birbirlerini geçmeye çalıştıkları o gerçek iyiliğe ulaşamazsınız; onun doruğuna varamazsınız; iyiler zümresine katılamazsınız. Yahut, Allah’ın cenneti, rızâsı, rahmeti ve sevabı mânalarına gelen Allah’ın birri’ne nâil olamazsınız.

Allah’ın katında bulunan değerleri isteyerek sevdiklerinizden, meftûn olduğunuz, hoşlandığınız değerli, sevgili mallarınızdan bir kısmını Allah yolunda sarf etmedikçe iyiliğe eremezsiniz. Bu infak mutlak olarak bir şeyi sarfetmek mânasında kullanılarak amellerin ortaya konulması ve canların fedâ edilmesini de kapsayacak biçimde umûmî kabul edilebilir.

Bu âyette birre ulaşmanın ne kadar değerli bir şey olduğunu gösteren apaçık işâretler vardır.

“Ne harcarsanız, Allah onu bilir.” yani, hoşunuza giden temiz bir şeyi de infak etseniz; kerîh gördüğünüz, işe yaramaz bir şeyi de infak etseniz Allah bilir, demektir. Değerli olsun âdî olsun, Allah infak edeceğiniz şeye göre size karşılık verecektir. Çünkü Allah, infak edeceğiniz şeyi tam bir bilgi ile bilmektedir. Çünkü, O’nun zâtına ve sıfatlarına hiçbir şey gizli kalmaz.

Burada insanlar, açıkça temiz ve güzel olanı infak etmeye teşvik edilirken âdî ve değersiz olanı infak etmekten sakındırılmışlardır. O halde, matlûba ulaşmak, ancak sevilen bir şeyi infak etmekle mümkün olabilir.

Bu sebepledir ki selef-i sâlihîn, bir şey çok hoşlarına gittiği zaman onu ihtiyaç duyacakları bir gün Allah için harcamak üzere saklarlardı. İnsanoğlu, sevdiği bir şeyi, ancak o şeyi harcadığında ondan çok daha iyisine ulaşabileceğine inandığı bir şeye karşılık infak eder.

İnsan sânîe (san’atkâr, yapıcı), âlim ve kadir bir varlığa kesin olarak inanırsa; ba’sa, hesap ve cezaya tam anlamıyla îman ederse; zerre kadar hayır işleyenin bunun karşılığını göreceğine sarsılmaz bir şekilde inanırsa işte ancak o zaman sevdiği bir şeyi infak edebilir.

Bu açıklamadan, kişinin dünyada sevdiği bir şeyi ancak bütün bu güzel dînî hasletleri bir arada bulundurduğu zaman infak edebileceği ortaya çıkmaktadır.

Yalnız, âyet-i kerîmenin mânası, sevdiği şeyi infak edebilen kişilerin öteki ibâdetleri yerine getirmese de büyük sevaba nâil olmasını gerekli kılmaz.

Rivâyet edilir ki: Âyet-i kerîme nâzil olunca Ebû Talha (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.)'e gelip:

– "Yâ Rasûlallah, en çok hoşuma giden malım, *Bi'ru Hâ*'dır.[65] Bu araziyi, Allah'ın sana göstereceği yere sarfet!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.):

– "*Gerçekten çok iyi. Burası, çok verimli ve değerli bir yerdir. Ben bu araziyi akrabaların arasında taksim etmeyi uygun görüyorum"* buyurdu ve Ebû Talha da burasını akrabaları arasında taksim etti.[66]

Bu hadis-i şerif en çok sevilen malın, en yakın akrabaya infak edilmesinin daha iyi olduğunu göstermektedir.

Rivâyet edilir ki: Ömer b. Abdülaziz (rh.a.)'in hanımının çok güzel bir câriyesi vardı ve Ömer, bu câriyeyi çok arzuluyordu. Hanımından da birkaç kere istemişse de, hanımı vermemişti. Ne zaman ki Ömer, halîfe oldu, hanımı bu câriyeyi süsleyip Ömer'e gönderdi ve:

– "Yâ Emîre'l-Mü'minîn, bu câriyeyi, sana hibe ediyorum, hizmetinde bulunsun." dedi. Ömer,

– "Sen bu câriyeyi kimden almıştın?" diye sorunca, hanımı:

– "Babam Abdülmelik'in evinden getirmiştim." dedi.

Ömer, Abdülmelik'in bu câriyeyi nasıl elde ettiğini araştırdığında ona şöyle bilgi verildi:

Filan valinin Abdülmelik'e borcu varmış. Vali ölünce Abdülmelik, valinin geride bıraktıkları arasından câriyeyi almış. Ömer, valinin de durumunu araştırdı. Valinin vârislerini getirtip çeşitli mallar vererek hepsini râzı etti. Sonra da çok arzuladığı o câriyeye yönelip şöyle dedi:

– "Artık Allah rızâsı için hürsün." Etrafındakiler,

– "Yâ Emîre'l-Mü'minîn, onunla ilgili bütün şüphelerinizi gidermişken mi?" deyince Ömer:

– "Câriyeyi âzâd etmeseydim, nefsini arzusundan men edenlerden olamazdım." diye cevap verdi.

Anlatılır ki: Rabî'a felç isâbet etmişti: Bir gün kapısında bir dilenci belirdi. Rabî':

– "Şuna bir şeker verin." dedi. Çünkü kendisi şekeri çok severdi. *"Sevdiklerinizden infak etmedikçe iyiliğe eremezsiniz."* âyet-i kerîmesini böyle te'vîl ediyordu.

Rabî'nin ağrısı iyice artınca, canı tavuk eti istedi. Fakat kırk gün kendini tutup, tavuk

eti yemedi. Bir gün hanımına “kırk gündür canım tavuk eti istiyor. Belki vazgeçebilirim diye kendimi tutarak yemiyorum.” dedi. Hanımı:

– “Fesübhânellah! Şu, kendini yemekten alıkoyduğun şeye bak. Bunu Allah sana helal kılmıştır.” deyince Rabî’ hanımını çarşıya gönderdi. Hanımı, bir dirhem iki dânika[67] bir tavuk aldı. Tavuğu hemen kesip kızarttı. Güzel de bir ekmek yaparak çeşitli katıklardan oluşan bir sofra hazırlayıp getirdi ve Rabî’in önüne koydu. Tam o sırada kapıda bir dilenci belirdi ve:

– “Allah rızâsı için bir sadaka verin ki Allah size bereket versin” dedi. Bunun üzerine Rabî, tavuğu yemekten vazgeçerek hanımına:

– “Al bu tavuğu şu adama ver” dedi. Hanımı:

– “Fesübhânellah!” deyince Rabî’:

– “Sana emrettiğimi yap!” dedi. Bu sefer hanımı: “Bari, onun için daha hayırlı olacak bir şey yap” dedi. Rabî’:

– “Peki, ne yapayım?” diye sorunca, hanımı:

– “Tavuğun parasını verelim, sen de arzuladığın tavuğu ye” dedi. Rabî’:

– “Gayet güzel bir teklif! Bu tavuğu alacak kadar bir para getir.” dedi. Hanımı parayı getirince:

– “Parayı şu tavuğun yanına koy. Şimdi hem tavuğu hem de parayı adama ver” dedi. Hanımı da verdi.

İhsân ile bir gönlü rahatlatmak
Her bir menzilde bin rekât namazdan daha iyidir.

Aynı konuyla ilgili şöyle bir şiir daha vardır:

Bir gönül al ki, hacc-ı ekberdir.
Bir gönül yüzlerce Kâbe’den yeğdir.
Çünkü Kâbe Halil İbrâhîm peygamberin binasıdır.
Gönül ise Ekber ve Celil olan Allah’ın tecellîgâhıdır.

Denilir ki: Birr’e (iyiliğe), ancak sevdiğini infak ederek ulaşabileceğine göre, zevklerini Allah’a tercih ederek Bârî-i Teâlâ’ya nasıl ulaşabileceksin?

Kuşeyrî, şöyle diyor: Birr’e ulaşmak isteyen, sevdiklerinden bir kısmını infak etmelidir. Bârî-i Teâlâ’ya ulaşmak isteyen ise, bütün sevdiklerini infak etmelidir.

Necmeddin Kübrâ; “Âyet-i kerîmenin sonundaki, “Allah onu bilir” cümlesi ile ilgili olarak şöyle diyor: “Siz, kendinizi O’na verdiğiniz kadar, O da kendisini size verir.” Yine aynı şekilde, “Kim Allah için olursa, Allah da onun için olur. Çünkü pervane kandilin birrine -ki bu, kandilin şûlesidir- ancak çok sevdiği canını infak ederek ulaşabilmektedir.”

Kâşânî diyor ki: “Sahibini Allah’a ulaştıran her fiil birrdir. Allah’a yaklaşmak ise,

ancak O'ndan başka her şey (mâsivâ)'den el etek çekmekle mümkün olabilir. Allah'dan başka bir şey seven biri, bu sevdiği sebebi ile Allah'la arasına bir perde çekmiş; sevgisini Allah'dan başkasına yönelttiği için şirk-i hafî tarzında bir şirke düşmüş olur.

Her ne ki Allah'dan alıkor,
Doğrusu senin sevgilin odur.

Allah'dan uzaklaşmaktan kurtulmak; O'na yaklaşmak, ancak malını ve canını vermekle; Allah'dan başkasına duyulan sevgiden kopmakla ve nefsi, tüm alçak sıfatlardan arındırmakla mümkün olabilir.

Eğer sen Hakk'a dost isen benlikten geç.
Çünkü dostun yanında ben demek şirk olur.

---

[65]. *Bi'ru Hâ*, Medine'de Mescid-i Nebevî'nin karşısında bulunan verimli bir arazi idi.
[66]. *Buhârî*, Zekât, 44; *Müslim*, Zekât, 43; *Müsned*, III, 141.
[67]. Dânik: Dirhemin altıda birine tekabül eden bir para birimidir.

TEMİZ HANİF DÎNİ

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ
مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ ۗ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ
هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ اللَّهُ ۗ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

93. Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrâil'in *(Yâkub'-un)* kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceğin her türlüsü İsrâiloğulları'na helal idi. De ki: Eğer doğru sözlü iseniz, o zaman Tevrât'ı getirip onu okuyun.

94. Artık bundan sonra her kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte bunlar, zâlimlerin ta kendileridir.

95. De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak İbrâhîm'in dînine uyunuz. O, müşriklerden değildi.

"Yahûdîlerin haksızlıklarından ötürü, kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık." (en-Nisâ, 4/160) âyetiyle ***"Yahûdîlere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık... Aşırı gitmelerinden ötürü onları bu şekilde cezalandırdık."*** (el-En'âm, 6/146) âyet-i kerîmesi nâzil olunca, yahûdîler bundan hoşlanmadılar. Bu âyetler onları çok kızdırmıştı. Kendilerinin zulmetmediklerini söyleyerek, Kur'ân'ın haber verdiği şeyleri inkâr ettiler ve şöyle dediler:

"Bu yiyecekler kendilerine ilk yasaklanan kişiler biz değiliz. Bu yasak, kadîm bir yasaktır. Bütün bu yiyecekler, Nûh'a, İbrâhîm'e ve ondan sonrakilere de yasaktı. Bu yasaklar, nihâyet bize kadar gelmiştir." Bunu söylerken maksatları; Allah'ın onlar hakkındaki şahitliğinin yalan olduğunu ifade etmekti. Azgınlık, zulüm, Allah yolundan çevirme ve fâiz yeme gibi davranışları ile ilgili olan ve irtikâb ettikleri her büyük günah karşılığında ceza olarak helal bir yiyecek türünün haram edildiğine dâir ilâhî şehadeti inkar etmekti.

Bu âyetteki *"bütün yiyecekler"*den maksadın yenilebilecek her şey olduğu, bütün yemek çeşitleri olduğu da ifade edilmiştir.

Mutlak olarak taam = yiyecek denildiği zaman, bundan kastedilen buğdaydır. Örf ise, su dâhil boğazdan geçen her şeyin yiyecek olduğunu göstermektedir.

"İsrâiloğulları'na helâldi." İfâdesinden maksat, bunların yenmesinin helal olduğudur. Çünkü haramlık ve helâllik gibi kavramlar, mükellefin fiilleridir. Yoksa, bizzat eşyânın kendisi değildir. Meselâ; şarap içmek bizzat her hâl-ü kârda haramdır,

ama şarabın kendisi, sıfatından dolayı haramdır.

“İsrâil’in kendisine haram kıldıkları müstesnâ,” Yani İsrâiloğulları’na bütün yiyecekler helâldi, ancak İsrâil; yani Yâkub (a.s.)’ın kendine haram kıldığı şeyler müstesnâ. Bunlar da, deve ve deve ürünleridir.

Rivâyet edilir ki: Yâkub (a.s.), eğer Allah kendisine on iki çocuk ihsan eder ve Beyt-i Makdis’e sağ sâlim varırsa son çocuğunu kurban edeceğine dâir bir adakta bulunmuştu. Bir gün bir melek, Yâkub’la karşılaşınca melek: “Yâkub, sen güçlü bir adamsın, var mısın benimle güreşe!” dedi. Hemen güreşmeye başladılar, fakat yenişemediler.

Son olarak melek Yâkub (a.s.)’ı şöyle bir attı, bu atıştan ötürü Yâkub (a.s.)’ın beli incindi. Sonra melek, Yâkub’a şöyle dedi: “Şu anda seni yenmek istesem yenerdim, ama seni bir defa yere vurdum. Çünkü sen, Beyt-i Makdis’e sağ sâlim varırsan, son çocuğunu kurban etmeyi adamıştın. Allah, bu vuruş sâyesinde seni çocuğunu kurban etmekten kurtardı. Sonra Yâkub (a.s.), Beyt-i Makdis’e gelince meleğin dediklerini unutarak çocuğunu kurban etmek istedi. Melek, hemen gelerek:

“Ben, sana sadece bu adağından kurtulasın diye vurmuştum. Nezrin yerine geldi. Artık hiçbir şekilde çocuğu kurban edemezsin.” dedi.

Yâkub (a.s.), daha sonra yakalandığı hastalıktan dolayı, çok şiddetli ağrılara dûçâr oldu. Duyduğu ağrıdan dolayı geceleri uyuyamıyordu. Bundan kurtulmak için, Allah kendisine şifâ verirse, en sevdiği yiyeceği kendisine haram kılacağına dâir yemin etti. Böylece deve etini ve devenin süt ürünlerini kendisine haram kılmış oldu. Bunun sebebi, dînî perhizkârlık da olabilir, nefsî de. Kişinin, kendisine helal olanı haram sayması câizdir. Bundan kurtulmak için yemin keffâreti verilir.

“Tevrat indirilmeden önce” bütün yiyecekler İsrâiloğulları’na helâldi. Sonra, azgınlık ve zulümleri sebebi ile haram kılındı. Bu duruma göre bu yiyecekler Hz. Nûh, Hz. İbrâhîm ve diğer peygamberlere tarihen nasıl haram kılınmış olabilir?

Âyetin zâhiri, İsrâil’in kendine haram kıldığı şeyleri Allah’ın tüm İsrâiloğulları’na haram kıldığını göstermektedir. Böylece bu ifadeler, yahûdîlerin zulümden uzak oldukları iddiâlarını reddetmektedir. Neshi kabul etmedikleri ve ayrıca Hz. Peygamber (s.a.)’in deve etini ve deve sütünü helal kılarak Hz. İbrâhîm’e uyduğunu iddiâ etmesini kabul etmedikleri için onları azarlamaktadır.

“De ki: “Tevrât’ı doğru iseniz okuyun.” Allah Teâlâ, peygamberine, İsrâiloğulları’yla kendi kitaplarını kullanarak münâzara etmesini emrediyor. Ki kendi kitapları “haram kılınmış bir şeyin haram kılınmasının, kendi zulüm ve azgınlıkları yüzünden yeni bir haram kılma olduğunu” belirtmektedir. Yine Allah Teâlâ, peygamberine onları susturup taşı gediğine koyması ve yalanlarını ortaya çıkarması için Tevrât’ı çıkarıp okumalarını teklif etmesini emrediyor.

Eğer Tevrat, Muhammed'in sizi dâvet ettiği şeyi değil de sizin dediğinizi doğru kabul ederse Tevrât'ı getirip okuyun.

Rivâyet edilir ki: Yahûdîler, Tevrât'ı çıkarmaya cesâret edemeyerek münâzarada yenilmiş ve küçük düşmüşlerdir.

Bu âyet-i kerîme'de Hz. Peygamber (s.a.)'in doğru olduğuna ve yahûdîlerin inkâr ettikleri neshin câiz olduğuna apaçık delil vardır.

فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾

94. Artık bundan sonra her kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte bunlar, zâlimlerin ta kendileridir.

"Artık bundan sonra kendilerine Tevrât'ı getirip okumaları emredilip bunun üzerine sus pus olmalarından sonra kim Allah'a iftirâ ederse yani Allah Teâlâ'nın, Tevrat indirilmeden önce mezkûr yiyecekleri İsrâiloğulları'na ve onlardan öncekilere haram kıldığını iddiâ ederek Allah hakkında yalan uydurursa işte bunlar; hakikat ortaya çıktıktan, münâzara ve mücâdele sahaları daraldıktan sonra, uydurmakta ısrarlı olan zâlimlerdir. Zulüm ve düşmanlıkta ileri gidip aşırı davrananlardır.

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٩٥﴾

95. De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak İbrâhîm'in dînine uyunuz. O, müşriklerden değildi.

"De ki: "Allah doğru söyledi." Haram kıldığı şeyle ilgili olarak doğruluğu sâbit ve zâhir olmuştur. *"İbrâhîm'in dînine uyunuz."* Yani İslâm'a uyun ki o, aslında İbrâhîm (a.s.)'ın dinidir. Siz de, iddiâ ettiğiniz gibi O'nun dînine uymuyorsunuz. *"Hanif olan"* ifadesi bâtıl dinlerin tamamından yüz çeviren İbrâhîm'e tâbi olunuz, demektir. *"Ve o, müşriklerden değildi."* Ne aslî, ne de fer'î hiçbir dînî konuda müşriklerle ilişkisi yoktu. Burada, yahûdîlerin de şirk koştukları ta'riz edilmekte ve Hz. İbrâhîm'le yahûdîler arasında kesinlikle hiçbir dînî alâka bulunmadığı açıkça belirtilmektedir. Bundan maksat; Hz. Peygamber (s.a.)'in; dînin aslî konularında Hz. İbrâhîm'in dînî üzere olduğunu beyân etmektir. Çünkü, Rasûlullah (s.a.), sadece tevhîde ve Allah'dan başka bütün mabûdlardan uzaklaşmaya çağırıyor.

Necmüddin, *"et-Te'vîlât"*ta der ki: "İyice incelendiğinde bu âyet-i kerîmede şöyle bir işaret ve tasavvufî anlam vardır: "Allah Teâlâ, tüm mahlûkatını üç sınıf olarak yaratmıştır.

Birinci sınıf: Nûrânî, latîf, ulvî ve ruhânî olan meleklerdir. Allah, onların gıdalarını, zikir yapmış ve onları sırf ibâdet için yaratmıştır.

İkinci sınıf: Zulmânî, yoğunluk sahibi, süflî ve cismânî hayvanlardır. Bunlara da kendi cinslerinden olan yemeği gıdâ kılmış; bunları sırf ibret ve hizmete vesîle olsunlar diye yaratmıştır.

Üçüncü sınıf ise, ruhânî ve melekî özellikler ile cismânî ve hayvânî özelliklerden mürekkeb olan insandır. Allah, insanların ruhânî olanlarının gıdasını, zikir kılmış, cismânî olanlarının gıdasını ise yemek kılmıştır. Bu sınıftakileri de, ibâdet ve mârifet için yaratmıştır. Bunlardan kimi, kendilerine zulmedenlerdir ki, hayvânî yanları ruhânî yanlarına galebe çalar. Cismânî taraflarını doyurmakta mübâlağa ederler. Ruhânî yanlarını doyurmakta ise cimri davranırlar. Neticede, ruhî yanları tamamen ölür ve hayvânî yanları tüm vücutlarını istîlâ eder. ***"İşte bunlar hayvanlar gibidir, hatta daha da aşağı seviyededirler."*** (Furkan, 25/44)

Gönlünün istediği her şeyin peşine takılma,
Vücûdun isteklerini yapmak, ruhun nûrunu azaltır.
Devran insanı çoğu zaman nâ-murâd eder,
Eğer senin murâdın her şeyi yemek ise
Böyle olan kişiyi nefs-i emmâre hor ve hakir eyler.
Eğer sen akıllıysan nefsine izzet izâfe etme.
Yazık ki her kemalatın mahalli olan insanoğlu
Bazan hayvanlar gibi hatta daha beter olur.

Bunlardan kimi de, orta yoldadır. Bunlar, ruhânî ve cismânî yanları eşit olanlardır ki her iki yönlerini de eşit oranda doyururlar. İyi işle kötüsünü karıştırırlar. Allah'ın bunların tevbesini kabul etmesi umulur.

Üçüncü sınıftakilerin bir grubu da çok hayır işleyenlerdir. Bunlar; ruhânî tarafları, hayvânî taraflarına galip gelenlerdir ki ruhânî yanlarının gıdası olan zikri fazla olarak verirler. Hayvânî yanlarının gıdası yemeği az tutarlar. En sonunda nefisleri ölür ve ruhun gücü tüm bedenine hâkim olur. Bunlar, yaratıkların en iyileridir. Bütün yiyecekler diğer canlılara helal olduğu gibi onlara da helâldir. Ancak hayra koşan, nefisleri ölü, kalpleri canlı ve ruhları tüm benliklerine hâkim kişilerin kendilerine haram kıldıkları hâriç.

"Kendisine Tevrat indirilmeden önce" yani vahy ve ilham indirilmeden evvel. Nitekim: "Mücâhedeler, müşâhede ve mükâşefe doğurur" denmiştir. *"Artık bundan sonra kim"* nefsiyle cihâd etmeksizin Hakk'a ulaştığını söyleyerek *"Allah'a karşı iftirâ ederse, işte onlar"* hiçbir şeyi yerli yerinde yapmayan *"zâlimlerdir."* Halbuki Allah Teâlâ: ***"Allah uğrunda gereği gibi cihâd edin."*** (el-Hacc, 22/78) buyurmaktadır.

"De ki: Allah, sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe aslâ iyiliğe eremezsiniz sözüyle doğru söyledi. Öyle ise, dosdoğru Allah'ı birleyici olan İbrâhîm'in dînine uyun." İbrâhîm'in dînî, misafirlere ikrâmda bulunmak, imtihan esnasında canı fedâ etmek ve adadığı kurbanı yerine getirmektir. İşte dostluk dîni budur. *"O",* Allah'la birlikte başka

dostlar edinip, O'nun dostluğuna ortak karıştıran *"müşriklerden değildi."*

Eğer senin yolun Allah'dan başkasına giderse,
Yarın senin seccadeni ateş içine sererler.

İşte velîler, Allah'ı seven; Allah'ın da kendilerini sevdiği kişilerdir. Çünkü ehl-i Hakk'ı sevmek, Allah'ı sevmektir. Bunda bir ortak koşma durumu yoktur.

Fudayl b. İyâz (k.s.) şöyle diyor: "Allah Teâlâ kıyâmet günü şöyle diyecek: "Ey Âdemoğlu, âhirette nefsini rahat ettirmek için dünyada zühd hayatı yaşadın. Nefsine izzet sağlamak istediğin için, benden başka her şeyden el etek çektin, ama hiç benim için birine düşman olup, benim için birini dost edindin mi?"

İbrâhîm'in dînine uymanın alâmeti: Hakk'a itâat, İslâm'dan başka hiçbir din benimsememek ve Allah'ın dostlarını dost, düşmanlarını düşman edinmektir. Bir kişi bütün ibâdetleri edâ ediyor; fakat kalbinde hâlis bir Allah sevgisi bulunmuyorsa, soğuk bir demire çekiç vuruyor demektir. Çünkü Allah Teâlâ, şehvet veya başka bir şeye sevgi besleyerek bunu Allah sevgisine ortak eden bir kalbe nazar etmez.

Muhammed b. Hassân (r.h.) şöyle demektedir: "Lübnan Dağı'nda dolaşırken, bir ara sıcak rüzgardan kavrulmuş bir genç gördüm. Beni görünce sırtını dönüp uzaklaşmaya başladı. Gence yetiştim ve "bana faydalanacağım bir şeyler söyleyerek nasihat et" dedim. Genç şöyle dedi: "Allah Teâlâ'dan sakın, çünkü o çok kıskançtır. Bir kulun kalbinde kendisinden başka bir şey görmekten hoşlanmaz."

Akıllı insanın, tahkîk makamına erinceye kadar bu yolda yürümeye çalışması gerekir. Gizli, âşikâr her işte tevfîk Allah'tandır.

KÂBE VE HAC

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾
فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ
عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ
غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

96. Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidâyet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev *(mâbed),* Mekke'deki *(Kâbe)* dir.

97. Orada apaçık nişâneler, *(ayrıca)* İbrâhîm'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir.

"Doğrusu insanlar için ilk kurulan ev" diye ifade edilen Beyt, bir kimsenin gecelediği yer mânasında iken sonraları mutlak olarak bir mekân için kullanılmıştır.

Rivâyet edilir ki: "Kıble, Kâbe'ye çevrilince yahûdîler Hz. Peygamber (s.a.)'in peygamberliğine dil uzatarak şöyle dediler: "Beyt-i Makdis, Kâbe'den daha önce kurulmuştur. Burası, mahşerin kurulacağı ve peygamberlerin hicret ettiği yerdir, peygamberlerin kıblesidir. Allah Teâlâ'nın tüm âlemler için mübârek kıldığı ve Hz. Mûsâ (a.s.) ile konuştuğu dağ bu topraklardadır. Kâbe'den daha fazîletlidir. İşte bütün bu sebeplerden dolayı kıblenin Beyt-i Makdis'den Kâbe'ye çevrilmesi bâtıl bir harekettir."

Yahûdîlerin bu sözü üzerine bu âyet nâzil olmuştur: *"Doğrusu"* kullar için *"kurulan"* ve onlara ibâdetgâh kılınan -ki kuran Allah'dır- *"ilk ev, Mekke'de olandır."*

Bekke, o saygın şehrin (Beled-i Harâm'ın) özel adı olup, bir kişi birine zahmet verdiği zaman kullanılan (Bekkehu - بكّه -) kelimesinden gelmektedir. Çünkü, insanlar hac esnasında büyük bir izdiham yaşıyorlardı. Bekke; aynı zamanda kırdı anlamına da gelir. Dolayısıyla zâlimlerin boynunu kırdığı için, bu şehre bekke denmiş olabilir. Çünkü, hiçbir zorba yoktur ki Mekke'ye kötü niyetle yaklaşsın da Allah onun belini kırmış olmasın!

Haccâc'ın, Abdullah b. Zübeyr (r.a.)'i, Mescid'i Harâm'da sıkıştırıp Ebû Kubeys dağına mancınık kurarak Kâbe'yi dövmesi ve Abdullah'ı öldürmesi ile ilgili olarak anlatılanlar, Kâbe'ye zarar vermek ve ona kötü maksatla yaklaşmak sayılmaz. Çünkü, Haccâc'ın maksadı, Abdullah'ı ele geçirmekti.

Hz. Peygamber (s.a.)'e insanlar için ilk kurulan evin hangisi olduğu soruldu.

Efendimiz de: *“Mescid-i Haram’dır. Sonra da Beyt-i Makdis kurulmuştur.”* diyerek cevap verdi. İkisi arasında ne kadar zaman vardır? diye sorulunca da: *“Kırk sene”* demiştir.[68]

Rivâyet edilir ki: Allah Teâlâ, Arş’ın altında bir beyt yaratmış -ki bunun adı Beyt-i Ma’mûr’dur- ve meleklere bu evi tavâf etmelerini emretmişti. Sonra, yeryüzündeki meleklere de Beyt-i Ma’mûr’un benzeri bir ev inşâ etmelerini emretti. İnşâ edince, Allah Teâlâ, yeryüzündeki herkese, göktekiler Beyt-i Ma’mûr’u nasıl tavâf ediyorsa, kendilerinin de bu evi öylece tavâf etmelerini emretti.

Rivâyete göre; melekler, bu evi Âdem’in yaratılmasından iki bin sene önce inşâ ettiler. Âdem yeryüzüne indirilince melekler Âdem’e: “Bu evi tavâf et. Biz senden önceki iki bin senelik süre zarfında bunu tavâf ettik” dediler. Âdem ve Âdem’den sonrakiler tâ Nûh (a.s.) zamânına kadar Kâbe’yi tavâf ettiler. Allah, Tûfanı murad edince bu ev dördüncü semâya nakledildi. İşte bu ev, gök meleklerinin tavâf ettiği; Kâbe’nin tam üstündeki Beyt-i Ma’mûr’dur.

İbn Abbas (r.a.)’tan mervîdir ki: Âdem’in yeryüzünde ilk kurduğu ev bu evdir.

Bu rivâyetlere göre Kâbe inşasının İbrâhîm’e nisbet edilmesi, İbrâhîm Kâbe’yi ilk inşâ ettiği için değil, bilakis temellerini yükseltip kaybolan mahallini ortaya çıkardığı içindir. Bilindiği gibi, Kâbe’nin yeri Tûfan sebebiyle belirsizleşmiş; Allah, Cibrîl’i İbrâhîm (a.s.)’a gönderip, Kâbe’nin yerini göstererek onu inşâ etmesini emredinceye kadar gizli kalmıştır. Kâbe’nin inşâ edilmesini emreden Allah Teâlâ, bu emri tebliğ edip yerini gösteren Cibrîl, binâ eden İbrâhîm (a.s.), bu inşaatta yardım ve çıraklık eden de İsmâîl (a.s.) olduğu için, yeryüzünde Kâbe’den daha şerefli bir binâ olmadığı söylenmiştir.

“Mübârek ve âlemlere hidâyet kaynağı olan evdir.” Yani bu ev hacceden, umre yapan, Kâbe’de îtikâfa giren ve Kâbe’yi tavâf edenler için hâsıl olan büyük sevaptan ve günahların bağışlanmasından dolayı, hayrı ve yararı çok olan Mekke’deki evdir.

Âlemlere hidâyet oluşu ise; bu evin, herkesin kıblesi ve ibâdetgâhı olması sebebiyledir. Ayrıca bu evde Cenâb-ı Hakk’ın yüce kudretine ve sonsuz hikmetine delâlet eden hayretâmiz âyetler vardır.

فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَۚ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًاۜ وَلِلّٰهِ
عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًاۜ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ
غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

97. Orada apaçık nişâneler, *(ayrıca)* İbrâhîm’in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir.

“Orada açık açık deliller vardır.” Asırlar boyunca kuşların doğrudan Kâbe’nin üstünden değil etrafından dolanarak geçmeleri; yırtıcı hayvanların harem bölgesinde bu kuşlara saldırmadan beraberce durması ve Allah Teâlâ’nın Fil ordusuna yaptığı gibi, Kâbe’ye kötü niyetle yaklaşanları kahretmesi türünden olağanüstülükler vardır.

“İbrâhîm’in makamı vardır.” Hz. İbrâhîm’in Kâbe’yi binâ edip taşları yükseltirken üzerine bastığı kayadaki ayak izleri vardır. Ya da başını yıkarken bastığı kayadaki ayak izleri vardır. Rivâyete göre, Şam’dan Mekke’ye oğlunu ziyârete gelince, İsmâîl (a.s.)’ın hanımı: “İn de başını yıkayayım” demiş. İbrâhîm (a.s.) inmemiş. İsmâîl’in hanımı bunun üzerine taşı getirip İbrâhîm’in sağ yanına koymuş. Hz. İbrâhîm (a.s.) da, ayağını taşa koymuş. Kadın önce İbrâhîm’in başının sağ yanını sonra da sol tarafını yıkamış. Neticede taşın üzerinde İbrâhîm’in ayak izleri oluşmuş.

“Oraya” Kâbe’nin harem bölgesine *“giren”* kendisine saldırılmaktan *“güvende olur.”* Bu, Hz. İbrâhîm’in: ***“Yâ Rab! Bu şehri emin kıl!”*** (İbrâhîm, 14/35) duâsı bereketiyle gerçekleşmiştir.

Bir kişi bütün kötülükleri irtikâb edip sonra da Harem bölgesine sığınsa oradan alınmaz. Bu yüzdendir ki **Ebû Hanife** (rh.a.) şöyle demiştir: Harem bölgesinin dışında adam öldürmek, riddet veya zinâ sebebi ile öldürülmeyi hak eden bir kişi, Harem’e sığınsa ona dokunulmaz. Ancak orada barınmasına, karnını doyurmasına, susuzluğunu gidermesine ve kendisine bir şey satılmasına müsâade edilmez. Tâ ki sonunda oradan çıkmak zorunda kalsın.

Bu fetvâ, Harem’in dışında suç işleyip de Harem’e sığınanlar hakkında geçerlidir. Harem bölgesinde iken cezayı hak edenlere, bölgede olsalar da ceza uygulanır. Meselâ; Harem’de hırsızlık edenin eli kesilir, Harem’de adam öldüren, öldürülür. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: ***“Müşrikler Mescid-i Haram’ın yanında sizlerle savaşmadıkça onlarla savaşmayın. Eğer savaşırlarsa, onları öldürün.”*** (el-Bakara, 2/191)

Allah Teâlâ, bize bizimle savaştıkları zaman onları öldürme serbestisi vermiştir. Buna göre, eğer suçlu, Harem’de iken cezayı hak ederse, ceza uygulanır, Harem dışında hak eder de sonra Harem’e sığınırsa, ceza uygulanmaz. Nitekim, bizimle Harem’de savaşmadıkları zaman, biz de onlarla savaşmıyoruz.

Âyetin mânası şöyle de olabilir: “Oraya giren, cehennemden emin olur.”

Hadis-i şerifte şöyle vârid olmuştur: *“Haremlerden (Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî) birinde ölen, kıyâmet günü emin olarak diriltilir.”*[69]

Yine Hz. Peygamber (s.a.)’den şöyle nakledilmiştir: *“Al-Hacûn ve Bâkî, -ki bunlar Mekke ve Medîne mezarlıklarıdır- etrafındakilerle birlikte alınıp cennete konurlar.”*[70]

İbn Mes’ûd (r.a.)’ın şöyle dediği rivâyet ediliyor: Rasûl-i Ekrem (s.a.) Hacûn’da henüz bir mezarlık yok iken Hacûn tepesi üzerinde durdu ve şöyle dedi: *“Allah Teâlâ, bu bölgeden ve şu harem bölgesinden yetmiş bin kişiyi öyle bir tarzda diriltecektir ki,*

yüzleri dolunay gecesindeki ay gibi parlak olacak; cennete hesapsız kitapsız gireceklerdir. Her biri, yetmiş bin kişiye şefâat edecektir, bunların yüzleri de dolunay gecesindeki ay gibi parlak olacaktır."[71]

Yine Hz. Peygamber (s.a.)'den şöyle nakledilmiştir: *"Her kim Mekke'nin Harem'inde gündüzleyin bir saat sabredip durursa, cehennem ondan iki yüz sene uzaklaşır."*[72]

"O evi haccetmesi insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır." Bu insanlardan maksat, kâfirler değil, mü'minlerdir. Çünkü biz Hanefîler'e göre kâfirler, şer'î vecibeleri edâ etmekle mükellef değillerdir. Şâfiî (rh.a.) ise aksi görüştedir.

"El-Hacc" kelimesi hâ'nın fethasıyla olursa Hicaz ehlinin lügatidir. Hâ'nın kesresi ile (Hıc) olursa, Necidliler'in lügatidir. Hangi şekilde olursa olsun, bu kelime, özel ve bilinen şekildeki ziyâreti kasdetmektir. Yani hac, Allah'ın insanların zimmetlerindeki vacib hakkıdır. İnsanlar, hiçbir şekilde onu edâdan uzak duramaz, üzerlerinden atamazlar.

"İnsanlardan "Ev'in yoluna gücü yeten, kudret ve tâkat getirebilenlere..." "Oraya yol bulan herkesin…" Yani insanlardan mescide gitmeye gücü yeten, ona muktedir olan herkesin… Bununla, organların sıhhatli oluşu ve bu ibâdeti yerine getirme sebeplerinin uygunluğu kastedilmektedir. Muselâ azık ve binek Kâbe'ye ulaşmanın sebeplerindendir. Bu kudret, fiilden öncedir. Fiilin vacib oluşunda şart olan istitâat (gücü yetme) ise, bu mânada bir istitâattir. Yoksa, fiilin meydana gelmesinin şartı olan istitâat değildir. Bu istitâat, ancak fiille beraber olur. Çünkü, fiilin illet ve sebebidir. Netice-i kelâm; birinci istitâat, fiilin vacib oluşunun şartıdır. İkinci istitâat ise, fiilin meydana gelmesinin şartıdır.

"Kim inkâr ederse" Yani kim haccetmezse; haccın vacibliğini kuvvetle vurgulamak ve haccı terkedene şiddetle mukabele etmek maksadıyla "kim haccetmezse" yerine "kim inkâr ederse" denmiştir. Şöyle demektir: Haccetmeğe gücü yettiği halde haccetmeyen, küfre yaklaşmış ve haccı inkâr eden kâfirlerin yaptıklarını yapmıştır.

Kim haccı inkâr ederse Allah bütün âlemlerden ve onların kulluklarından müstağnîdir. Onlara muhtaç değildir. Kâinattaki her varlık gibi, inkâr edenler de âlemlere -hem de herkesten önce- dâhil olduğu için, şart ve ceza arasını bağlayan zamîre ihtiyaç duyulmamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Açık bir ihtiyacı, hareket serbestisini engelleyen bir hastalığı ya da zâlim bir hükümdarın engellemesi yok iken haccetmeyen kişi ha müslüman ölmüş ha yahûdî veya hıristiyan!"*[73]

Hz. Peygamber (s.a.)'in burada sadece hıristiyan ve yahûdîden bahsetmesinin sebebi, bunların ne haccı, ne de Kâbe'nin fazîletini kabul etmedikleri için olmalıdır.

Bu hadis-i şerifler hakkında çokça tereddüt etmek, ancak Muhammed Mustafa (s.a.)'i üzer.

Ali b. Muvaffak (r.h.)'tan nakledildiğine göre kendisi altmış kere haccetmiş. Şöyle diyor: "Son keresinde Hicr'de, nefis muhasebesi yaparak bu mekâna ne kadar çok geldiğimi düşündüm. Haclarımın kabul edilip edilmediğini bilmiyordum. Bir ara uyumuşum. Rüyâmda şöyle diyen birini gördüm:

"Yâ ibn Muvaffak, sen olsan hiç sevdiklerinden başkasını, evine dâvet eder misin?" Hemen uyandım, ama sözü söyleyen kaybolmuştu."

Burada, gücü yettiği halde haccetmeyenlerin Allah'ın misafirliğine dâvet edilmeyenler olduğuna ve bu misafirliğe çağrılmayanların ancak bu ziyafete hak kazanamayan kişiler olduğuna işaret edilmektedir. Burada ayrıca, bu dâvete hak kazanma istidâdını elde edebilmek için, gayret etmeyen, bilakis azgınlık edenler kınanmaktadır. Allah'ın hikmeti, İbrâhîm (a.s.)'ın; ***"Yâ Rab, burada bıraktıklarıma arzu duyacak insanlar yarat!"*** (İbrâhîm, 14/37) şeklindeki duâsına icâbet etmek için, kişilerin her sene bu güzel yerleri bu korunmuş mukaddes beldeleri arzu ederek haccetmesini gerekli kılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Amellerin en değerlisi Allah ve Rasûlü'ne îman etmektir. Sonra Allah yolunda cihâd, sonra da makbûl bir hacdır."*[74]

Denilir ki: Günahlar, hac sâyesinde bağışlanır. Hac sâyesinde cennete girmek, bu haccın makbûl olmasına bağlıdır. Hac ise ancak iki şey bir arada bulunduğu takdirde mebrûr olur:

Birincisi: Hac esnasında iyi davranışlarda bulunmaktır. İyi davranış, insanlara güzel davranmak, fakirleri doyurmak ve herkese selam vermektir.

İkincisi ise haccı kemâle ulaştıran her şeydir. Bu da cimâ, günah işlemek ve çeşitli mâsiyetler de dâhil kötü davranışlardan kaçınmaktır.

Ebû Ca'fer Bâkır der ki: Üç şeyi yerine getirmeyen, Kâbe'nin bereketinden hiçbir şekilde istifade edememiş demektir:

1. Kendisini Allah'ın haram kıldığı şeylerden alıkoyan bir verâ;
2. Öfkesini dizginleyen hilm,
3. Kendisine arkadaşlık eden müslümanlarla iyi arkadaş olmak.

Bu üç şeye, yolculuğa çıkan herkesin özellikle de hacc yolculuğuna çıkan herkesin ihtiyacı vardır. Bunları tam olarak yerine getiren, haccını kemâle ulaştırmış demektir. Tarîkat yolcusunun da tüm insanlara karşı iyi davranışlar izhâr etmesi gerekir.

Halka zarar veren hacıyı benden sor.
Ki o, halkın derisini bağırtarak soyuyor.
Sen hacı değilsin, deve hacıdır.
Çünkü zavallı diken yiyor ve yük taşıyor.

Meşâyıhtan biri şöyle diyor: “Makbûl bir haccın alâmeti, dünyâdan uzaklaşıp âhireti arzulamaktır.”

Necmeddin Kübrâ (k.s.) *et-Te'vîlât*'ında şöyle diyor: “Âyet-i kerîmelerde şunlara işaret vardır: Allah Teâlâ Kâbe'yi, hacc ibadetini, haccın bütün erkân ve menâsikini, Allah'a giden yolda seyr ü sülûkün şart, edeb ve erkânına işaret kılmıştır. Haccın rükünlerinden biri ihramdır. İhram, şekilden, zevâhirden çıkmak; alışılagelmişi terk etmek; dünyâdan ve dünyâlık her şeyden kendini tecrîd etmek; kötü huylardan arınmaktır. Bütün bunlar ubûdiyet ihramı giymenin Allah'a yönelişin sağlamlığı ile kaim olduğuna işârettir.

Haccın bir diğer rüknü, arefe günü vakfe yapmaktır. Vakfe, mârifet Arafât'ında durmaya Cebel-i Rahme'nin eteğinde durmak da ilticada sadâkata ve ahde vefâya işârettir.

Rükünlerden biri de tavaftır. Tavâf ise, rubûbiyet Kâbesi etrafında yedi defa tavâf ederek yedi beşerî zaaftan kurtulmaya işârettir.

Bir diğer rükün olan sa'y; sıfatların Safâ'sı ile zâtın Merve'si arasında yürümeye işârettir.

Haccın rükünlerinden bir diğeri olan traş ise, ubûdiyet izlerinin ilâhi nur usturasıyla traş edilmesine işârettir. Diğer menâsiki de bunlara kıyasla çoğaltabilirsiniz. Hacc, diğer İslâmî rükünlerin aksine sırf talep ve kasda işaret etmektedir. Çünkü İslâm'ın bütün rükünleri, talep istîdâdının sadece bir yönüne işaret eder. Allah Teâlâ kullarına hacla ilgili olarak *“Beytullah'ı haccetmek Allah'ın kulları üzerine bir hakkıdır”* buyururken kullandığı ifade tarzını, diğer hiçbir rükûn ve vacibte kullanmamaktadır. Yani diğer hiçbir ibâdet için: “Allah'ın kullar üzerinde hakkıdır.” dememiştir.

Bunun mânası şudur: Hacda işaret edilen gâye sadece Allah'dır. Öteki ibâdetlerin maksadı ise, kurtuluşa ermek, yüksek dereceler kazanmak, Allah'a yaklaşmak, çeşitli makam ve kerâmetlerdir.

“Oraya yol bulan” kavlindeki istitâat Hak Teâlâ'nın tüm ins-ü cinnin ameline denk olan cezbesidir. Allah'a yürümek ve O'na varmak, ancak bu cezbe sâyesinde mümkündür.

“Kim inkâr ederse” yani, Hakk'ın varlığına inanmaz, Rabb'in lütuflarının esintilerinden yararlanamaz ve haccın rükünlerinin de işaret ettiği gibi ulûhiyet cezbelerine yaklaşamazsa; *“Şüphesiz Allah'ın -tüm âlemleri kendisi kemâle erdirdiği için- âlemlere ihtiyacı yoktur.”* Âlemlerin kemal bulup tam oluşu Allah sâyesinde olup, hiçbir şekilde Allah'dan müstağnî kalamazlar.

Allah Teâlâ, cümlemizi yakîn ve temkîn Kâbe'sine ulaşan kâmil kullarından eylesin. Âmin.

---

[68]. *Müslim*, Mesâcid, 1-2; *Müsned*, V, 150.

[69]. *İbn Hacer,* Kâfî, II, 389; *Aclûnî,* II, 368.
[70]. *İbn Hacer*, Kâfî, II, 389.
[71]. *İbn Hacer*, Kâfî, II, 389.
[72]. *Sehâvî,* Mekâsıd, s. 413.
[73]. *Tirmizî,* Hac, 3; Tergîb, II, 334.
[74]. *Münâvî*, II, 27.

NASIL İNKÂR EDERSİNİZ?

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِۗ وَاللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى
مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجاً وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ
﴿٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقاً مِنَ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ
يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى
عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۜ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ
اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

98. De ki: Ey ehl-i kitap! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?
99. De ki: Ey ehl-i kitap! *(Gerçeği)* görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek mü'minleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.
100. Ey îman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir guruba uyarsanız îmanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler.
101. Size Allah'ın âyetleri okunurken, üstelik Allah Rasûlü de aranızda iken nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.

"De ki: *"Ey kitap ehli"* Bunlar, yahûdî ve hıristiyanlardır. Böyle adlandırılmışlardır. Çünkü kitap, illâ da münzel olacak diye bir şey yoktur. İşte yahûdî ve hıristiyanlar da ister Ruhu'l-Emîn'in getirdiği olsun, ister kendi uydurdukları olsun, yazdıkları bu kitâba nisbetle ehl-i kitâb diye adlandırılmaktadır.

"Neden Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?" Bu soru, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeyi gerektirecek bir sebep olmadığını belirtmekte ve bu davranışları kınamaktadır. Kendisinden ictinâb etmeyi gerektiren şeylerin tamamını ortaya koymaktadır.

Buradaki Allah'ın âyetleri tabirinden maksat, hac konusunda okunan ve daha başka âyetlerin de içinde bulunduğu Kur'ân âyetlerine şâmil olduğu gibi, Hz Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğunu gösteren Tevrat ve İncil âyetlerini de şâmildir.

"Oysa Allah yaptıklarınızı görüp durmaktadır." Allah Teâlâ, bütün amellerinize en ince noktasına kadar muttalî olduğu ve bu amellere kılı kırk yararcasına tam bir karşılık vereceği halde, hangi sebepten dolayı O'nun âyetlerini inkâr ediyorsunuz?

Böyle bir anlatım tarzı, şüphesiz, gösterecekleri tüm mazeretlerin önünü tıkayacak, öne sürecekleri hiçbir sebebi kabul etmeyecektir.

تَبْغُونَهَا اٰمَنَ مَنْ اللّٰهِ سَبِيلِ عَنْ تَصُدُّونَ لِمَ الْكِتَابِ اَهْلَ يَٓا قُلْ ﴿٩٩﴾ تَعْمَلُونَ عَمَّا بِغَافِلٍ اللّٰهُ وَمَا شُهَدَٓاءُ وَاَنْتُمْ عِوَجاً

99. De ki: Ey ehl-i kitap! *(Gerçeği)* görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek mü'minleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

"De ki: Ey kitap ehli, niçin insanları Allah'ın yolundan" ebedî saâdete ulaştıran gerçek dîninden -ki bu tevhid ve İslâm dinidir- *"çeviriyorsunuz"*, döndürüyorsunuz? Kitap ehli, mü'minlere fitne verip onları İslâm'dan çevirmek için çeşitli çareler ararlar; İslâm'a girmek isteyenleri, büyük bir gayret sarfederek bundan men ederlerdi. Kitaplarında ne Hz. Peygamber (s.a.)'in sıfatlarının, ne de peygamber olacağına dâir bir müjdenin olduğunu söylerlerdi.

"Allah'ın yolunu, eğri göstermeyi isteyerek," ifadesi en doğru yol olan Allah'ın yolunda eğrilik, yamukluk arıyorsunuz, demektir. Hz. Mûsâ'nın şerîatı neshedilmemiştir, diyerek, Hz. Peygamber (s.a.)'in sıfatlarını değişik göstererek, benzeri yollara başvurarak insanların zihinlerini bulandırıyorsunuz. İslâm'da bir bozukluk olduğunu tevehhüm ettiriyor ve İslâm'ın istikâmet ve doğruluktan uzak olduğunu hissettirmeye çalışıyorsunuz.

"Eğrilik" anlamına gelen (العوج) kelimesi ayn harfinin fethasi ile *avec*, kesresi ile *ıvec* şekillerinde okunabilir. Fakat *"ıvec"* şeklinde ayn meksûr olduğunda mânevî şeylerdeki eğrilik anlaşılır. Meselâ; onun dîninde ve kelâmında *"ıvec"* vardır, denilir. *"Avec"* şeklinde okunduğunda ise maddî şeylerdeki eğrilik kasdedilir. Meselâ, duvarda, ağaçta ve su arkında *"avec"* vardır, denilir.

"Gerçeği görüp bildiğiniz halde" bu dînin, etrafında hiçbir eğrilik şâibesi bulunmadığını bildiğiniz ve insanları bu dinden çevirmenin bir hakkın ihlali demek olduğunu görüp bilen, şahitler olduğunuz halde, bu dinde eğrilik arayarak inananları çevirmek istiyorsunuz.

Allah, Hz. Peygamber'e şahitlik etmemek ve Allah yolundan çevirmek gibi fiillerinizden habersiz değildir.

Allah Teâlâ, kitap ehlini, inananları yollarından çevirmelerinden dolayı azarlayınca, mü'minleri de bu fitnecilere tâbi olmaktan men ederek şöyle buyuruyor:

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقاً مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ
يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾

100. Ey îman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir guruba uyarsanız

îmanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler.

"Ey inananlar, kitap verilenlerden bir guruba" taifeye *"uyarsanız…"* Allah Teâlâ'nın "bir gurubu" özel olarak zikretmesinin sebebi, kitap ehlinden, inananların da bulunmasıdır.

"Îmânınızdan sonra sizi tekrar kâfirliğe döndürürler."

İkrime diyor ki: "Bu âyet yahûdî Şâs b. Kays hakkında nâzil olmuştur. Şâs b. Kays, Evs ve Hazrecliler'den oluşan bir kalabalığın bulunduğu bir grup görünce, onların bu şekilde birbirlerine ısınmış olmaları kendisini fenâ halde kızdırdı. Hemen gidip bir genç ayarlayarak Buâs harbi ile alâkalı şiirleri okumak üzere onların yanına gönderdi. Buâs, Evs ve Hazrec'in savaştığı ve Evs'in galip geldiği büyük bir gündü. Bu şiirler üzerine İslâm'ın tarihe gömdüğü kabilecilik ruhu tekrar hortladı. Ve tartışmaya başladılar. Durum hemen Hz. Peygamber'e haber verilince aralarını bulmak üzere evinden çıkıp oraya geldi."

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۜ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٠١﴾

101. Size Allah'ın âyetleri okunurken, üstelik Allah Rasûlü de aranızda iken nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.

"Allah'ın âyetleri" yani Kur'ân size okunmakta ve Allah'ın elçisi aranızda iken; *"Nasıl inkâr edersiniz?"* Bu ifade, inkâr ve taaccüb ifade eder.

Mûcize olan Kur'ân, Hz. Peygamber'in lisânı ile taptaze olarak size okunup dururken; Hz. Peygamber de gözlerinizin önünde size vaaz eder, sizi uyarır ve şüphelerinizi giderirken, nasıl olup da bu inkâr semtinize hâlâ uğrayabiliyor? Bütün bu şeyler apaçık gözlerinizin önünde iken îmandan çıkıp küfre girmeniz gerçekten acâib ve akıl almayacak bir durumdur.

Kim Allah'a yani Allah'ın Hz. Peygamber'in lisânı ile gelen âyetlerde açıkladığı hak dînine sarılıp yapışırsa; -Allah'ın dînî *"sebîlullah"* diye anlatılan tevhid ve İslâm dinidir- muhakkak ki o, doğru yola iletilmiştir.

Allah Teâlâ, hidâyetten bahsederken, onlar için hidâyet kesinleşmiş gibi haber vermektedir. Fakat burada bir beklenti mânası olduğu açıktır. Çünkü Allah'a sarılan, hidâyeti beklemektedir. Nitekim cömert birine yönelen de ondan ihsan beklemektedir.

"Doğru yol" diye ifade edilen *"müstakîm"*; matlûba ulaştıran yol demektir. Onlar işte yola muvaffak kılınıp irşad edildiler.

Bu hitap, zâhiri itibariyle kitap ehline yönelik olsa da, bâtını itibariyle, dünya için dinlerini satan ve bildikleri gerçeklere göre hareket etmeyen kötü bilginlere yöneliktir.

Bu kötü bilginler; dünyaya meyletmeme, verâ ve takvâya sarılma, nefse hevâyı yasaklama, bâkîyi fâniye tercih, halktan yüz çevirip Hakk'a yönelme, maksûda nâil

olmak için varlığını fedâ etme gibi Kur'ân'ın getirdiği prensipleri inkâr ederler. Allah, bunların yapmakta oldukları şeyleri görmektedir. Onlarla beraberdir; hayır ve şer davranışlarındaki niyetlerini bilir ve bu niyetlerine göre karşılık verir.

Bu bilginler, dünya hırsları ve hevâlarına tâbi oluşları yüzünden; kendilerine hüsn-i zanla tâbi olan ve bunların tavır ve davranışlarının şerîat temeli ile tarîkat metodu üzere olduğunu sanan mü'minleri Allah yolundan ve tüm peygamberlerin insanları dâvet etmekle mükellef oldukları yoldan döndürürler. Bu âlimler, bâtıl yolda yürüdükleri için hak yolu da eğriltmek isterler. Allah Teâlâ, mü'minlere *"Ey inananlar, ..."* sözü ile inananlara; îman etmiş durumda iken, bu âlimlerin siret ve hevâlarına uyup hidâyet yolundan dönmemelerini tavsiye etmektedir. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: ***"Daha önce sapıtan, çoğunu saptıran ve doğru yoldan ayrılan bir kavmin (grubun) heveslerine uymayın."*** (el-Mâide, 5/77)

Bir şeyh şöyle diyor: "Hayırlı bilgi, kişinin haşyet duymasını sağlayan ilimdir. Çünkü haşyet, Hakk'ın sıfatlarını bilmekten doğar. Öyle ise Allah'ın istediği ilmin göstergesi haşyettir. Haşyetin göstergesi de Allah'ın emrine uymaktır.

Dünyaya rağbet nüfûz sahiplerine yaltaklanmak, tüm himmetini dünyâlık kazanmak için sarfetmek, mal toplayıp biriktirmek, övünmek, daha çoğunu istemek için olan ilim ise, sahibini peygamberlerin vârislerinden kılan ilimden ne kadar uzaktır.

Mirasın vârise intikal etmesi, ancak vârisin mîras bırakan kişideki sıfatları kendisinde bulundurması ile mümkün olabilir. Taşıdığı sıfatlar, peygamberlerin sıfatlarına benzemeyen alimler, kendini yakıp başkasını aydınlatan mumlara benzerler.

İnsanlara terk-i dünya telkîn eden adamlar,
Kendileri altın, gümüş ve zâhire toplarlar.
Bir âlim ki sadece söz söyler, uygulamaz.
O kişinin sözünün hiçbir tesiri olamaz.
Âlim odur ki hiç kimseye kötülük etmez.
Kendi yapmadığı şeyin sözünü halka etmez.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"İnsanlar öyle bir zamanda yaşayacaklardır ki, İslâm'ın sadece adı, Kur'ân'ın da sadece resmi kalacak; insanların kalplerinde hidâyetten eser kalmayacak; mescidlerini sadece bedenen dolduracaklar; o gün gökyüzünün gölgelediği en şerli varlıklar âlimler olacak ve fitne bu âlimlerden çıkıp yine bu âlimlere dönecektir."*[75]

Fudayl b. Iyâd'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Alimler ve hâfızlar, kıyâmet günü putperestlerden önce hesaba çekileceklerdir."

Bu durumda akıllı biri, bu kötü bilginlerin zâhirî durumlarına aldanmamalı, ne kadar

zayıf bir inanç taşıdıklarına ne kadar bozuk kalpli olduklarına bakarak büyük dersler çıkarmalı, böyle bir yaşantıya sahip kişilerden uzaklaşmalı, hayırlı kişilerin yoluna girmeli ve Allah'ın yolu dışındaki tüm yolları bırakıp Allah'ın dînine sarılmalı; sırât-ı müstakîme varana kadar hakiki tevhîde yapışmalıdır. Vahdette fenâ bularak her şeyden el etek çekip Allah'a yönelenlerin yolu, Allah'ın yoludur.

Artık onu bu yoldan kimse döndüremez; ona hiçbir şey zarar veremez; Allah düşmanlarının şerri ve hilesi onu saptıramaz. Çünkü kim Allah'la beraber olursa, Allah da onunla beraber olur. Artık onun koruyucusu ve yardımcısı Allah'dır. Allah'a bu şekilde sarılmak bütün tarîkat yolcularının kârı değildir. Fakat Allah Teâlâ, kulunun elinden tutup onu murâdına erdirmeye muktedirdir.

Kul sağlam bir talepte bulunursa, kesinlikle reddedilmez. Çünkü "bir şeyi ciddî bir şekilde isteyen mutlaka onu elde eder." Çünkü "kim kapıyı çalar ve ısrar ederse eninde sonunda girer."

Allah Teâlâ cümlemizi şeytanın ve durmadan kötülük emreden nefsin hilelerinden daima korusun. Âmin yâ Müsteân!

---

[75]. *Deylemî*, hadis no: 3448.

MÜSLÜMAN OLARAK CAN VERMEK

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ
﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمٖيعًا وَلَا تَفَرَّقُواۖ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ
اِخْوَانًاۚ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

102. Ey îman edenler! Allah'dan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin.

103. Hep birlikte Allah'ın ipine *(İslâm'a)* sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nîmeti sâyesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.

"Ey inananlar! Allah'dan ona yaraşır biçimde"; yani hakiki bir takvâ ile ve bu takvânın gereklerine göre *" korkun."*

Bu emir, vacibleri îfâ edip haramlardan kaçınma vb. konularda kişiyi bütün gücünü sarfetmek üzere mükellef tutmaktadır. Yani, "Allah'dan gücünüz yettiği kadar korkun." Takvâda o kadar ileri gidin ki, gücünüzün yettiği hiçbir konuda takvâya aykırı davranmayın.

"Ve ancak müslümanlar olarak ölün." Nefislerinize Allah'dan başkasını kesinlikle ortak etmeden nefislerinizi sadece O'na kul edin. Yani, Allah'a boyun eğişinizi tam olarak gerçekleştirmiş ve bu hâl üzere sebât bulmuş olmanın dışında hiçbir hâl ve durum üzerine kesinlikle ölmeyin. Bu ifade, her ne kadar zâhiren böyle bir hâlin dışındaki bir şekilde ölmeyi yasaklamakta ise de gerçekte maksat; İslâm üzere yaşamaya devam etmeleridir.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمٖيعًا وَلَا تَفَرَّقُواۖ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ اِخْوَانًا
ۚوَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ

لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

103. Hep birlikte Allah'ın ipine *(İslâm'a)* sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nîmeti sâyesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.

*"Allah'ın ipi"*nden maksat; İslâm dînî veya Allah'ın kitabıdır.

Âyetteki *"habl"* lâfzı, istiâre yoluyla İslâm veya kitap lafızlarının yerine kullanılmıştır. Çünkü bunların her ikisi de, insanları helakten kurtarma ve matlûba ulaştırmada ipe benzemektedir. Nitekim ayakların kayma ihtimâli olan tehlikeli köprü vs. gibi bir yerden geçerken, bu geçidin her iki yanına bağlanmış bir ipe tutunduğu zaman kişinin korkusu zâil olur. İşte ebedî saâdetin ve Rabb'in rızâsına ermenin yolu da böyle kaygandır. Bu yoldan sapmanın pek çok sebebi vardır. Birçok insanın da ayağı kaymıştır. O halde her kim Kur'ân-ı Kerîm'e; şerîat-i müstakîm'e ve kerem sahibi Allah'ımızın apaçık delillerine sarılırsa, sırat-ı müstakîmde yürümeye muvaffak olur. Nâr-ı cahîme götürecek taşkınlıklardan -tıpkı ipe yapışarak acıtıcı bir azaba dûçâr olmaktan kurtulanlar gibi- emin olur.

"Bölünmeyin" kitap ehli gibi aranızda anlaşmazlığa düşerek haktan ayrılmayın. *"Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın."*

Hani siz câhiliye döneminde birbirinize düşman idiniz, aranızda kin, adâvet ve bitip tükenmez savaşlar vardı. Yani "birbirinize düşman iken size verdiği nîmeti hatırlayın."

Deniliyor ki: Buradaki muhataplar, Evs ve Hazrec kabileleridir. Bunların ataları olan Evs ile Hazrec ana-baba bir kardeş iken çocukları arasında düşmanlık ve dargınlık baş gösterdiği için yüz yirmi sene birbirleriyle savaşmışlar.

Sizi İslâm'a girmeye muvaffak kılarak *"kalplerinizi uzlaştırdı"* da *"O'nun"* bu ısındırma *"nîmeti ile kardeş oldunuz."* Hakk'ın kelâmı üzerinde ittifak eden; birbirinin iyiliğini isteyen; birbirine merhamet eden; Allah için kardeş olma prensibinde birleşip birbirlerini seven, kardeşler oldunuz.

"Siz ateşten bir çukurun kenarında bulunuyordunuz." Yani küfrünüzden dolayı az daha cehennem ateşine düşüyordunuz. Çünkü bu halde iken ölseydiniz, cehenneme düşmüş olacaktınız.

Bu ifade, muhatapların cehenneme düştükten sonraki muhtemel hayatlarını, cehennem çukuruna düşmelerine ramak kalmış bir vaziyette çukurun başında oturuyor olmakla misallendirmektedir.

Allah, sizi müslüman olmaya muvaffak kılarak cehennem çukurundan kurtardı. Allah, size âyetlerinin delâletlerini işte böyle açıklıyor ki yola gelesiniz. Hidâyette sebât edip hidâyetinizin artmasını istediği için açıklıyor.

Allah'ın ipine yapışanlar iki kısımdır. *Birinci grup*: Sûret ehlidir ki bunlar meşrepleri îcâbı amele önem verdikleri için, olayların sebeplerine bağlı kalırlar. *İkinci grup* ise,

mâna ehlidir. Bunlar da meşrepleri îcâbı hâle önem verdiklerinden sebeplere ilgi duymazlar. İşte Allah Teâlâ: ***“Allah’a sımsıkı sarılın, O sizin mevlânızdır.”*** (el-Hacc, 22/78) yani maksudunuzdur, diye bu mâna ehline hitap buyurmaktadır.

Sebeplere bağlananlara ise, Allah Teâlâ: *“Topluca Allah’ın ipine sımsıkı yapışın.”* buyurmaktadır. Hablullah, kendisi ile Allah’a varılan bütün vesîlelerdir. Allah’ın ipine sarılan, iyi ameller ve Hakk’a götüren vâsıtalarla Allah’a yaklaşmış olur. Allah’ın ipine yapışma yok ise, bu mutlaka hem zâhiren hem de bâtınen tefrikaya sebep olur. Zâhiren tefrikaya sebep olur, çünkü; Allah’ın ipine yapışmamak birliğin dağılmasına sebeptir. “Tefrika ve bölücülük yaparak İslâm cemaatinden ayrılan ve fitne çıkartıp toplumu ifsad eden öldürülür.” Bâtınen tefrikaya sebep olur çünkü; Allah’ın ipine yapışmamaktan dolayı ümmetin dağınıklığına sebep olan çeşitli nefsânî temâyüller zuhûr eder. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: *“Ümmetim, yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Kurtuluşta olan fırka ise sadece bir tânedir.”* Ashâb-ı Kirâm: “Yâ Rasûlallah peki, kurtuluşa eren fırka hangisidir?” diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.): *“Benim ve ashâbımın bulunduğu hâl üzere olanlardır.”* buyurmuştur.[76]

Allah Teâlâ, inananlara, önce takvâyı, sonra Allah’ın ipine yapışmayı, üçüncü olarak da nîmetlerini hatırlamayı emrediyor. Çünkü insan davranışları mutlaka ya korku, ya da teşvikle mualleldir. Korku, teşvikten önce gelir. Çünkü zararı ortadan kaldırmak fayda sağlamaktan önce gelir. Nitekim “kalbi temizlemek, süslemekten öncedir.” İşte Allah Teâlâ’nın *“Allah’dan, O’na yaraşır biçimde korkun.”* emri, Allah’ın azabının hafifletileceğine işârettir. Allah Teâlâ daha sonra bu âyeti, kendi dînine sarılma emri ile takip ettirmiş, hemen peşinden de teşvik sözü olan *“Allah’ın size olan nîmetini hatırlayın”* kavlini getirmiştir. Bu durumda akıllı kişinin, Allah’ın emrine boyun eğmesi; hükmüne itâat etmesi; ipine yapışması, dinde ve takvâda tefrikaya düşmemesi gerekir. Takvâ Allah’dan tam anlamı ile korkmaktır. Şu şiiri söyleyen ne kadar güzel söylemiş:

Takvâ ehli olanın dört alâmeti vardır:
Birincisi, şerîat ahkâmını korumak,
İkincisi, eline geçen şeyleri
Fakir ve kimsesiz kişilere bağışlamak,
Üçüncüsü, verdiği söze bağlı kalmak
Dördüncüsü, olana râzı olup kanâat etmek.

Bu şiir, **Şeyh Nasrâbâdî**’nin şu sözü ile aynı mânadadır: “Takvâlının alâmeti dörttür. Şer’î hudûda riâyet; çok fazla gayret; ahde riâyet ve eldekine kanâat.”

Kuşeyrî (rh.a.) şöyle diyor: “Gerçek takvâ, kendiliğinden hiçbir şey ekleyip eksiltmeksizin Allah’ın emri üzere yaşamaktır. Önce “zelle”den sakınmak, ikinci olarak fazladan kaçınmak, sonra bütün dostluklardan korunmak; en son olarak da, bütün zaaf ve illetlerden arınmaktır. Takvâ ile muttasıf olduktan sonra bu takvânın görüntüsünden de

korunabilirsen işte o zaman tam anlamı ile takvâ sahibi olmuşsun, demektir.”

Her kimde mevcûdâttan bir eser kalmış ise, bu kişi şirk-i hafî tarzında şirk koşmaktadır. Henüz, Allah’ı müşâhedenin hakikatine varamamıştır.

Ey Hâfız, dünya ve âhirette huzûr istersen Allah’dan gâfil olma
Hevâsına uyanlara rastladığında ihmâl edip terk et dünyâyı.

Ebû Medyen (k.s.) şöyle diyor: “Bütün himmeti hûrîler ve saraylara mâtuf olanlarla, himmeti, perdeleri kaldırmaya ve Allah’ın huzurunda devamlı kalmaya mâtuf olanlar arasında ne kadar büyük bir fark vardır. Hakikat ayakları ile hareket ederek, ilâhî cezbelerle Allah’a yürüyen ve tevfîk-i ilâhî kanadı üzerinde; rabbânî sıfatların tecellîsi ile uçanlara ne mutlu!”

Sehl (r.a.) şöyle diyor: “Kulun, Mevlâ’sından başka hiç kimsesi yoktur. Kulun en güzel hâli, isyan ettikten sonra tekrar Mevlâ’sına yönelmesidir. Kul: “Yâ Rab, günahımı ört” der. Allah Teâlâ, günahını örtünce, Yâ Rab, tevbemi kabul buyur, der. Kabul edince, “Yâ Rab, beni muvaffak kıl da güzel ameller işleyeyim” der; bu amelleri işleyince, “Yâ Rab beni muvaffak kıl ki ihlâslı olayım” der. İhlâslı davranınca da, “Yâ Rab, bu amellerimi kabul buyur” der. Öyle ise akıllı kişi, bu sapasağlam ipe yapışmalıdır.”

---

[76]. *Ebû Dâvûd*, Sünnet, 1; *Tirmizî*, Îmân, 18.

HAYRA ÇAĞIRAN TOPLULUK

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمُنْكَرِ ۜ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۜ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ۙ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَاَمَّا الَّذِينَ
اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ ۠ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا
كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ
اللّٰهِ ۜ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۜ
وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْماً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ ۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ۟ ﴿١٠٩﴾

104. Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

105. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.

106. Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü *(düşünün.)* İmdi, yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! *(denilir)*.

107. Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti içindedirler; orada ebedî kalacaklardır.

108. İşte bunlar, Allah'ın, sana hak olarak okuduğumuz âyetleridir. Allah hiç bir kimseye haksızlık etmek istemez.

109. Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İşler, dönüp dolaşıp Allah'a varır.

"İçinizden hayra" yani dînî ve dünyevî olarak iyiliğinize olan şeye *"çağıran, iyiliği"* şerîatın ve aklın güzel bulduğu şeyleri -ki bunlar Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davranışlardır- *"emredip kötülükten"*; yani şerîatın ve aklın çirkin bulduğu şeylerden -ki bunlar da ilâhî emir ve yasaklara ters düşen davranışlardır- *"meneden bir topluluk olsun",* bir topluluk bulunsun.

İşte bu kâmil sıfatlarla muttasıf olanlar kurtuluşa erenlerdir. Tam kurtuluşa erenler yalnızca bunlardır.

Dâvet mükellefiyetinin ümmetin bazısına isnâd edilmesine rağmen, hitabın tüm ümmete yöneltilmesi bu dâvetin farz-ı kifâye olduğunu, fakat herkese vacib olduğunu

belirtmek içindir. Yalnız bu vaciblik, bir kısım müslümanın îfâ etmesi ile diğerlerinden sâkıt olur. Bu vazifeyi hiç kimse îfâ etmezse bütün müslümanlar günahkâr olur. Ama tüm müslümanların bunu ferd ferd îfâ etmesi gerektiği için değil. Dâvetin ümmetin bazı ferdlerine isnâd edilmesinin bir sebebi de, bu dâvetin, ancak Allah Teâlâ'nın hükümlerini; muhtesibliğin mertebelerini ve bu hükümlerin nasıl îfâ edileceğini bilen âlimlerin üstlenebileceği kadar büyük, önemi hâiz bir iş olmasıdır. Çünkü tüm bu inceliklerden habersiz olan bir câhil, olabilir ki mârûfu nehyedip münkeri emreder. Ola ki, bir konuyu kendi mezhebine göre bilir, öteki müslümanın mezhebine göre bilmez de onu münkerden menetmeye kalkar.

Böyle biri, yumuşak davranması gereken bir yerde katı; katı davranması gereken yerde ise yumuşak davranabilir. Öyle meneder ki, onun bu men'i bu kişinin o harekette daha berdevam olmasına sebep olur. Ya da cellatlar ve gardiyanlar gibi, kendilerine nehyin beyhûde olacağı kişileri menetmeye kalkar.

"Sizden" anlamına gelen *"min"* harfinin teb'îzıyye değil de beyân için olması hâlinde; *"Hayra çağıran ... bir ümmet"* ifadesi, dâvetin farz-ı ayn olmasını gerektirmez. Çünkü, herkesi muhâtap alarak sâbit olmuş bulunan cihâd bile farz-ı kifâyedir.

Hz. Peygamber (s.a.)'in minberde iken "en hayırlı insan kimdir?" diye sorulunca şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: *"Mârûfu en çok emreden; münkeri en çok meneden, Allah'dan en çok korkan ve akrabalık hukûkuna en riâyetkâr davranandır."*[77]

Hz. Peygamber (s.a.) bir hadîsinde şöyle buyurmaktadır: *"Kim mârûfu emredip münkeri menederse o; yeryüzünde Allah'ın, peygamberin ve Allah'ın kitabının halîfesidir."*[78]

Huzeyfe (r.a.)'nin şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "İnsanlar ileride öyle bir zamanda yaşayacaklar ki, iyiliği emredip münkeri meneden mü'min, onlara eşek leşinden daha tiksindirici gelecek."

Süfyân Sevrî (rh.a.)'nin şöyle dediği rivâyet edilir. "Herhangi bir kişi, komşularına sevimli geliyor; arkadaşları tarafından övülüyorsa, hakkı her yerde söylemek gibi bir kaygı taşımadığı için bilin ki o ikiyüzlünün tekidir."

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *"Allah'ın hudûduna (emirlerine karşı) gevşek davrananlarla, onlara riâyet edenlerin durumu; gemideki yerleri konusunda kur'a çekerek kimi geminin güvertesine düşen, kimi de geminin en alt kısmına düşen insanların durumuna benzer.*

Geminin altındakiler, üstündekilerden su almak üzere güverteye çıkarlar, fakat güvertedekiler, bunlardan rahatsız olurlar. Aşağıdakiler de ellerine balta alıp geminin altını delmeye başlarlar.

Yukarıdakiler, aşağıya gelip: "Ne yaptığınızı sanıyorsunuz siz?" derler.

Aşağıdakiler: "Ne yapıp edip su bulmamız lâzımdı, siz ise bizden rahatsız

oldunuz...” derler.

Yukarıdakiler, aşağıdakilerin ellerinden tutsalar hem onları hem de kendilerini kurtarabilirler; “Ne yaparsanız yapın” diyerek bıraksalar, hem onları hem de kendilerini helâk ederler.”[79]

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor: *“İnsanlar bir münker gördüklerinde onu değiştirmeye çalışmazlarsa, Allah’ın hepsini birden azaba dûçâr etmesi çok yakın, demektir.”*[80]

Hz. Peygamber (s.a.) yine şöyle buyuruyor: *“Kıyâmet günü ümmetimden bir grup insan, kabirlerinden Allah’ın huzûruna domuz ve maymun sûretinde götürülürler. Bunun sebebi, mâsiyet işleyenlere yumuşak davranmaları ve güçleri yettiği halde bunlardan, kötülüğü menetmemeleridir.”*

Bu durumda, insanlara gevşek davranma (müdâhene) hissinin zâil olması için, nefsi sabra hazırlamak, alâkaları azaltmak ve insanlardan bir şey beklememek gerekmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *“Bir şehir ahalisi, o şehirde ameli peygamberlerin ameline benzer on sekiz bin kişi olduğu halde, tamamen azaba dûçâr olmuştur.”* Ashâb-ı Kirâm “nasıl olur, yâ Rasûlallah?” diye sorunca Hz. Peygamber cevâben: *“Bunlar Allah için kızmaz, mârûfu emredip münkeri menetmezlerdi.”* buyurmuştur.[81]

Mârûfu emretmenin gereklilik derecesi, emredilen mârûfa bağlıdır: Emredilecek olan mârûf vacib ise, bunu emretmek de vacib, mendûb ise bunu emretmek de mendûbtur.

Münkeri menetmek ise, hangi münker olursa olsun vacibtir. Çünkü bütün münkerler *“kubh”* ile muttasıf oldukları için bunların hepsini terketmek vacibtir. Bu vaciblik, aklî ve naklî delillerle bilinir. Bazılarına göre ise sadece nakil yoluyla bilinir.

Nehyedilen şeyi bildikten sonra bunu menetmenin şartı, nehyedilen şeyin vukû bulmamış olmasıdır. Çünkü vukû bulan bir şeyin menedilmesi, güzel olmaz. Bu duruma uygun düşen davranış, bu kişiyi menetmek değil, zemmetmektir. Eğer zann-ı gâlibiniz o kişinin mâsiyete yine düşeceğini kestirebiliyorsa bu takdirde yapılacak iş, bu mâsiyeti tekrarlamasını engellemektir. Meselâ; içki içen birinin, şarap içmek üzere şarabı ve mezeleri hazırladığını görmeniz gibi. Ayrıca kötülükten meneden, davranışıyla o kişiye büyük bir zarar ilişmeyeceği konusunda zann-ı gâlib sahibi olmalıdır.

Münkerden nehyetmenin âdâbı nedir? diye sorulacak olursa şöyle deriz: Önce kolaylık yolu seçilir, bu fayda vermez ise peyderpey zorlama yoluna gidilir. Çünkü bu davranışımızın temel maksadı, münkeri önlemektir. Nitekim Cenâb-ı Hak önce ***“aralarını ıslâh edin”*** buyuruyor, ondan sonra (uzlaşmayana karşı) ***“savaşın”*** diye emrediyor. (el-Hucurât, 49/9)

Kötülüğü menetmesi gerekenler, bu işi becerebilecek özellikte olan ve tüm şartları hâiz bulunan bütün müslümanlardır.

Alimler “birinin namazı terkettiğini gören her müslümanın bu kişiyi uyarmasının vacib

olduğu" konusunda hemfikirdirler. Çünkü namazı terketmenin çirkin bir davranış olduğu herkesin mâlûmudur.

Mâsiyet işleyeni uyarmanın savaş boyutuna vardırılmasında ise insiyatif devlet başkanı ve ve diğer yetkililerdedir. Çünkü onlar devlet yönetimini daha iyi bilirler ve her türlü imkâna sahiptirler.

Dersen ki: "Peki mârûf kimlere emredilir; münker kimlerden nehyedilir?" Şöyle cevap veririz: Mükellef olan herkese... Mükellef olmayanlar ise, ancak başkasına zarar verdiklerinde menedilir. Çocuklar ve deliler gibi. Ayrıca, alışmasınlar diye çocuklar da haramlardan menedilir. Nitekim, alışsınlar diye çocuklara namaz emredilmektedir. Mâsiyet işleyenin de, başka mâsiyet işleyeni o işten menetmesi vacibtir. Çünkü bu mâsiyeti terketmesi vacibtir. Kötülüğü menetmesi de vacibtir. Ancak, menetme ve kötü davranma fiillerinden birini terketmekle diğerinin vacibliği sâkıt olmaz.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Allah Teâlâ şüphesiz ki bu dînî, fısk-u fücûr ehli ile kuvvetlendirecektir."*

"Kendinizi unutup da iyiliği insanlara mı emrediyorsunuz?" (el-Bakara, 2/44) âyetindeki azarlama, kendilerini unuttukları içindir, yoksa iyiliği emrettikleri için değil. Selef-i sâlihîn'in şöyle dediği rivâyet edilir: "Kendiniz yapmazsanız bile, hayrı emredin."

Bir sahâbîden şöyle rivâyet ediliyor: "Bir kişi gördüğü bir münkeri menedemiyorsa, üç defa şöyle desin: "Allah'ım bu münkerdir." Bunu yaptığı zaman, üzerine düşeni yapmış olur."

Eğer elinden münkeri nehyetme gelirse,
Sana elsiz, ayaksız kişiler gibi oturmak yakışmaz.
Eğer elinde ve dilinde bunu yapacak gücün yoksa,
İnsanlara kalp ile himmetle adamlığını göster.

Kişi münkeri eliyle ve diliyle değiştiremediğinde hiç olmazsa buna kalbi ile buğzetsin. Çünkü kişiler mertliği himmette görürler ve defedemedikleri şeyleri defetme husûsunda Allah'a yalvarırlar.

Hayra, sözle değil, fiille dâvet edenler; iyiliği emredip kötülükten menedenlerdir. Bunlar, iyiliği emredip de kendileri yapmayanlar için vârid olan tehditten kurtulanlardır. **Üsâme** (r.a.)'nin Hz. Peygamber (s.a.)'den rivâyet ederek söylediği şu sözler buna delâlet eder. Üsâme (r.a.) şöyle diyor: Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Adam, kıyâmet günü itile kakıla getirilip cehenneme atılır. Bağırsakları ateşe koyulur. Eşeğin değirmen taşını çevirdiği gibi o adam da bağırsaklarını çevirir. Cehennemlikler, adamın etrafına toplanıp: "Ey filân, nedir bu hâlin? Bize mârûfu sen emretmez, münkerden sen menetmez miydin?" derler. Adam: "Evet ben mârûfu emrederdim, ama kendim yapmazdım." der.[82]

Hakiki hayra çağıranlar tasavvuf ululları ve mâneviyat pîrleridir. Çünkü mutlak hayr insanın Hakk'ı bilme ve O'na varma konularındaki mertebesine göre elde ettiği mutlak kemâldir. Hz. Peygamber (a.s.)'deki kemal gibi. Allah'ı bilmeyen hayrı ne bilir?

Kendisi ile mutlak doğruya ulaşılan şey izâfidir. Dâvet edilen hayr; ya Hak'tır ya da Hakk'a ulaşma yoludur.

"Mârûf": Hakk'a yaklaştıran her şeydir. *"Münker"* de: Hak'tan uzaklaştıran her şeydir. Tam bir tevhid ve istikamet üzere yaşamayan hiç kimse, hayra dâvet etme makamında değildir. Çünkü, istikamet üzere olmayan, ne kadar muvahhid olursa olsun, ola ki hadd-i zâtında münker olduğu halde kendisine göre mârûf olan bir şeyi emreder. Yine ola ki, kendisine göre münker olup da hadd-i zâtında mârûf olan bir şeyi meneder. Cem makamına ulaşıp, Hak ile olan beraberliğinden dolayı halkı göremeyenler gibi. Bunlar da çoğu kez haramı helal; helali haram sayarlar. Bunlar, ehl-i hicâb ve mutlak kurtuluş erleridir. Bunlar, kendilerinden perde kalkmış kişilerdir; Allah'ın yeryüzündeki halifeleridir. Allah Teâlâ, cümlemizi hakiki hâlin bilgisine ulaştırsın. Müteâl varlığına; aşkın katına ulaşma şerefine nâil eylesin.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

105. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.

"Dağılıp ihtilâf edenler" Tevrat ve İncil ehlidir. Çünkü yahûdîler de hıristiyanlar da çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Meylettikleri değersiz dünya metâı karşılığında hakkı söyleyen âyetleri gizleyip tahrif ederek, gerçek dışı eserler yazmak sûretiyle ihtilâfa düşmüşlerdir.

İmam Fahreddin Râzî, diyor ki: "Kitap ehli, büyük âlimlerinden her birinin bir şehirde başkan olması ile bedenen dağılmışlar; sonra bunlardan her birinin, kendisinin hak üzere ötekilerin ise bâtıl üzere olduklarını iddiâ etmesi ile ihtilâfa düşmüşlerdir.

Doğruyu söylemek gerekirse, zamanımızın bir çok âliminin de aynı sıfatları taşıdığını söylemek lâzımdır. Allah'dan afvü mağfiret dileriz."

"Kendilerine" hakta birleşip tek yumruk olmayı gerektiren ve hakkı açıklayan *"açık deliller"* âyetler *"geldikten sonra dağılıp ihtilâf edenler gibi olmayın."*

"İşte onlar için "bu ayrılıkları yüzünden âhirette hiç kesintiye uğramadan devam edecek olan" *büyük bir azap vardır."*

Allah Teâlâ, bu ümmete, mârûfu emredip, münkeri meneden kişiler olmalarını emrediyor; bu da ancak mârûfu emreden kişinin zâlim ve zorbalara karşı bu teklifi yürürlüğe koyabilecek güçte olmasıyla mümkündür. Bu güç ise, ancak din ve hak ehli olanlar arasında muhabbet ve ülfet oluştuğu zaman mümkün oluyor. Şüphesiz bütün bu

sebeplerle Allah Teâlâ, tefrika ve ihtilâftan sakındırıyor ki tefrika ve ihtilâf, bu teklifi yürürlüğe koyma husûsunda ulemânın aczine sebep olmasın.

Bu durumda mü'minlere düşen; tek bir yol, tek bir kelime üzerinde birleşip bir öndere tâbi olmaları; kendi huy ve karakterlerinin îcâbı üzere hareket etmemeleridir. Eğer, kendisine uyarak tüm görüş, hayat ve inançlarının birleşebileceği, âhiretin dünyadakinden daha açık bir şekilde zuhûr eden hissedilir bir şey olduğu husûsunda ittifak edebilecekleri Hz. Peygamber (s.a.) ve ona tâbi olanlar gibi Allah'a basîretle dâvet edecek bir önder veya rehberleri yoksa, dağılmışlardır, paramparçadırlar. Kuzunun kurda yem oluşu gibi, bunlar da şeytana yem olurlar. Allah Rasûlüne tâbi olanlar ise Allah Teâlâ'ya sevip itâat eden, âdet ve heveslerini basîret üzere kılan, dünyada hakka dâvet derecelerine sahip kılınan kimselerdir.

Bu sebepledir ki Emîrü'l-Mü'minîn **Hz. Ali** (r.a.) şöyle buyuruyor: "İnsanlara iyi ya da günahkâr, mutlaka bir lider lâzımdır. Hz. Peygamber (s.a.), iki veya daha fazla kişiyi herhangi bir şey için gönderdiği zaman, mutlaka ikisinden birini diğerine başkan yapar ve ötekilere ona uyup itâat etmelerini emrederdi. Tâ ki, her konuda görüş birliğine varılsın. Aksi takdirde anarşi çıkar. Din ve dünya işleri karışır, dünya ve âhiretin nizamı bozulur."

Nitekim Hz. Peygamber buyuruyor ki: *"Cemaattan bir karış miktarı ayrılan, cennet rahatını göremez."*[83] Hz. Peygamber yine; *"Allah'ın eli cemaatle birliktedir."*[84] buyurmuştur. Çünkü şeytan tek kişiye musallat olur, ama iki kişiden bile korkup uzaklaşır.

İnsan toplulukları akla itâat edip kalbin başkanlığında zabt-u rabt altına girmez ise, düzenlerinin nasıl bozulacağını; kendilerini dünyada da âhirette de hüsrana uğratacak olan dağınıklık ve fesâda nasıl dûçâr olacaklarını herkes bilmektedir.

"Bu benim dosdoğru olan yolumdur. Ona uyun. Başka yollara uymayın. Onlar sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara ayırır, uymayın." (el-En'âm, 6/153) âyet-i kerîmesi nâzil olduğunda Hz. Peygamber (s.a.) bir çizgi çizmiş ve *"İşte bu, doğru yoldur."* buyurmuş. Sonra bu çizginin sağına soluna bir sürü çizgiler çizmiş ve şöyle buyurmuş: *"Bunlar da birtakım yollardır ki her yolun başında o yola çağıran bir şeytan vardır."*[85]

Bütün bu bilgiler ışığında, aklı başında olanlar, tevhid yoluna girmeli, onun gereklerine ve hukûkuna riâyetkâr olmalıdır. Akıllı olanların şeytanın yollarından ve bu yollara girmeye vesîle olacak sebeplerden de uzak durması îcâb eder.

Hz. Peygamber (s.a.): *"Ben insanlarla savaşmakla emrolundum."* diye başlayan bir hadisini, *"maamafih hesapları da Allah'a kalmıştır."* cümlesiyle bitirmiştir.[86]

Hz. Peygamber (s.a.) *"Hesapları Allah'a kalmıştır."* lâfzı ile kendisinin, insanların tevhid kelimesini inanarak söyleyip söylemediklerini bilemeyeceğini belirtmek istemektedir.

Müşriğin tevhid yolunda yürümediği ortadadır. O, varlık yolunda yürümektedir.

Allah'ın hiçbir sıfatı bulunmadığını söyleyenlerin (Muattıla) de vücûd yolunda yürümedikleri âşikârdır. Müşrik, burada, Allah'ı tek kabul etmemektedir. Dolayısıyla mevkıften cehenneme kadar tüm cehennemliklerle ve Muattıla ile beraberdirler. Münâfıklar ise böyle değildir. Onların cennete ve oradaki nimetlere mutlaka bakıp tama' etmeleri sağlanacaktır. Çünkü onların cennetten nasipleri bu kadardır. Sonra da cehenneme götürüleceklerdir. Bu, Allah'ın adâletindendir. Hepsi amellerine göre karşılık göreceklerdir.

Dünyadaki sırât-ı müstakîm de şer'i şeriftir. Namazlarımızın her rekatında; *"Yâ Rab bizi sırât-ı müstakime ilet!"* diye duâ ediyoruz. Bu sırat da kıldan ince kılıçtan keskindir; ancak ilim ve keşf ile zâhir olur.

Hz. Ali (k.v.) şöyle buyuruyor: "Perde kalksaydı Allah'ın varlığına olan kesin inancım yine de artmazdı."

Artık her kim sağlam şerîata, Kur'ân-ı Mübîn'e sımsıkı bağlanır, sırât-ı müstakîmde yürür ve can yakıcı bir azaba dûçâr edecek olan tefrikadan uzak durursa ona, âhirette ne hesap olacaktır ne de sırat. Bilakis o, ebedî nîmetler içinde peygamberler ve velîlerle beraber yaşayacaktır. Kim de günahları irtikâb ederek dünyada şerîatten saparsa, âhirette de ayağı kayacaktır. Çünkü dünyada kör olan, perdeli olan ve vuslat bulamayan, âhirette de aynı olacaktır. Böyle bir âkıbetten Allah'a sığınırız.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Sırat köprüsünden ayağı kayanlar pek çoktur. Bunların çoğu da kadınlardır."*[87]

Hz. Peygamber (s.a.) yine şöyle buyuruyor: *"Cehennemi ve cehennemliklerin çoğunun kadınlar olduğunu gördüm. Bunun sebebi, kadınların çokça lânet etmeleri, hayat yoldaşlarına nankörlük etmeleridir. Bütün ömrünüz boyunca onlara iyilik etseniz de sonra bir gün sizden bir şey görseler hemen: "Senden zâten ne hayır gördüm ki" derler."*[88]

Âhirette kadınların ayaklarının nasıl kaydığına bakın. Bunun tek sebebi, amel ve îtikâdları ile dünyada sırattan, yani şerîat köprüsünden sapmış olmalarıdır. **Câmi** ne kadar güzel söylemiş:

Kadın, akıl ve din cihetinden eksiktir.
Onu aslâ kemal ehli olarak görme.
Kötü tabîatlı olan kadına ise hiç itibar etme!
Eğer iyi tabîatlı ise yine de güvenme.

Ey âciz kul, bu geniş açıklamalara vakıf olduğuna göre artık peygamberlere ve insân-ı kâmillere uyma yoluna girip izlerince gitmeye çalış. "Yakîne ulaşmış bir şeyhin eteğine yapış. Belki Allah'ın izniyle bu şeyh, dağınık vaziyetteki hâlini toparlar, vuslatsızlığına bir çâre bulur. Çünkü bilinmeyen bir yolda mutlaka bir mürşidin rehberliğine ihtiyaç vardır. Aksi takdirde helâk kaçınılmazdır.

Allah Teâlâ cümlemizi hilâf ve ihtilâftan korusun, hayırlı selefimiz olan meşâyıhın

yoluna koysun ve ölünceye kadar bu yoldan ayırmasın, fazl-u kemal sahibi kişilerle haşreylesin.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ
أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾

106. Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü *(düşünün.)* İmdi, yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! *(denilir).*

Yani ey inananlar, birçok yüzün ağardığı, birçok yüzün de karardığı günü hatırlayın. Yüzlerin ağarması ve kararması yüzlerde sevinçten hâsıl olan bir parlaklık zuhûrundan ve korku emâresi görülmesinden kinâyedir. İstediğini kazanan ve emeline nâil olan birine: "Sevindi" mânasına "yüzü ağardı" denir. Başına istenmedik bir olay gelen birine de "rengi atmış ve görüntüsü değişmiş, ya da rengi kararmış" denir.

Bu kelimelere yukarıda anlatıldığı gibi kinâye mânası verirsek âyetin anlamı şöyle olur: Kıyâmet günü, mü'mine dünyada iken işlemiş olduğu bütün amelleri gösterilir. Eğer bu davranışlar hasene, iyilik cinsinden ise mü'min, Allah Teâlâ'nın nîmet ve fazlından dolayı sevinir. Kâfir ise çirkin amellerini görünce, gam ve kederi şiddetlenir.

İkinci bir görüş olarak yüzlerin ağarması ve kararmasının gerçek mânada kullanıldığı söylenmiştir. Böylece, ehl-i hak, yüzlerinin ve amel defterlerinin beyazlığı, ciltlerinin parlaklığı, önlerinde ve sağ taraflarında bir nur bulunması ile işâretlenir; ehl-i bâtıl ise, bütün bunların zıddı ile vasıflanmaktadır. Ağarma ve kararmanın hakiki mânada yüzlerinde ortaya çıkışının hikmeti şudur: Saîd olanlar, kavimleri, kendilerinin ehl-i saâdetten olduğunu bildikleri için sevinç duyarlar. Cenâb-ı Hak bu husûsu şöyle bildirir: ***"Keşke milletim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrâma mazhar olanlardan kıldığını bilseydi."*** (Yâsîn, 36/26, 27). Cehennemlik olan şakîler ise, saidlerin aksine büyük bir üzüntü duyarlar.

"Yüzleri kararanlara: "İnandıktan sonra inkâr mı ettiniz?" denilir. Bu kişilerden maksadın, ehl-i kitap olduğu açıktır. 'İnandıktan sonra inkâr etmeleri' ise, Hz. Peygamber'in, risâletinden önce onun peygamberliğine inanırken, daha sonra bunu inkâr etmeleridir. Bu kişilerden maksat, bütün kâfirler de olabilir. Çünkü "mîsâk günü" tevhîdi ikrâr ettikten sonra dünyada inkâr etmişlerdir.

Kur'ân'ı ve Hz. Muhammed'i inkâr etmeniz sebebiyle büyüklükle vasfedilen *"azabı tadın, denir."*

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾

107. Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah’ın rahmeti içindedirler; orada ebedî kalacaklardır.

*“Rahmet”*ten maksat, cennet ve ebedî olarak istifade edilecek nîmetlerdir. Bunlara rahmet denmesinin sebebi, bir mü’min bütün hayatını ibadât ve tâat ile geçirse bile yine de Allah’ın rahmeti olmadan cennete giremeyeceğine dikkat çekmektir.

“Orada sürekli kalacaklardır.” Sanki “orada nasıl kalacaklar?” diye bir soru soruluyor. Cevâben “orada sürekli kalacaklar, ne ölecekler, ne de başka bir yere gideceklerdir.” deniliyor.

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

108. İşte bunlar, Allah’ın, sana hak olarak okuduğumuz âyetleridir. Allah hiç bir kimseye haksızlık etmek istemez.

“İşte onlar” ifadesi; iyileri nimetlendirme, kâfirleri de azaba dûçâr etme konularına da şâmil olan âyetlere işaret etmektedir. *“Allah’ın âyetleridir.”* Yâ Muhammed! Cebrâil vasıtasıyla onları sana okuyoruz. Bu âyetleri hak ile okuyoruz, ya da “hiçbir hükümde iyi davrananların sevabını eksiltmek, kötü davrananın cezasını artırmak yahut günahsız olarak cezalandırmak gibi bir zulüm şâibesi taşımayan bilakis yaptığı vâd ve tehditler gereği herkesin amelinin karşılığı eksiksiz olarak verilen hak ve adâletle dolu olan âyetleri okuyoruz.” demektir.

“Allah, âlemlere”; hiçbir yaratığına, çok az bile olsa *“zulmetmek istemez.”* Nasıl zulmetsin ki, zulüm başkasının mülkünde tasarrufta bulunmaktır. Oysa Allah Teâlâ, kendi mülkünde tasarrufta bulunmuş olacaktır. Yahut zulüm bir şeyi olması gereken yerin dışında bir yere koymaktır. Bu da bazen, hak kazanmış birine hakkını vermemekle olur, bazen de yapmaması gerektiği halde yasaklanmış bir şeyi yapması ile olur. Bunların hiçbiri Cenâb-ı Hak için düşünülemez ki O’nun zulmetmesi mümkün olsun. Çünkü, hiç kimsenin hiçbir hakkı yoktur ki Allah bunu vermediği için zulmetmiş olsun. Yine O’na hiçbir şey yasaklanamaz ki o şeyi yaptığı için zâlim olsun. Bilakis Allah Teâlâ; her şeyin mutlak sahibidir. O’nun bütün fiilleri, mahz-ı hikmet ve adâlettir.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾

109. Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ındır. İşler, dönüp dolaşıp Allah’a varır.

“Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah’ındır.” Sahiplik, yaratma, diriltme, öldürme, mükâfatlandırma ve cezâlandırma gibi hususlarında kesinlikle hiçbir şeyin

ortaklığı söz konusu olmaksızın göklerde ve yerdeki tüm mahlûkat sadece Allah'a âittir. Âyette cansızlara ait (mâ - ما -) lâfzının kullanılması, ya tağlib yoluyla akıllı olmayanların akıllılar kabilinden görülmesi, ya da Allah'ın büyüklüğünü beyân makamında akıllıların akıl taşımayanlar mertebesine indirilmesi sebebi ile hakirliklerini göstermek içindir.

"Bütün işler," yani kâinattaki yaratıkların işleri Allah'a ortak veya; Allah'dan bağımsız olan başkalarına değil, ancak *"Allah'a,"* yani sadece Allah'ın hüküm ve kazâsına *"döndürülür."* O da hiçbir kimsenin herhangi bir tesiri olmaksızın kendi vaad ve tehditlerine göre amellerinin karşılığını verir.

Denirse ki: Bütün işlerin Allah'a dönmesi, Allah'dan gelmiş olmakla mümkündür. Oysa bunlar Allah'dan gelmemiştir ki O'na dönecek olsunlar?"

Şöyle deriz: Bütün işlerin helâk olmaları ve yeniden iâde edilmeleri Allah'dan olduğu için, "Allah'dan gelmiş" olarak değerlendirilmeleri mümkündür. Çünkü mahlûkatın bir kısmı çekip çevirme kabilinden bu işlerin dünyevî sahibi sayılabilir, ancak kıyâmette bunların tamamı Allah'ın olacaktır.

Âyette işaret edildiğine göre *"Kıyâmet günü, yüzleri ağaranlar"*, bugün Allah'ın emirlerine uyarak cem duygusu ve îman nûru ile kalpleri ağaranlardır. O gün yüzleri kararanlar ise bugün küfr, tefrika ve Allah'ın emirlerine karşı çıkmaları yüzünden kalpleri kararanlardır. Böyle olmasının sebebi; yüzlerin, kalplerin rengi ile haşredilecek olmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ; ***"Gizliliklerin ortaya çıkacağı gün"*** (et-Târık, 86/9) buyurmaktadır. Yani, kalplerde olanların görünen âzâlarda ortaya çıkacağı gün demektir.

Dışı altın yaldız, içi bakır olan şeyi ateşe atarlar ki,
O altın mı, yoksa bakır mı ortaya çıksın.

"Yüzleri kararanlar ise" onlara şöyle denir: *"İnandıktan sonra inkâr mı ettiniz?"* Bunlar, Allah'a doğru seyretmekte iken nefis çölünde kalarak heveslerinin sarhoşluğuna tâbi olup gerisin geri dönen erbâb-ı taleptir (müridlerdir).

"Küfrünüz" yani hakkı bâtıl ile örtmeniz, bâtılın peşinde koşarken haktan yüz çevirmeniz, hicrân ateşi ve dünyevî ayrılıkla muazzeb olmanız *"sebebiyle tadın azabı."* Fakat siz bu hicrân azabını tadamazsınız. Çünkü insanlar uyumaktadır. Uyuyan biri, uyanıncaya kadar yaranın acısını duymaz. İnsanlar ölünce uyanırlar ve Allah'dan yüz çevirmenin, O'ndan uzak kalmanın acısını o zaman duyarlar.

"Yüzleri ağaranlar ise," bunlar; her haliyle rahmet olan bir beraberlik (cem'iyyet) içindedirler. Bu da; dünyada Allah'la beraber olmak, ahirette ebedî cennet yurdunda kalmaktır. Çünkü insan, yaşadığı şekilde ölür; öldüğü şekilde de haşredilir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kul öldüğü şekilde diriltilir."[89]

Yine o şöyle buyurur:

"Kim sarhoş olarak ölürse, ölüm meleği ile sarhoş olarak karşılaşır; münker ve nekir ile sarhoş olarak karşılaşır; kıyâmet günü de kandan başka yiyeceği ve içeceği olmaksızın, içinde, kan akan bir pınar bulunan "sekrân" adlı cehennemin ortasındaki büyük hendeğe yine sarhoş olarak gönderilir.[90]

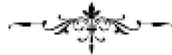
Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Cebrâil bana bildirdi ki, Lâ ilâhe illâllah lafzı, müslümana, ölümü esnasında, kabrinde ve kabrinden çıkarıldığında yoldaşlık eder. Yâ Muhammed! Başlarından toprakları silkeleyerek kabirlerinden çıkarıldıklarını keşke görebilseydin. Bazıları Lâ ilâhe illâllah ve el-hamdü lillah diyor; yüzleri sevinçten parıldıyor; bazıları ise, yüzleri kapkara bir şekilde:* ***"Allah'a karşı aşırı gitmemden ötürü bana yazıklar olsun."*** (ez-Zümer, 39/56) diye bağrışıyor.

Hz. Peygamber yine şöyle buyurur: *"Ölü için bağırıp çağırarak ağıt yakmak câhiliye âdetlerindendir. Bu şekilde ağıt yakan kadınlar ölmezden evvel tevbe etmezlerse, kıyâmet günü, üzerlerinde katrandan gömlekler olduğu halde diriltilirler, sonra da üzerlerine cehennem korundan bir zırh geçirilir."*[91]

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle bir âyet-i kerîme vardır: ***"Fâiz yiyenler, (kabirlerinden) ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar."*** (el-Bakara, 2/275)

Ehl-i te'vîl, âyeti tefsir sadedinde şöyle diyor: Mahşerdekilerin yanında onları rezîl rüsvây etmek ve cezalandırmak için deli gibi diriltilirler. Allah Teâlâ, fâiz yiyenleri belirgin bir alâmetle diriltecektir. Şöyle ki fâizin karınlarını devamlı büyütmesini sağlayacak, bu da onları müthiş hantallaştıracaktır. Böylece, kabirlerinden çıkarlarken kalkmaya çalışacaklar, ama karınlarının büyüklüğünden ve ağırlığından dolayı yere düşeceklerdir.

Allah Teâlâ'dan dünyada da âhirette de tüm günahlarımızı gizlemesini niyaz ederiz. O, bütün fiil ve davranışların en sâlih olanlarını yapabilmemizi sağlayacak yegâne varlıktır.

---

[77]. *Müsned*, VI, 432.
[78]. *İbn Hacer,* Kâfî, II, 397.
[79]. *Buhârî,* Şehâdât*,* 30.
[80]. *İbn Mâce,* Fiten*,* 20.
[81]. *Irâkî,* Muğnî*,* II, 310.
[82]. *Buhârî,* Bed'ü'l-Halk, 10; Müslim, Zühd*,* 51.
[83]. *Râmûzu'l-Ehâdis,* II, 431.

[84]. *Tirmizî,* Fiten, 7; *İbn Mâce*, Fiten, 8.
[85]. *Müsned,* I, 435, 465.
[86]. *Buhârî,* Îmân, 17.
[87]. *Irâkî,* Muğnî, IV, 525.
[88]. *Buhârî,* Îmân, 21; *Müslim,* Îmân, 132; *Tirmizî,* Îmân, 6.
[89]. *Müslim,* Cennet, 83.
[90]. *Suyûtî,* ed-Dürrü'l-Mensûr, III. 182.
[91]. *Müslim,* Cenâiz, 29.

EN HAYIRLI ÜMMET

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِۜ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْۜ
مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًىۜ
وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ۠ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ
عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُٓوا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ
وَبَٓاؤُ۫ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا
يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّۜ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا
وَكَانُوا يَعْتَدُونَ۠ ﴿١١٢﴾

110. Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız.

111. Onlar *(ehl-i kitap)* size, incitmekten başka bir zarar veremezler. Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine yardım da edilmez.

112. Onlar *(yahûdîler)* nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların *(mü'minlerin)* himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet *(damgası)* vurulmuştur; Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkûm edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Bu da, onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır.

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz." Yani, insanların maslahat ve menfaati için ortaya çıkarılmış bir ümmetsiniz.

"İyiliği emreder, kötülüğü menedersiniz." Bu cümle, ümmetlerin en hayırlısı olma sebebinin açıklandığı bir başlangıç cümlesidir. Sanki şöyle denmiş oluyor: Ümmet-i Muhammed'in en hayırlı ümmet oluşunun sebebi bu övgüye lâyık hasletlerdir. Maksat, hayırlı oluşlarının illetini açıklamaktır. "Zeyd, cömerttir, insanları doyurur, giydirir" sözümüzde olduğu gibi. Çünkü: Bir hükmü, bu hükme uygun bir vasıfla beraber zikretmek, bu vasfın hükmün sebebi olduğunu gösterir.

Peygamber, kitap, hesap ve ceza gibi îman edilmesi gereken her şeyi içine alan bir îmanla *"Allah'a inanırsanız. Kitap ehli de inanmış olsaydı, kendileri için elbette iyi olurdu."* Yani, onlar da sizin gibi îman etselerdi, önderlik ve avâmı peşlerinden sürüklemek gibi; el'ân yaşamakta oldukları özelliklerden daha hayırlı olur; îman

edenlere vâd ettikleri iki kat ecri de kazanarak dünyevî zevklerden daha fazla faydalanırlar, önderlikleri pekişirdi.

“Onlardan inananlar da var.” Sanki “Kitap ehlinin hepsi kâfir mi, yoksa inananları da var mı?” diye soruluyor. Cevâben: “Kitap ehlinden, iki cihân saâdetine nâil olan Abdullah b. Selam ve arkadaşları gibi belirli bazı inananlar da vardır.” deniliyor. *“Ama çokları fâsıktırlar.”* Hudûdu aşmışlardır ve küfürde ısrar etmektedirler.

لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًىۜ وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَۙ
ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾

111. Onlar *(ehl-i kitap)* size, incitmekten başka bir zarar veremezler. Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine yardım da edilmez.

“Size eziyetten başka bir zarar veremezler.” Âyetteki istisnâ, istisnâ-i müfarrağdır. Yani hiçbir netice vermeyecek aldırış bile edilmeyecek tehdit ve ta’n gibi eziyetlerden başka zarar veremezler.

“Sizinle savaşsalar bile.”; sizinle savaşmaya kalkışsalar bile *“Size arkalarını dönüp kaçarlar.”* Yani sırtlarını sizin yüzünüze çevirirler; sizi öldürme ya da esîr etme gibi hiçbir başarı kazanamadan bozguna uğramış bir vaziyette arkalarını dönüp kaçarlar.

“Sonra onlara yardım da edilmez.” cümlesi kendilerine hiç kimse tarafından yardım edilmez; kimse sizin bunları öldürmenize, ya da esîr almanıza engel olamaz, demektir.

Bu âyet-i kerîmede, îman eden kitap ehlinin kalplerine rahatlık ve sükûn verilmektedir. Çünkü kitap ehli bunları, çeşitli sözlerle rahatsız edip kınayarak, tehdit ederek ve saptırmaya çalışarak eziyet ediyorlardı. Bu âyet aynı zamanda, kitap ehlinin sözlü sataşmalardan daha ileri gidip önemli bir darbe vuramayacağını belirterek ehl-i kitaptan; îman etmiş olanlara moral vermektedir. Üçüncü olarak âyet-i celîle, inananların, kitap ehline galebe çalacağını, onlardan intikam alacağını ve bunların sonunun, rezâlet, zillet olacağını; bir daha toparlanamayacaklarını; hiçbir kuvvet ve başarı kazanamayacaklarını vâdetmektedir. Nitekim Kurayza, Nadir ve Kaynuka oğulları ile Hayber yahûdîlerinin hâli böyle olmuştur.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُٓوا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ
النَّاسِ وَبَٓاؤُ۫ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّۜ ذٰلِكَ بِمَا
عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَۗ ﴿١١٢﴾

112. Onlar *(yahûdîler)* nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların *(mü'minlerin)* himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet *(damgası)* vurulmuştur; Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkûm edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Bu da, onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır.

"Nerede olurlarsa olsunlar onlara alçaklık (damgası) vurulmuştur." İslâm ülkesinin neresinde, ne zaman bulunsalar zilletten; canlarının, mallarının ve âilelerinin heder edilmesinden kurtulamazlar. Bu zillet, üzerlerine bir damga gibi vurulur ve aslâ silinmez.

"Ancak, Allah'ın ahdine ve insanların ahdine sığınmış olurlarsa müstesna." Allah'ın ve müslümanların zimmetine yapışmış olma durumları hâriç, hangi durumda olurlarsa olsunlar bir kubbenin, kubbe altındakileri örtmesi gibi zillet de bunların üstüne vurulmuştur.

Ahdin tıpkı ip gibi kurtuluşa ve maksada nâil oluşa vesîle olması sebebiyle âyette ahd yerine istiâre yoluyla habl yani ip kelimesi kullanılmıştır.

Âyetteki; insanların ahdi terkibinin, Allah'ın ahdi terkibine atfedilmesi bunların ayrı ayrı olduklarını gösterir.

İmâm Fahreddin Râzî, bu konunun îzâhında şöyle demektedir: "Zımmî için olan emân iki kısımdır. Birincisi: Allah Teâlâ'nın belirlediği emândır ki bu; zımmînin alçalmış bir halde cizye vermesi ve bunu kabuldür. İkincisi ise, devlet reisinin görüş ve içtihadına havâle edilmiş olan emândır. Devlet reisi, bazen bunlara, kendilerinden hiçbir şey almadan emân verir, bazen de kendi içtihadına göre az ya da çok bir bedel alarak emân verir. Birinci emân, *"Allah'ın ahdi"* diye adlandırılan emândır. İkinci emân ise *"mü'minlerin ahdi"* diye adlandırılan emândır. Her iki emân da mü'minlerin eliyle olmaktadır, ama çıkış noktaları açısından farklıdırlar."

"Allah'ın gazabına uğradılar" Allah Teâlâ'nın gazabını hak ederek bu gazaba uğradılar ve *"üzerlerine miskinlik damgası vuruldu."* Miskinlik kıyafeti her taraflarını kuşatacak biçimde üzerlerine giydirildi.

Yahûdîler çoğunlukla fakr-u ihtiyaç içindedirler. Ya gerçekten fakirdirler, ya da zengin ve varlıklı olmalarına rağmen yine de fakirmiş gibi gözükmektedirler. "Böyle oldu" bu ifade, yukarıda zikredilen, yahûdîlere zillet ve miskinlik damgası vurulması ve büyük bir gazaba uğramalarına işarettir.

"Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar." Bütün bu anlatılan durumlar, yahûdîlerin, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu bildiren âyet-i kerîmeleri devamlı inkâr etmeleri ve bu âyetler ile diğer Kur'ân âyetlerini tahrif etmeleri sebebiyle gerçekleşmiştir.

"Ve peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı." Bu haksızlık kendi îtikadlarına göre de haksızlık idi. Sonraki yahûdîler, her ne kadar peygamberleri öldürmemişler ise de, atalarının bu çirkin fiillerini doğru bularak, imkanları olsa kendileri de peygamber öldürmeyi istedikleri için, seleflerinin bu davranışlarına rızâ gösteriyorlardı. Bu

sebeple, sanki peygamberleri bizzat kendileri öldürmüş gibi oldular ve peygamber öldürme fiili, kendilerine isnâd edildi.

“Bu, onların isyan etmeleri ve haddi aşmaları sebebiyledir.”

Yahûdîlerin biraz önce zikredilen inkârları ve peygamberleri öldürmeleri, isyan etmeleri ve devamlı haddi aşmaları yüzündendir. Çünkü küçük günahlarda ısrar etme kişiyi büyük günahlara götürür. Büyük günahları devamlı irtikâb etmek de küfre götürür. Zira, mâsiyet ve günahlara dalan; bunları daima irtikâb eden insanın kalbinde hiç şüphesiz yavaş; yavaş mâsiyet karanlıkları çoğalır; kalbindeki îman nûru yavaş yavaş zayıflar. Bu durum, îman nûru tamamen yok olup -Allah korusun- küfrün zulmeti tüm kalbi kaplayıncaya kadar devam eder. Şu âyet-i kerîme buna işaret etmektedir: ***“Hayır hayır, onların kazandıkları kalplerini paslandırıp karartmıştır.”*** (el-Mutaffifîn, 83/14)

İşte Cenâb-ı Hakk’ın; *“bu, onların isyanı sebebiyledir.”* sözü, olayın sebebine işaret etmektedir.

Ehl-i hâl âlimler şöyle derler: “Edebleri terketme hastalığına müptela olanlar sünnetleri de terketmeye başlarlar. Sünnetleri terk hastalığına müptela olanlar, yavaş yavaş farzları da terkederler. Farzları terketme hastalığına tutulanlar, şerîatı hafife almaya başlarlar. Buna alışanlar da inkâr bataklığına düşerler.”

Öyle ise aklı başında olanların; götüreceği noktaya düşmekten korkarak nefislerine mâsiyet kapısını açmamaları; hattâ şer’an mübah olan bazı şeyleri bile terketmeleri gerekir. Takvânın kemâl mertebesi işte budur. Hz. Peygamber şöyle buyurur: *“Kul, hiçbir mahzûr taşımayan şeyleri, mahzurlu olabilir endişesiyle terketmedikçe takvâ sahiplerinden olamaz.”*

Hz. Peygamber (s.a.) yine şöyle buyurmaktadır: *“Helâller de apaçıktır haramlar da. Bu iki grup arasında bir de şüpheli olan durumlar vardır. Kim bunlardan sakınırsa, ırzını ve dînini korumuş olur. Bu şüpheli durumlara düşenler ise, korunun kenarındaki bir çoban gibi harama düşmek üzeredirler.”*[92]

Hz. Peygamber, bu sözleri ile harama düşme korkusu bulunduğu için şüphelilere yaklaşmayı bile yasaklamış bulunmaktadır. Bu, *“sedd-i zerîa”* (günaha götüren vesîleyi kesmek) kabilinden bir davranıştır. Mârifet sahibi kişiler ne zaman Allah’ın emrine muhâlefet etmeye yönelseler, kalplerinde Allah Teâlâ’dan utanma hissi duyarlar ve niyet edip karar verdikleri şeyi yapmaktan vazgeçerek rablerine kulluk etmeye çalışırlar.

Cüneyd (rh.a.) şöyle demiştir: *“Âriflerin başlarında ibâdet, hükümdarların taçları gibidir.”*

Cüneyd’in elinde tesbih olduğunu görenler ona: “Bu şerefli makamınla hâlâ elinde tesbih mi tutuyorsun?” demişler. Cüneyd de onlara: “Ulaştığımız bu makama biz bunun

sâyesinde ulaştık. Onu hiç elimizden bırakır mıyız?" diye cevap vermiştir.

Şeyh Ebû Tâlib (rh.a.) diyor ki: "Virdlere devam etmek, mü'minlerin ahlâkından ve âbidlerin yolundan bir parçadır. Virdler, kesin inancın alâmeti olup îmanı artırmaktadırlar."

Şeyh Ebu'l-Hasen (k.s.) şöyle diyor: "Üstâdıma, erbâb-ı hakikatın virdinin nasıl olduğunu sordum, şöyle dedi: "Emelleri azaltmak ve Mevlâ'yı sevmektir. Mevlâ'yı sevmek başka hiçbir sevgiliye sevgi beslememeyi gerektirir." Üstad devamla: "Vird, nefsi her zaman hak sâyesinde bâtıldan çevirmektir. Öyleyse, kul virdlere ve tâatlere devam etmeli; mâsiyet ve günahlardan uzak durmalıdır." dedi.

Hz. Peygamber (s.a.) bir gün ashâbına*; "Allah'dan kelimenin tam anlamı ile hayâ ediniz."* buyurunca yanındakiler: "Elhamdülillah, hayâ ediyoruz" dediklerinde Hz. Peygamber onlara şöyle bir açıklama yaptı: *"Öyle değil. Allah'dan hakkıyla hayâ eden kişi, başını ve başındaki bütün organlarını korumalıdır. Karnını ve karnına giren her şeyi kontrol etmelidir. Ölümü ve çeşitli belâları hatırlamalıdır. Âhireti arzu eden, dünya zînetini terketmelidir. Bütün bunları yapabilen Allah'dan hakkıyla hayâ etmiş olur."*[93]

Şehvetini put edinen nefse itâat etme!
Çünkü o nefis, her an başka kıbleye yönelir.

Bir şeyh şöyle diyor: "Şayet bir kişi, iki yüz sene yaşasa da şu dört meseleyi bilmese, cehenneme girmeye ondan daha lâyık kimse yok demektir.

1. Açık ve gizli her durumda Allah'ı tanımak; O'ndan başka veren ve alan hiç kimse olmadığını bilmektir.

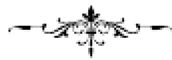
2. Allah'a lâyık amelin nasıl olduğunu bilmektir ki bu da Allah Teâlâ'nın, sırf kendi rızâsı için yapılan amellerden başka hiçbir ameli kabul etmeyeceğini bilmekle olur.

3. Nefsini (kendini) tanımaktır. Bu ise, kendisinin Allah'ın verdiği hiçbir hükmü bozamayacak kadar zayıf olduğunu bilmesidir.

4. Allah'ın ve kendinin düşmanlarını tanımak ve mârifet ile onlarla muhârebe edip yenmektir. Çünkü mârifet, ârifin silahıdır.

Kim, hakiki bir mârifete sahip ise, görünür ve görünmez düşmanlarına galebe çalar; murâdına ulaşır. Nefis, bizâtihi düşmandır. Öyleyse her an zikir, fikir ve amel-i sâlih ile iştigal ederek nefsin şerrinden korunman ve onunla savaşman gerekmektedir.

Allah Teâlâ, cümlemizi bütün şerlerden korusun.

---

[92]. *Bûhârî*, Îmân 39; *Müslim*, Müsâkât, 107.
[93]. *Tirmizî*, Sıfatü'l-Kıyâme, 24; *Müsned,* I, 387.

EHL-İ KİTABIN
HEPSİ BİR DEĞİLDİR

لَيْسُوا سَوَٓاءًۜ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَٓائِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَٓاءَ الَّيْلِ وَهُمْ
يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ
﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾
اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔاۜ
وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي
هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُٓوا
اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُۜ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَٓا
اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًاۜ وَدُّوا
مَا عَنِتُّمْۚ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَٓاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۚ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُۜ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

113. Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar.

114. Onlar, Allah'a ve âhiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır.

115. Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takvâ sahiplerini çok iyi bilir.

116. İnkâr edenler var ya, onların malları da evlâtları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliklerdir; onlar orada ebedî kalacaklardır.

117. Onların, bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgarın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.

118. Ey îman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenâlık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından *(dökülen sözlerinden)* belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları *(düşmanlıkları)* ise daha büyüktür. Eğer düşünüp

anlıyorsanız, âyetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.

“Ama hepsi bir değildir.” Bütün kitap ehli kötülüklerde ve çirkin davranışlarda birbirlerine denk ve eşit değildir. Kitap ehlinin birbirlerine denk olmadıklarını belirtmekten maksat, zikredilen çirkin davranışlarla muttasıf olmanın temelinde ortak olmadıklarını göstermektir. Yoksa, -bu davranışlarla aslında muttasıf oldukları için- bu muttasıf olma hâlinin mertebelerinde müsâvî olmadıklarını belirtmek değildir. Bu çirkin davranışları, aslında hepsi yapmaktadır, ancak mertebe mertebe. Kimi az, kimi çok.

“Kitap ehli içinde gece saatlerinde, Allah’ın âyetlerini okuyarak secdeye kapanan istikamet sahibi (dosdoğru yaşayan) bir topluluk vardır.” Bu cümle kitap ehlinin birbirine denk olmadığını beyân etmek için getirilmiş bir başlangıç cümlesidir. Kelâmın tamamının şöyle olması gerekmektedir: “Kitap ehlinden kötü bir topluluk vardır.” Ancak bu kelâm, iki zıttan birinin zikredilmesi, diğerinden müstağnî bırakacağı için açıkça zikredilmemiştir. Açıkça zikredilen kelâmın mânası şöyledir: Kitap ehlinden dosdoğru ve âdil bir topluluk vardır.

Bunlar müslüman olan Abdullah b. Selam (r.a.) vb. yahûdîlerdir. Bu âyet-i kerîme, yahûdî bilginlerinin, Abdullah b. Selam ve öteki yahûdîlerden müslüman olanlar için: “Muhammed’e sadece en şerlilerimiz îman etti. Bunlar bizim en iyilerimiz olsalardı, atalarının dînini terketmezlerdi.” demeleri üzerine nâzil olmuştur. Ya da, evvâbin namazı kılan bir topluluk hakkında nâzil olmuştur. Evvâbin namazı, akşam namazından sonra kılınan 2-12 rekatlık bir namazdır.

يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَاُو۬لٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾

114. Onlar, Allah’a ve âhiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır.

“Allah’a ve âhiret gününe” şerîatın bildirdiği şekliyle *“inanırlar.”* Bu ifade yahûdîlerin “Üzeyr, Allah’ın oğludur.” dedikleri; bazı peygamberleri ve kitapları inkâr ettikleri, ayrıca âhiret gününü aslî özelliklerinin dışında özelliklerle vasfettikleri halde Allah’a inandıklarını söylemelerinin, Allah’a ve âhiret gününe inanmakla alâkası olmadığına dâir bir târizdir.

“İyiliği emreder, kötülükten menederler.” Bu ifade de; kitap ehlinin iyiliği emr ve kötülükten nehy husûsunda çok yumuşak davrandıklarına hattâ insanları Allah yolundan çevirip saptırarak yapmaları gerekenin tam tersini yaptıklarına dâir bir târizdir. Çünkü, insanları Allah yolundan çevirip sapıtmak; kötülüğü emredip iyiliği menetmektir.

“Hayır işlerine koşuştururlar.” Hayra koşuşturmak, hayra çok rağbet etmek demektir.

Çünkü bir şeye rağbet eden, onu elinde bulundurmak için koşuşturur; sonraya bırakmaktansa hemen yapmayı tercih eder. “Gerek sadece kendilerini ilgilendiren, gerekse başkalarına da yararı olan bütün hayırları işlemeye tam bir rağbetle koşuştururlar” demektir. Bu ifade de, kitap ehlinin hayırlı işlerde çok ağır davrandıklarına hattâ şer için koşuşturduklarına târizde bulunmaktadır.

“İşte” bu özellikleri taşımaları sebebiyle, *“onlar”* bu üstün sıfatlarla tavsîf edilenler de *“iyilerdendir.”* Allah katında durumu iyi olan ve Allah’ın rızâ ve övgüsüne mazhar olanlardandırlar.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

115. Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takvâ sahiplerini çok iyi bilir.

İster zikredilen hayırlardan olsun, ister olmasın *“yaptıkları hiçbir hayra nankörlük edilmeyecektir.”;* sevabı azaltılmayacak, zâyî edilmeyecektir. Hayrın sevabının verilmemesi veya az verilmesine nankörlük etme anlamında küfrân denilmiştir. Oysa Allah’a küfrân (nankörlük) izâfe edilemez. Çünkü hiçbir kimse Allah’a bir nîmet bahşetmemiştir ki, Allah o nîmete nankörlük etsin. O halde bunun, nankörlükle adlandırılması, Cenâb-ı Hakk’ın mükâfat ve sevap vermeyi *“şükr”* diye adlandırmasına göredir. Çünkü, Allah Teâlâ; ***“Allah şükredici ve alîmdir.”*** (el-Bakara, 2/158) buyurmaktadır. Sevabı tam olarak vermekten mecâzen *“şükran”* diye bahsedilince “küfran” da, sevap vermemekten mecâz kılınmıştır.

“Allah korunanları bilmektedir.” Bu ifade, muttakîlere çok sevap verileceğine dâir verilen bir müjdedir. Ayrıca, bütün güzel amellerin ve hayırlı davranışların temelinde takvânın bulunduğunu; Allah katında sadece takvâ sahiplerinin kurtuluşa erdiğini bildirmektedir.

“Yaptıkları hiçbir iyiliğe nankörlük edilmeyecektir.” Kendilerini Allah’a yaklaştıracak her iyiliği, onların Allah’a yaklaşmasından daha çok, Allah onlara yaklaşarak kabul edecek ve karşılığını verecektir. Çünkü hadîs-i kudsîde Cenâb-ı Hak, *“bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım”* buyurur.[94] Ayrıca; *“Ben beni zikredenin dostuyum; bana şükredenin yoldaşıyım; bana itâat edene ben de itâat ederim.”* buyurur.[95] Kabiliyetlerinizi ve bana doğru yönelme tarzınızı saflaştırdığınız gibi, ben de bu kabiliyet ve yönelişinize göre size yönelip feyz akıtarak icabet ederim, buyurur.

“Allah korunanları bilmektedir.” Allah’la kendi aralarında perde olan şeylerden uzaklaşarak bu perdelerin ortadan kalktığı oranda Allah’ın kendilerine tecellî ettiği kişileri Allah bilmektedir.

Ebû Bekir Kettânî şöyle anlatıyor:

Rüyamda, daha yakışıklısını görmediğim bir delikanlı gördüm ve ona:

– "Sen kimsin?" dedim.

– "Ben, takvâyım" dedi.

– "Peki nerede bulunursun?" deyince, "bütün hüzünlü kalplerde" dedi.

Sonra bana yöneldi. Bir de baktım ki daha vahşîsi olamayacak kapkara bir kadın. Ona da:

– "Sen kimsin" dedim.

– "Ben gülmeyim" dedi.

– "Peki nerelerde bulunursun?" diye sordum:

– "Bütün şımarık ve neşeli kalplerde yaşarım" dedi.

O esnâda uyanmışım.

Bundan böyle zorunlu olmadıkça gülmemeye karar verdim. Bu yolun yolcusu mürid, takvâ ipine sarılmalı, dünyada onunla hem dem olmalıdır. Böylece umulur ki Allah da, gerek kabrinde gerekse diriltilişi esnasında takvâyı kendisine yoldaş eder.

Hülâsa takvâ sâlihlerin âdetlerindendir. Sâlihler, yaşadıkları müddetçe hayırlara koşuşturanlardır.

Şeyh Ebu'l-Hasen (k.s.) şöyle diyor:

Kulun, Allah Teâlâ'dan isteyeceği en değerli şey dînî hayırlardır. Çünkü âhiret hayırları dînî hayırların içindedir. Dünya hayırları da âhiret hayırları içindedir. Velîlerin özellikleri dünya hayırları içinde zuhur eder. Bunlar da dört tanedir: Kendi kulluğunu Rabbın rubûbiyyetini bilmek, olmuş ve olacak şeylerin sırlarına muttalî olmak, her gün Allah'ın huzûruna yetmiş kere istiğfar ile durmak.

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Bazen kalbimi gaflet kaplıyor ve Allah'a bir günde yetmiş kere istiğfâr ediyorum."*[96]

Hz. Peygamber (s.a.)'in istiğfârı, yükselebileceği daha yüce mertebelere ulaşmak içindir. İstiğfâr, def'i mümkün olmayan beşeriyyetin gereklerindendir. Hz. Peygamber'in istiğfâr edişi, içinde bulunduğu iki durumu ubûdiyetle birbirinden tefrîk etmesidir. Çünkü mâsum olduğu için peygambere herhangi bir şekilde noksanlık ve herhangi bir halde fütûr ârız olmaz. Fakat "normalde iyi insanların hasene türünden davranışları Allah'a çok yakın kişilerde ortaya çıkınca seyyie imiş gibi değerlendirilir." Öyleyse, insanın nefsine sahip olması ve onu bir an bile boş bırakmaksızın, zikir ve şükür ile tekrar ele geçirmesi gerekir. Herhangi bir bozukluk hissettiğinde tevbe-i istiğfârla bu durumu gidermesi gerekir. Allah Teâlâ'yı zikretmek îmanın alâmeti, nifaktan kurtulma, şeytandan korunma ve cehennemden muhafazadır.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: "Allah Teâlâ, Yahya b. Zekeriya (a.s.)'ı İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderdiğinde, İsrâiloğulları'na beş hasleti emretmesini ve her bir haslete de misal vermesini emretti: Yahya (a.s.) kavmine:

1- Allah'a kulluk etmelerini ve bu konuda hiçbir şeyi O'na eş koşmamalarını emretti ve şirk konusunda şöyle bir misal verdi:

Bir adam, parasıyla bir köle alıyor. Onu bir eve yerleştiriyor; evlendiriyor, sermâye vererek ticâretle uğraşmasını ve kendisine yetecek kadarını yeyip geri kalan kârı kendisine getirmesini emrediyor. Bu köle de kalkıp efendisine az bir şey verirken kârın fazlasını efendisinin düşmanına veriyor. Şimdi hanginiz kölenin bu davranışına rızâ gösterir?

2- Namaz kılmalarını emretti ve namaza şöyle bir misal verdi:

Biri, hükümdarlardan birinin huzûruna girmek için izin istiyor. Bu izin kendisine verilince huzûra çıkıyor. Hükümdar, adamın ihtiyacına bir çare bulmak ve ne dediğini işitebilmek için yüzünü adama çeviriyor. Adam ise, sağına soluna bakınıyor, ihtiyacını gidermeye ma'tuf bir şeyler yapmıyor. Tabii ki hükümdar da ondan yüz çeviriyor ve ihtiyacını gidermiyor.

3- Oruç tutmalarını emretti ve oruca şöyle bir örnek verdi:

Oruçlu bir insanın durumu, savaşmak için zırha bürünüp silah kuşanan ve düşmanı kendisine bir şey yapamayan; düşmanın silahı kendisine zarar vermeyen birine benzer.

4- Sadaka vermelerini emretti ve sadaka verenlerin durumuna şöyle bir misal verdi:

Sadaka veren kişinin durumu; düşmanları tarafından esîr edilen ve belirli bir bedel ödeyerek onların memleketinde çalışmak sûretiyle canını kurtarıp azad edilene ve esâretten kurtulana kadar az ya da çok kazandığı her şeyi düşmanlarına veren adama benzer.

5- Allah'ı zikretmelerini emretti ve zikre şöyle bir örnek verdi:

Zikir, kendilerine ait kaleleri olan, yakınlarında da düşmanları bulunan bir topluluğun kaleye girip kapısını kapayarak canlarını düşmandan korumalarına benzer.

Hz. Peygamber (s.a.), bunları söyledikten sonra şöyle buyurdu: "Ben de Allah'ın Yahya'ya emrettiği bu beş hasleti size emrediyorum. Ayrıca Allah'ın bana emrettiği beş haslet daha emrediyorum:

1- Cemâatten ayrılmayın,
2- İlâhî emirleri duyun,
3- İtâat edin,
4- Hicret,
5- Cihad edin."[97]

Öyleyse, kul hayru hasenâta ve bütün iyi hallere koşmalıdır. Bu ise ancak, iradeli ve mücâhede sahiplerine müyesser olabilir.

Damarı bozuk olandan iş çıkmaz,
Köpeklerden kürk dikici olması imkânsızdır.
Aynayı kirden pastan temizlemek mümkün.
Fakat taştan ayna yapmak mümkün değildir.
Söğüt ağacından gül bitmesi beklenmez.

Kara adamı hamamda yıkamak beyaz yapmaz.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔاۜ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾

116. İnkâr edenler var ya, onların malları da evlâtları da Allah’a karşı kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliklerdir; onlar orada ebedî kalacaklardır.

Îmân etmeleri gereken şeyleri *“inkâr edenlere gelince, ne malları ne de evlâtları Allah’a”* Allah’ın azabına karşı küçük de olsa *“hiçbir yarar sağlamayacak,”* onlardan hiçbiri azabı def edemeyecektir.

Bu ifade, kâfirlere reddiyedir. Çünkü kâfirler: ***“Malları ve çocukları en çok olan bizleriz, azaba uğratılacak da değiliz.”*** (Sebe’, 3/35) diyerek mallarıyla övünüyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.) ve ona uyanları fakir oldukları için ayıplıyor ve şöyle diyorlardı: “Şayet Muhammed, hak üzere bulunsaydı, hiç Rabbi onu fakr-u zarûret içinde bırakır mıydı?”

Âyet-i kerîmede, mallar ve çocukları özellikle zikredilmiştir, çünkü insan kendini bazen malını fedâ ederek kurtarır; bazen de çocuklardan yardım isteyerek. Cansız varlıkların en faydalısı maldır. Canlıların en faydalısı ise evlattır. Kâfir bunlardan âhirette kesinlikle faydalanamayacağına göre, öteki şeylerden tabii ki istifade edemeyecektir.

“Onlar, cehennemliktir,” devamlı cehennemde olacaklar, ondan hiç kurtulamayacaklardır. *“Onlar, orada sürekli kalacaklardır.”*

Allah Teâlâ, kâfirlere, mallarının hiçbir şekilde fayda sağlamayacağını beyân edince, kâfirlerin bazı hayır işleri için mallarını infak ettikleri durumlarda insanın aklına, kâfirlerin bu mallardan istifade edebileceklerine dâir bir düşünce geliyor. Allah Teâlâ bu âyet-i kerîme ile bu şüpheyi gideriyor ve bu malları infak ederken Allah’ın rızâsına nâil olmak maksadını gütseler dahi, bu infâktan hiçbir istifadeleri olmayacağını şu âyetle beyân ediyor:

مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ
حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُۜ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ
اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

117. Onların, bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir

rüzgarın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.

"Onların bu dünya hayatındaki harcamalarının durumu" şöyledir: Ebû Süfyân ve arkadaşlarının Bedir ve Uhud savaşlarında kâfirleri techîz için büyük çaplarda mal harcadıkları gibi, kâfirlerin; müslümanlara düşmanlık ve insanlar arasında güzel hasletlerle yâdedilmek, şöhret, birbirlerine karşı övünmek ve büyüklere yaklaşmak maksadıyla mal harcamalarının durumu, inkâr ve isyanlarla *"nefislerine zulmeden"* ve Allah'ın gazabına uğrayan *"bir topluluğun ekinini vurup"* onları cezalandırmak için *"onu mahveden"* ve görünür görünmez hiçbir iz bırakmayan *"dondurucu,"* helâk edici soğuk *"rüzgarın durumuna benzer."*

Âyette, kendilerine zulmetmekle vasıflandırmalarının sebebi, gazaplı bir şekilde helâk etme çok daha şiddetli ve fecî olduğu içindir.

Bu teşbihten maksat, infâklarının zâyî olması ve kendilerine hiçbir faydasının dönmemesi açısından çiftçilerin, dondurucu bir rüzgar vurarak kendilerine hiçbir şekilde fayda veremeyecek olan zirâî mahsûllerine benzetmektir. Harcadıkları malın zâyî olup, sevap vermeyeceğini açıklamasından dolayı Allah, onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlar. Çünkü onlar, mallarını harcanılmaması gereken yerde harcayarak kendileri zâyî etmişlerdi.

Kâfirler mallarını ya dünya menfaati için, ya da âhiret menfaati için infak ederler. Eğer bu infak, dünya menfaati için ise, âhirette bu infâkın bırakın kâfire, müslümana bile hiçbir yararı dokunmaz. Eğer yaptıkları infâklar, âhirette bir menfaat elde etmek için ise, olabilir ki mallarını köprü ve ribat inşası gibi hayırlara, dul, yetim ve fakirlere iyilik etmeye harcarlar. İşte malını bu vb. hayırlara harcayan kişi, bu infâkıyla çok büyük sevaplar kazanacağını ummaktadır. Ama âhirete gidince, kâfir oluşunun, bütün bu hayırların neticelerini boşa çıkardığını ve toprağı sürüp ekerek bol ürün beklerken ekinine bir fırtınanın vurup yakmasıyla üzüntü ve eseften başka hiçbir şey duymayan bir kişiye benzediğini görür.

Bu durum, kâfirlerin mallarını çeşitli hayırlara harcadıklarında karşılaşacakları durumdur. Bir de, aslında mâsiyet olduğu halde hayır zannederek harcama yaptıkları durumlar vardır. Meselâ, mallarını, Hz. Peygamber'e eziyet etmek, mü'minleri öldürmek ve yurtlarını tahrib etmek için harcamaları böyledir. İşte bu durumda, bizim söyleyeceğimiz deminkinden tabiî ki çok daha şiddetli olacaktır.

Bu âyet-i kerîmenin bir benzeri de şu âyettir: ***"Onların yaptıkları her işi ele alırız, onu toz duman ederiz."*** (el-Furkan, 25/23)

Bazı art niyetli kişilerin, sâlih bir kişiyi, yurdundan sürdürmek, öldürmek ya da eziyet etmek maksatlarına ma'tuf olarak infakta bulunmaları da bu hükme girmektedir. Böyle bir durumdan Allah'a sığınırız.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Şu dört şeyden sorgulanmadıkça kulun ayakları kaymaz: Ömrünü nerede geçirdiğinden; bedenini nerede eskittiğinden, ilmiyle ne kadar amel ettiğinden; malını nereden kazanıp nereye harcadığından."*[98]

Akıllı kişilerin, mallarının bir kısmını sırf Allah rızâsı için infak etmeye koşmaları gerekmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *"Kıyâmet günü bir takım mühürlü sahîfeler getirilir; Allah'ın huzûruna dikilir. Cenâb-ı Hak, meleklere; "Şu, şu amelleri atın; şu şu amelleri de kabul edin" buyurunca melekler: "Yâ Rab izzetine yemin ederiz ki biz hayırdan başka bir şey göremiyoruz, nasıl atalım?" derler. Allah Teâlâ cevaben: "Bu amellerin sahibi de çok iyi bilir ki, bunlar benden başkaları için yapılmıştı. Bugün, benim rızâmı arayarak yapılan amellerin dışındaki hiçbir ameli kabul etmiyorum."* buyurur.[99]

Ey oğul, ücretini Amr'dan isteme!
Çünkü sen, Zeyd'in evinde çalışıyorsun.
Ne değeri vardır hûri gibi güzel olanın
Elbisenin altında vücûdunda hastalığı olunca.

Mansûr b. Ammar (rh.a.) anlatıyor: "Beni, sıkıntılı ve sevinçli günlerimde ziyâret eden; bana güveni tam olan bir din kardeşim vardı. Çok ağlar, çok ibâdet eder, çok teheccüd kılardı. Kendisine birkaç gün rastlamadım. Haber aldım ki, çok zayıf ve hasta imiş. Evine gidip kapısını çaldım, kapıya kızı çıktı, içeri girdim. Arkadaşımı evin ortasında yüzü simsiyah, gözleri mosmor, dudakları kupkuru bir vaziyette yatağında yatar vaziyette buldum ve "kardeşim (Lâ ilâhe illâllah) kelimesini çokça söyle." dedim. Gözlerini açtı, bana tekrar tekrar öfkeli gözlerle baktı. Nihâyet "kardeşim bu kelimeyi söylemez isen, seni ne yıkarım ne kefenlerim, ne de namazını kılarım" dedim. Arkadaşım bana: "Kardeşim Mansûr, bu öyle bir kelime ki onunla benim aramda engeller var." dedi. Bunu duyunca bir lâ havle çekip: "Peki o namazlar, oruçlar, teheccüdler, gece kalkmalar nereye gitti?" dedim. Arkadaşım: "Bunların hepsi de Allah'dan başkalarının rızâsı içindi. Bütün bunları, desinler diye, hayırla ansınlar diye yapmıştım. Kendi başıma kaldığım zamanlarda ise, kapıları kapar, perdeleri çeker Rabbime açıkça isyan ederdim." dedi."

Eğer senin şöhretinin cihânı tutmasını istersen
Dışın süslü, için boş ve kötü olsun

Akıllı olan, niyeti sağlam değilse, amel, mal ve çocuklarının çokluğuna hiç aldanmasın. Ah, nerede o âhireti; hattâ Allah Teâlâ dışındaki bütün varlıklardan geçip Mevlâ'yı tercih ederek, fakirliği zenginlikten; zilleti izzetten daha değerli görüp mallarını ve canlarını Allah yolunda fedâ edenler. Yemin ederim ki bu kişiler, o kadar nadir, o kadar azdır ki.

Hz. Peygamber (s.a.); ***"Çoğunluk olma iddianız sizi o kadar meşgul etti ki mezarları bile ziyâret ettiniz."*** (et-Tekâsür, 102/1,2) âyet-i kerîmelerini okudu ve şöyle buyurdu: *"Âdemoğlu "malım" der durur. Yeyip tükettiğinden, giyip eskittiğinden;*

tasadduk edip kabul ettirdiğinden başka malın mı var ki?"[100]

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *"Âişe, cennette benimle birlikte olmayı istiyorsan, dünyalık olarak bir yolcunun azığı kadarı sana kâfidir. Zenginlerle oturup kalkmaktan uzak dur. Elbiselerini yamalamadıkça eskimiş sayma."*[101]

Yine Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor: *"Allah'ım, beni sevenlere iffet ve kanâat nasip eyle. Bana buğzedenlere de çok mal ve evlat vererek meşgul et!"*[102] Ey kul, durumun hakikatine ve malın, kişiden hiçbir azabı gidermeyeceğine muttali oldun. Artık sana düşen, kanâat etmek, dünyalıkları azaltmak, mal ve mevki sahiplerine imrenmemektir.

Bizim hakkımızda zikir ve şevk için
İki âlemde gönül ve dil kâfidir.
Dünya ehlinin yemek ve giysisinden
Eski bir hırka ve yarım ekmek bize yeter.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ
خَبَالًاۜ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْۚ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَٓاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۚ وَمَا تُخْفٖي
صُدُورُهُمْ اَكْبَرُۜ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

118. Ey îman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenâlık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından *(dökülen sözlerinden)* belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları *(düşmanlıkları)* ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, âyetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.

Bu âyet, münâfıklarla iyi ilişkiler içinde bulunan bazı mü'minler hakkında nâzil olmuştur. Görüldüğü gibi Cenâb-ı Hak, şu sözüyle bunları yaptıklarından nehyetmiştir: *"Kendinizden"*, yani müslümanlardan *"başkalarını sırdaş edinmeyin." "Bitâne"* aslında astar demektir. Burada kişinin sırdaşı ve kendisine güvenerek sırlarını açtığı arkadaş anlamında kullanılmıştır. Sırdaş; dost, elbisenin, insanın tenine temas eden iç kısmına benzetilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) de: *"Ensâr iç elbiselerimiz kadar bize yakındır, öteki insanlar ise, dış elbiselerimizdir."*[103] buyurarak ensârı iç elbiseye benzetmiştir.

"Onlar size fenâlık etmekten asla geri durmazlar." cümlenin mânası şudur: Çeşitli hile ve komplolarla sizi ifsâd etmekten geri durmazlar; size kötülük getirecek hiçbir davranışta gayretlerini esirgemezler. *"Size sıkıntı verecek şeyleri isterler."* Hem din, hem de dünya işlerinizde çok büyük zararlara uğramanızı ve sıkıntı çekmenizi temennî

ederler. Birinci cümle ile bu cümle arasındaki fark şudur: Birinci cümlede, “din ve dünya işlerinizde size zarar vermekten geri kalmazlar” denilirken, ikinci cümlede “şayet hiçbir zarar verecek güçleri kalmazsa, zarara uğramanızı temenni edip, bundan sevinç duyma hissi kalplerinden hiç eksik olmaz.” denilmiş olmaktadır.

“Onların ağızlarından öfke taşmaktadır.” “ اَلْبَغْضَاءُ ” şiddetli buğz demektir. Ağızlarından çıkan sözlerden düşmanlık alâmeti apaçık belli olmaktadır. Çünkü onlar, o kadar kendilerini zaptetmek istedikleri ve buna kendilerini zorladıkları halde müslümanlara büyük bir öfke duyduklarını belli eden sözlerin ağızlarından çıkmasını engelleyemiyorlardı.

“Göğüslerinde gizledikleri ise” açığa çıkmış bulunan öfkeden *“daha büyüktür.”* Çünkü bu öfkenin açığa çıkması kendi istek ve arzularıyla değil, iç dünyalarının dayatması ile olmaktadır.

Açıkladığımız âyetleri düşünür, ve bunlarla amel ederseniz; size kâfirleri düşman bilip, mü’minleri dost sayarak dinde ihlâslı olmanın gerekli olduğunu gösteren âyetleri açıklamış olduk.

Görünen o ki, *“Size fenâlık etmekten geri durmazlar.”* kavlinden buraya kadar ki cümleler, mü’minlerin başka inançtakileri dost edinmelerini yasaklayan emrin sebebi olarak zikredilen müstakil cümledir.

---

[94]. *Buhârî,* Tevhîd, 50; *Müslim,* Zikr, 1-3.
[95]. *Aclûnî,* I, 232.
[96]. *Müslim*, Zikr, 41.
[97]. *Münzirî*, Tergîb, III, 56.
[98]. *Tirmizî*, Sıfatü’l-Kıyâme, 1.
[99]. *Münzirî*, Tergîb, I, 37.
[100]. *Müslim*, Zühd, 3.
[101]. *Tirmizî*, Libas, 38.
[102]. *Aclûnî*, I, 218.
[103]. *Buhârî*, Megâzî, 56; *Müslim*, Zekât, 159.

EHL-İ KİTABIN İKİ YÜZLÜLERİ

هَٓا اَنْتُمْ اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِۚ وَاِذَا
لَقُوكُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّاۚ وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِۜ قُلْ
مُوتُوا بِغَيْظِكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ اِنْ تَمْسَسْكُمْ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۘ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا
لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔاۜ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطٌ ﴿١٢٠﴾

119. İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında "İnandık" derler. Kendi başlarına kaldıklarında da, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden *(kahrolup)* ölün! Şüphesiz Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir.

120. Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musîbet gelse, buna da sevinirler. Eğer sabreder ve korunursanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

İşte siz ey inananlar, bunları dost edinmekte hatalı davranan kimselersiniz; onları seversiniz. Halbuki aranızdaki dînî ayrılıktan dolayı onlar sizi sevmezler. "Bütün kitaplara" kitap cinsinden olan her şeye *"inanırsınız."* "Siz onların kitabına inandığınız halde sizi sevmezler; peki size ne oluyor da onlar, sizin kitabınıza inanmadıkları halde onları seviyorsunuz," demektir. Bu ifade, kâfirlerin bâtıl inançlarına, müslümanların hak olan inançlarından daha sebâtkâr olduklarını belirterek müslümanları azarlamaktadır.

"Onlar sizinle karşılaştıkları zaman" ikiyüzlülük ederek *"inandık"* derler, *"ama kendi başlarına kaldıklarında"* birbirlerinin yanında iken size karşı duydukları öfkeyi yok edip kendilerini avutacak sadra şifâ bir şey bulamamaktan ötürü kızıp köpürerek *"size karşı öfkelerinden parmak uçlarını ısırırlar."*

İmam Fahreddin Râzî şöyle diyor: Âyetin mânası şudur: Kâfirler birbirleri ile başbaşa kaldıkları zaman mü'minler hakkında müthiş kızgın ifadeler kullanırlardı. O kadar ki, bu şiddetli kızgınlık onları parmaklarını ısırma raddesine getirirdi. Nitekim herhangi birimiz de istediği şeye ulaşamadığı için şiddetli bir öfkeye; büyük bir üzüntüye kapıldığında aynı şeyi yapıyoruz. Bu işi, daha çok, kızgınlık krizine tutulanlar yapınca, *"parmağını ısırmak"* kızgınlıktan kinâye olarak kullanılmaya başlandı. Neticede, kızgın kişi hakkında "gayzından parmağını ısırıyor" denildi. Aslında parmağını ısırması mevzu bahis değildi.

Kâfirlerin böyle, şiddetli bir öfkeye kapılmalarının sebebi; mü'minlerin birbirlerine

ısınmış olmaları; aralarının düzelmiş olması ve her konuda anlaşabilmeleri idi.”

“De ki: Öfkenizden ölün!” Bu ifade, İslâm’ın ve müslümanların gücünün artmasıyla kâfirlerin, helâk oluncaya kadar öfkelerinin artarak devam etmesi için bir bedduadır. Fakat bu bedduadan maksat, lanetlemek ve kovmaktır, yoksa ölmelerini istemek değildir. Öyle olsaydı, o anda ölürlerdi.

“Şüphesiz Allah, göğüslerin içindekini bilir.” Onlara de ki: “Allah, göğüslerin düşmanlığını bilir, dolayısıyla sizin göğsünüzdeki kızgınlığı ve kini de bilmektedir.”

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا
وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ
مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

120. Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musîbet gelse, buna da sevinirler. Eğer sabreder ve korunursanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

Bir de başınıza bir seriyyenin (gece birliğinin) bozguna uğraması; düşmanlarınızın sizi yenmesi, aranızda anlaşmazlık başgöstermesi veya bir kıtlık ve musîbet gibi bir kötülük isâbet etse, bundan büyük sevinç duyarlar. Size isâbet eden bu zarar ve şiddetli durum sebebiyle şamata yaparlar.

Başlarına gelen kötülük için isâbet etmek kelimesi kullanılırken, iyilik için dokunmak kelimesinin zikredilmesi kâfirlerin üzülmesi için, müslümanlara en ufak bir iyiliğin dokunmasının bile yettiğini, sevinmeleri için ise, müslümanların başına büyük bir felâket gelmesi gerektiğini göstermek içindir.

“Eğer” kâfirlerin düşmanlığına veya zor vazifelere *“sabreder”*, Allah’ın haram kılıp yasakladığı şeylerden de *“korunursanız, onların hilesi,”* sizin için hazırladıkları hile ve tuzakları *“size zarar veremez.”*

Hile diye ifade ettiğimiz *“Keyd”*; kendisi için hazırlanan; kişinin kolayca düşmesini sağlayan ince tuzak demektir. Yani sabredenlere ve korunanlara Allah’ın vâdettiği; kötülüklerden koruma ve ihsânı sâyesinde size hiçbir zarar veremezler. Zira bir işi sabır ve takvâlı olarak yapmayı âdet edinen ciddi bir kişi, hasmına karşı daha cüretli olur.

“Şüphesiz Allah Teâlâ, onların yaptıklarını” size düşmanca kurdukları görünmez tuzakları ilmi ile *“kuşatmıştır”* ve bu tuzakları yüzünden onları cezâlandıracaktır.

Âyette geçen “ihâta” yani kuşatma ifadesi, bir şeyi eksiksiz olarak kavramak, demektir.

Bu durumda kişiye, Allah düşmanlarından uzak durması ve bunların eziyetlerine sabretmesi gerekmektedir. Çünkü bunlar, ***“size sözlü eziyetten başka zarar veremezler.”*** (Âl-i İmrân, 3/111) âyetinde görüldüğü üzere sözlü sataşmalardan başka bir zarar veremeyecek olan ve Allah’ın kendileri için imtihan vesîlesi kıldığı kişilerdir.

Sözlü sataşmalardan ise ne peygamberler, ne de velîler kurtulabilmiştir. Sen nasıl kurtulacaksın be adam! Hepimiz için durum aynıdır.

Sen yüzünü Hakk'a kulluktan çevirme!
Dünyayı bırak, yaratıklar seni tutmasın.
Zira bu yaratıkların elinden kimse kurtulamaz.
Böyle bir derde giriftar olanın çaresi sabırdır.

"Birbirinizden başkasını kendinize sırdaş edinmeyin." kavli şerîfinde, herkesin sırdaşının, kendisi gibi bileceği îtimâda şâyân ve güvenilir biri olması gerektiğine işaret edilmektedir. Bazen insanlar sırlarını, bütün durumlarını tecrübe etmedikleri kişilere açarlar. Bunlar da bu sırları başkalarına açınca rezîl rüsvây olurlar.

İnsanlar birer kapalı kutudurlar.
Onların anahtarları ancak tecrübedir.

Öyle ise içini dışını bilmediğin hiçbir insanın görünüşüne aldanma!

İmam Gazzâlî (rh.a.) şöyle diyor: "Tam deneyip sınamaya tâbi tutmadığın kişiye dostlukla yönelme! Birinin ne olduğunu anlamak, onunla bir evde ya da başka bir çatı altında bir arada yaşayıp onu, yalnızlığında, dostluğunda, zenginlik ve fakirlik ânında tecrübe etmekle; ya da onunla yolculuk yapmakla; yahut para pul işlerine girmekle; yahut da büyük bir sıkıntıya düştüğünde kendisine muhtaç kalmakla mümkün olur.

Eğer bütün bu durumlardaki davranışlarından memnun kalırsan, şayet bu adam büyükse baban bil; küçükse oğlun say, akranınsa arkadaş edin. Yanında bir dostunun gıybeti yapıldığında; ya da dostlarından bir kötülük gördüğünde yahut da onlardan sana, hoşuna gitmeyecek bir şey dokunduğunda bütün bu davranışlarını Allah'a havâle et; bunlara nasıl karşılık veririm diye zihnini yorma! Çünkü bununla uğraştığın için hem ömrün boşa gider, hem de uğradığın zarar artmış olur.

Zemahşerî'nin beliğ sözlerinden biri şu şekildedir: "Beyinsiz birine verilecek en güzel cevap, onunla konuşmamaktır. Onu, saplanıp kaldığı fikirden onunla lâf yarıştırarak kurtaramazsınız."

Sabret hasedçinin verdiği acıya
Çünkü öldürür, senin sabrın onu
Ateş de kendini yeyip bitirir
Bulamadıkça yakacağı odunu.

Hülâsa birbirine güzel davranmak, sâlihlerin hayat tarzıdır.

İbrâhîm b. Edhem bir grup arkadaşıyla birlikte idi, gündüzleri çalışıp onlara harcardı. Akşamleyin oruçlu olarak bir yerde toplanırlardı ve İbrâhîm b. Edhem her seferinde işten geç dönerdi. Arkadaşları bir akşam birbirlerine: "Gelin bu akşam da iftarı onsuz yapalım, geldiğinde kendisine yiyecek bir şey kalmadığını görür ve bundan sonra zamanında gelmeye çalışır." dediler.

İbrâhîm dönünce arkadaşlarını uyur vaziyette buldu. Kendi kendine: "Zavallılar, herhalde yiyecek bir şey bulamadılar" dedi. Ve oradaki undan bir mikdar alıp yoğurdu. Fırının ateşini yaktı ve yoğurduğu çöreği fırına attı. İbrâhîm dirseklerini toprağa koymuş ateşi üflerken arkadaşları uyandılar ve ne yaptığını sordular. İbrâhîm arkadaşlarına: "Kendi kendime, 'bunlar herhalde akşam yemeği bulamayıp uyudular' dedim. Çörek hazırlanana kadar da uyandırmak istemedim" dedi. Arkadaşları mahcûb bir vaziyette birbirlerine; "Bir bizim yaptığımıza bakın, bir de onun yaptığına" dediler.

Kötü adama kötülükle mukabele kolaydır.
Eğer sen adamsan sana kötülük edene iyilik et!

Zünnûn Mısrî (k.s.) şöyle diyor: Allah'la, ancak O'nun emirlerine uyarak münâsebet kur; insanlarla, ancak onlara nasîhat ederek arkadaşlık et; nefsinle ancak, ona karşı çıkarak beraber ol; şeytanla ise, onu hep düşmanın bilerek geçinmeye çalış. Kurtulanlarla beraber kurtuluşa nâil olmak için kulun güzel ahlâk elde etmeye ve nefsini kerîh şeylere karşı sabretmeye alıştırmaya çalışıp gayret etmesi gerekmektedir.

Biri şöyle anlatıyor: "Mekke'de bulunurken, bir fakir gördüm. Kâbe'yi tavâf etti, sonra cebinden çıkardığı bir kağıda baktı ve oradan ayrıldı. Ertesi gün aynı şeyleri tekrar yaptı. Onu günlerce gözetledim, hep aynı şeyleri tekrarlıyordu. Bir gün yine Kâbe'yi tavâf etti, kağıda baktı. Azıcık uzaklaşmıştı ki, cansız yere yığıldı. Yanına giderek cebinden kağıdı çıkardım. Bir de baktım ki kağıtta: ***"Rabbinin hükmüne sabret çünkü müşâhedemiz altındasın"*** (Tûr, 52/48) âyet-i kerîmesi yazılı."

Hz. Peygamber (s.a.), İbn Abbas (r.a.)'a yaptığı bir tavsiyede şöyle buyurmuştur: *"Eğer Allah'a çok kesin bir rızâ ile ibâdet edebiliyorsan, et! Ama edemiyorsan, hoşuna gitmeyen konuda sabırlı davranmanda senin için büyük hayırlar vardır."*[104]

Zorluklara göğüs germek, nefse karşı çıkmak, şehevî arzuları ve dünyevî zevkleri terketmek, nefse çirkin gelen şeylere sabredip fakirlikten ayrılmamak selef-i sâlihînin âdetlerindendir. Nefs-i emmârelerine esir olanların ağzından böyle fazîletli kişiler için öfkeli ifadeler dökülse de bunun zararı gerçekte kendilerini bulur. Kişi, böylelerinin yaptığı kötü itirazların hoşnutsuzluklarına sabrederek Allah Teâlâ katında büyük sevap ve ecirlerle mükâfatlandırılacaktır.

İnsanların salâh ve fesad açısından farklı farklı olması, ancak akıllı insanların ibret alıp nefislerini tezkiye edecekleri bir hayırdır. Bu durumda siz ey sâlihler! Şerli kişiler,

fazîletli insanlara sözlü sataşmalarla ve zarar vermek maksadıyla musallat olurlar. Fakat, takvâ sahibi kişiler Melik-i Cebbâr'ın koruması altındadırlar.

---

[104]. *Zebîdî*, İthaf, VII, 338.

UHUD SAVAŞI

وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنٖينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِؕ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ
عَلٖيمٌۙ ﴿١٢١﴾ اِذْ هَمَّتْ طَٓائِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَاۙ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَاؕ
وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

121. Hani sen, sabah erkenden mü'minleri savaş mevzilerine yerleştirmek için âilenden ayrılmıştın. Allah, hakkıyla işiten ve bilendir.
122. O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

Ya Muhammed! Hatırlat onlara; *"Hani sabahleyin erkenden âilenden"* yani Âişe (r. anha)'nin Medîne'deki evinden *"ayrılmıştın."* Bundan maksat; müslümanların Uhud'da içine düştükleri ve sabırsızlıktan kaynaklanan durumları hatırlayıp sabır ve takvâya sarıldıklarında kâfirlerin hiçbir komplolarının kendilerine zarar veremeyeceğini hatırlamalarını temindi.

Bu âyet-i kerîme, Hz. Âişe'nin, Peygamber Efendimiz'e lâyık olduğuna dâir bir nastır. Cenâb-ı Hak: ***"Temiz kadınlar, temiz erkeklere; temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır."*** (en-Nûr, 24/26) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîme Hz. Âişe'nin, bütün çirkin sıfatlardan uzak ve temiz olduğunu gösterir. Bilindiği gibi Nûh (a.s.)'ın oğlu kâfir olduğu için Allah Teâlâ; ***"Yâ Nûh, o senin âilenden değildir."*** (Hûd, 11/46) buyurmuştu. Lût (a.s.)'ın hanımı için de durum aynıdır.

"Mü'minleri savaş" için hazırlanan *"mevzilerine yerleştiriyordun."*

"Mevzîler" diye ifade ettiğimiz *"Makâid"* kelimesi, *"mak'ad"*ın çoğulu olup "oturma yeri"ne verilen addır. Bu kelime, sahâbîlerden herbirinin gecelemek için kendilerine tahsîs edilen yerlere ad olarak kullanılmıştır. Sahâbîlere ayrılan bu yerlere makâid denilmesi ya ***"hak meclisindedirler"*** (Kamer, 54/55) âyet-i kerîmesinde olduğu gibi, *"kuûd"* kelimesinin, bir oturma yeri olmasından sarf-ı nazarla -mecâzen-mücerred mekâna ad verilmesiyle, ya da her yer sahibinin, düşmanların gelişini beklemesi ve gerektiğinde onlarla muhârebe etmek üzere kalkması için tahsîs edildiğinden dolayıdır.

Rivâyet edilir ki, müşrikler Uhud'da çarşamba günü konakladılar. Bunu haber alan Hz. Peygamber (s.a.) arkadaşları ile bir danışma meclisi kurdu. Önceden hiçbir danışma meclisine çağırmadığı Abdullah b. Übeyy b. Selül'ü de dâvet edip fikrini sordu. Abdullah ve ensârın çoğunluğu şöyle dediler:

"Yâ Rasûlallah, Medîne'de kal, dışarı çıkma. Vallahi, üzerine gittiğimiz bütün düşmanlar bizi mağlup etti. Savunmada kaldığımız için üzerimize gelen bütün

düşmanları da biz yendik. Şimdi aramızda sen de varken çıkıp mağlup olursak hâlimiz nice olur? Bırak onları, Uhud'da dururlarsa, şerleri kontrol edilmiş bir vaziyette dururlar. Üzerimize gelirlerse, erkeklerimiz onlarla göğüs göğüse savaşır, kadınlarımız ve çocuklarımız da onları taş yağmuruna tutarlar. Dönüp giderlerse hiçbir başarı kazanamadan dönmüş olurlar."

Bazıları da: "Yâ Rasûlallah bizi bu köpeklere karşı çıkar. Kendilerinden korktuğumuzu sanmasınlar" dediler.

Hz. Peygamber (s.a.): *"Rüyamda, etrafımda boğazlanmış sığırlar gördüm. Bunu hayra yordum. Kılıcımın ucunun kırılmış olduğunu gördüm. Bunu hezîmete yordum. Elimi sanki çok sağlam bir zırha sokmuş olduğumu gördüm. Bunu da Medîne'ye yordum. Bence Medîne'de kalıp onları oldukları gibi bıraksanız, daha iyi olacak"* buyurdu.[105]

Bedir savaşına katılmayan ve Uhud savaşında şehâdet mertebesine ulaşacak bir grup müslüman şehâdet mutluluğuna ulaşmak istedikleri, cennete ve daha fazlasına karşı büyük bir arzu duydukları için: "Ya Rasûlallah, düşmanın üzerine gidelim" diyorlar da başka bir şey demiyorlardı. Nihâyet Hz. Peygamber (s.a.) evine girip zırhını giydi. Hz. Peygamber'in zırhını giydiğini görünce, pişmanlık duyarak: "Ne kadar kötü davrandık. Kendisine vahy geldiği halde kalkıp ona akıl vermeye çalıştık. Yâ Rasûlallah, sen kendi görüşüne göre hareket et" dediler. Hz. Peygamber (s.a.) bunlara cevaben: *"Zırhını giyen bir peygambere, savaşmadıkça onu çıkarmak yakışmaz."* buyurdu.

Müşrikler, çarşamba ve perşembe günü Uhud'a yerleşmişlerdi. Hz. Peygamber de cuma namazını ve cuma günü vefat eden bir ensârînin cenâze namazını kıldırdıktan sonra Medîne'den yola çıktı. Hicretin 3. yılı Şevvâl'inin ortasına rastlayan cumartesi günü müslümanlar Uhud'a varmıştı.

Hz. Peygamber (s.a.), bineği üzerinde arkadaşlarını savaş için saf hâline getiriyor; gördüğü düzensizlikleri düzeltmeye çalışıyordu. Meselâ, saf hizasından ileri çıkanlara "biraz geri çık" diye emir veriyordu.

Hz. Peygamber ve ordusu, Uhud'a vadinin bir başından girmiş; ordugâhlarını Uhud'un eteğine kurarak arkalarını dağa vermişlerdi.

Hz. Peygamber (s.a.), Abdullah b. Cübeyr'i okçuların başına emir tâyin etmiş ve bunlara şöyle talimat vermişti: *"Atışlarınızla (oklarla) bizi koruyun"* Yani, ok atarak düşmanı üzerimizden def edin ki arkamıza sarkamasınlar. *"Ne olursa olsun mevzilerinizi terketmeyin; sizi görüp sırtlarını çevirerek kaçsalar bile bu kaçanları takip etmeyin."*

O sırada Hz. Peygamber, münâfıkların reisi ve Medîne ileri gelenlerinden olan Abdullah b. Übeyy'in görüşüne aykırı davrandığı için bu, Abdullah'a çok ağır gelmiş ve şöyle demişti: "Bizi bırakıp çoluk çocuğa uydu."

Abdullah, daha sonra arkadaşlarına şunları söyledi: "Muhammed, düşmanlarına ancak sizin sayenizde galebe çalıyor. O, arkadaşlarına düşman askerlerinin, kendilerini görünce hezîmete uğrayacaklarını vâdetti. Muhammed'in düşmanlarını görür görmez,

hezîmete uğramış gibi dağılıp kaçın, öteki müslümanlar da sizin peşinizden gelirler. Ve böylece iş, Muhammed'in dediğinin tam aksine çıkmış olur."

İki ordu karşı karşıya gelince Abdullah, münâfıklarla birlikte geri çekildi. Hz. Peygamber (s.a.) Medîne'den bin ya da dokuz yüz elli kişi ile çıkmıştı. Ordular birbirlerine iyice yaklaşınca Abdullah üç yüz arkadaşı ile birlikte geri çekildi. Böylece Hz. Peygamber'in yanında yedi yüz kişi kalmış oldu.

Abdullah, Medîne'li müslümanlara: "Kendimizi ve çocuklarımızı niçin öldürelim ki?" deyince Ebû Câbir Sülemî (r.a.), onların peşinden gelip: "Allah aşkına söyleyin, sizin canınız mı önemli peygamberinizinki mi?" diye sordu. Abdullah: "Savaşmayı bilseydik biz de size uyardık" dedi. Bu esnâda Medîneli müslümanların Hazrec kolundan Selemeoğulları ile Evs kolundan Hâriseoğulları Hz. Peygamber ordusunun sağ ve sol kanatlarında bulunuyorlardı ve Abdullah'la birlikte geri çekilmeye karar vermişlerdi. Neyse ki Allah Teâlâ, onları bu fikirden uzaklaştırdı da Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte savaşmaya koyuldular.

Allah, müslümanlara güç verdi ve onlar nihâyet müşrikleri bozguna uğrattılar. Müşriklerin bozulup kaçıştığını gören mü'minler, bu savaşın da Bedir savaşı gibi sonuçlanacağını zannederek kaçışanların peşlerine düştüler. Hz. Peygamber'in, kendilerine kesinlikle bırakmamalarını emrettiği mevzileri terkederek ganimet toplamaya giriştiler ve böylece Hz. Peygamber'in emrine muhâlefet ettiler. Allah Teâlâ da bir daha Hz. Peygamber'in hiçbir emrine karşı çıkmamalarını sağlamak ve Bedir'de kazandıkları zaferi, Allah'a ve Rasûl-i Ekrem'e itâat etmelerinin yüzü suyu hürmetine kazandıklarını; müşriklerle başbaşa kaldıklarında ise, müşriklerin karşısında kesinlikle duramayacaklarını bilmeleri için müşriklerin kalbinden korkuyu çekip aldı. Müşrikler zâten üç bin kişi idiler. Bütün güçleri ile mü'minlere saldırdılar. Hz. Peygamber'in ordusu dağıldı. O kadar ki Hz. Peygamber'in yanında Ensâr'dan yedi, Kureyş'ten ise iki kişi kaldı. Müşrikler, Hz. Peygamber'i hedef alarak saldırınca; başını yardılar, ön dişleri ile azı dişleri arasındaki bir dişini kırdılar. O esnâda Talha (r.a.) Hz. Peygamberin yanından hiç ayrılmıyor, eliyle onu korumaya çalışıyordu. Talha (r.a.)'nın iki parmağı koptu; tam yirmi dört yerinden yaralandı.

Dişi kırılıp, başı yarılınca Hz. Peygamber bayılır gibi oldu. Talha, Hz. Peygamber'i sırtına alıp, geri geri götürmeye çalıştı. Karşısına her bir müşrik çıktığında, Hz. Peygamber'i yere bırakıyor o müşriği öldürüyordu. Bu durum, savaş alanının dışına sağ sâlim çıkıncaya kadar devam etti. Bu esnâda Hz. Peygamber (s.a.) devamlı: *"Talha'ya cennet vacib oldu."* diyordu. Bu arada, asker arasında: "Muhammed öldürülmüş" diye bir söylenti yayıldı. Ensârdan, Ebû Süfyân diye künyelendirilen bir sahâbî ensârîlere: "İşte, Rasûlullah!" diye bağırdı. Muhâcirler ve Ensâr hemen oraya toplandı.

Mü'minlerden yetmiş iki kişi şehâdet şerefine nâil olmuş, şehidlerin efendisi olan Hz. Hamza da, Allah'ın şerefli nîmetlerine ve yüce ihsanlarına kavuşmuştu. Çeşitli organlarının koparılmasına karşılık bütün bunlar kendisine mübârek olsun!

Mü'minlerin birçok da yaralısı vardı. Hz. Peygamber: *"Şu yaralı kardeşlerini*

savunup düşmanları ölülerimizden ve yaralılarımızdan uzaklaştırmak için yanındakilerle beraber düşmana hücûm edecek ve Allah'ın inâyetiyle kâfirleri hezîmete uğratacak olanlara Allah rahmetiyle muamele etsin." buyurdu.

Evet işte bütün bunlar Allah Teâlâ'nın: ***"sabreder, korunursanız onların size hiçbir zararı dokunamaz."*** (Âl-i İmrân, 3/120) âyet-i kerîmesini ve savaşa koşanlara Allah'ın yardım edeceğini; arkasını dönüp kaçanları da rezîl edeceğini te'yîd etmektedir.

Her türlü hatâdan korunma, ancak Allah'ın inâyetiyle mümkündür.

"Allah işitici ve bilicidir."

Allah, Hz. Peygamber'in Uhud Harbi ile ilgili olarak arkadaşlarıyla istişâre ederken bazılarının: "Medîne'de kal", bazılarının da "düşmanın üzerine yürü" şeklindeki görüşlerini görmekte ve bilmekte idi. Bu toplantıdaki herkesin bir maksadı vardı. Kimi gerçek görüşünü belirtiyor; kimi ikiyüzlülük ediyordu. Allah Teâlâ; "Dediklerini duyuyor; içlerinde gizlediklerini biliyorum" buyurmaktadır.

إِذْ هَمَّتْ طَآئِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

122. O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

Ey inananlar *"sizden iki grup"* -bunlar, Hazrec'den Selemeoğulları, Evs'ten Hâriseoğulları idi- zaafa düşüp korktukları için, doğru davrandıklarını zannederek geri çekilmek sûretiyle *"bozulmaya yüz tutmuştu."* Bu ifade de yukarıdaki: *"Hani âilenden erkenden ayrılmıştın"* kavlinden bedeldir. Çünkü hatırlatmanın maksadı budur. *"Hemm"* sözlükte zihnin çok mühim bir şeye takılmasıdır. *"Feşel"* (bozulma) ise, zaaf demektir.

Bu iki grubun takıntısının kesin bir niyet ve kararlılık olmadığı açıktır. Bu takıntı, sadece kuruntu ve düşünce kabilindendir. Nitekim, nefis şiddetli durumlar karşısında bir nevi endişeye kapılır, sonra bu nefsin sahibi, nefsini sebât ve sabra yöneltir, kötü duruma karşı korunmaya şartlandırır.

"Halbuki Allah, kendilerinin yardımcısıdır."

Bu çeşit düşüncelere uymaktan Allah onları korur. *"İnananlar"* bütün işlerinde müstakil ya da müşterek olarak başkasına değil, *"ancak Allah'a tevekkül etsinler."* Çünkü Allah onlara yeter.

Bu âyette, îman vasfının, tevekkülün sebep ve mûciblerinden olduğuna işaret edilmektedir. Tevekkül de aczini itiraf edip başkasına dayanmaktır.

İmam Râzî şöyle diyor: "Bu âyet-i kerîmede, insanın kendisine ârız olan çirkin durumları ve âfetleri, Allah'a tevekkülle uzaklaştırması; nefsindeki bu rahatsızlığı Allah'a tevekkül ederek gidermesi gerektiğine işaret edilmektedir."

Sehl b. Abdullah Tüsterî (k.s.) diyor ki: “İlimlerin tümü, ibâdet derecelerinin en düşüğüdür. İbâdetlerin tümü vera’ın en düşük derecesidir. Zühdün tümü ise tevekkülün en aşağı mertebesidir.”

Yine Sehl şöyle demektedir: “Mütevekkilin alâmeti üçtür: İstemez, geri çevirmez, biriktirmez.”

İbrâhîm Havvâs (k.s.) tevekküle çok ehemmiyet verirdi. İğne, iplik, matara ve makası yanından hiç eksik etmezdi. Bir gün kendisine:

– “Yâ Ebâ İshâk, sen ki hiç bir şeye önem vermez; her şeyden imtinâ edersin; bunları niye yanında taşıyorsun?” diye sorulunca, İbrâhîm Havvâs:

– “Böyle şeyler tevekküle hiçbir zarar vermez. Çünkü Allah’ın üzerimize farz kıldığı birtakım görevler vardır. Fakirlerin bir tek elbisesi olur. Ola ki elbisesi yırtılır da yanında iğne ipliği bulunmazsa, avret yeri açılır ve namazı bozulabilir.”

Ebû Hamza Horasânî (k.s.) anlatıyor. “Bir sene hacca gitmiştim. Yolda yürürken birden bir kuyuya düştüm. Yardım isteyip istememek konusunda nefsimle epeyi cedelleştim, sonunda: “Hayır, vallahi yardım istemeyeceğim.” dedim. Bu kararı henüz vermiştim ki kuyunun başına iki kişi geldi. Biri diğerine; “Gel şu kuyuyu kapatalım da kimse düşmesin” dedi. Kamış getirip kuyuyu kapattılar. Bağırmak istedim, ama sonra vazgeçtim ve kendi kendime: “Ben, bana bunlardan daha yakın olan birinden yardım isterim” dedim ve sustum. Fazla bir zaman geçmemişti ki birden kuyunun başına biri gelip kuyunun ağzını açtı. Benim duyabileceğim, fısıltıya benzer bir sesle “tutun” dercesine ayağını uzattı. Ayağına tutundum, beni yukarı çıkardı. Bir de ne göreyim, beni çıkaran, vahşî bir hayvan değil miymiş? Hayvan, yürüyüp giderken gâibten bir ses: “Yâ Ebâ Hamza, böylesi daha iyi değil mi? Seni, telef olmaktan yine bir telef ediciyle kurtardık.” dedi. Sonra yoluma devam ettim.”

Ehlullah’dan biri şöyle diyor: Kim meydan-ı tefvîze düşerse, yani işini Allah’a havâle ederse murâdı ve nasibi, gelinin damada geldiği gibi ayağına kadar gelir.

İbrâhîm (a.s.) ateşe atılmak üzere mancınığa konulup Cebrâil (a.s.) kendisine geldiğinde:

“Bir ihtiyacın var mı?” diye sordu. İbrâhîm:

“Sana ihtiyacım yok, ama Allah’a ihtiyacım olup olmadığını soruyorsan, tabii ki var” dedi. Cebrâil (a.s.):

“İste öyle ise” deyince, İbrâhîm (a.s.):

“Allah Teâlâ’nın benim şu durumumu biliyor olması, O’ndan bir şey istememe yeterlidir.” dedi.

Nitekim Peygamber Efendimiz de Allah Teâlâ’nın şöyle buyurduğunu haber vermektedir:

“Beni anması, kendisini benden bir şey istemekten alıkoyan kimseye, isteyenlere verdiğimden çok daha değerlisini veririm.”[106]

Sâlik’e düşen, Allah’a tevekkül edip işini O’na havâle etmesidir. Çünkü hükmedilip takdir edilen hiçbir şey, kendini yiyip bitirsen de değişmeyecektir.

Kazâ-yı ilâhi gemiyi istediği yere götürür.
Kaptan üstündeki elbiseyi parçalasa da.

Allah Teâlâ'nın senin hâlini biliyor olması, sana yeter. Öyleyse sebeplere bağlanma! Güç durumlardan kurtulmak ancak Müfettihu'l-Ebvâb (kapıların açıcısı olan Allah) sâyesinde mümkündür.

Sa'dî şöyle der:

Ey Sa'dî, gözünü kimsenin malına dikme!
Çünkü ihsan ve ikrâm sadece Allah'dan olur.
Sen Hakk'a kulluk edersen bu en iyi yoldur.
O kapıdan kovulacak olursan seni kimse çağırmaz.

---

[105]. *İbn Sa'd*, Tabakât, II, 38.
[106]. *Tirmizî*, Sevâbu'l-Kur'ân, 25.

BEDİR SAVAŞI

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿١٢٣﴾ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ
اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَۜ ﴿١٢٤﴾ بَلٰىۙ اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا
وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ
بِهٖۜ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِۙ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا
مِنَ الَّذِينَ كَفَرُٓوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَٓائِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ
الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾
وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

123. Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de de size yardım etmişti. Öyle ise, Allah'dan sakının ki O'na şükretmiş olasınız.

124. O zaman sen, mü'minlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi, sizin için yeterli değil midir?

125. Evet, siz sabır gösterir ve Allah'dan sakınırsanız, onlar *(düşmanlarınız)* hemen şu anda üzerinize gelseler; Rabbiniz, nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder.

126. Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sâyede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.

127, 128. Allah, kâfirlerden bir kısmının kökünü kessin veya onları perişan etsin, böylece bozulmuş bir halde dönüp gitsinler -ki bu işte senin yapacağın bir şey yoktur- yahut *(müslüman olsunlar da)* tevbelerini kabul etsin, ya da *(ısrar ederlerse)* onlara azap etsin diye *(Allah Bedir'de size yardım etti)*. Çünkü onlar zâlimlerdir.

129. Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

"Andolsun, siz zayıf iken Allah size Bedir'de de yardım etmişti" ifadesi tevekkülün ashâb-ı kirâm (r.a.)'a kazandırdığı şeyleri hatırlatmaktadır.

Bedir, Mekke ile Medîne arasında bulunan bir su kuyusudur. Bedir kuyusunu Bedir

adlı biri kazdığı için bu ad verilmiştir.

Bedir savaşı, hicretin 2. senesinin 17 Ramazan'ında vukû bulmuştur.

Allah Teâlâ'nın, mü'minlerin zayıflıklarını anlatırken; cem'i kesret sîgası olan *"zelâil"* kelimesini değil de, cem-i kıllet sîgası olan *"ezille"* kelimesini kullanması, ashâb-ı kirâm'ın o gün zayıf olmalarının yanısıra az olduklarını da belirtmek içindir.

Zayıf oluşlarından maksat, psikolojik zaaf, silah, mal ve binek azlığı gibi o gün içinde bulundukları durumlardır. Müslümanların zaaf halleri şöyle idi: Ashâb-ı kirâm, Medîne'den yük develeri ile çıkmışlardı ve her deveye bir grup müslüman nöbetleşe binmekteydiler. -Mikdâd b. Esved (r.a.)'in atından başka atları da yoktu. Mikdâd, bu bakımdan Allah yolunda at üzerinde savaşan ilk kişidir. Ayrıca doksan develeri, altı tane zırhları, seksen tane de kılıçları bulunuyordu.

Az oluşlarından maksat ise; yetmiş altısı muhâcir, geri kalanları ensârî olmak üzere 313 kişi olmalarıydı.

Düşmanları ise, kalabalıktılar; 1000 savaşçıdan müteşekkildiler. Yüz tane atları vardı. Silahları boldu ve güçlü idiler.

O gün, Hz. Peygamber (s.a.)'in sancaktârı, Ali b. Ebû Tâlib (r.a.); ensârın sancaktârı ise Sa'd b. Ubâde (r.a.) idi.

Bedir savaşında Allah'dan korktuğunuz gibi, bugün de Hz. Peygamber'in yanında sebât etme husûsunda *"Allah'dan korkun ki şükredesiniz."* Yani takvânıza karşılık Allah'ın size lutfettiği zafere şükretmeyi ümid ederek Allah'dan korkun.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ آلَافٍ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾

124. O zaman sen, mü'minlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi, sizin için yeterli değil midir?

Savaşmaktan âciz olduklarını açığa vurduklarında mü'minlere şöyle diyordun: *"Rabbinizin size"* semâdan Allah'ın izniyle *"indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?"*

"Yetmek" diye ifade edilen *"kifâye"*: Gedik kapama ve işi üstlenme mânasındadır.

"Yardım" diye ifadelendirdiğimiz *"imdâd"* da: Orduya, ordu ile yardım etmek, demektir.

Âyet, böyle bir imdâdın yetmemesinin imkânsız olduğunu belirtmektedir.

Deniliyor ki: Allah Teâlâ, mü'minlere önce bin melek ile imdâd etmiştir. Sonra bu bin melek, üç bine; sonra da beş bine çıkmıştır.

Allah Teâlâ'nın önce meleklerin inişinden bahsetmesinin sebebi, mü'minlerin kalbi rahatlasın; sebât etmeye azmetsinler ve Allah'ın yardımı ile güç kazansınlar, diyedir.

بَلٰىٓ اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

125. Evet, siz sabır gösterir ve Allah'dan sakınırsanız, onlar *(düşmanlarınız)* hemen şu anda üzerinize gelseler; Rabbiniz, nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder.

Buradaki "*belâ* - بَلَى -" lâfzı, önceki âyetteki "*len* - لَنْ -" lâfzından sonraki bölüme müsbet bir cevap olup, bunun gerçek olduğunu belirtmektedir. Allah'ın bu yardımı size yeter, demektir. Allah Teâlâ, bunu belirttikten sonra, mü'minlerin kalbini rahatlatmak ve sabır ve takvâya teşvik etmek için sabır ve takvâ şartıyla bu yardımı daha da artıracağını şöyle beyân ediyor: Düşmanla karşılaşmaya ve düşman karşısında mukâvemet etmeye sabreder; Allah'a isyan etmekten ve Hz. Peygamber (s.a.)'e karşı gelmekten korunursanız, müşrikler hemen şu dakikada üzerinize gelseler, Rabbiniz size işâretlenmiş beş bin melek indirir.

Buradaki (مُسَوِّمِينَ) kelimesi, bir şeyin simâsını belli etmek anlamındaki (اَلتَّسْوِيمُ) den türemedir. O zaman *"müsevvimîn"*: Kendilerini ya da atlarını kuyruklarında ve perçemlerinde beyaz yünden işaret bulundurarak tanıtan demektir. Yani müşrikler üzerinize gelir gelmez melekler de hiç gecikmeden hemen yardımınıza gelir. Allah Teâlâ: Sabreder, korunursanız zaferi hemen müyesser kılacağını, fethi kolaylaştıracağını anlatmak istiyor.

Hz. Peygamber (s.a.), ashâb-ı kirâm'a: *"Kim olduğunuzu belli ediniz. Çünkü Melekler de kendilerini belli etmişlerdir."* buyurmuştur.[107]

Rivâyet edilir ki: Cebrâil (a.s.) dışında bütün melekler, beyaz sarık sarmış vaziyette gelmişler, Cebrâil (a.s.) ise, Zübeyr b. Avvâm (r.a.) gibi sarı sarıkla gelmişti. O gün bütün melekler, Mikdâd b. Esved (r.a.)'in atına uygun olarak alaca atlara binmişlerdi.

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖۜ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِۙ ﴿١٢٦﴾

126. Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sâyede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.

"Allah bunu" melek indirmek sûretiyle yaptığı bu yardımı, size herhangi bir şey göstermek için değil, sırf "zafere ulaşacaksınız" diyerek *"sırf size müjde olsun ve kalpleriniz bununla"* yani bu yardımla *"güven bulsun"* ve İsrâiloğulları'na sükûn ihsan edildiği gibi, sizin korkunuz da yok olsun *"diye yaptı. "Yardım; yalnız azîz ve hikmet sahibi"* yani verdiği hiçbir hüküm geri çevrilemeyen ve yaptığı her şeyi bir hikmet ve maslahata mebnî yapan *"Allah katındandır."* Sayı ve techizat üstünlüğünden değil.

Bu âyet-i kerîme, müslümanların zafere ulaşırken, hiçbir yardıma muhtaç olmadıklarına dikkat çekmektedir.

Cenâb-ı Mevlâ'nın, bu yardımı sırf müslümanlara müjde olsun ve kalpleri güven bulsun diye yapmasının sebebi, halkın olayları, genelde sebeplere bağlamasıdır. Bu durumda mü'mine düşen; sebeplere en ufak bir şekilde bile meyletmemektir. Çünkü zaferin, zâhiri sebeplerin mevcûdiyeti ile kazanılması sadece, normalde öyle olageldiği içindir.

لِيَقْطَعَ طَرَفاً مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ
لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾

127, 128. Allah, kâfirlerden bir kısmının kökünü kessin veya onları perişan etsin, böylece bozulmuş bir halde dönüp gitsinler -ki bu işte senin yapacağın bir şey yoktur- yahut *(müslüman olsunlar da)* tevbelerini kabul etsin, ya da *(ısrar ederlerse)* onlara azap etsin diye *(Allah Bedir'de size yardım etti)*. Çünkü onlar zâlimlerdir.

Allah size Bedir günü, bir grup kâfiri helâk etmek ve esir etmek sûretiyle azaltmak için yardım etmişti, demektir.

Bu helâk, o gün vukû bulmuştur, zira reislerinden ve nüfuz sahibi müşriklerden yetmiş tanesi esir edilmiş, yetmiş tanesi de öldürülmüştü.

"Veya" müşrikleri *"perişan etsin de"* rezîl edip, hezîmete uğratmak sûretiyle içlerini gayz doldursun diye yardım etti.

"Perişan etmek" diye isimlendirilen (اَلْكَبْتُ) şiddetli gayz ve kalpteki zaaftır.

Bu kelime, insanın bir kişinin ciğerine gayz ve kin ile vurduğu zaman kullanılan (كبد) kelimesi ile aynı anlamdadır.

"Umutsuz olarak dönüp gitsinler." Elde etmek istediklerine kavuşamadan, ümidsiz bir halde hezimete uğrasınlar diye size yardım etti.

(اَلْخَيْبَةُ): İstenen şeyden mahrûm kalmak demektir. Haybet ile ye's arasındaki fark; haybetin, istenen şeyi elde etmeyi bekledikten sonra; ye'sin ise, elde etmeyi beklemeden önce de sonra da vukû bulabilmesidir. Ye'sin zıddı, recâ; haybetin zıddı, zaferdir.

Âyetin mânası şudur: Genel anlamda müşriklerin işleri Allah'ın elindedir. Ya helâk eder; ya perişan eder, ya da müslüman olurlarsa tevbelerini kabul edip affeder; yahut küfürlerinde ısrar ederlerse şiddetli bir âhiret azabı ile azap eder. Onların işlerinde sen hiçbir şeye mâlik değilsin. Sen, yalnızca onları uyarmak ve onlarla cihad etmekle memur bir kulsun.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ۟ ﴿١٢٩﴾

129. Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

"Göklerde ve yerde olanların hepsi" yaratma ve sahip olma açısından *"Allah'ındır."* Bu varlıklarda kesinlikle hiç kimsenin rolü yoktur. O, hikmete ve kulların maslahatına mebnî bir şekilde bağışlamak istediklerini bağışlar. Azap etmek istediklerine de azap eder. Âyette önce mağfiretin zikredilmesinin sebebi, Allah'ın rahmeti gazabından önce olduğu içindir.

Âyet-i kerîme, azap etmenin vacib olmadığını açıkça göstermektedir. Azabı tevbeye veya tevbe etmemeye bağlamak, azabın mutlaka olacağı fikrine zıt düşmekte gibidir. *"Allah,"* kullarını *"çok bağışlayan çok esirgeyendir."* Bu sözün maksadı: Allah'ın kullarına bütün bu seçeneklerdeki muameleleri –aslında güzel olmakla beraber– Allah'a vacib olmadığı, sırf fazl-u kereminden rahmet ve mağfiretinin baskın olduğunu beyân etmektir.

Akıllı kişiler, Allah Teâlâ'nın kendilerine rahmet etmesini gerektirecek amellere koşmalı; O'nun rahmetinden ümid kesmemelidirler. Çünkü, Allah'ın rahmetinden ancak kâfirler ümid keser.

Allah Teâlâ, Dâvud (a.s.)'a şöyle vahyetmiştir: *"Ey Dâvud! Günahkârlara müjdele, sıddîkları korkut!"* Dâvud:

"Yâ Rab, nasıl olur da sıddîkları korkuturken günahkârları müjdelerim?" diye sorunca, Cenâb-ı Hak:

"Günahkârlara, bana hiçbir günahın büyük gelmeyeceğini, bütün günahları bağışlayabileceğimi müjdele! Sıddîkları de işledikleri güzel amelleri beğenmekten korkut! Adâletime ve hesabıma göre muamele ettiğim herkesi de helâk ettiğimi bildir."

Ömer (r.a.)'in şöyle anlattığı rivâyet edilir:

"Hz. Peygamber'in huzûruna girdim. Onu ağlar bir vaziyette buldum. "Yâ Rasûlallah, sizi böyle ağlatan nedir?" diye sorunca Hz. Peygamber: *"Cebrâil bana haber verdi ki, Allah Teâlâ: "Müslüman olarak ihtiyarlayan birine azap etmekten hayâ ederim. Peki, müslüman olarak yaşlananlar, bana karşı gelmekten niye utanmaz?"*[108]

İhtiyar insanlara düşen, Cenâb-ı Mevlâ'nın bu yüce kereminin kadrini bilip O'na şükretmek, Allah'dan korkarak ve kirâmen kâtibinden utanarak mâsiyetlerden itâata yönelmektir. Çünkü yaşlı insanlar, ihsân denizinin sahilinde bulunmaktadırlar.

Rivâyet edilir ki: "Haccâc, Irak bölgesine vali olarak tâyin edilip kimsenin hukûkuna riâyet etmeksizin müthiş bir terör estirerek sonunda dizginleri ele alınca, Abdurrahman b. Eş'as Iraklılarla birlikte ayaklandı. Emevî halîfesi Abdülmelik, Haccâc'a yardım olarak Şamlıları gönderdi. Şamlılar da Haccâc'ın tarafında savaşa giriştiler.

Haccâc'la, İbn Eş'as arasındaki mücâdele, altı ay zarfında meydana gelen seksen çarpışmadan sonra nihâyet Deyr el-Cemâcim'de Haccâc'ın İbn Eş'as'ı hezimete uğratmasına kadar devam etti. İbn Eş'as'ın beraberinde 200.000 kişi vardı. Bunlar, hezimete uğrayınca Haccâc emrindekilere; "Bırakın bunları, takip etmeyin. Birbirlerinden ayrılsınlar." dedi. Sonra Haccâc'ın tellâlı: "Kim geri dönerse emniyette olacaktır." diye bağırdı.

Haccâc, daha sonra Kûfe'ye girdi. Hezimete uğrayanlardan bir kısmı, Haccâc'a bey'at etmek için Kûfe'ye geldi. Kendisine bey'at için gelenlere Haccâc: "Cemaatten ayrılmak sûretiyle kâfir olduğunu kabul et ve müslüman topluluğundan ayrıldığına şehâdet et, sonra da tevbe et" diyordu. Şehâdet ederse ne âlâ, etmezse öldürtüyordu.

Has'amlı biri Haccâc'a bey'at etmeye gelince, ona da "kâfir olduğuna şehâdet et" dedi. Adamcağız: "Ben seksen senedir Rabbime kulluk edeyim, sonra da kalkıp kâfir olduğuma şehâdet edeyim, olacak şey değil. Yemin ederim ki şurada bir eşeğin su içmeden durabildiği kadar bir ömrüm kaldı. Sabah akşam ölümü bekliyorum." deyince, Haccâc emretti ve adamcağızın boynu vuruldu. Bundan sonra bir yaşlı daha getirildi. Haccâc: "Bu ihtiyarın kâfir olduğuna şehâdet edeceğini sanmam" dedi. Adam: "Benim ne inançta olduğumu nereden biliyorsunuz? Ben, kendimi sizden daha iyi tanıyorum. Ben Firavun ve Hâmân'dan daha kâfirim" dedi. Bu, Haccâc'ın hoşuna gitti ve adamı serbest bıraktırdı.

Şu ihtiyarın ne kadar zayıf bir îmana sahip olduğuna bakın! Sonrasında, sabah, akşam ölümü beklemekten başka yapacağı bir şey olmayan gençlik sınırını aştığı ve o kadar ihtiyar olduğu halde, nasıl da kâfir olduğunu ikrâr etme gibi bir çirkinliği irtikâb edebiliyor? İşte görüyorsunuz, ezelî inâyetin, imdâdına yetişmediği kişilerden hiçbir şey beklenmiyor.

Sâlike düşen, kalbini îmanla rahatlatmak ve yakîn derecesine ulaştırmaktır. Yakîn derecelerinden biri de tevhiddir. *Tevhid*: Varlık âlemindeki tüm oluşları Müsebbibü'l-Esbâb'dan (Allah'dan) bilmektir; bütün sebep ve vasıtaların O'nun hakimiyetine boyun eğdiğini kabul etmektir. Şuna da şüphe yoktur ki; yakîn derecesi, kalbi, nefsin bulanık durumlarından tasfiye etmekle elde edilebilir.

Temiz yaratıldın, temizliğini korumaya bak,
Sana yakışmaz toprağa necis varmak.
Yavaş yavaş kalp âyinendeki tozu temizle
Zira tozlu âyine cilâ tutmaz o hâliyle.

Kalp ancak zikrullah ile, Kur'ân okumakla ve Hz. Peygamber (s.a.)'e salât-u selam getirmekle parıldar. En hayırlı zikr ise en sağlam kulp olan kelime-i tevhiddir.

İbrâhîm Havvâs (k.s.) diyor ki: "Kalbin hastalıklarına beş şey şifâdır:

1. Kur'ân'ı mânasını düşünerek okumak;
2. Mideyi boş tutmak (halâ-yı batın);
3. Gece namazına devam;
4. Seher vaktinde Allah'a yalvarıp yakarmak.
5. Sâlihlerle beraber bulunmak."

Öyleyse sana düşen; bu hasletlere sarılmaktır. Belki böylece azîz ve müteâl olan, mülkün sahibi yüce Allah'ın inâyeti ile kemâl derecesine ulaşabilir; nefsini tezkiye edersin.

---

[107]. *İbn Hacer*, Kâfî, II, 412.
[108]. *Kenzü'l-Ummâl*, XV, 674.

FÂİZ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافاً مُضَاعَفَةًۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ٓي اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَۚ ﴿١٣١﴾
وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۚ ﴿١٣٢﴾

130. Ey îman edenler! Kat kat arttırılmış olarak fâiz yemeyin. Allah'dan sakının ki kurtuluşa eresiniz.
131. Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının!
132. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.

"Ey inananlar! Kat kat, fazla fazla, tekrar tekrar fâiz yemeyin." Yemek ile kasdedilen, fâiz almaktır. "Fâiz alma" mefhûmunun, "fâiz yemek" şeklinde ifade edilmesinin sebebi, fâizden maksadın çoğunlukla onu yemek olması; ayrıca çok kötü bir davranış olmasına rağmen, fâiz muamelesinin, daha ziyâde yenilen şeylerde cârî olmasıdır.

Cahiliye döneminde, bir kişinin birinden 100 dirhem alacağı olduğu; borçlunun da ödeyecek gücü olmadığı zaman, alacaklı borçluya: "Parayı (borcu) artır, ben de ödeme süresini uzatayım" der ve borçlu da borcunu iki yüz dirheme çıkarırdı. Sonra, ikinci ödeme günü gelip çatınca aynı şey tekrarlanırdı. Nihâyet bir sürü ödeme günü ve bir sürü borç ortaya çıkardı. Alacaklı, verdiği yüz dirheme karşılık yüzlerce dirhem alırdı. *"Ad'âf", "da'f"*ın cem'i olup kat kat demektir. *"Ad'âf",* cemî kıllet (azlık cem'i) olup âyetin maksadı ise ribânın çokluğunu beyân etmek olunca, bu kelimeden sonra kesrete (çokluğa) delâlet eden bir kelime getirilerek *"ad'âf"* kelimesi *"mudâafe"* ile vasıflanmıştır. *"Mudâafe"* kelimesi masdar değil, ism-i mef'ûldür.

Bu âyetteki *"kat kat oluş"* yasaklamanın sadece fâizin kat kat olduğu durumlara hasredilmesini gerektirmez. Dolayısıyla fâiz kat kat olmadığında haramlık kalkmış değildir. Buradaki kayıt Arapları, içinde bulundukları durum yüzünden kınamak maksadı ile bu âdetlerini gözlerinin önüne serme gayesine matûftur.

Özellikle ribâ ve ribâlı muameleler olmak üzere, size yasaklanan şeyler husûsunda kurtuluşa ermeyi umarak Allah'dan korkun ki, kurtuluşa eresiniz.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ٓي اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَۚ ﴿١٣١﴾

131. Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının!

Kâfirlerin peşinden gitmekten sakınmak ve kendi aralarındaki alış-veriş

muamelelerini yapmamak sûretiyle *“kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakının.”*

Bu âyette, cehennemin esas itibariyle kâfirler için hazırlandığına; âsî mü’minler için ise ârızî olduğuna dikkat çekilmektedir.

Ebû Hanife (rh.a.) şöyle diyor: Bu âyet-i kerîme, Kur’ân’daki en dehşetengiz âyettir. Çünkü Allah Teâlâ, bu âyette haram kıldığı şeylerden korunmazlarsa, mü’minleri; kâfirler için hazırlanmış ateşe atmakla tehdit ediyor.

وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

132. Allah’a ve Rasûlü’ne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.

Size emredip yasakladığı her husûsta Allah’a ve Allah’ın emir ve yasaklarını size tebliğ eden peygambere O’nun rahmetini umarak itâat edin ki, size merhamet edilsin.

Bu gibi yerlerde kullanılan (لَعَلَّ) ve (عَسٰى) kelimeleri kendilerine haber verilen konulara ulaşmanın ne kadar değerli olduğunu gösterirler.

Kâşânî şöyle diyor: “Âyet-i kerîmede, ribâ konusundaki tehdidin ne kadar şiddetli olduğu zeki birine gizli kalmaz. Çünkü ribâdan korunup uzak duranların kurtuluşa erebileceğini belirtmek için (لَعَلَّ) *“belki”* getirilmiştir. Kurtuluşun ümid edilebilmesi ve mümkün olabilmesinin, ribâdan uzak durmaya bağlanması, mü’min olsalar da ribâdan uzak durmadıkça kurtuluşa ermelerinin imkânsız olmasını gerektirir. Sonra Allah Teâlâ, mü’min oldukları halde, ribâ alanları kâfirler için hazırlanan ateşle tehdit etmiştir.

Kâfirlerin azabını mü’minlerin başına getiren bu ribâ musîbeti, ne kadar büyük bir belâdır? Bu tehdit de ribâ yiyenlere yöneltilmiş ne galiz bir tehdittir. Cenâb-ı Hak daha sonra, ribâ yiyenlerin mâsiyete iyice dalmış olduklarına ve kendilerinden tâat sudûrunun artık mümkün olmadığına târizde bulunarak bu ağır ifadeleri, Allah ve Rasûlü’ne itâatı da emrederek devam ettiriyor. Sonra da böyle bir isyanın içinde iken Allah’ın rahmetini ümid edemeyeceklerini bildirerek mü’minlerin ümitli olabilmeleri için Allah ve Rasûlü’ne itâat etmelerinin şart olduğunu ifade ediyor.

Netice olarak bu ribâ günahı, hem ribâ yiyip hem de Allah’ın rahmetine ulaşmak imkânsız olduğu için Allah’ın rahmetinden ümid kesmeyi gerektirmektedir. Bakınız âyet ribâ yiyenleri tehditte derece derece sertleşmekte, neticede dûçâr olacakları ceza ve azapta kâfirlerle bir tutmaktadır. *el-Kâşânî*’nin ibâresiyle alınan bu tefsir burada bitiyor.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *“Allah Teâlâ, ribâ alanı, vereni, şâhitliğini yapanı, muamelesini yazanı ve ribâyı helâl göreni lânetlemiştir.”*[109]

Ribâ: Mal üzerine, Allah’ın yasakladığı şekilde bir fazlalık istemektir. *“Ribâ-i nesîe”* ve *“ribâ-i fazl”* diye iki kısımdır.

Ribâi nesîe: Yukarıda geçtiği üzere, câhiliye Arapları nezdinde bilinen ve uygulanan

ribâdır.

Ribâ-i fazl ise: aynı cinsten olan iki şeyi peşin olarak, birbiri ile değiştirirken fazlalık almak demektir. Ribâ-i fazl, bir ölçek buğdayı iki ölçek buğdaya satmak vb. şeylerdir. Bütün âlimler, bu iki tür ribânın da haram olduğu husûsunda hemfikirdirler.

Ribâ insanı daha fazla dünya malı istemeye karşı sonsuz bir hırs duymaya sevkeder. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Âdemoğlunun iki vadi dolusu altını olsa, üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun karnını, ancak toprak doyurur."*[110]

İşte hırs, cehennem derekelerinden bir dereke olduğu için Allah Teâlâ: *"Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının"* buyuruyor.

Ey kötü nefis, aza kanaatkâr ol.
Çünkü zenginle fakir âhirette bir olur.

Dünyaya karşı hırslı olmak, dünyalık için yırtınmak ve dünyalık biriktirmek kötülenmiş; yasak kılınmıştır. Malını sarfetmek, başkalarını kendine tercih etmek (îsâr), dünyayı terketmek ve az bir dünyalığa kanâat etmek övülmüş; emredilmiştir. Şu âyet-i kerîme de bunu göstermektedir:

"Allah, fâizli malın bereketini giderir, sadaka verilen malları da bereketlendirir." (el-Bakara, 2/276)

Kim ki ihtiyacı olmadığı halde malını çoğaltmak için fâiz alırsa, -Allah korusun- anası ile zinâ eden kişi gibi olur. **Abdullah b. Selam** (r.a.)'dan mervîdir ki: *"Ribânın yetmiş iki tane çeşidi vardır ki bunların en basiti müslüman olduğu halde, kendi anası ile zinâ eden gibidir."*[111] Bu mesele *Tenbîhü'l-Gâfilîn*'de de geçmektedir.

Sâlih kişiler, bu tür muamelelerden uzak dururlar. Çünkü ribâ, mü'minlerin îmanına zarar vermektedir. Ribâ, her ne kadar o anda bir fazlalık gibi gözükse de hakikatte ribâlı mal noksanlaşmaktadır. Çünkü ribâcının ribâ yoluyla mallarını aldığını gören fakirler, ribâcıya lânet ve bedduâ ederler. Bu da ribâcının kendisinden ve malından hayır ve bereketin kalkmasına yol açar. Hattâ nâmus ve itibarının düşmesine; insanların zem oklarının kendisine yönelmesine; âdil ve güvenilir olma vasfının zevâline; kalbinin taş gibi katılaşıp yoldan çıkmasına sebep olur. Allah Teâlâ, ribâ alanın ne sadakasını, ne cihâdını ne haccını ne de namazını kabul buyurur.

Hadis-i şerifte: *"zenginler, cennete fakirlerden beş yüz sene sonra girecektir"* buyurulmaktadır.[112] Helâl ve şer'î yollarla zengin olanın durumu böyle olursa haram yollarla zengin olanın hâlini varın siz düşünün!

İnsan, fakir ve muhtaç olduğu halde, Allah'a tevekkül eder, Allah'ın kullarına ihsânda bulunursa, Allah Teâlâ da dünyada onu zâyî etmez; aç bırakmaz. Bilakis günden güne rütbesini artırır. İnsanlar arasında güzel bir şekilde anılmasını ve insanların kalplerinin ona meyletmesini sağlar. Ama insan, bunun aksi davranışlarda bulunursa, işi âhirette de dünyada da zor olur. Kötü amelleri, ölümü esnâsında bu kişiden îmanı söküp alır. Bu

günahları yüzünden -Allah korusun- kâfirler gibi sürekli cehennemde kalmaya müstehak oluverir.

Ebû Bekir Verrâk, Ebû Hanîfe'nin şöyle dediğini rivâyet ediyor: "Kullara yapılan zulüm ve haksızlık, kulun îmansız gitmesine sebep olacak bir günahtır. Zira ölüm esnasında kişiden en çabuk sökülüp alınacak şey îmandır." Ey mü'min, Allah'dan kork, insanların elinden haksız yere mallarını alarak Allah'ın kullarına zulmetme! Çünkü bu büyük bir günahtır. Allah cümlemizi böyle kötü durumlardan korusun.

---

[109]. *Müslim*, Müsâkât, 106.
[110]. *Buhârî*, Rikâk, 10; *Müslim,* Zekât, 116; *Tirmizî,* Zühd, 27.
[111]. *İbni Mâce,* Ticârât, 58.
[112]. *Tirmizî*, Zühd, 37; *İbn Mâce,* Zühd, 6.

TAKVÂ SÂHİPLERİ

وَسَارِعُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ
وَالْاَرْضُۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَۙ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّٓاءِ
وَالضَّرَّٓاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَۚ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ
ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْۖ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُۖ
وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ
مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَاۜ
وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَۜ ﴿١٣٦﴾ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌۙ فَسِيرُوا
فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾ هٰذَا بَيَانٌ
لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

133. Rabbinizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!

134. O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.

135. Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfâr ederler. Zâten günahları Allah'dan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.

136. İşte onların mükâfâtı, Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfâtı ne güzeldir!

137. Sizden önce nice *(milletler hakkında)* ilâhî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da *(Allah'ın âyetlerini)* yalan sayanların âkıbeti ne olmuş, görün!

138. Bu *(Kur'ân),* bütün insanlığa bir açıklamadır; takvâ sahipleri için de bir hidâyet ve bir öğüttür.

"Rabbinizden" gelen *"bir bağışlanmaya ve genişliği göklerle yer kadar olan ve korunanlar için hazırlanan cennete";* yani müslüman olmak, tevbe, ihlâs, vacibleri yapıp yasaklardan kaçınmak gibi, mağfireti ve cenneti hak edeceğiniz amellere

“koşun.”

Burada *“arz”* kelimesinin zikredilmesi bu kelimenin yapısında temsîlî olarak genişliğe daha fazla delâlet etme özelliği bulunduğu içindir. Çünkü bir şeyin arz, yani eni, normalde uzunluğundan daha az olur.

Cennetin korunanlar (takvâ ehli) için hazırlanmış olması cennetin şu anda yaratılmış olduğuna ve bu âlemin dışında bulunduğuna delâlet eder.

Yaratılmış olduğunu fiilin mâzî (di-li geçmiş zaman) sîgası ile kullanılmış olmasından çıkarıyoruz. Bu âlemin dışında olduğunu ise, eni, bütün bu âlem kadar olan bir şeyin bu âlemin içinde olamayacağından çıkarıyoruz.

Rivâyet edilir ki Herakliyus’un elçisi, Hz. Peygamber’e; “Siz, eni gökler ve yer kadar olan bir cennete dâvet ediyorsunuz. Peki cehennem nerede, öyleyse?” diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.): *“Fe sübhânallah, gündüz olduğunda gece nereye gidiyor?”* buyurdu.[113]

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ
عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾

134. O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.

Onlar, infâka elverişli olan şeyleri bollukta ve darlıkta, rahatlık ve şiddette yani, zenginlik ve fakirlik, kolaylık ve zorluk anlarında hülâsa her hâl-u kârda Allah için harcarlar. Çünkü insan ya mutlu olur ya da sıkıntılı olur. Yani bu insanlar her hâl-u kârda az çok güçleri yettiğince infâkta bulunurlar.

“Öfkelerini yenerler.” Yenmek diye ifade ettiğimiz *“Kâzm”*: Hapsetmek demektir. *“Gayz”* ise, kızgınlıktan kalbin yanıp tutuşması demektir. Âyetin mânası: “Güçleri yettiği halde, bu kızgınlığı sürdürmekten el çekip kendini tutanlar” şeklindedir.

“İnsanları affederler.” Muâheze edilmeye müstehak olan kişileri cezâlandırmayı terkederler. “*Allah da”* nîmetleri herkesi kaplayan, fazîletleri tamam olan güzel davrananları sever.

Birine ihsânda bulunmak, ya ona menfaat sağlayarak, ya da ondan bir zararı uzaklaştırarak olur.

Menfaat sağlama tarzındaki ihsân: *“Bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar.”* âyet-i kerîmesinde kasdedilen ihsândır. İlim infak etmek de bu hayra girer. İlim infâkı bilmeyenlere öğretip, dalâlettekilere doğru yolu göstermekle olur. Çeşitli hayır ve ibâdetler için mal infâkı da buraya girer. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur:

“Cömert, Allah’a yakındır; cennete yakındır; insanlara yakındır. Cehennemden ise uzaktır. Cimri de Allah’dan uzaktır, insanlardan uzaktır. Cehenneme ise yakındır.”[114]

Başkalarından zararı defetme tarzındaki ihsâna gelince bu, ya dünyada olur. Ki

dünyada olan: Yapılan kötülüğe, başka bir kötülükle karşılık vermeye uğraşmamaktır. Âyetteki *“öfkesini yenmek”*ten maksat da budur. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur:

“Kızgınlığını uygulama gücü varken öfkesini kontrol edenin kalbini, Allah güven ve îmanla doldurur.”[115]

“Def-i zarar” türündeki ihsânın, âhiretle ilgili olanı; kişinin âhirette zimmetinin borç ve haklardan berî olması ile olur. *“İnsanları affederler”* cümlesinden murad da budur.

Rivâyet edilir ki, kıyâmet günü bir münâdî: “Mükâfatlarını bizzat Allah’ın vereceği kişiler neredesdir?” diye nidâ edince, insanları affedenlerden başkası ayağa kalkmaz.”

Hz. Peygamber (s.a.)’den şöyle nakledilmiştir: *“İnsanları affedenler, geçmiş ümmetlerde daha çok olmasına rağmen, benim ümmetimde, -Allah’ın korudukları hâriç- pek azdır.”*[116]

Bu âyet-i celîle, başkalarına ihsânda bulunmanın bütün türlerine delâlet etmektedir. Bu üç tür haslet, başkalarına ihsânda bulunma konusunda müşterek olduğu için Allah Teâlâ üç haslete vereceği sevabı da; *“Allah iyi davrananları sever”* buyurarak zikretmiş olmaktadır. Zira Allah’ın bir kula muhabbet etmesi, sevap derecelerinin en büyüğüdür.

Fudayl b. Iyad şöyle diyor: “İhsâna ihsânla karşılık vermek onu mükâfatlandırmaktır. Kötülüğe kötülükle karşılık vermek onu cezâlandırmaktır. Kötülüğe iyilikle karşılık vermek kerem ve cömertliktir. İyiliğe kötülükle karşılık vermek ise, alçaklık ve nankörlüktür.”

Hikâye edilir ki: **Hasan b. Ali** (r.a.), misafirleri ile birlikte sofrada iken, hizmetçilerinden biri Hz. Hasan’ın başında dikilmiş vaziyette duruyordu. Hizmetçinin elindeki tas sallanınca tasdakilerden bir bölümü Hz. Hasan’ın üzerine döküldü. Hizmetçi hemen: *“Öfkelerini yenenler, insanları affedenler.”* âyet-i kerîmesini okudu. Hz. Hasan: “Tamam, hadi seni affettim.” dedi. Hizmetçi: *“Allah ihsânda bulunanları sever”* kısmını da okuyunca, Hz. Hasan (r.a): “Allah rızâsı için hürsün. Seni filan câriyemle evlendirdim. Size lâzım olan şeyleri yapmak da boynumun borcu olsun.” dedi.

Câmî şöyle der:

Yiğitlik ve cömertliği ehlinden öğren,
Bu dünyanın adamlarından adamlık öğren,
İçini, kinden ve kindarlardan koru.
Dilini kötü söz söyleyenlerin sözlerine alıştırma.
Sana kötülük edene bile iyilik et.
Çünkü o adam o kötülüğü aslında kendine yapmıştır.
İyilik yapmayı alışkanlık hâline getir.
Çünkü o iyilik senden başkasına geri dönmez.

Bu durumda akıllı olanlar, hiç vakit kaybetmeden her çeşit hayra, başkalarına ihsânda bulunma yollarına ve hasenâta koşmalıdırlar. Çünkü bir işi sonraya bırakmakta çeşitli âfetler vardır.

Şimdi tohum ekme zamanıdır. Eğer iyi yetiştirirsen,
Hasad mevsiminde harmandan ümidvâr olabilirsin.

Yani cennete girmeyi arzuluyorsan, yaşadığın sürece çeşitli yollarla Rabbine ibâdet et. Çünkü fırsat ganimettir. Allah'a doğru yol alırken işi yavaştan alanlar zararlı çıkar.

Ey sâkî, gel bize de ihsân et!
Gecikmede âfetler vardır.

Ömürlerini hevesleri peşinde koşarak geçirenler, kıyâmette hasret ve nedâmet çekerler.

Ey oğul, sermaye ile yararlanmak mümkündür.
Ama sermayesini tüketmiş olandan ne hayır gelir?

Allah Teâlâ insanı hem cennete girsin; cennet derecelerine yükselsin diye, hem de cehenneme girsin; cehennem derekelerine yuvarlansın diye yaratmıştır. Sonra da cenneti müjdeleyip; cehennemden korkutan peygamberler göndermiştir. Şu âyet-i celîlede olduğu gibi Allah Teâlâ cehennemden korkup sakınmaya teşvik etmektedir: *"Kâfirler için hazırlanmış olan cehennemden korunun."* Şu âyeti ile de cennete koşmaya teşvik etmektedir: *"Rabbinizden bir mağfirete koşun."* takvâ vasıtası ile Rabbinize yakın makamlardan bir makama koşun *"ve eni göklerle yer kadar olan cennete koşun!"* Yani uzunluğu göklerle yerden daha fazla olan cennete koşun.

Bu ifadede, cennete ulaşmanın, göklerde ve yerde bulunan şeylerden vazgeçtikten sonra mümkün olabileceğine işaret edilmektedir. Göklerde ve yerde bulunan şeyler, beş duyu organının kavrayabildiği, elle tutulur, gözle görülür nesnelerdir. Bunlardan vazgeçmek ise, nefsi, kötü huylardan tezkiye etmek demek olan "takvâ" ile mümkün olur. Nitekim *"o cennet takvâ sahipleri için hazırlanmıştır."* buyurulmaktadır. Çünkü melekût âlemine ancak kendisiyle girilen takvâ, "nefsi tezkiye etmek"tir. Îsâ (a.s.)'ın şu sözü de buna delâlet eder: *"İki kere doğmayanlar, göklerin ve yerin melekûtuna asla giremezler."* Burada bahsedilen "ikinci doğum", nefsi, hayvânî sıfatlardan arındırarak bu sıfatların etkisinden kurtulmaktır. Göklerin ve yerin melekûtuna girmek ise, ruhânî sıfatlarla bezenmektir.

"Takvâ sahipleri için hazırlanmıştır." âyet-i kerîmesi, cennet bunlara özgüdür, demektir. Takvâ sahiplerinin yerleri; cennetin en yüce dereceleridir. Bu yüceliklere ulaşmak ise nefislerin takvâ ve tezkiyeleri nisbetinde gerçekleşir. Allah Teâlâ, cümlemizi bütün şerlerden, bütün günahlardan koruyarak, iyi ve hayırlı kişilerin

makamı ile şereflendirsin.

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا
لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللّٰهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾

135. Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfâr ederler. Zâten günahları Allah'dan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.

"Ve onlar" zinâ gibi son derece çirkin *"bir kötülük yaptıkları ya da"* insanın muâheze edileceği herhangi bir günah irtikâb ederek *"nefislerine zulmettikleri zaman, Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler."*

Âyetteki *"fâhişe"* büyük günah; *"nefse zulüm"* ise küçük günah demek de olabilir.

"Fâhişe": Başkalarına zarar veren günah; *"nefse zulüm"* ise, zararı sadece günahı işleyeni ilgilendiren günah demek de olabilir.

*"Allah'ı"*n büyük hakkını; kendisinden korkup utanmamızı gerektiren celâlini; ya da tehdidini *"hatırlayarak"* geçmişte irtikâb ettikleri suçlardan dolayı pişmanlık duyup ileride işlememeye kesin karar vermek sûretiyle *"günahlarının bağışlanmasını dilerler."* Sırf sözlü olarak bağışlanmayı istemenin günahları yok etmede hiçbir tesiri yoktur. Sözlü tevbe; istiğfarın, dile düşen payı olup yalancıların tevbesidir.

"Günahları" yani günah cinsinden olan davranışları da *"Allah'dan başka kim bağışlayabilir ki?"* Bu soru, istifhâm-i inkârîdir; "bağışlayamaz" demektir.

Âyetin *"günahları Allah'dan başka kim bağışlayabilir ki?"* bölümü birbirine bağlı iki cümle arasına girdirilmiş bir cümle-i mûtarıza (parantez cümlesi) olup bu şekilde getirilmesinin sebepleri şunlardır:

1- Tevbekârların kalbini hoş tutup doğru davrandıklarını göstermek;

2- Allah'ın zâtını, rahmeti geniş; mağfireti yakın olmakla vasfederek tevbekârları müjdelemek;

3- Tevbekârları, günahkârların Allah'ın fazl u kereminden başka sığınakları olmadığını bildikleri için övmek;

4- Yine onları, günahtan tevbe edenlerin O'nun katında günahsız gibi olduklarının Allah'ın kereminden olduğunu bildikleri için yüceltmek;

5- Kulun, mâzeretini bildirip bütün gücüyle günahsız yaşamaya çalışarak Allah'a sığınması durumunda ne kadar büyük olursa olsun günahlarının affını sağlayacağını, çünkü Allah'ın fazl u kereminin çok büyük olduğu husûsunda bilgi sahibi kılarak derece ve makam açısından yükseltmek;

6- Kulları tevbeye, ümitli olmaya teşvik etmek ve ümitsizlikten vazgeçirmek.

“Bir de onlar” büyük günah olsun, zulüm olsun, *“yaptıklarında”* mağfiret taleb ederler; günahlarında *“bile bile ısrar etmezler.”*

Hz. Peygamber (s.a.): *“Günahının bağışlanmasını dileyen biri, işlediği günaha, bir gün zarfında yetmiş kere de dönse, ısrar etmiş sayılmaz.”*[117] Ayrıca, *“İstiğfâr edilen hiçbir günah büyük değil; ısrar edilen hiçbir günah da küçük değildir.”*[118] buyurmuştur.[119]

Küçük bir günahta ısrar edilirse, o artık büyük günah olur. Onlar, günahın çirkin ve yasak olduğunu; işleyene yapılan tehdidi bile bile onda ısrar etmezler. *“Bile bile”* kaydı getirilmiştir, çünkü bunu bilmeyenler, -bu konularla ilgili ilmi tahsil etmede, kendi kusurları olmadığı zaman- mâzûr görülebilirler.

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾

136. İşte onların mükâfâtı, Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfâtı ne güzeldir!

Bu sıfatları taşıyanların mükâfâtı Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlerdir. Onlar için tertemiz azıklar, bitmez tükenmez mükâfatlar; dâimî yemyeşil bahçeler; geçici olmayan zevkler vardır.

“Böyle amel edenlerin ücreti ne güzeldir.” Âyette medhedilen şey bulunmamaktadır. Amel edenlerin mükâfâtı olarak bunlar, yani cennet ve mağfiret ne güzeldir, demektir.

Cennet ile mağfiret aslında Allah’ın lütfu olarak verilse de, bunların bir iş karşılığı hak edildiğini gösteren ücret diye bahsedilmesi tâata daha fazla teşvik; mâsiyete düşmeyi daha çok engellemek maksatlarına ma’tûftur.

Hz. Peygamber (s.a.), Rabbinin şöyle buyurduğunu aktarmaktadır:

“Ey Âdemoğlu, bana duâ edip ümidvâr olduğun müddetçe senden sâdır olan hatâları bağışlarım.

Ey Âdemoğlu! Bana yeryüzü dolusu hatâ ile gelsen, Bana herhangi bir varlığı şirk koşmadıkça, ben de sana dünya dolusu mağfiret ile gelirim.

Ey Âdemoğlu! İşlediğin günahlar gökyüzünü dolduracak kadar fazla da olsa bunların bağışlanmasını dilersen, seni yine bağışlarım.”[120]

Sâbit el-Benânî şöyle diyor: “Bu âyet-i kerîme nâzil olduğunda, -bana ulaşan bilgilere göre- İblis ağlamıştır.”

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *“Hiçbir kul yoktur ki günah işledikten sonra, güzelce abdest alıp namaz kılsın ve günahının bağışlanmasını istesin de Allah onu bağışlamış olmasın.”*[121]

Rivâyet edilir ki: Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya şöyle vahyetmiş: "Hiçbir ameli bulunmadığı halde, cennetime girmeyi arzulayanlar, ne utanmaz kişilerdir! Ey Mûsâ! Bana itâatte cimri davrananlara ben nasıl cömertçe rahmet edeyim?"

Şehr b. Hûşeb diyor ki: Amelsiz olarak cenneti istemek diğer günahlar gibi bir günahtır. Sebepsiz şefâat beklemek bir nevi aldanıştır. İtâat edilmeyen birinin rahmetini ummak ise düpedüz aptallık ve cehâlettir."

Râbiatü'l-Basriyye'nin şöyle bir şiir söylediği zikredilir:

Necâtı umarsın, girmezsin necât bulacağın yola
Gemi bile yüzmez kupkuru yerde.

Kuşeyrî (rh.a.) şöyle diyor: Allah Teâlâ, Mûsâ (a.s.)'a şöyle vahyetmiştir: "Zâlimlere, beni zikretmemelerini söyle. Çünkü ben, beni zikredeni zikretmeyi kendime vacib kıldım. Zâlimleri de, ancak lânetle zikrederim."

Dînin temel ilkesi, îmandır. Îmân ise şirkin zıddı olan tevhidle hâsıl olur. Tevbe ve istiğfara sevkeden güç, îmandır. Îmân, temel ilke olduğundan dolayı muvahhid bir mü'min, müttakîlerden sayılmış ve îmanı, onun cennete girmesinin temel sebebi olmuştur.

Bu durumda kulun, iradesini, Allah'ın emrine uymaya ve yasaklarından kaçınmaya yöneltmesi gerekiyor. Çünkü kulun bu davranışlara muvaffak oluşu Allah'ın inâyeti ile olduğu gibi, bu kişinin iradesini yaratan da Allah Teâlâ'dır.

Önce Allah kulunun gönlüne muhabbet verir.
Sonra kul başını getirip Hak kapısına kor.

Allah Teâlâ cümlemizi hoşlanıp râzı olacağı ve lütf u keremiyle şu hasta kalplerimizi tedâvi edeceği davranışlara muvaffak kılsın. Çünkü, kendimizi ıslâh edebilmemizin de; murâdımıza ulaşabilmemizin de, felâha kavuşabilmemizin de anahtarları ancak O'nun elindedir.

İşittiğime göre İbrâhîm b. Edhem hazretleri
Sevinç ve mutluluk ile tahtının üzerinde uyudu.
Yattığı odanın tavanından bir ayak sesi duydu.
Deli gibi korku ile yatağından sıçradı.
Hiddet ve öfkeyle: "Kimdir damdaki?" dedi.
Kim bu adam bizim yüksek tavanımızda dolaşır?
Cevâb geldi ki: "Ey cihângir padişah!"
Devesini kaybetmiş bir ihtiyar müflis onu arıyor.
İbrâhîm Edhem bu söze o kadar güldü ki sarsıldı.
Dam üzerinde deve arayan asla görülmemiştir.
Diğer bir cevap daha geldi ki ey talihli genç
Hiç taht üstünde Allah aranır mı?

Bol bol yiyip horul horul uyuyarak Allah'ı aramak
Herhalde dam üstünde deve aramak gibidir.
İbrâhîm Edhem, hatiften bu sadâyı işitince
Şeksiz, şüphesiz dünyâdan el etek çekti,
Dünyâdan soyulmuşluk yoluyla makamlara ulaştı
Dünya yükünden kurtulup makbûl ve ikbâl sahibi oldu.

Öyleyse tâlib-i Hakk'a düşen, en yüce mertebeye yükselinceye kadar edebini muhâfaza etmektir. Acaba Hz. Peygamber (s.a.), bütün günahları bağışlanmış olduğu halde niçin her gün yetmiş kere istiğfâr ediyordu? O, sırf son derece edebli olduğu için, ulaştığı makamlara ulaşmış ve O'na tâbi olma, Allah Teâlâ'nın muhabbetinin sebebi olabilmiştir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: ***"De ki: Allah'ı seviyorsanız, bana tâbi olun ki, Allah da sizi sevsin."*** (Âl-i İmrân, 3/31) Peygamberimizdeki Allah korkusu da son derece ileriydi. Ona uyanların da aynen böyle olması gerekir.

Her ne kadar iyilik yapanın rütbesi yüce ise de, yaptığı kötülüğü farkedip el çekmek, ısrar etmekten daha iyidir. Kötülükten el çekip ihsân derecesine ulaşanlara ne mutlu! Ne mutlu rahmân olan Allah'ın katında mahbûbiyyet derecesine nâil olan ecir sahiplerine.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

137. Sizden önce nice *(milletler hakkında)* ilâhî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da *(Allah'ın âyetlerini)* yalan sayanların âkıbeti ne olmuş, görün!

"Sizden önce de birçok olaylar geçmiştir." Âyetteki "geçmiştir" diye ifade ettiğimiz fiilin kökü olan (اَلْخُلُوُّ) aslında, yalnız kalmak, tek başına olmak demektir. *"Hâlî yer"* deyince o yerin boş; orada oturan kimsenin olmadığı anlaşılır. *"Hulüvv"* kelimesi, geçmiş zaman için de kullanılır. Çünkü geçen bir şey artık var olmaktan uzaktır. *"Hâlî ümmetler"* ve "meydana gelmiş olaylar" da aynı mânadadır. Âyet-i kerîme: "Şu yaşadığınız zamandan önce, Allah Teâlâ'nın yalanlayıcı ümmetler hakkında koyduğu birtakım olaylar geçmiştir. Yani hikmeti îcâbı bu ümmetlerin girdiği yollar olarak tâyin ve vaz' ettiği kanunlar gelip geçmiştir" demektir. Burada Allah'ın yasalarından maksat, *"yalanlayıcıların sonunun nasıl olduğunu görün"* âyet-i celîlesinden de anlaşılacağı üzere, Allah Teâlâ'nın kendi âyetlerini yalanlayanlara, helâk ve köklerini kurutma gibi muamelelerde bulunmasıdır.

Bu hususta şüpheli iseniz, *"yeryüzünde dolaşın."* Buradaki "dolaşın" emrinden maksat, normal vâsıtalarla yeryüzünde dolaşmak değildir, şüphesiz. Bilakis, yalanlayanların halleriyle ilgili mârifet sahibi olmaktır. Eğer bunların hâli,

dolaşmaksızın da bilinebiliyorsa, maksat hâsıl olmuş demektir. Âyette *"dolaşın"* lafzının tercih edilmesi, bir şeyi müşâhede etmek, duyarak kavramaktan daha tesirli olduğu içindir. Nitekim *"haber almak görmek gibi olamaz"* denmiştir. Bu mânada şöyle bir şiir de vardır:

Eserlerimiz bize delâlet eder,
Öyleyse bizden sonra, eserlerimize bakın.

Peygamberlerimi ve velilerimi *"yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu"* müşâhede gözüyle ve normal gözle *"görün."*

هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

138. Bu *(Kur'ân),* bütün insanlığa bir açıklamadır; takvâ sahipleri için de bir hidâyet ve bir öğüttür.

(*Hâzâ* هذا) *"Bu,"* bir önceki âyet-i kerîmeye işaret etmektedir. Yalanlayıcı *"insanlara bir açıklama"*; yani, içinde bulundukları yalanlamanın kötü âkıbetini îzâh etmedir. Çünkü, dolaşıp görme emri, her ne kadar mü'minlere mahsûs bir buyruk ise de bu emir gereğince amel etmek, sadece bir gruba mahsûs değildir. Âyet-i kerîme, her ne kadar yalanlayıcıları muhâtap kabul edip onlar için getirilmiş değilse de, onların da kendilerinden önceki yalanlayıcıların âkıbetlerine bakıp yok edilişlerinden arta kalan ve müşâhede ettikleri izlerden ibret almaları istenmektedir.

"Beyân" kişinin içindeki şüpheleri izâle ederek hangi mânada olursa olsun hakkı göstermek, demektir.

"Takvâ sahiplerine" korunanlara; yani size *"bir yol gösterme"*, ziyâde basîret ve *"öğüttür." "Mev'ıza"* (öğüt) dinde yeri olmayan şeyleri engelleme mânası taşıyan kelâmdır. *"Hüdâ"* (yol gösterme) ise insanlar, sırat-ı müstakîmi ve dosdoğru dîni benimseyip kabul etsinler diye, insanlara rehberlik edip onları irşâd etmeye mahsûs bir kavramdır.

Müttakîlerin açık açık zikredilmesi, hükmün illetini beyân etmek gayesine mâtuftur. Çünkü bir önceki âyetin insanlara hidâyet ve öğüt olmasının temel sebebi, bunların muttakî olmalarıdır.

Bil ki, geçmiş ümmetler, dünyaya ve dünyevî zevkleri elde etmeye karşı harîs olmaları yüzünden peygamberlere karşı çıkmışlar; sonra dünyalarından hiçbir şey bırakamadan gitmişlerdir. Bıraktıkları tek şey ise, dünyada lânet; âhirette de azap edilmelerini gerektirecek davranışlardır. Bu sebeple Cenâb-ı Hak, Hz. Muhammed (s.a.)'in ümmetini önceki ümmetlerin hâlini düşünmeye, kendilerini Allah'a yöneltip fânî zevklere ve geçici lezzetlere aldanmaktan yüz çevirmeye sevketmek için, geçmiş ümmetlerden ibret almaya teşvik ediyor. Çünkü dünya ne mü'mine, ne de kâfire

kalacaktır. Mü'min, öldükten sonra, dünyada hayırla güzel sözlerle yâdedilecek; âhirette de büyük bir ecirle mükâfatlandırılacaktır. Kâfir ise öldükten sonra tam tersi bir muameleye tâbi tutulacaktır. O halde herkese gereken, hayırlı ve bâkî ameller yapmaya; dünyanın geçici süslerine kanmamaya çalışmaktır.

İkinci olarak, bu âyet-i celîle, Uhud Savaşı'nda başlarına gelen musîbet için mü'minleri teselli etmektedir. Çünkü kâfirler, her ne kadar bir hikmet îcâbı, mü'minlere karşı azıcık bir galebe çalmışlarsa da, neticede hayırlı son, yine mü'minlerin olacaktır. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurur. ***"Andolsun ki peygamber kullarımıza söz vermişizdir: Şüphesiz onlar, mansûr ve muzafferdirler. Bizim ordumuz, şüphesiz üstün gelecektir."*** (es-Sâffât, 37/171-173) Ayrıca: ***"Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır."*** (el-Enbiyâ 21/105)

Şayet her defasında mü'minler galip gelse idi, o zaman îman zarûrî olurdu. Bu ise, ilâhî hikmetin muktezâsına zıt bir şeydir.

Akıllı olanların, her şeyi Allah'a havâle ederek gizli açık her konudan basîret gözüyle ibret almaları gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"Ey akıl sahipleri, ibret alın!"*** (el-Haşr, 59/2)

Kuş uçarken yerdeki dane tarafına inmez.
Çünkü bir başka kuşun, tuzağa düştüğünü görmüştür.
Başkalarının başına gelen musîbetten ders al.
Başkaları senin başına gelenlerden ders almasın.

Âkıbetinden endişe duymak, sâlihlerin güzel sıfatlarındandır. Rivâyet edilir ki: "Bir adam cehennemde bin sene azap gördükten sonra oradan çıkarılıp cennete götürülecekmiş. Hasan Basrî (rh.a.): "Keşke o adam ben olsaydım" demiş. Hasan Basrî'nin bu temennîde bulunmasının sebebi, âkıbetinden duyduğu endişedir. İşte sâlihler âkıbetlerinden böyle endişe ederlerdi.

Hz. Peygamber (s.a.) sık sık şöyle derdi: *"Ey kalpleri çeviren! Benim kalbimi sana itâat üzere berdevam eyle."*[122]

Hz. Âişe (r. anhâ): "Yâ Rasûlallah! Bu duâyı çok yapıyorsunuz. Yoksa korkuyor musunuz?" deyince Peygamber Efendimiz (s.a.): *"Kendimden emin değilim yâ Âişe! Çünkü kulların kalbi, Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Herhangi bir kalbi çevirmek istediği zaman, çeviriverir."* buyurmuştur.

Süddî şöyle diyor: "Yüzüm kapkara kesilmiş olabilir endişesiyle her gün mutlaka birkaç kere aynaya bakarım."

Allah Teâlâ Hazretleri, seyr ilallah hâlindekileri, başkalarının hâlinden dersler çıkarıp kendilerine yol çizsinler diye, güvenilir arkadaşlar edinip dost ve ahbablarından

ayrılmaya ve yurdunu terk ederek çeşitli diyarlara yolculuk etmeye teşvik ediyor ve şöyle diyor: *“Sizden önce de birçok olaylar geçmiştir.”* Yani, birtakım davranış biçimleri olan ümmetler geçmiştir. Siz de, hayvânî nefislerinizin âdî sıfatlarından, kötü huylarından kurtularak, hayvânî nefislerinizin arzında ehl-i sünnet yolu üzere yürüyün. Böylece kalpleriniz ruhânî semâlara ulaşıp rabbânî huylarla ahlâklanmış olursunuz. Oralarda dolaşın da *yalanlayanların âkıbetinin nasıl olduğuna bakın*. Yani, bu rabbânî mükâşefelerle ruhânî makamları yalanlayanların hâli, bunları gördükleri zaman nasıl olacak, bakın görün. *“Bu insanlar”* yani Allah’a verdikleri sözü unutup gaflette bulunan ve gıybet edenler *“için bir açıklama; muttakîler için ise yol gösterme ve öğüttür.”* Allah’dan başka her şeyden sakınarak çeşitli tecrübelerle uslanan ve Allah’a verdikleri sözü hatırlayan şühûd ve hidâyet ehline ayân-beyân göstermektir.

Bir âlim şöyle diyor: “Ey mağrûr, bırak artık bu aldanmayı da bugününü dününle mukayese et! Kendi cinsinden mâzide kalmış bulunan tüm insanlardan ibret al, çünkü kabrinde sana senden başka arkadaş yok! Nerede o heveslerine uyarak Mevlâlarını kızdıranlar? Nerede o, ömürlerini fisk u fücûr içinde geçirenler.

Ey gâfil, bunların düşüp kaldıkları yeri bir düşün! Yerlerinden ibret al! Arkadaşlık ettikleri kişilerin onlara hiçbir yararı oldu mu veya onların helâkine mâni oldu mu? Ya da yalnızlıkları ile beraber oldular veya amelleri ile başbaşa mı kaldılar? Sen de sonunda onlar gibi olacaksın.

Durumunu iyice düşün, onların mesken tuttuğu yerlerde sen de oturacaksın. Öyle ise, ey güzel ve konforlu yerlerde oturmaktan hoşlanan kişi, kabrini mâmur et, çünkü bu konforu bırakıp gideceksin!

Ey topraktan tiksinen kişi, toprağın koynunda yatacaksın. Senden öncekilerden ibret al! Çünkü, sen de onların yanına gideceksin. Ezelî mîsâkını hatırla, Allah’dan utanarak nefsini tezkiye et! Umulur ki, heves edip arzuladığın cennetlere, pınarlara, o yüce makama ve rabb-i rahîme ulaşma nîmetine nâil olursun. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: ***“Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa amel-i sâlih işlesin ve Rabbine ibâdette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”*** (el-Kehf, 18/110)

Peki, nedir seni sâlihlerle arkadaş olmaktan geri bırakan? Yoksa, ukalâ câhillerin makamında mı durmak istiyorsun, ey miskîn? Bilmiyor musun ki yarın, bugün yaptıklarının cezasını çekeceksin!”

Allah Teâlâ cümlemizi ıslâh eylesin; işlerimizi de sözümüzü de doğru kılsın. Tüm emellerimize ulaştırsın. Ecellerimiz gelip çattığında, hüsn-i hâtime nasip eylesin.

---

[113]. *İbn Kesîr*, I, 404.
[114]. *Tirmizî*, Birr, 40.
[115]. *Ebû Davud*, Edeb, 3; *Tirmizî,* Birr, 74.
[116]. *İbn Kesîr*, I, 406.

[117]. *Ebû Davûd,* Salât, 361; *Tirmizî*, Deavât, 107.
[118]. *Aclûnî,* II, 490.
[119]. Bir başka hadisde de: *"Günah işlemeye devam ettiği halde istiğfar eden kimse Rabbiyle alay eden gibidir."* buyurulmuştur. (Suyûtî, *Camiussagîr* c.1, s. 115)
[120]. *Tirmizî,* Deavât, 99.
[121]. *İbn Kesîr,* I, 407.
[122]. *Tirmizî,* Kader, 7; *Müsned,* III, 112, 257.

EĞER İNANIYORSANIZ

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا
بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللّٰهُ
لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ
الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ

139. Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.

140. Eğer siz *(Uhud'da)* bir acıya uğradınızsa, *(Bedir'de de düşmanınız olan)* o kavim de benzer bir acıya uğramıştır. O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz *(zaferi bazen bir topluma bazen öteki topluma nasip ederiz.)* Ta ki Allah, îman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahidler edinsin. Allah zâlimleri sevmez.

141. Bir de *(böylece)* Allah, îman edenleri günahlardan temize çıkarmak, kâfirleri de helâk etmek ister.

142. Yoksa Allah içinizden cihad edenleri belli etmeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

143. Andolsun ki siz, ölümle yüzyüze gelmezden önce onu temennî ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz.

"En üstün olduğunuz halde". Yani düşmanlarınız değil, siz en üstün ve galipsiniz. Çünkü önceki kâfirlerin durumlarında sizin de müşâhede ettiğiniz gibi düşmanlarınızın sonu yok olmaktır. Zira bâtıl yok olmaya mahkûmdur.

"Gevşemeyin", zaafa düşmeyin. "Uhud günü başınıza gelen; yaralanma gibi musîbetler yüzünden cihad husûsunda zaaf göstermeyin" demektir. Aranızdan ölüp gidenlere *"üzülmeyin."* Bu, bir nehy sîgası olup müslümanlara üzülmeyi yasaklamak için değil, sabır verip teskîn etmek için getirilmiştir.

"Eğer inanıyorsanız" bu şartın cevabı, mahzûf olup geride zikredilen fiiller bu cevabın ne olduğunu göstermektedir: *"İnanıyorsanız, üzülmeyin, gevşemeyin"* demektir. Çünkü îman kalbin güçlü olmasını, Allah'ın yaptıklarına güvenmeyi, düşmanlarına fazla aldırmamayı gerektirir.

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا
بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللّٰهُ
لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾

140. Eğer siz *(Uhud'da)* bir acıya uğradınızsa, *(Bedir'de de düşmanınız olan)* o kavim de benzer bir acıya uğramıştır. O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz *(zaferi bazen bir topluma bazen öteki topluma nasip ederiz.)* Ta ki Allah, îman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahidler edinsin. Allah zâlimleri sevmez.

"Eğer size bir yara dokunduysa" isâbet ettiyse, *"o topluluğa da"* kâfirlere de Bedir'de *"benzeri bir yara dokunmuştu."*

Denildiğine göre: "Müslümanlar Bedir'de yetmiş kâfir öldürüp yetmiş kâfiri de esir aldıkları gibi, kâfirler de Uhud'da müslümanlardan yetmiş kişiyi şehid edip yetmiş kişiyi de esir almışlardı."

Âyetin mânası: Onlar size karşı Uhud'da bir başarı kazandılarsa, siz de Uhud'dan önce Bedir Savaşı'nda onlara karşı başarı kazanmıştınız. Ama bu başarınız onların moralini bozmamış, sizinle savaşarak size düşmanlık etmekten geri bırakmamıştı. Zaaf göstermemek, onlardan çok, size yakışır. Çünkü siz Allah'dan, onların ummayacağı şeyleri bekliyorsunuz.

"Bu ikbâl günlerini" ifadesindeki *"bu"* sözü gelmiş ve gelecek bütün ümmetler arasında yaşanan günlere işaret etmektedir. Yoksa, özellikle Bedir ve Uhud günlerini kasdetmemektedir. Ama, bu iki savaş, "bu günler" kapsamına öncelikli olarak girmektedirler. Fakat "bu günler"den maksat; bütün zafer ve galebe vakitleridir. *"İnsanlar arasında çevirip,"* değiştirip *"dururuz."* Bazen şunların eline, bazen da bunların eline veririz. Şu şiirde olduğu gibi:

Bir gün lehimize, bir gün aleyhimize
Bir gün sevinir, bir gün üzülürüz.

"Müdâvele" bir şeyi birinden diğerine nakletmektir. Âyet-i kerîmedeki *"müdâvele"*den maksat; Allah Teâlâ'nın, bazen mü'minlere; bazen de kâfirlere yardım etmesi değildir. Çünkü Allah'ın yardımı çok şerefli olduğundan bu mansıbın kâfirlere verilmesi uygun düşmez. Buradaki *"müdâvele"*den maksat, Allah Teâlâ'nın bazen mü'minleri; bazen de kâfirleri şiddetli mihnet ve belâlara dûçâr etmesidir. Cenâb-ı Hak, eğer daima kâfirlere şiddetli belâlar verip de mü'minlere hiçbir belâ vermeseydi, o takdirde, îmandan başka tüm yolların bâtıl olup sadece îmanın hakikat olduğunu gösteren zarûrî ve ıztırârî bir bilgi hâsıl olurdu. Dolayısıyla insanları mükellef tutma, sevap ve ceza gibi kavramlar ortadan kalkardı.

Bu sebepledir ki, zihinlerdeki şüpheler devam etsin, insanlar da İslâm'ın hak olduğunu gösteren delilleri düşünüp değerlendirerek bu şüpheleri kafalarından atsınlar; buna karşılık da Rableri katında büyük sevaplar kazansınlar diye Cenâb-ı Hak Teâlâ

Hazretleri belâyı bazen mü'minlere musallat eder; bazen de kâfirlere. Ayrıca şu da olabilir; bir mü'min bazen günaha yönelir, dünyada belâya dûçâr edilmesi, onu eğitmek için olabilir. Kâfirin belâya dûçâr edilmesi ise sadece, Allah Teâlâ'nın ona gadab etmesinden kaynaklanır.

"Tâ ki Allah, îman edenleri ortaya çıkarsın, sizden şahidler edinsin" Bu cümle, mahzûf bir illete mâtuftur. Şu şu menfaatler sizin olsun diye bu ikbâl günlerini gâh size, gâh onlara gösteriyoruz, demektir.

Cümlenin, mahzûf bir illete atfedilmesinin sebebi, Allah'ın davranışlarının tek bir illeti olamayacağını ve mü'minlere, bilmedikleri daha başka kazançların da isâbet ettiğini göstermektir.

"Allah ortaya çıkarsın" diye ifade ettiğimiz cümle sözlük açısından "Allah bilsin" anlamına gelir; "Allah'ın bilmesi" kavramı, ya temsîlîdir ve: "Allah, îman üzere sebât edip hâlis davrananları diğerlerinden ayırdetmek isteyen biri gibi davranmak için..." demektir, ya da Allah'ın bilmesi, sebebi zikredip sebepten kaynaklanan şeyi (müsebbibi) kasdetme yolu ile mecâzen "ayırmak" anlamında kullanılmıştır. Yani: "Îmân üzere sebât edenleri diğerlerinden ayırmak için..." demektir.

Üçüncü olarak Allah'ın bilmesi, bilinen şeye, bilfiil ortaya çıkması itibariyle taalluk ettiği için hakiki mânada "bilmek" de olabilir. Çünkü o bilgi cezanın kendisine bağlı olarak döndüğü mihverdir. Bilkuvve mevcûdiyetinden değil. Buna göre âyetin bu bölümünün mânası şöyle olur: "Allah, ceza terettüb edecek tarzda bilmek için, bu günleri aranızda çevirir, durur."

Bir görüşe göre: Âyetteki *"şühedâ"* kelimesi *"şehid"*in çoğuludur. Âyet: "bir kısmınıza şehâdet mertebesi ihsân etmek için..." demektir. Bu şehidler de Uhud savaşı şehidleridir.

"Allah zâlimleri sevmez." Zâlimleri sevmemek, onlara buğzetmekten kinâyedir. Allah, açıkça yaptıkları şeyin tam tersi düşünce ve inançlara sahip olanlara, yahut kâfirlere buğzeder, demektir. Bu cümle, îtirâziyyedir.

Bu ifadede, Allah Teâlâ'nın kâfirlere yardım etmeyeceğine, kâfirleri bazen galip getirmesinin ise sadece mü'minleri denemek ve kâfirleri fecî sonlarına yavaş yavaş yaklaştırmak (istidrâc) maksadına mâtuf olduğuna dikkat çekilmektedir.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾

141. Bir de *(böylece)* Allah, îman edenleri günahlardan temize çıkarmak, kâfirleri de helâk etmek ister.

"Ve inananları iyice arındırmak", bu cümle "güç ve zafer aleyhlerine olduğu zaman, inananları günahlardan temizleyip arındırmak için..." demektir.

"Kâfirleri de mahvetmek için" güç ve zafer aleyhlerine olduğu zaman kâfirleri de

helâk etmek için.

"Mahvetmek" diye ifade ettiğimiz " مَحْقٌ " bir şeyi yavaş yavaş eksiltmek, demektir.

Âyetteki kâfirlerden murad, Uhud günü Peygamber Efendimiz (s.a.)'le savaşan ve küfürlerinde ısrar edenlerdir. Ki Cenâb-ı Hak, bunların hepsini helâk etmiştir.

Kâşânî (k.s.) şöyle diyor: Mü'minlerin belâya dûçâr edilmesinin faydalarından biri de sabır, şecâat, yakîn gücü, nefse aldırmama, kalbin nefse galebe etmesi, Allah Teâlâ'nın emirlerine uymak vb. kemâlattan olan istîdâdlarının kuvveden fiile çıkmasını sağlamasıdır.

Necmüddîn Kübrâ (k.s.) şöyle diyor:

"Ey seyr ilallah halindekiler! Allah'a doğru seyrederken *"gevşeklik göstermeyiniz."* Kaçırdığınız, dünyevî nîmetler ve uhrevî ikrâmlara *"üzülmeyiniz*." Siz Rabbinizin yanındaki makamınızla tüm dünya ve âhiret ehlinden *"daha üstünsünüz."* Eğer bu haberlere uymak maksadına yönelik bir niyetle tasdik ederek *îman ediyorsanız, gevşemeyiniz*. Bu seyr esnâsında mücâhede ve envâ-i çeşit belâ ve imtihandan *size bir yara dokunursa, bunun benzeri yaralar* belâlar o peygamber ve velîler *kavmine de dokunmuştu. Biz bu*, mihnet, belâ ve imtihan *günlerini* seyr ilallah hâlindeki *insanlar arasında çevirip dururuz*. Bir gün nîmet, bir gün belâ; bir gün bağış bir gün ezâ. *"Ta ki Allah, îman edenleri bilsin."* Allah, onları imtihan ederek şehâdet makamına istîdâdlı hale getirsin ve siz ey seyr ilallah hâlinde çeşitli mihnet ve belâlarla imtihan edilenler, *aranızdan şahidler*, şühûd ve müşâhede erbâbı kişiler *edinsin diye*... gâh sizi gâh onları belâya dûçâr eder. *Allah*, istîdâdlarını Allah'dan başkasını elde etmeye, O'ndan başkasına seyr etmeye yönelten *zâlimleri sevmez*.

"*Ve Allah, inananları iyice arındırsın, kâfirleri de mahvetsin* diye bu günleri aranızda çevirip duruyor." Yani, mü'minlere Allah uğrunda isâbet eden bütün musîbet, gam ve kederler günahlarına keffâret olacak; kalplerini temizleyecek; ruhlarını kurtaracak ve sırlarını arındıracaktır. Kâfirlere isâbet eden bütün nîmet, güç-kuvvet ve sevinç ise, kâfirlerin nankörlük etmesine sebep olacak; azgınlıklarını artıracak; kalplerini körleştirecek; nefislerini bu hallere alışkın hale getirecek; ruhlarını mahvedecek ve sırlarını çürütecektir. Bu durumda muhabbet ve mârifet ehli de azlıkla, hastalıkla ve zilletle imtihan edilmekten kurtulamayacaktır. Çünkü hikmet-i ilâhiyyesinin muktezâsı, budur. Hz. Peygamber'in şu sözü gözler önündedir: *"En şiddetli belâya peygamberler, sonra velîler, sonra da daha alt derecedeki insanlar dûçâr edilegelmiştir."*[123]

Anlatılır ki: Hz. Îsâ (a.s.); temizlenip susuzluğunu gidermesi için bir pınarı, güçlü kuvvetli kalması için de hindibâ yetiştiren bir bahçesi olan âbid bir insanın yaşadığı dağdan geçerken, bu âbide selam verdi. Âbid *"ve aleyküm selam"* deyince Hz. Îsâ:

– "Ne kadar zamandan beri burada Allah'a ibâdet ediyorsun?" diye sordu. Âbid:

– "Seksen seneden beri ibâdet ediyorum ve Allah'dan bir ihtiyacımı gidermesini

istiyorum, ancak henüz gidermedi.” dedi. Hz. Îsâ:

– “İhtiyacın nedir?” diye sorunca, Âbid:

– “Allah’ın, kendi sevgi ve mârifetinin bir zerresini kalbime yerleştirmesini istiyorum, ama yapmıyor. Sen O’nun peygamberisin, bunu benim için istesen.” dedi.

Hz. Îsâ, o pınarda abdest alıp iki rekat namaz kıldı ve o adamın ihtiyacını gidermesi için Allah’a duâ etti. Sonra oradan ayrıldı. Gittiği yerde ne kadar vakit geçirdiyse geçirdikten sonra buraya tekrar geldiğinde buranın boşalmış; pınarın kurumuş, bostanın da harâb olmuş olduğunu gördü ve:

– “Yâ Rab” dedi. “Ben ona muhabbet ve mârifetini ihsan etmeni istedim. Sen ise onun ruhunu kabzetmişsin?” Allah Teâlâ Îsâ (a.s.)’a şöyle vahyetti:

– “Yâ Îsâ, sen bilmiyor musun ki dünyanın harâb olması benim mârifet ve muhabbetime dâhildir. Beni bilip, sevenler ancak benimle birlikte olurlar, benden başka bir yerde yerleşip karar kılamazlar. Eğer bu adamı merak ediyorsan, şu vadiye doğru git.” buyurdu.

Hz. Îsâ o vadiye vardığında bir de baktı ki adamcağız, dili bir karış dışarıda etrafında olup biten her şeyden habersiz gözlerini semâya doğru dikmiş bir vaziyette donakalmış öyle oturuyor. Hz. Îsâ, âbide seslendi ama adam bir şey duymadı. Tekrar seslendi ve adamı şöyle bir sarstı. Adam yine hissetmedi. O esnâda Allah Teâlâ, Îsâ (a.s.)’a şöyle vahyetti:

“İzzet ve celâlim hakkı için, kılıçla ikiye bölseydin bile hissetmezdi. Çünkü, ben onun kalbine muhabbet ve mârifetimi yerleştirdim. Hem de zerreden çok daha az bir miktar muhabbet ve mârifet... Eğer bunu biraz daha artırmış olsaydım yerle gök arasında uçardı.”

Ehlullah’a bak, dünyaları nasıl harâb olmuş, başları belâdan kurtulmuyor. Ey kul, işte sen de dînini dosdoğru yaşamaya böyle çalış ki yakîn ve temkîn makamına ulaşabilesin. Çünkü mücâhede, müşâhedeye götürür.

Şehvetine tapan nefse itâat etme!
Her saat kıble değiştiren nefsin arkasından gitme!

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾

142. Yoksa Allah içinizden cihad edenleri belli etmeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

Âyetteki muhâtap, Uhud’da hezimete uğrayanlardır. Allah, içinizde cihad edenleri ve sabredenleri sınayıp bilmeden cennete girip nimetlerine erişeceğinizi mi sandınız? buyurmaktadır.

Hiç çalışmadan ücret beklemek, ücretin ancak çalışana verileceğini bilen kişilerden beklenemez. Hiç çalışmadan ücret beklemek, aklen de çok uzak bir şeydir.

Âyetteki *“Allah’ın belli etmemesi”*nden maksat, bilinen şeyin henüz mevcut olmadığını kinâye yoluyla ifade etmektir. *“Henüz cihad etmediğiniz halde...”* demektir. Çünkü bir şeyin meydana gelmesi, Allah tarafından biliniyor olmasını gerektirir. Lâzımın olmayışı, melzûmun bulunmamasını gerektirir. Böylece, daha kuvvetli ve mübâlağalı olsun diye *“Allah’ın belli etmemesi”*, müslümanların cihâdının yapılmadığı menzilesine indirilmiş olmaktadır. Çünkü “lâzım” cihâdın olmaması, melzûm Allah’ın ilminde bulunmadığına delîldir.

Burada ayrıca, Allah’ın eşyâyı olduğu gibi bilmesinin zarûrî olduğuna temas edilmektedir. Araplar: “Allah’ın ilminde filanca hakkında hayır bilgisi yoktur.” derler ve bununla, “falancada hayır yoktur ki Allah bilsin” demek isterler.

Olumsuzluk edatı olan (لَمَّا) yine bir olumsuzluk edatı olan (لَمْ) mânasındadır. Şu kadar var ki; (لَمَّا)’da olayın vukû bulacağına dâir bir beklenti bulunmaktadır. Böylece, âyetteki (لَمَّا) cihâdın mâzide olmadığını, ama ileride olabileceğini göstermiş oluyor. Meselâ: “Bana şöyle yapacağına dâir söz verdi, ama henüz yapmadı” dediğin zaman, “yapmadı, ama yapacağını umuyorum” demiş olursun.

“Sabredenleri bilmeden” anlamına gelen cümlenin başındaki “vav” iki durumun da olması gerektiğini bildiren vav-ı cem’dir. Âyetin mânası şöyle olur: “Şiddetli durumlara sabır ve cihâdı gerçekleştiremediğiniz halde, cennete gireceğinizi mi sandınız?” Yani “bu iki durumu aynı anda yapamadığınız halde...” demektir. Sizden önce, yara ve darbelerin verdiği elemlere sabredip canlarını fedâ ederek öldürülenler cennete girdiği gibi, siz de onların yoluna girip onlar gibi sabretmedikçe cennete girmeyi aklınızdan çıkarın.

İnsanın, çalışıp tâatta bulunmadan cennete ve saâdete ulaşması çok uzak bir ihtimâldir.

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُۖ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ
تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾

143. Andolsun ki siz, ölümle yüzyüze gelmezden önce onu temennî ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz.

Âyetteki ölümden maksat; ya savaştır, çünkü savaş ölümün öncüsüdür veya şehid olarak ölmektir. Buna göre âyetin mânası şöyledir:

“Andolsun ki siz, ölümle karşılaşmadan” ölümü müşâhede edip korku ve şiddetini görmeden *önce, onu*; yani savaşı ya da şehid olarak ölmeyi *“arzuluyordunuz.”* Burada Bedir savaşına katılamayanlara hitap edilmektedir. Bu mü’minler, Bedir şehidlerinin ulaştığı üstün dereceye ulaşabilmek için, Hz. Peygamber (s.a.)’le birlikte savaşıp şehâdet mertebesine ulaşmayı arzulamışlar ve (Uhud savaşı yaklaşınca) Hz.

Peygamber'i savaş için Medîne'den çıkmaya zorlamışlar, sonra da savaşta tam tersini yapmışlardı.

"İşte onu" yani arzuladığınız ölüm sebeplerinden birini ya da sebeplerini müşâhede ettiniz, ölümü *"gördünüz, ama bakıp duruyorsunuz."* Kardeşleriniz ve yakınlarınız, gözlerinizin önünde bir bir öldürülürken öyle bakakaldınız. Neredeyse siz de öldürülüyordunuz. Hani şehid olmaya gelmiştiniz, savaşta neden öyle davrandınız?

Bu ifade, harbi arzulayıp milleti harbe sürükledikten sonra korkarak bozguna uğramalarını kınamaktadır, yoksa, şehâdeti arzulamak, kâfirlerin mü'minlere galip gelmesini arzuluyor olmayı da beraberinde getiriyor diye, şehâdeti arzulamayı kınamak değildir. Çünkü şehâdeti arzulayanın kasdı, kalbine bu arzudan başka bir düşünce getirmeden, sırf şehâdet şerefine nail olmak olursa, bu maksadından dolayı kişi azarlanmaya müstehak olmaz. Nitekim hıristiyan bir doktorun ilacını, bu doktora menfaat sağlamak, Allah'ın düşmanı olan böyle birine iyilik etmek ve uzmanlığını artırmasına yardımcı olmak gibi bir düşünceyi kalbine getirmeksizin sırf arzuladığı şifâya kavuşmak amacıyla içen biri de aynıdır.

Hâsıl-ı kelâm, dünya sevgisi ile âhiret mutluluğunu bir arada bulundurmak imkânsızdır. Birinin arttığı oranda, diğeri azalır. Çünkü dünya mutluluğu, ancak kalbin daima dünyayı arzusu ile meşgul olmasıyla mümkündür. Âhiret mutluluğu ise, kalbin Allah'dan başka her şeyden uzak durup Allah sevgisi ile dolu olmasına bağlıdır. Bu ikisi, bir arada bulunamayacak olan şeylerdendir. Bu sır sebebiyle âyet-i kerîmede, bu ikisinin birarada olmasının çok uzak olduğu vurgulanmaktadır.

Ayrıca, Allah ve âhiret sevgisi, sadece sevdiğini iddiâ etmekle olup bitecek şeyler değildir. Bu sebeple, Allah'ın dînini kabul ettiğini söyleyen herkes doğru söylüyor demek değildir. Kimin doğru söyleyip kimin söylemediğini anlamak, kişiyi hoşa gitmeyecek şiddetlere dûçâr etmekle mümkündür. Sevgi, görülen ezâ ve cefâ ile yok olmayan, gösterilen vefâ ile de artmayan bir şeydir. Belâlar musallat olduğu halde sevgi hâlâ duruyorsa, bu sevginin hakiki bir sevgi olduğu anlaşılır. Bu hikmete binâen: "Allah Teâlâ, sizi şiddetli belâlara dûçâr olmak ve cihad gibi şeylerle imtihan etmeden sırf Peygamber'i tasdik ettiğiniz için cennete gireceğinizi mi sandınız?" buyurulmaktadır.

Kuşeyrî (r.h.) şöyle diyor: "Şiddetli sıkıntılara göğüs germeden yüce bir makama ulaştığını sananları, bu kuruntuları helâk girdabına atacaktır." Ayrıca istediği şeyin ne kadar değerli olduğunu bilenler, onu elde etmek için her şeylerini kolayca sarfederler." Şâir şöyle der:

Zaman, lezzetlerini cömertçe sunmaz,
Gömleğini çıkarmaya bile kıyamayana.

Hülâsa, en büyük devlet, âhiret mutluluğudur. Çünkü âhiret mutluluğu bâkî; dünya devleti ise fânidir. Nitekim şöyle bir söz vardır:

Dünya rüzgarlı yol üstündeki muma benzer.
Ben dünyaya gönül bağlamayan sultanın kölesiyim.

Şiblî (k.s.)'ye âriflerin özellikleri sorulunca şöyle dedi: "Ârif, dili zikrullahı telâffuz eden; kalbi Allah'ın huccetiyle dosdoğru olan; sırrı Allah'ın vâdine güvenen; ruhu Allah'ın yolunda koşan kişidir. Ârif daima Allah'a âşıktır. Bir kişinin âriflerden olabilmesi için, lâfi bırakıp Mevlâ'ya yönelmesi ve O'nun yolunda ruhunu fedâ etmesi gerekir."

Hâtim-i Esamm'ın şöyle anlattığı hikâye edilir:

"Türklerle karşı karşıya gelip birbirimize girdik.[124] Bir Türk bana bir kement attı ve beni atımdan düşürdü. Kendisi de bineğinden atlayıp göğsüme yüklendi. Şu gür sakalımı tuttu. Başımı kesmek için ayakkabısından bıçağını çıkardı. Rabbim üzerine yemin ederim ki o esnâda ne bu adamı ne de bıçağını düşünüyordum. Sessiz ve donakalmış bir vaziyette şöyle diyordum:

"Rabbim! Canımı sana teslim ettim. Eğer bu adamın beni kesmesine hükmettiysen, ale'r-re's ve'l-ayn ; bu hükmün başımın üstünde yeri vardır. Çünkü ben seninim, senin mülkünüm."

Türk göğsümde oturmuş bir vaziyette ben Rabbime böyle duâ ederken, birden bir müslüman, bir ok attı ve tam boğazına isâbet ettirdi. Üstümden düştü. Bu sefer ben ona yöneldim, bıçağı aldığım gibi adamın kafasını kestim.

Ey insanlar, kalpleriniz daima Rabbinizle beraber olsun ki ana-babalarınızdan görmediğiniz hayret verici lütuflar görebilesiniz. Biliniz ki, sabredip teslimiyet gösteren, zafere ulaşır. Heveslerine uyarak zorluklardan kaçan ise kendini kurtaramaz. Şiddetli sıkıntı anlarında sabretmek, ne kadar güzel bir yardımdır."

Başlangıçta sabır insana zehir gibi gelir,
Lâkin sabır tabîat hâline gelince bal olur.
Ey akıllı kişi hastalıktan korkma!
Hekim sana acı ilaç verir, ama şifâ bulursun.

Allah cümlemizi sâbit kadem eylesin!

---

[123]. *Tirmizî,* Zühd, 56; İ*bn Mâce,* Fiten, 23.
[124]. Bu olay Türklerin müslüman olmasından önce gerçekleşmiştir.

GERİSİN GERİYE Mİ DÖNECEKSİNİZ?

وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ اَفَائِنْ مَاتَ
اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْۜ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ
يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـٔاًۜ وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشَّاكِرٖينَ ﴿١٤٤﴾

144. Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye *(eski dininize)* mi döneceksiniz? Kim *(böyle)* geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

Muhammed, sadece bir peygamberdir. *"Muhammed"* kelimesi, övgüye lâyık tüm hasletlere sahip olan demektir. Çünkü övgüyü ancak insan-ı kâmiller hak eder. Muhammed kelimesinin aslı olan, *"tahmîd"* yine övmek anlamında *"hamd"*den daha üstündür. Bu sebeple tahmîdi, ancak daima kemâl sıfatlar üzere bulunanlar hak eder. Cenâb-ı Hak, seçkin kulu olan peygamberine, kendi ismi ile aynı köklere sahip olan Muhammed ve Ahmed adlarını ikrâm eylemiştir.

Rivâyet edilir ki: Hz. Peygamber (s.a.) 700 kişi ile birlikte Uhud dağının bir vadisine geldiği zaman, **Abdullah b. Cübeyr** (r.a.)'i elli kişiden müteşekkil olan okçu birliğinin başına geçirdi ve onlara: *"Dağın bu merkezî noktasına yerleşip oklarınızla bizi koruyun ki düşman birlikleri arkamızdan sarkmasın. Size talimat gönderinceye kadar mevzinizi değiştirmeyin. Siz, bu mevzide kaldığınız sürece biz galip geliriz."* buyurdu.

Müşrikler gelip, Hz. Peygamber ve arkadaşları ile savaşmaya başladılar. Harp iyice kızışınca, Peygamber Efendimiz, eline bir kılıç alıp:

"Bu kılıcı, hakkını vererek savaşmak üzere kim alacak?" buyurdu. Ebû Dücâne (r.a.) kılıcı Hz. Peygamber'den alarak bir grup müslümanla birlikte müthiş bir savaş çıkardı. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) de, kılıcı eğri büğrü oluncaya kadar savaştı. Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a) da savaşıyor ve Hz. Peygamber (s.a.) Sa'd'a: *"Anam babam sana fedâ olsun ey Sa'd, ok atmaya devam et!"* diyordu. Sa'd ve tüm ashâb, müşriklere hamle ediyorlardı. Nihâyet Allah müslümanlara zaferi nasip etti de müşrikleri hezimete uğrattılar.

Hz. Peygamber'in dağa yerleştirdiği okçular, müşriklerin kaçtığını görünce, mevzilerini terkederek ganîmet toplamaya yöneldiler. Abdullah (r.a.) "Hz. Peygamber size ne buyurmuştu? Mevzilerinizi terketmeyin!" diye bağırdıysa da onun sözüne kulak asmadılar ve ganîmete koştular.

Abdullah b. Cübeyr sekiz okçu ile beraber kalakaldı. Bunu fırsat bilen müşrikler safındaki **Hâlid b. Velîd**, 250 müşrik süvarisi ile vadiden çıkageldi. Orada kalan

okçuları öldürüp müslüman saflarının arkasına sarktılar ve müslümanları dağıttılar. **İbn Kamîe**, Hz. Peygamber (s.a.)'e bir taş atıp azı dişleri ile ön dişleri arasındaki bir dişini kırdı ve başını yardı. Bu konuda **Hassân b. Sâbit** şöyle der:

Görmez misin ki Allah, kulunu delili ile gönderdi.
Allah en yüce ve en üstündür.
Yüceltmek için ona kendi ismiyle aynı kökten ad verdi.
Böylece Arş'ın sahibi Mahmûd; kulu da Muhammed oldu.

Hz. Peygamber'in arkadaşları, etrafından dağıldı. İbn Kamîe, Peygamber Efendimiz'i öldürmek kasdı ile bir hamle yaptı ise de Hz. Peygamber'in Uhud'daki sancaktarı Mus'ab b. Umeyr bu hamleyi savuşturmak isterken İbn Kamîe Mus'ab'ı öldürdü. Sonra döndü ve Hz. Peygamber'i öldürdüğü zannı ile "Muhammed'i öldürdüm" diye bağırdı. O sırada birisi; -ki İblis idi- "Haberiniz olsun Muhammed öldürülmüştür." diye bağırdı. Ashâb-ı kirâm (r.anhüm) şaşkın bir vaziyette bozguna uğramış olarak kaçıyorlardı. Enes b. Mâlik'in amcası olan Enes b. Nadr (r.a.), bir grup Muhâcir ve Ensârînin arasında bulunan Hz. Ömer (r.a.) ile Talha b. Ubeydullah'a yönelerek:

– "Niçin öyle oturup duruyorsunuz?" deyince, oradakiler:

– "Hz. Muhammed öldürülmüş" dediler. Enes:

– "O öldükten sonra yaşayıp da ne yapacaksınız? Peygamberinizin uğruna öldüğü davada, siz de erkekçe ölün!" dedi. Sonra da düşmana yönelerek öldürülünceye kadar savaştı.

Ka'b b. Mâlik (r.a.) der ki: "Hz. Peygamber'i, müslümanlardan ilk tanıyan ben oldum. Miğferinin altından gözlerinin parladığını gördüm. *"Allah'ın kulları bana gelin, Allah'ın kulları bana gelin"* diye sesi çıktığı kadar bağırıyordu. Ashâb-ı kirâm (r.a.), Hz. Peygamber'in etrafında tekrar toplandılar. Peygamber Efendimiz, dağılıp kaçıştıkları için onları kınadı. Ashâb-ı kirâm:

"Anamız, babamız sana fedâ olsun yâ Rasûlallah. Sizin öldürüldüğünüz haberini alınca, müthiş bir korkuya kapıldık ve kaçışmaya başladık." diye mâzeret beyân ettiler. Ancak Cenâb-ı Hak: *"Muhammed, diğer peygamberler gibi, sadece bir peygamberdir,"* buyurarak ashâbı uyardı.

"Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." Önceki peygamberler gelip geçtiği gibi, sizin peygamberiniz de geçecektir. Önceki peygamberlerin ümmetleri, peygamberleri öldüğünde, nasıl dinlerine sımsıkı yapışarak yaşamışlarsa, sizin peygamberiniz gidince sizin de dininize sımsıkı yapışmanız îcâb eder. Çünkü peygamber gönderilmesinin maksadı, Allah'ın emir ve yasaklarını iletmek ve muârızları çeşitli delillerle susturmaktır, yoksa, daima kavminin arasında yaşaması değildir. *"Şimdi o, ölür veya öldürülürse, siz ökçelerinizin üzerinde geriye mi döneceksiniz?"* Bu ifade, ashâb-ı kirâmın Hz. Muhammed'den önce bir çok peygamberin gelip geçtiğini, buna rağmen dinlerinin dimdik ayakta kaldığını bildikleri halde, onun öldürülmek, ya da

ölmek sûretiyle aralarından ayrılmasıyla, din değiştirip irtidâd etmelerini kerîh gören bir ifadedir.

"Kim", Allah Rasûlü'nün teşebbüs ettiği cihad ve diğer konulardan kaçarak *"ökçesi üzerinde geriye dönerse"*, bu dönüşü ile elbette *"Allah'a hiçbir"* şekilde *"zarar veremez."* Kendini, Allah'ın azap ve gadabına uğrattığı için, ancak kendisine zarar verir. Allah, kendisine zarar ve fayda verilmekten münezzeh bir varlıktır.

"Allah, şükredenleri"; yani en büyük nîmet ve en değerli mârûf olan İslâm dîni üzere sebât edenleri *"mükâfatlandıracaktır."* İslâm'da sebât edenlerin *"şükredenler"* diye adlandırılmasının sebebi, İslâm'da sebât etmek Allah'a şükredip hakkını îfâ etmek demek olmasıdır. Bu ifadede, döneklerin nankörlüğüne de îmâ edilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.) vefat ettiğinde, müslümanları bir kargaşadır aldı. Kimisi dehşete kapılmış; kimisi oturmuş, oturduğu yerden kalkamıyor; kiminin dili tutulmuş, konuşamıyor; kimisi Hz. Peygamber'in öldüğünü tamamen inkâr ediyordu. Hz. Ömer (r.a.) bile Peygamber Efendimiz'in ölümü ânında bu âyet-i kerîmeyi unutmuş ayağa kalkarak şöyle bağırmaya başlamıştı.

"Bazı münâfıklar, peygamberimizin öldüğünü iddiâ ediyorlar. Hz. Peygamber ölmemiş, sadece Mûsâ b. İmrân (a.s.)'ın, Rabbine giderek kavminden kırk gece uzaklaşıp geri döndüğü gibi Rabbine gitmiştir. Vallahi, Hz. Peygamber geri dönecektir. Hz. Peygamber'in öldüğünü iddiâ edenlerin ellerini de, ayaklarını da keserim" diyordu.

Hz. Ebû Bekir (r.a.) ise ayağa kalkıp hamdeleden sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Kim, Muhammed'e ibâdet ediyor idiyse şüphesiz Muhammed ölmüş bulunuyor. Her kim de Allah'a kulluk ediyorsa, Allah diridir, ölmez." Sonra *"Muhammed sadece bir peygamberdir..."* âyet-i kerîmesini okudu.

Olayı anlatan zât diyor ki: Vallahi Hz. Ebû Bekir (r.a.), bu âyet-i kerîmeyi okuyuncaya kadar, insanlar Hz. Peygamber'e bu âyet-i kerîmenin nâzil olduğunu bilmiyor gibiydiler. Âyeti duyunca, hepsi de Hz. Peygamber'in öldüğünü kesin olarak anladılar.

Cansız varlıklar bile Hz. Peygamber'den ayrılmanın verdiği elemle büyük bir acı hissediyorlarsa, mü'minlerin kalbi nasıl olur, bir düşünsenize!

Hz. Peygamber (s.a.) minber edinmezden evvel, üzerinde hutbe îrâd ettiği hurma kütüğü onu göremeyince, üzüntüsünden küçük bir çocuk gibi inleyip sızlanmaya başladı. Bunun üzerine, Hz. Peygamber minberden inip kütüğün yanına geldi. Ona sarılarak, ağlayan bir çocuğu teskîn edercesine onu susturmaya çalıştı. Sonra da şöyle buyurdu: *"Şayet ona sarılmasaydım, kıyâmete kadar inler dururdu."*

Dostlarından ayrılanların sonraki hayatları ne kadar acıdır. Özellikle de kendisini görmek, akıl sahiplerine hayat bahşeden birinden ayrıldığında.

Hz. Peygamber hastalığının son günlerinde Âişe'nin evine nakledilip, kendisini büyük bir acı kaplamaya başlayınca, Hz. Fâtıma (r.anhâ):

– "Ah babacığım kimbilir ne kadar acı çekiyor?!" dedi. Peygamberimiz (s.a.) de cevaben:

– "*Bugünden sonra baban artık hiçbir acı hissetmeyecek."* buyurdu.

Hz. Peygamber (s.a.) vefat edince, Hz. Fâtıma validemiz şöyle dedi:
– "Vah, kendisini dâvet eden Rabbine icâbet eden babacığım! Vah, mekânı Cennetü'l-Firdevs olan babacığım!"
Hz. Peygamber defnedilince Fâtıma Validemiz: "Yâ Enes, Peygamberimizin üzerine toprak atmak hoşunuza gitti mi?" dedi. Fâtıma Validemiz, Hz. Peygamber'in vefâtından altı ay sonra dünyadan âhirete göç eyledi.

Ey kardeş, dünya kimseye kalmaz.
Dünyada gönlünü Hakk'a bağla, başkasına değil!

Akıllı olanların, ölüm gelip çatmazdan evvel tedariklerini tamamlamaları gerekmektedir. Tâ ki kıyâmet günü insanların gözü önünde rezîl rüsvây olmasınlar. Kıyâmet gününün, peygamberlerin ve velîlerin bile korktuğu bir gün olduğunu bilen biri nasıl olur da amel-i sâlihe koşmaz?!

Bir gün ki o günde fiil ve sözlerden sorulur.
O gün ulülazm peygamberler bile titrer ve yorulur.
Kıyâmet öyle bir yer ki, peygamberlerin bile içi burulur.
"Gel bakalım" denildiğinde, günaha ne özür bulunur!

Hâl-i pürmelâlini, gözönünde bulundurmadan hangi mâzerete sığınarak bu günahları irtikâb edip duruyorsun? Evet, kurtuluş ve murâda nâiliyet, ancak araştırmaya dayalı bir îman yani îman-ı tahkiki ile mümkündür.
Şeyh Necmüddîn Kübrâ şöyle der: "Taklîdî îmana itibar edilmez. Taklitçi biri, taklid ettiği kişi olmadığı zaman, îmanından döner. Ana-babasını, hocasını veya ülkesindekileri taklid ederek îman etmiş bulunan birinin kalbine henüz îman girmemiştir. Göğsü henüz İslâm nûru ile aydınlanmamıştır. Öldüğü zaman, taklid ettiği şeylerden ayrılacağı için, meleklerin: "Rabbin kimdir?" sorusuna cevap veremez. Ve "Bilmiyorum" der. Bu kişi, "Muhammed (s.a.) hakkında ne diyorsun?" denildiğinde; "İnsanlar ne derse ben de onu söylerdim." der. Melekler de ona: "Ne bir şey bildin ne de okudun! " derler.

Bugün âlimlerin sözlerini dinle.
Ki yarın münkereynin suallerinden korkmayasın.
Bu dünyadaki değerli nefesini (nefsini) ganîmet bil!
Zira kuşu olmayan kafes değersizdir.

Yani ruhsuz bir cesedin hiçbir değeri yoktur. Bu sebeple akıllı kişinin ruhu, ten kafesinden çıkmazdan önce nefeslerinin değerini ganîmet bilmesi lâzımdır.

ÖLÜM ALLAH'IN DİLEMESİYLEDİR

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًاۜ وَمَنْ يُرِدْ
ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَاۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَاۜ
وَسَنَجْزِي الشَّاكِرٖينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَۙ مَعَهُ رِبِّيُّونَ
كَثٖيرٌۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا
وَمَا اسْتَكَانُواۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرٖينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّٓا
اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖٓي اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا
وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٤٨﴾

145. Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. *(Ölüm),* belli bir süreye göre yazılmıştır. Her kim, dünya nîmetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de âhiret sevabını isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.

146. Nice peygamberler vardır ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.

147. Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibâretti: Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı *(yolunda)* sâbit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl!

148. Allah da onlara dünya nîmetini ve *(daha da önemlisi,)* âhiret sevabının güzelliğini verdi. Allah, iyi davrananları sever.

"Allah'ın izni olmadan hiçbir kişi ölemez." Ölüm, Allah'ın dilemesi ya da ölüm meleğine ruhu kabzetmesi için vereceği emri ve izni dışında hiçbir sebeple, hiçbir varlık için meydana gelmez. Yani, her varlık için Allah'ın ilim ve kazâsında belirlenmiş bir "ecel" vardır. Müslümanlar da savaştan kaçarak veya savaşa girişerek ecellerinden bir an önce ya da sonra ölmezler.

Bu ifadeyle mü'minler, savaşa teşvik edilmekte, cesâretlendirilmekte; Hz. Peygamber'e, eceline daha uzun bir vakit olduğu ve bu vakte kadar korunacağı vâd buyurulmaktadır. Bu ifadede, ayrıca münâfıkların: ***"Bizim yanımızda olsalardı, ne ölürler, ne de öldürülürlerdi."*** (Âl-i İmrân, 3/156) sözleri reddedilmektedir. Savaşan kişi, eceli gelmeden ölmeyeceği gibi, savaştan kaçanlar da, ecelleri geldiği taktirde ölümden kurtulamazlar.

Ecel günü, ölüm mızrağı hayat zırhını deler.
Ecel gelmeyince mızrak, gömlekten bile geçemez.

Ölüm bir an bile ileri veya geri alınamayacak, *"belirli bir süreye göre yazılmıştır."*

Ölüm ve hayatın, kesinlikle hiç kimsenin bir rolü olmadan sırf Allah'ın dilemesine bağlı olduğu kesin olarak belirtildikten sonra amellerinin semerelerini tam olarak alabilmenin de, kulların iradelerine bağlı olduğuna işaret edilmiştir. Bu sebepten iradelerini âdî maksatlara değil yüce gayelere yöneltmeleri gerektiği ifade edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Kim" amelleri ile, *"dünya nîmetini isterse, kendisine ondan veririz."* Vermek istediğimiz kadar dünya menfaati veririz. Burada, Uhud günü, ganimetle meşgul olanlar azarlanmaktadır.

Kim de, âhiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Kerîm olan vâdimizin gerektirdiği kadarıyla, vermek istediğimiz çeşitli âhiret sevaplarından veririz.

İslâm olma nîmetine *şükredenleri*, İslâm'da sebât edenleri; Allah'ın kendilerine verdiği güç ve kuvveti Allah'a itâat maksadına sarfeden ve hiçbir gücün kendilerini bundan vazgeçiremediği kişileri *mükâfatlandıracağız*.

Buradaki; *"şükredenler"* kapsamına, Uhud'da şehid olan mücâhidler girdiği gibi, başkaları da girer. Âyet-i kerîme, her ne kadar husûsî olarak cihad için vârid olmuşsa da, bütün amelleri kapsamaktadır. Çünkü sevap ve azap talebinde esas faktör, amellerin zâhiri değil, maksat ve sâiklerdir. Meselâ öğlen namazında, güneş, önünde iken biri alnını yere koysa, bununla Allah'a secde etmeyi kasdediyorsa bu secdesi İslâmî temellerin en şereflisi olan namaz ibâdetinin bir parçası olur. Ama, güneşe tapınma maksadıyla yapıyorsa, bu davranışı en temel küfür ilkelerinden biri olur.

Ebû Hüreyre (r.a.) Hz. Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor: *"Kıyâmet günü, Allah Teâlâ, Allah yolunda ölen birine: "Ne uğurda öldürüldün?" diyecek. O zât da: "Senin yolunda savaşmakla emrolundum, ben de öldürülünceye kadar savaştım." diye cevap verince, Cenâb-ı Hak: "Yalan söylüyorsun. Sen: "Filan ne savaşçı!" desinler diye savaştın. Bu da söylendi" buyuracak, sonra da adamın cehenneme atılmasını emredecek."*[125]

Allah yolunda gerçekten savaşan, i'lâ-yı kelimetullah için savaşandır. Yoksa güzel bir şekilde yâd edilmek, kendini göstermek ve ganîmet kazanmak için savaşan değil.

İhlâs ile ibâdet etmek ne güzeldir.
Yoksa içi boş deri neye yarar?
Riyâ için hırka dikip giyinmek kolay
Hırkayı halka değil, Hakk'a satmaktır olay.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *"Kim âhireti elde etmeye niyet ederse, Allah ona gönül zenginliği verir. İki yakasını bir araya getirir. Dünya, onun ayaklarının*

altına serilir. Kim de dünyayı elde etmeye niyet ederse, Allah onu açgözlü yapar, iki yakasını bir araya getirmez. Dünyalık olarak da sadece kısmetinde ne varsa, ona ulaşır.”[126]

Rasûlullah bir başka hadiste de şöyle buyurur: *“Ameller, ancak niyetlere göre karşılık görür. Herkes niyet ettiğinin karşılığını bulur. Kimin hicreti, Allah ve Rasûlü için olursa, Allah ve Rasûlü’ne hicret etmiş olur. Kimin hicreti de elde etmek istediği dünyalık için, ya da evlenmeyi arzuladığı bir kadın için olursa, ne için hicret etmişse ona hicret etmiş olur.”*[127]

Kim, cenneti arzulayarak amel ederse cennetin nîmetlerini görür; sevabı ise âhirette verilecektir. Kim Hak Teâlâ’yı arzulayarak amel ederse, nîmet verenin varlığını görme nîmetine erişir. Sevabı da dünyada verilir. Çünkü O, daima hazırdır, yakındır; hiçbir zaman uzak olmaz. ***“Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.”*** (el-Hadîd, 49/4) Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: *“Beni isteyen, bulur. Bana bir karış yaklaşana ben bir kulaç yaklaşırım.”*[128]

Dostlarım, gördünüz mü, duydunuz mu
Kuluna doğru yürüyen Efendi’den daha kerîmini?
Dâvetsiz bir misâfir gibi gelip de bana şunu diyeni:
“Vaadle, kalbine sıkıntı vermekten, seni tenzîh ederim.”

Hak yola giren mürîde düşen, tüm sıkıntıları atlatıp Allah’a ulaşıncaya kadar, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmadan çalışıp Allah’a hicret etmektir.

Kâşânî, *et-Te’vîlât* adlı eserinde şöyle diyor:

“Kader sırrına tam anlamıyla inanıp: *“Hiç kimse, Allah’ın izni olmadan ölemez.”* âyet-i kerîmesinin mânasına şâhid olanlar, insanların en cesurlarındandır.”

Hikâye edilir ki: **Hâtim-i Esam**, Şakîk Belhî ile beraber Horasan savaşlarından birine katılır. Hâtim diyor ki: Harbin tam kızıştığı bir anda Şakîk yanıma gelerek: “Kendini nasıl hissediyorsun?” diye sordu. Ben: “Gerdek gecesindeki gibi, ikisi arasında hiçbir fark görmüyorum.” dedim. O, silâhını koyarak: “Ben de” dedi ve başını kalkanına koyup savaş alanının ortasında derin bir uykuya daldı. Bu, kalbin Allah ile sükûnet bulup, O’na güvenmesinin son raddesidir.

Kul, iç dünyasını sağlıklı bir yapıya kavuşturmuş ise, Allah Teâlâ ona bütün zorlukları kolaylaştırır; korktuğu her şeyi ona boyun eğdirir.

İbrâhîm Rakkî’nin şöyle anlattığı rivâyet edilmektedir: Ebu’l-Hayr Horasânî’nin yanına girdim, selam verdim. Akşam namazını kıldı, ama fâtihayı bile doğru dürüst okuyamadı. İçimden “buraya boşu boşuna gelmişim” dedim. Selam verince, tahâret için dışarı çıktım. Yırtıcı bir hayvan bana doğru gelmeye başladı. Ebu’l-Hayr’ın yanına döndüm ve “aslan üzerime geldi” dedim. Hemen dışarı çıktı ve aslana şöyle bağırdı:

“Sana, benim misafirlerime saldırmayacaksın demedim mi?” Hayvan, hemen uzaklaştı, ben temizlenme imkânı buldum. Döndüğümde, Ebu’l-Hayr bana: “Zâhiri şeyleri düzeltmeye uğraşıyorsunuz ama aslandan korkuyorsunuz. Biz ise kalbimizi düzeltmeye uğraştığımızdan, aslan bizden korkuyor.” dedi.

Bilesin ki evliyâullah Allah’ın sevgilileridir.
Bu dünyada hiç kimse Allah’ın sevgilisini incitmesin.

وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَۙ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَث۪يرٌۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ ف۪ي
سَب۪يلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُواۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٤٦﴾

146. Nice peygamberler vardır ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.

“Nice peygamber var ki kendileriyle beraber birçok erenler çarpıştılar.”

“Erenler” diye ifadelendirdiğimiz *“ribbî”* kelimesi “rabbânî” kelimesi gibi, Rabbe mensûp kişi demektir. “râ” harfinin esreli oluşu, nisbet yâ’sından kaynaklanan değişikliklerdendir. Çünkü Araplar, bir şeyi bir şeye nisbet ettikleri zaman kelimeyi değiştirirler. Meselâ: Basra’ya mensûp kişiye “Bısrî” derler.

“Ribbî” kelimesi cemâat mânasındaki “rabbe” kelimesine de mensûp olabilir. O zaman âyetin mânası şöyledir: Nice peygamber vardır ki i’lâ-yı kelimetullah ve dîni yüceltme gayesiyle müttakî âlimler, ya da birçok topluluklar kendileriyle birlikte savaşmışlardır.

“Allah’ın yolunda başlarına gelenden yılmadılar.” Bu cümle, “savaştılar” cümlesine mâtûftur. Savaş esnasında başlarına gelenden fütûr göstermezler; himmetleri eksilmez, mânasındadır. “Başlarına gelenden” ifadesi, olumsuzluk mânasının illeti değil, olumsuzun illetidir. Yani “başlarına gelenden dolayı korkuya kapılmazlar” demektir.

Düşman karşısında veya cihad ve dînî herhangi bir konu karşısında “*zayıflık göstermediler”*, düşmana *“boyun eğmediler.”*

Bu ifade, müşrikler ashâb-ı kirâma çullanıp Hz. Peygamber’i neredeyse öldürecek duruma gelince ashâb-ı kirâma ârız olan yılgınlık ve moralsizlikle o esnâda müşriklere karşı koymaktan zaaf göstermelerine, bir de Ebû Süfyan’dan emân talep etmek için, münâfik Abdullah b. Übeyy’in desteğini almak istediklerinde, kâfirlere boyun eğmiş olmalarına târizde bulunmaktadır.

“Allah” kendi yolunda şiddetli sıkıntılara ve nefse hoş gelmeyen şeylere göğüs gerip katlanarak *“sabredenleri sever.”* Zaferi onlara nasip eder ve derecelerini yükseltir.

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿١٤٧﴾

147. Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibâretti: Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı *(yolunda)* sâbit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl!

"Onlar, sadece şöyle diyorlardı:" Düşmanla karşılaştıklarında; savaş sıkıntıları başlarına üşüştüğünde ve başlarına gelen çeşitli şiddet ve korku karşısında şu sözden başka bir söz söylemiyorlardı: *"Rabbimiz, bizim küçük günahlarımızı ve büyük günah işleyip haddi aşarak işimizdeki taşkınlığımızı bağışla."*

Bu zâtlar, son derece müttakî olmalarına ve Allah'a karşı aşırılıktan uzak olmalarına rağmen, bütün başlarına gelenlerin, kendi amelleri yüzünden olduğuna ve amellerinde kusurlu bulunduklarını düşünüp, bütün bu günah ve taşkınlıkları kendilerine isnâd etmektedirler. Bu kusurlarını bağışlaması için, hâlin gereği olan şu duâları etmektedirler. *"Ayaklarımızı hak dînin üzere, ya da savaş meydanlarında katından bir koruma ve destek ile sağlam tut, kâfir topluma karşı bize yardım eyle!"*

Böyle duâ edişlerinin sebebi duâları kabul edilmeye daha lâyık olsun diyedir. Çünkü, büyük bir nefis temizliği ve saflığından kaynaklanan ve hudû ile yapılan bir duâ, kabul edilmeye daha yakındır.

Bu son derece müttakî zâtlar, dînin temel konularında ve savaş meydanlarında kendilerinde herhangi bir korkuya kapılma ve sarsılma şâibesi çağrıştıran bir söz sâdır olmadan daima böyle duâ ederler.

Âyette, bozguna uğrayanlara da herkesin anlayacağı bir târizde bulunulmaktadır.

فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٤٨﴾

148. Allah da onlara dünya nîmetini ve *(daha da önemlisi,)* âhiret sevabının güzelliğini verdi. Allah, iyi davrananları sever.

Allah da bu duâları sâyesinde *onlara hem dünya karşılığını*; yani zafer, ganîmet, izzet ve güzel bir şekilde yâd edilmeyi; *hem de âhiret karşılığının en güzelini verdi*; yani âhiretin en güzel sevabını ki bu da cennet ve ebedî nimetlerdir. "Güzel olma" vasfının, sadece âhiret sevabına mahsûs kılınması, âhiret sevabının üstünlük ve meziyetini bildirmek, Allah katında esas değeri olan şeyin bu sevap olduğunu göstermektir.

"Allah güzel davrananları sever." Allah'ın bir kulu sevmesi, o kuldan râzı olmasından ve onun için hayır murad etmesinden ibârettir. Allah'ın birini sevmesi,

bütün mutlulukların temelidir.

Cenâb-ı Hak Teâlâ, seçkin kullarına kendi sıfatları ile sıfatlanma nîmetini fazlasıyla ihsân edince, bu zatları düşmanla savaşma imtihanına tâbi tutarak düşmanlarıyla karşılaştıklarında onları sağlam tuttu. Âdemoğullarının mükerrem olmalarını sağlayan ve derin dünyâlarında gizli bulunan ilâhî sıfat cevherlerini bunların içlerinden çıkarmak istedi. Meselâ sabır ve güzel davranma, Allah'ın sıfatlarındandır. Allah hem sıfatlarını, hem de bu sıfatlarla ahlâklananları sever. Bu sebepledir ki: *"Allah sabredenleri sever; Allah güzel davrananları sever."* buyurmaktadır.

İmâm Fahr-i Râzî, *"Allah güzel davrananları sever"* âyet-i kerîmesinin tefsirinde şöyle der: Burada çok ince bir latîfe vardır ki o, şudur: Bu zâtlar, *"Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işimizde taşkınlığımızı bağışla!"* diyerek günahkâr olduklarını itiraf etmişlerdir. Onlar günahkâr olduklarını itiraf edince, Allah Teâlâ da onları *"güzel davrananlar"* diye isimlendirmiş ve bir bakıma şöyle buyurmuştur: "Sen günah işlediğini ve âcizliğini itiraf edince, ben de seni güzel davranmış olmakla vasfeder, seni kendime habîb ederim. Ta ki acz, zillet ve tevâzudan başka hiçbir yol ile Allah katına ulaşamayacağını bilesin.

Özrü gerektiren suçun varsa şimdi söyle
Ölüm gelince insanın af dilemesi kolay değil öyle
Cezaya çarptırılmadan af kapılarını çal
Günahtan çırpınmak bir fayda sağlamaz, ibret al!

Hikâye edilir ki: **Âsaf b. Berhıyâ**, bir gün bir günah işlemiş ve Süleymân b. Dâvud (a.s.)'a gelerek: "Allah'a duâ et de beni bağışlasın" demiş. Süleymân (a.s.) da duâ etmiş ve Allah, Âsaf'ı bağışlamış. Sonra bu günahı tekrar işlemiş, Süleymân (a.s.) duâ etmiş, Allah da bağışlamış. Bu durum, birkaç kere tekrarlanmış. Nihâyet Allah Teâlâ, Süleymân (a.s.)'a: "Âsaf bu günahı bir daha işlerse, onun için yapacağın duâyı kabul etmeyeceğim" buyurmuş. Çok geçmeden Âsaf aynı günahı bir kez daha işlemiş ve duâ etmesi için Süleymân (a.s.)'a gelmiş. Süleymân (a.s.) da ona, Allah'ın kendisini bağışlamayacağını haber vermiş. Âsaf hemen asâsını almış ve çöle yönelmiş. Asâyı yere atıp ellerini açmış:

"Yâ Rab" demiş: "Sen, sensin, ben ise benim. Sen daima bağışlarsın; ben ise durmadan günah işlerim. Ben zayıf bir günahkârım; sen ise merhamet eder ve bağışlarsın. Beni günah işlemekten korumazsan ben yine o günahı işlerim, yine işlerim, yine işlerim" diye ağlamış. Bu durum karşısında Allah Teâlâ, Süleymân (a.s.)'a: "Teyzenin oğluna söyle, bu günahı bir daha işlerse onu yine bağışlayacağım, tekrar işlerse yine bağışlayacağım, yine bağışlayacağım. Çünkü ben çok bağışlayanım." buyurmuş.

Şimdi senin gözün varken göz yaşını yağdır.
Dilin ağzında iken af dile, özür bildir.
Sulhu görürsen ona yaklaş, nefisten uzaklaş.
Bir de bakarsın ki ansızın tevbe kapısı kapanmış.
Ey oğul, girme günah ve isyan yükünün altına
Çünkü ağır yük pişman eder insanı aldığına sırtına.

Hâsıl-ı kelâm şeytan sana dünyayı süslü göstererek aldatmasın! Çünkü dünyanın fânî olduğunu sen de biliyorsun.

Allah Teâlâ, Dâvud (a.s.)'a şöyle vahyetmiştir: "Seni ve zürriyetini, sizin mâmûr kıldığınız fakat benim harabeye çevireceğim, sizin bir araya getirdiğiniz fakat benim dağıtacağım, sizin doğurduğunuz, benim öldüreceğim ve biriktirdiğiniz şeylerden ayıracağım bir dünyaya indireceğim.."

Günahlardan koruma ve doğru yola muvaffak kılma, ancak Allah'ın işidir.

---

[125]. *Müslim*, İmâre, 152.
[126]. *Ebû Dâvûd*, Zekât, 34; *Tirmizî* Kıyâmet, 30.
[127]. *Buhârî*, Bed'ü'-vahy, 1; *Müslim,* İmâret, 155.
[128]. *Buhârî*, Tevhîd, 50; *Müslim,* Zikr, 1-3; *Müsned,* II, 251.

EN İYİ DOST ALLAH'TIR

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُطٖيعُوا الَّذٖينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ
فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرٖينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرٖينَ
﴿١٥٠﴾ سَنُلْقٖى فٖى قُلُوبِ الَّذٖينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًاۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمٖينَ
﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهٖۚ حَتّٰٓى اِذَا
فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ
مِنْكُمْ مَنْ يُرٖيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرٖيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٥٢﴾

149. Ey îman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, gerisin geriye *(eski dininize)* döndürürler de, hüsrana uğrayanların durumuna düşersiniz.

150. Oysa sizin mevlânız Allah'dır ve O, yardımcıların en hayırlısıdır.

151. Allah'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Gidecekleri yer de cehennemdir. Zâlimlerin varacağı yer ne kötüdür!

152. Siz Allah'ın izni ile düşmanlarınızı öldürürken, Allah size olan vâdini yerine getirmiştir. Nihâyet, öyle bir an geldi ki, Allah arzuladığınızı *(galibiyeti)* size gösterdikten sonra zaafa düştünüz; *(Peygamberin verdiği)* emir konusunda tartışmaya kalkıştınız ve âsî oldunuz. Dünyayı isteyeniniz de vardı, âhireti isteyeniniz de vardı. Sonra Allah, denemek için sizi onlardan *(onları mağlûb etmekten)* alıkoydu. Ve andolsun sizi bağışladı. Zâten Allah, mü'minlere karşı çok lütufkârdır.

Bu âyet-i celîle, münâfıkların bozguna uğrayan mü'minlere: "Dininize ve kardeşlerinize dönün. Muhammed, bir peygamber olsa idi, mağlûb olur; öldürülür mü idi?" şeklindeki sözleri hakkında nâzil olmuştur. Cenâb-ı Mevlâ şöyle buyuruyor: *"Ey inananlar, eğer inkâr edenlere"* -ki bunlar münâfıklardır. Kâfir diye vasıflandırılmalarının sebebi, inananların, onlardan daha fazla nefret edip onlara itâat etmekten daha uzak durmalarını sağlamaktır- *"İtâat ederseniz sizi ökçeniz üzerine geri çevirirler,"* kendi dinlerine sokarlar. Allah Teâlâ, mü'minleri eski hallerine çevirme işini münâfıklara izâfe ediyor; çünkü münâfıklar mü'minleri geri dönmeye çağırarak, buna sebep olmuş oluyorlar.

Ökçesi üzere geri dönmek: İşin ters yüz olmasına işaret olup nîmetten sonraki kaybetme için darb-ı mesel olarak kullanılmaktadır.

“O zaman” dünyanın nîmetini de âhiretin sevabını da *“büsbütün kaybedersiniz.”* Dünya nîmetini kaybedersiniz, çünkü akıl sahibi insanlara en ağır gelen şey, düşmanlarına boyun eğip onlara muhtaç olduklarını göstermektir. Âhiret sevabını da kaybedersiniz; çünkü ebedî sevaptan mahrûm kalarak ebedî azaba çarptırılırsınız.

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِر۪ينَ ﴿١٥٠﴾

150. Oysa sizin mevlânız Allah’dır ve O, yardımcıların en hayırlısıdır.

“Hayır” dostlarınız münâfıklar değildir ki, onlara itâat edesiniz, “*mevlânız Allah’dır.”* Size yardım edecek olan da O’ndan başkası değildir. Öyleyse O’na itâat edin ve O’ndan başka hiç kimsenin dostluğuna ihtiyaç duymayın. *“Yardımcıların en hayırlısı O’dur.”* Dolayısıyla sadece O’na itâat edin; sadece O’ndan yardım dileyin.

سَنُلْق۪ي ف۪ي قُلُوبِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ
بِه۪ سُلْطَانًاۚ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِم۪ينَ ﴿١٥١﴾

151. Allah’ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O’na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Gidecekleri yer de cehennemdir. Zâlimlerin varacağı yer ne kötüdür!

“Allah’ın” kendisine ortak oldukları husûsunda “*haklarında hiçbir delil”* hüccet ve burhan *“indirmediği şeyleri O’na ortak koştuklarından dolayı inkâr edenlerin kalbine korku salacağız.”* Çünkü şirk, müslümanların muzaffer kılınıp kâfirlerin rezîl edilmesini gerektiren husûslardan biridir.

Âyette geçen korku; Uhud günü, kâfirlerin kalbine salınan korkudur. Bu korku yüzünden, her bakımdan üstün oldukları halde hiçbir sebep yokken savaşmayı bırakıp ric’at etmişlerdir. *“Ru’b”* kelimesi, kalbin her tarafını kaplayan korku mânasındadır.

Delil anlamına gelen *“sultan”* kelimesi, aslında kuvvet demektir. Meselâ; “Sultanü’l-melik” , hükümdarın gücü mânasına gelir. “Bir şeyi iddiâ edenin sultanı” demek ise; görüşünü boşa çıkarmak isteyene karşı kişinin kendisiyle güç kazandığı delil mânasına gelir.

Âyetin bu bölümünde, böyle konularda bâtıl heves ve görüşlerin değil, semâvî huccetlerin esas alınacağı bildirilmektedir.

Âhirette *“sığınacakları yer de cehennemdir.”* Cehennemden başka hiçbir sığınakları yoktur. *“Zâlimlerin varacağı yer ne kötüdür!”* Zâlimlerin varacağı yer olan cehennem

ne kötüdür, demektir.

Âyet-i kerîmede, cehennemin müşriklerin sığınacağı yer olarak zikredilmesinden sonra ayrıca varacakları yer olarak da zikredilmesi, bir nevi orada sürekli kalacaklarına işârettir. Çünkü "varılacak yer" beklemek mânası ifade eden ikâmet yeridir. "Sığınılacak yer" ise insanın sadece sığındığı yerdir.

Kulların kalbine korku, emniyet, rağbet etme ve çekinme gibi halleri koyan Allah Teâlâ Hazretleridir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.): *"Kulların kalbi, Allah'ın elindedir. Kalpleri, dilediği gibi, halden hale sokar."*[129] Ve *"Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasında olmayan hiçbir kalp yoktur. Allah, bu kalpleri dilerse düzeltir, dilerse saptırır."*[130] buyurmuştur.

Bu durumda kulun, başta nefs-i emmâre olmak üzere inkârcı nefislere karşı Allah'dan zafer dileyerek O'na yalvarıp yakarması gerekmektedir. Çünkü heveslerine uyarak canı istediği her şeyi yerine getirirse, hevesleri onu beşeriyetin esfel-i sâfilînine sürükler ve neticede hüsrana uğrayan kendisi olur.

Bu serkeş nefis öylesine koşar ki
Akıl onu yakalamaya muktedir olamaz
Akıl, nefis ve Şeytan ile asla başa çıkamaz.
Karınca kaplanla hiç başa çıkabilir mi?

Şeyh Ebû Ali Rûzbâdî (k.s.) diyor ki: "Âfetlerin temelinde şu üç şey yatar: Kişinin tabiatının bozuk olması; alışkanlıklarını bırakamaması ve sohbetin bozukluğu." Şeyh Ebû Ali (k.s.)'ya: "Tabiat bozukluğu ne demektir?" denince; "Haram yemektir" dedi. "Peki hangi alışkanlığı bırakamamayı kastediyorsun?" diye sorunca; "Harama bakmayı ve gıybet dinlemeyi" dedi. "Sohbet bozukluğundan neyi kastediyorsun?" denince de; "İnsanın nefsi bir şeye istek duyunca, o isteğin peşinden koşar," dedi. Bu konuda, Allah'ın tevfîki kime refîk olmaz ise nefsinin zulmetinde kalakalır. *"Hayır, dostunuz Allah'dır."* âyet-i kerîmesi iyice düşünülmelidir. Yani: "Sizi beşeriyet karanlıklarından rubûbiyet nûrlarına Allah çıkarır. Her kim heveslerine tâbi olur, onları dost edinirse bu karanlıklardan kurtulması nasıl mümkün olabilecektir? Nefsin karanlıklarından kurtulmanın tek yolu, kulun hakiki Dost'undan başka her şeyden geçmesi ve sadece O'na kulluk etmesidir."

Asmâî'nin şöyle anlattığı hikâye edilmektedir. Yakışıklı bir genç bir yolculuğa çıkmıştı. Yolu, geniş bir sahraya düştü. Bir kadın kendisine takıldı ve bu gence âşık oldu. Ona: "Güzel şiir söyleyebilir misin?" diye sordu. Genç: "Tabîî" deyince: "Söyle bakalım" dedi. Genç de şu şiiri inşâd etti:

İhtiyacım yok kadınlara benim,
Fısk-u fucûr işlemem ölene kadar.
Bu ıssız yerde ne kadar uzasa da seyr-ü seferim

Kesinlikle, bendekine karşı bir arzu duyma!
Çünkü görür Arş'ın üstünden Cenâb-ı Mevlâ
Ve gadab eder büyük günah işleyene.

Kadın: "Bırak şiiri!" dedi. "Kur'ân'dan bir âyet okuyabilir misin?" Genç: "Evet" deyince, kadın: "Haydi oku" dedi. Genç: ***"Zinâ eden kadın ve erkekten her birine yüz sopa vurun."*** (en-Nûr, 24/2) meâlindeki âyet-i celîleyi okudu. Kadın: "Tamam, tamam!" dedi ve geriye elleri boş olarak döndü.

Bakın şu delikanlının durumuna; şehvetine karşı koymasına! Nasıl da mâsiyete düşmemek için direndi? Allah sabredenleri sever?

Şehvetine hâkim olmak, becerikli gence yakışır.
Çünkü ihtiyarlıkta insanın şehveti yatışır.

Bu sebepledir ki bir şeyh şöyle diyor: "Kim ki gençliğinde mücâhede sahibi değil ise bu yoldan hiçbir nasibi olamaz." Çünkü kırkından sonra zâhid olmak, fazla bir yarar sağlamayacaktır. Ama bu haber sizi aldatmasın, tembelliğe düşürmesin. Çünkü, hiçbir ferd emir ve nehyin kendisinden sâkıt olacağı seviyeye gelemez.

Maksat, ölüm gelinceye kadar ibâdet etmektir. Dolayısıyla, gençler de yaşlılar da mükellef olma açısından eşittirler. Muhtemeldir ki, gençliğinde yapamadığı şeyleri yaşlı iken yapar.

Hâfız şöyle diyor:

Gençlik geçti ömründe toplamadan bir gül,
Ar belâsına da olsa bu ihtiyarlıkta hüner et, gel.

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِه۪ۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ
مَنْ يُر۪يدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُر۪يدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥٢﴾

152. Siz Allah'ın izni ile düşmanlarınızı öldürürken, Allah size olan vâdini yerine getirmiştir. Nihâyet, öyle bir an geldi ki, Allah arzuladığınızı *(galibiyeti)* size gösterdikten sonra zaafa düştünüz; *(Peygamberin verdiği)* emir konusunda tartışmaya kalkıştınız ve âsî oldunuz. Dünyayı isteyeniniz de vardı, âhireti isteyeniniz de vardı. Sonra Allah, denemek için sizi onlardan *(onları mağlûb etmekten)* alıkoydu. Ve andolsun sizi bağışladı. Zâten Allah, mü'minlere karşı çok

lütufkârdır.

"Allah'ın izniyle" demek; O'nun dilemesi, muvaffak kılması ve kolaylaştırması ile demektir.

Âyet-i kerîme, bazı sahabilerin Medîne'ye dönerken "Allah, bize yardım vâdettiği halde -ki bu vâd-i ilâhî, Hz. Peygamber'in okçulara söylediği şu sözlerle yapılmıştı: *"Mevzinizi kesinlikle terketmeyin. Siz burada durduğunuz sürece biz galip geliriz."*– bu belâ başımıza nereden geldi?" diye söylenmeleri üzerine nâzil olmuştur. Aslında durum, hakikaten Hz. Peygamber'in buyurduğu şekilde olmuştu. Müşriklerin müslümanları arkadan sarmaya her teşebbüs edişlerinde okçular bunları ok yağmuruna tutup ric'at etmeye zorlamışlar, diğer müslümanlar da kılıçlarıyla vuruşmuşlar; sonunda müşrikler bozulup dağılınca, peşlerine düşüp çok hırslı vuruşlarla bazılarını öldürmüşlerdi. Âyette; *"Onları öldürdüğünüz zaman"* ifadesi ile anlatılan durum da bu idi.

"Nihâyet, siz korktunuz, *görüş zaafına uğradınız*; ya da ganimete meylettiniz. Çünkü hırs, kalp zaafından kaynaklanır. *Allah size sevdiğiniz galibiyeti*, zafer, ganîmet ve düşmanın hezimetini *gösterdikten sonra, emir hakkında* Hz. Peygamber'in emrinde *çekişip isyan ettiniz*.

Müşrikler bozguna uğrayıp, ölüm ve yaralanmadan korkarak kaçtıkları ve müslümanlar peşlerine takıldıkları zaman bazı okçular: "Hâlâ ne diye duruyoruz, burada?" dediler. Reisleri Abdullah b. Cübeyr (r.a.): "Hz. Peygamber'in emrine karşı çıkmayalım" deyip on kişiden az bir grupla birlikte yerinde sebât etti. Ötekiler ise ganimete koştular. İşte âyetteki *"isyan ettiniz"* ifadesinden maksat budur. Müşrikler de bunu görünce, vâdinin başından müslümanlara saldırdılar. Okçuların başkanıyla maiyetindekileri öldürdüler.

Mü'minlerin isyanının, Allah'ın, kendilerine sevdikleri şeyi gösterdikten sonra olmakla kayıtlı olarak getirilmesi, bu mâsiyetin büyüklüğüne dikkat çekmek içindir. Çünkü Cenâb-ı Hak, vâdini yerine getirerek ikrâmda bulunduğunu gördükleri zaman, müslümanlara yakışan mâsiyetten imtinâ etmeleriydi.

"Kiminiz dünyayı istiyordu." Bunlar, mevzilerini terkedip ganimet peşine düşenlerdir. **Abdullah b. Mes'ûd** (r.a.) der ki: "Bu âyet inene kadar, içimizden bazılarının dünyayı istediğini bilmezdim."

"Kiminiz âhireti istiyordu." Bunlar da şehâdet şerefine nâil oluncaya kadar mevzilerini terketmeyenlerdir.

"Sonra Allah sizi denemek için" yani îmanınızda sebât edip etmeyeceğinizi görmek maksadı ile sizi deneyen birinin yaptığı gibi muamele etmek için, *"onlardan uzaklaştırdı."* Sizi onlara karşı galip getirdikten sonra, kâfirlere karşı galip olmaktan geri çevirdi ve mağlûbiyete uğrattı. Böylece tatlı tatlı esen sabâ yeli korkunç bir fırtınaya dönüştü."

Buna rağmen emr-i peygamberîye karşı çıkışınıza pişman olduğunuzu bildiği için, ya da sırf fazlu keremi sebebiyle *"sizi bağışladı. Allah, mü'minlere karşı çok*

lütufkârdır." Allah'ın âdeti, mü'minleri affederek onlara ihsânda bulunmaktır. Ya da, -zafer ve nusreti ister lehlerine çevirsin, ister aleyhlerine- Allah mü'minlere daima ihsânda bulunmuş olur. Çünkü belâ vermek de, kendi durumları bunu gerektireceğinden dolayı bir rahmet olacaktır.

---

[129]. *Suyûtî*, ed-Dürrü'l-Mensûr, II, 155.
[130]. *Müslim*, Kader, 17; *İbn Mâce,* Mukaddime, 13.

ALLAH HER ŞEYDEN HABERDARDIR

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ ف۪ٓي اُخْرٰيكُمْ
فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْۜ وَاللّٰهُ
خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاساً
يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْۙ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ
الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِۜ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍۜ قُلْ اِنَّ
الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِۜ يُخْفُونَ ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَۜ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ
لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَاۜ قُلْ لَوْ كُنْتُمْ ف۪ي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذ۪ينَ
كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْۚ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا ف۪ي صُدُورِكُمْ
وَلِيُمَحِّصَ مَا ف۪ي قُلُوبِكُمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ اِنَّ
الَّذ۪ينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِۙ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ
بِبَعْضِ مَا كَسَبُواۚ وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَل۪يمٌ ﴿١٥٥﴾

153. O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde, siz, durmadan *(savaş alanından)* uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. *(Allah)* size keder üstüne keder verdi ki, bundan dolayı gerek elinizden gidene, gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

154. Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, *(bu güvenin yol açtığı)* uyuklama hâli bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir gurup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar; "Bu işten bize ne!" diyorlardı. De ki: İş *(zafer, yardım, her şeyin karar ve buyruğu)* tamamen Allah'a âittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. "Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik" diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdîr edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendilerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için *(böyle yaptı)*. Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.

155. *(Uhud'da)* iki ordu karşılaştığı gün, sizi bırakıp gidenleri, sırf işledikleri bazı hatalar yüzünden şeytan *(yerlerinden)* kaydırmıştı. Yine de Allah, onları affetti. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, halîmdir.

“Peygamber arkanızdan” yani artçılarınızın ve sonuncu bölüğün arkasından mârûfu emredip münkeri, -yani mü’minlerden yardım dilemek için değil dağılmalarını, ya da kâfirlerle savaşmayı bırakmalarını- nehyetmek için: *“Yanıma gelin Allah’ın kulları! Rasûlullah, benim! Kim savaşırsa, cennet onun olacaktır.”* diye *sizi çağırırken, siz boyuna uzaklaşıyor hiç kimseye bakmıyordunuz.* Hezîmet sebebiyle müslümanlar, Hz. Peygamber’i geride bıraktıklarından dolayı Efendimiz, onlara arkalarından bağırıyordu. Arkanıza bile bakmadan, birbirinize yardım için bile durmadan, kaçıyordunuz.

“Bundan dolayı Allah size gam üstüne gam verdi.”

Buradaki *gam*, ölüm, yaralanma, müşriklerin zaferyâb olması ve Hz. Peygamber’in az daha öldürülecek olmasından duyulan üzüntüdür. Ya da Hz. Peygamber’e isyan ederek ona tattırdıkları elemden ötürü duydukları üzüntüdür. *“Ki ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülesiniz.”* Şiddetli sıkıntılara sabretmeye ve böyle üzüntüleri sîneye çekmeye alışıp kaybettiğiniz menfaatlere de, başınıza gelen felâketlere de üzülmeyesiniz.

“Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” Gerek amellerinizi, gerekse bu amellerdeki maksadınızı bilmektedir.

Bil ki, sabır, yakîn, Allah’a tevekkül, dünyâya ve dünyâlıklara meyletmekten ve peygambere muhâlefet etmekten korunma gibi hasletler, yardım görüp, zafere ulaşmayı gerektiren temel hasletlerdir. Dağınıklık, çekişme, dünyâya meyletme ve peygambere isyan ise belâyı ve mağlûbiyeti gerektiren davranışlardır. Her kim zâhirî ve bâtınî düşmanlarını yenmek isterse, Şâri’ Teâlâ’nın tâyin ettiği yoldan başka bir yola girmemeli; belâya rızâ göstermeli, âhireti için kaygılanmamalıdır. Bilâkis, hakkı arama kaygısı, kendisi için, bütün dünya ve âhiret nimetlerinden daha lezzetli gelmeli, din uğrunda her türlü sıkıntıya göğüs germelidir.

Güçlü arzularına sabreyle ey genç
Sabreyle, Allah doğruyu bilmez mi hiç.

Zü’n-Nûn (k.s.) şöyle diyor: Mürid mertebelerinin en düşüğü; Allah Teâlâ kendisini cehenneme atıp, onu azabıyla her tarafından kuşatsa bile kalbindeki Allah sevgisinin, şevk ve ünsiyetinin artması mertebesidir. Bu mertebedeki bir mürîdin gözünde cennet, Allah’ın iradesi yanında, bir hardal tanesinin uzaya olan nisbeti gibi kalır. Buna göre, sâlik, itâatin acısını nefsine tattırmalı, Allah katında kadr u kıymeti olabilmesi için, nefsini teslimiyet yoluna sokmalıdır.

Hz. Ali (k. v.)’nin şöyle anlattığı rivâyet ediliyor: “Allah Rasûlü’nün halîfesi Ebû Bekir (r.a.)’e şöyle dedim: “Ey Allah Rasûlü’nün halîfesi! Hepimizi geride bıraktığın bu mertebeye hangi hasletler sâyesinde ulaştın?” Ebû Bekir: “Şu beş haslet ile” dedi.

1. İnsanların, dünyayı isteyenler ve ukbâyı isteyenler olarak iki sınıfa ayrıldığını müşâhede ettim, ben ise Mevlâ'yı isteyen biri oldum.
2. İslâm'a girdiğimden beri dünya yiyeceklerinden doyasıya yemedim. Çünkü Allah'ı bilme (mârifetullah) lezzeti, beni dünya yiyeceklerinin lezzetinden alıkoydu.
3. İslâm'a girdiğimden beri dünya içeceklerinden kanasıya içmedim. Çünkü Allah sevgisi (muhabbetullah), beni dünya içeceklerinden alıkoydu.
4. Karşıma dünya ve âhiret ile ilgili olarak iki iş çıktığında, daima âhiret işini dünya işine tercih ettim.
5. Hz. Peygamber'le beraber oldum ve bu arkadaşlığın hakkını verdim. Ondan hiç ayrılmadım.

Nitekim Ebû Bekir (r.a.), Hz. Peygamber ile birlikte bulunmaktan bir saat bile geri kalmamış; birlikte mağaraya girmiş; onun uğruna nice sıkıntılara göğüs germiştir. Buna rağmen, ondan ayrılmak aklının ucundan bile geçmemiş; Uhud savaşında bozguna uğrayanlar, ona karşı çıktığı gibi, Ebû Bekir hiçbir zaman karşı çıkmamıştır."

Sûfî kimdir bilir misin? Tefrika boyasından arınandır.
İki yüzü olan dünya kasrında âhiret yüzüne tutunandır.
Böyle birisi çevirmez başını sevgilisinden başka yana
Bir taraftan, bir arslan, diğer taraftan kaplan çıksa karşısına.

Allah Teâlâ Hazretleri, İbrâhîm (a.s.)'e şöyle vahyetti: "Yâ İbrâhîm, sen benim halilimsin (dostumsun), ben de senin halilinim. Sırrının yani gönlünün benden başkasıyla meşgul olmamasına dikkat et! Senin sırrına bakıyorum da, onun benden başkalarıyla meşgul olduğunu görüyorum. Bu yüzden dostluğumu kaybedebilirsin. Çünkü benim dostum olduğu iddiâsında sâdık olan biri, ateşe bile atılsa, bana olan büyük hürmetinden dolayı sırrını benden başkasıyla meşgul etmez. Zira beni müşâhede etmekten bir an bile ayrı kalan bir sır benimle konuşmaya ve benim ona bakmama lâyık olmayan bir sırdır." Cenâb-ı Hak bundan sonra İbrâhîm (a.s.)'a ***"Teslimiyet göster (müslüman ol)."*** deyince, İbrâhîm (a.s.): ***"Âlemlerin Rabbi'ne teslim oldum"*** (el-Bakara, 2/131) dedi. Daha sonra Allah Teâlâ, onu bir belâ ile denedi. İbrâhîm (a.s.), mancınıkla ateşe atılırken, başına gelen bu belâ yüzünden ağlayıp sızlamadı, bilakis hâlini Allah Teâlâ'ya arz ve havâle etti. Cenâb-ı Mevlâ da onu kendisine halil edinerek şereflendirdi; ateşi ona serin ve emniyetli hale getirdi.

İşte Allah katından gelenlere hüsn-i rızâ göstermek kulu, böyle yüce makam ve hallere ulaştırıyor. Her işin temelinde tevhid yatmaktadır. Yakîn derecesine ve velilik makamına ulaşmak ancak tevhidle kolaylaşır.

Yahya b. Muâz'a velinin özellikleri soruldu. O da şöyle cevap verdi: "Velinin şiârı

sabırdır. Kisvesi şükürdür. Yardımcısı Kur'ân-ı Kerîm'dir. İlmi hikmettir. Temizlenmesini sağlayan hasleti, tevekküldür. İdeali fakirliktir. Bineği takvâdır. Daima gurbette imiş gibi yaşar. Dostu hüzündür. Meclis arkadaşı zikirdir. Yoldaşı ise Allah Teâlâ'dır."

Zikr-i Hak'tır, Allah dostlarının ruhlarının gıdası,
Hakk'a şükürdür onların mesleği ve kazancı.
Eğer Allah'ın sırlarından haberdâr isen,
Ey Hakkı! Zikir ve tâat yolunda yürü.

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ
وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ
يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ يُخْفُونَ
فٓي اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ
مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فٖي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذٖينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ
الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فٖي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ
مَا فٖي قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

154. Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, *(bu güvenin yol açtığı)* uyuklama hâli bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir gurup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, "Bu işten bize ne!" diyorlardı. De ki: İş *(zafer, yardım, her şeyin karar ve buyruğu)* tamamen Allah'a âittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. "Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik" diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdîr edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendilerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için *(böyle yaptı)*. Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.

Ey mü'minler! *"Sonra o üzüntünün ardından Allah size bir güven"* verdi. *Bir kısmınızı*, yani muhâcirlerle ensârın büyük bir bölümünü *saran bir uyku indirdi.* Uykunun sadece bu kişilere indirilmiş olması, "indirme fiili"nin bütün müslümanlara şâmil olması açısından bir sakınca doğurmaz. "Bir uyku" kelimesi güvenden bedel olup uyuklama demektir. "İndirdi" anlamındaki (أَنْزَلَ) fiili, mecâzî bir anlam taşımaktadır: "Ey inananlar size verdi, hibe tarzında ihsân etti." demektir.

Ebû Talha (r.a.) şöyle diyor: "Uhud günü, başımı şöyle bir kaldırdım ve başlarına

gelen musîbet sonrasında bastıran uyuklamadan dolayı, sallanmayan bir kişi bile göremedim. Ben de o gün uyuklayanlar arasında idim. Kılıcım elimden düşüyor, alıyordum. Sonra kamçım düşüyor, onu da alıyordum." Bu rivâyet, mü'minlerden bazısına uyuklama hissinin verilmediğine delâlet eder. Nitekim âyetteki: "bir kısmınızı saran" ifadesi bunu göstermektedir.

"Bir kısmınız da kendi canları kaygısına düşmüştü." Yani nefisleri onları gam ve kedere boğmuştu. Yahut da onların canlarını kurtarmaktan başka bir kaygıları yoktu. Bunlar münâfıklar olup *"Allah'a karşı"* yapılması gereken hüsn-i zan yerine *câhiliye* toplumunun *zannı gibi haksız bir zanda bulunuyorlar;* Allah'ın zafer ve yardımdan ibâret olan vâdini kastederek Rasûlullah'a; *"bu işten bize bir şey var mı?"* diyorlardı. Bu sözü sûretâ irşâd edilmek istermişçesine söylüyorlardı.

De ki: Bütün iş, âhiretteki galebe, *Allah'a* ve dostlarına *âittir*. Çünkü Allah'ın taraftarları daima galip gelir. *Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlardı*. İnkâr ve tekziblerini gizleyerek zaferyâb olmak ve irşâd edilmek istermişçesine şöyle diyorlar: *"Bu işten bize bir şey olsaydı buralarda öldürülmezdik."*

Bu, muhtemelen mukadder bir "neyi gizliyorlar?" sorusunun cevabıdır. Ya da "kendi aralarında gizlice şöyle konuşuyorlar" şeklinde de olabilir. Yani diyorlardı ki: Muhammed'in vâdettiği gibi, galebe Allah'ın ve Allah dostlarının olsaydı; bütün işler Allah'a ait olsaydı, kısaca, *bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik*, mağlûb olmazdık; yahut savaşta arkadaşlarımız öldürülmezdi. Bu mânayı verebiliriz, çünkü "burada öldürülmezdik" cümlesindeki olumsuzluk genel anlamda ölüm için düşünülmelidir, yoksa sadece Uhud'da vukû' bulan ölüm için değil. Yani şöyle şöyle olsaydı, öldürülmezdik, denilmek isteniyor. Yoksa Uhud'da öldürülmezdik de başka bir yerde öldürülürdük, denilmiyor. Bu bölümün mânası şöyle de olabilir: Savaşa çıkma konusunda bizim de seçim ve planımız olsaydı, Abdullah b. Übeyy'in düşündüğü gibi, düşünür ve Medîne'den çıkmazdık.

Ey Muhammed! Bu davranışlarının boş olduğunu belirtmek ve bunları tekzîb etmek için *de ki*: Düşündüğünüz gibi Uhud'a gelmeyip Medîne'de; *evlerinizde dahî olsaydınız,* yine herhangi bir sebeple öleceği Levh-i Mahfûz'da *yazılmış olanlar, mutlaka yatacakları yerleri*, yani Allah'ın vurulup yatacaklarını takdîr ettiği yerleri *boylardı*. Kesinlikle orada öldürülürler; Medîne'de kalma teşebbüsleri kendilerine hiçbir fayda sağlamazdı. Çünkü, Allah'ın kazâsı, reddedilmez; hükmü değiştirilmez.

Allah, göğüslerinizdekiyle sizi sınamak, kalplerinizdeki, gizli şeyleri *açığa çıkarmak* ya da kalplerinizi vesveseden arındırmak için başınıza bunları getirdi. Âyet sanki şu mânayı veriyor: "Bütün bunları başınıza, birçok maslahat ve sizi denemek için getirdik." Yani kalplerinizdeki samimiyet ve ikiyüzlülük gibi gizlilikleri ortaya çıkarmak isteyen biri gibi davranarak bunları, başınıza getirdik.

"Allah, göğüslerde olanı bilir." Göğüslerden ayrılması çok uzak bir ihtimal olan hattâ daima sadırlarda bulunacak olan gizli düşünce ve inançları bilir.

❀

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ
بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

155. ***(Uhud'da)*** **iki ordu karşılaştığı gün, sizi bırakıp gidenleri, sırf işledikleri bazı hatalar yüzünden şeytan** ***(yerlerinden)*** **kaydırmıştı. Yine de Allah, onları affetti. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, halîmdir.**

Uhud günü hezimete uğrayan müslümanlar ile kâfirlerden ibâret *iki ordunun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip gidenleri*, Hz. Peygamber'in emrine karşı çıkıp dağdaki mevzilerini terketmek, ganimete ve dünyaya hırs duymak tarzındaki günah ve mâsiyetler gibi bazı işlerden dolayı Allah'ın desteğinden ve kalp gücünden mahrûm kaldılar. *Şeytan* da onları *kaydırmak istedi*. Bozguna uğramalarının sebebi, şeytanın onların mağlup olmasını isteyip mağlûbiyete götürecek davranışlara itmesidir.

Ama yine de Allah onları affetti. Çünkü tevbe edip mâzeret beyân ettiler. *Şüphesiz Allah*, günahları *bağışlayandır, halîmdir*. Tevbe edebilsin diye, günahkârı hemen cezâlandırmaz.

Nitekim Hz. Peygamber buyurur: *"Eğer hiç günah işlemeseydiniz, Allah günah işleyip tevbe ederek mağfiret isteyecek bir kavim getirirdi de onları affederdi."*[131]

Şeytanın vesvesesinin sebebi de; hayır olsun, şer olsun her şeyde Allah Teâlâ'dan başka hiç kimsenin künhüne varamayacağı; dilediği kişilerden başka hiçbir kimsenin tam olarak bilemeyeceği Allah'a ait birtakım sırlar olduğunun bilinmesini temindir.

Şeytan, yakîn ehlinden, nûrânî zâtlardan ihlâslı kişileri azdıramaz. İşlediği günahlar sebebiyle, insanın kalbinde zulmet ve hevâ şâibesi oluşmadığı müddetçe, şeytanın vesvese vermesi için, açık bir kapı kalmaz. İşte nefsin zulmetlerinden kurtulan sâliklere, şeytanın vesvese vermesini bir kenara bırakın, yaklaşması bile mümkün değildir.

Hikâye edilir ki: **Cüneyd Bağdâdî** (rh.a.) rüyâsında şeytanı çırılçıplak görmüş ve: "İnsanlardan utanmıyor musun?" diye sormuş. Şeytan: "Sen bunlara insan mı diyorsun? İnsan dediğin; Şûniziyye mescidindekilerdir. Bunlar beni mahvettiler, ciğerimi yaktılar." demiş.

Cüneyd der ki: "Uyandığım zaman, erkenden bu mescide gittim. Orada başlarını öne eğmiş, ellerinin arasına almış bir topluluğun derin bir tefekküre daldıklarını gördüm. Bu zâtlar beni görünce: "Habîs şeytanın sözü seni aldatmasın. İnsanın kalbi, mârifetullah nûru ile pür nûr olursa, bu ateşten yaratılmış şeytan, o nûr dolu kalbin yanına bile yaklaşamaz." dediler.

Ebû Saîd Harrâz (k.s.) şöyle diyor: "Rüyamda İblis'i gördüm. Bastonumu alıp

vurmak istedim, ancak bir ses: “İblis bundan korkmaz. O sadece, kalpte bulunan nûrdan korkar.” dedi.

Hüccetü’l-İslâm **Gazzâlî** (rh.a.) *İhyâ*’da şöyle diyor: “Anlatılır ki: Sahâbe asrında İblis, ordusunu etrafa gönderdi. Büyük bir hüsrana uğramış olarak döndüler. İblis:

– “Nedir bu hâliniz?” diye sordu. İblis’in askerleri:

– “Biz bunlar gibisini görmedik. Bunlara hiçbir şey yapamadık, bizi engellediler” deyince, İblis:

– “Siz onlara bir şey yapamazsınız. Onlar, peygamberin arkadaşıdırlar. Vahyin nüzûlünü müşâhede etmektedirler. Fakat bunlardan sonra, istediğinizi yapabileceğiniz kişiler gelecek.” dedi.

Tâbiîn gelince, İblis adamlarını yine etrafa gönderdi. Sükût-ı hayâle uğramış bir vaziyette yine döndüler ve:

“Bunlardan daha hayret vericisini görmedik. Onlara, bir sürü günah işletiyoruz, akşam olunca, istiğfâr etmeye başlıyorlar. Bütün günahları sevap oluveriyor.” diye dert yandılar. İblis şöyle dedi:

“Bunlar, son derece sağlam bir tevhid inancına sahip oldukları ve peygamberleri Muhammed’in sünnetine tâbi oldukları için, bunlara da bir şey yapamazsınız. Ama, bunlardan sonra gözlerinizin parlayacağı, kendileriyle oyuncak gibi oynayabileceğiniz ve hevâ yularları ile istediğiniz yöne çekebileceğiniz insanlar gelecek, istiğfâr da etmeyecekler ki bağışlanmaları mümkün olsun; tevbe etmeyecekler ki günahları sevaba dönüşsün.”

Gazzâlî devamla: “Bu ilk nesilden sonra hevâ ve heveslerin alabildiğine yayıldığı, şeytanın bütün bid’atleri süslü gösterdiği bir topluluk geldi. Bunlar bid’atleri helâl sayıp din edindiler. Günahları için tevbe ve istiğfâr da etmediler. Böylece İblis de, avanesini bunlara musallat etti. Müslümanlara diledikleri gibi yön verdiler.” Nitekim **Sâdî**, *Bostan*’da der ki:

İblis değil midir bizim hakkımızda ta’n eden,
Bunlardan kötülükten başkası çıkmaz diyen?
Kötülüklerden el-emân, fakat onlar nefsimizdendir
Korkarım ki İblis’in hakkımızdaki zannı doğru çıkacak.
Melûn şeytan bizim yüzümüzden kahra uğradı.
Allah onu bizim için ilâhî huzurdan kovaladı.
Başımızı ar ve hayâdan nasıl yukarı kaldıralım?
Ki, biz şeytanla sulhta, Allah ile cenk halindeyiz.

[131]. *Münâvî,* V, 331.

CANI VEREN DE
ALAN DA ALLAH'TIR

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا
ضَرَبُوا فِى الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا
قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيِى وَيُمِيتُ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ
لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِنْ مُتُّمْ
اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

156. Ey îman edenler! Sizler, inkâr edenler ve yeryüzünde sefere çıkan veya savaşan kardeşleri hakkında; "Eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler, öldürülmezlerdi" diyenler gibi olmayın. Allah bu kanaati onların kalplerine *(kaybettikleri yakınları için onulmaz)* bir hasret *(yarası)* olarak koydu. Canı veren de, alan da Allah'dır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görür.

157. Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah'ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.

158. Andolsun, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzûrunda toplanacaksınız.

Âyette anılan *"İnkâr edenler*; bu işten bize bir şey olsaydı burada öldürülmezdik." diyen münâfıklardır. *Yeryüzünde sefere çıkan*, ticâret veya başka maksatlar için yolculuğa çıkıp da yolda ölenler, *ya da savaşa çıkan gazi ve öldürülen kardeşleri için "Eğer bizim yanımızda olsalardı*, yolculuk ederken ölmezlerdi, savaşta da *öldürülmezlerdi." diyenler gibi olmayın.*

Bu âyet-i kerîmede, bu sözü telâffuz etme konusunda münâfıklara benzemek değil, bilakis bu sözün taşıdığı mânaya inanmak ve mûcibince hükmetmek yasaklanmaktadır.

"Sonuçta Allah, onların bu sözlerini kalplerine dert yapar." Buradaki lâm, bir lâm-ı âkıbet olarak (قَالُوا dediler) fiiline müteallikitir. "Onu büyüttüm, sonunda bana eziyet etti" sözünde olduğu gibi. Bu *"lâm"* illet ve maksat bildiren *"lâm"* değildir. Çünkü bu sözü, Allah kalplerine dert yapsın diye değil bilakis mü'minleri cihaddan geri bırakmak için söylemişlerdir. Âyetin mânası şudur: "Münâfıklar bu sözü, maksatlarından bir maksat için, inanarak söylemişler, fakat bu sözün vardığı yer ve âkıbeti hasret olmuştur. O hasret ki insanın gücünü kıran en şiddetli pişmanlıktır."

Âyette zikredilen ta'lilden (gerekçelendirmeden) maksat, bu sözleri ile hiçbir fayda sağlayamayacaklarını beyân etmektir. Bu sözün, kalplerinde dert ve pişmanlık olması şu

şekildedir: Ölen, ya da öldürülenlerin, kendilerinin bunları yolculuğa veya savaşa çıkmaktan menetmedeki kusurlarından dolayı öldüğünü, yahut öldürüldüğünü sanmaktadırlar. Böyle bir inanca sahip olanların pişmanlığı, ah-u figânı şüphesiz çok daha şiddetli olacaktır. Ölüm ve hayatın, ancak Allah'ın kazâ ve takdîri ile olduğuna inanan müslümanların kalbinde ise, böyle bir pişmanlık hissi uyanmaz.

"Yaşatan da, öldüren de Allah'dır." Bu ifade, münâfıkların bâtıl sözlerini reddetmek olup "mukîm olmanın ya da yolculuğa çıkmanın, hiçbir tesiri olmaksızın ölümde ve hayatta tek müessir O'dur." demektir. Çünkü Cenâb-ı Mevlâ, türlü türlü tehlikelerle karşılaşmalarına rağmen, gaziyi ve yolcuyu hayatta bırakır. Ama her türlü tertibatı alıp planını yapan mukîm ve savaş kaçkınlarını da öldürebilir.

Nice acele giden at yarı yolda kalır.
Ama topal eşek varacağı yere varır.
Nice sağlıklı kimseyi toprağa
Defnederler de yaralı ve hastalar diri kalır.

"Allah yaptıklarınızı görmektedir." Dolayısıyle bu münâfıklar gibi olmayın.

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا
يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

157. Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah'ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.

"Yolculuk ve savaş kesinlikle ölüme götüren ve eceli öne alan şeylerden değildir."

Eğer bu, Allah'ın emri ile olmuş ise; Allah katından buna mukabil gelen mağfiret ve rahmetten bir parça, onların, yani kâfirlerin bütün hayatları boyunca topladıkları dünya menfaatlerinden ve nimetlerinden daha hayırlıdır.

Denilirse ki: "Kâfirlerin topladıklarında zâten hiçbir hayır yoktur ki, mağfireti, onların topladıklarından daha hayırlı olmakla vasfetmek mümkün olsun?"

Şöyle deriz: Kâfirlerin dünyada topladıkları şeyler bazen hayır sayılan helâl nev'inden olabilir. Ayrıca bu âyet, topladıkları malların hayır olduğunu söyleyip inandıkları için bu şekilde vârid olmuş ve şöyle denmiştir: Mağfiret, hayır sandığınız bu şeylerden çok daha hayırlıdır.

وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

158. Andolsun, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzûrunda toplanacaksınız.

İlâhî iradeye bağlı olarak helâk oluşunuz hangi türden olursa olsun, elbette gerçek mâbûd, şânı yüce, rahmeti geniş ve ihsânı bol olan Allah'a götürüleceksiniz. O da mükâfatlarınızı tam olarak verecek, hediyelerinizi bolca ihsan edecektir.

Bil ki bu âyet-i celîleler çok güzel bir tertîb üzere gelmişlerdir. Şöyle ki; Cenâb-ı Hak âyette, *"Allah'ın bağışlaması"* buyuruyor. Bu, günahları affetmek demektir. Bu ifade, Allah'a, O'nun azabından korkarak ibâdet edenlere işaret etmektedir. Sonra: *"ve rahmetün"* buyuruyor. O'nun rahmeti, sevapları ihsân olarak, sırf fazl-u kereminden vermek demektir. Bu ifade de, Allah Teâlâ'ya O'nun vereceği sevaba ulaşmak için ibâdet edenlere işaret etmektedir. Son âyet-i kerîmede ise Allah Teâlâ; *"elbette Allah'ın huzûrunda toplanacaksınız."* buyuruyor. Bu ifade de, Allah'a sadece kul-Rab münâsebeti sebebiyle ibâdet edenlere işaret etmektedir. Makamların en yücesi de bu tarz bir ibâdettir.

Abdurrahman Câmî (k.s.) şöyle der:

Ey yâr, kadir değilim kapından uzak durmaya
Muktedir değilim sadece cennet ve hurilerle kanmaya
Ben senin kapına başımı aşkla koydum, değil ücretle
Ne yapayım bu kapıda sabretmeye de gücüm yetmez elbette.

Hülâsa, Allah'ın mağfiretine döndürülmek ile Allah'a döndürülmek arasında çok büyük bir fark vardır.

Rivâyet edilir ki: Îsâ (a.s.), bedenleri zayıflamış yüzleri sapsarı kesilmiş bir topluluğun yanına uğramış, bu kişilerde ibâdet izleri müşâhede etmiş ve onlara:

– "Elde etmek istediğiniz şey nedir?" diye sormuş. Bu zâtlar cevâben:

– "Allah'ın azabından korkuyoruz" demişler. Îsâ (a.s.):

– "Allah, sizi azabında yakmayacak kadar kerem sahibidir." demiş. Sonra, aynı ibâdet izlerini müşâhede ettiği bir topluluğun daha yanına varmış, onlara da aynı soruyu sorunca:

– "Cenneti ve Allah'ın rahmetini isteyerek ibâdet ediyoruz." demişler. Îsâ (a.s.) da bunlara:

– "Allah, rahmetini sizden esirgemeyecek kadar cömerttir." demiş. Daha sonra, kendilerinde kulluk izlerini daha çok müşâhede ettiği bir topluluğun yanına varmış ve aynı soruyu sormuş. Bu zâtlar ise şöyle cevap vermişler:

– "O'na kulluk ediyoruz. Çünkü O, bizim mâbûdumuz, biz de O'nun kullarıyız. O'na kendisinden korktuğumuz için ya da O'ndan bir şey elde etmek istediğimiz için kulluk etmiyoruz." Îsâ (a.s.) bunlara:

– "İşte, gerçek âbidler ve muhlîs kullar, sizlersiniz." demiş.

Senin cemâl-i ezelîne olan aşk bir gönle girince,

Cennet hurilerine meyl ve muhabbet kalmaz.
Her ne zaman ki cemâl-i ezelî aşkına teslim olursan
Âlem-i zâhiri suçlamaktan da kurtulursun.

Hikâye edilir ki; Kadının biri, bir topluluğa: “Cömertlik nedir?” diye sormuş. Topluluk: “Malı sarfetmektir.” deyince:

– “Bu ehl-i dünyanın ve avâmın cömertliğidir. Ben size havâssın cömertliğini soruyorum” demiş. Buna cevâben topluluk:

– “Tâat için gayretli davranmaktır.” demiş. Kadın:

– “Sevap umarak mı?” deyince, oradakiler:

– “Tabîî” demişler. Kadın:

– ***“Kim bir iyilikle gelirse, bu iyiliğin on katını alır.”*** (el-En’âm, 6/160) âyet-i celîlesi gereğince siz zâten yaptığınız bir şeye karşılık on sevap alacaksınız. Cömertlik bunun neresinde?” demiş. Oradakiler:

“Tamam peki, senin cömertlik anlayışın nedir?” diye sorunca kadın:

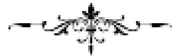
“Ne cennetini umarak ne de cehenneminden korkarak; ne vereceği sevaplar için, ne de edeceği azaplardan kurtulmak için kulluk etmektir. Böyle bir kulluk ise, ancak eşyadan el etek çekip sadece Allah’a yönelerek, varlığın hakikatine vararak mümkün olabilir.” diye cevap vermiş.

O halde sâlike düşen, dünyadan da âhiretten de geçip gözlerindeki perde kalkarak Rabbü’l-erbâb’a varıncaya kadar Allah’a yönelmektir.

İmâm Fahreddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*’inde şöyle diyor: “İnsan kendini tam anlamı ile cihada verince, kalbi dünyadan soğur ve âhirete yönelir. O esnâda ölünce de, düşmandan kurtulup sevgilisine ulaşmış olur. Ama ölümden korkup dünyalık toplama hırsıyla cihada çıkmaz evinde ölürse, mâşûku olan mal ile arasına perde çekilmiş ve ondan uzak bir diyara atılmış olur. Birinci şahsın ne kadar mutlu; ikinci şahsın da ne kadar mutsuz olacağı aşikardır.”

İşte gâfiller, gözleri perdeli olarak haşredilirken, Allah’a ulaşanlar, Mevlâ’nın varlığı kendilerine gösterilerek haşredilirler. Her kim, bu dünyada para ve çeşitli maksatlar yüzünden körleşirse âhirette de Mevlâ’nın cemâlini müşâhede etmesi engellenecektir.

HZ. PEYGAMBERİN MERHAMETİ

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا
مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ
فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾
اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي
يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

159. O vakit Allah'dan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için duâ et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.

160. Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım eder? Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar.

"Allah'ın onlardan esirgemediği büyük *rahmeti sebebiyledir ki"* bu rahmet, Allah'ın Hz. Peygamber (s.a.)'i metânetli kılması ve mekârim-i ahlâkı ona has kılmasıdır. *Sen onlara* karşı her yönden *"yumuşak davrandın"*; seni düşmana terketmek ve emirlerine muhâlefet etmek gibi davranışlarından sonra, yine de onlara rıfk ve lutf ile muamele ettin." demektir. *Eğer* böyle olmasaydın da, beşerî münâsebetlerde fiilî ve kavlî olarak *kaba ve katı yürekli, sert olsaydın,* (فَظُّ الْخُلُقِ) kelimesi, kötü ahlâklı, (غَلِيظُ الْقَلْبِ) ise kalbi, hiçbir şeyden etkilenmeyen demektir. İnsan, kötü ahlâklı olmayabilir, kimseye eziyet etmeyebilir, ancak başkalarına rikkatli ve merhametli de davranmayabilir. Böylece iki kelime arasındaki fark ortaya çıkmış oluyor.

"Çevrenden dağılır giderlerdi." Yanında durmazlar, aşağılık işler peşinde koşarlardı. Öyle ise Allah bunları affettiği gibi, *sen* de kendi hukûkunu ilgilendiren konularda *onları affet*, onlara gösterdiğin şefkati ve yaptığın bu iyiliği tam anlamak için de Allah'ın hukûkunu ilgilendiren konularda Allah'ın onları bağışlamasını dile!

"İş hakkında onlara danış." Görüşlerini al. Savaş konusundaki düşüncelerini öğren. Konunun Uhud savaşı ile ilgili olması, buradaki *iş*ten maksadın, savaş olduğunu gösterir. Yahud da görüşlerini ortaya koyabilmeleri maksadıyla ve gönüllerini hoş tutabilmek; kadr-u kıymetlerini yüceltmek için, âdeten müşâvere yapılagelen savaş ve benzeri bütün konularda onlara danış. Bu danışmanın akabinde herhangi bir şeye kalbin tam olarak mutmain olup *karar verince de* bu işi en doğru ve sâlih bir şekilde yürürlüğe koyabilmen husûsunda *Allah'a tevekkül et*. Çünkü, senin için en doğru olan şeyi ne sen,

ne de danıştıkların değil, sadece Allah Teâlâ bilir.

"Allah kendine tevekkül edenleri sever" ve onlara kendileri için hayır ve salâh bulunan işlerde yardım eder.

Tevekkül, işi Allah'a bırakmak ve Allah'ın o işe kâfî geleceğine inanmak, demektir.

İmâm Fahreddin Râzî diyor ki: "Âyet-i kerîme, tevekkülün bazı câhillerin sandığının aksine, insanın kendini ihmâl etmesi anlamına gelmediğini gösteriyor. Aksi takdirde Hz. Peygamber'e müşâverenin emredilmesi, tevekkülün emredilmesine zıt düşerdi. O halde tevekkül, kişinin zâhiri sebepleri de göz önünde bulundurması, ancak kalbiyle bunlara değil, hikmet-i ilâhiyenin hatasızlığına güvenmesidir."

Hz. Peygamber'e tâbi olmak dînin gereği, O'ndan ayrılmak ise küfür olmasına rağmen, Allah (c.c.) Hz. Peygamber'in kaba ve katı yürekli olması durumunda ashâb-ı kirâm (r.anhüm)'ün ondan ayrılacağını beyân ediyor. Hz. Peygamber için durum bu merkezde olursa, insanlara haşin sözlerle hitap edip katı yürekli davranan kişiler, onların kendilerine boyun eğmesini; tâbi olup itâat etmesini nasıl bekleyebilirler?

Hülâsa, yumuşak söz kalplere daha fazla tesir eder. Hakka icâbet etmelerini daha çok temin eder; itâate daha çok yöneltir. Bu sebepledir ki Cenâb-ı Mevlâ, Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'a; ***"Fir'avn'a yumuşak sözlerle hitap edin."*** (Tâhâ, 20/44) buyurmuştur.

Yumuşaklıkla düşmandan bile alırsın postunu
Kabalık ve sertlikle düşman edersin dostunu
Hiç kimse örs gibi katılık yüzünü gösterip dışına
Te'dib için çekiç yemesin başına.

İmâm Fahreddin Râzî tefsirinde şöyle diyor: "Yumuşaklık ve rıfk, ancak Allah'ın haklarından bir hakkın ihmaline yol açmadığı zaman câiz olur. Böyle bir hakkın ihmaline yol açtıkları zaman ise olmaz. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: ***"Ey peygamber kâfirlerle ve münâfıklarla cihad et. Onlara sert davran."*** (Tevbe, 9/73) Allah Teâlâ, zinâ haddinin infâzı husûsunda da mü'minlere hitaben şöyle buyurur: ***"Allah'ın dîni konusunda, zinâ edenlerle ilgili olarak sizi bir acıma hissi kaplamasın."*** (en-Nûr, 24/2)

İşin gerçeği şudur: İfrât ve tefrît her zaman kötüdür. Doğru davranış, orta yolu tutmaktır. İşte sert davranmanın bazen emredilip bazen yasaklanması, sadece ifrât ve tefrîtten uzaklaşılmasını sağlamaya mâtûftur. Böylece, sırat-ı müstakîmden ibâret olan orta yol kalmış oluyor. Bu sebeple Allah Teâlâ "orta yol"u medhetmiş ve şöyle buyurmuştur: ***"Böylece sizi orta karar bir ümmet yaptık."*** (el-Bakara, 2/143) Hz Peygamber (s.a.) de şöyle buyurur: *"Çok acı olma ki millet sana yüzünü ekşitmesin. Çok tatlı olma ki millet seni yutuvermesin."*[132]

Yumuşak olursan düşmana verirsin cesâret
Sert davranırsan senden sakınır nihâyet.
Ne güzel sertlik ve yumuşaklık olurlarsa beraber,
Cerrâh bile önce kan akıtır sonra merhem sürer.

Bil ki peygamber gönderilmesinin maksadı, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmesidir. Bu ancak insanlar peygambere kalben meylederler, onun yanında huzûr bulurlarsa gerçekleşir. İnsanların huzûr bulmaları da ancak peygamberin cömert, merhametli, kusurlarını pek görmeyen, kötü davranışlarını bağışlayan, her tür iyilik, ikrâm ve şefkat dolu hareketlerle davranan bir kişi olması durumunda mümkün olur. Bu sebepledir ki peygamber olan şahsın kötü huylardan uzak olması, katı yürekli olmaması, bilakis, zayıflara yardımı sever olması, fakirlere muâvenet işleri ile çok ilgilenmesi, kötülüklerini pek görmemesi ve zellelerine karşı çok müsamahakâr davranması gerekmektedir. İşte Allah Teâlâ'nın; *"Eğer kaba, katı yürekli biri olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi."* sözü bu mânadadır. Etrafından dağılıp giderlerse o zaman peygamber göndermenin maksadı elde edilememiş olur.

Âhireti arzulayan peygamber vârisi âlimler ile şeyhlerin de böyle olmaları gerekir. Çünkü insanlar, zâhirde olsun, bâtın ilimlerde olsun, peşinden gittikleri kişilerin dîni üzeredirler. Günümüzde, -Allah'ın koruyup şerîata yapışmalarını ve hakikat âdâbıyla edeblenmelerini nasip ettiği kişiler hâriç- bu güzel huylarla muttasıf bulunan âlim ve şeyhler ne kadar azdır. Bu hâl, ancak tek tük kişide bulunmaktadır.

Rivâyet edilir ki: Bir adam, yumuşaklığı darb-ı mesel olan Ahnef ile yalnız kaldığı bir sırada ona çok çirkin şekilde sövmüş ve Ahnef kalkınca, onun peşine takılmış. Ahnef kavminin bulunduğu yere varınca, durmuş ve adama: "Bak kardeşim, eğer hâlâ söyleyeceğin bir şey kaldıysa, şimdi söyle, kavmim senin dediğini duymasın, aksi halde sana eziyet ederler" demiş. Ahnef'in ahlâkına bakın; adama ne kadar güzel davranıyor. Başka biri de Ahnef'e:

"Bana mürüvvetin ne olduğunu gösterir misin?" deyince Ahnef:

"Musâmahakâr bir ahlâk telakkin olsun ve çirkin şeylerden el etek çek" demiş.

Necmüddin Kübrâ (rh.a.), *et-Te'vîlât*'ında şöyle diyor: "Mü'minlerin kalbinde bulunup da birbirlerine gösterdikleri her yumuşaklık, kendi nefislerinin özelliği olmayıp Allah Teâlâ'nın kullarına olan lütfunun neticesidir. Çünkü nefis daima kötüyü emreder. Peygamberlerin nefsi bile olsa."

Bu sözde peygamberlerin, nefs-i mutmainneden nebîlik ve rasullük makamlarına ulaşıncaya kadar nefs-i râziyye, nefs-i merzıyye ve nefs-i sâfiyye makamlarını katetmelerine rağmen, nefislerinin hâlâ diğer insanlar gibi, kötülüğü emretme vasfını

taşıdıklarına, ancak Allah Teâlâ'nın, peygamberleri, bu nefsin neticelerinden ve gereğini yapmaktan koruduğuna dikkat çekilmektedir. Sen de bu konuyu iyi anla; çünkü bu, gerçekten çok ince düşünmeyi gerektirecek nâzik bir konudur.

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْۚ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذ۪ي
يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

160. Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım eder? Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar.

Yardım iki türlü olur. İnsanlara yardım ve düşmandan korumak. O zaman âyet: Bedir günü yaptığı gibi *Allah Teâlâ size yardım ederse* ve düşmanınızdan korursa, *artık kimse sizi mağlup edemez*, demek olur. "Yüzüstü bırakmak" şeklinde ifade ettiğimiz (اَلْخِذْلَانُ); yardımı esirgemek ve helâke terketmek demektir. Uhud günü yaptığı gibi, sizi kendi hâlinize bırakır ve yardım etmezse, Allah'ın bu yüzüstü bırakışından *sonra, size kim yardım edebilir?*

Bu ifade, zât ve sıfat olarak hiçbir yardımcının olamayacağını mübâlağalı bir şekilde ifade eden bir istifhâm-ı inkârîdir. Bu ifade ayrıca, zafer vb. bütün işlerin Allah'a ait olduğuna dikkat çekiyor. Bu sebeple de kendisine dayanıp güvenmelerini şöyle emrediyor: *Mü'minler, sadece Allah'a tevekkül etsinler*. Allah'dan başka yardımcılarının olmadığını bildikleri ve Allah'a daha önceden inanmış oldukları için tevekkülü, sadece O'na has kılsınlar. Allah'dan başka yardımcı aramamak; rızkını sadece O'ndan beklemek ve ilmine Allah'dan başkasını şâhid tutmamak tevekkül kapsamına dâhildir.

İmrân b. Husayn (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuş:

– "*Ümmetimden yetmiş bin kişi cennete hesapsız kitapsız girecektir.*"

– "Bunlar kimlerdir yâ Rasûlallah?" diye sorulunca da şöyle cevap vermiş:

– "*Bunlar, cimrilik etmeyenler, sihir yaptırmayanlar, fal baktırmayanlar ve yalnızca Allah'a tevekkül edenlerdir.*"

Ukkâşe b. Mıhsan (r.a.) hemen:

– "Yâ Rasûlallah, duâ et de Allah beni de onlara dâhil etsin" demiş.

Hz. Peygamber de Ukkâşe (r.a.)'ye *"sen de onlardansın"* diye cevap vermiş. Sonra bir sahâbî daha kalkıp:

– "Yâ Rasûlallah duâ et de Allah beni de onlara dâhil etsin" deyince, Peygamber Efendimiz: *"Ukkâşe senden önce davrandı"* buyurmuş.[133]

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Şayet Allah'a hakkıyla tevekkül etseniz, Allah sabahleyin karnı bomboş olan bir kuşu rızıklandırıp akşam vakti karnını dolu olarak*

yuvasına döndürdüğü gibi, sizi de rızıklandırır."[134]

Biri şöyle anlatıyor: "Çölde bulunuyordum. Kervanın epeyi önünden giderken, ileride birinin olduğunu farkettim. Hızlı hızlı yürümeye başladım. Nihâyet yetiştim. Bir de baktım ki elinde bir âsâ ve su matarası bulunan ve titreye titreye yürüyen bir kadın! Bu kadıncağızın yolunu şaşırmış olduğunu zannettim. Elimi cebime sokup yirmi dirhem çıkardım ve "bunları al ve bekle birazdan gelecek olan kafile seni alır. Kafile ile birlikte yoluna devam et, geceleyin de yanıma gel hâcetini gidereyim" dedim. Kadın, eli ile havaya şöyle bir işaret etti. Bir de ne göreyim, avucunun içi dinar dolmamış mı? Kadın bana şöyle dedi: "Sen şu dirhemleri cebinden çıkardın, bense bu dinarları gaybden aldım." Nitekim **Hâfız Şîrâzî** der ki:

Çık bu felek hanesinden dışarı, isteme ekmek,
Çünkü bu dünyanın siyah kâsesi, sonunda misâfiri öldürür.

Kuşeyrî (rh.a.) şöyle diyor: "Gerçek yardım Allah'ın sana, nefsine karşı yardım etmesidir. Çünkü nefsin, senin en büyük düşmanındır. Gerçek yardım, Allah'ın, nefsinin fitne sâiklerini, rahmet koruyucuları ile çökertmesidir. Neticede, bu yardımlar sâyesinde şehvet orduları dağılıp gider.

Velâyet, beşeriyet vasıflarından ve nefis şehvetlerinden ibâret olan bu dâvetçilerin saçmalıklarından kurtulmuş olarak sadece Allah'ın olur.

(اَلْخِذْلَانُ) Allah Teâlâ'nın kişi ile günahlar arasını açması, demektir.

Allah Teâlâ, kime yardım ederse, karar esnâsında kötü şeyleri bertaraf ederek onun elinden tutar. Kimi de yüzüstü bırakırsa, ipini boynuna takar, kötü iradesi ile başbaşa bırakır, uçsuz bucaksız sahrâlarda şaşkın bırakır. Böyle biri gâh arsız arsız doğuya gider; gâh kendisine hürmet gösterilmeyen biri olarak batıya gider. Hak Teâlâ'nın bıraktığı birinin elinden kimse tutamaz, kırığını kimse birleştiremez.

Bütün bu anlatılanlar üzerine inananlar, samimi bir tazarrû ile bu tehlikelerden emân bulmak için; kendisinin güç ve kudretten uzak olduğunu belirtip, âcizliğini ifade ederek ihlâs ile Allah'a sığınmalıdırlar. Allah'ın afv örtüsünün, günahlarını örtmesi için sadece Allah'a tevekkül etmelidirler. En yüce varlık olan Allah'dan başkasının güç ve kudreti yoktur."

Eğer Allah Teâlâ olmazsa insana yâr,
İnsanoğlu günahtan nasıl olur perhizkâr?

---

[132]. *Aclûnî*, II, 509.

[133]. *Buhârî*, Rikâk, 21.
[134]. *Tirmizî*, Zühd, 33; İbn Mâce, Zühd, 14.

EMÂNETE HIYÂNET ETMEMEK

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ ۜ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ
تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ
رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ ۜ وَبِئْسَ الْمَصٖيرُ
﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ بَصٖيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ۚ﴿١٦٣﴾

161. Bir peygambere, emânete hıyânet yaraşmaz. Kim emânete *(devlet malına)* hıyânet ederse, kıyâmet günü, hâinlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir. Sonra herkese -asla haksızlığa uğratılmaksızın- kazandığı tastamam verilir.

162. Allah'ın hoşnutluğunu gözetenle Allah'ın hışmına uğrayan bir olur mu hiç? Berikisinin yeri cehennemdir. Cehennem ise ne kötü bir varış noktasıdır.

163. Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

Peygamberlerden herhangi bir peygamberin ganimet malına hıyânet etmesi yakışmaz. Doğru ve câiz değildir. "Hıyânet etmek" diye ifade ettiğimiz; (اَلْغُلُولُ) kelimesi gizlice ve hâinâne bir şekilde ganimet malından bir miktar almak demektir. Bu aşırma, dünyada utanmaya; âhirette de azaba sebep olacağı için insan mertebelerinin en yücesi olan peygamberlik mansıbına ters bir davranıştır.

Bu âyetin maksadı Uhud günü, Hz. Peygamber'in Bedir günü ganimetleri taksim etmediği gibi; *"herkes eline geçirdiğine sahip olacaktır"* demesinden korktuk" deyip mevzilerini terkederek ganimet toplamaya koşan okçuların Peygamber (s.a.) hakkındaki zanlarından Hz. Peygamber (s.a.)'in zimmetini tenzîh etmektir. Hz. Peygamber bunlara: *"Emrim gelinceye kadar bu geçidi terketmemenizi emretmemiş miydim?"* demiş, onlar da: "Kardeşlerimizi orada siperde bıraktık." demişlerdir. Fakat Hz. Peygamber *"Hayır siz bizim ganimeti kendimize alıp, bölüştürmeyeceğimizi sandınız."* buyurmuştu.[135]

Ya da âyetteki maksat; Hz. Peygamber'i bu hususta çok şiddetli bir şekilde îkaz etmektir. Zira rivâyete göre, Hz. Peygamber bir öncü bölüğü göndermiş, bu bölük gelmeden de ganimetleri alıp oradakiler arasında taksim etmiş, öncülere hiçbir şey bırakmamış. Bu âyet-i kerîme, bunun üzerine nâzil olmuştur.

Buna göre âyetin mânası şu şekilde de olur: Hiçbir peygambere ordusunun bir bölümüne ganimetten pay verirken bir bölümüne vermemek yakışmaz. Ganimeti bütün askerler arasında eşit olarak taksim etmesi gerekir. Bazı gazileri, ganimetten mahrûm bırakmanın, hıyânet yani ganimeti gizlice almak olarak adlandırılması, bu işin çirkinliğini, çok galiz bir şekilde ortaya koymak içindir.

“Kim emânete hıyânet ederse, kıyâmet günü, hıyânet ettiği şeyle gelir.” Yani hıyânet ettiği şeyin bizâtihi kendisini boynuna yüklenmiş olarak getirir. Bütün mahlûkatın gözleri önünde rezîl ve rüsvây olur. Bu, Hz. Peygamber (s.a.)’in şu hadîs-i şerîfine benzer:

“Bir karış miktarı arazi gasbeden kişinin boynuna kıyâmet günü Allah Teâlâ, o yerin yedi katını tasma olarak geçirir.”[136]

Rasûlullah (s.a.) başka bir hadîsinde şöyle buyurur:

“Herhangi bir vazife ile memur olarak gönderdiğimiz bir kişi, bir şey zimmetine geçirirse, kıyâmet günü onu boynunda taşıyacaktır.” Ayrıca yine: *“Valilere verilen hediyeler hıyânettir.”*[137] buyurur. Rüşvet almak demek olduğu için, valilerin hediye kabul etmesi de “hıyânet” sayılır.

Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu da rivâyet edilir: *“Yarın meleyen kuzularla, böğüren sığırlarla ve böğürdeyen develerle bana gelip de: “Yâ Muhammed, yâ Muhammed!” diye sızlanacak olan birinizi asla tanımam. İşte o zaman ben size cevâben: “Senin için Allah katında hiçbir şeye sahip değilim, ben size bunları tebliğ etmiştim.” diyeceğim.*[138]

Âyetten maksat; “Bizzat bu malları değil, bunların vebâl ve günahını taşıyacaklar” demek de olabilir.

“Sonra, herkese kazandığı tastamam verilir.” Çok olsun az olsun; hayır olsun, şer olsun, kazandığının karşılığı tam olarak verilir.

Âyetin bu kısmının, öncesi ile uygunluk bakımından “herkes” anlamına gelen (كُلُّ نَفْسٍ) anılmadan “sonra da kazandığı kendisine tam olarak verilir” şeklinde gelmesi de mümkün idi. Ne var ki maksadı tam mânası ile gerçekleştiren bir delil olması için ve daha fazla mübâlağa ifade etsin diye hükmü, her nefse şâmil kılmış oluyor. Çünkü herkes, amelinin karşılığını görecek olduğuna göre, hıyânet edenler, bu büyük günahları sebebiyle haydi haydi cezâlandırılacaklardır.

“Onlar”, sevabı azaltılmak, ya da cezâsı fazla verilmek sûretiyle *“asla haksızlığa uğratılmazlar…”*

اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُۜ
وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿١٦٢﴾

162. Allah’ın hoşnutluğunu gözetenle Allah’ın hışmına uğrayan bir olur mu hiç? Berikisinin yeri cehennemdir. Cehennem ise ne kötü bir varış noktasıdır.

Buradaki *“hemze”* işin böyle olmadığını belirten “hemze-i inkâriye”dir. *“Fâ”* ise mahzûf bir şeye mâtuftur ki takdîri şu şekildedir:

“Takvâ sahibi olup da Allah’ın rızâsına uyan kimse;” Allah’ın rızâsına uymak demek

peygamberler ve peygamber gibi yaşayanlara benzer bir tarzda münkerleri terkedip tâatleri îfâ ederek Allah'ın rızâsını kazanmaya çalışmak ve bu rızâya yönelmek demektir.

Yani hiç Allah'ın rızâsına uyan; *hıyânet* gibi günahlar yüzünden *Allah'ın hışmına uğrayan,* karşısında hiç kimsenin duramayacağı ilâhî gadaba uğrayan ve bunların hayat tarzına benzeyen bir hayat süren ve Allah'ın gadabına uğrayıp da *yeri cehennem olan adam gibi olur mu?* Maksat, bu iki zümrenin aynı olmayacağını göstermektir: *"Ne kötü sonuçtur orası!"*

Dönüş yeri, sonuç anlamına gelen (اَلْمَصِيرُ) ve (اَلْمَرْجِعُ) kelimeleri arasındaki fark (اَلْمَصِيرُ)'in, kişinin önceki durumundan farklı bir konumda olması; (اَلْمَرْجِعُ)'de ise böyle bir fark yoktur.

هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

163. Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

O, Allah'ın rızâsına uyanlarla, gadabına uğrayanlar; Allah'ın hüküm ve ilminde farklı farklı tabakalardadır. Bu iki zümre birbirinden zıd ve farklı durumlarda bulunmaları açısından, aralarında -basamaklardan olduğu gibi- gerçek (zâtî) bir farklılık bulunduğunu göstermek ve mübâlağa etmek için, derecelere benzetilmişlerdir. Mâsiyet ve tâat amelleri açısından bütün insanlar, farklı farklıdırlar. Bu sebeple; "***Her kim zerre kadar hayır işlerse, onu görecektir. Kim de zerre kadar şer işlerse onu görecektir.*"** (ez-Zilzâl, 99/7,8) âyet-i kerîmesi gereğince sevap ve ceza dereceleri bakımından hiç kimse eşit olmaz. Âyet: "Onlar, derece sahibidirler." mânasındadır.

"Allah, onların yaptıklarını;" amellerini ve derecelerini görmektedir. Onlara, bu amellerine göre karşılık verecektir.

Gulûl (gizlice ganimet almak, hıyânet), büyük günahlardandır. Mal aşıran hâindir. Nefis ve hevâsının bu kişiye galip gelmesi, bu kişinin temel karakterlerindendir. Peygamberler ise, daima Allah'la birlikte olan, beşerî sıfatlardan uzak; rubûbiyet sıfatlarıyla muttasıf; rezilâne davranışlardan, nefsânî sıfat ve şeytânî dürtülerden korunmuş şahsiyetlerdir. Bu sayededir ki, hıyânet vb. şeylerin peygamberlerden sâdır olması imkânsızdır. Bir peygamber, sıfat (ruhâniyet) cennetinde ve rıdvan makamındadır. Hâin ise, nefis cehenneminde, hevâ çukurlarında bulunmaktadır. Bu durumda hâin birinin hâli, peygamberlerin hallerine eşit olamaz. *"Onlar derece derecedirler."* buyurulmasının sebebi budur.

Öyle ise akıllı insanlara düşen, derecelerini tamamlayıp en güzel hallere ulaşmak için çırpınmaktır.

Rivâyete göre; cennetlikler dört sınıftır: *Rasûller* ve *nebîler*. Sonra peygamberlere, Rablerinden verilen apaçık delillere basîret üzere tâbi olan *velîler*. Sonra, bu peygamberleri tasdik eden *mü'minler*. En son da, tevhîdi yani Allah'dan başka hiçbir ilâh olmadığını, birtakım aklî delillerle öğrenenlerdir. ***"Allah, melekler ve ilim sahipleri adâleti ayakta tutarak şahitlik etmişlerdir ki, Allah'dan başka tanrı yoktur."*** (Al-i İmrân, 3/18) âyet-i kerîmesindeki ilim sahipleri ile kastedilenler işte bunlardır.

"Allah, inanmış olanları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin..." (el-Mücâdele, 58/11) âyet-i celîlesi de bunlarla ilgilidir.

Bu dört grup, Adn cennetlerinde Hakk'ı görme sırasında beyaz bir tepe üzerinde farklı bir konuma sahip olacaklardır. Bunlar dört makam üzere bulunacaklardır:

1. *Minber sahipleri:* Rasûller ve nebîlerden müteşekkil en yüce guruptur.
2. *Velîler:* Hem söz, hem amel hem de hâl açısından peygamberlere vâris olanlardır. Bunların arş ve tahtları olacaktır.
3. *Âlimler:* Allah Teâlâ'yı delîle ve akla dayalı düşünce metodu ile bilenlerdir. Bunların da kürsüleri olacaktır.
4. *Mukallitler:* Tevhid inancına, başkalarını taklid ederek varmış mü'minlerdir. Bunların da birtakım mertebeleri olacaktır. Allah Teâlâ'yı aklî metodlarla öğrenenler bu beyaz tepede mukallid mü'minlerin önünde oldukları gibi, mukallid mü'minler de mahşerde bunların önünde olacaklardır.

Erişir kıyâmette iyiler merâtib-i alâya
Başları değer toprağın altından ta süreyyâya
Sen ise kalırsın hicâb ve hayâdan başın öne eğik.
Çünkü gelmiştir etrafına amellerin hemencecik
Cennet pazarıdır âdetâ kıyâmet,
İyi ameller sâyesinde kazanılır menâzil-i cennet.

İnsanlar, amelleri açısından farklı farklıdırlar. Fazîletleri de bazı kıstaslara göre belirlenir. Bu kıstaslardan biri, geçirilen ömürdür, ama tâat ve İslâm üzere geçirilen ömür. Amel bakımından aynı mertebede olan küçük ve yaşlı zâtlardan, yaşlı olanlar küçük olanlardan üstün tutulur.

Bu kıstaslardan bir diğeri, zamandır. Şöyle ki, Ramazan'da, cuma günleri ile zilhiccenin onunda ve aşûra gününde yapılan ameller, diğer gün ve zamanlarda yapılan amellerden daha büyüktür.

Bir diğer kıstas mekândır. Meselâ: Mescid-i Haram'da kılınan namaz, Mescid-i Nebevî'de kılınan namazdan; Mescid-i Nebevî'de kılınan namaz ise Mescid-i Aksâ'da kılınan namazlardan daha efdaldir.

Bir başka kıstas, amellerin hangi tarzda yapıldığıdır. Çünkü cemaatle kılınan bir namaz tek başına kılınan namazdan daha efdaldir. Bazen bizzat ameller farklılık arzeder. Meselâ, namaz kılmak insanlara eziyet veren bir şeyi bertaraf etmekten daha üstündür. Bazen amelin bizzat kendi içinde farklılık arz ettiği olur. Meselâ: Gözetip kollaması gereken birilerine tasaddukta bulunan ve âile fertlerinden kendisine en yakın olanlara hediye veren, başkalarına ihsânda bulunup hediye vermekten daha efdal bir amel yapmış olur.

Öyle insanlar vardır ki tek bir zamanda birçok ameller yaparlar. Oruç ve sadaka zamanlarında, hattâ namaz zamanı, zikir zamanı, bir şeyi yapmaya veya terketmeye niyet zamanı gözünü, kulağını ve elini gerekli yerlere yöneltmek sûretiyle tek bir zamanda birçok yönden mükâfat kazanırlar ve böyle davranmayanlardan efdal olurlar.

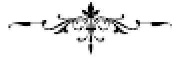
Ne kadar sermayen varsa o kadar alırsın,
Müflis ve parasız isen pazarda utanırsın.

Rasûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmaktadır:

"Hiçbir gün yoktur ki, insanoğluna gelip: *"Ey insanoğlu, ben yeni yaratılmış bir zaman dilimiyim, ben yapacağın şeylerde yarın kıyâmette aleyhine şahitlik edeceğim. Bende hayırlı ameller işle ki yarın senin lehine şahitlik edeyim. Çünkü beni bir geçirirsen, bir daha ebediyyen göremezsin."* Aynı şeyleri gece de söyler."[139]

O halde canım kardeşim, Allah Teâlâ'ya rucû edip gideceğini ve orada küçük-büyük, az-çok bütün amellerin karşılığını göreceğini bilen kişiler gibi amel et! Bak, Cenâb-ı Mevlâ: *"Allah yaptıklarınızı görmektedir."* buyuruyor. Öyle ise insanın bir an bile gaflet etmemesi gerekir.

---

[135]. *Buhârî*, Cihad, 124.
[136]. *Buhârî*, Mezâlim, 13; *Müslim,* Müsâkât, 139-142.
[137]. *Münâvî*, VI, 353.
[138]. *Buhârî*, Zekât, 3; *Müslim,* İmâret, 24, 26.
[139]. *Kenzü'l-Ummâl*, XV, 795-6.

PEYGAMBERLİK GÖREVİ

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا
عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَۚ وَاِنْ كَانُوا
مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾

164. Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, *(kötülüklerden ve inkârdan)* kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.

"Andolsun ki Allah, mü'minlere büyük lütufta bulundu." ifadesi, mahzûf bir kasemin cevabıdır. Vallahi, Hz. Peygamber'in kavminden olup da onunla birlikte îman edenlere Allah büyük lütufta bulundu, demektir. Allah'ın peygamber göndermesi, beyaz olsun zenci olsun bütün insanlara bahşedilmiş bir nîmet olduğu halde, bu lütfun, sadece Hz. Peygamber'in kavmine ait gösterilmesi, bu nîmetten en fazla onlar yararlandığı içindir.

Zira daha önce Rasûlullah gönderilmeden ve onları eğitip terbiye etmeden evvel, dalâlet olduğu su götürmeyecek kadar *açık bir sapıklık* içinde bulunuyorlarken *onlara kendi içlerinden* bir peygamber gönderdi. O peygamberi, kendi neseplerinden ya da kendi ırklarından kendileri gibi Araplardan gönderdi. Tâ ki böylece, peygamberlerin ne kadar doğru ve güvenilir olduğuna vakıf olup onunla iftihar ederek kelâmını kolayca anlayabilsinler. Bunda Araplar için büyük bir şeref vardır.

Allah (c.c.): ***"Bu Kur'ân hem senin hem de kavmin için şereftir"*** buyurmuştur. (Zuhruf, 43/44).

O peygamber; onlar vahiy duymamış câhil kişiler oldukları halde *"kendilerine Allah'ın kitabını okuyor."* Onları, tabiatlarındaki pisliklerden, çirkin inanç ve amellerden, günah kirlerinden *"temizliyor, kitabı"* Kur'ân'ı *"ve hikmeti"* yani sünneti *"öğretiyor."*

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'i kötü ahlâklı azgın milletlere göndermiş, bu milletlerin azgın fertlerini zelîl etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.)'in doğduğu sırada, putlar baş aşağı devrilmiş, İran kisrâsının sarayı yarılmış ve bu kisrâdan sonra insanlara hükümranlık edecek kisrâ sayısınca sarayın on dört sütunu yıkılmış; İran'daki ateşler sönmüş; Sâve Gölü'nün suyu anormal bir şekilde çekilmiştir. Mevlâsı onu seçmiş ve mahlûkata takdim etmiştir. O, baştaki göz mesâbesindedir.

Onun yaşadığı zaman dilimi, teşrik günleri gibidir.

Hz. Muhammed'in kendilerine peygamber olarak gönderilmesi karşısında Kureyşliler, iflâs fakirliğinden sonraki fazilet zenginliğine şaştılar. Kur'ân-ı Kerîm bunlara, cedel

okları -ama yaylardan değil- fırlattı. “Bizim, kendilerinden birine “insanları korkut” diye vahyetmemiz mi insanlara hayretâmiz geldi?” Hz. Muhammed, tüm mahlûkat için bir rahmettir. Onun, hem havâs katında, hem de avâm katında çok büyük bir önemi vardır. Ebû Tâlib, Hâşimoğulları ile Mudar Kabilesi’nin reisleri de orada bulunduğu esnâda, onu Hz. Hatîce (r.a.) ile evlendirirken şöyle bir hutbe irâd etmişti:

“Bizleri İbrâhîm’in zürriyetinden, İsmâîl’in neslinden getiren; Muadd’ın kökü ve Mudar’ın aslî unsuru kılan; Beyti’nin koruyucuları Haremi’nin idarecileri yapan; bize haccedilen bir *“Beyt”*, emin bir *“Harem”* ihsân eden, bizleri insanlara hâkim kılan Allah’a hamdolsun!

İmdi, bu yeğenim Muhammed b. Abdullah, kendisiyle mukayese edilecek bütün Kureyş delikanlılarından üstün biridir. Bundan sonra, vallahi onun için büyük bir haber, çok önemli bir şahsiyet olacaktır.”

Hz. Âişe (r.anhâ.)’nın şöyle dediği rivâyet ediliyor: Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: “Cebrâil, bana; *“Yâ Muhammed, şu yeryüzünü doğusundan batısına araştırıp altını üstüne getirdim. Senden daha üstün bir adam ve Haşimoğulları’ndan daha üstün bir oymak göremedim. Âdem ile Âdem’den sonrakilerin tamamı senin sancağın altındadırlar.”* dedi.[140]

Âlemin varlık ve yaratılış sebebi O’dur.

İbn Abbas (r.anhümâ.)’dan rivâyet ediliyor ki: “Kureyş Kabilesi, Âdem yaratılmazdan 2000 sene önce Allah’ın indinde bir nûr imiş. Bu nûr, Allah’ı tesbih eder, onun tesbihi ile de melekler tesbih edermiş. Allah Teâlâ, Âdem’i yarattığı zaman bu nûru Âdem’in sulbüne yerleştirmiş.

Âlemin baharının nûru da, Âdem’in baharının nûru da O’dur.

Anlatılır ki; Rasûlullah’ın dedesi Abdülmuttalib, Hicr’de uyurken, birden irkilerek uyanmış. **Abbas** (r.anhümâ.) anlatıyor. “Ben o gün, henüz ancak konuşulanları kavrayabilen bir çocuk idim. Abdülmuttalib’in peşine takıldım. Kureyş kâhinlerine gelip şöyle dedi:

“Rüyamda sırtımdan gümüş bir zincir çıktığını gördüm. Bu zincirin dört ucu vardı. Bir ucu doğuya; bir ucu batıya; bir ucu gökyüzünün derinliklerine, bir ucu da toprağın dibine uzanıyordu. Ben o zincire bakarken, zincir nurlu yemyeşil bir ağaca dönüştü. Ben bu vaziyette dururken, yanıma iki ihtiyar geldi. Birine:

– “Siz kimsiniz?” dedim.

– “Ben Rabbü’l-âlemîn’in peygamberi Nûh’um” dedi. Ötekine:

– “Peki siz kimsiniz” deyince o da:

– “Ben, Rabbü’l-âlemîn’in halili İbrâhîm’im.” dedi. Sonra uyanmışım.” Kureyş kâhinleri:

“Eğer bu rüyayı gerçekten gördü isen, senin sulbünden bütün yer ve göktekilerin kendisine îman edeceği bir peygamber çıkacak demektir. Zincirlerin halkaları birbirine

geçişli olduğu için bu zincir, bu peygamberin tâbi ve yardımcılarının çok ve güçlü olacağını gösterir. Bu zincirin ağaca dönüşmesi ise, bu peygamberin getirdiği dînin ebediyyen pâyidar olup kendisinin de son derece yüce bir şerefi olacağını gösterir. O'na inanmayanlar, Nûh (a.s.)'ın kavminin helâk olduğu gibi helâk olacaklardır. İbrâhîm'in dîni, bu peygamber sâyesinde güç kuvvet bulacaktır." dediler. Huneyn günü, Hz. Peygamber: *"Yalan yok ki ben peygamberim. Ben Abdülmuttalib'in torunuyum."*[141] derken Abdülmuttalib'in bu rüyasına işaret ediyordu. Bu rüyada kendisinin peygamber olacağının müjdesi ve dîninin yüceleceğinin haberi bulunduğu için, bu rüya ile iftihar ederek sanki: "Ben bu rüyayı gören zâtın torunuyum." demiş oluyordu.

Hz. Muhammed'in güzel vasıflarının, övgüye lâyık huylarının sonu yoktur. Mühim olan, kişinin onun gerçek ümmetinden olmak için sünnetinin izlerinden yürümesi ve onun muhabbetiyle dopdolu olmasıdır. Onun kapısının eşiğinde, gerek şerîat açısından gerekse tarîkat açısından hizmet etmek, Hakk'a varmanın en güçlü yollarındandır.

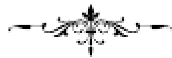

Hikâye edilir ki: "İddialı bir mürid, orada burada: "Şeyhim benim bu seyr-ü sülûkteki makamımı; halîfesi olmaya ve mürşidlik makamına getirilmeye hak kazandığımı bilmezmiş gibi, bir türlü bana halifelik icâzeti vermiyor" dermiş. Şeyhi bunu duyunca, bu mürîdi birkaç günlüğüne hizmetine almış, fakat mürid hizmette tenbellik göstermiş, şeyhine şevkle gayretle hizmet etmemiş. Şeyhi onun bu durumunu görünce, böyle iddialarda bulunmasının çirkinliğine dikkat çekerek: "Mahlûka bile doğru dürüst hizmet edemeyen biri, Hâlık Teâlâ'ya nasıl hizmet edecek?!" demiş.

Bakınız bu şeyh, mahlûka hizmet etmeyi, nasıl Hâlık'a hizmetin ve O'na ulaşmanın sebeplerinden sayıyor. İşte kimin kalbinde Hakk'a ulaşma arzusu varsa, her şeyden önce Peygamber Efendimiz'in şerîatına ve sünnet-i seniyyesine hizmet etmesi son derece gereklidir; tâ ki Hz. Peygamber kendisini sevsin, o sevdiği için Allah da sevsin.

Ey Sâdî, mümkün değildir ermek râh-ı safâya
Girmeden tarîk-ı Muhammed Mustafa'ya

Allah Teâlâ, cümlemizi Hz. Peygamber'in sünnet ve edeplerine riâyet etme ve onun ehl-i beyti ile ashâbının yolundan gitme şerefiyle şereflendirsin. Allah'ın mağfireti her zaman geniş, ihsânı daima boldur. O mennândır.

---

[140]. *Beyhakî*, Delâil, I, 176.
[141]. *Buhârî*, Cihâd, 97; *Müslim,* Cihâd, 78.

UHUD SAVAŞINDAKİ MUSÎBET

اَوَلَمَّٓا اَصَابَتْكُمْ مُصٖيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَاۙ قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَاۜ قُلْ هُوَ مِنْ
عِنْدِ اَنْفُسِكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَٓا اَصَابَكُمْ يَوْمَ
الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنٖينَۙ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذٖينَ
نَافَقُواۚ وَقٖيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُواۜ قَالُوا لَوْ
نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْۜ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاٖيمَانِۚ
يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فٖي قُلُوبِهِمْۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَۚ
﴿١٦٧﴾ اَلَّذٖينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُواۜ
قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿١٦٨﴾

165. *(Bedir'de)* iki katını *(düşmanınızın)* başına getirdiğiniz bir musîbet, *(Uhud'da)* kendi başınıza geldiği için mi "Bu nasıl oluyor!" dediniz? De ki: O, kendi kusurunuzdandır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter.

166, 167. İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, ancak Allah'ın dilemesiyle olmuştur ki, bu da, mü'minleri ayırdetmesi ve münâfıkları ortaya çıkarması için idi. Bunlara: "Gelin, Allah yolunda çarpışın; ya da savunma yapın" denildiği zaman, "Harbetmeyi bilseydik, elbette sizin peşinizden gelirdik" dediler. Onlar o gün, îmandan çok, kâfirliğe yakın idiler. Ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Halbuki Allah, onların içlerinde gizlediklerini daha iyi bilir.

168. *(Evlerinde)* oturup da kardeşleri hakkında: "Bize uysalardı öldürülmezlerdi" diyenlere, "Eğer doğru sözlü insanlar iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!" de.

Müşriklerin başına iki katını getirdiğiniz bir belâ, sizin başınıza gelince mi: *"Bu, başımıza nereden geldi?" dediniz.* Âyette söz konusu olan belâdan murad, Uhud günü kendilerinden yetmiş kişinin öldürülmesinden ibâret olan musîbettir. Bu musîbetin iki katından maksat da, Bedir günü yetmiş müşriğin öldürülüp yetmişinin esir edilmesi şeklinde müşriklerin başına gelen belâdır. Âyetin mânası şöyledir:

"Sizin, müşriklerin başına getirdiğiniz belânın yarısı, müşrikler tarafından sizin başınıza getirildi diye mi bu kadar âh u vah ediyor: "Bu musîbet başımıza nereden geldi?" diyorsunuz. Âyetin başındaki soru edatı, münâfıkların: "Muhammed, Allah katından gönderilmiş olsaydı, Uhud günü ordusu kâfirlere mağlup olmazdı." sözlerine karşı azarlamadır.

Bu sözler müslümanları şöyle demeye itti: “Nasıl oluyor da müşriklere mağlup oluyoruz? Biz, Allah’ın Rasûlü’ne ve İslâm dînine yardım ettiğimiz; onlar ise Allah’ı inkâr ettikleri ve O’na şirk koştukları halde, nasıl oluyor da muzaffer olabiliyorlar?”

Bu soru, durumu kabullenemeyen bir tarzda sorulmakta olduğundan Allah Teâlâ, Peygamberine, kavminin bu fâsid sorularına şu şekilde cevap vermesini emrediyor: *“De ki: O, kendinizdendir.”* Bu mağlûbiyet, ganimet malına tama’ edip o stratejik geçidi terkederek emre karşı gelmek sûretiyle etmiş olduğunuz o meş’ûm isyandan kaynaklanmıştır.

“Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.” Emre uyduğunuz zaman, yardım edip, karşı çıktığınızda yüzüstü bırakmak da O’nun kadir olduğu şeylerdendir. Başınıza gelen tüm bu belâlar, peygamberine itâatten ayrıldığınız için Allah tarafından gelmiştir.

وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦٦﴾
وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ
أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ
مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللهُ أَعْلَمُ
بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

166, 167. İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, ancak Allah’ın dilemesiyle olmuştur ki, bu da, mü’minleri ayırdetmesi ve münâfıkları ortaya çıkarması için idi. Bunlara: “Gelin, Allah yolunda çarpışın; ya da savunma yapın” denildiği zaman, “Harbetmeyi bilseydik, elbette sizin peşinizden gelirdik” dediler. Onlar o gün, îmandan çok, kâfirliğe yakın idiler. Ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Halbuki Allah, onların içlerinde gizlediklerini daha iyi bilir.

Uhud savaşında, sizden ve müşriklerden ibâret *olan “iki topluluğun karşılaştığı gün,”* sizin *“başınıza gelen, ancak Allah’ın izniyle olmuştur.”* Başınıza gelen belâ, ancak O’nun kazâsı, yani hükmü sebebiyle gelmiştir. Âyet-i kerîmede, Allah’ın kâfirlerin önünü açması, “Allah’ın izni” olarak isimlendirilmiştir; çünkü bu Allah’ın izninin gereklerindendir.

“Ve münâfıkları bilsin”, mü’minlerle münâfıkları ayırsın ve bir topluluğun îmanı, bir topluluğun da infâkı ortaya çıksın diye.

Bu münâfıklar, Abdullah b. Übeyy ve arkadaşlarıdır. Bunlar, Uhud günü, Hz. Peygamber’in yanından çekip gitmişlerdi. Abdullah b. Harâm (r.a.) kendilerine: “Sizi Allah’a şikâyet ediyorum; hem kavminizi, hem de peygamberinizi yüzüstü bırakmış oluyorsunuz.” deyip bunları savaşa teşvik etmiştir. Âyet-i kerîmenin şu bölümü bu olaydan bahsetmektedir: “*Gelin Allah yolunda savaşın,* ya da savaşmasanız bile

sayımızı artırarak bizi düşmana karşı savunun.” Çünkü sayısal açıdan çok gözükmek, düşmanı yıldırır, psikolojik zaafa uğratır, *dendiği zaman* bu iki güzel davranış arasında muhayyer bırakıldıkları halde*; “savaşmayı bilseydik, sizinle gelirdik”* dediler. Yani, “bu karşılaşmanın savaş olduğunu bilseydik, sizinle gelirdik. Fakat şu içinde bulunduğunuz vaziyet, savaş değil, resmen canı tehlikeye atmaktır” demek istediler. Ya da âyet “güzel savaşabilseydik, sizinle gelirdik” anlamındadır. Ancak o zaman bu sözü mü’minlerle dalga geçmek maksadıyla söylemiş olurlar.

“Onlar o gün îmandan çok küfre yakın idiler.” Münâfıkların, o gün îmandan çok küfre yakın olmalarının mânası şudur: Münâfıklar, önceden nifaklarını gizledikleri sırada, zâhiren küfürden uzak iken gizledikleri nifakları ortaya çıkınca, küfre daha yakın hale gelmiş olmalarıdır. Çünkü gerek müslümanlara yardımdan geri durmaları, gerekse aktarılan bu sözleri, bu kişilerin müslümanlardan olmadığını göstermektedir.

“Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlar.” İçlerindekinin tam tersini söylüyorlar. Îmân konusunda dillerinin söylediğine kalpleri muvâfakat etmiyor. Âyette sözlerinin ağızlarına nisbet edilmesi, olayı tasvîr ve te’kid etmektedir. Çünkü kelâm, her ne kadar hem nefsânî, hem de lisânî kelâm için kullanılmakta ise de *“söz”* sadece lisân ve ağız ile olan kelâm için kullanılır. Dolayısıyle kavlden sonra bir daha ağzın zikredilmesi, tıpkı ***“kanatları ile uçan hiçbir kuş yoktur ki...”*** (el-En’âm, 6/38) âyet-i kerîmesindeki “kanatlar”ın te’kid ifade etmesi gibidir. Ayrıca bu sözün hakikatini, ağızdan sudûr eden bir ferd sûretinde gösterip tasvîr etmektedir.

“Halbuki Allah, içlerinde sakladıkları şeyi çok iyi bilmektedir.” İçlerinde sakladıkları şey ise, nifakları ve kendi başlarına kaldıklarında birbirlerine açtıkları sırlardır. Sizler, bunları birtakım emâreler yardımı ile mücmelen bildiğiniz halde, Allah Teâlâ, zarûrî bir ilimle tafsilatlı bir şekilde bilmektedir.

اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۜ قُلْ فَادْرَؤُا
عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

168. ***(Evlerinde)*** **oturup da kardeşleri hakkında: “Bize uysalardı öldürülmezlerdi” diyenlere, “Eğer doğru sözlü insanlar iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!” de.**

Buradaki *“kardeşler”*den maksat; kendilerine Uhud günü birtakım şeyler söyleyen münâfıklar ya da kanbağı ve hemşehrîlik bağı ile bağlı oldukları kardeşleridir. O zaman bazı şehidler de kardeşler sözünün şumûlüne girmiş olur.

Kendilerine emrettiğimiz hususlarda “*bizim sözümüzü tutsalardı”*; bu konuda bizimle birlikte hareket etselerdi, biz öldürülmediğimiz gibi, bunlar da *“öldürülmezlerdi, diyenlere söyle:”* Bu sözde, kendileri geri dönen münâfıkların bu kişilere de aynı şeyi emrederek onlara iğvâ verdikleri açıkça görülmektedir.

Böyle diyenlere, yalanlarını ortaya çıkarıp susturmak için şöyle de: *"Eğer doğru iseniz, kendinizden ölümü savınız."* Bu şartın cevabı, mahzûf olup şarttan önceki bölüm bu cevâba delâlet eder. Takdîr şöyledir: "Sözünüzün ifade ettiği mânada doğrular iseniz, yani kendisine ölüm takdîr edilen kişilerden ölümü defetmeye kadir iseniz, özel bir vakitte, özel bir sebebe bağlı olarak sizin için yazılan ölümün altında yatan sebebi ortadan kaldırınız." Çünkü ölüm sebeplerini çeşitli çarelere başvurarak defetmenin mümkün oluşu da muhal oluşu da eşittir. Canlarınız da sizin için kardeşlerinizin canlarından daha değerlidir. Kendi canınız size göre, onlarınkinden daha mühimdir. Öyleyse kendiniz ölmekten kurtulun bakalım! Âyet-i kerîme bir bakıma şöyle demektedir: "Sizin öldürülmemeniz, ölümünüzün takdîr edilmiş olmasındandır, yoksa öleceğiniz yazılmış olduğu halde, savaştan geri durarak ölümü bertaraf etmiş değilsiniz. Çünkü bu imkân ve ihtimâli bulunmayan şeylerdendir. Hattâ savaşmak ölümden kurtulmaya; savaştan geri durmak ise ölümün pençesine düşmeye sebebiyet verebilir.

Tehlike gördün mü, gücün yetiyorsa kaç!
Fakat kazâ-i ilâhiyyeye karşı durma.
Sana ezelde yazılan hayat, Hakk eliyle,
Ne yılan sokmasıyla biter ne kılıç darbesiyle.

Ölümün, belirli bir yaşı, belirli bir zamanı ve ölüme sebep olan belirli bir hastalık yoktur. Bunun sebebi de; herkesin ölüme hazırlıklı olmasını, daima teyakkuz hâlinde bulunmasını temin etmektir.

Sâlih bir zât, her gece şehir kalesinin üzerinden: "Göçe hazırlanın, göçe!" diye bağırırdı. Vefat edip bu ses artık duyulmaz olunca bu şehrin valisi, bağıran zâta ne olduğunu sordu. Adamcağızın öldüğünü haber alınca da şu şiiri inşâd etti.

Göçe düşkündü, hep onu anardı,
Sonunda deveci, kapısında ıhtırdı devesini
Onu, uyanık ve gayretli iken buldu,
Hazırlıklı idi, zâten emelleri onu hiç oyalamamıştı.

Rivâyet edilir ki: Danyal (a.s.), ıssız bir yerden geçerken; "Yâ Danyal bir dakika durursan, çok acâib bir şey görürsün" diyen birini duymuş, ama bir şey görememiş. Aynı ses ikinci kez tekrarlanınca, "durdum" diyor Danyal: "Bir de baktım, beni kendine çağıran bir ev! İçeri girdim, bir de ne göreyim inci ve yâkutlarla süslü bir taht! Aniden tahttan bir ses yükselip: "Yâ Danyal üzerime çık acâib şeyler gör" diye seslendi. Tahta çıktım, bir de baktım misk-u anberle dolu altın bir yatak, üzerinde de uyuyormuş gibi duran ölü bir genç. Üzerinde anlatılması imkânsız güzellikte ipekten mâmûl bir elbise. Sol elinde altın bir yüzük, başında altın bir taç, kuşağında ise yemyeşil bir kılıç vardı. Tahttan, bir ses yükselip: "O kılıcı al ve üzerindeki yazıyı oku!" dedi. Baktım ki

üzerinde şunlar yazılı:

"Bu kılıç, Samsam b. Ûc b. Unuk b. Âd b. İrem'in kılıcıdır. Ben, 1700 sene yaşadım. 12.000 câriyeye sahip oldum. 40.000 şehir inşâ ettim. 7.000 tane orduyu târ-u mâr ettim ki her ordunun, emrinde 12.000 askeri olan bir kumandanı vardı. Bilge kişilerden uzak durup düşük seviyedeki insanlarla arkadaşlık ettim. Yaptığım zulüm, baskı ve ahmaklıkla insaf sınırını aştım. Hazînelerimin -sadece- anahtarlarını dört yüz katır çekebiliyordu. Dünyanın haracı bana getiriliyordu. Dünyadaki hiçbir kimse bana karşı çıkamıyordu. Başladım tanrı olduğumu iddiâ etmeye! O sırada ben acıktım. Bir avuç darı alabilmek için bin ölçek inci vermeye râzı oldum, ama bulamadım ve sonunda açlıktan ölüp gittim.

Ey yaşamakta olanlar! Ölülerinizi daima hatırlayınız. Benden ibret alınız. Beni aldattığı gibi bu dünya, sizi de aldatmasın. Çünkü ehl-ü ıyâlim benim hiçbir günahımı yüklenemedi."

Akıllı birinin, dünyâya zerre kadar meyletmemesi; varacağı yeri düşünmesi, münâfıklık, zulüm ve haksızlıktan uzak durup ihlâs, adâlet ve ihsan duygularıyla muttasıf olması gerekmektedir. Çünkü insana fayda veren ancak bu davranıştır. **İbn Kemâl** der ki:

Kisrâ sarayında şimdi perdedâr oldu örümcek
Afrasyâb kal'asında baykuş müzik çalar oldu şimdicek
Ey gâfil, ihsan tohumunu elinde tutma saç,
Ömür daneni öğüten bu dünya değirmeninden kaç.

Allah Teâlâ, cümlemizi daimi bir teyakkuz hâlinde bulundursun. Ecel vakti gelmeden, yakînin zirvesine ulaşan kullarından eylesin, âmin...

ŞEHİDLİK MAKAMI

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًاۜ بَلْ اَحْيَاۤءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ
يُرْزَقُونَۙ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَاۤ اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۙ وَيَسْتَبْشِرُونَ
بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْۙ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَۢ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍۙ وَاَنَّ اللّٰهَ
لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَۚ ﴿١٧١﴾

169, 170. Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.

171. Onlar, Allah'dan gelen nîmet ve keremin; Allah'ın, mü'minlerin ecrini zâyi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindedirler.

"Allah yolunda öldürülenleri", kesinlikle *"ölüler sanma!"* Bunlardan murad Uhud şehidleridir. Bu şehidlerin dördü Muhacirler'den olup, bunlar da Hamza b. Abdülmuttalib, Mus'ab b. Umeyr, Osman b. Şihâb ve Abdullah b. Cahş idi. Geri kalanlar ise Ensâr'dandı. Tamamı yetmiş kişi idi.

Kâşânî şöyle diyor: *"Sanma"* mânasındaki (لَا تَحْسَبَنَّ)'nin herkesi muhâtap almış olmasını kabul etmek daha fasîh ve daha beliğdir. Çünkü bu nehy, cihada teşvik eden sâikleri artsın ve cihâdlarına karşılık olarak çok güzel şeyler elde edeceklerine kesin olarak inansınlar diye, herkesi doğrudan ilgilendirmekte olan önemli bir buyruktur. Her ne kadar sadece Peygamber Efendimiz'i muhâtap alıyor olsa da, bunun asıl maksadı, ümmeti böyle bir zandan menedip şehidlerin durumu konusunda dikkat çekmektir. Yoksa, Rasûl-i Ekrem (s.a.) böyle bir zanda bulunmayacak kadar yüce bir mertebededir.

"Hayır onlar diridirler. Rableri katında" cennet meyvelerinden *"rızıklandırılmaktadırlar."*

Şehîdlerin, mekân olarak Allah'ın yanında olmaları mümkün değildir. O halde maksat, ikrâm ve tâzim olarak Allah katında olmalarıdır.

"Allah'ın, keremiyle kendilerine verdiklerinden sevinç duyarak" ki bunlar, daimi nîmetlerle daha şimdiden faydalanmak; ebedî hayatı ve Allah Teâlâ'ya yakınlık mertebesini kazanmak ve şehâdet şerefidir. Mâna şu şekildedir: Kardeşleri onlardan sonraya kalmış kendileri ise onlardan önce öldürülmüştür. *"Arkalarından"* henüz Allah yolunda öldürülmediklerinden dolayı kendilerine yetişememiş olan; kardeşlerine de

"korku olmadığını, onların da üzüntü duymayacaklarını müjdelerler."

Âyetin mânası şöyledir: Şehîdler, geride bıraktıkları kardeşlerinin hâli ile ilgili olarak kendilerine açıklanıp müjdelenen şeylerden dolayı sevinç duyarlar. Şehîdlerin sevinç duymasına sebep olan haller: Kardeşleri ölünce ya da öldürülünce korkulacak hiçbir durumun, başlarına gelme korkusu ve istedikleri hiçbir şeyi elde edememe üzüntüsü duymadan, ebedî hayatla feyzlenir olmalarıdır. Korku, insanın başına ileride bir kötülük geleceği beklentisinden kaynaklanır. Hüzün ise, geçmişte var olan birtakım menfaatlerin elden gitmesi yüzünden yaşanır. İşte Allah Teâlâ, kıyâmetin dehşetengiz hallerinden dolayı ilerde hiçbir korkuya kapılmayacaklarını, ayrıca ellerinden kaçırdıkları dünyevî nîmet ve lezzetler yüzünden kesinlikle üzüntü duymayacaklarını beyân etmiş oluyor.

يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

171. Onlar, Allah'dan gelen nîmet ve keremin; Allah'ın, mü'minlerin ecrini zâyi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindedirler.

"İyi davrananlara daima daha iyisi ve bir fazlası vardır." (Yûnus, 10/26) âyet-i celîlesinde belirtildiği gibi sevinirler. Bu âyette şehidlerin sevinecek olmalarını bir kere daha zikrediyor ki, bu sevincin, sadece korku ve hüzünden âzâde olmaktan kaynaklanmayıp, bunların yanısıra, herhangi bir şeyle mukayesesi dahî imkânsız olan büyük nimetlerden -ki bunlar, amellerine karşılık verilecek sevaplardır- kaynaklanacağını belirtmiş olsun ve Allah'ın, şehid olsun olmasın, hiçbir mü'minin ecrini zâyi etmeyecek oluşuna sevinsinler.

İmam Fahreddin Râzî der ki: "Âyet-i kerîme şehidlerin, kardeşlerinin mutluluğu müjdesine sevinmelerinin, kendi mutluluklarına olan müjdeye duyacakları sevinçten olduğunu göstermektedir. Zira, önce zikredilen sevinç, kardeşlerinin hâlinden duydukları sevinçtir. Bu, insanın kardeşlerinin ve akraba-i taallukatının iyiliğinden dolayı duyduğu sevincin, kendi durumunun iyi oluşundan ve kendisi için duyduğu sevinçten daha fazla olması gerektiğine dâir Allah'ın bir tenbîhidir."

Âyet-i kerîme, bu öldürülenlerin her ne kadar ruhları bedenlerinden ayrılsa da, hâl-i hazırda diri olduklarına delâlet etmektedir. Ölülerin el'ân diri olduklarına hükmedenler; diri olanın, ölünün ruhu mu yoksa bedeni mi olduğu husûsunda farklı görüştedirler. Meselenin iyice vuzûha kavuşması için burada şöyle bir mukaddime yapmak lâzımdır:

"İnsan dediğimiz varlık, şu görünen bünyenin tamamından ibâret olmayıp bilakis göründüğünden farklı bir mahiyettedir. Çünkü bu bünyenin cüzleri yağ toplayıp eritmek ve küçükken büyümek gibi hallerle daimi bir değişim, çözülüş ve erime süreci içerisindedir. Özel anlamda insan denilen varlık ise ömrünün başından sonuna kadar

kalıcı tek bir şeyden ibarettir. O da ruhtur. Kalıcı olan değişmekte olandan farklıdır. Böylece, ortaya çıkmış oluyor ki insan, şu bedenden farklı bir şeydir. Bu isbât edildikten sonra, ikinci olarak bu insan, ateşin kömüre, yağın susama, gülsuyunun da güle sirâyet edişi gibi, görünen bedene sirâyet etmiş de olabilir. Ne cisim, ne de cisme girmiş bir şey olmayıp kendi kendine kâim olan bir cevher de olabilir.

İnsanın bu aslî cevherinin, her iki görüşe göre de beden öldüğünde bedenden diri olarak ayrılması ve amellerine göre azap görüp mükâfatlandırılması uzak bir ihtimal değildir. Bedenlerin ölümünden sonra, ruhların bâki kaldıklarına delâlet eden aklî ve naklî deliller pek çok olup birbirlerini desteklemektedir. Öyle ise, netice olarak bu görüşü benimsemek gerekmektedir. Bu âyet-i kerîmede geçen kabir mükâfatı ve; ***"Suda boğulup cehenneme atıldılar."*** (Nûh, 71/25) âyet-i kerîmesinde geçen kabir azabı etrafındaki değerlendirmeler de ancak bu görüşle bertaraf edilebilir. Çünkü buna göre bedenlerin ölmesi ile ruhlar da ölmemektedir.

Şöyle de diyebiliriz: Allah Teâlâ, bedenleri öldürmekte, sonra onlara tekrar hayat bahşetmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.)'in şehidlerin sıfatları ile ilgili bazı hadis-i şerîfleri buna delâlet etmektedir.

"Şehîdlerin ruhları, yemyeşil kuşların içlerindedirler. Onlar, Cennet nehirlerinden içerler, cennet meyvelerinden yerler. Cennette serbestçe hareket ederler. Arşın altındaki altın kandillere sığınırlar. Yiyeceklerinin, meskenlerinin ve içeceklerinin ne kadar güzel olduğunu gördükleri zaman kardeşleri cihada rağbet etsinler diye şöyle derler:

"Keşke kavmimiz Allah'ın bize ettiği şu ihsanları ve içinde bulunduğumuz şu nimetleri bilselerdi!"

Allah Teâlâ, şehidlere: "Ben, şu durumunuzu, sizin yerinize onlara haber veririm, böylece bu müjdeye sevinirler, mutlu olurlar" buyurur ve bu âyet-i kerîmeyi indirir. [142]

Şehidlerin bedeninin canlı olduğunu söyleyenler de farklı görüşler serdetmişlerdir. Bazıları, Allah Teâlâ'nın bu şehidlerin bedenlerini semâvata, arşın altındaki kandillere yükselttiğini ve envâî çeşit nîmet ve saâdete ulaştırdığını söylüyor. Bazıları da Allah Teâlâ'nın bu cesedleri yeryüzünde bırakıp orada dirilterek bu saâdetleri bedenlerine ulaştıracağını söylüyor. **İmâm Fahreddin Râzî**'nin tefsirinde de bu şekildedir. **İbn Sinâ**'nın psikoloji (ilm-i nefis) ile ilgili bir risâlesi vardır. Bu eser araştırmanın zirvesine ulaşmış bir şaheserdir. Dileyen oraya bakabilir.

Şehîdlerin fazîletleri sonsuzdur. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Şehîd, öldürülme acısı olarak ancak sizden birinizin çimdiklenmekten duyduğu acı kadar bir acı duyar. Şehîdin yedi hasleti vardır: Daha akan kanının ilk damlasında bağışlanır. Cennetteki yerini görür. Kabir azabından kurtulur. En büyük korkudan (kıyâmet korkusundan) emin olur. Başına öyle bir vakar tacı konulur ki, bu tacın tek bir yakutu bile dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır. Hûrîlerden yetmiş üç hanım ile evlendirilir. Yakınlarından yetmiş kişiye şefâat etmesine izin verilir."*[143]

Rivâyet edilir ki: Kıyâmet günü Allah Teâlâ:

"Çağırın bana seçkin kullarımı!" buyurur.

"Bunlar kimlerdir yâ Rab?" diye sorarlar. Allah Teâlâ cevâben:

"Canlarını, mallarını fedâ edip, kanlarını akıtan şehidlerdir." buyurur. Böylece şehidler, kılıçları boyunlarında olduğu halde Rabbu'l-İzzet'in huzûruna getirilirler, sonra cennetteki meskenlerine yerleştirilirler.[144]

Kıyâmet günü, Ebû Bekr (r.a.)'in "sıddîkiyet sancağı" dikilir, bütün sıddîklar bu sancak altında toplanır. Hz. Ömer'in "adâlet sancağı" dikilir, bütün âdiller bu sancağın altına toplanır. Hz. Osman'ın "cömertlik sancağı" dikilir, bütün cömertler bu sancağın altında toplanır. Hz. Ali (r.a.)'nin "şehidlik sancağı" dikilir, bütün şehidler orada toplanır. Bütün fakihler, Muâz b. Cebel (r.a)'in sancağı altında; bütün zâhidler, Ebû Zerr (r.a.)'in sancağı altında; bütün fakirler Ebu'd-Derdâ (r.a.)'in sancağı altında; bütün Kur'ân okuyucuları, Übeyy b. Ka'b (r.a.)'in sancağı altında; bütün müezzinler, Bilâl (r.a.)'in sancağı altında; zulmen öldürülen herkes, Hz. Hüseyin (r.a.)'in sancağı altında toplanır. Âyet-i celîlede: ***"O gün, herkesi önderi ile birlikte çağırırız."*** (el-İsrâ, 17/71) buyurulmaktadır.

Deniliyor ki: Şehîdlerin ruhları her ne kadar yüce makamlarda (ılliyyîn) ise de, her cuma daimi olarak kabirlerini ziyâret ederler. Bu sebeple cuma geceleri ve cuma günleri kabir ziyâreti müstehâbtır. Hz. Peygamber (s.a.): *"Hiçbir kişi yoktur ki, dünyada iken tanıdığı bir müslüman kardeşinin kabrinden geçerken, kardeşine selam vermiş olsun da kabirdeki kişi onu tanıyıp selamına mukabele etmiş olmasın!"*[145] buyurmuştur.

Cüneyd (k.s.) diyor ki: Kim nefsi ile yaşıyorsa, ölümü, ruhunun gidişiyle gerçekleşir. Kim Rabbi ile yaşıyorsa, bu kişi fizîkî hayattan gerçek hayata intikal eder. Şerîat uğrunda öldürülen biri, diri ise ve rızıklandırılmakta ise sıdk ve hakikat uğrunda öldürülen birinin makam ve rütbesi ne kadar yüce olur!

Ölmez asla gönlü aşk-ı ilâhi ile diri olan
Alem mülkünde sâbittir o, yanılmıştır onu ölü sanan.

Kâşânî diyor ki: "Allah yolunda öldürülenler iki sınıftır:

1- Herkesin bildiği şekilde Allah rızasına nâil olmak maksadıyla canını fedâ edip küçük cihadda öldürülenler.

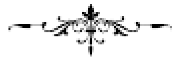
2- Bir gazâdan dönerken Hz. Peygamber'in, *"küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz"*[146] şeklindeki sözlerinde olduğu gibi, muhabbetullah ile yanıp tutuşarak hevâ ve hevesten geçmek sûretiyle nefsi kırıp muhabbet bıçağıyla mahvederek büyük cihadda öldürülenler.

Bu her iki sınıf da ölü değillerdir. Bilakis, kuds makâmına yakın olarak, fizîkî âlemin

kirlerinden uzaklaşmış bir şekilde Rableri katında gerçek hayat tarzında yaşamaktadırlar. Mânevî cennetlerde mânevî nîmetlerle yani mârifet, hakikat nurlarıyla rızıklanırlar. Şeklî cennetlerde diriler nasıl rızıklanıyorsa, öyle rızıklanırlar. Yahud her iki cennetten de rızıklanacak olabilirler. Çünkü cennetlerin, bir kısmı maddî, bir kısmı mânevî olmak üzere pek çok mertebeleri vardır. Bu maddî ve mânevî cennetlerin de, insanların kesb, ilim, amel ve mârifetine göre çeşitli mertebeleri vardır. Mânevî cennet zât ve sıfat cennetleridir. Bunların üstünlük dereceleri, melekût ve ceberût âlemindeki terakkîlerine ve mârifetlerindeki farklılıklarına göredir. Sûrî cennet ise, ef'âl cennetidir. İnsanların, davranışlarına göre girecekleri cennettir. Onun mertebelerinin farklılığı da amelleri nisbetindedir. Her tür nimeti ihtivâ eden cennetlerden ve yüce semâlardan, mülk âlemindeki mertebeleri katetme derecesine göredir.

Uhud şehidleri ile ilgili olarak rivâyet edilen hadîsteki *"yemyeşil kuşlar"*, gök cisimlerine işaret etmektedir. *"Kandiller"* ise yıldızlardır. Yani bu şehidlerin ruhları, nezih oldukları için, parlak gök cisimlerine takılırlar. *"Cennet nehirleri"*, ilim kaynakları ve kanallarıdır. *"Cennet meyveleri"*; haller, keşifler ve mârifetlerdir. Ya da *"cennet nehirleri ve cennetin maddî meyveleri"* şehidlerin mânevî veya maddî cennetlerine göredir. Çünkü dünyada bulunan yiyecek, içecek, giyecek, cinsî münâsebetler ve diğer zevk ve lezzetler âhirette de misâl âleminde ve semâ tabakalarında, dünyâdakilerden çok daha lezzetli ve temiz olarak mevcuttur. Şehîdler, noksanlık ve taksirin gereği olarak verilecek azaptan emin olma ve kaçırdıkları dünya nimetleri yüzünden üzüntü duymama nîmetine sevinirler, onunla müjdelenirler. Çünkü onlardan daha lezîz, sürekli, temiz ve şerefli, cennet nîmetlerini elde etmişlerdir. Hattâ daha da fazlası vardır: O da işaret edilen sıfat cennetlerinin rızâ ile artmasıdır. Veya sıfat cennetlerinin nîmetidir ve ilâve olarak zât cennetidir. Çünkü onların îmanlarının ecri zâyî olmaz. Öyleyse, kendilerine envâî çeşit keşiflerin verilmesi için sâliklerin mallarını, bedenlerini ve ruhlarını fedâ etmeleri son derece gereklidir.

Ey gönül, nihâyetsiz lütuf sahibi dosttan kesme ümidini,
Aşktan dem vuruyorsun, oynat biraz başını ve elini…

---

[142]. *Müslim*, İmâre, 121; *Ebû Dâvûd*, Cihad, 25.
[143]. *Tirmizî,* Fezâilü'l-cihâd, 26; *İbn Mâce,* Cihâd, 16.
[144]. *Münzirî*, Tergîb, II, 442.
[145]. *Münâvî*, V, 487.
[146]. *Aclûnî*, I, 151.

SAVAŞTA TEVEKKÜL

اَلَّذ۪ينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُۜ لِلَّذ۪ينَ
اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظ۪يمٌۚ ﴿١٧٢﴾ اَلَّذ۪ينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ
اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ ا۪يمَانًاۗ وَقَالُوا
حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَك۪يلُ ﴿١٧٣﴾ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ
يَمْسَسْهُمْ سُٓوءٌۙ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٧٤﴾
اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَٓاءَهُۖ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٧٥﴾

172. Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar *(özellikle)* bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.

173. Bir kısım insanlar, mü'minlere: "Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!" dediklerinde bu, onların îmanlarını bir kat daha arttırdı ve "Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!" dediler.

174. Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenâlık dokunmadan, Allah'ın nîmet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah'ın rızâsına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir.

175. İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer îman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun.

"O mü'minler" ki, Uhud gazvesinde *"yaralandıkları halde,"* yine Allah ve Rasûlü'nün çağrısına uydular. ***"Çağrıma icâbet edin."*** (el-Bakara, 2/186) kavl-i şerîfinde olduğu gibi, kendilerine emredilip yasaklanan her konuda icâbet ve itâat ettiler. Bütün emirleri yerine getirmeleri, güzel davranma kapsamına girer. Günahlardan korunanlar kapsamına da bütün yasaklardan kaçınmak girer. Bunlara büyük ecir ve sevap vardır. Âyetin diziliş biçiminden anlıyoruz ki; büyük ecir, "Allah ve Rasûlü'ne icâbet eden" herkese verilecektir, sadece bir kısmına değil. Âyetteki (مِنْ) harf-i cerri; kişilerin cinsini beyân etmek içindir. Buna göre âyetin mânası şöyle olur: Allah'a ve Rasûlü'ne icâbet eden herkese büyük mükâfat vardır. Ancak, bu zatları kayıtlamak için değil de, övmek ve bu büyük ecirlerinin güzel davranışları sâyesinde gerçekleştiğini göstermek için, *"güzel davranma"* (ihsân) ve "*günahlardan korunma"* (takvâ) vasıfları ile tavsîf edilmişlerdir.

Rivâyet edilir ki: Ebû Süfyân ve arkadaşları, Uhud'dan ayrılıp Mekke-Medîne

arasındaki Ravha'ya gelince, pişman olup geri dönerek geri kalan mü'minleri de katletmek istediler. Bu niyetleri Hz. Peygamber (s.a.)'e ulaşınca, Ebû Süfyân'ın üzerine yürümek için ashâbını harekete geçirerek şöyle buyurdu: *"Bizimle beraber, dünkü günümüze iştirak edenlerden başka kimse gelmesin!"*

Bu ifadede geçen "dünkü günümüze" lâfzından maksat, savaştır. Çünkü Araplar, mühim vak'alara "gün" derler ve bu vak'aları, Allah'ın günleri diye anarlar. Rasûl-i Ekrem, bir güç ve gövde gösterisi olarak bir grup müslümanla birlikte yola koyuldu. Nihâyet Medîne'ye sekiz mil mesafedeki Hamrâü'l-Esed'e vardılar. Ashâb-ı Kirâm, aralarında yaralılar da bulunmasına rağmen, mükâfat ve ecri kaçırmamak için, bu büyük meşakkate katlandılar. O sırada Allah Teâlâ, müşriklerin kalbine korku düşürmüş ve müşrikler çekip gitmişlerdi. İşte bu âyet-i kerîme bunun üzerine nâzil oldu. Bu olay, Uhud gazvesinden hemen sonra olan Hamrâü'l-Esed Gazvesi'dir. Küçük Bedir Gazvesi ise bu gazveden bir sene sonra vuku' bulmuştur. Aşağıdaki âyette, Küçük Bedir Gazvesi'ne işâret edilmektedir.

فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

173. Bir kısım insanlar, mü'minlere: "Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!" dediklerinde bu, onların îmanlarını bir kat daha arttırdı ve "Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!" dediler.

"Onlar ki halk kendilerine" sözündeki, "halk"tan maksat; Abd-i Kays kabîlesinden olup müslümanları karşılayan bir gruptur. Ya da Nuaym b. Mesûd Eşcaî'dir. Sadece Nuaym'dan "halk" diye bahsedilmesi, bu kişinin, bu halkın cinsinden; sözünün de bunların sözünden olması hasebiyledir. Meselâ tek bir attan başka atı olmayan, bir tane de elbisesi olan bir kişi için: "Filan zât atlara biner, elbiseler giyer" denilmesi gibi. Ya da Medîne'deki bazı zâtlar da bu kişiye kapılıp onu dinledikleri için bu kişiye "insanlar" denmiştir.

Ebû Süfyân ve arkadaşları, *"size karşı toplandılar, onlardan korkun"* sözünün mânası şudur: Rivâyete göre: Ebû Süfyân Medîne (Uhud)'den Mekke'ye müteveccihen yola çıkmaya karar verince: "Yâ Muhammed! Gelecek sene Küçük Bedir mevsiminde tekrar savaşmaya var mısın?" demiş, Peygamber Efendimiz (s.a) *"İnşâallah!"* demişti. [147] Ertesi sene Ebû Süfyan Mekkelilerle beraber yola çıktı. Merrü'z-Zahrân'a gelince, Allah kalbine korku düşürdü ve geri dönmenin daha iyi olacağını düşündü. O sırada, Abd-i Kays kabîlesinden bir grup, sefer azığı almak üzere Medîne'ye giderlerken, Ebû Süfyân'la karşılaştılar. Ebû Süfyân, bunlara müslümanları savaştan vazgeçirmeleri için bir deve yükü kuru üzüm vadetti.

İkinci rivâyete göre, Ebû Süfyân, umre yapmış olarak (memleketine) dönen Nuaym b. Mesûd'la karşılaştı. Ona: "Yâ Nuaym!" Bedir mevsiminde Muhammed'le savaşmak

üzere sözleşmiştik, ne var ki bu sene kurak bir sene idi. Savaşabilmemiz için, hayvanlarımızı otlatabileceğimiz, bol bol süt içebileceğimiz bir sene olması lâzım. Onun için benim geri dönmem daha uygun olacak. Fakat Muhammed savaşa gelir de ben gitmezsem, onun cür'eti artacak. Sen Medîne'ye git ve onları savaşa çıkmaktan vazgeçir. Bunu başarırsan, sana tam on deve var!" dedi. Süheyl b. Amr da bu develere kefil olmuştu. Nuaym da Medîne'ye gelmiş, müslümanların savaşa hazırlandığını görmüş ve onlara:

"Bu isâbetli bir görüş değildir. Geçen sene yurdunuza geldiler de zarar vermedik bir kişi bile bırakmadılar; yani korkup kaçanlardan başkası kurtulamadı. Size karşı o kadar ordu toplamışlarken hâlâ üzerlerine gitmek akıl kârı mıdır? Üzerlerine giderseniz tekiniz bile sağ dönemezsiniz!" demiş. Bu sözler bazı müslümanların kalbine tesir etmiş, bundan haberdar olan Hz. Peygamber (s.a.):

"Canımı elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, benimle birlikte tek bir kişi bile gelmese, yine de oraya gideceğim." buyurmuş ve hepsi de: *"Allah bize yeter, O ne güzel vekîldir."* diyen yetmiş süvari ile birlikte savaşmak üzere yola koyulmuş.[148] *Bu söz*, onların *îmanlarını artırdı*, kendilerini yola koyulmaktan alıkoyamadı; bilakis, Allah'a îmanları daha da güçlendi, itminânları arttı; İslâmî bir hamiyet gösterdiler; niyetlerinde ihlâslı davrandılar ve: *"Allah bize yeter. O, ne güzel vekîldir!"* dediler.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌۙ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ
اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

174. Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenâlık dokunmadan, Allah'ın nîmet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah'ın rızâsına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir.

Yani; düşmana karşı çıktılar, sözlerini yerine getirdiler, maksatlarına ulaşarak Allah'dan gelen paha biçilmez büyük bir nîmetle geri döndüler. Bu nîmetten maksat; âfiyet, îmanlarında sebât ve artış, düşmanların kendilerinden korkmasıdır.

"Kendilerine hiçbir kötülük dokunmadı", başlarına hiçbir eziyet, ya da çirkin bir durum gelmedi. *"Allah'dan nîmet ve keremle"* yani büyük bir ticâretle *geri döndüler*.

Rivâyet edilir ki: Hz. Peygamber (s.a.), Benî Kinâne'ye aid bir panayır yeri olan ve her sene sekiz gün boyunca toplandıkları Küçük Bedir mevkîine ordusuyla geldi, fakat orada bir tek Mekke müşriğine bile rastlamadı. Onlar da panayıra gittiler, yanlarındaki azıklarını ve ticârî malları satıp bal ve üzüm aldılar, kâr ettiler, bir dirheme karşılık iki dirhem kazandılar. Daha sonra sâlimen ve ganimete ermiş olarak Medîne'ye döndüler. Ebû Süfyân ise Mekke'ye döndü.

Mekkeliler, bu orduya *Sevîk ordusu* adını taktılar: "Siz oraya savaşmaya değil, çorba içmeye gitmişsiniz." dediler. Müslümanlar bütün davranış ve sözlerinde, cesâret ve

savaşa çıkmaları sâyesinde iki cihân saâdetini kazanmanın temel sebebi olan *“Allah’ın rızâsına uydular.”* Bu cümle “geri döndüler” cümlesine mâtuftur. *“Allah, büyük lütuf sahibidir.”* Çünkü, bu sahâbîleri sâbit-kadem kılarak; îmanlarını artırarak; cihada koşmaya ve din konusunda celâdetli davranmaya ve düşman karşısında cesâret göstermeye muvaffak kılarak, ayrıca büyük faydalar temîn edip her türlü kötülükten koruyarak ihsânda bulunmuştur.

Bu ifadede, bu müslümanlarla sefere çıkmaktan geri duranların büyük pişmanlık duymalarının gerektiği belirtilmekte, bu zatların kazandığı faydalardan kendilerini mahrûm bıraktıkları için de görüşlerinin hatası ortaya konmaktadır.

Rivâyet edilir ki: Bu seferden geri kalanlar: “Böyle gazâ mı olur ki, Allah bunlara gazâ sevabı vermiş ve bunlardan râzı olmuş olsun?” demişler.

إِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَٓاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

175. İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer îman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun.

Ey inananlar, *“O”* sizi seferden geri bırakan, şeytandır.

Şeytan, *“ancak”* münâfık *“dostlarını”* müşriklerle savaşmasınlar diye müşriklerin kendilerine galip gelip mahvedeceğini söyleyerek *“korkutur.”* Şeytanın *dostları*, kalplerinde hastalık olan münâfıklardır ki bunlar, Hz. Peygamber’le birlikte sefere çıkmaktan geri kalmışlardır. Âyetin mânası şudur: Şeytanın kâfirlerle korkutması sadece dostları münâfıklara etki eder. Siz ise -ey mü’minler- Allah’ın dostları ve dâimâ galip gelen ordususunuz. Şeytanın korkutması sizi etkilemez.

“Eğer inanmış iseniz, onlardan,” yani şeytandan ve dostları olan Ebû Süfyân Ordusu’ndan *“korkmayın, benden”* yani bana muhâlefet etmekten *“korkun.”* İnanmışsanız, diyor çünkü îman, Allah korkusunu başka korkulara tercih etmeyi; şeytanın ve dostlarının şerrinden emin olmayı gerektirir.

Korku üç kısımdır: Avâmın korkusu ki bu Allah’ın ceza vermesinden duyulan bir korkudur. Havâssın korkusu ki bu da Allah’dan uzak olmaktan duyulan bir korkudur. Bir de havâssu’l-havâssın korkusu vardır ki bu da, bizzat Allah’dan korkmaktır. Bu mertebelere, Hz. Peygamber (s.a.) şu hadîs-i şerîfi ile işâret etmektedir: *“Azabından, affına; gazabından rızâna; Sen’den sana sığınırım.”*[149] Bu durumda Allah yoluna girene düşen, nefsini ve nefsânî sıfatlarını yok etmesi, kâinâtta O’nun varlığından başka varlık görmemesi ve sadece O’ndan korkmasıdır. Çünkü, kulların üstünde kahredici olan ve bütün her şeye yeten sadece O’dur.”

Necmüddin Kübrâ (k.s.) der ki: “Halillik (dostluk, sevgililik) makamının son mertebesi, kişinin kendi nefsinin ve cemî mükevvenâtın işini dört tekbir ile yani cenâze

namazıyla bitirmesidir. Allah Teâlâ'nın, kendisi için her şeye kâfî geldiğine ve O'nun, hem kendisine hem de kendisinden başka her şeye ne güzel bir vekil olduğuna dâir bir yakîn oluşmasıdır."

Hâfız Şîrâzî şöyle der:

Aşk çeşmesinden alınca abdesti,
Dört tekbirle her şeyi yere vurup çektim resti.

Hâfız bu şiiriyle, aşk ile kâim olduğu zamanlarda Allah'dan başkasının varlığını ölü ve câmid bir şey olarak gördüğüne işâret ediyor. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: ***"O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır."*** (el-Kasas, 28/88)

Cenâze namazı da zâten dört tekbirden başka bir şey değildir. Yukarıda geçen kendinden ve bütün yaratılanlardan geçmek de işte budur. Allah Teâlâ cümlemizi tevhîdin hakikatına erdirsin.

Ebû Yezid Bistâmî şöyle diyor: "On iki sene nefsimi örste döven biriydim. Elli sene kalbimin aynası oldum. Bir senesinde bu aynaya baktım ve belimde apaçık bir kemer gördüm. Bu kemeri koparıp atabilmek için, on iki sene uğraştım. Sonra bir ara yine aynaya baktım. Bu sefer de içimde bir kemer gördüm. Bunu koparıp atmak için de tam beş sene uğraştım. Bakınız, ben koparıp atmaya çalıştığım halde, nasıl hâlâ bana görünüyor? Sonra mahlûkata baktım, hepsinin de ölü olduğunu gördüm. Ben de üzerlerine bir cenâze namazı kıldım."

Vefâtından sonra rüyada görülen Ebû Yezid Bistâmî'ye: "Münker ve nekir ile aran nasıldı?" diye sorulunca, Ebû Yezid: "Bana, 'Rabbin kimdir?' diye sorduklarında, 'Rabbime sorun', Eğer Rabbim: 'Bu benim kulumdur' derse, bu bana yeter. Aksi takdirde defalarca; 'Ben, O'nun kuluyum' desem bile bu söz, O beni kulluğa kabul etmediği takdirde hiçbir şey ifade etmez.' dedim."

"Gerçek kulluk, namaz, oruç ve diğer ibâdetler de dâhil Allah'dan başka her şeyden uzak durmaktır."

Rivâyet edilir ki: Ebû Yezid, ömrünün sonunda uzletgâhına çekilip şöyle demiş: "Allah'ım, ne namazımı, ne orucumu, ne de başka bir ibâdetimi hatırlıyorum. Bilakis diyorum ki, bütün ömrümü dalâletle geçirmişim, zünnârımı (kemerimi) şu anda kesip attım ve kapına teslimiyetle -ki o İslâm'dır- geldim." Bu sözler nefisten gerçek anlamda hakkını almaktır.

Şeyh Sâdî, şeyhi **Sühreverdî** hakkında şöyle der:

Sühreverdî bir gece cehennem korkusuyla hiç uyumadı.
Sabah vakti olunca şunları söylediğini duydum:
Ne olurdu cehennemi benim vücudum kaplasaydı,

Hiç olmazsa böylece başkaları ordan kurtulsaydı.

Öyle ise akıllı biri, nefsini temize çıkarmamalı, nefsini Allah'ın keremi için mekân olarak görmemelidir. Bilakis sâlih amellerine nisbetle kötü amellerinin daha fazla olduğunu görecek kadar, hatta nefsinde hâlis yokluk (adem-i mahz)dan başka hiçbir şey görmeyecek kadar mütevâzî olmalıdır.

Allah yolunda mücâhede edip, kınayanların kınamasından korkmamak mü'minlerin âdetlerinden ve müslümanların şiârındandır. Bakınız Cenâb-ı Mevlâ bu durumda olanları nasıl medhediyor: ***"Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu geniştir. Allah her şeyi bilir."*** (el-Mâide, 5/54)

Her kim Allah Teâlâ ile birlikte olursa, Allah da onu korur; düşmanlarına, özellikle de nefs-i emmâre düşmanına karşı ona zafer ihsân eder.

Bir kimse bilirim istikamet ehli.
Melâmet (nefsi kınama) köyünün başında bulunur,
Tabiat ve şehvet sıfatlarından pak olmuş
Ruhunu mutlak hüviyet makamına teslim etmiş.
Gölge varlık gitmiş güneş kalmıştır onda
Benlik tozunu eteğinden silkelemiş.

Allah Teâlâ cümlemizi hulûs, yakîn ve temkîne ulaştırsın. Âmin!

---

[147]. *Beyhakî*, Delâil, III, 313.
[148]. *İbn Sa'd*, Tabakât, Iı, 59.
[149]. *Müslim,* Salât, 222; *Ebû Dâvûd,* Vitr, 5.

ÎMÂN VE İNKÂR

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذ۪ينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـٔاًۜ
يُر۪يدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْاٰخِرَةِۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ
﴿١٧٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْا۪يمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـٔاًۚ
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَنَّمَا نُمْل۪ي لَهُمْ
خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْۜ اِنَّمَا نُمْل۪ي لَهُمْ لِيَزْدَادُٓوا اِثْماًۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُه۪ينٌ
﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِن۪ينَ عَلٰى مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَم۪يزَ
الْخَب۪يثَ مِنَ الطَّيِّبِۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يَجْتَب۪ي مِنْ رُسُلِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا
فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٧٩﴾

176. *(Rasûlüm!)* İnkârda yarışanlar sana kaygı vermesin. Çünkü onlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara, âhiretten yana bir nasip vermemek istiyor. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

177. Şurası muhakkak ki, îmanı verip inkârı alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elîm bir azap vardır.

178. İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

179. Allah, mü'minleri *(şu)* bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah, size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini ayırdeder. O halde Allah'a ve peygamberlerine îman edin. Eğer îman eder, takvâ sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır.

"İnkâra koşanlar" yani inkâra karşı son derece büyük bir hırs ve şiddetli bir arzu duydukları için hemen inkâra düşenler ki bunlar; Allah'ın nûrunu söndürmeye çalışıp kâfirlere arka çıkmak için içlerinde gizledikleri inkâra koşan ve sefere çıkmaktan geri duran münâfıklardır. *"Seni üzmesin, onlar Allah'a"* yani Allah'ın ve İslâm dîninin dostlarına kesinlikle *"hiçbir zarar veremezler. Allah, âhirette onlara hiçbir nasip vermemek istiyor."* Allah bununla, münâfıklara âhirette sevap cinsinden hiçbir pay ayırmamayı irade ediyor. Bu sebepledir ki onları, küfür üzere helâk olana kadar bu tuğyânlarında bocalar bir vaziyette bırakıyor. Âyet-i celîlede Allah'ın iradesinin

zikredilmesi, münâfıkların inkârının artık son raddeye geldiğine ve nihâyet Erhamü'r-Râhimîn'in bu münâfıklara rahmetinden pay ayırmamayı irade ettiğine işâret etmektedir.

Rahmetten tamamen mahrûm kalmalarının yanı sıra *onlar için* sevap yerine, akla hayâle gelmeyecek kadar *büyük bir azap vardır*.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

177. Şurası muhakkak ki, îmanı verip inkârı alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elîm bir azap vardır.

"Îmân karşılığında inkârı satın alanlar"; Bıraktıklarından yüz çevirip aldıklarına rağbet ederek îman karşılığında inkârı alanlar, *"Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elem verici bir azap vardır."* Normal olarak, bir malı satın alan kişi, yaptığı alış verişin kârlı olması durumunda bundan memnûn kalıp o malı elde ettiği için sevindiği; alış verişte zarar etmesi durumunda ise, elem duyduğu için, bunlara verilen azap da bu duruma uygun olsun diye, elem verici olmakla vasfedilmiştir.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي
لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾

178. İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

Âyetteki (نُمْلِي لَهُمْ) *"kendilerine mühlet vermemiz"* -ya da "kendilerine verdiğimiz mühlet",- iradelerinin yok edilmesinden; yani öldürülmelerinden daha hayırlıdır." Buradaki üstünlük de kendi iddiâlarına göredir.

Ömrü uzatmak demek olan mühlet verilmesinin Allah'ın fiillerinden olduğu ve onlar için hayır olmadığı da âşikârdır. Çünkü kendilerine biraz daha yaşama hakkı verilince, günah ve tuğyânlarını artıracaklardır.

Kâfirlere iradesiyle ömürlerini uzatıp mühlet veren ve bu suretle küfür, tuğyan türü günahlar işlemelerine imkân veren Allah Teâlâ olunca, bu sayılan günahların hâlıkı da Allah olmuş olur. Günahlar ise ancak irade ile yaratılır. Öyle ise neticede bu günahlara sebebiyet veren şeyleri irade eden Allah Teâlâ olduğu gibi, bizzat bu günahları dileyen de O'dur. Burda geçen *"lâm"*, hükmün illetini gösteren *"lâm-ı illet"* değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın fiilleri birtakım maksatlarla illetlendirilemez. Mûtezile mezhebine göre ise bu lâm, lâm-ı âkıbettir. Yani onların günahlarını artırmalarının, Allah'ın mühlet

vermesinin sonucu olduğuna delâlet eden *lâm*dır.

"Onlar için alçaltıcı;" âhirette kendisi sebebiyle alçalacakları *"bir azap vardır."*

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"En hayırlı insan, ömrü uzun; ameli güzel olan insandır. En şerli insan ise, ömrü uzun, ameli kötü olan insandır."*[150]

Bu âyet-i kerîme, kâfir ve fâsıkların ömrünü uzatıp dünyadaki muradlarına ulaştırmanın hayır değil, bilakis sûretâ nîmet, fakat aslında belâ olduğuna delâlet etmektedir. Meselâ birine zehirli bir helva yediren kişinin bu davranışı, o zâtı helâk ve ukûbete götüreceği için, nîmet sayılmaz. Öyle ise kulun, ömrünün uzunluğuna ve uzamakta oluşuna, mal ve evlâd çokluğuna aldanmaması îcâb eder.

Dünyada kendisiyle izzet kazandığın şeyle olma mağrûr.
Çünkü dünya çok azizleri çabucak eyler hakîr-u hor.
Dünya sanki yılandır, dünyaperest yılan avcısı.
Yılan bâzan intikam alır avcıdan ki; dinmez sancısı.

Mîrâc gecesi Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimiz'e şöyle buyurmuş: *"Günahları fazla olmasın diye ömürlerini kısa tutmam; kıyâmette hesapları şiddetli olmasın diye kendilerine az mal vermem ve kabirlerindeki hapis hayatları uzamasın diye kendilerini âhir zamanda yaratıp göndermem, senin ümmetine ihsan ettiğim nîmetlerdendir."* Ayrıca şöyle buyurmuştur:

"Yâ Ahmed, yumuşak elbiselerle, güzel yemeklerle ve yumuşak yataklarla süslenme! Çünkü nefis, tüm şerlerin sığınağı ve tüm kötülüklerin dostudur. Ne zaman onu tâata çeksen, o seni mâsiyete çeker; tâatte sana karşı çıkar, mâsiyete itâat eder; doyduğu zaman azgınlaşır; zenginleştiğin zaman kibirlenir; sen zikrettiğin zaman o unutur; korku vs. den emin olduğunda ise gaflete düşer. Nefis, şeytanın yandaşıdır."

"Deniliyor ki: Nefis, devekuşuna benzer. Devekuşu çok yer ama üzerine bindiğin zaman, uçmaz. "Sen kuş değil misin, uçsana!" dendiği zaman; "ben deveyim, bunlar da bacaklarım" der. Bir şeyler yüklemek istediğin zaman da: "ben kuşum, işte kanatlarım" der. Hülâsa mal çokluğu ve her şeyden müstağnî olmak nefse gurur verir. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: ***"Hayır, hayır! O insan, kendini müstağnî gördüğü için azgınlaşmıştır."*** (el-Alak, 96/6-7)

Bir şâir şöyle der:

Şehvetperest olan nefsine itâat etme!
Zira her an başka bir kıbleye yönelir.

Sâdî de şöyle der:

İşittim ki kuzu demiş kasaba.
Başını gövdesinden ayırdığı sırada.
Bu benim yediğim yeşil otların cezası olmalı.
Bıçağını yağlı kuzuya vuran da karşılığını bulmalı.

Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivâyet edilir: "Hz. Peygamber'e: "Yâ Rasûlallah! Allah'dan, sizi doyurmasını isteseniz de doyursa!" dedim. Bunu derken, Hz. Peygamber'in açlığını ve açlıktan karnına taş bağladığını görerek ağlıyordum. Bana şöyle dedi:

"Âişe, nefsimi elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, şayet Rabbimden dünyanın dağlarını benim için altına çevirmesini istesem, dilediğim kadarını altına çevirirdi. Fakat ben dünyadaki açlığı tokluğa; fakirliği zenginliğe; hüznü de sevince tercih ettim, Âişe! Şu dünya ne Muhammed'e, ne de O'nun âilesine yakışır."[151]

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Dünya ile âhiret iki kuma gibidir. Kim bu kumaların arasını bulmak isterse, tuzağa düşmüş demektir. Kim de bunların arasını bulduğunu iddiâ ederse, aldanmıştır."[152]

Demek oluyor ki; her kim, hem hevâ ve hevesinin peşinden koşup hem de yüksek derecelere ulaşmayı arzu ederse, gaflete garkolmuş demektir. Allah Teâlâ, nefsi azgınlaştırmakla; dünyaya karşı hırslı kılmakla mühlet verir. Tâ ki onu istemekte ihtiyaç sınırlarını aşsın. Müstağnî olsun diye de dünyalık elde etme yollarını açar, böylece müstağnî olduğu oranda azgınlığı artmış olur.

Dünyanın nîmet ve câzibesine verme gönül,
Sonra bunlardan uzaklaşmak olur hayli müşkil.

Kardeşlerim! Bizden önce gelip geçen ümmetler, çok yaşadılar; çok biriktirdiler. Bunların ölümlerini ve toprak altında yattıkları yerleri bir düşünün.

Düşünün; organları çürüdü. Karıları dul, çocukları yetim kaldı. Mallarını kaybettiler. Kendilerinden sonraki küçük-büyük herkes helâk oldu. Bıraktıkları eserler ve yurtlar inkıtâa uğradı. İşte onlardan, Allah'ın nîmetlerini inkâr eden gurup, azap ve hüsrandan başka bir sonuca gitmedi. Cehennem derekelerinden başka bir sonları olmadı. Artık, her kim bunlar gibi gaflet ederse, ne kadar çok yaşarsa yaşasın, onların gittiği yere gidecektir. Çünkü Allah mühlet verir ama ihmâl etmez. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: ***"Onları biraz faydalandırır, sonra ağır bir azaba sürükleriz."*** (Lokman, 31/24).

Dünya hayatı ve ondan yararlanma çok kısa, çok azdır. Dünya bir andır, siz de o ânı tâatla geçiriniz. Belki ehl-i vusûl ve erbâb-ı kabul cemâatine girersiniz. Bütün tâatler, kurtuluş sebepleridir. Özellikle de namaz, ibâdetlerin en değerlisi ve en üstünü; tâatlerin en şereflisi ve en yücesidir. Oruç ise göklerin melekûtuna girmenin ve cismânî

darlıkların rahminden çıkmanın yoludur. Bu çıkışı Hz. Îsâ'nın: "İki kere doğmayan, göklerin melekûtuna giremez!" sözünde işâret edilen ikinci doğumdur. Hatta denebilir ki oruç mücâhedesi, Allah'a kavuşma müşâhedesinin râbıtasıdır. Şu hadis-i kudsî de buna işâret etmektedir: *"Oruç, benim içindir. Onun mükâfatını, ancak ben veririm."*[153] Yani onun mükâfatı bizzat benim. Bu sebepledir ki Hak Teâlâ, kendisini görebilme saâdetini Hz. Îsâ'ya: *"Aç kal ki beni göresin"* buyurarak, aç kalmaya bağlamıştır.

Dâim şöyle bir nidâ gelir Hak Teâlâ'dan:
"Ulaşırsın yalnız kalırsan; beni görürsün, aç kalırsan."

Allah Teâlâ bunu cümlemize nasip eylesin!

مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِن۪ينَ عَلٰى مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَم۪يزَ الْخَب۪يثَ
مِنَ الطَّيِّبِۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَب۪ي
مِنْ رُسُلِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ
اَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٧٩﴾

179. Allah, mü'minleri *(şu)* bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah, size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini ayırdeder. O halde Allah'a ve peygamberlerine îman edin. Eğer îman eder, takvâ sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır.

"Allah" ihlâslı *"mü'minleri, şu üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir."* Allah hitabını: "Asr-ı Saâdet'teki ihlâslı veya münâfik her mü'mine yöneltmiştir.

"Allah temizi pisten ayıracaktır." İhlâslı olanlarınızı, içinde bulunduğunuz karışık durumda bırakacak değildir. İhlâslı ve münâfik, hepiniz tasdikte müttefiksiniz diye ihlâslı olanlarınızla münâfik olanlarınızı bilmiyor değildir. Sonunda durumunuzu peygamberine vahyederek, ya da cihad veya hicret gibi kriterlerle münâfığı ihlâslıdan ayıracaktır."

"Sizi gayba vâkıf kılacak değildir." Allah herhangi birinize gayb ilmini verip de kalplerdeki îmana ve küfre muttali kılacak değildir. *"Fakat Allah peygamberlerinden dilediğini seçer"* ve vahiy tarîkı ile bazı gaybî bilgileri bildirir. Ya da önüne bu bilgiye götürecek emâreler diker.

"O halde, Allah'a ve O'nun peygamberlerine inanın." İhlâslı bir şekilde, ya da gayba sadece O'nun vâkıf olduğunu; elçilerinin de Allah'ın bildirdiğinden başkasını bilmeyen; kendilerine vahyedilenden başkasını bilmeyen; seçilmiş kullar olduğunu bilerek inanın.

“Eğer gerçek bir îmanla *inanır”*, nifâktan *“korunursanız”* bu îman ve korunmanıza karşılık olarak *sizin için* künhüne vâkıf olunamayacak *“büyük bir mükâfat vardır.”* Bu mükâfat ise, takvâlarının büyüklüğü oranında olacaktır. Çünkü, en yüce maksada doğru seyretmek ve seçilmişlik mertebelerine ulaşmak, ancak takvâ ayakları ile yüründüğü zaman, kolaylaşır.

“Tarîkatta ayak koymak gerek, nefes (lâf) değil.
Sâbit kadem olmayan nefes bir işe yarar değil.

İbrâhîm b. Edhem anlatıyor: “Bir geceyi Beyt-i Makdis’teki kayanın altında geçirdim. Gecenin bir vakti, iki melek inip biri diğerine: “Şuradaki kim?” dedi. Öteki: “İbrâhîm b. Edhem’dir.” diye cevap verdi ve devam etti: “Bu zât, Allah’ın kendisini mertebelerinden bir mertebeye indirdiği zattır.” Birinci melek: “Niçin, peki?” diye sorunca: “Çünkü” dedi öteki, “Basra’da hurma satın alırken, satıcının hurmalarından bir hurma, bunun hurmalarının içine düşmüştü.” İbrâhîm devam ediyor: “Basra’ya gittim, aynı adamdan hurma satın aldım ve satın aldığım hurmalardan birini onun hurmalarının içine attım. Sonra Beyt-i Makdis’e geldim. Kayanın altında gecelerken, gecenin bir vakti bir baktım semâdan inen o iki melek! Biri diğerine: “Şuradaki kim?” diye sordu. Öteki: “Bu, hurmayı yerine koyan ve böylece derecesi yükselen zattır.” dedi.

İşte gerçek takvâ! İşte herkesin hakkına gerektiği şekilde riâyet! Ancak, böyle bir takvâya, Cenâb-ı Peygamber (s.a.)’i araya koymadan ulaşmak müyesser olmaz. Çünkü gaybî hakikat ve haller, peygamberlerin aracılığı olmadan kimseye açılmaz. *“Allah sizi gaybe vâkıf kılacak değildir, ancak...”* âyet-i kerîmesi de buna işâret etmektedir. Kendi görüş ve seçimine bağlı kalan biri nasıl olur da gerçek takvâya ve kayıtlılıktan sıyrılarak mutlaklık âlemine (âlem-i itlâk) yükselebilir?! Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: ***“O’na ulaşmaya yol arayınız.”*** (el-Mâide, 5/35) Öyle ise Hz. Peygamber’in peşinden gitmek son derece lüzûmludur.

Gerçek şu ki, olmadan tâbi Seyyid-i rusule
Hiçbir kimse varamaz menzile, vusûle
Hiçten hiçbir kapıya yol bulamaz,
Rasûlü kapısından başkasına gönül bağlayan.

Allah ve Rasûlü’ne îman, ancak tasdîk-i kalbî ile, güçlü bir irade ile ve şerîata sımsıkı sarılmakla olur. İnsanın kurtuluşu, ancak buradadır, başka şeylerde değil. Rivâyet ediliyor ki: Mü’minler, ***“sizden cehenneme uğramayacak yoktur.”*** (Meryem, 19/71) âyet-i celîlesi gereğince cehenneme uğrayınca, Allah tevhidlerinin sevabını bir gemiye; Kur’ân-ı Kerîm’i gemi halatına; namazı ise gemi yelkenine çevirir. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.)’yı da geminin kaptanı kılar. Mü’minler Allah’ı tekbir ederek

gemiye binerler. Böylece gemi, cehennemin ateş denizi üzerinde güzel bir rüzgarla yüzer. Mü'minler de bu denizden sağ sâlim geçerler.

Kardeşim; günlerini boşa geçirme! Çünkü günlerin, senin sermayendir. Sermayeni elinde tuttuğun müddetçe kâr edebilirsin. İbâdât u tâata rağbet ederek; Rasûl-i Ekrem'in sünnetini ihyâ ederek; organların sakatlanmazdan ve ölmezden evvel, ona salât u selam getirerek kâr etmeye çalış! Zira ölüler, iki rekat namaz kılabilmek yahut bir kere *"Lâ ilâhe illallah"* diyebilmek, yahut da bir kere Allah'ı tesbih edebilmek için kendilerine izin verilmesini temenni ediyorlar ama bu izin verilmiyor. Ayrıca ölüler, dirilerin, nasıl olup da günlerini gafletle geçirdiklerine hayret ediyorlar.

Eğer ölen garibin dili olsaydı, konuşabilseydi,
Feryâd u figân ve üzüntüyle derdi ki:
Şimdi elinizde imkân varken söyleyin
Dudaklarınız ile zikri, ölü gibi kapamayın onları.
Yazık ki bizim zamanımız gafletle geçti
Bari sen birkaç nefesi fırsat bil de değerlendir.

Hz. Peygamber buyurur ki: *"İnsanlar uyumaktadır. Öldüklerinde uyanırlar."*[154] Böylece münâfık ile ihlâslı mü'min birbirinden ayırdedilir. Bu, dünyada fiil, söz vb. kıstaslarla olduğu gibi, âhirette de ihlâslıların yüzlerinin ağarıp, münâfıkların yüzlerinin kararmasıyla gerçekleşecektir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"O gün bazı yüzler ağarır; bazı yüzler kararır."*** (Âl-i İmrân, 3/106) Öyle ise akıllıya düşen, tâatlerin, ilâhî teklif ve imtihanların meşakkatlerine tahammül etmektir. Belki böylelikle yüz çevirenlerin, münâfıkların ve hüsrana uğrayanların kaybedeceği gün, istediğini elde eder, merâmına kavuşur.

Mihenk taşı tecrübe için gelirse güzel olur.
Ancak hilesi olanın, işte o zaman, yüzü kara çıkar.

Bir büyük zât şöyle diyor: "Bir kişinin değerli olup olmadığı, ancak imtihan esnâsında anlaşılır." Allah Teâlâ cümlemizi ilâhî emirlere muhâlefet etmekten korusun!

---

[150]. *Tirmizî,* Zühd, 22; *Müsned,* V, 40.
[151]. *Irâkî,* Muğnî, IV, 221.
[152]. *Kenzü'l-Ummâl,* III, 235.
[153]. *Buhârî,* Savm, 2; *Müslim,* Sıyâm, 160-162.
[154]. *Sehâvî,* Mekâsıd, s. 442.

CİMRİLERİN ÂKIBETİ

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِه۪ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿١٨٠﴾ لَقَدْ سَمِعَ
اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَٓاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا
وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿١٨١﴾
ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْد۪يكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِ ﴿١٨٢﴾

180. Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini *(infakta)* cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenâdır. Cimrilik ettikleri şey de kıyâmet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

181. "Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz" diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların *(bu)* dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!

182. Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.

"Allah'ın kereminden kendilerine verdiklerinde cimrilik edenler, cimriliklerinin *"kendileri için"* infaklarından daha *"hayırlı"* olduğunu *"sanmasınlar. Hayır, o"* cimrilik, onları azaba dûçâr edeceğinden dolayı *"kendileri için şerlidir."*

"Cimrilik ettikleri şeyler, kıyâmet günü boyunlarına dolandırılacaktır" ifadesi *"cimrilik kendileri için şerlidir"* ifadesini beyân etmektedir ve: "Cimrilik ettikleri şeyin vebâli, tasmanın boyundan ayrılmayışı gibi bunlardan ayrılmayacaktır." demektir. Ortada fiilen bir tasma olmadığından bu ifade istiâre-i temsîliyye kabilindendir. Cimriliklerinin vebâl ve günahı, tasmanın daima hayvanla birlikte bulunmasına benzetilmiştir. Âyetteki *"boyunlarına dolandırılacaktır"* kelimesi de bu anlama gelmektedir. Nitekim bu mânada "falan zât, falanın boynuna tasma taktı" denmektedir.

Bir diğer görüşe göre ise âyetteki *"cimrilik ettikleri şeylerin boyunlarına dolandırılması"* ifadesi hakiki mânadadır. Bu cimrilerin boynuna yılan veya ateşten bir tasma dolandırılacaktır. Bu görüş sahipleri, ileride gelecek olan hadîsi delil getirmektedir.

"Göklerin ve yerin mirası" yani gök ve yerdekilerin tevârüs ettikleri mal ve sadece göktekilerin tevârüs ettiği risâletlerden ibâret olan başka şeyler, tek başlarına veya

ortaklık yoluyla başka hiçbir varlığın değil, *“sadece Allah’ındır.”* Bu cimrilere ne oluyor ki, Allah’a karşı Allah’ın mülkü ile cimrilik ediyorlar; mülkü, O’nun yolunda harcamıyorlar?! Âyetin anlamı şöyle de olabilir: “Ellerinde tutup Allah’ın yolunda harcamadıkları şeyler, kendileri helâk olunca başkalarına mîrâs kalacak, kendilerine de sadece üzüntü ve pişmanlık kalacaktır.

“Allah” infak ve cimrilik gibi, *“yaptıklarınızdan haberdardır.”* Size de bunlara göre karşılık verecektir.

Bil ki cimrilik, bir vacibi edâdan imtinâ etmekten ibârettir. Nâfile bir şeyi edâdan imtinâ etmek ise cimrilik değildir. Bu sebepledir ki vacible ilgili cimrilik tehdit ve zemmedilmiştir. Kişinin, bizzat kendisi ve nafakalarını vermesi gereken akrabaları için harcama yapması, zarûret hâlinde başkalarına sadaka vermesi ve cihad esnâsında mâlî takviyeye ihtiyaç duyulduğunda, takviye etmesi gibi birçok vacib vardır.

Âyet-i kerîmede, cömertlik nasıl saâdet iksiri ise, cimriliğin de şakâvet iksiri olduğuna işâret edilmektedir. Allah Teâlâ bu sebeple âyetteki “kereminden” ifadesi ile malı, kendi fazl u keremi olarak adlandırmıştır. Allah’ın keremi ise ehl-i saâdet içindir. Ne var ki Cenâb-ı Hakk’ın: *“Cimriliklerinin kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar, hayır o kendileri için şerlidir.”* buyurduğu gibi cimrilik iksiri yüzünden kerem kahra; saâdet de şakâvete dönüşmektedir. Yani cimrilik iksiri yüzünden, Allah’ın kendilerine fazl-u kereminden verdiği şeylerin hayırlı oluşunu kendileri için şer hâline getirmektedirler. Şayet bunlar, Allah’ın keremi olan bu mallara cömertlik iksirini dökse idiler, bunları kendileri için hayırlı kılabilirler; saâdete çevirebilirler ve bu sâyede ehl-i cennet olurlardı. Cimriler, cennete giremeyeceklerdir.

Dünya ve mal sevgisi âfeti, *“tavk”* (tasma) tâbiri ile verilmiştir. Çünkü bu âfet, kalbi kuşatmakta ve cimrilik, harîslik, hased, kin, düşmanlık, kibir, gadab vb. kötü sıfatlar hep bu âfetten neş’et etmektedir. Peygamber Efendimiz de bu sebeple: *“Bütün hataların başı dünya sevgisidir.”*[155] buyurmuştur. Meselâ zekâtını vermediği zaman bir kişinin nûrânî, ulvî ve şerefli olan ruhu, bu rezîl, süflî ve zulmânî sıfatlarla çepeçevre kuşatılmış olur. Hem kıyâmet günü hem de cesetten ayrıldıktan sonraki hayatında bu sıfatların âfet, azap ve perdeleri kendisine tasma olur. Çünkü ölen birisi için artık kıyâmeti kopmuş demektir.

Mal ile ihsânda bulunmak değildir çok kerem
Atlas çul örtmekle eşek eşeklikten çıkmaz lâ-cerem
İnsana gerektir hüner, fazilet ve dinde kemâl
Çünkü îmanda kalıcı değildir mansıb ve mal
Makbûl gönül odur ki: Hem yedirmeli hem yemeli
Dünya malını kendi hayrım için topladım vârislere değil, demeli.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır:

“Allah Teâlâ’nın kendisine verdiği malın zekâtını vermeyen kişi için bu mal;

kıyâmet günü atılgan, kuru üzüm gibi gözleri olan ve zehrinin şiddetinden başında tüy kalmamış olan bir yılan hâline getirilip boynuna geçirilecek ve bu yılan adamı, alt ve üst çeneleri; yani avurtları arasına alarak: "Ben senin malınım, ben senin zekâtını vermediğin varlığınım" diyecek buyurdu. Ve *"cimriler, cimriliklerinin kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar..."* âyet-i celîlesini okudu."[156]

Bir başka rivâyete göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Kişinin, zekâtını vermekten cimrilik ettiği malı, kıyâmet günü boynuna dolandırılmış bir yılan hâline getirilecek ve bu yılan: "İşte ben, senin malınım" diyerek adamın başını delip başından ayağına kadar ısıracaktır."[157]

Bir başka hadiste de Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır:

"Devesi, sığırı, ya da koyunu olup da hakkını vermeyen hiç kimse yoktur ki, bu hayvanlar daha büyük ve semiz bir hale getirilerek bu adamı tırnakları ile çiğneyip boynuzlarıyla boynuzlamasınlar. Biri çiğneyip gidince, diğeri getirilir. Bu hal tüm insanların hesabı görülene kadar devam eder."[158]

Ebû Hâmid Gazzâlî şöyle diyor: "Devesinin zekâtını vermeyen kişinin sırtına, böğüren ve ağırlığı büyük bir dağa denk olan bir deve yüklenecek. Sığırının zekâtını vermeyenin sırtına, böğüren ve ağırlığı büyük bir dağa denk olan bir öküz yüklenecek. Koyununun zekâtını vermeyenin sırtına meleyen ve ağırlığı büyük bir dağa denk olan bir koyun yüklenecek. Bu böğürme ve meleme sesleri çok şiddetli şimşek gürültüsü gibi olacak. Zirâî mahsûllerinin zekâtını vermeyenin sırtına, buğday olsun, arpa olsun, cimrilik ettiği mahsûl cinsiyle dolu çuvallar yüklenecek, o da altında feryad ü figân ederek bağıracak. Malının zekâtını vermeyenin sırtına ise, zehrinin şiddetinden başındaki tüyler dökülmüş; kuru üzüm gibi gözleri olan, kuyruğu adamın burun deliklerine girmiş ve adamın boynuna dolanmış bir yılan yüklenecek. Bu yılan, toprak üzerindeki çöreklenişine benzer bir şekilde adamın vücûduna tamamen çöreklenecek. Bu adamlardan her biri "nedir bunlar?!" deyince, melekler: "Dünyada iken hırs ve arzunuz sebebiyle cimrilik ettiğiniz mallardır, diyecekler.

Velhâsıl, zekâtı vermek nasıl ki âhiretteki sevaba ulaşmanın ve dünyada malın korunmasının sebebi ise, vermemek de âhiretteki azaba dûçâr olmanın sebebidir. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Mallarınızı zekâtını vererek koruyun. Hastalarınızı sadaka ile tedâvi edin. Belâları da duâ ile karşılayın."[159] Hz. Peygamber (s.a.) ayrıca şöyle buyurur: *"Zekât vermeyenin namazı da olmaz."*[160]

Rivâyet edilir ki: Mûsâ (a.s.), huzûr ve huşû ile namaz kılan birinin yanından geçerken: "Yâ Rab, ne güzel namaz kılıyor!" demiş. Allah Teâlâ ise Mûsâ (a.s.)'a: "Her gün ve gece bin rekat namaz kılsa, bin köle âzâd etse, bin kişinin cenâze namazını kılsa,

bin kere haccetse, bin kere de savaşa katılsa, malının zekâtını verinceye kadar, bunların hiçbirinin kendisine bir faydası olmaz.”

Yine Hz. Peygamber buyuruyor: *“Her sene temizlenmeyen (zekâtı verilmeyen) mal hayırdan uzaktır. Her kırk gecede bir sıkıntı ve belâya yakalanmayan beden bereketten mahrumdur. Sürçme, sıkıntı, hastalık, allerji, gözü seğirmek ve bunlardan daha büyük şeyler bu sıkıntı ve belâlara dâhildir.”*[161]

Tüm bu haberleri duyduğuna göre, inat ederek malı ve şartları müsâid olduğu halde, fakirleşip ölene kadar kalp duruluğu ve gönül rızâsı ile malının zekâtını vermeyenlerin ne kadar günahkâr olduklarını kavramışsındır.

Bugün çabucak dağıt hazîneyi fukaraya
Çünkü yarın anahtarı sende olmayacak
Kendi elinle götür, orada kendine lâzım olanları,
Kişiye merhamet etmez karısı ve oğlanları.
Zengin ve cimri adam gümüş ve dinarın,
Tılsımıdır, tılsım gibi oturur üstünde malların.
Böyle adamın altınları bekler senelerce
Altınlar başları üstündeki tılsımdan titrer bir nice
Ansızın, kırıverir tılsımı ecel taşı
Paylaşırlar hazîneyi rahatça kırılınca başı
Çünkü hayatta iken evlâdu ıyâlin vardı.
İncinmeye gerek yok, onlar senin ölmeni istiyorlardı.
Sen malın yararını düşünüp yaşadın gafletle
Ömür sermayeni ayaklar altına attın cehâletle
Gaflet sürmesini sil de gözünü iyi aç,
Yarın toprağın gözüne sürme olacağı âkibetten kaç!

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَٓاءُۢ سَنَكْتُبُ مَا
قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّۙ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿١٨١﴾

181. “Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz” diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların *(bu)* dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!

“Allah fakirdir, biz zenginiz” sözünü yahûdîler; ***“Kim Allah’a, karşılığını kat kat alacağı güzel bir borç verir?”*** (el-Bakara, 2/245) âyet-i kerîmesini duyunca söylemişler.

Rivâyet edilir ki: Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Ebû Bekir'i, Kaynuka oğullarına, kendilerini müslüman olmaya, namaz kılıp, zekât vermeye ve Allah'a güzel bir borç takdim etmeye (Allah rızâsı için iyilikler yapmaya) çağıran bir mektupla gönderdi. Hz. Ebû Bekir bir gün, bunların okullarına geldi ve Finhâs b. Arûza adlı yahûdînin etrafına toplanmış olduklarını gördü. Bu zât, yahûdî âlimlerindendi ve yanında Uşeyyi' adlı bir başka bilgin daha vardı. Hz. Ebû Bekir, Finhâs'a:

"Allah'dan kork da müslüman ol. Vallahi Muhammed'in, Allah tarafından hakkı getirmiş bir Allah Rasûlü olduğunu biliyorsun. Bunun, yanınızdaki Tevrat'ta yazılı olduğunu biliyorsun. Îmân ve tasdik et! Allah'a güzel bir borç takdim et (Allah için iyilik et, hayır hasenatta bulun) ki seni cennete soksun, sevabını kat kat versin!" deyince, Finhâs:

"Yâ Ebâ Bekir, Rabbimizin bizden borç para istediğini iddiâ ediyorsun! Oysa, ancak fakirler zenginlerden borç para ister. Eğer dediğin gerçek ise, bu takdirde Allah fakir, biz zenginiz. Allah ribâyı (fâizi) size yasaklıyor, bize ise veriyor. Zengin olsa idi, ribâyı bize verir miydi?" dedi. Ebû Bekir (a.s.), bu sözlere kızıp Finhâs'ın suratına şiddetli bir darbe indirerek şöyle dedi:

"Canımı elinde tutan Zât'a yemin ederim ki aramızdaki andlaşma olmasa idi ey Allah düşmanı, senin boynunu vururdum." Bunun üzerine Finhâs Hz. Peygamber'e gidip Ebû Bekir'i şikâyet etti ve kendisinin böyle bir şey söylemediğini iddiâ etti. İşte bu âyet-i kerîme, Finhâs'ın iddiâsını reddetmek ve Ebû Bekir'i tasdik etmek için nâzil olmuştur.

Açıklamaya göre; bu sözü söyleyen bir kişi olduğu halde, âyette çoğul sîgasının kullanılmış olması, diğer yahûdîler de bu söze rızâ gösterdikleri içindir. Âyetin mânası şudur: "Bu söz Allah'a gizli kalmamıştır. Allah Finhâs'a bu sözünün tam karşılığı olan azabı hazırlamıştır." Bu sözlerin Allah'a gizli kalmamış oluşundan; *"Allah işitmiştir"* şeklinde sözedilmesi bu sözlerin, söyleyenin bile başkasının duymasına râzı olmayacağı kadar kötü ve çirkin olduklarını göstermek içindir.

"Onların dediklerini ve peygamberleri haksız yere öldürmelerini yazacağız." Söyledikleri çirkin sözleri kirâmen kâtibinin defterlerine yazmaktayız. Yahut nasıl ki yazılan bir şey unutulmuyor, korunmuş oluyorsa, biz de dedikleri şeyleri, ihmâl etmeyecek, unutmayacak bir tarzda ilmimizde korumaya alıp tesbit ediyoruz. Âyetteki *"sin"* harfi, te'kid içindir. Şu mânayı ifade etmektedir: "Son derece çirkin ve hayasızca olan bu sözlerini asla kaçıracak değiliz, mutlaka tesbit ve tedvîn ederiz. Nasıl kaçıralım ki, bu sözler, Allah Teâlâ'yı inkâr; Kur'ân-ı Azîmü'ş-Şân'la ve Hz. Peygamber (s.a.)'le istihzâ etmektedir."

"Peygamberlerini öldürmelerini" ifadesi *"dediklerini"* sözüne mâtuftur. Böylece, her iki davranışlarının da büyüklükte birbirlerine denk oldukları bildirilmiş ve bu sözlerin, irtikâb ettikleri ilk suç olmadığına bilakis daha başka sâbıkalarının da bulunduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca bu, peygamber öldürmeye cür'et edebilen birilerinden böyle edepsizce lafların çıkmasının uzak bir ihtimal olmadığına da dikkat çekilmiş olmaktadır. Hz. Peygamber devrindeki yahûdîlerin peygamber

öldürmelerinden maksat, seleflerinin peygamber öldürme fiillerine rızâ göstermiş olmalarıdır.

“Haksız yere” ifadesi, öldürülmelerinin hâlini beyân eden mahzûf bir kelimeye müteallıktır: “Gerçekte öyle olduğu gibi, kendi itikadlarına göre de haksız ve suçsuz yere öldürmeleri” demektir.

Ve ölürlerken yahut haşredilirlerken yahut da kitapları okunurken *“yakıcı azabı tadın”* diyeceğiz. Yani günahlarını yazdıktan sonra, “siz peygamberlere nasıl o sıkıntıları tattırdı iseniz, siz de bu yakıcı azabı tadın” diyerek onlardan intikam alacağız.

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْديكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾

182. Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.

Bu anlatılan azap, *“ellerinizin yaptığının karşılığıdır.”* Yani irtikâb ettiğiniz; peygamberleri öldürmek ve ağzınıza aldığınız bu laflar ve daha bunlara benzer mâsiyetler sebebiyledir. Bizzat kendilerinden *“eller”* diye bahsedilmesi, yani “yaptığınız” denilmeyip de, “ellerinizin yaptığı” denilmesi çoğu amelin ellerle yapılmasından dolayıdır. Böylece, elle yapılan ameller yapılmayanlara üstün kılınarak bütün amellerin ellerle yapıldığı söylenmiştir.

“Ve Allah kullarına aslâ zulmedici değildir.” Bu cümle, öncesindeki cümlenin zımnen ifade ettiği mânayı kuvvetlendirmektedir: “Durum şudur: Allah Teâlâ, kendi taraflarından bir günah olmaksızın kullarına azap etmez.” Her ne kadar ehl-i sünnet akîdesine göre, bırakın O’nun bu haklı azabını, günahsız yere azap etmesi bile zulüm olmadığı halde böyle denmesinin sebebi şudur: Allah (c.c.) bu ifade tarzıyla, kendisinden bir zulmün meydana gelmesinin imkânsız olduğunu beyân ediyor. Nitekim ameller, mutlaka karşılık vermeyi gerektirmediği halde, amele karşılık sevap vermemeyi de amelleri zâyî etmek şeklinde ifade etmektedir. Tâ ki, o amellere ilgisiz kalmak, sevabın zâyî olmasını gerektirsin. *“Allah, kullarına asla zulmedici değildir.”* buyurulurken; mübâlağa ifade eden bir kalıbın seçilişi, suçsuz yere azap etmesinin imkânsızlığını kesin bir şekilde ifade içindir.

Kula kötü sıfatlar galip gelip hevâ ve şeytan hâkim olup kişinin kalbi ölünce, nefsinin emmâreliği artar. Kul, artık sadece hevâsından konuşur. Konuştuğu şeyler; ***“Şeytanlar elbette dostlarına vahyederler”*** (el-En’âm, 6/121) âyet-i kerîmesinde belirtildiği gibi, kendisine şeytanın ilka ettiği vahiylerdir. Nefis, kişinin hevâsı sâyesinde palazlanır palazlanmaz, Firavun’un, ***“sizin en yüce rabbiniz benim”*** (en-Nâziât, 79/24) diyerek rablık iddiâ etmesi gibi rablık iddiâ eder. Sözleri rablık sıfatı taşımaya başlar. ***“Zengin olan Allah’tır, siz ise muhtaçsınız.”*** (Muhammed, 47/38) sözü rablık sıfatlarındandır. Ancak, daima kötülüğü emreden nefsin bu fâsid durumu tam hâle gelince, bu sefer rablık

sıfatlarını kendisi için; kulluk sıfatlarını ise Rabbi için kullanmaya başlar. *"Cenâb-ı Hak; 'Allah fakirdir, biz ise zenginiz.' diyenlerin sözünü işitmiştir."* âyet-i kerîmesinde kendilerinden bahsedilenler, Rablık sıfatı olan zenginliğin kendilerinde olduğunu, kulluk sıfatı olan fakirliğin ise Allah'ta olduğunu söylemişlerdir.

"Dediklerini yazacağız." Kalplerini, yaptıkları sebebiyle öldürdüğümüz gibi, bu sözleri yüzünden de öldüreceğiz. Yaptıkları ise, peygamberleri haksız yere öldürmeleridir. Âyetin bu bölümü yahûdîlerin, Allah Teâlâ hakkında sarfettikleri sözlerin cezâsının, peygamberlere yaptıklarının cezası gibi olacağına işâret ediyor.

"Ayrılık ve kahroluş ateşiyle *yanan* ölü bir kalbin *azabını tadın*" diyeceğiz. *Bu, ellerinizin yaptıkları sebebi iledir.* Şerîata ve rızâ-yı Bârî-i Teâlâ'ya karşı çıkıp hevânıza uyarak yaptığınız sözlü ve fiilî davranışlarınızın uğursuzluğu sebebiyledir. *Ve "Allah"* bir şeyi, olması gereken yerden başka bir yere koyarak *"kullarına zulmedici değildir."* Yani muslih kullarını, kahr sıfatının mazharı yapmadığı gibi, müfsid kullarını da lütuf sıfatının mazharı yapmaz. Nitekim Cenâb-ı Mevlâ: *"Allah, peygamberliğini kime vereceğini bilir."* (el-En'âm, 6/124) buyurur. Bu durum, aynen şu söz gibidir:

Bırakmaz parlak fikirli akıllı kişi
Mayası bozuk adama muhataralı işi
Hasır dokuyucunun adı olsa da dokuyucu
İpek dokunan yerde sayılmaz o, dokuyucu.

Kulda güzel bir istîdâd olunca, hakkındaki kahr-ı ilâhî, çok çalışıp vüs'at ve tâkatindekileri ortaya koyması şartıyla lutfa dönüşür. Nice mü'min vardır ki sonunda kâfir olur. Bunun aksi de pek çoktur. Saâdet ânı geldiği zaman, durum değişir. Şakâvet ânı geldiği zaman da öyle.

Bir şeyh diyor ki: "Kullar, ömürleri bakımından iki kısımdır. Birtakım ömürler vardır ki, İsrâiloğulları'nın ömrü gibi, geniş bir zamana yayılmış oldukları halde, kendilerinden az istifade edilen ömürlerdir. İsrâiloğulları, bin sene kadar yaşarlardı, fakat kısa ömürlü olan bu ümmete nasip olan şeyler, onlara nasip olmazdı. Birtakım ömürler de vardır ki, müddeti kısa olmakla birlikte, kendilerinden çok istifade edilen ömürlerdir. Bu ümmetten Allah'ın önlerini açmasıyla Allah'ın inâyetine bir anda ulaşanların ömrü gibi."

Ahmed b. Ebi'l-Havârî (k.s.) diyor ki: "Ebû Süleyman Dârânî'ye: "İsrâiloğulları'nın ömürlerine gıpta ediyorum" dedim. Ebû Süleyman: "Nelerine gıpta ediyorsun onların?" dedi. Yay gibi eğilip bükülüp eski kürdan gibi bir deri bir kemik kalıncaya kadar sekiz yüz sene yaşamalarına." dedim. Ebû Süleyman: "Kanâatimce öyle bir şey söylüyorsun ki Vallahi Allah, bizim derilerimizi kemiklerimize yapıştırmak istememiş, bizden sadece sağlam bir niyet istemiştir. Bu ümmetin bir ferdi, on gün dosdoğru yaşarsa onların o uzun ömürlerinde elde ettiklerini elde eder. Öyleyse, ömrüne bereket ihsan edilen bir kişi Allah'ın lütfu kereminden sözle ve işârî ifadelerle anlatılmayacak kadar

bol bir lutfa mazhar olmuş demektir.

Şeyh Şâzilî (k.s.) *Tâcü'l-'Arûs* adlı eserinde şöyle der: "Ömrü kısa olan biri: "Allah'ı mahlûkatı adedince tesbih ederim" سُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ خَلْقِهِ vb. birçok mâna ve sevabı câmi olan zikirlerle zikretmelidir." Şeyh'in, ömrün kısa oluşu ile kasdettiği şey, -Allah bilir- kişinin ölürken, korkunç hastalıklar ve dehşetengiz sebeplerle Allah'a rucû etmesidir. Durum bu merkezde olunca, bütün meşguliyetlerinden kurtulduktan sonra akla hayâle gelmeyecek kapıların açılması için sağlam bir niyetle Allah'a yönelemezsen; ayağına bağ olan şeyler az olduğu halde yine de nefsinin elemlerinden kurtulamaz, bugününe ve dününe iyice bağlanmış olarak Allah'a rihlet edemez isen, kelimenin tam manasıyla yüzüstü bırakılmışsın demektir. Şöyle bir hadis-i şerif vârid olmuştur:

"İki nîmet vardır ki bu nimetlerde birçok insan aldanmıştır. Sağlık ve boş vakit." (Buhâri, Rikak 1. Tirmizi, Zühd 1.)

Bu hadîsin mânası -Allah bilir- şu şekildedir: Sağlıklı birinin, ya din ile, ya da dünya ile meşgul olması gerekir. Şayet bunlarla iştigal etmiyorsa, her ikisinde de aldanmış demektir. Allah Teâlâ, cümlemizi aldanmaktan, hüsrana uğramaktan ve yüzüstü bırakılmaktan korusun.

Ey Hâfız, uzun ömür boş geçmezse iyidir elbette,
Gayret et ki değerli ömrünün neticesini alasın âhirette.

Denilir ki: Dünya, zekîlerin ganimeti, câhillerin gafletidir.

---

[155]. *Aclûnî,* I, 412.
[156]. *Buhârî,* Zekât, 3.
[157]. *Buhârî,* Zekât, 3; *Nesaî,* Zekat, 20.
[158]. *Buhârî,* Zekat, 3; *Müslim,* Zekât, 24.
[159]. *Aclûnî,* I, 432.
[160]. *Münzirî,* Tergîb, I, 60.
[161]. Bu tür sıkıntı ve dertler sağlığın kıymetini bilmeye vesile olacağından, bu ifadelerde şükre işaret vardır. * *Deylemî,* hadis no: 6395.

PEYGAMBERLERİ YALANLAMAK

اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ
تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ
فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ
رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

183. “Doğrusu Allah bize, *(gökten inen)* ateşin yiyeceği *(yakıp kor edeceği)* bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti” diyenlere şöyle de: Size, benden önce mûcizelerle, *(özellikle)* dediğiniz *(mûcize)* ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?
184. *(Rasûlüm!)* Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse *(yadırgama);* gerçekten, senden önce apaçık mûcizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalancılıkla itham edildi.

“Muhakkak ki Allah bize Tevrat’ta gökten inen *ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe”* ve bu kurban, onun doğruluğuna delâlet etmedikçe, *hiçbir peygambere inanmamamızı emir* ve tavsiye *etti.*” dediler.” Bunu diyenler, Ka’b b. Eşref, Mâlik b. Sayf, Huyey b. Ahtab, Finhâs b. Âzûra ve Vehb b. Yehûdâ’dır.

Kurban, amel-i sâlih, zâhidâne hayat ve sadaka gibi, kulun Allah’a ulaştığı her şeyin adı olup kurbet (yakınlık) kelimesinin “ فُعْلَانٌ ” kalıbıdır.

Atâ b. Ebî Rabâh der ki: İsrâiloğulları, Allah Teâlâ için kurban keserler, kurbanların içyağlarını ve etlerin en lezîz kısımlarını alırlar, tavanı açık bir evin ortasına koyarlar; kendileri evin etrafında dışarıda bekledikleri halde, peygamberleri evin içinde ayakta Rabbı’na yakarırdı. Ve, gökten; parlayan, gürültülü, dumansız, bembeyaz bir ateş inip bu kurbanı yerdi, yani onu yakarak kendi sûretine çevirirdi. Bu da o kurbanın kabul edildiğine alâmet olurdu. Kurban kabul edilmedi ise olduğu gibi dururdu. Bu hikâye yahûdî palavralarındandır. Çünkü ateşin kurbanı yemesi, îmanı gerektiriyorsa, sırf mûcize olduğu için gerektirir. Öyle ise, bu mûcizenin diğer mûcizelerden bir farkı yoktur.

Yahûdîlerin bu boş sözleri esas itibariyle Peygamber’e inanmamalarının, dedikleri ateşi getirememesinden kaynaklandığını, eğer bu ateşi getirseydi îman edecekleri” şeklinde olduğu için, bunlara reddiye olarak Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz’e bunları azarlayıp yalanlarını yüzlerine vurarak şöyle demesini emrediyor: De ki: “*Size*; atalarınıza ve selefinize *benden önce apaçık mûcizeler* ve de bizzat *dediğinizi* yani ateşin yediği kurban mûcizesini getiren çok sayıda, peygamber geldi. Fakat onları

öldürdünüz. *Eğer* ortaya attığınız şeyi getiren peygambere inanacağınıza delâlet eden bu sözünüzde *doğru insanlar iseniz, onları niçin öldürdünüz?"* Zekeriya, Yahya ve diğer peygamberler başka mûcizelerle birlikte, dediğiniz mûcizeyi de getirdiği halde, size ne oldu da onlara inanmayarak öldürmeye cür'et ettiniz?

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ
وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

184. ***(Rasûlüm!)*** **Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse** ***(yadırgama);*** **gerçekten, senden önce apaçık mûcizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalancılıkla itham edildi.**

"Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse" ifadesiyle Allah Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.)'i tesellî etmeye başlamış bulunmaktadır. Çünkü kendisinden önce de pek çok peygamber tekzîb edilmiştir. Açık mûcizelerle, hikmetli sözleri ihtivâ eden kitaplarla gönderilmiş olmalarına rağmen onlar da yalanlanmıştır. *"Zübur" "Zebur"* kelimesinin cem'idir. Ve "onu güzel buldum" mânasındaki (زبرته) kelimesinden gelir. Yahut da "onu men ettim" mânasındaki (زَبَرْتُه)'dan gelen bir kelime olup menedici, öğüt verici kitaplar mânasındadır. *"Ve aydınlatıcı kitaptan maksat ise"* Tevrat, İncil ve Zebur'dur.

Kur'ânî kullanıma göre, "kitap" kelimesi, şerîat ve hüküm ihtivâ eden kitaplardır. Bu sebepledir ki kitap ve hikmet kelimeleri, çoğu yerde birbirine atfedilmiş olarak vârid olmuştur. (الْمُنِيرِ) kelimesi ise, emir ve nehy ile aydınlatan apaçık demektir.

Allah Teâlâ, nasıl ki bazı ümmetlerin bazı peygamberlere galip gelerek onlara îman etmeden önce, ya da îman ettikten sonra onları öldürmelerini takdir etmiş ise, bazı nefsânî sıfatların da bazı rabbânî ilhamlara ve rahmânî vâridâta galebe çalarak bunları mahvetmesini de takdir etmiştir. Nitekim Cenâb-ı Mevlâ bu ilhamlar, nefsânî sıfatlara boyun eğmeden önce, ya da eğdikten sonra, zâten olacak olan bir şeyi yerine getirmek için şöyle buyurur: ***"Allah, dilediğini mahveder, dilediğini de sâbit kılar."*** (er-Ra'd, 13/39)

Hülâsa-i kelâm, ruh, nefsânî sıfatlarla yakınlaşarak nefis gibi alçaklaşır ve kötü sıfatlar, ilhamları mağlûb ettiği gibi, ruhu da mağlûb eder. Öyleyse sâlikin, kötü ve yoldan çıkarıcı müfsid kişilerle arkadaşlık etmekten ve nefsin sıfatlarından uzak durması gerekir.

İnsana arkadaşından huy bulaşır,
Öyleyse kötülerle yüzyüze olmaktan sakın
Çünkü rüzgar kötü bir ovadan geçer
Onun kötü havasını başka yerlere alır gider.

Nefsini rezîl sıfatlardan arındıran; hakkı hak olarak, bâtılı da bâtıl olarak bilip dünyaya meyletmekten; hevâsına tâbi olmaktan ve Allah'dan başkasına muvâfakat etmekten vazgeçen kula ne mutlu!

Rivâyet edilir ki: Hz. Îsâ (a.s.) bir yerleşim merkezinden geçerken bir de baktı halkın tamamı, yollarda ve kasabanın hemen dışındaki yerlerde ölü bir vaziyette yatıyorlar. "Havârîlerim" dedi, "bunlar bir gazaba uğrayarak ölmüşler, normal olarak ölmüş olsalardı, birbirlerini defnederlerdi." Havârîler:

– "Yâ Ruhallah! Bu işin nasıl olduğunu biz de bilmeyi arzu ederdik." dediler. Hz. Îsâ da, Allah Teâlâ'ya duâ edip bunu isteyince, Allah Teâlâ Îsâ'ya şöyle vahyetti:

– "Gece girince onlara sor, sana cevap versinler." Hz. Îsâ, gece vakti ölülere yönelerek şöyle seslendi:

– "Ey ahâli!" İçlerinden sadece biri:

– "Buyur yâ Ruhallah!" diye cevap verdi. Hz. Îsâ:

– "Bu hâliniz nedir, başınızdan neler geçti böyle?" dedi. Adam cevapladı:

– "Âfiyetle gecelemiştik, fakat sabahleyin başımıza bu korkunç olay geldi." Îsâ:

– "Peki nasıl oldu bu?" deyince, adam:

– "Dünyaya sevgi beslememiz ve günahkârlara itâatimiz yüzünden" dedi. Îsâ:

– "Dünyayı nasıl seviyordunuz ki?" diye sordu. Adam:

– "Küçük bir çocuğun annesine karşı duyduğu sevgi gibi... Dünya bize yöneldiğinde, sevinçten uçar; sırt çevirince de kahrolurduk." diye cevapladı. Hz. İsâ:

– "Peki arkadaşlarına ne oldu ki bana cevap vermiyorlar?" dedi. Adam cevap verdi:

– "Çünkü onlar, son derece sert ve şiddetli meleklerin elleriyle ateşten gemlerle gemlenmiş vaziyetteler." Îsâ:

– "Sen nasıl cevap verebiliyorsun öyleyse?" deyince adam şöyle dedi:

– "Çünkü ben onların arasında idim, ama onlardan değildim. Onlara gelen azap, benim başıma da geldi. Ben şu anda cehennemin kenarında asıldım, kaldım. Ben oradan kurtulacak mıyım yoksa oraya düşecek miyim, bilmiyorum."

İnkâr ve tekzîb, dünya sevgisi ve ona meyletme bâbındandır. Çünkü peygamberler ve velîler, cennete ve Mevlâ'ya dâvet ederler. Cennetin yolu ise nefse ağır gelen şeylerle döşenmiştir. İnsanlar kendilerine ağır gelen bir şeyi gördüler mi ondan kaçarlar. Sonra o işi yapmaya zorlanır ve itilirlerse onu inkâr etmeye, istememeye başlarlar. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: ***"Sizin için daha hayırlı olduğu halde, bir şeyi sevmemeniz mümkündür."*** (el-Bakara, 2/216) Rabbânî hikmet sahipleri; mürîdin, ehl-i inkârla oturmamasını, hatta bunlara kesinlikle dönüp bakmamasını tavsiye etmektedir. Çünkü birlikteliğin, insana büyük tesiri olmaktadır. Nitekim şöyle denmiştir:

Kor, külün içine konur da söndürülür.
Hz. Lût'un eşi, kötülerle yoldaş oldu,

Nübüvvet hânedanını kaybetti, küfre yandaş oldu.
Birkaç gün süreyle ashâb-ı kehf'in köpeği,
İnsanlara yoldaş olup hak etti insan gibi cennete girmeyi.

Mevlânâ Celâleddîn (k.s.) da aynı konu ile ilgili olarak şöyle der:

Eğer sen taş, kaya ve mermer isen bile,
Mücevher olursun erer isen ehl-i dile.

Cenâb-ı Hak, cümlemizi velîlerinin yoluna ve sevdikleri ile arkadaşlık etmeye iletsin, âmin.

ÖLÜM VE HESAP

كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِۜ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ فَمَنْ
زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ
الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ ف۪ٓي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذ۪ينَ اَشْرَكُٓوا اَذًى كَث۪يرًاۜ وَاِنْ
تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ
م۪يثَاقَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۘ فَنَبَذُوهُ
وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِه۪ ثَمَنًا قَل۪يلًاۜ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾
لَا تَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ
يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٨٨﴾
وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٨٩﴾

185. Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyâmet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir.

186. Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvâ gösterirseniz, muhakkak ki bu, *(yapılacak)* işlerin en değerlisidir.

187. Allah kendilerine kitap verilenlerden; "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!

188. Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyenler, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır. Onlar için elem verici bir azap vardır.

189. Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

"Her canlı ölümü tadacaktır." Can, en küçük bir ölüm sebebi ile çıkar, bedenden ayrılır. Buradaki *"tatmak"* ifadesi, azlıktan kinâye olarak kullanılmıştır. Bu ifade, tasdik edenler için vaad, yalanlayanlar için tehdittir. Şöyle ki: Bu dünya hayatından sonra, iyi davrananların kötü davrananlardan ayrılacağı ve herkese lâyık olduğu karşılığın tam olarak verileceği bir başka hayat bulunduğunu kinâye yolu ile

bildirmekdir.

Bir hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: *"Allah Teâlâ, Âdem'i yarattığında, yeryüzü kendisinden alınan toprak parçaları yüzünden Allah'a şikâyette bulundu. Allah da topraktan alınanların tekrar toprağa iâde edileceğini vaadetti. Dolayısıyla hiçbir kişi yoktur ki, yaratıldığı toprağa defnedilmiş olmasın."*

"Kıyâmet günü" yani kabirlerinizden kalktığınız gün; hayır olsun, şer olsun yaptığınız her şeyin karşılığı size tam olarak verilecektir. Buradaki "tam olarak verme" lâfzında, insanların bazı ecirlerinin daha önce verileceğine işâret edilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.)'in şu sözü de bunu bildirir: *"Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur."*[162]

"Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa, kurtuluşa ve murâdına ermiştir." "Uzaklaştırılma" diye ifade ettiğimiz (زحزح) aslında acele çekmek, tekrarlamak, uzaklaştırmak, öteye çekmek demektir. Hz. Peygamber'den şöyle nakledilmiştir: *"Kim, cehennemden uzaklaştırılıp cennete konulmak isterse, ölümü ona; ancak Allah'a ve âhiret gününe îman ederek ve kendisine davranılmasını istediği tarzda insanlara davranarak gelsin!"*[163]

*"Bu dünya hayatı"*nın lezzet ve zînetleri, *aldatma metâından başka bir şey değildir.* Burada Allah Teâlâ dünya hayatını, kaliteli mal arayan birine kaliteli olmayan malın kaliteli imiş gibi gösterilerek aldatılmasına benzetmektedir. Fakat dünya metâının aldatma metâı oluşu, dünyayı âhirete tercih edenler içindir. Âhireti dünyaya tercih edenler için ise, dünya metâı, âhirete ulaştırıcı bir metâ olur. "***Ve o, hayır (mal) sevgisine aşırı derecede düşkündür."*** (el-Âdiyât, 100/8) buyururken Cenâb-ı Hak dünya metâını bu sebeple "hayır" diye adlandırmıştır. Öyle ise akıllı biri, dünyaya aldanmamalıdır. Çünkü dünyanın dokunuşu yumuşak, ama zehri öldürücüdür. Dünyanın zâhiri sevinç yumağı, bâtını ise şer yuvasıdır.

Sana dünya der ki gece ve gündüz:
Benim dostluğumdan sakın, bana eyle perhiz
Benim rengime, kokuma câzibeme aldanma sakın,
Çünkü benim gülmem daima ağlamama yakın.

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği; hiçbir kulağın duymadığı, hiç kimsenin aklına hayaline gelmeyen şeyler hazırladım. İsterseniz:* ***"Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nîmetler saklandığını hiç kimse bilemez."*** (es-Secde, 32/17) *âyet-i celîlesini okuyun. Cennette öyle bir ağaç vardır ki, binekli biri, hiç kesintisiz yüz sene onun gölgesinde gidebilir. Dilerseniz,* ***"Upuzun gölgeler"*** (el-Vâkıa, 56/30) *âyet-i kerîmesini okuyun. Cennette bir kamçı uzunluğundaki yer, dünyadan da dünyadakilerden de hayırlıdır. Dilerseniz,* ***"Kim cehennemden***

uzaklaştırılıp cennete konursa o gerçekten aradığını bulmuştur. Bu dünya metâı ise aldatma metâından başka bir şey değildir.” (Al-i İmrân, 3/185) *âyet-i kerîmesini okuyun.”*[164]

Dünya makam ve nîmetine verme gönül
Sonra kurtulmak bunlardan hayli müşkil.

Kim itâat eder, kötülüklerden kaçınır, dünyadan ve dünya lezzetlerinden yüz çevirirse, cenneti ve cennet derecelerini elde eder. Kim de bunun aksini yaparsa, cehennem derekelerinde; mahrûmiyetle cezâlandırılır.

Rivâyet edilir ki: Cebrâil (a.s.), beti benzi atmış bir vaziyette Hz. Peygamber’e gelmiş. Hz. Peygamber (s.a.) bunun sebebini sorunca, Cebrâil şöyle demiş:

– “Sana gelirken, Allah Teâlâ, cehennem ateşinin körüklenmesini emretti.” Hz. Peygamber:

– “Bana cehennemi anlatır mısın?” deyince, Cebrâil şöyle demiş:

– “Allah Teâlâ cehennemi yaratırken, kıpkızıl kesilene kadar, tam 1000 sene tutuşturdu. Sonra 1000 sene daha tutuşturdu, sarılaştı. Sonra 1000 sene daha tutuşturdu, nihâyet kapkara kesildi. Seni hak peygamber olarak gönderene yemin ederim ki cehennem ateşinin bir tek koru dünyaya düşse, bütün dünyadakiler, yanıp tutuşurdu. Cehennem elbiselerinden bir tek elbise gök ile yer arasına asılsa, kötü kokusundan bütün dünyadakiler ölürdü. Cehennemin yedi kapısı vardır, bunlar birbirlerinin altında bulunmaktadır.”

Hz. Peygamber (s.a.):

– “Peki bu kapılarla girilen kısımlarda kimler bulunacaktır?” deyince Cebrâil (a.s.):

– “Birinci kapıda *münâfıklar* bulunacaktır ki buranın adı, *Hâviye*’dir.

İkinci kapıda *müşrikler* bulunacaktır ki buranın adı, *Cahîm*’dir.

Üçüncü kapıda *sâbiîler* (meleklere veya yıldızlara tapanlar) bulunacaktır ki buranın adı, *Sekar*’dır.

Dördüncü kapıda *İblis, İblis’in tâbileri ve mecûsîler* bulunacaktır ki buranın adı, *Lezâ*’dır.

Beşinci kapıda *yahûdîler* bulunacaktır ki buranın adı *Hutame*’dir.

Altıncı kapıda *hıristiyanlar* bulunacaktır ki buranın adı *Sa’îr*’dir.

Yedinci kapıda ise *isyankâr muvahhidler* bulunacaktır ki buranın adı da *Nâr*’dır, muvahhidler buraya üç gün gireceklerdir.” diye cevapladı.

Selman Fârisî (r.a.), Fâtıma Validemiz’e Hz. Peygamber (s.a.)’in o esnadaki durumunu haber verdi; Hz. Fâtıma Peygamber Efendimiz’e:

“Âsî muvahhidler oraya nasıl girecekler?” diye sordu. Peygamberimiz şu cevâbı verdi:

“Erkekleri, sakallarından tutularak; kadınlar ise saçlarından tutularak sokulacak. Daha sonra benim şefâatimle oradan çıkarılacaklar.”[165] Böylece anlaşılmış oluyor ki: Nâr’dan uzaklaştırılıp cennete konulanlar, kurtulmuşlardır.

Cenâb-ı Hak, bir peygamberine şöyle vahyetmiştir: “Ey Âdemoğlu, cehennemi çok fazla bir bedele satın alıyorsun, ama az bir bedel ödeyip cenneti satın almıyorsun?”

Bunun mânası konusunda şöyle denilmiştir: Fâsık biri, kafadarlarını ağırlamak için, yüz ilâ iki yüz dirhem para harcayıp cehennemi satın alır. Bunun yerine bir-iki dirhem harcayarak fakirleri ağırlasa, cenneti satın almış olurdu.

Üzüntü ve sevinç kalmaz, fakat,
İyi adı kalır bir de amele mükâfat.
Saltanat iyilik etmektir, değil taç ve taht
Ver, senden kalacak olan vermektir en iyi baht.
Güvenme malına mansıb ve akrabana
Senden öncekiler yaptı bunu, sonrakiler de benzer ona.

Cehennemden uzaklaşıp cennete girmek mâsiyetlerden kaçınıp tâatlere koşmakla mümkündür. Bu da nefis makâmından kaçıp kalp makâmına girmekle olur. Çünkü her kim kalp haremine girerse Allah Teâlâ’nın ***“oraya kim girerse emin olur”*** (Âl-i İmrân, 3/97) âyetinde olduğu gibi, emin olur. Kim bu hareme girerse, her türlü elemden kurtulmuş olur. Bu harem, daha bu dünyada iken verilmiş bir cennettir.

Sûfîlerden biri şöyle der: Ârifler için bu dünyada verilen bir cennet vardır ki o da “mârifet” cennetidir.

Evet!.. Cennete girme yollarının en büyüğü ihlâs ve kelime-i tevhiddir. Allah cümlemizi buna muvaffak eylesin.

Nefisler üç kısımdır:

1. Hayvanlar gibi, öldükten sonra haşredilmeyecek olan nefislerdir.
2. İnsanların, meleklerin, cin ve şeytanların nefsi gibi, dünyada ölüp âhirette haşredilecek olan nefislerdir.
3. Dünyada ölüp hem dünyada, hem de âhirette haşredilecek olan nefislerdir ki bunlar: İnsanların havâssının nefisleridir. Nitekim Hz. Peygamber: *“Mü’min, her iki dünyada da diridir.”* buyurmuştur. Hz. Peygamber’in; *“Ölmezden evvel ölünüz.”*[166] hadis-i şerîfi ile işâret ettiği gibi, bu nefisler için dünyada mânevî bir ölüm mevcuttur. Ölmeden evvel ölmek demek, Allah için, Allah’la birlikte Allah’ta fenâ bulmak demektir. O nefislerin dünyada mânevî bir hayatları vardır. Şu âyet-i kerîme buna işâret etmektedir: ***“Ölü iken kalbini diriltip; insanlar arasında yürürken önünü***

aydınlatacak bir nur verdiğimiz kişinin durumu, karanlıklarda kalıp çıkamayan kimsenin durumu gibi midir?" (el-En'âm, 6/122) Bu âyetteki nur verme durumundan maksat: Allah'ın nûru ile bâki olmaktır.

İşte *"her nefis ölümü tadacaktır"* âyet-i kerîmesinde her nefsin, fenâ fillâha istidâdı olduğuna işâret edilmektedir. O halde mutlaka nefsin ölmesi gerekmektedir. Kimin nefsinin ölümü normal ölüm sebeplerine bağlı olursa, hayatı da normal sebeplere bağlı olur. Kim de Allah'da fenâ bularak nefsini öldürürse, Allah'la bekâ bulur.

Takvânızın ve günahlarınızın miktarınca "*yaptıklarınızın karşılığı tastamam verilecektir. Kim cehennemden"*; yani ayrılık ateşinden *"uzaklaştırılıp"* hakiki *"cennete konulursa kurtuluşa ermiştir,"* büyük bir başarı kazanmıştır. *"Bu dünya hayatı"* ve bu hayatın nîmetleri, ancak gurura kapılıp tuzağa düşenlerin aldandığı bir *"aldanma metâından başka bir şey değildir."*

لَتُبْلَوُنَّ فٖى اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذٖينَ اَشْرَكُٓوا اَذًى كَثٖيرًاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ
ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾

186. Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvâ gösterirseniz, muhakkak ki bu, *(yapılacak)* işlerin en değerlisidir.

Şüphesiz meydana gelen ve yok olmalarına sebebiyet veren çeşitli âfetlerle *"mallarınız"* ve öldürülme, esâret, yaralanma, türlü türlü sıkıntı, korku, zorluk, vb. gibi başınıza gelenler sebebiyle de *"canlarınız husûsunda deneneceksiniz."* Âyetteki deneme diye ifade ettiğimiz ibtilâ, aslında "imtihan etme" mânasındadır. Yani, ibtilâ, denenen kişinin başına bir şey getirmek, ya da onu bir şeyden ayırmak sûretiyle genellikle de meşakkat verici bir şey dokundurarak bu kişinin ne hale gireceğini görmek istemektir. Bu ise, ancak işlerin sonucuna hiçbir şekilde vâkıf olmayan biri için düşünülebilir. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilen ve her şeyden haberdar olan Allah açısından ise, kula, iki veya daha fazla seçenek arasında seçim imkânı vermesinden mecâzdır.

Bu cümle mahzûf bir kasemin cevabıdır: Vallahi, hakta sâbit kalışınız ve güzel amelleriniz ortaya çıksın diye denenen birinin tâbi tutulduğu muameleye siz de tâbi tutulacaksınız, demektir.

Size Kur'ân verilmezden *"önce kendilerine kitap verilenlerden,"* yani hıristiyan ve yahûdîlerden ve Ebû Cehil, Ebû Süfyân, Velîd b. Muğîre gibi ortak koşan Araplardan; bu dosdoğru dine sataşmalar; şer'i şerîfin ahkâmını noksan bulup ayıplamalar; îman

etmek isteyenleri vazgeçirmeye çalışmalar, îman edenlerin hatâ ettiğini söylemeler; Kâ'b b. Eşref ve arkadaşlarının mü'minlere söyledikleri çirkin sözler; müşrikleri Hz. Peygamber'e karşı koymaya teşvik etmeler ve bunun gibi hiçbir hayır taşımayan çok incitici sözler duyacaksınız. Cenâb-ı Hak, bütün bunlar vukû bulmazdan evvel müslümanların nefislerini sabra ve istenilmeyen şeylere tahammül etmeye hazırlamak için; nefisleri bu zorluklarla karşılaşmaya hazır hale getirmek için haber veriyor. Çünkü korkuların hücûmu, insanların ayaklarını sarsacak şeylerdendir. Meşakkatlere karşı hazırlıklı olmak, büyük işleri kolaylaştırır.

Ama bu sıkıntılar ve belâlar geldiğinde *"sabreder"* en iyi bir şekilde karşılar *ve "korunursanız"*; sevgiliye ulaşmakla, istenilmeyen şeylerle karşılaşmak sizin açınızdan birbirine denk hale gelinceye kadar, her şeyden bir çırpıda yüz çevirip tamamen Allah'a yönelirseniz, *"işte"* bunlar, *bu* sabır ve takvâ *"yapmaya değer işlerdendir."* Birbirleri ile yarışanların, yarışmaya teşebbüs edeceği şeylerdendir. Yani bunlarda kemâl-i meziyet ve şeref olduğu için veya bunlar, Allah'ın kast ve emrettiği şeyler olduğu için bunlara sabredip muttakî olmanız, son derece gereklidir.

Kötülüğe kötülükle karşılık vermek, kötülüğün artması sonucuna götüreceğinden burada, dünyevî zararları azaltmak için sabır emredilmiştir. Uhrevî zararları azaltmak için de takvâ emredilmiştir. Dolayısıyla bu âyet-i celîle, hem dünyanın, hem de âhiretin edeplerini bir arada veren bir âyettir. Bu durumda akıllı birinin, enbiyâ ve evliyânın ahlâkı ile ahlâklanması; onların âdâbı ile edeplenmesi gerekir. Nebîler ve velîler, eziyetlere sabrederler, beyinsizlere, onların kendilerine revâ gördüğünü yaparak karşılık vermezler. Faydasız bir şeye rastladıkları zaman yüz çevirip efendi efendi geçerler.

Kötülüğe kötülükle karşılık, işin kolayıdır.
Adamlık kötülüğe iyilikle mukabele olayıdır.

Cenâb-ı Hak, peygamberini; ***"Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sahipsin."*** (Kalem, 68/4) sözü ile övmüştür. Hz. Âişe de onun ahlâkının Kur'ân olduğunu yani Kur'ân âdâbı ile edeplendiğini söylemiştir.

Denilir ki: "Ahlâkî yüceliğin temelinde yatan şeyler; iyiliği yaymak, eziyeti menetmek, yani ona tahammül etmektir." Cenâb-ı Peygamber de bu sıfatlarla muttasıf bir zât idi. Allah Teâlâ, onun iyiliğine dâir; ***"Elini büsbütün açıp da tutumsuz olma"*** (el-İsrâ, 17/29) buyurmaktadır. Eziyetlere katlanmak ise kuvvetli bir sabırla olur. Hz. Peygamber eziyetlere katlanma husûsunda anlatılamayacak derecede sabırlı idi. Hz. Peygamber şöyle buyurur: *"Akrabalık hukûkuna riâyet etmeyenin hukûkuna sen riâyet et. Sana zulmedeni sen affet. Sana kötülük edene sen iyilik et."*[167] Hz. Peygamber, bunu, ancak kendisi böyle bir ahlâka sahip olduktan sonra başkalarına emretmekte idi. Ümmet-i Muhammed'in de eziyetlere katlanma ve diğer konularda, ona tâbi olması son derece gereklidir.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ tarafından gelen bütün ibtilâlar (belâlar), nefsi arındırmak ve halktan Hâlık'a yöneltmek içindir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *"Benim gördüğüm eziyeti, hiçbir peygamber görmemiştir."*[168] Bu sözüyle Hz. Peygamber (s.a.) benim arındırıldığım kadar hiçbir peygamber arındırılmamıştır, demek istiyor gibidir. Hz. Peygamber'e: "Şu müşriklere bir bedduâ etseniz?" denildiğinde O: *"Ben sadece rahmet olarak gönderildim. Azap için değil."*[169] buyurmuştur. Netice-i kelâm: İbtilâ, rahmet ve nîmettir. Nitekim **Celâleddîn Rûmî** der ki:

Sırtımdaki ağrı Hakk'ın ihsânıdır, beni uykudan
Sıçrayarak gece yarısı uyarır, ateş ve sancıdan
Tâ ki, ben manda gibi bütün gece uyumayayım
Diye Hak Teâlâ bana dertler bahşeder dâim.

Mallarınız ve canlarınız husûsunda deneneceksiniz, yani gerek cihad-ı asgar, gerekse cihad-ı ekber tarzında mallarınızla ve canlarınızla cihad edip mallarınızı ve canlarınızı Allah yolunda fedâ edip edemeyeceğiniz konusunda deneneceksiniz. *"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden,"* yani zâhirî ilim ehlinden ve *"ortak koşanlardan"* yani Kur'ân okuyucuların ve zâhidlerin riyakârlarından gıybet, kınama, yaptıklarınızı çirkin görüp itiraz etme tarzında *"çok incitici sözler duyacaksınız."* Eğer nefis ile cihad etmeye, malınızı harcamaya ve insanların eziyetine *"sabreder,"* Allah'dan başka her *şeyden Allah'la "korunursanız, işte bunlar,"* ulü'l-azm peygamberlerin de yaptığı, *"yapmaya değer işlerdendir."* Şu âyet-i kerîmede olduğu gibi: ***"Ey Muhammed, ulü'l-azm peygamberler sabrettiği gibi, sen de sabret."*** (el-Ahkâf, 46/35) Sabır ve takvâya önem vermeyenler ise sadece birer iddiâcı olarak kalırlar.

İnsan için zordur değiştirmek huyunu
Kökte olan şeyin nasıl değiştirsin soyunu.
Tabiat ve karakter asıldır, huy da onun dalı
Şüphesiz dal, köke bağlı olarak uzamalı.

وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۘ
فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

187. Allah kendilerine kitap verilenlerden; "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!

Ey Muhammed, hani *"Allah kendilerine kitap verilenlerden,"* ki bunlar yahûdî ve hıristiyan âlimleridir, kitaptaki Hz. Peygamber'in nübüvvetinin de içinde bulunduğu

bütün haber ve hükümleri *"mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz diye söz almıştı."* "Söz alma", aslında bunların peygamberleri lisanıyla olmuştur. Yani söz alan aslında peygamberleri idi. Âyetteki *"açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz"* ifadeleri bunlara yapılan hitabı aynen hikâye etmektedir. *"Onu"* zamiri, kitaba râcîdir. "Açıklayacaksınız" ifadesi, "mîsâk alma" mefhûmunun delâlet ettiği bir kasemin cevâbı olup sanki: "Vallahi onu açıklayacaksınız" demektir.

"Fakat onlar verdikleri sözü sırtlarının ardına attılar." Yani; "Kendilerinden alınan ve çeşitli te'kid şekilleri ile te'kîdlenen bu sözü arkalarına attılar, riâyet etmediler; kesinlikle iltifat etmediler" demektir. "Zira nasıl ki gözü gibi bakmak bir şeye tam anlamıyla îtina göstermek için özel bir terim ise, bir şeyi sırtın arkasına atmak da o şeyi önemsememek ve ondan tamamen yüz çevirmek mânasında bir deyimdir.

Açıklamakla emrolunup gizlemekten nehyedildikleri kitabı, az bir para karşılığında değiştirdiler. *"Değiştirdiler"* diye ifade ettiğimiz kelime aslında *"satın aldılar"* mânasındadır. Burada, istiâre yolu ile, gizledikleri hakikatleri dünya metâına değişmek mânasında kullanılmıştır. Âyetin bu kısmı: "Kendilerine buyrulanı terkederek karşılığını aldılar." demektir. Aldıkları şey ise, dünya hayatının değersiz hakîr metâlarıdır. Îmân etmeyi kerîh görüp de artık îmandan nasipleri kalmayınca bildiklerini gizlediler ve alt tabakaya Hz. Peygamber'i yalanlamalarını emrettiler ve onlardan dünyalık aldılar. *"Ne kötü şey satın alıyorlar!"* Buradaki *"mahsûsun bi'z-zem"* mahzûftur. "Aldıkları bu bedel ne kötü şeydir" demektir.

Âyet-i celîlenin zâhiri, her ne kadar bu âyetin bir miktar dünyalık elde etmek için hakkı gizlemekte olan yahûdî ve hıristiyanlar hakkında nâzil olduğunu gösteriyorsa da, bu iki grup hakkındaki hüküm, aslında kendilerine kitap verilenlerin en şereflisi olan müslümanların, kitapların en şereflisi olan Kur'ân-ı Kerîm'in hükümlerini gizleyenlerine de şâmildir.

el-Keşşâf sahibi **Zemahşerî** der ki: "Bu, âlimlerin bildiklerini ve hakkı insanlara açıklamalarının; yani zâlimlerin işini kolaylaştırmak, onların nefsini hoş tutmak, onlardan bir şeyler koparabilmek, ya da herhangi bir çıkar ve dünya malı elde etmek, yahut hakkında hiçbir delil ve delil emaresi bulunmayan konularda takiyye yapmak, yahut da ilim cimriliği veya bildiklerinin kendisinden başkasına aitmiş gibi görülmesinden duyduğu kıskançlık gibi birtakım fâsid maksatlar yüzünden bildiklerini gizlememeleri için bütün âlimlerden alınmış bir söz olduğuna kâfî bir delildir."

O halde, insanlara hakkı açıklamayıp herhangi bir şeyi gizleyenler bu âyetin tehdidi altına girmektedirler. **Fahreddîn Râzî**'nin *Tefsîr-i Kebîr*'inde de bu şekildedir.

Bu durumda kişinin niyetini gizli-açık her hâl-ü kârda güzelleştirmesi ve iç âlemini garaz, günah ve inkâr pisliklerinden temizlemesi gerekmektedir.

Erbâb-ı tefsir olanlar eder ziyan,
Çünkü aldıkları ekmek, sattıkları ilm-i Kur'ân
Ey mayası bozuk kişi! Dini değiştirme dünya ile

Îsâ'nın İncil'ini satma sakın hurma ile.

Kur'ân-ı Kerîm'i ve ilmi, nefsini besleyecek arzulara değişme! Hükümleri açıklama husûsunda insanlardan gizlenme! Emrolunduğun şeyi ortaya koy!

Hikâye edilir ki, Haccâc Hasan Basrî'ye: "Nedir bu seninle ilgili olarak bana ulaşanlar?" diye bir mektûb göndermiş. Hasan Basrî cevaben: "Sana ulaşanların hepsini ben söylemedim. Benim söylediklerimin hepsi de sana ulaşmamış." demiş. Haccâc: "Nifak, ayaklar altında, rezîl rüsvây iken baş tacı edilip kılıç gibi boyna asılır oldu." diyen sen değil misin?" deyince, Hasan Basrî: "Evet" demiş. Bunun üzerine Haccâc: "Peki biz böyle bir sözü kerîh gördüğümüz halde seni bunu söylemeye iten nedir?" diye sormuş. Hasan da cevaben: "Çünkü, Allah Teâlâ kendilerine kitap verilenlerden *"onu insanlara mutlaka açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz"* diye mîsâk almıştır." demiş.

Katâde diyor ki: "Başkalarının istifadesine sunulmayan bir ilim, harcanmayan bir hazîne, söylenmeyen hikmetli söz; yiyip içmeden öylece dikilen bir put gibidir."

Katâde ayrıca şöyle derdi: "Konuşan âlime ve belleyen dinleyiciye ne mutlu! Biri bir şeyler biliyor ve bildiğini sarfediyor; biri de bir şey duyuyor ve onu belliyor."

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Kim bildiği bir şeyi ilim yolundakilerden gizlerse, ateşten yapılmış bir gemle gemlenir."*[170]

Fudayl (rh.a.) şöyle der: "Şayet ilim yolundakiler, kendi kendilerine karşı ikrâm edici olsalar; dinlerine sahip çıksalar; ilme hakettiği izzeti verseler; onu korusalar; Allah'ın indirdiği gibi, onlar da başkalarına sunsalardı, zorba yöneticilerin boynu bunlara karşı eğilir; insanlar âlimlere itâat eder, onların peşinden giderdi. Hem İslâm, hem de müslümanlar yücelirdi. Fakat ilim yolundakiler kendilerini alçalttılar; dünyanın kendilerine yöneldiği vakitlerde dînî hayatlarında meydana gelen eksikliği gidermeye yönelmediler. İnsanların elindekini elde etmek için, ilimlerini dünyevî makam sahiplerinin hizmetine sundular. Böylece hem kendileri alçaldılar, hem de insanların gevşemesine sebebiyet verdiler."

Yine Fudayl'dan şöyle nakledilir: "Bana ulaştığına göre, Kur'ânî ilimlerle uğraşanların ve âlimlerin fâsık olanları putperestlerden önce getirilir. O zaman bu fâsıklar şöyle derler: "Niye önce biz, yâ Rab!" Cenâb-ı Hak cevaplar: "Bilenle bilmeyen bir değildir. Kim dünyayı din ile değiştirirse, apaçık bir hüsrana uğramıştır. Âşikârdır ki bunun temel sebebi de dünya sevgisidir." Allah Teâlâ cümlemizi, kanâat yoluna iletsin!

Hikâye edilir ki: Zülkarneyn, dünyayı terkeden; ölülerinin kabirlerini hemen kapılarının önüne yapan; otla beslenen ve tâatla iştigal eden bir kavmin yanına uğramış. Zülkarneyn, bunların reisine adam göndermiş, fakat reis: “Benim Zülkarneyn’le sohbet etmeye ihtiyacım yok!” demiş. Bunu duyan Zülkarneyn adamın yanına gelmiş ve adama: “Altın ve gümüşünüzün bu kadar az olmasının sebebi nedir?” demiş. Reis: “Dünya kimsenin karnını doyurmadığı için hiçbirimiz dünyayı arzulamayız. Bu sebepledir ki kabirlerimizi hemen yanıbaşımıza yaparız. Tâ ki ölümü hiç unutmayalım.” demiş ve orada yatan bir insanın kafatası kemiğini alıp:

“Bu kemik, buranın hükümdarlarından birinin kafatasıdır. Bu hükümdar, tebaasına zulmeder, dünya malı biriktirirdi. Derken, Allah Teâlâ bunun ruhunu kabzetti, o da günahları ile başbaşa kaldı.” demiş. Sonra başka bir kafatası kemiği alıp:

“Bu da adâletli ve şefkatli bir hükümdarın kafatasıdır. Allah bunun da ruhunu kabzetmiş; cennetine yerleştirmiş ve derecesini yükseltmiştir.” demiş.

Sonra elini, Zülkarneyn’in başına koymuş ve: “Senin başın, bu iki baştan hangisi gibi olacak?” deyince Zülkarneyn ağlamış ve: “Benimle arkadaş olmayı arzularsan, krallığımı seninle paylaşır, vezirlik görevini sana veririm.” demiş. Fakat reis: “Heyhât!” demiş. Zülkarneyn: “Peki ama niçin?” deyince, “Çünkü” demiş “bütün insanlar malın ve krallığın yüzünden senin düşmanların; kanâatim sâyesinde ise benim dostlarımdır.”

Bal yemek iyidir, ama değmez arının sokmasına
Arıya sokulmaktan pekmezle yetinmek daha güzeldir.
Gönlü bağsız, hür olan fakir,
Kanaatsiz padişahtan daha iyidir.
Kişi ister padişah olsun, ister eskici
Uyuduklarında aralarında bir fark kalmaz sahici.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ
يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

188. Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyenler, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır. Onlar için elem verici bir azap vardır.

Ey Muhammed! *“O ettiklerine”*, yani gerçeği gizleyip karıştırmalarına *sevinen*; verdikleri sözü yerine getirmek; gerçeği ortaya koymak ve doğruyu bildirmek gibi, *yapmadıkları şeylerle övülmeyi isteyenlerin* azaptan kurtulacaklarını sanma. Bu hitap, kendisine hitap edilebilecek herkese yöneltilmiş de kabul edilebilir.

Bu inkâr ve karıştırmaları yüzünden *onlar için acı bir azap vardır*.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٨٩﴾

189. Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

"Göklerin ve yerin hükümranlığı" göklerde ve yerde, bu ikisinde bulunan her şeyde, yaratmak-yok etmek; diriltmek-öldürmek; azap etmek-sevap vermek bakımından, bunların hiçbirisinde, herhangi bir şekilde, kendisinden başka hiçbir varlığın etki ve şâibesi olmaksızın dilediği şekilde tasarrufta bulunabilecek tarzda kahredici bir hükümranlık *sadece Allah'ındır*.

O, göklerde ve yerde bulunanların her hallerinin mâlikidir. Yaptıkları şeyler sebebiyle onlara azap eder. Hiç kimse, O'nun kudretinin kendisini yakalamasından uzak duramaz; hiç kimse O'nun azabından kurtulamaz. O, dilediği her an herkesi yakalayıverir. *"Allah her şeye kadirdir."* Tabîî onları cezalandırmaya da... Kendisine azap edecek olan böyle her şeyin sahibi, her şeyi yapabilen biri olunca, kişi O'nun azabından kurtulmayı nasıl ümit edebilir?

Rivâyet edilir ki Hz. Peygamber (s.a.) Yahûdîlere Tevrat'taki bir şeyi sormuş. Yahûdîler de ona Tevrat'takinin tersini bildirmişler ve kendilerini, doğru söylemiş gibi göstererek bu yaptıklarından sevinç duymuşlar. Bu olay üzerine mezkûr âyet nâzil olmuş.

Denilir ki: Âyet-i kerîmede kendilerinden bahsedilenler bütün münâfıklardır. Ve bu, *"yapmadıkları şeylerle övülmeyi isteyenler"* ifadesinin zâhirine daha uygundur. Çünkü münâfıklar, kalpleri tamamen küfürle dolu olduğu halde, îman etmiş gözükerek yaptıklarından dolayı sevinirler ve îmanla uzaktan yakından ilgileri olmadığı halde, bu îmanları sâyesinde mü'minlerin övgüsüne mazhar olmayı beklerlerdi. Mü'minlere son derece düşman olmalarına rağmen, onları seviyormuş gibi gözükürlerdi.

Âyet-i kerîmedeki ism-i mevsûlü geniş mânası üzere kullanıp, "herhangi bir iyiliği yaparak bu iyiliği beğenmenin verdiği bir sevince kapılan ve saklamayı gerektirecek fazilet ve iyilik türleri ile insanların kendisini övmesini arzulayan herkesi" içine alacak şekilde mânalandırmak daha doğrudur. Ayrıca sebebin husûsîliği, âyetin hükmünün umûmî oluşuna bir zarar vermez.

Dünya metâıyla sevince kapılmak ve insanların kendisini övmesinden hoşlanmak, mânevî yakınlıklara, uhrevî saâdetlere ulaşmaları engelleyen, şeytanların akıl karıştırmalarına ve dünya hayatına aldanan nefs-i emmâre sahiplerinin sıfatlarındandır.

İmam Fahreddin Râzî tefsîrinde şöyle diyor: Şayet meseleye insaflıca bakacak olursanız, çoğu insanın aynı durumda olduğunu görürsünüz. Çünkü insanlar dünyalık elde etmek için her türlü çareye başvururlar; isteklerine ulaşınca da sevinirler. Sonra da iffetli, sâdık ve dindar kişiler olarak övülmek isterler.

Hiç kimse tanıyamaz seni, senin tanıdığın gibi,
Kendine bir kıl ucu kadar ziyâdelik verme, görün olduğun gibi.

Olduğundan fazla görünmeye çalışmak ahmaklıktır.
Kendini ve değerini bil haddi aşma.

Akıllı insanların haddi aşmamaları ve taşımadıkları sıfatlara sahip olduklarını sanarak sevinmemeleri gerekir. Çünkü bu kendilerine hiçbir fayda sağlamaz.

Bir şeyh şöyle diyor: İnsanlar, Allah'ın gizlediği sıfatlarını değil; sadece görünenleri göz önüne alarak sende hayır ve salâh olduğu düşüncesiyle seni övüyorlar. Sen de kendi bildiğin çirkin sıfatların yüzünden daima kendini kötülemeye bak. Mü'min, övüldüğü zaman kendisinde bulunduğuna şehâdet edemeyeceği bir sıfatla övüldüğünü düşünerek Allah'dan utanır. En bilgisiz kişi, insanların kendisinin sâlih bir kişi olduğuna dâir düşüncelerine aldanarak nefsinin sıfatlarıyla ilgili kendisinin şüphe taşımayan yakînî düşüncesini terkeden kişidir.

Hâris bin Esed Muhâsibî (rh.a.) şöyle der: Bâtıl ile övülmeye rızâ gösteren bir kişi, "karnından çıkan pislik mis gibi kokuyor" denilerek kendisiyle alay edilen ve bu övgü(!) karşısında sevince kapılıp bu alaya rızâ gösteren kişi gibidir.

Övgü bekleyerek kapı dinleme
Hâtim-i Esam gibi kusurlarını dinle!

Övgüye aldanma ki helâk kuyusuna düşmeyesin. Sağır imiş gibi davranan Hâtim-i Esam gibi ol, çünkü insanlar, seni sağır sanınca, hakkında duyduğun zaman hoşlanmayacağın bir takım şeyler konuşurlar. Sen de böylece ayıplarını öğrenmiş olursun. Bunda senin için büyük bir fayda vardır. Çünkü insan ayıbını öğrenirse, onu yok etmeye ve güzel sıfatlarla bezenmeye çalışır.

Ârif odur ki ona göre övgü de yergi de birdir. Yergiden dolayı üzülmez, övgüden dolayı da gevşeyivermez. Kendi durumunu herkesten iyi bilen biri, insanların kendisi hakkında sarfettikleri sözlere bakarak gevşeyebilir mi hiç? Gevşekliğe kapılırsa, aldanmış demektir. İddiacı biri ise, kendisini bütün davranış hal ve durumlarında sanki dünyaya kesinlikle meyletmeyen dosdoğru biriymiş gibi görür. Halbuki onun hali, bu konuda aleyhine bir şâhiddir. Çünkü kişinin söz, fiil ve hali onun ne olduğunu gösteren mihenk taşlarıyla doludur. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır:

"Dünyaya bağlanarak ona sahip olmaya çalışan bir kişinin durumu, su içinde yürüyen birinin durumu gibidir. Su içinde yürüyen biri, hiç ayaklarının ıslanmasını engelleyebilir mi?"[171]

Bu hadis ile, kalplerinin dünya nîmetlerinden uzak olduğunu; bu nîmetlerin iç âlemlerinde bir yeri olmadığını söyleyerek bu nîmetlere dalanların cehâleti ortaya çıkmaktadır. Bu düpedüz şeytanın hilesidir. Aslında bu kişiler, içinde bulundukları hayat tarzından çıkarılıverseler bu hayattan ayrıldıkları için en çok âh u figân edecek olanlardır. Nasıl suda yürümek şüpheye mahal vermeyecek derecede ayakları ıslatırsa, dünyaya yaklaşmak da kalbin dünyaya bağlanıp kararmasına sebep olur. Hatta şu da

söylenebilir: Kalbin dünyaya bağlanması, ibâdet zevkine engel olmaktadır.

Şeyh Ebû Abdullah Kuraşî (rh.a.) der ki: Bir kişi sâlih bir zâta, iyilik yaptığını ve fakat bunun zevkine kalben varamadığını söyleyerek hâlinden şikâyet eder. Sâlih zât da bu kişiye şöyle cevap verir: Çünkü İblis'in kızı olan dünya, senin kalbindedir. Bir babanın da kızını, evinde ziyâret etmesi gerekir -ki bu ev, senin kalbindir- Şeytanın bir yere girmesi ise mutlaka oranın bozulmasına sebebiyet verir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: *"Ey Dâvud! Şayet beni seviyorsan dünya sevgisini kalbinden çıkar. Çünkü hem beni hem de dünyayı sevmek, ebediyyen bir kalpte barınamaz."*

Rivâyet olunur ki: Îsâ (a.s.) Havârîlerine: "Ölülerle birlikte oturmayın, sonra sizin kalbiniz de ölür." demiş. Havârîler: "Peki ölüler kimdir?" diye sorunca da: "Dünyaya rağbet edip onu sevenlerdir." diye cevaplamış.

Akıllıya cimri davranır dünya
Çünkü her an yer ve sahip değiştirir güya
Dünyaya gönül verme çünkü o gaflet tuzağı
Çalgıcılar gibi her gün bir başka yerde açar ağı
Yakışmaz sana âşık olmak bir dilbere,
Ki her gün yeni bir ere gönül vere.

Cenâb-ı Hak cümlemizi muhâfaza eylesin.

---

[162]. *Tirmizî*, Kıyâmet, 26.
[163]. *Müslim*, İmâret, 46; *İbn Mâce,* Fiten, 9.
[164]. *Buhârî*, Bed'ü'l-halk, 8; *Müslim,* Cennet, 2.
[165]. *Münzirî*, Tergîb, V, 418-421.
[166]. *Aclûnî*, II, 384.
[167]. *Münzirî*, IV, 196.
[168]. *Münâvî*, V, 430.
[169]. *Münâvî*, II, 573.
[170]. *Ebû Dâvûd*, İlim, 9; *Tirmizî,* İlim, 3.
[171]. *Irâkî*, Muğnî, III, 211; *Zebîdî,* İthâf, VIII, 110.

AKL-I SELÎM SÂHİPLERİ

إِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ
لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى
جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ
هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ
النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا
مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا
وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا
عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ
﴿١٩٤﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّى لَا اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ
مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُوذُوا فِى سَبِيلِى وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّاٰتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

190. Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selîm sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.

191. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken *(her vakit)* Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler *(ve şöyle derler:)* Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!

192. Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan, artık onu rüsvay etmişsindir. Zâlimlerin hiç yardımcıları yoktur.

193. Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, "Rabbinize inanın!" diye îmana çağıran bir dâvetçiyi *(Peygamber'i, Kur'ân'ı)* işittik, hemen îman ettik. Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu sâlihlerle beraber al, ey Rabbimiz!

194. Rabbimiz! Bize, peygamberlerin vasıtasıyla vâdettiklerini de ikrâm et ve kıyâmet gününde bizi rezil-rüsvay etme; şüphesiz sen vâdinden caymazsın!

195. Bunun üzerine Rableri, onların duâlarını kabul etti. *(Dedi ki:)* Ben, erkek olsun kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin

yaptığını boşa çıkarmayacağım. Onlar ki, hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar ve öldürüldüler; andolsun, ben de onların kötülüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu mükâfat, Allah tarafındandır. Sevabın en güzeli Allah'ın katındadır.

"Göklerin ve yerin" bu iki büyük varlığın, *"yaratılışında"* Allah'ın göklerdeki yaratıklarına güneş, ay ve yıldız adı verilirken, yerdeki yaratıklarına deniz, ağaç, vahşî hayvan ve kuş denir. *"Gecenin ve gündüzün birbirinin peşinden gelişinde"* yani gecenin gidip gündüzün gelişinde, *"akıl sahipleri için;"* evham ve hayal şâibelerinden uzak bir akla sahip bulunan kişiler *için* birçok *"âyetler,"* ibretler *"vardır."* Gece ve gündüzün renklerinin değişmesine ya da birinin artıp diğerinin azalması; birinin azalıp diğerinin artması sûretiyle gece ve gündüzün farklı oluşuna güneşin durumunun, zaman-mevsimler hasebiyle uzaklık ve yakınlık açısından, bize göre bir farklılık arzetmesi ile hükmedilir.

"Lübb": Aklın özüdür. Zira aklın bir zâhiri, bir de özü vardır. Akıl, ilk mertebesi itibarı ile akıldır. Olgunluk hâlinde ve son mertebesinde ise o artık *"lübb"*dür.

اَلَّذ۪ينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ
ف۪ي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًاۚ سُبْحَانَكَ
فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

191. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken ***(her vakit)*** **Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler** ***(ve şöyle derler:)*** **Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!**

"Onlar ayakta, otururken ve yanları üzerinde yatarken Allah'ı anarlar" ifadesi akıl sahiplerinin sıfatlarını göstermekte olup "her hâlu kârda daima O'nu zikrederler." demektir. Her hâlu kârda diyoruz, çünkü insan genellikle bu durumlardan birinde bulunur.

"Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler." Bunların yaratılışından ibret alırlar. Burada "düşünme" Hz. Peygamber (s.a.)'in *"mahlûkatı düşünün, onları yaratanı değil!"* buyruğundan dolayı sadece yaratılışa has kılınmıştır. Yaratanı düşünmek ise, Onun hakikat-i mahsûsasını bilmek, insanlar açısından mümkün olmadığı için yasaklanmıştır. Dolayısıyla yaratanın zâtını düşünmenin insanlara hiçbir faydası yoktur.

İnsanoğlu, hem nefis, hem de bedenden mürekkep bir varlık olduğu için, Allah'a kulluğu da hem nefis, hem de bedenle olmuştur. İşte *"Allah'ı anarlar"* kavl-i şerîfi ile

bedenin kulluğuna işâret edilmiş olmaktadır. Çünkü Allah'ı anmak ancak bir takım organlar kullanılarak gerçekleşmektedir. *"Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler"* kavl-i şerîfi ile de kalp ve ruhun kulluğuna işâret edilmiş olmaktadır.

Atâ b. Ebî Rabâh'ın şöyle anlattığı rivâyet edilir: Abdullah b. Ömer ve Ubeydullah b. Ömer (r.a.) ile birlikte Hz. Âişe'nin huzûruna çıkıp selam verdim. Âişe:

– "Bunlar kim?" diye sorunca,

– "Ubeydullah b. Ömer" dedim. Hz. Âişe:

– "Hoş geldin Ubeydullah, niçin hiç ziyaretimize gelmezsin?" diye serzenişte bulundu, Ubeydullah da cevaben:

– "Ziyâret uzun aralıklarla yapılmalı ki, ziyâret edilenin seni daha fazla özlemesini ve sevmesini sağlasın." dedi.

Abdullah ise "bunları bırakalım şimdi, sen bize Hz. Peygamber'in en hoşuna giden yönünü anlatıver hele" dedi. Bu soru üzerine Hz. Âişe uzun süre ağladıktan sonra şöyle dedi:

"O'nun her şeyi hoştu. Benim sırama rastlayan gece yanıma geldi. Yatağıma girdi. Tenlerimiz birbirine temas ettiği sırada:

"Âişe, Rabbime ibâdet etmeme müsâade eder misin?" dedi.

Ben de: "Vallahi seninle birlikte olmayı istediğim kadar senin arzuladığın şeyleri yapmandan daha çok hoşlanırım. Sana izin verdim." dedim.

Bu cevap üzerine kalktı, ibriği aldı ve abdest tazeledi. Sonra, namaza durdu. Ayakta iken, gözyaşları böğrüne doğru akıncaya kadar ağladı. Sonra, sağ elini sağ yanağına koymuş bir vaziyette sağ tarafı üzerine yattı. Yine göz yaşları birer inci gibi dökülüp yere damlayıncaya kadar ağladı. Nihâyet Bilâl, sabah ezânını okuduktan sonra geldi. Hz. Peygamber'in ağladığını görünce:

– "Yâ Rasûlallah, gelmiş geçmiş bütün günahların bağışlandığı halde niçin ağlıyorsun?" dedi. Hz. Peygamber:

– "*Bilâl, şükreden bir kul da mı olmayayım? Hem niye ağlamayacakmışım ki bu gece bana: "Göklerin ve yerin yaratılışında ... bizi ateş azabından koru" âyet-i kerîmeleri nâzil oldu. Bu âyetleri okuduğu halde tefekkür etmeyene yazıklar olsun."* buyurdu.[172]

Şöyle bir hadis-i şerif daha vârid olmuştur: *"Bir saatlik tefekkür, altmış senelik nâfile ibâdetten hayırlıdır."*[173]

Tefekkürün bu kadar üstün olmasının iki sebebi vardır.

Birincisi: Tefekkür seni bizzat Allah'a ulaştırırken, ibâdet sadece Allah'ın sevabına götürür. Allah'a götüren bir şey de, Allah'ın sevabına götüren şeyden tabii ki daha hayırlı olacaktır.

İkincisi: Tefekkürün bir kalp ameli olmasına karşılık, ibâdetin uzuvlarımızın ameli olmasıdır. Kalp, uzuvlarımızdan daha şerefli olduğuna göre, kalbin ameli uzuvların amelinden tabii ki hayırlı olacaktır.

Âyet-i kerîme akıl sahiplerinin özelliklerini verdikten sonra, bir duânın icâbete lâyık ve müstehak olabilmesi için önce zikir ve fikir gibi ubûdiyet vazifelerinden ibâret bulunan birtakım vesîleleri yapmak gerektiğine dikkat çekmek maksadıyla duânın nasıl yapılacağını öğretmeye başlıyor.

Onlar, tefekkür ederler ve *"Rabbimiz"* derler. *"Sen bunu"* yani gökleri ve yeri *"boş yere";* bunların üzerinde düşünmek istemeyenler gürûhunun, gâfillerin tavır ve hareketlerinin gösterdiği üzere, maslahattan uzak, hikmetsiz, boşu boşuna *"yaratmadın."* Bilakis, bu sayılanların, kulların medâr-i maîşetleri olması; peygamberlerin ve ilâhî kitapların açıkça vurguladığı mebde' ve meâd ahvâlini öğrenmelerini sağlayan bir aydınlatıcı olması gibi büyük maslahat ve yüce hikmetleri göz önünde bulundurarak yarattın.

Âyetteki, semâvât ve arza giden zamîrin müzekker olması, semâvât ve arza yaratma fiilinin taalluk etmesi itibâriyle bunların mahlûk mânasında oluşundan kaynaklanmaktadır.

"Seni" aralarında hikmetsiz yere yaratmak fiilinin de bulunduğu, sana yakışmayacak bütün fiillerden *"tenzîh ederiz."*

"Bizi ateş azabından koru." Bunu bilmeyenlerin cezası olan cehennem azabından koru. Akıl sahiplerini, azaptan kurtulmak istemeye iten şey, semâvât ve yerin kendisi için yaratıldığı mâna ve hikmeti bilmeleridir.

Burada, Allah'ı zikretmenin büyüklüğüne ve şu üç mertebeye işâret edilmektedir: *Birinci mertebe*: Dil ile yapılan zikir; *ikinci mertebe*: Kalple yapılan tefekkür. *Üçüncü mertebe* ise ruh ile mârifet yani bilmektir. Çünkü dilin zikri, sahibini kalbî zikre ulaştırır. Ki kalbî zikir, Allah'ın kudretini tefekkürdür. Kalbin zikri de kişiyi ruh makamına götürür. Bu makama ulaşan kişi artık, eşyânın hakikatını öğrenir, Allah'ın yaratmasındaki ilâhî hikmetleri müşâhede eder. Ve bu müşâhededen sonra: *"Rabbimiz, bunu boş yere yaratmadın!"* der. Bu durumda mü'mine yaraşan sürekli dili ile zikretmektir. Tâ ki kalbî zikre; oradan da ruhî zikre ulaşsın, kendisi için yakîn ve mârifet hâsıl olup cehâlet karanlığından kurtularak mârifet nûru ile pürnûr olsun.

Meşâyıhtan biri şöyle diyor: Avam açısından *"Lâ ilâhe illallah"*ın mânası: "Allah'dan başka hiçbir mabûd yoktur." demektir. Bu kelimenin havâssa göre aldığı mâna ise: *"Allah'dan başka hiçbir sevgili ve maksûd yoktur."* tarzındadır. Aynı kelimenin ehassu'l-havâssa göre aldığı mâna ise: *"Allah'dan başka varlık (mevcut) yoktur."* şeklindedir. Çünkü ehassu'l-havâstan olan bir kişi, bu hali esnasında şühûd denizinde bitip tükenmiş olup Allah'dan başka hiçbir şey hissetmez; O'ndan başka hiçbir şey görmez.

Burhaneddîn el-Hanefî'nin tefsîrinde şöyle bir nakil vardır: "Tevhîdin dört mertebesi vardır: Öz, özün özü, kabuk ve kabuğun kabuğu. Anlayışı kıt zihinlere bu

mesele, cevizin üst ve alt kabukları ile temsîlî olarak anlatılabilir. Çünkü cevizin iki kabuğu vardır. Cevizin ayrıca özü vardır. Özünde ise cevizyağı bulunur ki bu da özün özüdür.

1. İnsanın, kalbi gâfil olduğu, ya da inkâr ettiği halde dili ile *"Lâ ilâhe illallah"* demesidir. Münâfığın tevhidi böyledir.

2. Tevhîdin mânasını, kalbin tasdîk etmesidir. Müslümanların genelinin tasdîk edişi gibi, ki bu îtikaddır.

3. Kişinin ilâhî bir nur vasıtasıyla Allah'ın tekliğini müşâhede etmesidir. Bu da bütün varlıkların her şeye gücü yeten tek bir varlıktan sudûr ettiğini görmesi demektir.

4. Varlık âleminde tek bir varlık görmesidir. Ki bu sıddîkların mertebesidir. Bu mertebe, kişinin artık kendisini göremez olması mânasında, tevhidde fânî olma mertebesidir.

Birinci mertebedeki bir muvahhid, Allah'ı sadece diliyle bir kabul etmektedir. Böyle bir tevhid, dünyada sahibini kılıç ve mızrakla öldürülmekten kurtarır.

İkinci mertebedeki bir muvahhid, kalbi bağlandığı şeyi tekzîb etmekten uzak olduğu halde, kelime-i tevhid lafzının ifade ettiği şeye kalben inanacak şekilde Allah'ı birleyicidir. Böyle bir tevhid inancı, mânevî ve ruhânî fütûhattan uzaktır. Ama bu mertebedeki bir muvahhid, çeşitli mâsiyetler irtikâb edip de bu bağı zayıflatmadan ölürse, bu inanç onu âhiret azabından korur. Bu bağın zayıflayıp çözülmesine müncer olacak birtakım hileler vardır ki bunlara bid'at denir.

Üçüncü mertebedeki bir muvahhid Allah'dan başka hakiki bir fâil bulunmadığı kendisine açıkça gösterildikten sonra, artık tek bir fâilden başka bir şey göremeyecek şekilde Allah'ı birleyen kişidir: Çünkü böyle biri, kelime-i tevhid lafzının ifade ettiği şeyin doğruluğuna bağlanması için kalbini zorlamaktadır. İşte bu mertebe avâm tabakasıyla kelâmcıların mertebesidir. Zira avâm ile kelâmcılar arasında inanç açısından hiçbir fark bulunmamaktadır. Aynı sözü söylemektedirler.

Dördüncü mertebedeki bir muvahhid ise, Tek'ten başka hiçbir varlık görmeyecek şekilde Allah'ı birlemektedir. Bu, tevhîdin zirvesidir."

"Birinci mertebe, cevizin dışında bulunan yeşil kabuk gibidir. İkinci mertebe, cevizin sert kabuğu gibidir. Üçüncü mertebe, cevizin içi gibidir. Dördüncü mertebe ise, ceviz içinden çıkarılan yağ gibidir.

Cevizin dışındaki yeşil kabuğun insana bir faydası olmadığı gibi yendiği zaman acı bir tadı vardır; içine bakıldığında kötü bir manzara arzeder; yakacak olarak kullanıldığı zaman, ateşi söndürür, çok duman çıkarır; evde bırakıldığı zaman da yer darlığına sebebiyet verir, cevizin üzerinde bir müddet bulunup onu korumaktan öte bir işe yaramaz. Allah'ı sırf diliyle "bir" kabul etmek de aynı şekilde faydasız, zararlı, zâhiren ve bâtınen kötü bir inançtır. Fakat ölünceye kadar kabuğun cevizi koruması gibi kişinin bedenini korumaya ve kılıçtan kurtarmaya yarar. Bu inanç kabuğu, ölüm esnasında soyulur. Bu kabuk soyulduktan sonra, böyle bir tevhîdin kişiye sağlayacağı bir fayda kalmaz."

"Cevizin sert kabuğu, yeşil kabuğa nisbetle görünürde bir fayda sağlamaktadır; nitekim bir yerde uzun süre tutulduğunda cevizin iç kısmını bozulmaktan korumaktadır. Kırılıp cevizden ayrıldığı zaman da içine nisbetle değersiz bir madde olduğu için yakacak olarak kullanılabilir.

Mânevî bir ilham ve keşfi olmayan sırf bir inanç tarzındaki tevhid de, sadece dille yapılana göre çok daha faydalıdır. Göğsün genişleyip açılması ve Hak nûrunun göğüste parlaması ile hâsıl olan mücâhede ve keşf tarzındaki tevhîde göre ise daha değersizdir. Çünkü bu göğsün açılması, şu âyet-i kerîmelerle kastedilen açılmadır: ***"Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa, o Rabbi katından bir nur üzere olmaz mı?"*** (ez-Zümer, 39/22) ***"Allah, kimi doğru yola koymak isterse, onun gönlünü İslâm'a açar."*** (el-En'âm, 6/125)

"Ceviz içi, kabuğuna nisbetle daha değerlidir. Fakat ceviz içi de yağına nisbetle birtakım istenmeyen kirlerden uzak değildir. Aynı şekilde üçüncü mertebedeki bir tevhid de tek ve gerçek varlıktan başkasını görmeyenlere nisbetle başka şeyleri düşünmekten ve çokluğa yönelmekten kurtulamaz." Hanefî'deki mâlûmat burada bitti.

Bu âyet-i kerîme, Allah'ı ayakta zikretmenin câiz olduğuna delâlet eder. Bu sebeple meşâyıh-ı kirâm; "hareket etmeden hissetmedikleri halleri, hissediyormuş gibi görünmeden müridlerin, kalplerini rahatlatmak maksadı ile ayakta zikretmelerinde bir beis görmemişlerdir."

Hülâsa, âdâbına uygun yapıldıktan sonra, zikrin husûsî bir şekli yoktur. Ayakta da, otururken de yatarken de zikredilebilir. Ancak hadis-i şeriflerde zikrullah'ın sessizce yapılmasının daha iyi olduğunu gösteren birtakım rivâyetler vârid olmuştur.

el-Keşşâf şârihi, bu durumun makamın gereğine göre değişebileceğini belirtmektedir. İrşâd görevini üstlenmiş bir şeyh, bu yola yeni girene, kalbinde kök salmış düşünceler kalbini terketsin diye sesli zikri emreder. *el-Meşârik* şerhinde de böyle geçer. *el-Muzhir*'de söylenilenler de buna uygundur. *Muzhir*'in müellifi şöyle der: "Sesli zikir câizdir, hatta riyâdan kaynaklanmadığı sürece müstehabtır. Çünkü bu sâyede insanlar, fırsatı ganimet bilip dînî duygularını ortaya koyabileceklerdir. Zikrin bereketi evlerde, yurtlarda ve dükkânlarda bulunanlara da ulaşıp onlar da zikredecekler ve onu duyan yaş kuru her şey onun hakkında kıyâmette şâhidlik edecektir. Bazı şeyhler, riyâdan daha uzak olduğu için gizli zikri tercih etmişlerdir. Bu, niyeti ilgilendiren bir konudur. Kimin niyeti sâdık olup da seslice Kur'ân okur, zikir yaparsa, yukarıda belirttiğimiz sebepten dolayı bu daha iyidir. Kim de riyâya kaçacağından endişe ederse, riyâya düşmemek için, sessiz zikri tercih etmesi daha evlâdır."

Denilir ki: Kişi yalnız başına bulunuyorsa ve havâs kişilerden ise, kendisi hakkında gizli zikir daha iyidir. Avâmdan ise, sesli zikir daha iyidir. Zikretmek üzere bir araya toplanmışlarsa, kendileri hakkında daha iyi olan kuvvetlice sesli zikirdir. Çünkü böyle bir zikir, perdeleri kaldırma ve sevap açısından daha tesirlidir. Zira her birine hem kendi zikrinin sevabı, hem de arkadaşlarının zikrini duyma sevabı verilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Sonra kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi hatta daha da katı oldu."***

(el-Bakara, 2/74) Burada kalpler taşa benzetilmektedir. Mâlumdur ki taş ancak kuvvetlice vurulduğu zaman kırılır. İşte bir arada bulunan bir topluluğun tek bir kalbe kuvvetlice vurması, tek bir kişinin zikrinin kuvvetinden daha şiddetlidir. *Zuhretü'l-Âbidîn*'de de böyle vârid olmuştur.

Kâşifî lâkabı ile mâruf, **Vâiz Hüseyin** şöyle der:

Hak amelinde âşıkların lâf ve sözleri
Sû-i edeb değildir, aşktır coşkulu hareketleri
Hak kadehinden bir yudum içenin
Ne edebi kalır, ne akıl ve düzeni.

Maksûd olan, sâlikin tevhid esnasında vecdin kendisine galip gelmesiyle iradesinden sıyrıldığında, artık hiç bir pozisyon ve hareketine bakılmamasıdır. Çünkü o esnâda sâlik kendi iradesiyle hareket etmemektedir, ki şu söz söylenebilsin:

Kısa görüşlü câhil kişinin işi
Kişiyi kendi önünde yâd etmektir.

Şüphesiz muvahhidin hareketleri ve zikri cehrî yapması, içinde bulunduğu makam ve hâle göre gerçekten övgüye lâyıktır. Kendilerini zorlayıp yapmacık davrananlara gelince, bunların bütün hareket ve fiilleri kendi iradelerinden kaynaklanmaktadır. Şeyhler kitaplarında insanları bu tür yapmacık davranışlardan menetmişler, bu tür söz ve fiilleri yasaklamışlardır.

Hülâsa-i kelâm akıllı kişilere düşen âdâba riâyet edip tavırlarına çeki düzen vermeleri ve Melik-i Gaffâr'ı zikretmekten bir an bile uzak kalmamalarıdır.

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾

192. Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan, artık onu rüsvay etmişsindir. Zâlimlerin hiç yardımcıları yoktur.

"Ey Rabbimiz! Sen birini cehenneme soktun mu, onu" daha kötüsü düşünülemeyecek şekilde "*rüsvay etmişsin"* demektir. Şu söz bu ifadeye benzemektedir: "En son koruya varan, oraya varmış sayılır."

Âyette geçen ifadeden maksat, bu azaptan kurtulmayı isteyenlerin ne şiddetli bir korkuya kapılmış olduklarına dikkat çekerek korunmak isteyeni korkutmaktır. Burada, ayrıca ruhânî azabın daha kötü olduğu da hissettirilmektedir.

"Zâlimlerin hiçbir yardımcıları yoktur." "Zâlimler" lâfzı ile Allah Teâlâ ateşe sokulanları kasdetmektedir. *"Yardımcılar"* (أَنْصَارٌ) kelimesinin cem'i (çoğul) olarak

getirilmesi, zâlimlerin çoğul olduğuna itibarladır: “Zâlimlerden hiç biri için hiç bir yardımcı yoktur.” demektir. Buradaki yardımcıdan maksat ise, güç kullanıp savunarak zâlimlere yardım edenlerdir. Yoksa, bu âyette şefâatin olmadığını gösteren bir delîl yoktur. Çünkü şefâat; Allah’ın azabını zâlimlerden yumuşak üslûblarla ve isteme yolu ile defetmektir. Dolayısıyle yardımın olmayacağını söylemek, şefâatin de olmayacağını göstermez.

رَبَّنَٓا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِياً يُنَادٖي لِلْاٖيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّاۗ رَبَّنَا
فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِۚ ﴿١٩٣﴾

193. Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, “Rabbinize inanın!” diye îmana çağıran bir dâvetçiyi *(Peygamber’i, Kur’ân’ı)* işittik, hemen îman ettik. Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu sâlih *(iyi)* lerle beraber al, ey Rabbimiz!

“*Ey Rabbimiz! Bizi Rabbinize,* sahibinize, işlerinizi yürütene, sizi kemâle ulaştırana *inanın diye îmana çağıran bir dâvetçiyi işittik.”* Buradaki dâvetçiden maksat, Rasûl-i Ekrem (s.a.)’dir. Çünkü o, gerçekten îmana çağırıp dâvet etmektedir. Allah Teâlâ; ***“Ey Muhammed, Rabbinin yoluna dâvet et!”*** (en-Nahl, 16/125) buyurmuştur. *“İşittik”* sözünde işitilen hazfedilerek sağduyuluların bu sözü söyleyeni işittikleri belirtilmiştir. Çünkü onun özelliği, söylenen bir şeyin var olduğunu göstermektedir. *“Ve hemen îman ettik.”* Onun nidâsına icâbet ederek onun emrine uyduk. *“Ey Rabbimiz”* büyük *“günahlarımızı bağışla.”* “Büyük” diyoruz, çünkü îman etmek, küfür dönemindeki günahları zâten silip atar. *“Kötülüklerimizi ört”*; yani küçük günahlarımızı ört. Zira büyük günahlardan uzak duranların küçük günahları da örtülür. *“Canımızı iyilerle beraber al!”* Ruhlarımızı, iyilerin özel dostları olarak; komşuları olma hakkını kazanmış olarak; iyiler zümresinden sayılmış olarak kabzeyle. Buradaki “beraberlik” ölüm zamanı açısından bir beraberlik değildir. Çünkü kişilerin birbirleri peşisıra ölmeleri zarûri olduğu için, iyilerle aynı anda ölmek muhaldir. Bu beraberlikten maksat, ölüm esnasında iyilerin sıfatıyla muttasıf olmaktır.

Burada, mü’minlerin Allah’a kavuşmayı arzuladıklarına işâret edilmektedir. Her kim Allah’a kavuşmayı arzularsa Allah da ona kavuşmayı arzular. Allah Teâlâ, kimi, inanmak sâiki ile îman edenlerden kılarsa, ona cennetlerdeki dostlarıyla beraber ikrâmda bulunacaktır. Sözü işitip de en iyisine tâbi olanlara ne mutlu. Ne mutlu güzel öğütlerden ibret alanlara! Nitekim **Hâfız** şöyle diyor:

Nasîhata kulak ver, çünkü candan azîz tutarlar
Yaşlı âlimin öğütlerine kulak veren gençleri.

Şeyh Sâdî şöyle der:

Söyle ve eyle insanlara faydalı olacak sözü
İnsanların hoşuna gitmese de özü.
Çünkü yarın pişman olursan çok
"Niçin hak sözü tutmadım" dersin, fakat faydası yok.

Vâiz Ebû Âmir anlatıyor: "Mescid-i Nebevî'de otururken, yanıma bir çocuk gelip bana bir kağıt parçası verdi. Bu kağıtta şöyle yazıyordu:

"Allah seni daima mutlu etsin, ey kardeşim Ebû Âmir! Medîne'ye geldiğini haber aldım, seni görmek için sabırsızlanıyorum."

Bunu okuyunca çocukla birlikte yola çıktım. Harâbe bir yerde, hurma dallarından yapılmış bir kapısı olan bir eve vardık. Bir de baktım içeride kıbleye karşı oturtulmuş; duyduğu haşyetten dolayı mahzûn ve ağlamaktan gözleri kör olmuş kötürüm bir ihtiyar var! Selam verdim, o da bi'l-mukâbele beni selamladı ve şöyle dedi:

"Ey Ebû Âmir, kalbim hâlâ büyük bir arzu ile vaazlarını dinlemek istiyor. Benim, vâizlerin çare bulamadığı bir hastalığım var." Bunun üzerine ben de: "Amca kalp gözünle şu semânın melekûtuna bir göz at, oradan îman hakikatinle cennetü'l-Me'vâ'ya geç. Orada Allah'ın dostlarına hazırladığı şeyleri görürsün. Sonra bir de cehennem ateşine göz at. Orada Allah'ın şakîlere hazırladığı şeyleri görürsün. İki yurt arasında ne kadar fark var değil mi? Bu iki grup tabii ki aynı olmayacaktır."

Yaşlı zât bunları duyunca şöyle bir inledi ve sayha attı. Sonra: "Vallahi ilâcın, tam yaramın üzerine denk geldi. Allah sana rahmet etsin, lütfen biraz daha konuş." dedi. Devamla şöyle dedim: "Muhakkak ki Allah senin iç âlemini biliyor; gizli yaptıklarına da alenî yaptıklarına da muttalîdir." Bunu duyan ihtiyar birincisinden daha büyük bir sayha attı ve ölü olarak yere serildi. Tam o esnâda başında yün bir başörtüsü; üstünde bir gömlek olan bir kız yanıma geldi, secde alnında iz yapmıştı.

"Ey âriflerin kalplerini tedâvi eden zât, aşkolsun size! Bu ihtiyar benim babamdı. Yirmi senedir bir hastalığa tutulmuştu. Allah'dan durmadan seni niyaz ediyor ve şöyle diyordu: "Ebû Âmir'in meclisinde bir kez bulundum, kalbimi ihyâ etti. Üzerimdeki gafleti söküp attı. Onu bir kere daha dinlesem beni öldürür." Allah sana hayırlı mükâfatlar ihsân eylesin!" dedi ve babasının üzerine eğilerek, alnından öpmeye başladı. Bir yandan da ağlıyordu. Kıza şöyle dedim: "Ey ağlayan hanım, babanı çok sevdiğiniz halde her şeyin karşılığının verildiği yurda göçüp gitti. Eğer iyi amel etmiş biri ise, cennete; kötü amel etmiş biri ise, kötülük yapanların varacağı yere gidecektir." Bunu duyan kız da bir sayha atarak öldü. Orada öylece üzgün kalakaldım. Sonra bir ara onları rüyamda en güzel makamlarda, üzerlerinde yemyeşil elbiseler olduğu halde gördüm. Bu durumlarının sebebini sorunca yaşlı zât şöyle dedi:

“Bütün bu nâil olduklarımda ortağımsın benim
Kalk ve müşâhede et yâ Ebâ Âmir!
Gaflette bulunan birini uyaran herkesindir,
Gaflettekilerin ulaştığı tüm nîmetlerin yarısı.”

İhtiyar devamla şöyle dedi: “Çok cömert, hiç kızmayan bir Rabbin huzûruna girdim. Beni cennetine yerleştirdi, güzel hûrîleri bana eş kıldı. Sen de ey Ebû Âmir, bağışlaması çok bol olan Melik’e çok duâ ve istiğfâr etmeye karşı harîs ol! Şüphesiz gecenin belli saatlerinde ve gündüzün bazı bölümlerinde Allah’dan mağfiret istemek hayırlı ve sâlih (iyi) kişilerin özelliklerindendir.

Bir tek kelime ile uslanan kişi, kulu Muhammed’in lisanıyla hakka çağırana îman edip O’nun ateşinden kurtulmuş ve cennetindeki mağfiret ve rahmete varmış demektir.

Rivâyet edilir ki: Demircinin biri kor hâlindeki ateşi eliyle tutabiliyormuş. Bunu nasıl becerdiği sorulunca da şöyle demiş: “Bir kadına aşık oldum, onu çok arzuladım ve kendisine para teklif ettim. Fakat o: “Benim kocam var, paraya ihtiyacım yok.” dedi. Bir müddet sonra kocası öldü. Bu kez onunla evlenmek istedim, fakat o: “Çocuklarımı rezil rüsvây etmek istemem” diyerek yine imtinâ etti. Epey bir süre sonra muhtaç bir duruma düştü ve bana haber gönderdi. Ben ise: “Murâdımı verinceye kadar sana hiç bir şey vermeyeceğim.” dedim. Onunla tenhâ bir yere gidince kadını bir titremedir aldı. “Ne oluyor?” deyince, “her şeyi görüp işiten Allah’dan korkuyorum” dedi. Bunun üzerine kadını bıraktım: “Allah da seni ateşten korusun!” diye bana duâ etti. O gün bugündür dünya ateşi beni yakmıyor. Şimdi Allah’dan âhiret ateşinin de beni yakmamasını niyaz ediyorum.”

İşte Allah’dan korkup daima O’nun huzûrunda olduğunu hatırlayan biri fısk-u fücûra cür’et edemez. Cehennem ateşinden kurtulduğu gibi esenlik yurdu olan cennette çeşitli nîmetlere kavuşur.

İbn Abbas’ın Hz. Peygamber (s.a.)’in şöyle dediğini anlattığı rivâyet edilir: *“Kim daima Allah’ın kendisini bağışlamasını isterse, Allah bu kişi için her sıkıntıdan bir çıkış yolu ve her darlıktan kurtuluş nasip eder. Rızkını da hiç beklemediği bir yerden ihsân eder.”*[174]

Duâya gelince, o ibâdetin özüdür. Duâ, dünyada da yarar sağlayıp âfetleri def eder. Âhirette ise Allah Teâlâ, duâ edene meleklerin elleriyle birtakım hediyeler verir ve: “Bunlar, dünyadaki duâlarının karşılığıdır” buyurur.

Hak kapısının eşiğinden niçin çekeyim başımı
Dünya ve ukbâ devleti, fetih ve keşif bu kapıda.

Hâfız der ki:

Her kim gelmek isterse gelsin, ne dilerse söylesin mâni olunmaz,
Çünkü Hak dergâhında kibir ve naz, bekçi ve kapıcı bulunmaz.

Allah Teâlâ duâlarımızı kabul buyurup, hakkımızda hayırlı olan şeyleri dünyada da âhirette de ihsân ederek bütün ümid ve niyâzlarımızı gerçekleştirsin.

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّكَ
لَا تُخْلِفُ الْم۪يعَادَ ﴿١٩٤﴾

194. Rabbimiz! Bize, peygamberlerin vasıtasıyla vâdettiklerini de ikrâm et ve kıyâmet gününde bizi rezil-rüsvay etme; şüphesiz sen vâdinden caymazsın!

"Ey Rabbimiz bize peygamberlerin vâsıtasıyla" dili ile ya da elçilerini tasdik ettiğimiz takdirde vermeyi *"vâdettiğin"* sevap ve değerli şeyleri *"ver. Kıyâmet gününde"* kıyâmetin muktezâsından olan dehşetengiz hallerden koruyarak *"bizi rezil ve rüsvây etme*," yüzüstü bırakma. *"Sen, verdiğin sözden caymazsın!"*

Bütün bu duâlar ve bu duâları tekrarlamaktaki ileri derecedeki tazarrû ve isteyiş, Allah'ın vâdinden döneceği husûsunda bir endişeleri olduğundan değildir. Bilakis, elçilerin emrine uymakta gösterdikleri kusurdan veya kötü bir âkıbetleri olabileceğinden dolayı bu vâd-i ilâhiye muhâtap olan bahtiyarlardan olamayacakları endişesinden kaynaklanmaktadır. Bütün bu duâların nihâî çıkış noktası, Allah'ın kendilerini içinde bulundukları durumda daha da sâbitleştirmesi isteği, yahud da huşû ve kullukta mübâlağadır.

"Bizi kıyâmet gününde rezil ve rüsvay etme!" kavl-i şerîfi ile ***"Allah katından onlara hiç hesaplamadıkları şeyler beliriverir."*** (ez-Zümer, 39/47) kavl-i şerîfi benzerlik arzetmektedir. Çünkü, insanoğlu belki hak bir inanç; sâlih bir amel üzere olduğunu zanneder, ama kıyâmet günü, inancının yanlış; amelinin de günah olduğu ortaya çıkar. O anda insanda büyük bir utanç, tam bir pişmanlık ve şiddetli bir üzüntü hâsıl olur. İşte bu ruhânî azaptır. Ve bu azap cismânî azaptan daha şiddetlidir. Bunun böyle olduğunu gösteren delillerden biri, Cenâb-ı Hakk'ın mü'min kullarının bu beş çeşit duâda birtakım şeyler istediğini hikâye etmesidir. Buna göre akıllı mü'minlerin ilk istekleri, cismânî azaptan kurtulmaktır. -ki *"bizi ateş azabından koru"* kavl-i şerîfi bu isteği yansıtır. Son istekleri ise ruhânî azaptan kurtulmaktır. *"Kıyâmet günü bizi rezil perişan etme"* kavl-i şerîfi de bunu yansıtır. Bu, söylediklerimizin doğru olduğuna bir delildir. Nitekim "Allah'dan ayrı kalmak, ateşte yanmaktan daha sıkıntılıdır" diye bir söz vardır. **Mevlânâ Celâleddîn Rûmî** (k.s.) şöyle der:

Dünyanın derdi vardır sıkıntısı zamânın
Ama en zoru gaflet ve uzağında kalmak Mevlâ'nın.

Cihad zordur, oruç çetin iştir
Lâkin bu, Allah'dan uzak kalmaktan daha iyidir.

O halde mü'minin, Allah'ın kendilerine çok değerli şeyler vâdettiği kişiler zümresine girebilmek için ibâdât ü tâata sarılması lâzımdır.

Câbir (r.a.)'in şöyle anlattığı rivâyet edilir: "Hz. Peygamber (s.a.)'in huzûrunda bulunurken, bize: *"Size cennet odalarından bahsedeyim mi?"* diye sordu. "Evet yâ Rasûlallah" deyince, şöyle buyurdu: *"Cennette öyle odalar vardır ki içinden dışı; dışından da içi görülebilmektedir. Burada, hiç bir gözün görmediği; hiç bir kulağın duymadığı nîmet ve lezzetler vardır."* Ben: "Bu odalar kime âittir yâ Rasûlallah?" diye sordum. *"Selamı yayan, açı doyuran, oruç tutan ve herkes uyurken, namaz kılan kişilere âittir."* buyurdular.[175]

Ebû Bekir Verrâk (rh.a.) şöyle diyor: Biz dört şeyin peşinde koştuk ve bunları şu dört şeyde bulduk: Allah'ın rızâsını O'na itâat etmede; rızık bolluğunu kuşluk namazı kılmada; din selametini dili korumada; kabir nûrunu da gece namazında bulduk.

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle anlattığını rivâyet etmektedir: "Cennete en son girecek olan kişi, düşe kalka yürüyen ve ateşin kendisini şöyle bir yaladığı, tam ateşten kurtulduğu esnâda yine ateşin kendisine yöneldiği bir kişidir. Bu adamcağız:

"Ey ateş, beni senden kurtaran zât ne kadar yücedir! Bana, benden öncekilerden ve sonrakilerden hiç kimseye ihsân eylemediği bir şeyi ihsân etmiş olmaktadır." der. O sırada yanında çok gölgelikli bir ağaç beliriverir, bu ağacın gölgesine karşı müthiş bir arzu duyar ve:

"Yâ Rab beni şu ağaca yaklaştırırsan senden başka bir şey istemem." der.

Allah Teâlâ da onu ağaca yaklaştırır, adam ağacın dibindeki sudan içer. Sonra bu ağaçtan daha büyük bir ağaç belirir. Adam yine:

"Yâ Rab, beni şu ağaca yaklaştır" der ve başka bir şey istemeyeceğine dâir söz verir. Allah da onu ağaca yaklaştırır. Daha sonra öncekilerden daha büyük bir ağaç belirince, adam bu ağaca da yaklaşmak ister. Ağaca yaklaştırılınca cennetliklerin sesini duyar ve bu sefer de:

"Yâ Rab, cennete konulursam başka bir şey istemeyeceğim" der. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak: "Ey Âdemoğlu! Ne kadar sözünden cayan birisin! Bu kaçıncı söz verip sözünden dönüşün? Şimdi söyle bana, sana dünyanın iki mislini vermeme râzı olur musun?" der. Adam bunu duyunca: "Âlemlerin Rabbi olduğun halde benimle alay mı ediyorsun, yâ Rab?" der.

İbn Mes'ûd (r.a.), bunu anlattıktan sonra gülmüş. "Niye gülüyorsun?" diye sorulunca, "Rasûl-i Ekrem (s.a.) de böyle gülmüştü." demiş. "Peki o niye gülmüştü?" sorusunu da: "Rabbu'l-Âlemîn güldüğü için" diye cevaplamış. "Sonra Cenâb-ı Hak adama şöyle der:

“Alay etmiyorum. Ben her istediğimi yapmaya kadirim.”[176]

Anlatılır ki: **Mârûf Kerhî**’nin ebeveyni hıristiyandı. Onu hıristiyan öğretmene gönderdiler. Öğretmen Mârûf’a: “Allah, üçün üçüncüsüdür de!” dedi, fakat Mârûf: “Hayır O, tektir, sameddir” dedi. Bunun üzerine öğretmen Mârûf’a bir tokat vurdu. Mârûf kaçtı. Mârûf’un ebeveyni: “Mârûf geri gelirse hangi dîni benimsemiş olduğunu görürsek görelim, ona uyacağız” dediler. İslâm dînini benimsemiş olarak gelince, onlar da müslüman oldu.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *“Hiç biriniz yoktur ki, kıyâmet günü Allah kendisiyle arada hiç bir tercüman olmaksızın konuşacak olmasın. Kişi, sağına bakacak yaptıklarından başka bir şey görmeyecek. Sonra soluna bakacak orada da yaptıklarından başka bir şey göremeyecek. Bütün insanlar kendisine yönelecek. Yarım hurmayla dahî olsa, kendini ateşten koruyabilen bunu yapsın!”*[177]

Anlatılır ki: Yaşlı bir kâfir kadın, kış günleri kuşlara yem atıp doyururdu. Bunu gören **Zünnûn Mısrî**: “Allah, düşmanlarının bu tür hareketlerini kabul etmez” dedi. Zünnûn, daha sonra bu kadını müslüman olmuş bir halde Kâbe’de gördü. Kadın Zünnûn’a: “Allah Teâlâ, bende gördüğün o haslet sâyesinde bana müslüman olmamı nasip etti.” dedi.

Keremsiz adam, adam değildir
Ağaçtan, belki taştan da beterdir.
Meyve vermeyen kısır ağacı
Kesse lâyıktır baltacı.

Allah Teâlâ Hazretleri, cümlemizi cehennemden koruyup iyilerle ve cömertlerle beraber cennete soksun.

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّ۪ي لَٓا اُض۪يعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ
ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰىۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍۚ فَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُو۫ذُوا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ ثَوَابًا
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

195. Bunun üzerine Rableri, onların duâlarını kabul etti. ***(Dedi ki:)*** **Ben, erkek**

olsun kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım. Onlar ki, hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar ve öldürüldüler; andolsun, ben de onların kötülüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu mükâfat, Allah tarafındandır. Sevabın en güzeli Allah'ın katındadır.

"Rableri onlara" yani taleplerine *"karşılık verdi."* Âyet-i kerîmede, "karşılık verdi" anlamında (اسْتَجَابَ) fiili kullanılmıştır. Bu, istenileni verdi, mânasına gelir. *"Ben, sizden kadın, erkek hiçbir çalışanın"* ibâresindeki "kadın-erkek" lafızları, "çalışan"ı açıklamakta ve "çalışan" lafzındaki umûmîlik mânasını kuvvetlendirmektedir. Bu ifade, aynı zamanda kadın ile erkek arasında sevap kazanma ve duâlarına icâbet olunma, isteklerine cevap verilme konusunda hiç bir fark olmadığına delâlet etmektedir. Ancak bu, erkeğin de kadının da, tevbe ettikten sonra ibâdât-ü tâata sımsıkı sarıldıkları zaman sözkonusudur. Dînî konulardaki üstünlük amel ile ölçülür. Amel sahiplerinin diğer özellikleriyle değil. Çünkü çalışanların bir kısmının erkek, bir kısmının dişi olması, yahut asil veya basit bir nesepten geliyor olmasının dîni konularda hiçbir tesiri yoktur.

"Yaptığını zâyî etmeyeceğim." Bu iş; yani amel, akıl sahibi mü'minler ile ilgili olarak anlatılan; bunların bütün hal ve tavırlarında Allah'ı anmaya devam etmeleri; ibret almak ve delil bulmak maksadıyla Allah'ın yaratıkları üzerinde düşünmeleri; Allah'ın rablığını kabul edip O'nu, abesle iştigal etmekten, boş yere yaratmaktan tenzîh ederek senâ etmeleri ve duâ ile iştigal etmelerinden ibârettir. Bütün bu amelleri, Allah'ın karşılık vermesinin sebebi olarak göstermek, duânın müstecâb olmasının, bütün bu şart ve durumlara bağlı olduğuna delâlet etmektedir. İşte bütün bu şartların oluşması, son derece değerli olduğu için, duâsı kabul edilen birinin de değerli olduğunda şüphe yoktur.

"Hep birbirinizdensiniz." Çünkü erkek dişidendir, dişi de erkekten.

İmam Fahreddin Râzî der ki: "Bu ifadenin tefsîrinde birtakım görüşler bulunmaktadır. Bunların en güzeli; tâatınız karşılığında sevap kazanma ve mâsiyetiniz karşılığında cezâya çarptırılma konularında birbirinize benzemektesiniz" şeklindeki mânadır. Bu durumda âyetteki (مِنْ) benzetme edâtı olan (كَ) mânasında anlaşılır.

Kaffâl şöyle diyor: Bu ifade, Arapların: "Fiilen bendendir." sözleriyle aynı kullanım özelliğini taşır. Ki bu söz: "Falanca, benim ahlâk ve yaşantım üzeredir." demektir. Bu ifade, bir cümle-i itirâziyye (yani açıklayıcı parantez cümlesi) olup bununla, çalışanlara vâdedilen şeylerde kadınların erkeklere ortak olduğu beyân edilmektedir.

Ümmü Seleme (r. anhâ) Hz. Peygamber (s.a.)'e: "Yâ Rasûlallah duyuyorum ki Allah Teâlâ, hicretle ilgili olarak erkekleri zikrediyor, fakat kadınları zikretmiyor." dedim. Bu sözüm üzerine *"Ben... işini zâyî etmeyeceğim"* âyet-i celîlesi nâzil oldu. "Nasıl sizler birbirinizden iseniz, amellere karşılık verilmesi konusunda da birine sevap verirken birini bundan mahrûm etmem." demektir.

"Hicret edenler" ifadesi ile, onlardan çalışanların amellerinin ve bu amellere karşılık olarak medih ve tâzim maksadıyla kendileri için hazırlanan şeylerin tafsîlâtına

başlanılmaktadır. Allah Teâlâ sanki şöyle buyurmuş olmaktadır: "İşte bu üstün, yüce amelleri işleyenler, -ki bu ameller dinleri uğruna fitne yurdundan Allah'a kaçarak ilk vatanlarından hicret etmeleridir.- *yurtlarından çıkarılanlardır*; müşriklerin eziyetleri yüzünden doğup büyüdükleri vatanlarını terketmeye mecbûr bırakılanlardır."

İmam Fahreddin Râzî der ki: *"hicret edenler"* kavl-i şerîfinden maksat, Rasûl-i Ekrem'e hizmet etmek niyetiyle vatanlarından kendi hür istekleriyle hicret edenlerdir. *"Yurtlarından çıkarılanlar"*dan maksat ise kâfirlerin hicrete mecbûr bıraktığı kişilerdir. Şüphesizdir ki ilk grubun rütbesi, daha üstündür. Çünkü Hz. Peygamber'e hizmet edip onunla birlikte olmayı kendi hür iradeleriyle seçmişlerdir. Tabii ki üstün olacaklardır."

"Yolumda işkence edilenler" yani Allah'a îman etmeleri sebebiyle, hak ve tevhid dîni uğrunda işkence edilenler. Bu işkence kavramı müşrikler tarafından uğratıldıkları bütün eziyetleri kapsamaktadır.

"Vuruşanlar ve öldürülenler…" Allah yolunda kâfirlerle vuruşanların ve öldürülenlerin; savaşta şehid edilenlerin *"elbette kötülüklerini örteceğim."* Vallahi onların kötülüklerini sileceğim ve *"onları altlarında ırmaklar akan cennetlere sokacağım."* Bunu, yaptıklarına Allah katından bir karşılık olarak yapacağım. "Sevap" kelimesi, verilen mükâfatın adıdır. *"Atâ"* kelimesinin verilen nesnenin adı olması gibi. Şu kadar var ki, sevap kelimesi masdar yerine de konulabilir. O zaman *"isâbe"* sevap vermek mânasında te'kîdli bir masdar olur. Çünkü burada amel edenlerin kötülüklerinin silinip, cennete konulmaları, onlara sevap verme anlamı taşımaktadır. Böyle olunca, *"sevap"* kelimesi "onlara muhakkak bir karşılıkla karşılık vereceğim" demek olur.

"Allah katından" ifadesi ise *"sevap"*ın sıfatı olup: "Allah katından gelen bir karşılık" demektir. Sevabın Allah katından olma vasfı ile nitelenmesinin maksadı, o sevabın ne kadar büyük olduğunu göstermektir. Meselâ bir padişah, kölesine: "Sana tarafımdan bir hil'at giydiriyorum." dediği zaman bu ifade, bu hil'atin son derece şerefli olduğunu gösterir. Bu sevabın, son derece şerefli olduğu, *"sevapların en güzeli Allah katındandır."* kavl-i şerîfiyle te'kid edilmektedir. Yani ibâdet ve tâatlara en güzel karşılık O'nun katındadır. O, bunu vermeye kadirdir. Bu en güzel karşılık ise fânî dünya nîmetlerine benzemeyen bâkî âhiret nîmetleridir.

Âhiret nîmetleri dâimidir ey gönül,
Mutlu o kimsedir ki ola kul ve makbûl.

Âşikârdır ki, bu büyük mükâfat, bu büyük ecir, sadece hicret, vatandan çıkarılma, Allah yolunda işkence edilme, savaşma ve öldürülme mefhûmlarının tamamı, kendisinde gerçekleşenler için söz konusudur. O halde sâlike düşen; nefsin kötü amel ve kötü ahlâk vatanından hicret ederek, tabîat yurdundan hakikat âlemine çıkmak ve sonunda has *"indiyyet"* makamına ulaşmaya çalışmaktır. Çünkü bir kişinin mücâhedelerinin semeresi müşâhede makamına ermektir. Amel-i sâlih ile de güzel bir

âkıbetin olacağına istidlâl edilir.

Rivâyet edilir ki: **Safvân b. Süleym** ibâdât u tâate çok gayret ederdi. Bu zât, kış günleri soğuktan rahatsızlık duymak için evinin damında geceler; yaz günleri ise havanın sıcaklığı ile nefsine işkence etmek için evine girerdi. Bu âdetini, secde hâlinde ölüp Allah'ın rahmetine ve cennetine ulaşıncaya kadar sürdürdü. İşte ictihad (gayret) böyle olur! Sen de böyle çalış! Bu hususta nefsin sana hile yapacak olursa, ona selefle ilgili menkıbe, hal ve haberleri bildir ki, tâat ve mücâhedeye karşı arzulu olsun. Çünkü selefin haberlerinde büyük bir tesir ve her bakımdan menfaat vardır. **Câmî** (k.s.) şöyle der:

Şeytan askeri olan nefis ve hevâ hücûmu,
Hak yolcusunun gönlünü sıkıştırır, kötü eder durumu.
Bu durumda mürşidlerin menkıbelerinden başka yol yoktur.
Yol kesicilerin perişan ettiği adam başka ne yapabilir?

Eğer nefsin sana selefin çok güçlü insanlar olduğunu nasıl olup da onlardan sonra gelen birinin tâat husûsunda onlara yaklaşacağını sorarsa, nefsine kadınların durumunu haber ver. Râbiatü'l-Adeviyye ve benzerlerinin kadın oldukları halde nasıl olup da erkeklerin mücâhedelerinden geri kalmadıklarını ve elde ettikleri o derecelere ulaştıklarını söyle! Büyüklerden biri şöyle diyor:

Anlattığımız gibiyse şayet kadınlar,
O zaman erkeklerden üstün tutulmalılar
Ne güneş için, adının müennes olması ayıptır,
Ne de bir üstünlüktür müzekker olması ayın.

Şeyh Sâdî (k.s.) şöyle diyor:

Tâat ve ibâdete rağbet eden kadınlar,
Tâatı olmayan erkeklerden ileri varırlar.
Sen kendi erkekliğinden utan
Kadınlar geçti seni çoktan.

Hasan Basrî (rh.a.) der ki: Kervanın hareket edeceği kendilerine bildirildiği halde, ilk neferinden son neferine kadar hepsi orada burada hazırlıksız oyalanıp duran bir topluluk ne kadar hayretâmiz bir topluluktur.

Anlatılır ki: Ölüm meleği, ruhunu kabzetmek maksadı ile sâlih bir zâtın yanına geldiğinde bu zât: "Hoş geldin, vallahi elli senedir senin için hazırlık yapıyorum." demiş.

Abdullah b. Mübârek'in ölüm anı gelip çattığında, gözlerini açmış sonra gülümseyerek: "Çalışanlar, ancak böyle bir durum için çalışsınlar" demiş.

Bir âlim şöyle diyor: “Cennete nâil olmak isteyen birinin şu beş şeye devam etmesi gerekir:

1. Nefsine mâsiyetleri yasaklamasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***“Kim nefsini kötülükten alıkoymuşsa varacağı yer şüphesiz cennettir.”*** (en-Nâziât, 79/40,41)

2. Az bir dünyalığa râzı olmasıdır. Çünkü bir hadiste rivâyet edildiğine göre: *“Cennetin bedeli tâat ve dünyayı terketmedir.”*

3. Tâatlara karşı son derece hırslı olup kalben bunlara bağlı olmasıdır. Çünkü herhangi bir tâat, bağışlanıp cenneti hak etmesine sebep olabilir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: ***“İşte bu, işlediğiniz ameller sebebi ile vâris kılındığınız cennettir.”*** (ez-Zuhruf, 43/72)

4. Sâlihlere ve hayırlı kişilere muhabbet besleyerek onların arasına girmek ve onlarla birlikte oturmaktır. Çünkü sâlih bir zât, bağışlandığı zaman, kardeş ve dostlarına şefâat edecektir.

5. Çokça duâ edip Allah’dan kendisine hayırlı bir son nasip etmesini ve canını hüsn-i hâtime ile almasını niyaz etmektir.”

Hülâsa-i kelâm akıllı kişinin, nefsini tezkiye edip kalbini ıslâh ederek sonu için çok iyi hazırlık yapması, gereklidir.

Kâşânî, *Te’vîlât’ında* 195. âyet-i celîleyi şöyle tefsir etmiştir:

“Rableri onlara karşılık verdi: Ben, sizden kadın erkek hiç bir çalışanın yaptığını zâyî etmeyeceğim.” Kâşâni buradaki kadını nefis, erkeği de kalp diye açıklamıştır. Bu duruma göre riyazât, mücâhedât ve tâat gibi kalıp ve bedene ait olan amellerden ibâret nefisle ilgili ve ihlâs, yakın ve mükâşefe gibi kalple alâkalı amellerden davranışlarla yaptıklarınızı zâyî etmeyeceğim demektir. *“Hep birbirinizdensiniz.”* Hepiniz, tek bir hakikat ve bir tek asılda birleşmektesiniz. Ki bu hakikat ruhtur; yani hepiniz aynı menşe’densiniz. Dolayısıyla bazılarınıza sevap verip bazılarınızı bundan mahrûm bırakmam.

Nefsinin ülfet ettiği şeyler diyârından *“hicret edenler, yurtlarından*;*”* yani nefsânî sıfatlar yurdundan çıkarılanlar ya da tad almakta oldukları hallerden hicret edip, oturup yerleştikleri makamlardan çıkarılanlar, demektir.

“Yolumda işkence edilenler” yani benim fiillerimi yapma yoluna sülûk ettiklerinde sabretmeye alışsınlar ve tevekkül edebilsinler diye türlü türlü belâ, mihnet, sıkıntı ve fitne ile imtihan edilenler, yahut sıfatlarımla sıfatlanma yoluna sülûk ettiklerinde rızâ makamına ulaşabilsinler diye celâl, azamet ve kibriyâ tecellîlerinin parıldayışları ile imtihan edilenler, anlamınadır.

“Vuruşanlar”; benim uğrumda benden başkaları ile cihad ederek vuruşanlar ve tamamen beni sevme uğrunda *“öldürülenler... elbette onların”* fiil ve sıfatlarının

zuhûru gibi küçük günahları ve kendilerinin kötülüklerde kalan kısımları gibi büyük günahlarından ibâret bütün *“kötülüklerini örteceğim”* mânasınadır. Allah katından bir karşılık olarak, *“altlarından ırmaklar akan cennetlere,”* yukarıda zikredilen üç cennete *“sokacağım.”* demektir.

“Sevapların en güzeli Allah katındadır.” Daha ötesinde başka sevap bulunmayan mutlak sevap Allah’dan başkasının katında değildir. Bu sebepledir ki, burada ilâhî sıfatların tümünü içeren, zât ismi olan Allah lafzı kullanılmış; Allah lafzı yerine rahmân, rahîm ve benzeri isimler kullanılması güzel görülmemiştir.

---

[172]. *Buhârî,* Teheccüd, 6; *Müslim,* Münâfikûn, 79-81.
[173]. *Aclûnî,* I, 370.
[174]. *Ebû Dâvûd,* Vitr, 26; *İbn Mâce,* Edeb, 57.
[175]. *Münâvî,* II, 465.
[176]. *Müslim,* Îmân, 310.
[177]. *Buhârî,* Rikâk, 49; *Müslim,* Zekât, 67.

EBEDÎ SAÂDET

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ
مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ
جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ
بِآيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا
وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

196. İnkârcıların *(refah içinde)* diyar diyar dolaşması, sakın seni aldatmasın!

197. Azıcık bir menfaattır o. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir.

198. Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah tarafından bir ikrâm olarak, altlarından ırmaklar akan, ebedî olarak kalacakları cennetler vardır. İyi *(sâlih)* kişiler için Allah katındaki *(nîmetler)* daha hayırlıdır.

199. Ehl-i kitaptan öyleleri var ki; Allah'a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samîmîyetle ve Allah'a boyun eğerek îman ederler. Allah'ın âyetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.

200. Ey îman edenler! Sabredin; *(düşman karşısında)* sebât gösterin; *(cihad için)* hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'dan korkun ki başarıya erişebilesiniz.

Burada muhâtap Hz. Peygamber (s.a.)'dir. Zira bir peygamberin mâsûm oluşu kendisine yasak konmamasını gerektirmez. Mâsûmdur diye peygambere yasak konulmayacak olsaydı, mâsûmiyet mefhûmu boş bir şey olurdu. Çünkü ismet, peygamberi emre karşı gelmekten korumak demektir. Yasak konmazsa, karşı gelmek söz konusu olamaz. Karşı gelmek söz konusu olmayınca da mâsûmiyet söz konusu olmaz. Bu hitaptan maksat, Hz. Peygamber (s.a.)'in dünyaya değer vermediğini tesbittir. Yahud buradaki hitap, Hz. Peygamber (s.a.)'e olup esas kastedilen de ümmeti olabilir. Nitekim bir kavmin önder ve ileri gelenine hitap edilir ve bununla hepsi kastedilir. Burada da sanki "sizi aldatmasın" denilmiş olmaktadır.

Kendisine yasak getirilen, aslında muhâtaptır. Bu sebeple *"gezip dolaşma"* bir tenzil

sebebi görülmüştür. Çünkü bu gezip dolaşma muhatabın aldanmasına sebeptir. Böylece âyetin mânası şöyle olur. Nefsini onların içinde bulundukları “rızık bolluğu ve dünyevî lezzetlere erme” gibi durumlara imrendirip gözlerini bunlara dikme! Yeryüzünü dolaşıp çeşitli memleketlerde ticâret yapıp kâr etmelerini ve mahallî bir reis gibi muamele görmeleri şeklindeki zâhiri birtakım hallerine aldanma!

Rivâyet edilir ki: Bazı mü’minler, müşriklerin refah ve konfor içinde yaşadıklarını görüp: “Allah’ın düşmanları bizim hayır olarak gördüğümüz bir hayat sürerken, bizler açlıktan ve çalışmaktan helâk oluyoruz.” diyorlardı. Mü’minlerin bu sözü üzerine mezkûr âyet-i celîle inmiştir.

مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

197. Azıcık bir menfaattır o. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir.

“Bu” memleket memleket gezip dolaşma, Allah Teâlâ’nın mü’minlere hazırladığı nîmetler yanında zikretmeye bile değmeyecek kadar *“az bir istifadedir.”* Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *“Âhirete nazaran dünyanın durumu, herhangi birinizin bir parmağıyla denizden alabileceği su kadardır. Bakın bakalım ne kadar su alabileceksiniz.”* Öyle ise, dünyayı elde etmek onu elde edenlere hiçbir fayda sağlamayacağı gibi, dünyayı kazanmamak da kazanamayanlara bir zarar vermez.

“Sonra varacakları yer” kendisinden ayrılmaları imkânsız bir şekilde sığınacakları âkıbetleri, azabı tavsîf edilemeyecek olan *“cehennemdir.”* Yani bu gezip dolaşmaları son derece az bir istifade olmasına rağmen, bunların ebediyyen cehennemde kalmalarına sebep olacaktır. Böylesine az bir nîmet, çok büyük bir zarara sebep oluyorsa, ona artık nîmet denemez.

“Ne kötü bir yataktır orası!” Cehennem, kendileri için hazırladıkları ne kötü bir yataktır!

لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾

198. Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah tarafından bir ikrâm olarak, altlarından ırmaklar akan, ebedî olarak kalacakları cennetler vardır. İyi *(sâlih)* kişiler için Allah katındaki *(nîmetler)* daha hayırlıdır.

“Fakat, Rablerinden korkanlar için” yani O’ndan korkarak emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınanlar için, *“altlarından ırmaklar akan cennetler var. Orada sürekli*

kalacaklar." Buradaki istidrâkin; yani "söze fakat diye başlanmasının" sebebi şudur: Cenâb-ı Hak kâfirlerin ticâret maksadıyla memleket memleket dolaşmalarının az bir istifade olduğunu belirtmektedir.

Allah Teâlâ "fakat" diyerek kendisinden sakınanların memleket memleket dolaşsalar da; kâfirlerin elde ettiklerini elde etsinler-etmesinler, ölçülmesi imkânsız derecede güzel mükâfatlar alacaklarını belirtiyor.

"Allah tarafından ağırlanacaklardır." Cennetler, vasfedilmek sûretiyle daha da husûsîleşeceği için, cennetlerin hâlini beyân etmektedir.

Âyetteki *"nüzül"* misâfir için hazırlanan yiyecek, içecek vb. şeylerdir. *"İyiler için Allah yanında bulunanlar ise"* çok ve sürekli oldukları için, günahkârların memleket memleket dolaşmalarından *"daha hayırlıdır."* Çünkü o günahkârların, dolaşarak elde ettikleri, az olup çabuk yok olmaktadır.

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'ın şöyle dediği riâyet edilmektedir: "İyi ve günahkâr hiçbir ferd yoktur ki ölüm kendisi için daha hayırlı olmasın. Ölüm, iyiler için hayırlıdır; çünkü Allah Teâlâ: *"İyiler için, Allah yanında bulunanlar daha hayırlıdır"* buyuruyor. Kötüler için de hayırlıdır çünkü Allah Teâlâ: ***"Biz onlara mühlet veriyoruz ki günahları artırsınlar."*** (Âl-i İmrân, 3/178) buyuruyor."

Ömer b. Hattâb (r.a.)'ın şöyle anlattığı rivâyet edilir. "Bir gün Hz. Peygamber'in yanına girdim. Bir de ne göreyim, otlu bir yerin üzerine hasır sermiş, hasırla vücudu arasında hiçbir şey yok. Başının altında içi kuru ot dolu deri bir yastık, ayaklarının bulunduğu bölümde serpiştirilmiş ağaç yaprakları, başının bulunduğu kısımda tabaklanmamış deriler asılı bir vaziyette yatıyor. Yan tarafında hasır izi bulunduğunu farkederek ağladım. Bana: *"Seni ağlatan nedir?"* buyurdu. "Yâ Rasûlallah, kisrâ ve kayserler ne muhteşem bir halde yaşıyorlar? Sen ise, Allah'ın peygamberi olduğun halde bu durumdasın" dedim. Hz. Peygamber (s.a.) cevap verdi: *"Dünyanın onlara ait olmasından ve âhiretin bana verilmesinden hoşnud kalmaz mısın?"*[178]

Hakk'ı anmak ve sevmek için bize
İki cihanda gönül ve dil yeter, yarar işimize
Dünyâperestlerin yemek ve elbiselerine aldırmayız
Biz eski bir hırkaya ve yarım lokmaya râzıyız.

Makedonyalı İskender'in hazîneleri arasında kızıl altınla yazılmış şöyle bir yazı bulunmuştur: "Feleklerin hareketi, hiç kimsenin elindeki nîmeti ebedî olarak onun elinde bırakmaz. Herhangi bir kula mal, mevki ve rütbe ihsân edildiği zaman, fırsatı ganimet bilsin ve bu arada herkesi kendisine medyûn bırakacak davranışlarda bulunsun. Çünkü dünya, mal ve mevki bir gün yok olacaktır. Ondan sonra ya uzun bir pişmanlık duyarsınız, ya da size büyük medhiyeler düzülür. Öyleyse soyu sopu asil olanlara, yahud mürüvvet sahibi, kadirşinas kişilere ikrâmda bulunun. Zamânın, yaşayanları türlü türlü durumlara sokup çıkarması sizi aldatmasın! Çünkü zamânın, vazgeçirdiği gibi

zorladığı; zorladığı kadar da vazgeçirdiği sıkıntılı anları vardır. Bütün işler Allah Teâlâ'ya âittir."

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî şöyle der:

Nice söylersin ben bu dünyayı tutarım diye
Nasıl konuşursun bu âlemi yutarım diye
Bu dünya kar dolsa eğer baştan başa
Güneşin harâreti onu eritiverir bir lâhzada.

Hasan Basrî'nin şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Bir gün Hz. Peygamber (s.a.), ashâbının yanına gelip şöyle buyurmuş: *"İçinizde, Allah'ın kendisindeki körlüğü giderip onu basîretli bir kişi yapmasını isteyen var mıdır. Bakınız; kim dünyaya rağbet eder, her şeyi isterse, Allah da onun kalbini, bu isteğinin fazlalığı oranında köreltir. Kim de dünyadan el etek çeker ve her şeyi istemezse, Allah Teâlâ ona, birinin önünde öğrenmek için diz çökmeden bir ilim ihsân eder, bir yol gösterici olmadan hidâyet verir. Dikkat ediniz, sizden sonra öyle bir topluluk gelecektir ki, hükümranlıkları, ancak öldürme ve zorbalıkla; zenginlikleri, ancak cimrilik ve böbürlenme ile; sevgileri ise ancak hevâ ve hevesleri peşinde koşmakla ayakta kalabilecektir. Dikkatinizi çekiyorum, hanginiz o zamana yetişir, zengin olmaya gücü yettiği halde, fakirliğe sabrederse; başkalarının kendisine muhabbet beslemesini sağlayabilecekken, kendisine buğzedilmesine sabrederse; izzetli olma imkânı varken, zillete sabrederse ve bütün bunları sadece Allah rızâsı için yaparsa, Allah Teâlâ kendisine yetmiş sıddîk sevabı ihsân edecektir."*[179]

İbn Abbas (r.a.) der ki: Kıyâmet günü dünya, saçının akı karasına karışmış, köpek dişleri insana tiksinti verecek bir vaziyette ortalıkta duran mosmor bir yaşlı kadın sûretinde mahlûkatın önüne getirilecek ve yaratıklara: "Bunu tanıyor musunuz?" diye sorulacak. Yaratılmışlar: "Bunu tanıyor olmaktan Allah'a sığınırız" diyecek. Yaratılmışlara: "Bu, kendisiyle birbirinize karşı böbürlendiğiniz, akrabalık hukûkuna riâyet etmediğiniz, onun yüzünden birbirinize kızıp hased ettiğiniz, gururlandığınız dünyadır işte!" denilecek ve cehenneme atılacak. İhtiyar kadın yani dünya: "Benim peşimden koşanlar, nerede; benim taraftarlarım nerede yâ Rab?" diye bağıracak. Cenâb-ı Hak: "Peşinden gidenleri de bunun arkasından cehenneme atın!" buyuracak.

Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Amelleri Tihâme dağı kadar büyük olan nice topluluklar vardır ki kıyâmet günü haşredilecekler ve cehenneme atılmaları emredilecek."* Ashâb-ı Kirâm: "Namaz kıldıkları halde mi, yâ Rasûlallah?" diye sorunca *"Evet, bunlar namaz kılarlar, oruç tutarlar, geceleyin çok az uyurlardı, ama kendilerine azıcık bir dünyalık arz edildi mi dört elle sarılırlardı."*[180]

Hz. Âişe der ki: "Yâ Rasûlallah! Allah'dan sizi doyurmasını isteseniz de doyursa." dedim. Bunu söylerken de, aç olduğunu, açlığını hissetmemek için karnına taş bağladığını gördüğüm için ağlıyordum. Bana şöyle buyurdu: *"Âişe! Şayet Rabbimden*

benim için dünyanın dağlarını altına çevirmesini istesem, istediğim dağı altına çevirirdi. Fakat ben dünyadaki fakirliği, dünyanın zenginliğine; dünyadaki açlığı, tokluğa; hüznü de sevince tercih etmiş bulunuyorum. Ey Âişe! Dünya ne Muhammed'e, ne de onun ehl-i beytine yakışır."[181]

Rivâyet edilir ki: Hz. Peygamber'e doğurması yaklaşmış develer arzedildi. Araplar için bu cins develerden daha değerli hiç bir şey olmamasına rağmen o, gözünü kapayıp bunlardan yüz çevirdi. Arapların bu çeşit develere çok değer vermesinin sebebi, hem sırtlarına binmeleri, hem çok süt ve et vermeleri, hem de bu develerin gayet iri olması idi. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: ***"Doğurması yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman."*** (et-Tekvîr, 81/4) Hz. Peygamber bu develere iltifat etmeyince, kendisine: "Yâ Rasûlallah! Bu bizim en değerli malımızdır. Niçin bunlara bakmıyorsunuz?" dediler. Hz. Peygamber: *"Allah bunu yasaklamıştır."* diyerek şu âyeti okudu: ***"Kendilerini sınamak için verdiğimiz geçimliklere sakın göz dikme!"*** (Tâhâ, 20/231)[182]

İşte onun dünyaya karşı davranışı böyleydi. Âhirete teveccüh husûsunda ise Yüce Dost'tan başkasını istemezdi. Nitekim şöyle buyurur: *"Ben, Allah'ın sevgilisiyim, ama öğünmem. Ben kıyâmet günü, altında Âdem'in ve Âdem'den sonrakilerin bulunacağı "Hamd Sancağı"nı taşıyacağım, ama hiç öğünmem. Ben, cennetin kapısı kendisi için ilk olarak aralanacak kişiyim. Allah cenneti bana açacak, beni ve benimle birlikte fakir mü'minleri cennete sokacak ama öğünmem."*[183]

Hz. Peygamber'in maksadı; fakirlik ve kanâatte büyük bir fazilet bulunduğunu ve fakirlerin cennete kendisiyle (s.a.) birlikte zenginlerden daha önce gireceğini beyân etmektir.

Beni zengin ettin ey kanâat
Acaba var mıdır senden yüce nîmet
Sabır Lokman Hekim'in hazînesidir
Sabrı olmayan için hikmet neresidir?

Bu durumda akıllı bir kulun dünyadan ve dünya ehlinden uzaklaşması, âhirete ve âhiret nîmetlerine rağbet etmesi îcâb eder. Hatta Allah'a ulaşmaya doğru dereceler katetmesi gerekir.

Ebû Yezîd Bistâmî (k.s.) şöyle der: "Allah'ın öyle bir kulu vardır ki, cennetler bütün zînetleri ile kendisine verilecek olsa, cehennemliklerin cehennemden kaçtıkları gibi, cennetlerden kaçar. Bu kul, Allah sevgisi, kendisini kaplayarak Allah'dan başkasına meyletmeyen bir kuldur." Bu makamla ilgili olarak Ebû Yezîd şöyle demektedir: "Seksen sene kalbim gaybet duygusuyla yaşadı. Gaybet duygusundan çıkmak istediğimde bana denildi ki: "Bizden başkasını mı istiyorsun?"

Hikâye edilir ki: Sâlih bir zât, rüyâsında Mârûf Kerhî'yi güzel gözlü hûrîlerle ve

cennet köşkleriyle ilgilenmeksizin gözlerini Arş'a doğru açmış bir vaziyette görür. Rıdvan'a "bu zâtın kim olduğunu" sorunca, şu cevâbı alır: "Bu, Allah'a iştiyâk duyarak ölen Mârûf Kerhî'dir ki; Allah Teâlâ ona kendisine bakmayı mübah kılmıştır."

İşte âriflerin bakmayı arzuladıkları şey, mânevî cennettir. Ki bu cennet, Allah'ı bilme ve O'na ulaşma cennetidir. Bu öyle bir cennettir ki, Firdevs cennetinden hayırlı, illiyyînden de yüksektir.

Öyleyse sâlikin, eceli gelmeden, ömrü tükenmeden, ölüm kendisini yakalamadan cennete ulaşmaya ve oraya girmeye çalışması gerekir.

Ey Hâfız, huzûr istersen eğer olma Hak'tan gâfil!
Hoşlandığın birine rastlayınca bırak dünyayı şöyle çekil!

Allah Teâlâ, cümlemizi huzûruna ve yakîne ulaştırsın.

وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ
اِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

199. Ehl-i kitaptan öyleleri var ki; Allah'a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samîmîyetle ve Allah'a boyun eğerek îman ederler. Allah'ın âyetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.

Bu âyet-i kerîme, Abdullah b. Selam (r.a.) ve arkadaşları hakkında nâzil olmuştur. Hıristiyan iken müslüman olan kırk Necrânlı; iki Habeş ve sekiz Rum hakkında nâzil olduğu, ayrıca Habeşistan necâşisi Ashame hakkında nâzil olduğu da söylenmektedir. Zira Ashame öldüğünde Cibrîl, ölüm haberini Hz. Peygamber (s.a.)'e öldüğü gün getirmişti. Hz. Peygamber de arkadaşlarına: *"Çıkın, memleketiniz dışında ölmüş bulunan bir kardeşinizin namazını kılın!"* buyurunca ashâb-ı kirâm: "Kimdir o?" diye sormuş Efendimiz cevaben *"Necâşî"* buyurmuştu. Sonra Bakî mezarlığına gelen Hz. Peygamber'e Habeşistan'a kadar olan bölge gösterilmiş o da Necâşî'nin yatağını görerek namaz kılmış dört tekbir getirmiş ve onun bağışlanmasını dilemişti. Bunun üzerine münâfıklar: "Şuna bakın hiç görmediği, kendi dîninden de olmayan hıristiyan bir Habeş kâfirinin namazını kılıyor!" demişlerdi.[184] İşte bu âyet-i celîleyi, Cenâb-ı Hak, münâfıkların bu sözü üzerine inzal etmiştir.

Kitap ehlinden öyleleri var ki, Allah'dan korkarak, O'nun azabından çekinip sevabını ümit ederek *"Allah'a inanırlar. Size indirilen"* Kur'ân-ı Kerîm'e de *"kendilerine indirilen"* Tevrat ve İncil'e *de "inanırlar. Allah'ın"* Tevrat ve İncil'deki, Hz. Peygamber'in özelliklerini belirten *"âyetlerini az bir paraya satmazlar."* Bu âyetler

karşılığında müslüman olmayan büyük din bilginlerinin yaptığı gibi yapmayıp risâlet müessesesi üzerine titreyerek az bir dünya metâı almazlar.

Onların; yani bu sıfatları taşıyanların Rableri katında ***“Onlara iki kere ecir verilecektir.”*** (el-Kasas, 28/54) âyet-i kerîmesinde vâdedilen ve sırf kendilerine verilecek olan *“ecirleri vardır.”* “Rableri katında” ifadesi, ecirlerinin durumunu beyân eden bir hal olup bununla ecirlerinin şerefi kastedilmiştir. Çünkü *“Kuşkusuz Allah hesabı çabuk görendir.”* İlmi her şeye nüfuz edicidir. O amel eden herkesin müstehak olduğu ecri düşünmeye, bir zihnin bellemesine ve bir elin yazmasına hiç ihtiyaç duymaksızın bilmektedir. Bu ifadeden murad, vâdedilen ecrin onlara süratle ulaşacağını göstermektir. Çünkü hesabın çok hızlı bir şekilde görülecek olması, mükâfatın da süratli bir şekilde verilecek olmasını gerektirir.

“Kuşkusuz Allah hesabı çabuk görendir.” kavl-i şerîfi vâridât, ilhâmât ve keşiflere inanan müttakî âlimlerin, gönül ve rahmânî havâtır ehlinden olduklarına işâret etmektedir. Onlar, ilâhî hikmetlere vâkıf kişilerdir. Allah onları, daha ölmeden kurbiyet makamlarına ulaştırmak için, niyetlerine göre amellerinin karşılığını vermekte acele eder. Ölümlerinden sonraya bırakmaz. Çünkü bu dünyada kör olan âhirette de kör olacaktır. İnsan yaşadığı tarzda ölür; nasıl öldü ise öyle diriltilir.

İbn Abbas’tan rivâyet edilmiştir ki: Cibrîl, Hz. Peygamber’e gelerek:

– “Yâ Muhammed! Rabbin sana selam ediyor ve: “Niçin Muhammed’i karamsar ve üzgün görüyorum?” diye soruyor. Hz. Peygamber, Cibrîl’e şöyle cevap verdi:

– “*Yâ Cibrîl, ümmetimin kıyâmet günü karşılaşacakları şeyler husûsunda beni bir düşüncedir aldı.”* Cibrîl:

– “Kâfir ümmetinin başına gelecekleri mi, yoksa mü’min olanları mı düşünüyorsun?” deyince, Efendimiz:

– “*Allah’dan başka ilah yoktur. Muhammed de O’nun rasûlüdür, diyenleri düşünüyorum.”* dedi. Bunun üzerine Cibrîl, Hz. Peygamber’in elinden tutarak Benû Seleme mezarlığına götürdü ve sağ kanadıyla bir mezara vurdu. “Allah’ın izniyle kalk” dedi. Hemen bembeyaz yüzlü biri, “Allah’dan başka ilah yoktur Muhammed de O’nun rasûlüdür” diyerek kalktı. Cibrîl: “Yerine dönebilirsin” dedi. O da eski yerine döndü. Cibrîl sol kanadı ile vurdu ve yine: “Allah’ın izniyle kalk” dedi. Hemen simsiyah yüzlü, gözleri mosmor biri: “Ah başıma gelenler!..” diye âh u figân ederek kalktı. Cibrîl buna da “yerine dönebilirsin” dedi. O da önceki yerine döndü. Cibrîl, sonra Efendimiz’e yönelerek: “Kıyâmet günü de aynen bu şekilde diriltileceklerdir.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.): *“Yaşadığınız şekilde öleceksiniz; öldüğünüz şekilde de diriltileceksiniz.”* buyurdu.[185]

Buradan da anlaşılmış olmaktadır ki Allah Teâlâ hesabı çabuk görendir. Herkesi amelinin karşılığına ulaştırır. Amelinin karşılığına ulaşanlar, dünyada da mânevî cennetlerde nîmetlenmektedirler. Gâfiller ise, Allah’dan uzaklık ve ayrılık ateşi içinde yanmaktadırlar, fakat ölmezden evvel bunun acısını hissetmezler. Öldüklerinde ise, bu azap mânevî azap olmaktan çıkarak hissedilir bir azaba dönüşür.

Allah Teâlâ, cümlemizi kendisine uzak olma ateşinden ve cehennem azabından korusun. Cümlemizi, kendisine ulaşma ve parlak cemâlini görme nîmetiyle şereflendirsin!”

Ey uyuyan adam, uyan artık uyan!
Ölüm gafletle geliverirse, bu işten ne olur faydan?
Bu âleme temiz geldin, temiz gidesin
Ayıp değil midir ki, toprağa necis giresin.
Bu kuşu ayağından bağlama zamanı şimdidir.
İpin ucunu elinden kaçırdıktan sonra değildir.

İbrâhîm b. Edhem (k.s.) hamama girmek istemiş, fakat hamamcı buna mâni olarak: “Ücretsiz giremezsin!” demiş. İbrâhîm b. Edhem bunun üzerine ağlayarak: “Şeytanların evine bile bedava girmeme izin verilmiyor, peygamber ve sıddîkların evine bedava girmeme nasıl izin verilebilir?” demiş.

Anlaşılıyor ki dünyada gâfil olan âhirette de gâfillerle birlikte olacaktır. Âhiretteki hesabı da amellerinin miktarınca görülecektir. Artık kim sâlih amellerde bulunmazsa, orada sevaptan yoksun, elleri boş kalakalacaktır. Nitekim **Sâdî** der ki:

Herkes ektiğini biçmeye gitti,
Geride iyi ya da kötü nâm bıraktı.

Hz. Peygamber (s.a.) buyurur ki: *“Cennette öyle hûrîler vardır ki bunlara kendisi ile çokça oynaşılan anlamına “luabe” denir. Şayet bunlar, denize bir kez tükürseler, denizin suyu tatlılaşırdı. Bu hûrîlerin boyunlarında şöyle bir yazı bulunmaktadır: “Kim benim gibi birinin kendisine ait olmasını isterse benim Rabbime itâat etsin!”*[186]

Şu söz ne kadar güzeldir:

Çalışman nisbetinde elde edersin yüceleri
Uyumaz, yücelik isteyen, geceleri
Hem izzet istersin hem de uyursun geceleyin
Denize dalması gerekir inci bulmak isteyenin.

O halde âhiret işini tedârik eylemek son derece lüzûmludur.

Şâir Ferazdak’ın hanımı vefat edince, Basra’nın ileri gelenleri cenâzeyi teşyî etmek üzere çıktılar. Hasan Basrî de bunların arasında idi. Hasan, Ferazdak’a: Yâ Ebâ Firâs, bugün için ne hazırladın?” diye sordu. Ferazdak: “Seksen senedir Allah’dan başka ilah

olmadığına şehâdet etmeyi hazırladım." dedi. Hanımı defnedildikten sonra Ferazdak hanımının kabri yanında ayakta şu beyti inşâd etti:

Bana âfiyet vermez ise Allah, korkarım ki kabir ötesi
Sıcaklık ve darlık açısından kabirden daha şiddetlidir.
Kıyâmet günü galiz bir komutanla sürücüler
Gelip de sürünce, ben Ferazdak'ı.
Tasmalanmış ve mosmor bir şekilde cehenneme
Sürüklenerek giden insanoğlu, kaybetmiş demektir.

Enes b. Mâlik'ten Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"Kim, Allah'dan üç kere cenneti isterse cennet: "Allah'ım, bu kişiyi cennete koy" der. Kim de Allah'dan üç kere kendisini cehennemden korumasını isterse cehennem: "Allah'ım, bunu cehennemden koru" diye duâ eder.*[187]

Biz de Allah Teâlâ Hazretleri'nden bizi cehennemden korumasını, iyilerle beraber cennete koymasını, azaptan kurtarıcı sâlih ameller işlemeye muvaffak kılmasını dileriz. Bütün maksat ve hedef menzillerine ulaşanların; doğuda ve batıda Allah'a vâsıl olanların, kendisi sâyesinde Allah'a ve bu makamlara ulaştığı Peygamber (s.a.)'in yüzü suyu hürmetine bizleri fırka-i nâciyeden kılmasını niyaz ederiz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

200. Ey îman edenler! Sabredin; *(düşman karşısında)* sebât gösterin; *(cihad için)* hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'dan korkun ki başarıya erişebilesiniz.

"Ey inananlar" tâat meşakkatlerine ve başınıza gelen hastalık, fakirlik, yokluk, korku vb. meşakkatlere *"sabredin."* Savaşın sıkıntılarına sabretme husûsunda *"düşmanlarınızdan daha sabırlı olun."* Arzularınıza sabırla karşı koyma husûsunda da en büyük düşmanınız olan nefse galip gelin. Âyetin bu bölümünde söz konusu edilen *"musâbere"* sabrın husûsî bir türü olup, sabırdan daha şiddetli; daha zor, daha kâmil ve diğerlerine sabretmekten daha üstün olduğu için, sabır gereken konulara sabır etme emrinden sonra özellikle zikredilmiştir. *"Sabr"* Allah'ın râzı olmayacağı şeyler konusunda kendini dizginlemektir.

Sabrın ilk aşaması *"tasabbur"*dur, ki kendini sabretmeye zorlamaktır. İkinci aşama *"musâbere"* olup bu da, kişiyi sabretmekten alıkoyan şeylere karşı çıkmaktır. Sonraki aşamalar ise, *"istibâr"*, *"itibâr"* ve *"iltizâm"*dır. Sonra *"sabır"* gelir ki sabr, artık bu işin en son ve hiç zorlanmadan elde edilen noktasıdır.

"Savaş için hazırlıklı, bulunun" Düşmana yakın yerlerde düşmanınızı gözetleyerek

kendinizi ve atlarınızı hazır tutun. Nefislerinizi de tâatlara hazırlayın. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor: *"Bakınız, size Allah'ın, hatâlarınızı bağışlayıp derecelerinizi yükselteceği bir amel göstereyim mi?"* Yanındakiler: "Evet yâ Rasûlallah" deyince şöyle buyuruyor: *"Nefse ağır gelen şeyler karşısında çok abdest almak; mescidlere çok gitmek ve namaz kıldıktan sonra bir sonraki namazı iştiyakla beklemek... İşte hazırlıklı olmak budur. İşte hazırlıklı olmak budur."*[188]

"Ve Allah'dan korkun ki kurtuluşa eresiniz" Yani kurtuluşun son noktasına erişmek için Allah'dan başkasından el etek çekmek sûretiyle Allah'dan korkun. Çirkinliklerden sakının, umulur ki; şu üç makama ulaşma başarısına erersiniz.

1. Tâatların verebileceği sıkıntılara sabretmektir.
2. Alışkanlıkları terketme husûsunda nefse direnmektir.
3. Şerîat, tarîkat ve hakikat diye bilinen vâridâtı gözetlemek maksadı ile "sırr"ını Hak Teâlâ katına hazırlamaktır.

Buradan anlaşılıyor ki: "sabr, musâbereden; musâbere de murâbatadan daha aşağı seviyededir. Denilir ki:

Tabiat sarayından dışarı çıkmazsan eğer
Tarîkat köyüne varamazmışsın meğer.

Seyr ü sülûk son derece gereklidir. Tâ ki bu sâyede kul, hal ve makamlardan geçerek en yüce mertebelere ulaşabilsin.

İbrâhîm b. Edhem'den naklen anlatılır ki: Kendisi yaya olarak Beytullah'a gidiyormuş. Birden, arkasından deveye binmiş bir bedevî Arap gelip:

"Ey İhtiyar, nereye böyle?" demiş. İbrâhîm de:

"Beytullah'a" demiş. Adam: "Yaya olarak, nasıl gideceksin, oraya?" deyince İbrâhîm cevap vermiş:

"Benim bir sürü bineğim var." Adam:

"Nedir o binekler?" diye sormuş. İbrâhîm, cevaplamış:

"Başıma bir belâ gelince *"sabır"* bineğine; bir nîmet gelince *"şükür"* bineğine; kazâ gelince *"rızâ"* bineğine binerim. Nefsim beni bir şeye çağırdığı zaman, bilirim ki ömrümün geri kalan kısmı, geçirdiğim kısmından daha azdır."

Bu cevâbı duyan bedevî: "Aslında binekli olan sen; yaya olan ise benmişim, Allah'ın memleketlerinde yürü git" demiş.

Hayat boyu mücâhede ile iştigal etmek gereklidir. Tâ ki, kötü huylar nefsi terkedip sabır ve benzeri iyi sıfatlara dönüşsün. Mücâhedenin en belirgin örneği ise, daima hazırlıklı bulunmak yani, murâbatadır.

Rivâyet edilir ki sâlih zâtlardan biri, her gece Kur'ân-ı Kerîm'i hatmediyor, yorulacak derecede ibâdet ediyordu. Bu zâta: "Nefsini yoruyorsun; onu meşakkatlere dûçâr ediyorsun" denince bu zât: "Dünyanın ömrünün kaç sene olduğunu" sordu. "Yedi bin sene" denildi. "Peki kıyâmet günü kaç senedir?" diye sordu. "Elli bin senedir" denince, bu zât şöyle dedi: "Bir insan dünyanın şu ömrü kadar yaşayabilse, bu uzun kıyâmet günü için gayretle ibâdet etmesi gerekirdi. Çünkü bu hayattaki ibâdet, kıyâmet gününün dehşetine nisbetle çok daha kolaydır.

Muâze el-Adeviyye, sâliha bir kadındı. Sabah vakti girince: "Bugün benim öleceğim gündür" diyerek akşama kadar ibâdetle meşgul olurdu. Gece vakti girince: "Bu gece benim öleceğim gecedir" der ve sabaha kadar o geceyi ihyâ ederdi. Ölünceye kadar bu hali böyle devam ettirdi.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *"Kim Allah yolunda bir gün bir gece nöbet beklerse, bu nöbet tamamı hiç iftâr edilmeden oruçlu geçirilmiş, hâcet durumu dışında başka hiçbir şeyle meşgul olunmadan daima namaz kılınarak geçirilmiş bir aya denktir."*[189] Cihad-ı asgarda durum böyle olursa, cihad-ı ekberde nasıl olur? Kısaca; sevapların ve mânevî derecelerin nefsi koruyup murâkabe ederek tâat ve ibâdetlerle meşgul etme konusunda büyük bir tesiri vardır.

Fırsatı ganimet bil, dünya bir nefesten ibârettir,
Ârif katında bir nefes, dünyadan üstün kıymettir.
Başını gaflet tuzağından kurtar,
Değilse yarın mahcûb olursun, dünya seni satar.

Hâfız der ki:

Dünyayı seyreyleyip hokkabazlığını gören âlim
Halk ile didişmeyi, lâfu güzâfı bırakır beğim.

Ebû Yezid Bistâmî (rh.a.) şöyle diyor: Ârif odur ki bütün maksat ve niyeti, tek bir hedefe yönelir. Kalbini gözlerinin gördüğü, kulaklarının işittiği şeylere çevirmez, iltifat etmez.

Mevlânâ Celâleddîn (k.s.) şöyle diyor:

Cennete girmek için önce istîdâd gerek,
Bu sâyede sana cennette ebedî hayat verilecek.

Allah bize lütufkâr bir şekilde muamele buyursun.

Bir bedevî, Efendimiz (s.a.)'e gelerek: Ben ramazan orucunu tutarım; her gün beş vakit namazımı kılarım, fakat bunlardan başka bir şey yapmam, çünkü fakir olduğum için üzerime ne hac farzdır, ne de zekât.. Kıyâmet kopunca yerim neresi olacak acaba?" deyince Hz. Peygamber (s.a.) gülümseyerek şöyle buyurdu: *"Gözlerini, şu iki şeyden; haramdan ve insanlara küçümser bir tarzda bakmaktan korursan; kalbini, kin ve hasetten muhâfaza edersen, dilini de yalan ve gıybetten sakınırsan cennette benimle beraber olursun."*[190]

---

[178]. *Buhârî,* Libas, 31; *Müslim,* Fezâilü's-Sahâbe, 165.
[179]. *Irakî*, Muğnî, III, 204.
[180]. *Irakî*, Muğnî, III, 204.
[181]. *Irakî*, Muğnî, IV, 221.
[182]. *Irakî*, Muğnî, IV, 221.
[183]. *Tirmizî*, Menâkıb, 1; *Dârimî,* Mukaddime, 8.
[184]. *Buhârî*, Cenâiz, 4; *Müslim,* Cenâiz, 62.
[185]. *Müslim*, Cennet, 83.
[186]. *Münzirî*, Tergîb, V, 496.
[187]. *Tirmizî*, Sıfatü'l-Cenne, 27; *Nesaî,* İstiâze, 56.
[188]. *Müslim*, Tahâret, 41; *Muvattâ,* Kasru's-Salât, 55.
[189]. *Müslim*, İmâre, 163.
[190]. *Münzirî*, Tergîb, I, 200.

سُورَةُ النِّسَاءِ

4- en-NİSÂ SÛRESİ

Hicretten sonra Medine'de nâzil olmuştur. 176 âyettir.

"Nisâ" kadınlar demektir. Bu sûrede daha çok kadından, cemiyet içinde kadınların hukukî ve içtimaî yer ve değerlendirmelerinden bahsedildiği için adına "Nisâ" denmiştir.

İNSANLIK TEK BİR NEFİSTEN

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَث۪يرًا وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪ وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يبًا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla.

1. Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riâyetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.

“Ey insanlar” hitâbı, o zaman hayatta olanlarla onlardan sonra gelenlere umûmî bir hitâbdır, yoksa daha evvel gelip geçenlere değil. Çünkü onlar bizim şerîatımıza göre ibâdette bulunmuyorlardı. Eğer bu hitap bütün âdemoğullarına olsaydı, onların da bizim şerîatımıza göre ibâdet etmeleri gerekirdi ki, böyle bir şey imkansızdır.

Aralarınızdaki hakları ve gözetip kollamanız gereken şeyleri muhâfaza husûsunda *“Rabbinizden korkun”* onları ihmâl etmeyin ve birleştirmekle emrolunduğunuz şeyleri ayırmayın *“ki, O sizi bir tek nefisten”* tek bir asıldan -ki o babanız Âdem’in nefsidir- “yarattı.” Sûret ve renkleriniz farklı olmak üzere halden hâle yaratılmanızı takdîr etti. Sâdece Yaratan’dan sakınılması için âyette *“sakınma”*, *“yaratma”* nimetinin peşinden getirilmiştir. Yine insanların tek bir babadan olduğu beyân edilmiştir. Çünkü onların birbirlerini sıkıştırmaya son vermelerinin emredilmesinde karşılıklı sevgi-saygı göstermeye de teşvik vardır. *“Ve o nefisten;”* Yâni o nefsin bir parçasından, Âdem’in sol kaburga kemiklerinden birinden *“eşini”,* ananız Havvâ’yı *“yarattı.”*

Rivâyet edilir ki: Allah Teâlâ, Âdem’i yaratıp cennete yerleştirdiğinde ona uyku verdi. O uyur-uyanık bir haldeyken de kaburgasının üst tarafından Havvâ’yı yarattı. Âdem uyandığında Havvâ’yı yanında buldu. Kendisine ait bir parçadan yaratılmış olduğundan hemen ona meyledip onunla ülfet etti. Havvâ, diğer insanlardan önce yaratıldığı halde, âyet-i celilede daha sonra zikredilmiştir. Çünkü buradaki “vav” harfi öncelik-sonralık mânâsı taşımamaktadır.

“Ve ikisinden” yâni bu nefis ve ondan yaratılan eşinden üreme ve tenasül yoluyla *“bir çok erkek ve kadın”* bir çok oğul ve kız *“üretti”,* dağıtıp yaydı. Âyet-i kerîmede kadınların değil sâdece erkeklerin çoklukla vasfedilmesiyle yetinilmiştir. O halde hikmet, kadınların da çok olmasını gerektirir.

Takvâ emrinin insanların yaratılış kıssasından önceye alınması, daha sonraki âyetlerin

de delâlet ettiği gibi âile halkının ve hemcinslerinin hakları husûsunda sakınma (takvâ) emrine hazırlık mânâsınadır. Sanki şöyle denilmektedir: Her birinizin üstüne düşen akrabalık haklarına riâyet konusunda, sizi bir kökten ayırıp dallar haline getiren Rabbiniz'den korkun. Bu akrabalık görevleri üzerine titreyin, unutkanlık göstermeyin.

"Allah için senden istiyorum" diyerek *"adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan korkun"* ve muhâtabın acıma hislerini harekete geçirme ümidiyle: "Allah ve akrabalık hakkı için" ve "Senden Allah ve akrabalık adına istiyorum, şöyle yap" diyerek birbirinizden bir şeyler isterken adına dilekte bulunduğunuz *"akrabalık haklarına riâyetsizlikten de sakının."* Yâni dinde ve nesebde bir kökten ayrılan dalları kesmeyin.

Birinin acıma hislerini harekete geçirmek istediği zaman, akrabalık bağlarını zikretmek ve Allah adına istemek Arapların âdetidir.

Cenab-ı Hak, akrabalık bağlarını kendi adıyla birlikte zikrederek bu bağlara riâyet etmenin kendi katında çok büyük yeri olduğuna dikkat çekmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.)'den naklen rivâyet edilir ki: *"Akrabalık, yani "rahm" Arş'a asılı bir vaziyette şöyle der: Kim benim hukukuma riâyet ederse, Allah da onun hukukunu gözetsin; kim benim hukukuma riâyet etmezse, Allah da onun hukukunu gözetmesin."*[191] Yine Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Sevâbı, akrabalık bağlarına riâyet etmekten daha çabuk verilen hiç bir güzel amel yoktur. Cezası, azgınlık ve zulümden daha hızlı verilen hiç bir kötü amel de bulunmamaktadır."*[192] Bu durumda kullara yaraşan herkesin hakkına riâyet etmektir. Çünkü bütün insanlar, Âdem ve Havvâ'dan ana- baba bir kardeştirler. Özellikle de mü'minler. Çünkü onlarda hem îman ve din akrabalığı, hem de tıyn (balçık, toprak) akrabalığı vardır.

"Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir." "Rakîb", senin bütün fiillerini tek tek zabteden bir murakıptır. Âyetin mânâsı şöyledir: "Şüphesiz Allah sizden sâdır olan bütün fiil ve sözlere, kalbinizdeki niyetlerinize muttalidir; buna göre amellerinizin karşılığını verecektir." Böylece Allah Teâlâ, bu âyette kendisinin gizliyi de, daha gizliyi de bildiğini; dolayısıyla herkesin yaptığı ve yapmadığı şeyler konusunda dikkatli davranması gerektiğini beyân etmektedir.

Takvâ, yani Allah korkusu, işin temel esâsıdır. Dünyâda âhirette de en büyük değer odur.

Anlatılır ki: Basra'da "misk gibi kokan adam" diye bir kişi vardı. Ondan devamlı misk kokusu gelirdi. Bunun sebebi sorulunca şöyle dedi: "Ben insanların en güzel yüzlülerindendim ve çok da utangaçtım. Babama; "Şunu çarşıda bir yere yerleştirsen de insanlarla haşır-neşir olsa" denince, beni bir manifaturacı dükkanına yerleştirdi. Bir gün yaşlı bir kadın gelip bir parça mal istedi. İstediği malı ona çıkarıp verdim. Bana: "Parasını almak için benimle gelir misin?" dedi. Ben de kadınla berâber gittim. Derken kadın beni büyük kubbeli bir köşke getirdi. Bir de baktım ki içeride üzerinde altın

işlemeli örtüler bulunan bir yatağın üstünde bir câriye! Câriye, beni kendine doğru çekince: “Allah’dan kork! Allah’dan kork!” dedim. Câriye: “Önemli değil.” deyince sıkıştığımı söyleyerek helaya gittim. Büyük abdestimi yaparak yüzüme ve bedenime sürdüm. Bunun üzerine: “Bu adam delinin teki!” dediler. Böylece kurtuldum.

O gece rüyâmda bir adamın bana; “Sen nerdesin, Yûsuf (a.s.) nerde!” dediğini gördüm. Sonra: “Beni tanıyor musun?” dedi. “Hayır” dedim. “Ben Cibrîl’im” diyerek eliyle yüzümü ve bedenimi sıvazladı. İşte o vakitten beri, benden Cibrîl’in kokusundan hâsıl olan bir misk kokusu yayılmaktadır. Bu da takvânın bereketiyledir.”

Şerîat örfünde takvâ: Nefsi, âhirette kendisine zarar verecek şeylerden korumaktır. Takvânın mertebeleri vardır:

Birinci mertebe: Şirkten uzak durarak ebedî azabdan korunmaktır. ***“Allah onları takvâ sözü üzerinde durdurdu.”*** (el-Feth, 48/26) âyet-i celîlesi bu mânâdadır.

İkinci mertebe: Bütün günahlardan kaçınmaktır ki ıstılâhî mânâdaki takvâ budur. ***“Eğer kasabaların halkı inanmış ve bize karşı gelmekten sakınmış olsalardı...”*** (el-A’râf 7/96) âyet-i kerîmesindeki takvâ da bu takvâdır.

Üçüncü mertebe ise, kendini Allah ile olmaktan meşgûl eden her şeyden el etek çekmektir. ***“Allah’tan hakkıyla korkun.”*** (Âl-i İmrân, 3/102) âyetinde istenen gerçek takvâ işte budur.

Zünnûn Mısrî ile ilgili olarak anlatılan şu olay da bu kabildendir: Bir vezir Zünnûn’un yanına gelir. Sultandan korktuğunu belirterek ondan himmet ister. Zünnûn: “Ben, senin sultandan korktuğun kadar Allah’tan korksam, sıddıklar zümresinden olurdum.” der.

Olmasaydı cennet ümidi ve cehennem korkusu
Dervişin ayağı feleğin üstünde olurdu doğrusu
Korkar olsaydı vezir eğer Allah’tan
Melek olurdu, korktuğu kadar padişahtan.

Sâlike yaraşan, Rabbinden korkmak ve; *“Şüphesiz Allah, üzerinizde gözetleyicidir.”* âyetini göz önünde bulundurarak bütün hallerinde Allah’ın müşâhedesi altında bulunduğu düşüncesi ile hareket etmektir.

“Murâkabe”; kulun, Allah Sübhânehû ve Teâlâ Hazretlerinin kendisinden haberdar olduğunu bilmesi ve Rabbini göz önünde bulundurarak daima bu bilgi üzere yaşamasıdır.

Her hayrın temeli budur. Kul, bu mertebeye ancak muhâsebe-i nefisten sonra ulaşabilir. Geçmiş davranışlarından dolayı nefsini hesâba çekip hâlini hemen ıslâh

ederek, Hak yoluna sımsıkı yapışır.

Kalbini kontrol altında tutmak, nefeslerini Allah ile *"maiyyet"* şuuru içinde alıp vermek ve bütün hallerinde Allah'ın murâkabesinde olduğunu düşünmek sûretiyle Allah ile arasını düzeltir. O'nun kendisini kontrol ettiğini, kalbine çok yakın olduğunu, hallerini bildiğini, sözlerini duyduğunu, yaptıklarını gördüğünü bilir. Bu hususların tamâmını dikkate almayan, vuslatın başlangıcından bile uzaktır. Allah'a yakınlığın hakikatlerine nasıl yakın olsun?

Süleyman b. Ali, **Humeyd et-Tavîl**'e: Bana öğüt ver deyince, Humeyd şöyle dedi: Allah'ın seni gördüğünü düşünmene rağmen hiç kimsenin olmadığı bir yerde O'na isyân edersen çok büyük bir işe cür'et etmiş olursun. O'nun seni görmediğini düşünerek isyân edersen o zaman da; *"Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir"* âyet-i kerîmesini inkâr etmiş olursun.

Salihlerden birinin çok öğrencisi vardı. Fakat o, içlerinde birine daha fazla teveccüh ederek özel muâmele ediyordu. Bazı talebeler bu konuda ileri- geri konuşunca: "Bunu size açıklayacağım." dedi.

Talebelerinden her birine kuş vererek; "Git bunu hiç kimsenin görmediği bir yerde kes." dedi. O talebeye de bir kuş verdi. Etrafa dağıldılar. Bir müddet sonra her biri, kuşunu kesmiş olarak döndü. O talebe ise kuşu canlı olarak geri getirdi. Ona: "Bunu kesmen gerekmiyor muydu?" diye sordu. Öğrenci: "Siz bunu, hiç bir kimsenin görmediği bir yerde kesmemi emrettiniz, fakat ben hiç kimsenin görmediği bir yer bulamadım." diye cevap verdi. Bu cevap üzerine o sâlih zât: "İşte bunun için bu talebeme daha fazla teveccüh ediyorum." dedi.

Bizi gözetleyen zâtın güzelliğinin aynasıdır cihan,
Sen de her zerrede O'nun zâtını müşâhede et ve an!

---

[191]. *Buhârî*, Edeb 13; *Müslim*, birr 17; *Müsned*, II, 163, 190
[192]. *Irâkî*, Muğnî, II, 215

YETİM MALI YEMEMEK

وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبٖيثَ بِالطَّيِّبِۖ وَلَا تَأْكُلُوٓا
اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبٖيرًا ﴿٢﴾

2. Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak *(kendi malınızmış gibi)* yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır.

"Yetimlere mallarını verin." "Yetâmâ" kelimesi, *"yetîm"* kelimesinin çoğuludur. İnsanlar içinde "yetim", ölümü sebebiyle babasız kalan çocuktur. Diğer canlılardan ise, ölümü sebebiyle anasız kalan yavruya "yetim" denir.

Babasını kaybetme mânâsı, her ikisinde de bulunduğu için bu kelime, hem küçüğe hem de büyüğe isim olarak kullanılmayı hak etmektedir. Fakat büyük biri, kendi işlerini çekip çevirecek birine muhtaç olmadığı ve yetim mânâsından -ki yalnız kalmaktır- çıktığı için, bu kelime yaygın olarak küçükler için kullanılmıştır.

"Yetimlere mallarını vermekten maksad, muhatapların yetim malına karşı sabırsızca duydukları tamahın önüne geçmek; yetim malını kendi mallarına karıştırmak için tetikte bekleyen ellerini bundan uzaklaştırmak ve yetim malına kötü bir maksatla yaklaşmadan, sağ-salim kendi ellerine ulaşıncaya kadar olduğu gibi bırakmak demektir. Yoksa bilfiil yetimlere vermek kastedilmemektedir. Çünkü bunun için yetimlerin bulûğa ermeleri ve artık birer reşid olduklarının görülmesi şarttır. Anlatılan bu durumdan, mecâzen "mallarını vermek" şeklinde bahsedilmesi, yetim malı ile ilgili bulunan muhataplara düşen şeyin yetim malına sâdece göz dikmemek değil, bilakis mallarını yetimlere ulaştırmak olduğunu bildirmek içindir. Mânâ şöyle olmaktadır: "Ey velî ve vasîler! Yetimlerin mallarını koruyunuz, onlara göz dikmeyiniz, hak ettikleri zaman da mallarını kendilerine tam olarak teslim ediniz.

"Temizi pis olanla değiştirmeyin." Bir şeyi bir şeyle değiştirmek demek, kendisinin sahip olduğu; ya da sâhip olmak üzere bulunduğu bir şey karşılığında başka bir şeyi almak demektir. Âyetin mânâsı: "Kazandığınız helal bir malı, gasbedilmiş haram bir malla değiştirmeyin. Yâni haram olan yetim malını helal olan kendi malınızla, size mübah kılınan kazançlarla ve Allah'ın yeryüzüne gönderdiği rızıkla değiştirerek kendi malınızın yerine yetim malını yemeyin." demektir.

"Onların mallarını, kendi mallarınıza katarak yemeyin." Burada "yemek"den maksat, tasarrufta bulunmaktır. Çünkü yetimin malını yemek haram kılındığı gibi, bu malı yok eden diğer tasarruflarda bulunmak da haramdır. Bunun delili, mal mefhumu içinde yenmesi mümkün olmayan şeylerin de bulunmasıdır. "Yeme"nin zikredilmesi malda tasarrufun genellikle "yemek" için olmasındandır. Âyetteki *"ilâ"*, *"mea"*

mânâsına olabilir. O zaman mana: “Onların mallarını kendi mallarınızla yemeyin.” şeklinde olur.

En doğrusu, âyetin mânâsının şu şekilde olmasıdır: “Yetim malını kendi malınıza katarak yemeyin ve ikisini birbirine denk tutmayın. Çünkü biri helal, diğeri haramdır. Ancak, yetîmin velîsinin fakir olması durumunda aynı işi yapanın aldığı ücret kadar ücret almasına izin verilmiştir. Velî, kendi malı varken yetim malı yerse, bu çok çirkin bir davranış olur. Bu sebepledir ki, *“... değiştirmeyin”* buyruğundan sonra kendi malı ile beraber yetim malı yemek, bir kez daha yasaklanmıştır.

“Çünkü bu”, yânî yetim malı yemek Allah katında *“büyük bir günahtır.”* Dolayısıyla bundan kaçının.

Rivâyet edilir ki: Gatafanoğullarından bir adamda kardeşinin oğluna âit, büyük bir yekûn tutan mal bulunuyordu. Yetim büluğa erince malını istedi, fakat amcası vermedi. Netîcede durumlarını Hz. Peygamber’e arzettiler. Bunun üzerine mezkûr âyet-i celîle indi. Âyeti duyan amca: “Allah’a da Rasûlü’ne de itâat ettik. Böyle büyük bir günahtan Allah’a sığınırız.” dedi ve yeğeninin malını kendisine verdi. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber: *“Nefsinin cimriliğinden korunan ve Rabbi’ne böyle itâat eden, cennetteki yerini hak eder.”* buyurdu. Genç ise malını elde ettiği gibi Allah yolunda infak etti. Hz. Peygamber bunun üzerine: *“Ecir sâbit, günah bâkî kaldı.”* buyurdu. Oradakiler: “Nasıl olur da günahı kalır?” deyince, Hz. Peygamber: *“Malın ecri bu genç için gerçekleşmiştir, günahı ise babasının üzerinde kalmıştır.”*[193] buyurdu.

Şeyh Sa’dî (k.s.) şöyle der:

Altın ve gümüşten bir huzur ulaştır,
Kendine, hem de bir fayda ve yarar eriştir.
Çünkü bu hâne, senden geriye kalmak ister,
Bir kerpiçi altın, biri gümüş olmak ister.

Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: Hırs, hased, alçaklık, cimrilik ve tama’ âfetlerinden temizlenip tezkiye, eminlik, dindarlık ve kalp temizliğiyle süslenmek, tahliye için *“yetimlere mallarını verin.”* Baskı, haksızlık ve zulümden arınıp tezkiye, adalet ve insaf ile süslenebilmek, tahliye için *“yetimlerin mallarını kendi mallarınıza karıştırarak yemeyin.”* Çünkü bütün bu rezil davranışların bir araya gelmesi, *“şüphesiz büyük bir günahtır”,* büyük bir perdedir.

Şu halde akıllı kişiye düşen, nefsini kötü sıfatlardan arındırıp, az olsun çok olsun hiç kimsenin hakkına tama’ etmemesi, bilakis yetimlerin ve düşkünlerin haklarını mümkün mertebe gözeterek malını bunlara sarfeden cömert bir insan olmasıdır.

İbn Abbas (r.a.)’ın şöyle dediği rivâyet edilir: *“Altı tane helak edici günah vardır ki bunların tevbesi yoktur. Yetim malı yemek, namuslu bir kadına zinâ suçu atmak, düşmanla çarpışırken firâr etmek, sihir, Allah’a şirk koşmak ve peygamberlerden birini öldürmek.”*[194]

Denilir ki: "İçinde yetim yaşayan eve ne mutlu! İçinde yetim yaşayan eve yazıklar olsun!" Yâni yetimin hakkını gözetmeyen ev halkına yazıklar olsun! Yetim hakkını gözeten ev halkına da müjdeler olsun!

Adamın biri, yetim ayağından çıkarır bir diken,
Kemaleddin Hocendî'yi görür rüyâda iken.
Cennet bahçelerinde yer içer ve konuşur
O dikenden peyda olan güller üstüne doluşur.

Rivâyet edilir ki: Bir adam Hz. Peygamber'e gelip: *"Yanımda bir yetim var. Hangi hareketleri yüzünden onu dövebilirim?"* der. Hz. Peygamber: *"Kendi çocuğunu hangi hareketleri yüzünden dövüyorsan."* diye cevap verir.[195] Yani bir babanın oğlunu dövmesi gibi, senin de çok şiddetli olmamak şartıyla terbiye etmek için yetimi dövmende bir sakınca yoktur.

Fudayl b. İyâd'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Öyle tokatlar vardır ki, yetim için helvadan daha faydalıdır."

Fakîh Semerkandî *Tenbîhu'l-Gâfilîn'*de şöyle diyor: "Eğer, yanında yetim bulunan biri, onu dövmeden terbiye edebiliyorsa bu şekilde terbiye etmesi ve yetimi dövmemesi gerekir. Çünkü yetimi dövmek, çok ağır bir iştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Yetim dövüldüğü zaman, onun ağlamasından Rahman'ın arşı sarsılır."

Cenab-ı Hak, cevâbını bilmekle berâber: "Ey meleklerim, babasını alıp toprağa karıştırdığım birini kim ağlatıyor?" diye sorar. Melekler: "Rabbimiz, bu konuda hiç bir bilgimiz yoktur." diye cevap verir.

Cenâb-ı Hak da: *"Sizi şahit tutuyorum ki kim yetim birinin gönlünü alır, onu râzı ederse, kıyâmet günü ben de onu kendi katımdan ihsan edeceğim şeylerle râzı edeceğim."* buyurur.[196]

Bir yetimi görünce bükük boynu
Öpme onun yanında kendi oğlunu
Ağlayan yetîmin kim çeker yükünü
Sızlanan yetîmin kim katlanır nazına
Dikkat et ki ağlamasın çünkü Arş-ı A'lâ
Titrer yetimin ağlamasından dâimâ
Yetîmin başından gitmiştir himâye gölgesi
Sen kendi gölgende yetiştir onu, olsun hânenin gözdesi.

Allah Teâlâ, peygamber Dâvud (a.s.)'a şöyle emretmiştir: *"Yetimler için şefkatli bir baba gibi ol. Ve bil ki ne ekersen onu biçersin."*[197]

Eşi ile uyum içinde olan saliha bir kadın, kocası için altından taç giymiş bir melik

gibidir. Onu her gördüğünde, memnunluktan gözleri parıldar. Kötü bir kadın ise, çok yaşlı birine yüklenmiş ağır bir yük gibidir.

Kim evi mâmur, sıcak bir dostsa eşi.
Hak o hâneye rahmetle nazar eder mutlu olur kişi
Çünkü karısı hoş ve iyi huylu bir hatundur.
Fakat kötü kadından Allah'a sığın, aman dur!
Yalınayak gezmek, daha iyidir sıkı ayakkabıdan
Dolaşmanın sıkıntısı daha azdır evdeki kavgadan.

---

[193]. *Kurtubî*, el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an, V, 8
[194]. *Buharî*, Vasâyâ, 23; I, Tıb 48; *Hudûd*, 44; *Müslim*, Îman, 144; *Ebû Davûd* Vesâyâ, 10; *Nesâî*, Vesâyâ, 12.
[195]. *İbn Hacer*, Kâfî, II, 475
[196]. *Münzirî*, Terğîb, IV, 128
[197]. *Heysemî*, Mecmau'z-Zevâid, VIII, 163; X, 234

BİRDEN FAZLA KADINLA EVLENMEK

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ
مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ
مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُواۜ ﴿٣﴾

3. Eğer *(kendileriyle evlendiğiniz takdirde)* yetimlerin haklarına riâyet edememekten korkarsanız beğendiğiniz *(veya size helâl olan)* kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yâhut da sahip olduğunuz *(cariyeler)* ile yetinin. Bu, adâletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.

Âyette geçen *"iksât"*: adâletli davranmak demektir. *"Şayet yetim kızlarla evlendiğiniz taktirde onlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız."* ifadesindeki korkudan maksat bilmedir. Âdil hareket edememenin korkulacak, hazer edilecek bir şey olduğunu bildirmek için "bilme"den "korkma" diye söz edilmiştir. Bu ifâdenin gerçek mânâsı kastedilmemektedir.

Âyetin sebeb-i nüzûlü şudur: Araplar yanlarındaki yetimlerin kendilerine helal olanlarıyla evlenirlerdi. Fakat onları arzuladıklarından değil, mallarına göz diktiklerinden dolayı evlenirler; eşlik ve muâşerette onlara kötü davranırlar, ölmelerini dört gözle beklerler, sonra da mîraslarına konarlardı.

Âyetteki yetimlerden maksadın velîsinin kucağında büyüyen, malını ve güzelliğini arzuladığı, fakat kendi kadınlarına verdiğinden daha azını vererek nikahlamak istediği yetim kızlar olduğu da söylenmiştir. Bu yüzden velîlerin, yetim kızların mehirlerini tam olarak verme konusunda adil davranmadıkça bu kızlarla evlenmeleri yasaklanmış ve onlardan başka kadınları nikahlamaları emredilmiştir.

Âyetin mânâsı şudur: "Yetimlerle evlendiğiniz zaman, iyi geçinmemek veya mehirlerini az vermek sûretiyle haklarında adaletli davranmamaktan korkarsanız, *"size helal olan başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın."* Herkes bu sayılardan dilediğini seçmekte muhayyerdir. Yoksa bu sayıların bir kısmı bazılarına, diğer kısmı da ötekilere âit demek değildir.

Buradaki kadınların, yetimlerden başka kadınlar olduğu sözün gelişinden anlaşılmaktadır. Yâni, nefislerinizin hoşlandığı yetimlerin dışındaki kadınlardan alın, demektir.

Yetimler hakkında korktuğunuz gibi mezkûr sayıların en azında da olsa, yâhut bu sayılardan çok olduğunda âdil olmayacağınız gibi bu kadınların arasında da *"âdil davranamayacağınızdan korkarsanız, bir tane alın."* Bir taneden şaşmayın veya bir

tanesini seçin, fazlasından tamâmen vazgeçin. *"Yâhut elleriniz altındaki"* ne kadar fazla sayıda olursa olsun, *"cariyelerle yetinin."*

Kolaylık ve genişlik hususunda tek bir hür kadınla sınırsız sayıda câriye bir tutulmuştur, çünkü cariyelerin bağlılıkları daha az, geçimlerini sağlamak kolay ve onlara pay ayırmak da vâcib değildir.

"Bu" tek kadını seçme *adâletten ayrılmamanız için daha uygundur. "Teûlû"*nün mastarı olan *"avl"* meyletmek anlamındadır. Buradaki meylden maksad adâletin zıddı olan ölçüsüz ve dengesiz tavırdır. Tek kadınla yetinme ve câriye edinme, ölçüsüz bir şekilde başkasına meyletmemeleri bakımından daha uygundur. Çünkü tek kadınla evlilikte başka bir eş olmadığı için meyil diye bir şey olmaz. Câriyelerde ise başkasına meyletmek mahzurlu olmayacağı için yine zulüm söz konusu olmaz. Birden çok kadınla evlenme durumunda ise, mehirlerinde fark olabilir. Bu durumda hem meyledecek başka bir eş, hem de mahzurlu bir durum meydana geleceği için, mahzurlu meylin olması beklenir.

MEHİR VE KARI-KOCANIN İYİ GEÇİNMESİ

وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةًۜ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا
فَكُلُوهُ هَنٖيٓـًٔا مَرٖيٓـًٔا ﴿٤﴾

4- Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile *(cömertçe)* verin; eğer gönül hoşluğu ile o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa onu da âfiyetle yeyin.

Âyette geçen *"nihle"* kelimesinin farklı anlamları dikkate alınarak değişik tefsirler yapılabilir: *"Nihle",* "Allah tarafından bir farz olarak" demektir. Çünkü mehir Allah'ın din, şerîat ve diyânette farz kıldığı şeylerdendir. Buna göre âyetin mânâsı: "Evlenmeniz emredilen kadınlara mehirlerini Allah tarafından bir farz olarak verin." demektir.

"Nihle", "dindarlık" demektir. Buna göre âyetin mânâsı: "Onlara dindarlık ve şerîatın gereği öyle olduğu için verin" demektir.

"Nihle", "hîbe ve hediye" mânâsına da gelir. Buna göre âyetin mânâsı: "Allah tarafından kadınlara bir hîbe, hediye ve ihsan olarak" demektir. Yâhut: "Kocaları tarafından gönül hoşluğu ile bir hediye ve hîbe olarak" demektir.

Kadınlara mehirlerini vermek eşlerine vacip olduğu halde, "mehir vermek"ten "hediye" diye bahsedilmesi, büyük bir gönül rızası ve kalp rahatlığı içinde verme mânâsını ifâde etmek içindir. Çünkü âyette geçen *"îtâ"* ve *"nihle"* kelimeleri, verme mânâsındadır. Sanki şöyle denmiş oluyor: *"Kadınlara mehirlerini gönül rızâsı ile verin."*

Buradaki hitap kocalaradır. Hitâbın velîlere olduğu da söylenmiştir. Çünkü daha önce velîler, kızlarının mehirlerini alırlardı. Hattâ kızı doğan birine, mehrini alıp malını artırır ve büyütürsün mânâsına, "Artırıp büyüten (nâfice) sana hayırlı olsun." derlerdi.

"Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa" ibâresinde *"min"* lafzının kullanılmasıyla kadınların kocalarına hîbe edecekleri kısmı az tutmaları teşvik edilmiş olmaktadır.

Âyetin mânâsı: "Ahlakınızdan ve geçimsizliğinizden şikâyetçi olmak gibi onları vermeye zorlayan şeyler sebebiyle istemeyerek değil de içlerinden gelerek mehirlerinin bir kısmını size hîbe ederlerse..." demektir.

"Onu da afiyetle yiyin." Yânî, içlerinden gelerek verdikleri kısmı alın, kendi mülkünüz olarak istediğiniz şekilde tasarrufta bulunun. Burada özellikle "yeme"nin zikredilişinin sebebi, mâlî tasarrufların büyük bölümünün "yeme"ye mâtuf olmasındandır.

"Âfiyetle" ifadesi, mehrin hîbe edilen kısmının helalliğini; tamâmen mübah olduğunu ve bundan bir sorumluluğun olmadığını ifâde etmektedir.

Rivâyet edilir ki: Bir takım insanlar eşlerinin kendilerine verdikleri mehri kabûl etmeyi günah saydıkları için bu âyet nâzil olmuştur.

Âyet-i kerîmede ihtiyatı elden bırakmamanın gerekli olduğuna dair delil vardır. Çünkü, kadınların bunu kendi içlerinden gelerek vermeleri şart koşulmuştur. Bu sebepledir ki, kocaları tarafından aldatılmaları durumunda, kadınların bu hîbeden vazgeçmelerinin câiz olduğu söylenmiştir. Âyet-i kerîmede ayrıca kadının (kocasına) iyilikte bulunmasının câiz olduğu açıklanmakta ve karı-kocanın birbiriyle iyi geçinmeleri teşvîk edilmektedir. Çünkü insanların en hayırlısı, eşi için en hayırlı ve âilesine en faydalı olandır. Hadiste şöyle geçmektedir: *"Kadının cihadı, kocasıyla iyi geçinmesidir."*[198]

Hz. Peygamber devrinde bir kadın, eşi eve geldiği zaman onu; "Efendim, âilemizin efendisi hoş geldiniz." diyerek karşılar, eşinin dış elbisesini alır, ayakkabılarını çıkartırdı. Eşini üzüntülü görürse: "Sizi üzen nedir böyle?" diye sorar ve: "Eğer üzüntünüz âhiretiniz içinse Allah bu üzüntüyü daha da artırsın; yok eğer dünyânız içinse Allah size kâfîdir." derdi. Bunu haber alan Hz. Peygamber : *"Ey filan, hanımına selam söyle ve bildir ki ona yarım şehid sevâbı verilecektir."*[199] buyurdu.

Hakîkat ehline göre sâliha bir eşin (hanımın) alâmeti; güzelliğinin Allah korkusu, zenginliğinin kanaât, süsünün iffet, yâni şer ve fesâdlıklardan uzak durmak, farzlardan sonraki ibâdeti kocasına hizmette kusur etmemek; himmetinin ise ölüme hazırlanmak olmasıdır.

Eğer kadın olursa güzel sözlü ve dindar,
Güzeline çirkinine bakma, kıl onda karar.
Güzel ve çekici kadın hazinedir ama yılandır,
Çirkin ve uygun olmayan kadından uzak dur yamandır.

Yâni güzelliği olmayan, güzel ahlak hususunda da sana benzemeyen bir kadına iltifât etme.

Anlatılır ki: Bir gün İskender'in nedimlerinden bir grup huzûrunda bulunuyordu. İçlerinden biri: "Şüphesiz Allah Teâlâ sana bir çok memleket, büyük bir güç nasip etti. Çocuklarının çoğalıp neslinin senden sonra da devam etmesi için çok kadın alsana..." deyince İskender: "Kişinin çocukları senin söylediklerin değildir. Bilakis güzel âdetler, herkesin râzı olduğu bir hayat tarzı ve üstün ahlaktır. Bütün dünyâyı dize getirdikten sonra cesur bir adama kadınlara mağlup olmak yakışmaz." dedi.

Şu ne güzel bir sözdür:

Kadınlar alt ederler kerim insanları,
Alçaklar alt edebilir ancak kadınları.

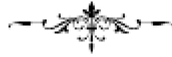
Baba nereden bilecek oğlunu,
Akıllılardan mı ahmaklardan mı olduğunu.

Hikmet ehline yeter iyi ahlak oğul olarak,
Kadına mağlup olanın oğlundan ne hayır olacak?

Şeyh Sadî (k.s.) *Bostan*'ında der ki:

Ne güzel bir söz geldi iki arkadaştan,
Kadın elinden başı dönmüş iki yoldaştan.
Biri dedi ki, kimseye olmasın kötü kadın yâr,
Diğeri konuştu: Kalmasın cihanda tek kadın var.

Hz. Peygamber buyurmuştur ki: *"Ümmetimden üç bölük insan vardır ki bunlar dünyânın ömrünün yedi katı kadar uzun bir müddet cehennemde kalacaklardır:*
1. Semiz görünümlü zayıflar.
2. Giyinik çıplaklar.
3. Âlim câhiller."
"Peki bunlar kimlerdir, yâ Rasûlallah?" denince Efendimiz şöyle cevap vermiştir:
"Semiz görünümlü zayıflar, vücutları iri, etli fakat dînî konularda zayıf olan kadınlardır. Giyinik çıplaklar ise elbise giyinmiş, fakat hâyâsı olmayan kadınlardır. Âlim câhiller ise çok kazanan dünyâ ehli tâcirlerdir ki bunlar dünyâ hayâtının zâhirî kısmını bilirler. Fakat âhiretten gâfildirler. İşte bunlar dünyâ işlerinde âlim, âhiret işlerinde ise câhildirler. Mallarını nereden topladıklarına bakmazlar. Helal ile doymaz, harama da aldırmazlar."[200]
Allah'a sığınırız.

---

[198]. *Deylemî*, hadis no: 2579
[199]. *Taberânî*, el-Mu'cemü'l-Kebîr, XII, 208
[200]. *Deylemî*, hadis no: 2531

MAL DAYANAKTIR

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ
فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾

5- Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.

Ey velîler, *"Allah'ın sizin için geçim kaynağı yaptığı"* kendisi sâyesinde ayakta durduğunuz, belinizi doğrulttuğunuz, zâyi ettiğiniz taktirde kendiniz de zâyi olacağınız *"mallarınızı aklı ermeyenlere";* yani erkek-kadın, yetim veya çocuk ne olursa olsun malını saçıp savuranlara *"vermeyin."*

Mal, kişinin ayakta durmasına ve kendi başına hareket etmesine sebep olduğu için burada sebebe müsebbibin (sebep olanın) adı verilerek mübalağa yolu ile "ayakta durma" olarak isimlendirilmiştir. İnsanlar mala çok muhtaç oldukları ve onunla ayakta durdukları için 'mal sanki bizzat ayakta durmaları imiş gibi gösterilmiştir.

Allah Teâlâ, âyet-i kerîmede malların esas sâhiplerine mahsus oluşunu, velîlere mahsus olma mertebesine indirerek bizzat velîlere izâfe etmiştir. Artık yetimlerin malları, aralarında soy ve neseb birliği olduğundan onları korumaya daha fazla teşvîk etmek için bizzat velîlerin malı sayılmıştır. Bu, ayrıca *"sizin için geçim kaynağı yaptığı"* ifâdesiyle yetim malının bizzat yetimlerin medâr-ı maîşeti kılınması yerine velîlerin medâr-ı maîşeti kılındığından bahsedilmek sûretiyle te'yid edilmiştir.

"O mallarla onları rızıklandırın, giydirin." Rızık, Allah'tan olursa sınırsız ihsan mânâsınadır. Kullarla ilgili olursa muvakkat ve sınırlı olarak yedirip içirme mânâsınadır. Yâni, "Yetimlere o mallardan yedirin." demektir. Allah velîlere "Yetimlere mallarından bir kısmını yedirin." buyurmamıştır. Aksine ticaret edip mallarını çoğaltarak yetimlerin rızkını ana mallarından değil, onlardan elde edilen kârlardan sağlamalarını emretmiştir.

"Ve onlara güzel söz"; gönüllerini hoş edecek yumuşak sözler *"söyleyin."*

Kaffâl der ki: "Güzel söz, eğer velîsi bulunduğu küçük çocuksa, velinin, çocuğa bu malın onun malı olduğunu, kendisinin bu malın sâdece bekçisi olduğunu ve büyüyünce malını kendisine vereceğini söylemesidir. Velîsi bulunulan şahıs, sefih ise bu taktirde güzel söz, velînin ona nasîhat etmesi, namaz kılmaya, malını çarçur ve isrâf etmemeye teşvîk etmesi, malını saçıp savurmanın sonunun, başkalarının eline avucuna bakmak ve fakirlik içinde kalmak olacağını bildirmesi vb. bu türden sözlerdir. Yetim, reşid olur da malını mülkünü veliden ister, o da vermezse günahkâr olur.

Âyet-i kerîmede ayrıca, malın hem çok tehlikeli, hem de çok faydalı olduğuna dikkat çekilmektedir.

Selef: “Mal, mü’minin silâhıdır.” der. Yâni, dînini helâk edecek fakirliğe karşı bir koruyucudur. Eskiler şunu da söylerdi: “Çalışın, kazanın. Öyle bir zamandasınız ki, biriniz muhtaç duruma düştüğünde ilk olarak yiyeceği şey dînidir.” Onlar bir adamı cenâzede görseler: “Haydi dükkanına git bakalım.” derlerdi.

İmam Fahreddin Râzî der ki: “Allah Teâlâ müdâyene âyetinde (el-Bakara, 2/282-283) borcun yazılmasını, şâhid tutulmasını ve rehni emrederek malı mülkü korumaya teşvîk etmiştir. Akıl da bunu te’yid etmektedir. Çünkü insanın gönlü rahat olmadığı zaman ne dünyâsını, ne de âhiretini kazanabilir. Kalben rahat olması da ancak mal sâyesinde mümkün olur. Çünkü insan ancak malı ile menfaatleri elde edip zararlardan korunabilir.”

Gece dağınık yatan kimse şüphesiz
Sabah vakti kalır gelirsiz ve işsiz
Karınca yaz mevsiminde çalışır durmadan
Ta ki kurtulsun kışın çalışıp yorulmadan.

Bu gâye ile isteyen için dünyâ, âhiret mutluluğunu kazanmanın en büyük yardımcılarından olur. Nefsi ve malı için isteyen ise dünyâ, âhiret mutluluğunu kazanmanın en büyük engellerinden biri olur. Öyleyse en hayırlı mal, âhirete ulaşmayı sağlayan maldır. Mü’min kişiye Allah’a yakınlığa ulaştıran malı çarçur etmek yakışmaz.

Madem ki gelirin yok harçlığını yavaş harca
Gemiciler şöyle söyleyip eğlenirler, tenhâca
Eğer dağlara yağmayacak olursa yağmur
Çok değil bir senede Dicle bile kurur.
Ağaçlar yapraklarından soyunur güzün
Kış mevsiminde yapraksız kalır, görmez mi gözün?

Allah Teâlâ Hazretleri malı, kulların hem dînî hem de dünyevî maslahatlarını yerine getirmeleri için yaratmıştır. Akıllı olan, malı mümkün mertebe, dînî maslahatları için zarûrî ihtiyaçları kadar da dünyevî maslahatları için kullanandır. Sefih ise malı, mümkün mertebe dünyevî maslahatları için kullanan kişidir. Kim olursa olsun, böyle sefihlere mal vermek yasaklanmıştır. En azılı düşman olan nefis de sefihler gürûhundandır.

Kişinin, nefsinin hevâsına uyarak nefsi için harcadığı her şey, istisnâlar dışında Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerîmede işâret buyurduğu üzere dînini ve dünyâsını bozacak hususlar ihtivâ eder: *“Onlara”,* nefsin sadece açlığını giderecek şeyleri *“yedirin”* ve nefsin sadece avretini örtecek *“elbiseler giydirin.”* Çünkü nefis için bu kadarından fazlası israftır. İsraf ise yasaktır. *“Onlara güzel söz söyleyin.”* Nefse söylenen güzel söz şudur: “Allah’ın rızık ve nimetlerini yedin, şimdi de O’nun emir ve yasaklarına

uyarak bu nimetlerin şükrünü eda et! Hz. Peygamber'in: *"Yediklerinizi namaz kılarak ve zikrederek eritin"*[201] hadîsinde olduğu gibi, sen de yediklerini Allah'ı zikrederek erit!"

Bunun en azı iki rek'at namaz veya yüz kere Allah'ı tesbîh etmek, yahut her yemekten sonra bir cüz Kur'an okumaktır. Bunun sebebi ise yemekten sonra namaz veya zikir ile yediğini eritmeden uyuyan kişinin kalbinin katılaşmasıdır. Kalbin katılaşmasından Allah'a sığınırız. İşte yemek eritilerek kalbin katılaşması önlenmiş, nimetlerin şükrü de edâ edilmiş olmaktadır.

Bu âyette şöyle bir işârî mânâ daha vardır: İlim malı ve ma'rifet hazînesi, ehil olmayan avâma verilmez ve onların yanında anılmaz. Nitekim şöyle bir olay anlatılır: Büyüklerden biri, bir velînin kerâmetlerini anmış, dinleyenlerden biri bunu bir başka mecliste nakletmiş, oradakilerden biri de buna karşı çıkmış. Meseleyi asıl anlatan zâtın yanına dönünce, o da: "Tavuk pazarında deve satılmaz." demiş.

Yazıktır beyinsizlere ilimden bahsetmek
Kayıptır tohumu çorak araziye ekmek.

---

[201]. *Münâvî*, I, 458

YETİMLERİ GÖZETMEK

وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا
فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْۚ وَلَا تَأْكُلُوهَٓا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُواۜ
وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِۜ
فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

6- Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri *(gözetip)* deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler *(de geri alacaklar)* diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin. Zengin olan *(velî)* iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da *(ihtiyaç ve emeğine)* uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şâhit bulundurun. Hesap sorucu olarak da Allah yeter.

Ey velî ve vasîler, sefih olup olmadıkları belli olmayan *"yetimleri",* bülûğa ermelerinden önce dindarlıkları, malı elinde tutabilme ve güzelce çekip çevirebilme konularındaki durumlarını araştırarak *"deneyin."* Onları durumlarına uygun olarak tecrübe edin. Eğer ticâretle uğraşacaklarsa kendilerine alıp satarak tasarrufta bulunabilecekleri bir miktar mal verin. Şayet arazileri, ailesi, hizmetçileri olan kimselerdense bu taktirde kendilerine, köle ve hizmetçilerinin nafakasına, ücretlerine ve diğer masraflarına harcamak üzere bir miktar mal verin ki ne durumda olduklarını tam olarak anlayasınız. Bu deneme, ihtilâm olmak sûretiyle *"evlilik çağına ulaşıncaya kadar"*dır. Çünkü ihtilam olduklarında nikah çağına ulaşmış olurlar.

"Eğer onlarda bir olgunluk", dîni bütünlük ve malını acze düşmeden, saçıp savurmadan çekip çevirecek bir duruma geldiklerini *"görür ve anlarsanız",* büluğ çağını geçirmeden *"mallarını kendilerine verin."*

Âyet-i kerîmenin zâhirinden bülûğa erip de mallarını çarçur etmek ya da çekip çevirmekten âciz olmak sûretiyle reşid olamayanlara mallarının ebediyyen verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Ebû Yusuf ve Muhammed de bu görüşü benimsemiştir. Ebû Hânife ise, şu görüştedir: Yetim yirmi beş yaşına gelinceye kadar beklenir. Çünkü yaş bakımından büluğa erme, on sekiz yaşında gerçekleşir. Yedi sene daha geçtikten sonra artık bu kadarlık bir devre insanın ne yapıda ve ne seviyede olduğunu anlamak için yeter. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.): *"Yedi yaşında çocuklarınıza namaz kılmalarını emredin."*[202] buyuruyor. Dolayısıyla yirmi beş yaşına gelmiş birine, kendisinden bir olgunluk görülsün ya da görülmesin malı verilir.

"Büyüyecekleri endişesiyle"; "Yetimler rüşd çağına gelip de mallarını elimizden

çekip almadan ve bize de teslîm etme mecbûriyeti gelmeden önce mallarını istediğimiz gibi harcarız" diyerek yetimlerin mallarını harcamada aşırıya kaçıp haksız yere *"israf ederek tez elden"* harcamakta acele edip *"yemeye kalkmayın."*

"İsrâf ederek yemeyin" ifâdesinde israf etmeden yemenin helal, israf ederek yemenin haram olduğu mânâsı yoktur. Bilakis burada bizzat yetim malı yemenin israf olduğu belirtilmektedir.

Velî ve vasîlerden *"zengin olan iffetli olmaya çalışsın."* Yetimlerin mallarını yemekten çekinsin, uzak dursun. Yetimlere şefkat edip mallarını olduğu gibi tutarak Allah'ın kendisine verdiği rızık ve zenginliğe kanaat etsin.

Velî ve vasîlerden *"fakir olan ise uygun şekilde";* yani şerîata uygun olduğu bilinen zarûrî ihtiyaçları, çalışma ve hizmetinin ücreti kadarını *"yesin."* Bu ifâdede vasînin, yetimin malıyla ilgilendiği için bu malda hakkı olduğunu gösteren bir delil vardır.

Mezkûr şartlara riâyet ederek *"onlara mallarını geri verdiğiniz zaman"* mallarını teslim aldıklarına ve sizin de bu malların sorumluluğundan kurtulduğunuza dâir *"yanlarında şâhit bulundurun."* Çünkü böylesi, töhmet altında kalmanızı daha fazla engelleyici, husûmeti kaldırıcı, eminlik ve beraet-i zimmeti daha sağlayıcı bir davranıştır. Gerçi biz Hanefilere göre şahid tutmak vâcib değildir. Çünkü, vasî malı geri verdiği konusunda yemîn ederse kabûl edilir. İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre ise vasî delil getirmeden beyânı doğru kabûl edilmez.

"Hesap sorucu" ve yaratıklarının amellerini koruyucu *"olarak da Allah yeter."* Öyle ise size emredilen şeylere karşı gelmeyin ve sizin için çizilen sınırı aşmayın. Biliniz ki akıllıya yaraşan başkalarının hakkını, özellikle de yetimlerin hakkını gasbetmekten kaçınmaktır. Çünkü o mal kendisini cehennem ateşine sürükler.

Netice-i kelam yetim hakkı yemek büyük günahlardandır. Kul hakkı yiyenin sorgu-sual yurduna intikal etmeden evvel helallik istemesi gerekir. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Kim kardeşine zulüm vb. bir şey yapmışsa paranın pulun bulunmadığı âhiretten önce bugünden helallik dilesin."*[203] Çünkü orada sâlih ameli varsa yaptığı haksızlık kadar ondan alınacak. Hiç bir hasenâtı yoksa haksızlık ettiği kişinin günahları alınıp ona yüklenecektir. Bir kişinin tevbe ettiği çok fazla zulmü varsa ve zulmettiği kişilerle helalleşmesi kendisine zor geliyorsa kısas günü, yâni âhiret için çokça güzel amel işlesin. Güzel amellerden bir kısmını da büyük bir ihlasla sâdece kendisi ile Allah arasında kalacak şekilde, Allah'tan başka hiç kimsenin muttali olamayacağı kadar gizli yapsın. Belki bu amelleri, kendisini Allah'a yaklaştırır da, Allah Teâlâ'nın kulları râzı ederek kul haklarını ödeme husûsusunda îmân ehli için hazırladığı lütfuna nâil olur."[204]

Allah'ın kullarının mallarını gasbedip yemek, onlara vurmak, sövmek ve öldürmek gibi hasmı râzı etmeyi gerektiren bütün haklarda helâlleşmelidir. Kul, bu gibi günahlardan tevbe etmez, hasımlarını râzı etmezse her şeyin ortaya serileceği o büyük günde hüsrâna uğrayacak ve amelsiz kalacaktır.

Günü kötü sitemlerle geçen adamdan

Geriye ancak lânet kalır, üzerine okunan
Öyle yaşa ki dâimâ hayırla anılasın,
Adamlık değildir ki kabrinde lânetle kalasın.
Gerekmez arkanda kötü bir âdet bırakmak
Çünkü kötü âdetin âkıbetidir lânete uğramak.

Bu durumda, birine haksızlık edene düşen zulmünden tevbe etmek ve zulmettiği kişiden daha dünyâda iken helallik almaktır. Bunu yapamıyorsa zulmettiği kişi için Allah'tan af dilemek ve onun için dua etmektir. Böyle yaparak o kişiye hakkını helal ettirmesi ümit edilir.

Fudayl b. Iyâd (r.a.)'ın şöyle dediği nakledilir: "Allah'ın Kitâb'ından bir âyet okuyup onunla amel etmek, bana Kur'ân'ı milyon kere hatmetmekten daha sevimlidir. Mü'mini sevindirmek ve ihtiyacını karşılamak, bana ömür boyu ibâdet etmekten daha sevimlidir. Dünyâyı terkedip ona gönül bağlamamak bana semâdakilerle yerdekilerin ibâdetini yapmaktan daha sevimlidir. Haram olan en basit ve küçük bir şeyi terketmek, bana göre helal malla yapılan iki yüz hacdan daha iyidir."

Ebü'l-Kâsım el-Hakîm şöyle diyor: "Üç şey vardır ki kulu îmândan eder:

1. Müslüman olduğu için şükretmemek.
2. Müslümanlığın gidivereceğinden endîşe etmemek.
3. Müslümanlara zulmetmek."

Ebû Meysere'nin şöyle dediği rivâyet edilir: "Kabrine defnedilen birine bir kamçı getirilir. Yâni münker ile nekir gelir ve ona: "Sana yüz kamçı vuracağız" derler. Ölü: "Ben şöyle şöyle biriydim" diyerek şefâat diler, bunun üzerine cezâsını on kamçı indirirler. Sonra cezâsı tek bir kamçı olana kadar böyle devâm eder. Sonunda melekler: "Sana bir tek kamçı vuracağız" derler ve öyle bir vururlar kabir ateş kesilir. Adam meleklere: "Bana hangi sebeple vurdunuz?" deyince melekler: "Zulme uğrayan birinin yanından geçerken senden yardım istedi. Sen ona yardım etmedin." der." Mazlûma yardım etmeyen birinin durumu böyle olursa, âlimin hâli nasıl olur?"

Büyükler, bırakın harâmı, şüpheli şeylere bile el uzatmazlardı. Çünkü helal lokmanın duânın kabûlünde büyük tesiri vardır. Bu yüzdendir ki **Şeyh Necmeddîn Kübrâ** (k.s) şöyle der: "Duânın kabûl edilmesinin ilk şartı, helal lokma ile bâtını ıslâh etmektir. Son şartı ise, ihlâs ve kalp huzûrudur. Yâni, Allah'a teveccühtür (ehadiyyet teveccühü). Çünkü ilahî huzurda hâzır bulunan bir kalp, sâhibine şefâat edecektir. Cenâb-ı Hak: ***"Dîni sâdece Allah'a has kılarak duâ ve ibâdet edin."*** (el-Gâfir, 40/14) buyurur. İnsanın sâdece dilini oynatması ve kalb huzûru olmadan bağırması, kapıda bekleyen birinin velvelesiyle bekçinin damdan bağırmasına benzer. Bu durumda akıllıya düşen, tenhâlarda ettiği duâsının müstecâb olması için haramlardan ve şüpheli şeylerden sakınmaktır.

---

[202]. *Ebû Dâvûd*, Salât 26; *Tirmizî*, Salât 299; Müsned, III, 404
[203]. *Buhârî*, Mezâlim 10
[204]. *İbn Kesîr*, I, 454

MÎRASTA YETİMİN PAYI

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ
مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا
﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ
فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ
تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا
قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ
فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

7- Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır.

8- *(Mîrastan payı olmayan)* yakınlar, yetimler ve yoksullar mîras taksîminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.

9- Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde *(halleri ne olur)* diye korkacak olanlar *(yetimlere haksızlık etmekten)* korkup titresinler; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.

10- Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.

Rivâyet edilir ki ensârdan Evs b. Sâmit (r.a.), geride eşi Ümmü Kühha (r.anhâ) ve üç kız çocuğu bırakarak vefât etti. Amcasının oğulları Süveyd ile Urfuta da hemen câhiliyye âdetlerine göre hareket ederek Evs'in bütün mîrâsına el koydular.

Çünkü câhiliyye Arapları; "Ancak savaşanlar ve yurdunu müdâfaa edenler mîras alır" diyerek kadınlarla çocukları mîrastan mahrum bırakırlardı. Bunun üzerine Ümmü Kühha, Medîne'de Fadîh Mescidi'nde bulunan Rasûlullah (s.a.)'e gelerek şikayetçi olmuştu. Hz. Peygamber de kendisine: *"Şimdi evine dön, bakalım Allah ne buyuracak?"* dedi. Bunun üzerine işte bu âyet nâzil oldu.

Peygamberimiz (s.a.) "Allah, hanım ve kızlarına da mîrastan pay verdiğinden Evs'in malından hiç bir şey dağıtmamaları" için o iki adama haber gönderdi. Fakat 11 ve 12. âyetler nâzil olup kadınların payları beyân edilinceye kadar paylarını taksim etmedi. Bu âyetler de nâzil olunca Ümmü Kühha'ya terekenin 1/8'ini, kız çocuklarına 2/3'ünü; Evs'in amca oğullarına da geri kalanını verdi.[205]

Mîrastan mahrum bırakılanlar dışında, ölene birinci dereceden mîrasçı olabilen ana-

baba, eşler, oğul ve kızlardan ibâret *“Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere”,* yâni ölünün erkek evlatlarına *“bir pay vardır.”*

“Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan”, ifâdesi, at ve savaş âletlerinin erkeklere âit olması gibi, belli malların belli vârislere mahsus olacağı düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Kadın-erkek herkese büyük küçük her şeyden pay olduğunu kuvvetlice belirtmektedir. *“Belli bir hisse ayrılmıştır.”* ifâdesinde, vârisin kendi payından vazgeçmesi durumunda bile payının bâkî kalacağına delil vardır.

وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينُ فَارْزُقُوهُمْ
مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾

8- *(Mîrastan payı olmayan)* yakınlar, yetimler ve yoksullar mîras taksîminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.

Ölene mîrasçı olmayan *“yakınlar,”* yabancılardan *“yetimler ve yoksullar”* tereke ve *“mîras taksîminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın.”* Yâni, taksîm olunan maldan veya terekeden onlara da bir şeyler verin. Bu emir, bülûğa ermiş vârislere mezkûr grupların gönüllerini hoş tutmaları ve onlara tasaddukta bulunmaları için yöneltilmiş mecbûriyet ifâde etmeyen (mendûb) bir emirdir. Vârisler toplanıp bu gruplar da orada hazır bulundukları zaman, mü’minler bunlara paylarından ufak miktarlarda bağış yaparlardı. Cenâb-ı Hak da bunu, farz olmaksızın teşvîk buyurmuştur. Mezkûr gruplara bağışta bulunmak farz olsaydı, diğer haklarda olduğu gibi bunun için de elbette bir sınır ve miktar koyulurdu.

“Ve onlara güzel söz söyleyin.” Güzel söz, vârislerin; “Buyurun alın, Allah bereketini versin!” diyerek onlara duâ etmeleri, verdiklerini az görüp bundan dolayı özür dilemeleri ve başlarına kakmamalarıdır. Nefsin şer’an veya aklen güzel olduğu için huzur bulup hoşlandığı her söz ve davranış güzel (ma’rûf)dir. Şer’an ya da aklen çirkin olduğu için kötü bulduğu her şey de kötü (münker)dür. Bir hadîs-i şerifte de: *“Her iyilik (ma’rûf) sadakadır.”*[206] buyurulmuştur. Ayrıca şöyle bir darb-ı mesel vardır: “İyilik yap denize at, balık bilmezse Hâlık bilir.”

Yap iyiliği at suya ey padişah,
Bilmez ise eğer balık, bilir Allah.

Anlatılır ki: Bir yılan sâlih bir adama gelip; “Beni düşmanımdan kurtar, Allah da seni kurtarsın” demiş. Adam elbisesini serince yılan: “Ama düşmanım beni burada görür. Eğer iyilik yapmak istiyorsan ağzını aç da gireyim.” demiş. Adam:

“Beni helak edebileceğinden korkuyorum” deyince yılan:

“Hayır, vallahi. Allah, gök ve yer ehli de buna şahid olsun ki birşey yapmam.” demiş. Bu söz üzerine adam ağzını açmış, yılan da girmiş. Bir müddet sonra bir adam gelip yılanın nerede olduğunu sorunca ona bilmediğini söylemiş. Yılan tehlikeyi atlatınca karnında durduğu adama:

“Ahmak herif! Ciğerinle kalbinden birini seç!” demiş. Adam:

“Verdiğin söz, ettiğin yemin nerede kaldı?” deyince yılan:

“Senden daha ahmağını görmedim. Çünkü, benimle baban Âdem arasındaki düşmanlığı unuttun. Seni, lâyık olmayanlara iyilik yapmaya iten şey nedir?” demiş. Bunu duyan adam:

“Bari biraz mühlet ver de şu dağın eteğine kadar gideyim.” demiş. Sonra da Allah’a teveccüh etmiş. Tam o sırada güzel yüzlü hoş kokulu bir zât ortaya çıkmış. Adama yeşil bir yaprak vererek çiğnemesini istemiş. Adam da çiğnemiş. Çok geçmeden yılanın parçaları adamın altından çıkmış. Allah Teâlâ böylece adamı yılanın şerrinden kurtarmış. Sonra adam bu zâta sorunca:

“Ben herkesce bilinen iyiliğim (ma’ruf), yerim de dördüncü kat semâdadır. Sen Allah’a duâ edince yedinci kattaki melekler feryâd u figân ederek Allah’a yalvardılar. Ben de Allah’ın emriyle cennete gidip Tûbâ ağacından bir yaprak alıp geldim. İyilik yapmaya devâm et. Çünkü kendisine iyilik yapılan kıymetini bilmese bile Allah katındaki ecri zâyi olmaz.” demiş.

İyi düşünce sâhibi ve iyi iş yapan adamlara
Bir iyiliğine on sevap yazar Hazret-i Hudâ.

Güzel bir söz, iyi bir aracılık, muhtâca yardım, hastayı ziyâret, cenâze uğurlamak, bir müslümanın kalbini hoş tutmak ve bunun gibi şeyler de sadakaya dahildir.

Hakikatte (ricâl) erkekler, talib ve sâliklerin güçlüleridir. Onların talepteki sadâkatleri ve çalışmadaki yiğitlikleri kadar şeyhlerinin, Allah yolunda kardeşlerinin ve onlara yardımcı olanların bıraktığı mîrastan payları vardır. Onların terekesi ise dinde bereket ve istikamet (sîret) sâhibi olmaları, yüksek himmetleri ve yüce velâyetleridir. Kadınlar (nîsâ) ise talib ve sâliklerin zayıflarıdır. Onlara da Allah’a ilticâlarındaki sadâkatleri talepteki ciddiyetleri ve velâyet feyzini kabûle isti’dâdları nisbetinde belirlenmiş bir pay vardır. Peygamberlerin vârisleri olan şeyhlerin, çalışkan sâliklerinin durumu budur.

İrâde ve hüsn-i zan ile onların velâyetine bağlanan, nurlarından aydınlanan, izlerinden giden, onların kılık kıyafetine benzemeye çalışan ve onlardan bereketlenenlere gelince işte onlar, derecelerinin farklılığına göre ikinci dereceden akrabalar, yetim ve yoksullar mesâbesindedirler.

Sûfîlerin hayır ve bereketlerinin taksîm yeri olan sohbet, semâ’ ve zikir meclislerindeki mânevî mîras taksimînde bulunurlarsa onları da şeyhlerin velâyet mevhibelerinden, hidâyet izlerinden, şefkatli yardımlarından ve himâye lütuflarından

rızıklandırın. Bu kişileri irşâd, hak yola teşvîk, Hakk'ı talebe rağbet ettirmek, Hakk'a teveccüh, ve dünyadan yüz çevirmek Allah katında dünyanın hiç bir değerinin bulunmadığını, dünya ehlinin hüsrâna uğrayacaklarını, ehlullahın ise iki dünyada aziz, iki menzilde de son derece mutlu olacaklarını bildirmek husûsunda *"onlara güzel söz söyleyin."*

Buna sen de vâkıf olduysan hakîkat mîrasından ve ma'rifet nasibinden mahrum kalmamak için çok çalış! Şu söz ne güzel söylenmiştir:

Mîrâsına tâlip isen babanın ilmini öğren,
Babanın malını harcamak için on gündür süren.

Allah Teâlâ cümlemize bu hallerin semeresini nasîb eylesin. Cümlemizi iç dünyâmızı (bâtını) arındırıp tasfiye, kalbimizi ıslâha ulaştırsın.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ
فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

9- Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde *(halleri ne olur)* diye korkacak olanlar *(yetimlere haksızlık etmekten)* korkup titresinler; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.

Bunlardan maksad, vasîlerdir ki onlara kendi çocuklarını âciz bırakmış olsalar onlar için nasıl endişe eder ve şefkat duyarlarsa aynı şekilde kucaklarındaki yetimler hakkında Allah'tan korkup üzerlerine titremeleri emredilmektedir. Kendileri hakkında böyle bir ihtimâli düşünüp taşınırlarsa şefkat ve acıma hisleri hilâfına bir şey yapmaya cesâret edemezler.

Başkalarının çocukları hakkında *"Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler."* Yâni, kendi çocuklarına şefkat, güzel bir edep ve samîmiyetle hitâb ettikleri gibi yetimlere hitâb etsinler. "Yavrum, evlâdım" diye çağırsınlar ve onları incitmesinler.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا
وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

10- Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.

"Zulüm ile, zâlimce yetimlerin mallarını yiyenler" den maksat kötü velî ve kadılardır. Yetim malı yemek, *"zulüm ile"* ifadesiyle kayıtlanmıştır; çünkü ihtiyaç hâlinde iyilikle yâhut yetim malıyla ilgilendiği kadar hâkimin belirlediği ölçüde yiyen

bunun için cezâya çarptırılmaz. *“Karınlarına ateş doldurmaktadırlar.”* Yâni, kendilerini ateşe sürükleyecek ameli yaparlar. Sanki yetim malı yemek gerçekten ateştir.

Ve ba’s günü *“çılgın,”* alevlenmiş veya korkunç, ne evsafta olduğu belirsiz bir *“ateşe gireceklerdir.”*

Rivâyet edilir ki: Yetim malı yiyenler, kıyamet günü kabirlerinden, ağızlarından, burunlarından, gözlerinden ve kulaklarından duman çıktığı halde diriltilecek ve herkes bunların dünyâda yetim malı yediğini anlayacak.[207]

Yine rivâyet edilir ki: Bu âyet nâzil olunca insanlara çok ağır geldi ve yetimlerle haşir neşir olmaktan tamâmıyla kaçınır oldular. Bu da yetimlerin işini zorlaştırınca ***“Şâyet onlarla haşir neşir olursanız, onlar sizin din kardeşlerinizdir.”*** (el-Bakara, 2/220) âyeti nâzil oldu.

Hz. Peygamber (s.a.) bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurmuştur: *“Mîrac gecesi, bir takım insanlar gördüm ki bunların deve dudağı gibi dudakları vardı. Dudaklarından biri, burun deliklerine doğru; diğeri ise karınlarına doğru çekilip kasılmış bir vaziyette idi. Cehennem bekçileri de bunların ağzına kızgın cehennem korlarıyla kayalarını dolduruyorlardı. “Yâ Cibrîl! Bunlar kimlerdir?” diye sorunca Cibrîl: “Bunlar yetimlerin mallarını haksız yere yiyenlerdir.” buyurdu.”*[208]

Sarsar rüzgarı gibi her an zulmü,
Söndürür mazlumların hayat kandilini.
Hak Teâlâ’dan korkmaz mı o zâlim?
Er geç ulaşacaktır ona azâb-ı Azîz ü Hakîm.

Allah Teâlâ yetimlere ezâ edilmemesini ve onlara doğru söz söylenmesini emrettiği halde yetimlere ve diğer mü’minlere ezâ edip mallarını gasbederek, haksız yere yiyenlerin hâli nice olur?

Rivâyet edilir ki: *“Cehennemde Horasan develeri kadar yılanların, simsiyah katır kadar akreplerin yaşadığı deniz sahili gibi yerler vardır. Cehennemlikler, azâbın hafifletilmesi için yardım isteyince kendilerine: “Sâhile çıkın” denilir. Onlar da sâhile çıkınca, yılanlar hemen dudaklarından ve yüzlerinden Allah’ın dilediği kadarını koparırlar. Yılanlardan kaçarak cehennemden yardım isterler. Yine onlara katır kadar akrepler musallat olur ve bir ısırmada cildini kemikleri görünecek kadar derilerini koparır. Bütün bunların akabinde cehennemliğe: “Ey falan! Bu sana eziyet veriyor mu?” diye sorulur, o da “Evet” deyince “Bütün bunlar mü’minlere yaptığın eziyetler yüzündendir”* denilir.[209]

Bu durumda kişiye düşen mahlûkata elem verip eziyet etmekten uzak durmaktır. Çünkü mazlûmun, kendisine eziyet ve zulmedenlere bedduâsı, kesinlikle kabul edilecektir.

Bir adam ki döğüşkendir fakat onun tahrîbâtı
Âh u figân ettirmiştir kadın, çocuk cümle cemâatı,

Hatadır bir adamın elinde reislik bulunması,
Çünkü o riyâset sebebiyle kazanılır, nicelerinin bedduâsı.
Zâlime malını verene olma sakın destek
Onların kökünü, kökünden yukarı getirmek gerek.
Kurdun önce kesmek lazımdır başını,
İnsanların koyunlarını yiyip akıtmasın gözyaşını.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: *"Şu altı şey hususunda bana söz verin; ben de size cenneti garanti edeyim: Konuşurken yalan söylemeyin. Va'dedince sözünüzde durmamazlık etmeyin. Size bir şey emânet edildiğinde hıyânet etmeyin. Gözlerinizi harama kapayın. Nâmusunuzu koruyun. Elinizi haramdan çekin ve cennete girin."*[210]

Abdullah b. Mübârek'in şöyle dediği rivâyet edilir: "Bir kuruş haram parayı terketmek, yüz bin kuruşu tasadduk etmekten daha fazîletlidir."

Yine kendisinden rivâyet edilir ki, hadis yazmak üzere Şam'da bulunurken kalemi kırılmış. Birinden ödünç bir kalem almış. İşini bitirince iâde etmeyi unutup kalemi, kalemliğine koymuş. Merv'e dönünce kalemi görmüş ve durumu anlamış. Hemen Şam'a gitmek üzere hazırlanmış."

Rasûlullah (s.a.) buyurur ki: *"(Belleriniz kamburlaşarak) yay gibi oluncaya kadar namaz kılsanız, yay kirişi oluncaya kadar da oruç tutsanız, vera' sâhibi olmadıkça size bir faydâ vermez."*[211]

İbrahim b. Edhem şöyle diyor: Üç çeşit zühd vardır. Farz, fazîlet ve selâmet zühdü. Farz zühd, haramları terketmektir. Fazîlet zühdü, bazı helalları terkederek olur. Selâmet zühdü ise, haram olup olmadığı şüpheli bulunan şeyleri terketmektir.

Hassân b. Ebû Sinan altmış sene boyunca ne yatarak uyumuş, ne doyasıya yemiş, ne de soğuk su içmişti. Öldükten sonra bâzıları onu rüyâda görerek: "Allah Teâlâ sana nasıl davrandı?" diye sorunca, Hassân: "Güzel davrandı, ancak emânet alıp da iâde etmediğim bir iğne yüzünden hâlâ cennete girmekten men ediliyorum." dedi.

Îsâ (a.s.), bir mezarlığa uğradı ve oradakilerden birine nidâ etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ o zâtı diriltti. Îsâ (a.s.): "Sen kimsin?" diye sordu. Adam: "Ben insanların malını taşıyan bir hammaldım. Bir gün birinin odunlarını taşıdım. O sırada odundan bir parça koparıp kürdan olarak kullandım. Öldüğümden beri hala benden bu kürdanın hesâbı soruluyor." dedi.

Korkarsan eğer kahrından Hüdâ'nın,
Haram yola girme dünyâda sakın.

[205]. *İbn Kesîr*, I, 454
[206]. *Buhârî*, Edeb 33; *Müslim*, Zekât 52
[207]. *İbn Kesîr*, I, 456
[208]. *İbn Kesîr*, I, 456
[209]. *Terğîb*, V, 437
[210]. *Münâvî*, III, 264
[211]. *Kenzü'l-Ummâl*, IIV, 59-60

MİRAS HUKUKU

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِى اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۚ فَاِنْ كُنَّ نِسَٓاءً
فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُۜ
وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌۚ فَاِنْ
لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُٓ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُۚ فَاِنْ كَانَ لَهُٓ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ
السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ اٰبَٓاؤُكُمْ وَاَبْنَٓاؤُكُمْۚ
لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعاًۚ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيماً
حَكِيماً ﴿١١﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ
فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَٓا
اَوْ دَيْنٍۜ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ
وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ وَاِنْ
كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا
السُّدُسُۚ فَاِنْ كَانُٓوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَٓاءُ فِى الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ
يُوصٰى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۙ غَيْرَ مُضَٓارٍّۚ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌۜ ﴿١٢﴾
تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَاۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾
وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَاراً خَالِداً فِيهَاۖ
وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

11- Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli *(mîras vermenizi)* emreder. *(Çocuklar)* ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mîrastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuş ise, anasına üçte bir *(düşer)*. Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir *(düşer. Bütün bu paylar ölenin)* yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır *(paylardır)*. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sâhibidir.

12- Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir.

Çocuğunuz yoksa, sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır *(zevcelerinizindir)*. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, ana-babası ve çocukları bulunmadığı halde *(kelâle şeklinde)* malı mîrasçılara kalırsa ve bir erkek yâhut bir kızkardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. *(Bu taksim)* yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın *(yapılacak)*dır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyle bilendir, halîmdir.

13- Bunlar, Allah'ın *(koyduğu)* sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberi'ne itâat ederse Allah onu, zemîninden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kurtuluş budur.

14- Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azâb vardır.

*"Allah size, çocuklarınız"*ın mîrasları *"hakkında erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder,"* yâni emreder ve sizi mükellef tutar. Çocuklar kızlı oğlanlı olduğunda her erkek iki kıza denk sayılır ve erkeğin payı iki kat verilir.

Ölenin çocukları içerisinde erkek evladı olmayıp *"ikiden fazla kadın iseler ölenin geriye bıraktığının üçte ikisi onlarındır."* İki kızın hükmü de aynen ikiden fazla kızın hükmü gibidir. İki kız da terekeden 2/3 alır.

"Eğer" çocuk *"yalnız bir kızsa",* başka ne erkek ne de kız kardeşi varsa ölenin bıraktığı mîrasın *"yarısı onundur."*

"Ölenin" erkek olsun, kız olsun; tek olsun, çok olsun: *"çocuğu"* veya torunu *varsa* ölenin *"ana-babasından her birinin mîrastan altıda bir hissesi vardır."* Şu kadar var ki kız olma durumunda baba, asabeden olduğundan mezkur payını aldıktan sonra ashâb-ı ferâiz; yâni belli payları olan pay sâhiplerinden geri kalan malı da alır.

"Eğer çocuğu", yâhut torunu *"yok da"* sâdece *"ana-babası ona varis olmuş ise, anasına terekeden" "üçte bir"* düşer. Geri kalan ise babasınındır. Yalnız bu hüküm, ana-baba ile beraber karı-kocadan birinin mîrasçı olmadığı durumda geçerlidir. Ana-baba ile birlikte karı-kocadan birisi eşine mîrasçı olduğu durumda ise, ölenin anasına karı-kocanın payından sonra geri kalanın üçte biri düşer, yoksa **İbn Abbas**'ın dediği gibi terekenin tamâmının üçte biri değil. Çünkü böyle bir taksim, ana-babanın karı-koca mîrasçı değilken tek başlarına mîrasçı olmaları durumunda babanın ananın iki katını alması, ayrıca babanın ashâb-ı ferâiz ve asabeden olması gibi delillerle mîrasta baba daha güçlü olduğu halde, anayı babadan üstün tutmaya götürür. Bu ise şer'î anlayışa aykırıdır.

"Eğer ölenin kardeşleri varsa" yâni sayılarının üç tane olup olmadığına bakılmaksızın birden çok kardeşi olan kimselerdense; ister ölenin ana-baba bir kardeşi

olsunlar, ister sâdece ana ya da sâdece baba bir kardeşi olsunlar; ister erkek, ister kız kardeş olsunlar; ister bazısı kız, bazısı erkek olsun; ister kendileri için mîras hakkı olsun, isterse babaları bulunduğu için bu haktan mahrum kalsınlar *"anasının payı altıda birdir."* Ölenin kardeşlerinin, ananın almasını engelledikleri diğer 'altıda bir' ise -çünkü ananın payı bir önceki durumda üçte bir, yâni altıda iki idi- yaşıyorsa babanındır. Yaşamıyorsa, kardeşlerinindir. Bu konuda ulemânın cumhûru aynı görüştedir.

Bütün bu taksîmât, yâni terekenin vârislere intikâli ölenin *"yapacağı vasiyetten, ya da borcundan sonradır."* Vasiyetin ölene nisbet edilmesi, ölmeden evvel vasiyet etmeye teşvik ve dâvet içindir. Borç ise vasiyet gibi ölene nisbet edilerek kayıtlanmamıştır. Bilakis, mutlak olan "borç" ifâdesi delil ile yâhut ikrarla sâbit olan borçları da içine almaktadır.

Âyette vasiyyet ve borç ifâdelerinin "ve" mânâsındaki *"vav"* harfi ile değil de "veya" mânâsındaki mübâhlık belirten *"ev"* ile söylenmesi, vasiyet ile borcun vâciblikte birbirine denk olduğunu, berâber veya ayrı ayrı mîras taksîminden önce ödenmesi gerektiğini göstermek içindir. Vasiyet, hüküm bakımından borçtan sonra olmasına rağmen, burada borçtan önce getirilmiştir. Çünkü vasiyet mîrasa çok benzer ve vârislere ağır gelir. Herkes bunu yapmaya dâvet edilmektedir. Borç ise nâdiren vukû bulur.

Ey mîrasçılar! *"Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz."* "Ölen usûl ve fürûunuzdan, mallarının bir kısmını vasiyet edip vasiyetini yerine getirmeniz suretiyle sizi âhiret sevâbı kazanmaya teşvîk edenlerin mi, yoksa hiç bir şey vasiyet etmeyip size büyük miktarda dünyâ malı bırakanların mı daha faydalı olduğunu bilmezsiniz. Yani, her ne kadar zâhir-i hâle bakarak ikincisinin daha faydalı olduğuna hükmediyorsanız da birincisi sizin için daha faydalıdır. Çünkü âhiret sevâbı, sâhibine kesin olarak ulaşmasının ve daimî olarak nîmetlerinden istifâde etmesinin yanısıra dünyâ hayâtı ile âhiret arasındaki zaman aralığı son derece yakın olduğundan çok daha yakın ve hazırdır. Dünyâ metâı ise hızla tükenip yok olduğu için daha uzak ve ıraktır.

"Allah'tan bir farz olarak"; yâni Allah, bu mîrası bir farz olarak koymuştur. *"Şüphesiz Allah"* kullarını ve kulların çıkarlarını *"bilen" ve* hükmettiği, planlayıp takdîr ettiği her şeyde *"hikmet sâhibidir."*

Bu âyet-i kerîmede kulun düşünce ve ameli ile ifrat ve tefrîte meyletmekten uzak durması ve her konuda adâletli davranmaktan ibâret olan *"en sağlam kulp"*a yapışması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Böyle bir davranış, zayıfla güçlü arasındaki en doğru ölçüdür. Bu ise ancak Allah Teâlâ'nın emirlerine riâyet edip her şeyin sonunu en iyi bilen, her şeyi yerli yerine koyan hikmet sahibi birinden sâdır olmuş ve hükmedilmiş bulunan hükümleri titizlikle uygulamakla elde edilebilir.

Şu halde takvâya en yakın bir davranış olan adâleti ve başta yakınlarınız olmak üzere kullara her işte haksızlık etmekten sakınmayı kesinlikle elden bırakmayın. Çünkü akrabaların yabancılara karşı bir üstünlüğü vardır. Sıla-i rahmin Allah katındaki

değerine uygun olarak; ***“Adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarından korkun.”*** (en-Nisâ’, 4/1) âyet-i kerîmesinde akrabalık, Allah’ın adıyla birlikte anılmıştır. Şu halde usûl ve fürûunuzun haklarına titizlikle riâyet edin. Her hak sâhibine hakkını verin. Öf bile dememek, hürmet etmek ve yumuşak sözlerle konuşmak da ana-babanın çocukları üzerindeki haklarındandır.

Hadîs-i şerifte: *“Evlatların önce namazlarından, sonra ana-babalarının haklarından hesâba çekilecekleri; kadınların önce namazlarından, sonra kocalarının haklarından hesâba çekilecekleri; kölelerin ise önce namazlarından sonra da efendilerinin haklarından hesâba çekilecekleri”* vârid olmuştur.

Ana hakkı, daha fazla zahmet çektikleri ve daha merhametli oldukları için baba hakkından daha büyüktür.

Rivâyet edilir ki bir adam: *“Yâ Rasûlallah! Anam yanımda ihtiyarladı. Onu kendi ellerimle doyuruyor, ve su veriyorum. Ona abdest aldırıyor, omuzlarımda taşıyorum. Hakkını ödeyebildim mi?”* dedi. Hz. Peygamber: *“Hayır, yüzde birini bile ödeyebilmiş değilsin!”* buyurdu. Adam: *“Peki neden yâ Rasûlallah?”* deyince Peygamber Efendimiz (s.a.): *“Çünkü o sana sen zayıfken yaşamanı arzu ederek hizmet ediyordu. Sen ise ananın bir an önce ölmesini isteyerek hizmet ediyorsun. Fakat sen yine de güzel davrandın. Allah yaptığın bu az amele karşılık sana çok sevap ihsân edecektir.”* buyurmuştur.[212]

Bir adam gazâya çıkıp çıkmama konusunda Hz. Peygamber’le istişâre etmek için gelmiş ve Peygamberimiz (s.a.) adama: *“Anan yaşıyor mu?”* diye sormuş. Adam: “Evet” deyince, Hz. Peygamber: *“Ananın yanından ayrılma. Çünkü cennet onun ayakları altındadır.”* buyurmuştur.[213] Bunu **Gazâlî** de *İhyâ*’da zikretmiştir. Bu konuda şöyle çok güzel bir söz vardır.

Annelerin sarayıdır şüphesiz cennet,
Anaların ayakları altındadır elbet.
Bir gün bize nasîb eyle ey Allah,
Analarımızın rızasıyla, cennete girelim inşaallah.

Kişi, ana-babasına müşrik bile olsalar İslâm’ın mübah kıldığı konularda itâat eder; Şirk koşmasını, Allah’a karşı gelmesini emrederlerse ana-babasını terkeder. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurur: ***“Eğer ana-baban seni, hakkında hiç bir bilgin olmayan bir şeyi*** (körü körüne) ***bana ortak koşman için zorlarlarsa onlara itâat etme!”*** (Lokman, 31/15)

İnanç ve dinden nasipsiz akrabâdan
İlişkiyi kesmek daha iyidir, kurtuluş için beladan.

Ehlullahdan biri şöyle diyor: Bilinmemesi halinde helak olunacağından korkulan her şeyi öğrenmek farz-ı ayndır. Bunlar ister Allah Teâlâ'yı ve sıfatlarını; Peygamber (s.a.)'in söz ve davranışlarında doğru olduğunu bilmek gibi itikâdî konulardan olsun; ister namaz, oruç vb. zâhiri ilgilendiren, yâhut niyet güzelliği, ihlas, tevekkül vb. bâtınî amellerden olsun. İsterse de şarap içmek, fâiz yemek, yabancı bir kadına şehvetle bakmak gibi zâhirî, yâhut büyüklük taslama, kendini beğenme, hased ve nefsin diğer kötü sıfatları gibi bâtınî kötü amellerden olsun farketmez. Çünkü bütün bunları bilmek, ana-babası izin vermese de her mükellefin öğrenmesi gereken birer farz-ı ayndır. Bunların dışındaki ilimlere gelince, ana-babanın izni olmadan onları çocukluk çağında tahsîl için memleketten ayırmanın câiz olmadığı söylenmiştir.

Kadıhan'ın *Fetâvâ* adlı eserinde şöyle bir mesele vardır: "Bir kimse, ilim tahsîli için ana-babasının izni olmaksızın memleketinden çıkıp gitse bunda hiç bir mahzur yoktur. Ana-babaya itâatsizlik de sayılmaz. Bu fetvânın, kişinin sakalı çıkmış bir yetişkin olması durumunda geçerli olduğu, henüz sakalı çıkmamış parlak yüzlü biri olması durumunda ise ana-babasının onu tahsîle gitmekten men etme hakkı bulunduğu da söylenmiştir.

Çocuğun babası üzerindeki haklarına gelince, bu haklardan biri ona peygamber isimleri ve Allah'ın isimlerine izâfe edilen isimler gibi güzel bir isim koymasıdır. Çünkü insan âhirette kendisinin ve babasının isimleriyle çağrılır. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki kıyâmet günü sizler, kendinizin ve babalarınızın adlarıyla çağrılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel koyunuz!"[214]

Bu yüzdendir ki çirkin isimlerin değiştirilmesinin müstehab olduğu söylenmiştir. Çünkü Hz. Peygamber Efendimiz, *"Âsî"* (isyankâr) adlı birinin adını *"Mutî"*a (itâatkar) çevirmiştir. Kendisine gelen *"Muztaci"* (yatan) adlı birinin adını *"Münbais"*e (kalkan) çevirmiştir.[215]

Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de onu sünnet ettirmesidir. Bu sünnettir. Sünnetin ne zaman yapılacağı hususunda farklı görüşler vardır: Âlimlerden kimi: "Çocuk bülûğa erinceye kadar sünnet edilmez. Çünkü sünnet temizlik için yapılır. Çocuğun ise büluğa erinceye kadar temizlenmesi gerekmez." derken kimi dokuz yaşında, kimi on yaşında yapılacağını söyler. Evlâ olan, sünnetin çocuğun diş çıkarıp dişleri görününceye kadar tehîr edilmesidir. Çünkü bunda Yahûdîler'e muhâlefet söz konusudur. Çünkü, Yahûdîler çocuklarını doğumlarının yedinci gününde sünnet ederler.

Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de onu helal ve temiz rızıklarla besleyip büyütmesi, dînî ilimleri öğretmesi ve selef-i sâlihînin edebleriyle terbiye etmesidir.

Şeyh Sa'dî (k.s.) çocuklarla ilgili olarak şöyle der:

Öğret çocuğuna emir ve yasakları,
Güzellikle veya zorla her nasılsa öğret bunları.
Öğret elinle beslenenlere el sanatlarını,

Sanatkârlar Kârun gibi hazîneye ulaşır,
Ya da kurtarır hayatlarını
Altın ve gümüş kâsesi biter nihâyet
Sanatkârların kesesi ise doludur ilelebet.

Enes b. Mâlik (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir*: "Çocuk için doğumunun yedinci gününde "akîka" kurbanı kesilir, adı koyulur, (saçı traş edilerek) ondan eziyet giderilir. Altı yaşına geldiğinde kendisine terbiye verilir, yedi yaşına geldiğinde yatağı ayrılır, on yaşına geldiğinde namaz kılmadığı takdirde hafifçe te'dîb edilir. On altı yaşına geldiğinde babası onu evlendirir. Sonra da elinden tutup: "Bak evlat, seni terbiye ettim, bilgi verdim ve evlendirdim. Artık dünyâda fitnenden, âhirette de senin yüzünden görebileceğim azaptan Allah'a sığınırım."* der.[216]

Hâsıl-ı kelam, insanın kendi görüşüne güvenmemesi, bilakis işini Allah'a havale etmesi gereklidir. Çünkü Allah en iyi bilen ve en merhametli olandır.

Müridlere göre şeyhler, çocuklara göre babalar yerindedir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.)'ın ifâde ettiği üzere; *"Şeyhin kavmi içindeki durumu, peygamberin kendi ümmeti içindeki durumu gibidir."* Hz. Peygamber (s.a.) yine *"Sizin için ben, çocuğa göre baba makâmındayım."*[217] buyurur.

İşte *'Allah size ... tavsiye eder'* âyet-i kerîmesinde şeyhlerle müridlere yapılan vasiyetlere ve ***"işte vârisler onlardır"*** (el-Mü'minûn, 23/10) âyet-i kerîmesinden dolayı onların birbirlerine mânen vâris olacağına işâret vardır.

Nasıl ki dünyevî verâset, sebep ve nesep gibi iki yolla gerçekleşiyorsa, dînî verâset de bu iki yolla gerçekleşmektedir: Sebep, irade ile şeyhlerin hırkasını giymektir, onların kılık kıyâfetleriyle teberrük etmek ve onlara benzemeye çalışmaktır. Nesebe gelince, şeyhlerin zâhirî ve bâtınî velâyet tasarruflarına dosdoğru bir niyet ve dupduru bir kalple teslîm olmak; ikinci doğumla doğabilmek için terbiye ve seyr ü sülûk hükümlerine boyun eğmek onlarla berâber (sohbet) olmaktır. Zirâ, doğum ikidir. Birincisi kişinin anasının rahminden bu şehâdet âlemine doğmasıdır ki bu mülk âlemidir. İkinci doğum ise sâlikin kalb rahminden melekût demek olan gayb âlemine doğmasıyla olur. Nitekim Hz. Peygamber, İsâ (a.s.)'ın şöyle dediğini nakil buyurmuştur: *"İki kere doğmayanlar göklerin ve yerin melekutuna giremez."*

İşte şeyh, ruhânî bir babadır. Müridler de onun velâyet sulbünden doğan çocukları olup şeyhin rûhânî evladlarıdır. Onlar da kendi aralarında Allah'ın kitabına göre akrabalar olup birbirlerine daha uygundurlar. Allah Teâlâ bu mânâda ***"Mü'minler ancak kardeştirler."*** (el-Hucurât, 49/10) buyurmakta; Hz. Peygamber (a.s.) da şöyle söylemektedir: *"Peygamberler birbirlerinin en yüksek dereceden kardeşleridir. Anaları ayrıdır, ama dinleri birdir."*[218] Bu sebepledir ki Hz. Peygamber: *"Benim hasep ve nesebim dışındaki bütün hasep ve nesepler sona erer."*[219] buyurmuştur.

Çünkü onun nesebi, din yolu ile olan bir neseptir. Nitekim kendisine: “Sizin âileniz kimdir, yâ Rasûlallah?” diye sorulmuş. O da: *“Benim âilem, takvâ sâhibi bütün müslümanlardır.”*[220] buyurmuştur.

Din ehli ancak sebep ve neseple ilgili alâkaları, erkeklik, dişilik, çalışma ve güzel isti’dâd sâhibi olma durumlarına göre birbirlerine vâris olurlar. Bunların bıraktıkları mîras ise, ancak dînî ve ledünnî ilimlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.): *“Âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler ise ne dinar, ne de dirhem bırakırlar. Onlar sâdece ilim bırakırlar. Kim bu ilmi alırsa çok büyük pay almış demektir.”*[221]

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle diyor:

Mâdem ki şeyhe intisâb ettin cıvık olma
Su gibi dökülen çamur gibi gevşek olma.
Mâdem ki tuttun pirin eteğini, olasın teslîm,
Hızırın hükmündeki Musâ gibi yürü dâim.
Sen taş, kaya ya da mermer olsan eğer,
Bir ehl-i dilin hizmetinde olursun mücevher.
Çünkü güzel meyve, bahçesini de güzelleştirir
Allah adamları seni adamlığa eriştirir.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ
لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَٓا اَوْ
دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ
وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍ
وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ
مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُٓوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَٓاءُ فِي الثُّلُثِ
مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَٓارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

12- Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır *(zevcelerinizindir)*. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, ana-babası ve çocukları bulunmadığı halde *(kelâle şeklinde)* malı mîrasçılara kalırsa ve bir erkek yâhut bir kızkardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. *(Bu*

***taksim)* yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın *(yapılacak)*dır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyle bilendir, halîmdir.**

"Eğer eşlerinizin" kendi batnından ya da erkek çocuklarının sulbünden yâhut ne kadar aşağı giderse gitsin erkek torunlarının sulbünden erkek ya da kız, tek veya çok, sizden veya başka bir kocasından kendilerine mîrasçı olacak çocukları yoksa ölmeleri ve sizin de hayatta kalmanız hâlinde eşlerinizin *"yapacakları vasiyetten ve"* varlığı ister delille, ister ikrarla sâbit olan *"borçların ödenmesinden sonra, geriye bıraktıkları mîrâsın yarısı sizindir."* Geri kalan ise farz ve asabeden olan mîrasçılarının ya da bunların dışındaki mîrasçılarının, yâhut başka hiç bir mîrasçısı yoksa beytülmâlindir. Tafsîlatı verildiği şekilde *"çocukları varsa,"* eşlerinizin *"bıraktıkları"* malları*"nın dörtte biri sizindir."* Geri kalanı ise diğer vârislerindir.

Onlardan veya başkalarından, erkek veya kız *"çocuğunuz"* yâhut oğlunuzun çocuğu *"yoksa",* ölmeniz ve onların hayatta kalması durumunda *"Sizin de, yapacağınız vasiyet ve borçtan sonra"* vasiyet ettiğiniz kadar malın çıkarılıp ayrıca borcunuzun da ödenmesinden sonra, *"bıraktığınızın dörtte biri onlarındır."* Geri kalanı ise ashâbü'l-ferâiz ve asabenin yâhut ikinci dereceden yakınlarınızın (zevi'l-erhâm), yâhut da hiç bir vârisiniz yoksa beytülmâlindir. Açıkça beyan ettiğimiz ihtimallerden birine uygun bir *"çocuğunuz varsa, bıraktığınız mal"ın sekizde biri onlarındır."* Geri kalanı ise diğer vârislerindir.

Bütün bu hükümlerin geçerli olması; mîrasçının mîras bırakanı öldürmesi, aralarında din farklılığı bulunması, mîrasçının köle olması ve ülke ayrılığından ibâret bulunan dört mâniden birinin bulunmamasına bağlıdır.

"Eğer" mîras bırakan *"erkek veya kadının "ana-babası ve çocukları bulunmadığı halde malı mîrasçılara kalırsa"* âyetteki *"Kelâle"* lafzı, çocuğu ve ana-babası olmayan kişi demektir. *"Kelâle"* lafzı aslında, konuşma zorluğu ve konuşma eksikliği mânâsındaki "kelâl" lafzından masdar iken ana-baba ve evlat yakınlığı dışındaki yakınlıklara istiare olarak kullanılmıştır. Çünkü bu yakınlık ana-baba ve evlat yakınlığına nazaran daha zayıf bir yakınlıktır.

Mîras bırakan, evlâdı ve ana-babası olmayan bu erkek veya kadının "bir erkek veya bir kızkardeşi varsa" ölene yakınlık sâdece kadın (ana) cihetinden olduğundan erkek kadına hiçbir şekilde üstün tutulmaksızın *"her birine altıda bir düşer."* Yalnız bu iki kardeşin de icma' ile kabul edildiği üzere ana bir kardeş olması gerekir. Çünkü ana bir kardeş olmayanların hükmü sûrenin sonunda açıklanacaktır.

Ananın çocukları "bundan", yâni yalnız erkek ya da yalnız kız kardeşten bir veya daha çok *"fazla"* sayıda hayatta *"iseler üçte bire ortaktırlar."* Bunu aralarında eşit olarak paylaşırlar. Erkeklerin payı, kadınlarınkinden fazla olmaz. Geri kalan ise, ashâbü'l-ferâiz ve asabeden diğer vârislerindir.

Bu taksim *"yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın* (yapılacak) *dır."*

Yâni ölen kimse zikredilen vasiyet ve borcu, mîrasın üçte birini aşmadan, vasiyette vârislere zarar verme maksadı gütmeden ve ölüm hastalığında asılsız bir borç kabûl etmemek sûretiyle vârislere zarar getirmeden yapar.

"Bunlar Allah'tan size vasiyettir." Allah size, değiştirilmesi câiz olmayan bir şey vasiyet etmektedir. Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurur: *"Kim Allah'ın tahsîs ettiği bir mîras payını vermezse Allah da onun cennetteki mîrasını vermez."*[222]

"Allah" zarar veren ve vermeyen *"her şeyi hakkıyle bilendir, hâlimdir",* cezâ vermekte acele etmez. Kimse, O'nun mühlet vermesine aldanmasın!

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

13- Bunlar, Allah'ın *(koyduğu)* sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberi'ne itâat ederse Allah onu, zemîninden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kurtuluş budur.

"Bunlar"; yani yetimler, vasiyet ve mîrasla ilgili olarak geride geçen hükümler, *"Allah'ın sınırları",* aşılması câiz olmayan çizilmiş sınırlara benzeyen kanunlarıdır. *"Kim"* aralarında burada tafsîlâtı verilen hükümlerin de bulunduğu emir ve yasaklar konusunda *"Allah'a ve Peygamberi'ne itâat ederse Allah onu, zemîninden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar." "İşte büyük başarı",* kıyametteki büyük kurtuluş ve ötesinde hiç bir zafer bulunmayan muzafferiyet *"budur",* bu sevaptır.

وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا ۖ
وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

14- Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azâb vardır.

"Kim" de bu emir ve yasakların bir kısmında bile olsa, *"Allah'a ve Peygamberi'ne karşı isyân eder ve sınırlarını,* bütün hükümlerde belirlenmiş bulunan kanunlarını *"aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı",* hiç kimsenin dayanamayacağı kadar büyük ve korkunç *"bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azâb vardır."* Yâni, onun için bu yakıp kavurucu cismânî azâbın dışında künhü bilinmeyen başka bir azâb daha vardır ki bu, vasfı belirtildiği üzere rûhânî bir azâbtır.

Cenâb-ı Hak süreklilik bildiren kelimeyi cennetlikler için çoğul (خَالِدِينَ hâlidîn) olarak getirirken, cehennemlikler için tekil (خَالِدًا hâliden) getirmiştir. Çünkü tek başına

olmakta nefis için yalnızlık ve azâb vardır. Bu ise cehennemliklerin hâline daha uygundur.

İtâat, dünyevî ve uhrevî istekleri elde etmeye sebeptir. Ashâb-ı kehf'in köpekleri, Allah'a itâat konusunda onlara tâbi olunca, onun da cennete gireceğinin vaad edilmiş olması, itâatin ne kadar şerefli olduğunu sana gösterir.

Lût'un ailesi olunca kötülere yâr
Nübüvvet hânedânına verdi zarar.
Ashâb-ı kehfin köpeği bir kaç gün,
Yürümekle insanlarla cennete girdiğini gördün.

Allah'a itâat edenlere tâbi olanın durumu böyle olursa bizzat Allah'a itâat edenlerin durumu nasıl olur dersiniz?

Hâtim-i Esam (k.s.) şöyle diyor: "Sen Mevla'nın hizmetine sımsıkı sarıl, dünyâ sana burnu yere sürtülmüş olarak, âhiret ise seni arzulayarak gelir."

Şu da Hâtim'in sözüdür: "Kim üç şey olmadan üç şeyi gerçekleştirdiğini iddia ederse büyük bir yalancıdır:

1. Malını infak etmediği halde cenneti arzuladığını iddiâ eden yalancıdır.
2. Allah'ın yasaklarından sakınmadığı halde Allah'ı sevdiğini iddiâ eden yalancıdır.
3. Fakirlere muhabbet beslemediği halde Hz. Peygamber (a.s.)'ı sevdiğini iddiâ eden yalancıdır. Kul, Allah'a ibâdet ve tâatini artırdıkça O'na yaklaşır ve şeytanın hilelerinden uzaklaşır."

Seriy Sakatî şöyle diyor: "Ma'ruf Kerhî'ye Allah'a itâat edenlerin bu gücü nereden bulduklarını sordum da bana şöyle cevap verdi: Bu gücü, dünyâ kalplerinden çıktığı için buluyorlar. Şayet kalplerinde dünyâ sevgisi bulunmuş olsa bir tek secdeleri bile doğru dürüst olmazdı."

Celaleddin Rumî (k.s.) şöyle diyor:

Tembellik bağından kurtul ey oğul, kavuş hürriyete
Nicedir altın ve gümüş elinden düştün esarete
Kimin ki cemâl-i ilahîden nasîbi var
Onun gözüne görünür dünya dâimâ murdar.
Zikreyle Hakk'ı, sesinle yak şeytanı
Dikme değerli gözünü dünyâya, onu tanı.

Allah Teâlâ kime kendi büyüklüğünü bilmeyi lütfederse, artık O'na tam anlamıyla itâat etmeye mecbur kalır.

Anlatılır ki, İsrâiloğullarından bir genç dünyâyı terkedip uzlete çekildi ve şehrin dışında bir yerde ibâdet etmeye başladı. Kavminin yaşlılarından ikisi, genci evine

döndürmek için yanına vardı ve:

– “Ey filan, çok zor, sabredilemeyecek bir işe koyulmuşsun!” dediler. Genç onlara:

– “Benim Allah’ın huzurunda durmam, bundan çok daha zor.” dedi. Yaşlılar:

– “Bütün akrabâların seni özledi. Dolayısıyla onların yanında ibâdet etmen çok daha fazîletlidir.” deyince, genç:

– “Allah, benden râzı oldu mu, uzak yakın herkes râzı olur.” dedi. Yaşlılar:

– “Sen daha gençsin. Biz ise bu konuda tecrübeliyiz. Senin ucbe kapılacağından endîşe ediyoruz.” deyince genç:

– “Nefsini bilene ucüb zarar vermez.” dedi. Bunun üzerine yaşlılardan biri diğerine yönelerek: “Kalk, bu delikanlı cennetin kokusunu almış, ne desek kabul etmez.” dedi.

Vehb b. Münebbih’ten rivâyet edilir ki: Dâvud (a.s.) zamânını kendisine, eşlerine ve çocuklarına âit olmak üzere programlamıştı. Geceleyin hiç bir saat geçmiyordu ki o saatte namaz kılıp zikrediyor olmasın. Bir ara itâatine bakarak kalbinden bir takım düşünceler geçti. Karşısında bir nehir vardı. Allah bir kurbağayı şöyle konuşturdu:

“Seni peygamberlik nimetiyle şereflendiren Zât’a yemin ederim ki Allah Teâlâ beni yarattığından beri ayakta ibâdet hâlindeyim. Sevap ummadığım, cezâdan da korkmadığım halde hiç istirâhat etmedim. Senin böyle ucbe kapılmanın sebebi nedir, ey Dâvud!”

Buradan anlaşılıyor ki iyi biri (muhsin), kendini kötü bilen ve tâatinden dolayı ucbe kapılmayan kişidir. Öyle ise mü’mine lâzım gelen sâlih amel işlemek ve amelini görüp beğenmek gibi onu boşa çıkaracak şeylerden ve diğer kötü hastalıklardan korunmaktır. Bu sebepledir ki büyükler, yalnızlığı tercîh ederlerdi.

İmam Cafer-i Sadık ve **Süfyân Sevrî** şöyle derlerdi: “Bu zaman, susup evlere kapanma zamânıdır.” Bunu söyleyen Süfyân’a: “Evimize kapanınca rızkımız nereden gelecek pekiyi?” diye sorulunca, Süfyân: “Allah’tan korkun. Çünkü Allah kendisinden korkanları onlar hiç çalışıp kazanmasalar da rızıklandırır. Nitekim şöyle buyurmuştur: ***“Allah kendisine karşı gelmekten sakınan kimseye bir çıkış yolu ihsân eder ve ona beklemediği yerden rızık verir.”*** (et-Talak, 65/2, 3)

Celaleddin Rûmî şöyle der:

Gönlünde maîşet endîşesi taşıma,
Hak kapısında isen darlık varmaz yanına.

---

[212]. *Müslim*, Zekât, 65; Müsned, II, 328
[213]. *Nesâî,* Cihâd 6; *İbn Mâce,* Cihâd 12
[214]. *Ebû Dâvud,* Edeb 61; *Dârimî,* İsti’zân 59; *Müsned,* V, 194

[215]. *Müslim,* Cihâd, 89; *Ebu Davud,* Edeb, 42.
[216]. *Tirmizî,* Edeb 63
[217]. *Ebû Dâvud,* Tahâret 4; Nesâî, Tahâret 35; *İbn Mâce,* Tahâret 16 Müsned, II, 247, 250
[218]. Buhârî, Enbiyâ 48; Müslim, Fedâil 145
[219]. *Deylemi*, hadis no: 4755; *İbn Arrâk,* Tenzîh, I, 332
[220]. *Aclûnî,* I, 234
[221]. *Buhârî,* İlim 10; *Ebû Dâvûd,* İlim 1; *Tirmizî,* İlim 9; *İbn Mâce,* Mukaddime 17
[222]. *Hındî,* Kenzü'l-Ummâl, XI, 9; *Süyûtî,* ed-Dürru'l-Mensûr, II, 182

ZİNÂ VE CEZÂSI

وَالّٰتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً
مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ
اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا
فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

15- Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şâhit getirin. Eğer şâhitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yâhut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin.

16- İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa cezâ verin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara cezâ verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tevbeleri çok kabûl eden ve çok esirgeyendir.

Âyette fuhuş yapanlar için *"fuhşu getirenler"* ifâdesi kullanılmıştır. Burada *"getirmek"* yapmak ve uygulamak anlamındadır. *"Fâhişe"* kelimesi ise, çirkin fiil mânâsında olup bununla diğer bütün çirkin davranışlardan daha çirkin olan zinâ fiili kastedilmektedir. *"Kadınlarınızdan"* yâni eşlerinizden *"fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şâhit getirin."* Yâni, hür ve erkek mü'minlerden dördünün bu kadınların zinâ ettiğine şâhidlik etmesini isteyin.

"Eğer" onlar, kadınların bu işi yaptıklarına *"şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm"* tam olarak *"alıp götürünceye",* ruhlarını kabzedinceye kadar demektir. Bu ifâde ölümden ürkütme ve onu bizzat ruhları kabzeden olarak gösterme mânâsınadır. Veyahut bu ifâdenin mânâsı, "Ölüm melekleri onları öldürünceye kadar" demektir. *"Yâhut Allah onlara"* evlilik gibi –çünkü evlilik insanı zinâdan müstağnî kılar- bu sayede evlerinden çıkabilecekleri *"bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin."* Bu kadınları evlere hapsedip evleri kendilerine cezâevi yapın.

وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَا
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

16- İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa cezâ verin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara cezâ verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tevbeleri çok kabûl eden ve çok esirgeyendir.

"İki taraf" çoğunlukla zinâ eden erkek ve kadındır. **Süddî** diyor ki: Bu "iki zinâ eden"

ile bekar olarak zinâ edenler kasdedilmiştir. Nitekim bunlara verilen cezânın, müebbet hapis cezâsından daha hafif olması da bunu göstermektedir. Böylece bu âyetin bir öncekinin tekrârı olma durumu da ortadan kalkar. Suçları kesinleştikten sonra *"Onlara eziyet edin",* kınayın, kötüleyin ve onlara şöyle deyin: "Utanmadınız mı? Allah'tan korkmadınız mı?"

"Eğer" önleyici eziyet tedbîri ve kınama cezâsı sebebiyle yaptıkları bu fuhuştan *"tevbe eder, uslanırlarsa",* amellerini ıslâh edip hallerini değiştirirlerse eziyet ve kınamaya son vererek *"artık onlara cezâ verip eziyet etmekten vazgeçin."* Çünkü tevbe ve hâlini ıslâh etme, kötülenmeye ve cezâya çarptırılmaya müstehak olma durumunu engeller. *"Allah, tevbeleri çok kabûl edendir ve çok esirgeyendir",* rahmeti boldur.

Evli bir erkek ve evli bir kadın zinâ ederlerse, had olarak, sâdece recmedilirler. Evli değillerse, hadleri sâdece sopadır. Biri evli, diğeri değilse evli olan recmedilir, olmayana ise sopa atılır.

Evli erkek (muhsan), ergen, akıllı, müslüman ve hür bir kadınla sahîh bir nikah ile cinsî temasta bulunan akıllı, ergen, müslüman ve hür erkektir.

"Recm" Tevrat'ta emredilmişti. Sonra Kur'an'ın eziyeti emreden bu âyetiyle neshedildi. Sonra eziyet, hapsi emreden âyetle neshedildi. Eziyet verme âyeti, her ne kadar Kur'ân'ın tertip ve sırasına göre sonra ise de hapis âyetinden önce nâzil olmuştur. Sonra hapis âyeti de **Ubâde b. Sâmit** (r.a.)'ın Hz. Peygamber (s.a.)'den rivâyet ettiği: *"Bekar, bâkire ile zinâ ettiğinde cezâları yüz sopa ve bir sene sürgündür. Evli evli ile zinâ ettiğinde ise cezâları, yüz sopa ve taşla recmdir."* hadîsiyle neshedildi.[223] Sonra bu hükümlerin hepsi ***"Zinâ eden kadın ve zinâ eden erkekten herbirine yüz sopa vurun."*** (en-Nûr, 24/2) âyetiyle neshedildi ve zinâ eden bütün erkek ve kadınlara uygulanacak hadd, sopa oldu. Sonra bu da Mâiz (r.a.) hadîsine göre evli hakkında sâdece recm tatbîk edilmesi ile neshedildi. Sopa cezâsı hükmü ise sâdece evli olmayanlara kaldı. Konuyla ilgili âyet ve hadislerin teşrî sıralaması bu şekildedir. Biz Hanefîlere göre bu konudaki hüküm, bu şekilde yerleşmiş bulunmaktadır. Bu konu, *et-Teysir Tefsiri*'nden alınmıştır.

Şu halde her müslümanın zinâdan tevbe etmesi ve insanları da ondan menetmesi lâzımdır. Çünkü zinânın ortaya çıktığı her yeri Allah Teâlâ, tâûnla mübtelâ kılar ve fakirliklerini artırır.

İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle diyor: *"Hz. Peygamber (s.a.)'e, Allah katında en büyük günahın ne olduğunu sordum. Bana şöyle cevap verdi: "Seni yarattığı halde Allah'a ortak koşmandır." "Sonra hangisidir?"* deyince, *"Seninle birlikte yiyeceği endîşesiyle çocuğunu öldürmendir."* buyurdu. *"Peki sonra nedir?"* diye sordum. Hz. Peygamber: *"Komşunun hanımıyla zinâ etmendir."* buyurdu."[224]

En büyük zinâ, üzerinde ısrar edilen zinâdır. Bu zinâyı yapan kişi ise hanımını boşadığı halde rezil olmamak için bunu insanlara açıklamayarak haram olmasına rağmen hâlâ hanımıyla birlikte yaşayan kişidir. Bu adam nasıl olur da bütün sırların

ortaya serileceği âhiret gününde karşılaşacağı rezillikten korkmaz? Aman sen o gün rezîl olmaktan sakın. Zinâdan uzak dur ve zinâda ısrâr etme. Çünkü Allah'ın azabına dayanmaya gücün yetmez. Allah'a tevbe et; çünkü Allah Teâlâ kulların tevbelerini kabul eder. O tevbeleri çok kabul eden, çok esirgeyendir.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle der:

Tevbe biniti acâyip bir binittir,
İnsanı bir lahzada aşağıdan yukarı iletir.
Pişmanlıkla akıtılan gözyaşı,
Günahkarın iniltisiyle titretir arşı.
Yanma, kökü nefes olan geçmiş ömrüne
Kurumaya yüz tutmuşsa tevbe suyu dök üstüne
Hayat suyunu ver ömür köküne
Tâ ki ömür ağacı yapraklara bürüne.
Bu sâyede geçmiş günahların olur hasenât
Geçen yılın zehiri bu sâyede olur şeker tat.

*"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlar"*dan maksat nefs-i emmâre sâhipleridir. "Fahişe" kelimesi, şerîatın haram kıldığı zahirî ameller ile tarîkatın haram kıldığı bâtınî hallerdir. Bu haller ise Allah'tan başkasına meyletmektir. Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurur:

"Sa'd b. Ubâde çok kıskançtır. Ben ondan daha kıskancım. Allah Teâlâ ise hepimizden çok daha kıskançtır. Bu sebepledir ki gizli açık bütün kötülükleri yasaklamıştır."[225]

Fuhuş yapan bu nefislere karşı kendilerinden mürekkep olduğunuz dört ana maddenin (anâsır-ı erbaa) özelliklerinden *"dört şâhit getirin"*.

Bunların ilki topraktır. Âdîlik, kaypaklık, zillet, tamah, alçaklık ve hakirlik toprağın özelliklerindendir.

İkincisi sudur. Yumuşaklık, âcizlik, tembellik, dişilik, yeme ve içmeye karşı aşırı meyil suyun özelliklerindendir.

Üçüncüsü havadır. Hırs, haset, cimrilik, kin, düşmanlık, şehvet ve zînet havanın özelliklerindendir.

Dördüncüsü ise ateştir. Böbürlenme, büyüklenme, övünme, kendini beğenme, hiddet, kötü huy ve diğer kötü ahlâkla ilgili sıfatlar da ateşin özelliklerindendir. Bunların başında dünyâ ve baş olma sevgisi ile onların lezzet ve şehvetlerini tam olarak tatma isteği gelmektedir.

"Eğer" bunlar *"şahitlik ederlerse",* nefislerde bu sıfatlardan bir kısmı zuhûr ederse, *"ölüm onları alıncaya",* nefsin hakları dışındaki hazları kesilip ölünceye, -ki Hz. Peygamber (a.s.) da: *"Ölmeden önce ölünüz"*[226] buyurarak buna işâret etmektedir.- *"ya da Allah onlara"* kalp pencerelerini gayb âlemlerine açarak *"bir yol açıncaya"* bu

âlemlerden Cenab-ı Hakk'ın lütufları ve bir teki bile ins ve cinnin amellerine denk olan ulûhiyyet cezbeleri esinceye *"kadar evlerinde hapsedin"*. Onları, dünyevî zevklerden men hapishanesine koyun. Çünkü *"Dünyâ, mü'minin zindanıdır"*.[227] Sonra da onlara beş duyunun kapılarını kapatın.

"İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa" zâhirî fiil ve davranışlar ile bâtınî hal ve huylarda çirkinlikler işleyen nefis ve bedene zâhirî olarak hadleri tatbîk, bâtınî olarak da hazları terk, riyâzât ve mücahedeleri çoğaltmak sûretiyle *"eziyet edin. Eğer"* zâhiren ve bâtınen *"tevbe eder",* bu sâyede *"uslanırlarsa, artık"* sert muameleden sonra lütuf, zorluktan sonra kolaylık göstererek *"onlara cezâ verip eziyet etmekten vazgeçin"*. ***"Çünkü her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır".*** (el-İnşîrâh, 94/5) *"Allah"* tevbe edenlerin *"tevbeleri"*ni *"çok kabul eden ve"* uslananları *"çok esirgeyendir"*. Bu tasavvufî yorum Rey'li **Necmüddin Kübra'**nın tefsirinden alınmıştır.

---

[223]. *Müslîm,* Hudûd 12-14; *Tirmizî,* Hudûd 8; *İbn Mâce,* Hudûd 7; *Dârimî,* Hudûd 19; *Müsned,* III, 476

[224]. *Buhârî,* Edeb 20, Tevhîd 40, 46; *Müslim,* îmân, 141-142; *Ebû Dâvûd,* Talâk 50; *Müsned,* I, 380, 431

[225]. *Müslim,* Liân 16

[226]. *Müslim,* Zühd, 1

[227]. *Aclûnî,* Keşfü'l-hafâ, II, 384

TEVBE

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ
قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾
وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ ۚ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ
الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ
أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

17- Allah'ın kabûl edeceği tevbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; işte Allah bunların tevbesini kabûl eder; Allah her şeyi bilendir, hikmet sâhibidir.

18- Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca «Ben şimdi tevbe ettim» diyenler ile kâfir olarak ölenler için *(kabul edilecek)* tevbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır.

"Allah'ın kabûl edeceği tevbe." Yâni, tevbesi makbûl olduğunda O'na tevbe edenin tevbesini kabûl etmek Allah'ın vaadi gereği kendisine vâcib gibidir. *"Ancak bilmeden kötülük"* küçük veya büyük günah *"edip de hemen ardından tevbe edenlerin tevbesidir."* Yâni, onlar bu günâhı karıştırarak, bilmediklerinden ve aptallıklarından işlerler. Çünkü, günah işlemek, câhillikten ileri gelir. Bu sebepledir ki "Cehâletinden vazgeçene kadar Allah'a karşı gelen câhildir" denmiştir.

*Et-Teysir'*de şöyle geçmektedir: "Buradaki cehâlet bilmemek mânâsında bir cehâlet değildir. Çünkü bilgisi olmamak bir mazerettir. Burada bahsedilen ise günahtır. Câhil ve bilmeyen bir kimsenin yaptığı gibi gâfilane olarak, bilmezden gelerek ve sonunu düşünmeden kötülük yapmaktır. Onlar işledikleri günahın ardından kısa bir süre sonra dönerler. Bu süre, ölümün gelmesinden; yâni can boğaza dayanmasından önceki hayattır. Buna rağmen Allah Teâlâ bu süreyi kısa olarak isimlendirmiştir. Çünkü dünyâ hayatının müddeti kısadır. Nitekim Allah Teâlâ: ***"De ki dünyâ menfaati azdır."*** (en-Nisâ, 4/77) buyurmuştur. İşte dünyânın ömrü bile çabuk son bulduğuna göre, bir kişinin ömrü nasıl olur dersiniz! Bu kısa sürenin bir bölümünde tevbe ederler. Günah işlenmesi ile ölümün gelmesi arasındaki süre sanki kısa bir müddet imiş gibi isimlendirilmektedir. Dolayısıyla günah işleyen biri, bu müddetin herhangi bir diliminde tevbe ederse tevbe etmiş sayılır.

"İşte Allah, bunların tevbesini kabul eder. Allah her şeyi", yarattıklarını *"bilendir",* dolayısıyla tevbede samîmî olup olmadıklarını da bilir. Yaptıklarında *"hikmet sahibidir."* Hikmet sâhibi ise tevbe edeni cezâlandırmaz.

Şu halde mü'minin hatâlarını tevbe ve istiğfarla telâfi etmesi, Melik ve çok bağışlayıcı olan Allah'a dönmekte acele etmesi gerekir.

Rivâyet edilir ki, Hz. Peygamber (s.a.) in vefât edeceği sırada Cibrîl (a.s.) geldi ve: "Yâ Muhammed, Rabbin sana selâm söylüyor ve şöyle buyuruyor: *"Kim ölmeden evvelki cuma günü tevbe ederse, tevbesini kabûl ederim."* dedi. Hz. Peygamber (s.a.) Cibrîl'e: *"Bir çok cuma var."* deyince Cibrîl gitti, sonra tekrar döndü ve: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Kim ölmeden bir süre önce tevbe ederse tevbesini kabûl ederim." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) yine: *"Bir çok saat var."* deyince Cibrîl gitti sonra tekrar döndü ve: "Allah Teâlâ selam söylüyor ve şöyle buyuruyor: *"Bu da çoksa, o zaman kişinin rûhu boğazına gelip dili ile mâzeret beyan etme imkânı da kalmayınca, benden utanır ve kalben pişman olursa, onu bağışlar ve bu durumuna aldırmam."* dedi."

Hz. Peygamber şöyle buyurur: *"Allah Teâlâ, boğazından hırıltılar çıkmadığı yani canı boğazına kadar gelmediği sürece kulunun tevbesini kabûl eder*."[228] Canı boğazına geldiği zaman kul artık sonunun rahmet mi, zillet mi olduğunu gözleriyle görür. O vakit ne tevbe kâr eder, ne de îman! Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"Fakat azâbımızı gördüklerinde îmanları kendilerine bir fayda vermeyecektir."*** (el-Gâfir, 40/85)

Ruhları kabzeden (Azrâil)'i gözleriyle görene kadar kula tevbe imkânı verilmiştir. Bu da kulun can çekiştiği zamandır. Kişinin can çekişmesi ise şahdamarı kesilip rûhun göğüsten fırlayarak boğaza dayanması esnasında vukû bulur. Her şeyi gözleri ile görme vakti ve ölüm anı işte bu andır. Şu halde insanın her şeyi gözleriyle görmeden ve can boğaza dayanmadan tevbe etmesi gereklidir. İşte *"hemen kötülüğün ardından tevbe ederler"* âyetinin mânâsı budur. Ancak kulun tevbesi can boğaza gelmeden sahîh olur, çünkü hâlâ ümit var demektir. Pişmanlık ve günah olan fiili terke azmetmek kabûle şâyandır.

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Bir tarîka gir, sonra sulh iste
Bir şefâatçi bul, sonra özrün söyle
Faydasız dilesen de son nefeste emân,
Ömür bitip tamam olunca zaman.

Tevbe, mü'minlere farzdır ve tevbenin kabûlü için dört şart vardır:

1. Kalben pişmân olmak,
2. Ma'siyeti hemen terketmek,
3. Bir daha öyle bir günâha dönmemeye azmetmek.
4. Tevbeyi başkasından değil sâdece Allah'tan korkarak yapmak.

Hasan Basrî (k.s.) tevbe konusunda şöyle der: "Bizim istiğfarımız bile istiğfara

muhtaç."

Kurtubî, *Tezkire* adlı eserinde şöyle diyor: "Hasan Basrî, bu sözü kendi zamanı için söylüyor. Varın siz günümüzdeki durumu düşünün. Öyle insanlar var ki zulme dalmış hırslı ve ondan vazgeçmiyor, günâhından istiğfâr ettiği iddiâsıyla elinde tesbîh... Bu ise alay etmekten ve hafîfe almaktan başka bir şey değildir. Allah'ın âyetlerini alay konusu edenden daha zâlim kim olabilir! Bu durumda gerçek bir pişmanlık lâzımdır.

Rivâyet edilir ki: Melekler kulun günahlarını semâya çıkarırlar. Günahları Levh-i Mahfûz'a arzettiklerinde, bunların yerinde sevap bulunduğunu görürler ve gerisin geri dönerek: *"Rabbimiz! Biliyorsun ki, biz sâdece onun yaptıklarını yazmıştık."* derler. Cenab-ı Hak da meleklere: *"Doğru söylüyorsunuz, fakat kulum hatâsına pişman oldu, gözyaşlarını da katımda şefâatçı kıldı, ben de onun günahlarını bağışladım, ikram edenlerin en keremlisi olarak ona cömert davrandım."* buyurur.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle der:

Her ağlamanın sonu gülmedir âkıbet,
Uzak görüşlü insan mutlu kişidir elbet.
Her nerede su varsa yeşillik de vardır.
Gözyaşı olan yerde rahmet bulunması doğaldır.
Çocuk ağlayınca memedeki süt taşar
Bulut ağlayınca yerdeki çimen coşar.

Ahmed b. Abdullah Makdisî şöyle diyor: İbrahim b. Edhem'e bu işe nasıl başladığını sordum da bana şöyle cevap verdi.: "Sarayımın parmaklıklarından dışarı bakıyordum. Sarayın çevresinde bir fakirin, ekmeğini su ve tuza banarak yediğini, sonra da uyuduğunu gördüm. Onu yanıma çağırdım: "Karnını doyurdun, şimdi de uyumaya hazırlanıyorsun değil mi?" dedim. Fakir, "Evet" deyince ben de Allah'a tevbe ettim ve hemen o gece üzerime kıl bir aba giydim; başıma yün bir takke taktım. Sonra da yalın ayak Mekke'ye doğru yola çıktım."

Bil ki, Allah Teâlâ, bir kuluna hayır murâd ederse onu kendine seçer ve onun kalbinde hakkı batılı ayırt edebileceği bir kandil yaratır. Bu kandil sayesinde nefsinin ayıplarını görerek dünyâyı ve metâını terkeder ve dünyânın kontrolünü eline alır.

Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle diyor:

Cihan mülkünü İbrahim Edhem gibi terket!
Bu sâyede bulursun ebediyet mülkünü nihâyet.
Bu dünyâ sizin canlarınızın hapishânesidir,
Gözün aç, âhiret tarafına yönel ki gönül saâdethânesidir.

Feridüddîn Attar da şöyle diyor:

Kaldır yüzünden perdeyi görünsün cemalin,
Eğer kendi cemâlinden varsa haberin.
Kaf dağı gibi olan cismâniyetten geç,
Rûhâniyet mülkünün yurdu tarafını seç.
Bu bozuk dünyâya kanıp aldanma yâhu
Zîrâ onun ne izzeti kalır, ne malı, ne altunu
Eğer yıkanıp rengi ve güzelliği giderse yüzünün
Kimse satın almaz seni, değeri kalmaz yüzünün.

Allah Teâlâ cümlemizi, dünyâya meyletmekten, sabah akşam heveslerimizde ısrar etmemiz yüzünden kalplerimizin ölmesinden muhafaza buyursun.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ
الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

18- Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca «Ben şimdi tevbe ettim» diyenler ile kâfir olarak ölenler için *(kabul edilecek)* tevbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır.

"Yoksa kötülükleri", günahları *"yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca";* yâni ölüm alâmetleri değil de -çünkü o vakit tevbe kabûl edilir- sekerât-i mevt vâki olup ölüm meleğini müşâhede edince, *"Ben şimdi"* günahlarımdan *"tevbe ettim." diyenler ile kâfir olarak"* yani küfürlerinde ısrar ederek *"ölenler",* ölüm yaklaştığında ya da âhiretteki azâbı gördüklerinde onlar *"için tevbe yoktur".* O esnâda tevbeleri kabûl edilmeyecektir; çünkü o hâl hür olarak seçme (ihtiyâr) hâli değil, mecbûriyet (ıztırâr) hâlidir. *"O* iki grup *"için"* dâimî; *"acı bir azap hazırlamışızdır."*

Bil ki, Allah Teâlâ, ölüm ânında tevbenin hiç bir değer taşımadığını tam olarak göstermek için tevbeyi ölüm gelip çatana kadar bırakıp te'hir eden fâsıklarla kâfir olarak ölenleri, tevbelerinin kabûl edilmemesi konusunda bir tutmuştur. Sanki şöyle buyurmuş olmaktadır: "Bunların tevbesiyle şunların tevbe etmemesi tevbeleri kabûl edilmeyecek olduğuna göre müsâvîdir." Çünkü ölümün gelip çatması, âhiret hallerinin ilkidir. Dolayısıyla nasıl ki küfür üzere ölenin kesin olarak tevbe imkânı kalmadıysa, tevbeyi ölümün gelip çatmasına kadar te'hir edenin de tevbe imkanı kalmamıştır. O esnada tevbeye yer yoktur. Allah Teâlâ'nın bu iki grubu birbirine denk sayması, günahkârların tevbe konusunda ihmalkâr davranmamalarını, akıllı kişilerin de mağfiret

talebinde aceleci olmak husûsunda gevşek davranmamalarını sağlamak içindir.

Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle diyor:

Günahla karaladın ömür mektubunu,
Evvelce yaptıklarına tevbe et, görev bil bunu
Tevbe ediniz, Allah kabûl buyurur tevbeyi
Hakk'ın emrini tutunuz, O'dur veren bize her şeyi.

Allah Teâlâ tarafından inâyet rüzgarları esince, bir bakarsınız kul tevbeye koşar, nefsini tevbenin vâsıtalarına doğru çeker, az bir şeyden bile etkilenir de hemen yaptığı çirkin davranıştan tevbe eder.

Ebû Süleyman Dârânî anlatıyor: Bir kıssacının meclisine gidip geliyordum. Sözleri kalbimi müteessir etti. Oradan ayrılınca kalbimde hiç bir şey kalmadı. Sonra tekrar oraya döndüm. Bu seferki sözleri ise kalbimde çok derin izler bıraktı. Nihâyet evime dönüp Allah'a karşı gelmeme sebep olan âletleri kırdım ve Hak yoluna sımsıkı sarıldım.

Bu olay Yahyâ b. Muâz'a anlatılınca "Serçe, turnayı avlamış!" dedi. Serçe ile kıssacıyı, turna ile da Ebû Süleyman'ı kastetti:

Kulak vermektir nasîhate insana yakışan
Ne fayda verir öğüt ki sâdece duvara yazılan.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ***"Rabbinizin mağfiretine koşun."*** (Âl-i İmrân, 3/133) Günahkârın koşması; tevbe etmek, günahda ısrârı terk etmek ve çok bağışlayıcı Padişah'ın kapısına dönmekledir. İtâatkârın koşması ise kötülüklerden uzaklaşıp hayr u hasenâtı artırmakla olur. Rasûlullah (s.a.) buyurur ki: *"Sağdaki melek, soldakinin başkanıdır. Kul güzel bir amel yaptığı zaman sağdaki on sevâb yazar."*

İyi düşünce sâhibi ve iyi iş yapanlara
Bir iyiliğine on sevâb yazar Hazret-i Hudâ

"Kul kötü bir amel işleyip de soldaki melek bunu yazmak isteyince sağdaki ona "Bekle" der. Altı veya yedi saat bekler. Bu arada istiğfar ederse günâhı yazmaz. İstiğfâr etmezse, sâdece bir günah yazar."[229]

Şu halde her müslümanın sabahladığında ve akşamladığında Allah'a tevbe etmesi ve tevbeyi geciktirmemesi gereklidir.

Ebû Bekir Vâsitî (k.s.) der ki: "Her konuda teennî ile hareket etmek güzeldir. Ancak şu üç durum müstesna: Namaz vaktinde, ölü defninde ve günah işlediğinde tevbede. Önceki ümmetler bir günah işledikleri zaman bir helal kendilerine haram kılınırdı.

İçlerinden biri bir günah işlediğinde kapısının üzerinde veya alnında şöyle bir yazı olduğunu görürdü: "Falancanın oğlu falanca, şöyle bir günah işlemiş bulunuyor ki bu günâhın tevbesi şudur." Allah Teâlâ, ***"Kim bir kötülük eder, yâhut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bunun bağışlanmasını dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır."*** (en-Nisâ, 4/110) buyurarak bu konuda ümmet-i Muhammed'in işini kolaylaştırmıştır.

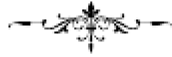

Rivâyet edilir ki, Allah Teâlâ İblis'i lanetleyince İblis mühlet istedi. Cenab-ı Hak da ona kıyamet kopuncaya kadar mühlet verdi ve "Hadi bakalım ne yapacaksın?" buyurdu. İblis: "Senin mutlak kudretine andolsun ki kulunun canı bedeninden çıkmadıkça göğsünden çıkmayacağım." diye cevap verdi. Cenâb-ı Hak da bunun üzerine: "İzzet ve celâlim hakkı için ben de kullarımın canları çıkıncaya kadar onlara tevbe imkânı vereceğim." buyurdu. Allah'ın kullarına karşı olan acıma ve şefkatine bak ki günah işledikten sonra yine de onları nasıl *"mü'min"* olarak adlandırıyor: ***"Hepiniz Allah'a tevbe edin, Ey mü'minler!"*** (en-Nûr, 24/18) Yine tevbe ettikten sonra onları nasıl seviyor: ***"Şüphesiz Allah tevbe edenleri ve çok temizlenenleri sever."*** (el-Bakara, 2/222)

Hâfız (k.s.) der ki:

Felek sana mühlet verir, sakın yoldan çıkıp kanma!
Sana kim dedi dünyâ hîleyi bıraktı diye aldanma!

Şu halde insana hiç bir durumda hiç bir şeye aldanmamak yaraşır. Çünkü her ne kadar kendisine mühlet veriliyorsa da ihmal edilmeyecektir. Zira ömrü tükenip kabı dolduğunda kesin olarak ölümü gelip çatacaktır.

---

[228]. *Tirmizî,* Deavât 99; *İbn Mâce,* Zühd 30; Müsned, II, 132
[229]. *Münâvî,* IV 190

KADINLARLA İYİ GEÇİNMEK

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَٓاءَ كَرْهاًۜ
وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّٓا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ
مُبَيِّنَةٍۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا
شَيْـٔاً وَيَجْعَلَ اللّٰهُ ف۪يهِ خَيْراً كَث۪يراً ﴿١٩﴾

19- Ey îmân edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmek için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, olabilir ki siz bir şeyi hoşlanmazsınız da Allah onda birçok hayırlar takdîr etmiş bulunur!

Câhiliyye devrinde birinin yakını öldüğü zaman elbisesini ölenin hanımının yâhut bu hanımın çadırının üzerine atar ve: "Ben bu adamın malına mîrasçı olduğum gibi hanımına da mîrasçıyım" der ve böylece kadını elde etme hakkına herkesten daha çok sahip olurdu. Sonra dilerse kadına ilk mehrini vererek evlenir, dilerse mehrini alıp kendisine hiç bir şey vermeden onu başkasıyla evlendirir, dilerse de eşinden kalan malı kendisine fidye vermesi için ona baskı yapar ve hapsederdi. Kadın, üzerine elbise atılmadan âilesine gidebilirse, kendisiyle ilgili her konuda kendisi hak sahibi olurdu. İşte onlara: "Kendileri istemedikleri halde mîras kalan malları alır gibi mîras yoluyla, kadınları almanız size helal değildir" buyurularak bu muâmele yasaklanmıştır.

"Onlara verdiğinizin," yani mehrin "*bir kısmını"* mecbur kalıp size verdiklerinde, siz de bunu almak ve *"ele geçirmek için, kadınları sıkıştırmayın."*

Burada hitap kocalaradır. (اَلْعَضْلُ) hapsetme ve sıkıştırma demektir. Câhiliyye devrinde bir kimse bir kadınla evlendiği ve kendisine de ihtiyacı kalmadığı zaman ona kötü muâmele, zulüm ve baskının yanı sıra bir de malını kendisine fidye verip çekip gitmesi için hapsederdi. İşte bu tür davrananlara "Kadınları sıkıştırmayın" denilmektedir.

"Apaçık bir edepsizlik yaparlarsa başka." "Açık edepsizlik"ten maksad, başkaldırma, geçimsizlik, kocasına ve kocasının âilesine çirkin, hiddetli sözler sarfederek eziyet etme gibi çirkin durumlardır. Yâhut "fâhişe", zinâdır. Buradaki istisnâ genel durumdan veya bütün vakitlerden yâhut da umûmî illetlerden istisnâdır. Yâni, "Kadınlarınızı, ancak açık bir edepsizlik durumunda yâhut açıkça bir edepsizlik yaptıkları vakit, yâhut da açık bir edepsizlik yapmaları sebebiyle olan sıkıştırmalar hâriç hiç bir durumda yâhut hiç bir zaman veya hiç bir sebeple sıkıştırmanız size helal değildir. Çünkü bu takdirde sebep, onlar tarafından olmuş olur ki o zaman ayrılmayı istemekde mâzûr olursunuz.

“Onlarla iyi geçinin.” Hitap, kadınlara kötü davranan eşleredir. *“İyi”,* yâni ma’rûf ise şerîâtın ve insaniyetin çirkin bulmadığı davranışlardır. Burada “iyi geçinmek”ten maksad mesken ve nafaka konularında adâletli davranmak, güzel söz söylemek vb. davranışlardır.

“Eğer onlardan hoşlanmazsanız” Kadınlardan hoşlanmamanızı gerektirecek edepsizlikler vukû bulmamasına rağmen, karakteriniz gereği onlarla beraber yaşamaktan usanırsanız, sırf bu hoşlanmama sebebiyle onlardan ayrılmayın, bir arada yaşama konusunda sabırlı olun. *“Olabilir ki siz bir şeyi hoşlanmazsınız da Allah onda birçok hayırlar takdîr etmiş bulunur!”* Buradaki “bir çok hayırlar”dan maksad salih evlat, muhabbet, ülfet ve dindarlıktır.

Sanki şöyle denilmektedir: “Eğer onlardan hoşlanmazsanız, bu hoşnutsuzlukla berâber yine de sabredin. Belki sizin için hoşlanmadıklarınızda hoşlandıklarınızdan, daha çok hayır bulunabilir.”

Allah Teâlâ’nın bir çok hayır yarattığı bir şeyden hoşlanmamaya yaklaşmış olabilirsiniz. Çünkü nefis, dînî bakımdan daha uygun olan, sonu övgüye daha lâyık ve hayra daha yakın olan şeylerden çoğunlukla hoşlanmaz, bunların tam aksi şeyler hoşuna gider. Öyleyse gözünüz nefislerinizin heves ettiği şeylerde değil, kendiniz için hayır ve salâh bulunan şeylerde olsun.

Bil ki, kadınlarla iyi geçinip onlara sabretmek Allah Teâlâ’nın rızâsına muhâlif olmayan durumlarda geçerlidir. Yoksa kıskançlığı gerektirecek durumlarda kadınları reddetmek vâcibdir. Çünkü kıskançlık (gayret) hem Allah’ın, hem peygamberlerin, hem de evliyânın ahlâkındandır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: *“Sa’d b. Ubâde’nin kıskançlığına hayret mi ediyorsunuz? Ben ondan da kıskancım. Allah ise benden çok daha kıskançtır. Allah’ın bu kıskançlığı sebebiyledir ki, gizli-açık bütün çirkinlikler (fuhşiyat) haram kılınmıştır.”*[230] Yani zâhirî amellerden -ki bunlar açıktır- ve bâtınî hallerden kötü (fuhuş) olanlar haram kılınmıştır. Bu ise, Allah’tan başkasına meyletmektir. Hanımların yanına erkeklerin girmemesi, hanımların da hamam dışında çarşı pazar dolaşmaması kıskançlık göstergelerindendir.

İmam Kâdîhân şöyle diyor: “Bazı ulemânın aksi görüşüne rağmen, hamama girmek erkeğe de kadına da câizdir. Rivâyet olunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.) hamama girmiş ve hamam otu sürünmüştür.[231] Hâlid b. Velîd (r.a) da Humus hamamına girmiştir. Fakat bu, ancak orada avret yerini açan bir insan bulunmadığında mübah olur.” Kâdîhân’ın sözü burada bitiyor.

Günümüz insanları ise ister üst tabakadan ister alt tabakadan olsun, avret yerlerini açmaktan çekinmemektedirler. Dolayısıyla takvâ sâhibi, keyfî olarak hamama girmekten sakınmalıdır.

Hasılı, kadın namusuna halel getirici vaziyetlerden uzak olup iffet sâhibi olursa kocasının onunla iyi geçinmesi, diğer durumlarına ve kötü huylarına sabretmesi gerekir. Eğer bundan başkası olursa durum aksinedir.

Şeyh Sa’dî (k.s.) şöyle der:

Güzel yüzlü kadın yüzünü kocasına saklar
Kocası onun güzelliğiyle kendini cennette sayar
Eğer kadın takvâ ehli ve hoş ise sözü
Ufak tefek kusuruna bakma iyiyse özü
Kadın çarşı-pazar dolaşıyorsa te'dîb et,
Yoksa sen kadın gibi evde oturmak zorunda kalırsın âkıbet.
Kadının gözü yabancılara karşı olsun âmâ
Evini bırakıp dışarı taşınan kadın kabre konsun hâ.
Böyle bir hânede kalmaz heybet,
Ki horozun sesine tavuklar ede icabet.
Böyle kadının eline düşeceğine düş balığın karnına
Ölmek, arsız yaşamaktan daha uygundur şânına.

Kadınlarla geçinmek, erkeklerle geçinmekten daha zordur. Çünkü kadınlar dînî açıdan zayıf, aklî açıdan noksan, ahlâkî açıdan ise daha dardırlar. Dolayısıyla onlarla iyi geçinmek ve onlara sabretmek ahlakı güzelleştirici davranışlardandır. Hiç şüphesiz bu konuda sabırlı olan, Allah yolunda cihad edenlerden sayılır. Hz. Peygamber (a.s.) da o tertemiz eşleriyle iyi geçinirdi.

Anlatılır ki, bir âbid, hanımı ölünceye kadar kendisiyle iyi geçindi. Hanımı ölünce başka biriyle evlenmesi teklif edildi. Fakat o: "Yalnızlık, kalbime daha fazla huzur veriyor." diyerek reddetti.

Bu âbid şöyle anlatıyor: "Hanımımın vefâtından bir hafta sonra rüyâmda sanki bütün gök kapıları açılmış, bir takım adamlar inip birbirlerinin peşi sıra havâda yürüyorlar. Bunların hangisi bana baksa arkasından gelene:

–"Hani şu uğursuz var ya..." diyordu. Öteki de: "Evet" diyor. Üçüncüsü de gelip aynı şeyi söylüyordu.

Ben, en sonuncuları yanımdan geçene kadar sormaya korktum. Artık ona:

–"Kim bu uğursuz?" diye sordum. Adam bana:

–"Sensin" dedi.

–"Niçin peki?" deyince:

–"Biz senin amellerini Allah yolunda cihad edenlerle birlikte göğe çıkartıyorduk. Bir haftadan beri amellerini, diğer kulların amelleriyle birlikte çıkarmamız emredildi. Ne yaptığını bilmiyoruz" dedi.

Bu rüyânın te'siriyle adam hemen dostlarına "Beni evlendirin." dedi ve ömrünün sonuna kadar dâimâ iki ya da üç hanımı oldu.

Çok hanım sahibi olmak dünyâdan sayılmaz. Çünkü bazı âbidler ve zâhidler üç dört kadınla evlenirlerdi. Hz. Peygamber (s.a.) de şöyle buyuruyor: *"Dünyânızdan bana üç şey sevdirildi. Kadınlar, güzel koku ve gözümün nûru namaz."*[232]

Hal sâhibi biri anlatıyor: “Bir kıssacının meclisinde bulunuyordum. Kıssacı: “Hiç kimse, hattâ Peygamber Efendimiz’i kastederek filan zât bile hevâsından kurtulamadı” dedi ve onun yüce şânına uymayacak burada anlatılması doğru olmayan sözler söyledi. Ben: “Allah’tan kork.” deyince, *“Bana ... sevdirildi”* diyen kendisi değil mi? dedi. Ben: “Yazıklar olsun sana! “Ben sevdim” demiyor ki, *“Bana sevdirildi”* diyor.” dedim ve oradan üzüntülü bir şekilde çıktım. Rüyâmda Hz. Peygamber (a.s.)’ı gördüm. Bana: “Üzülme, onun işi bitti” buyurdu. Gerçekten bu kıssacı bir köye doğru giderken bir grup yolkesici kendisini öldürdü.”

Bir âlim şöyle diyor: Hz. Peygamber (s.a.)’in çok evlenmesi, şerîatın bâtınını uygulamaktan ileri gelmektedir.

Hakîm Tirmizî (H. 320/ M. 932) “*Nevâdiru’l-usûl fî ma’rifeti ahbari’r-Rasûl”*ünde şöyle diyor: “Peygamberler, peygamber oluşlarının şerefine çok güçlü bir yapıya sahip kılınmışlardır. Çünkü göğüsler (sadrlar) nurla dolunca oradan damarlara taşar. Bundan nefis ve damarlar da lezzet duyar. Bu da şehveti ve onunla ilgili kuvvetleri harekete geçirir.” Güzel koku ise, kalbi tezkiye eder ve güçlendirir. Güzel kokunun aslı, Âdem (a.s.)’ın cennetten üstünü örttüğü yaprakla dünyâya inmesi ve bu yaprağın ona bırakılması sebebiyle cennetten çıkmıştır.

Namaza gelince, Allah ile münâcâttır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) *“Namaz kılan Rabbiyle münâcâttadır gizlice konuşmaktadır.”*[233] buyurur.

İşin hakîkatini öğrendiğine göre inkardan uzak dur! Çünkü hayırlı zatlar katında her amelin bir sırrı vardır. Fakat avâmın aklı, bin sene de yaşasalar bunu tam olarak kavrayamaz.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle der:

Fark vardır ehl-i hakîkat ile mukallid arasında
Ehl-i hakîkat Dâvud sesine benzer, mukallid akistir aslında.
Senin fehm ve idrâkinin üstündedir dervişlik,
O tarafa gevşek gevşek bakma, ey kardeşlik.

---

[230]. *Buhârî,* Nikah 107, Hudûd 40; *Müslim,* Liân 16-17; *Dârimî,* Nikah 37; *Müsned,* IV, 248

[231]. *Münzirî,* Terğîb, IV, 159; *İbn Arrak,* Tenzîh, I, 67

[232]. *Nesâi*, Işretü’n-nisâ 1; *Müsned*, III, 128, 199, 285

[233]. *Buhârî*, Mevâkıt 8; *Muvatta*, Nidâ 29; *Müsned*, II, 67

MEHİR

وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا
تَاْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا اَتَاْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَاْخُذُونَهُ
وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

20- Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftirâ ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alır mısınız?

21- Vaktiyle siz birbirinizle haşir-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız!

"Eğer" boşayacak kadar kendisinden soğuduğunuz *"bir eşi bırakıp da yerine"* arzuladığınız *"başka bir eş almak",* başka bir kadınla evlenmek "isterseniz onlardan birine yüklerle" çok malı *"mehir vermiş olsanız dahi ondan",* verdiğiniz bu maldan *"hiçbir şeyi",* çoğu bir tarafa azıcık bir kısmını bile *"geri almayın. Siz iftirâ ederek"* bühtan ve büyük bir zulüm yaparak, *apaçık günah işleyerek onu",* verdiğinizin bir kısmını *"geri alır mısınız?"*

Câhiliyye devrinde bir kimse bir kadınla evlenip sonradan bir başkası hoşuna gider ve onunla evlenmek isterse evli olduğu eşine zinâ iftirâsında bulunurdu ki, yenisini nikahlamada kullanmak için ona verdiği mehri fidye olarak geri vermeye kendisini mecbur bıraksın. İşte böyle yapmaları yasaklanmıştır.

"Bühtân", sözlükte insanın büyüklük taslayarak arkadaşına yönelttiği yalandır. Kelime aslında hayrete düşmek mânâsınadır. Çünkü, bühtân, hakkında yalan söylenen şahsı hayret ve dehşete sürükleyen bir yalandır. Kelime, bâzen bâtıl davranışlar için de kullanılır. Bu sebepledir ki burada zulüm olarak tefsîr edilmiştir.

وَكَيْفَ تَاْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾

21- Vaktiyle siz birbirinizle haşir-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız!

"Vaktiyle siz birbirinizle haşir-neşir olduğunuz", hanımlarınızla aranızda bu mehri almanıza ters düşecek halvet, mehrin tâyin edilmesi, size hizmet etme haklarının sâbit olması ve diğer birtakım haller cereyân etmişken "ve onlar sizden sağlam söz almış

olduğu halde” ki bu söz, birlikte yaşama, içli dışlı olma ve muâşeret hakkıdır. Ya da Allah Teâlâ’nın ***“Ya iyilikle tutmak ya da güzel bir şekilde boşamak”*** (el-Bakara, 2/229) buyruğuyla hanımlarınızla ilgili olarak sizden aldığı sözdür. Yâhut da Hz. Peygamber (s.a.)’in: *“Eşlerinizi Allah’ın emâneti olarak aldınız, nâmuslarını da Allah’ın adıyla kendinize helal kıldınız.”*[234] hadîsinin işâret ettiği durumdur. *“Onu nasıl geri alırsınız!”* Yâni hangi sebep ve mânâya bunu yaparsınız!

Kadınları sıkıştırmak, başka eşlerle evlenmelerini engellemek, onlar sizden bütün haklarının gözetileceği konusunda çok sağlam bir söz aldıkları halde ellerinde avuçlarında ne varsa almak gibi davranışlar, îmânın emâre, netîce ve meyvelerinden değildir. Çünkü *“Mü’min, mü’minin kardeşidir. Ona ne zulmeder ne de kötü laf söyler”. Hz*. Peygamber (a.s.) şöyle buyurur: *“Mü’minin, mü’mine karşı durumu, bir kısmı diğer kısmını sımsıkı kenetleyip tutan binâlar gibidir.”*[235] *“Din, nasîhattır.”*[236] Yine Hz. Peygamber (s.a.), kendisi için istediğini kardeşi için istemeyen kimsede îman olmadığını şu şekilde açıkça bildirmektedir: *“Sizden biriniz kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda îman etmiş olmaz.”*[237]

Bir adam ki kötülük tohumu eker, iyilik bekler,
Dimağında beyhûde hayal kurar, boşa ümit besler,
Kulağından pamuğu çıkar halka adâletle davran
Bugün adâletle davranmazsan yarın haline yan.

Şu halde kişinin yabancılarla münâsebetlerinde, özellikle de yakınları ve eşleri hakkında -çünkü onlar hakkında adâletli davranmaya çalışmak vâciptir- insaflı hareket etmesi gerekir.

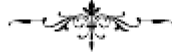
Âyette mehrin miktarını artırmanın cevâzına delâlet eden birşey yoktur. Çünkü âyetteki *“ve onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi”* ifâdesi kadınlara yüklerle mehir vermenin câiz olduğuna delâlet etmez. Nitekim ***“Göklerde ve yerde Allah’tan başka ilahlar bulunsaydı, göklerin ve yerin düzeni bozulurdu.”*** (el-Enbiyâ, 21/22) âyeti başka ilahlar bulunduğuna delâlet etmez. Hâsılı bir şeyi, başka bir şeyin şartı yapmak, o şeyin bizzat vukûunun mümkün olmasını gerektirmez. **İmam Fahreddin Râzî** tefsîrinde böyle söylemiştir. *Mürşidü’l-müteehhilîn’*de geçen “Nikâhlanmak istenen kadının, mehrinin az olmasına dikkat edilir.” ifâdesi de bunu desteklemektedir.

Hz. Peygamber (s.a.): *“Kadınlarınızın en hayırlıları, yüzü güzel ve mehri az olanlarıdır.”*[238] buyuruyor. Rasûlullah (s.a.), hanımları ile on dirhem ve bir ibrik, bir el değirmeni ve içi hurma lifi dolu bir yastıktan ibâret bulunan ev eşyâsı karşılığında evlenmiştir.

Bir hadîste şöyle geçiyor: *“Kendisi ile çabuk evlenilmesi, rahminin çabuk çocuk doğurması ve mehrinin az olması bir kadının bereketli olmasındadır.”*[239]

Erkeğin, hanımın mehrini tam ve eksiksiz olarak vermesi yâhut o niyette olması gerekir. Kim, hanımının mehrini yemeye niyetlenirse, tıpkı ödememeyi baştan tasarlayıp borç alan kişinin hırsız olması gibi kıyâmet günü zinâkâr olarak gelir. Erkek, hanımının mehrini fakir olması, ya da hanımının kendi isteğiyle te'cil etmesi dışında geciktiremez.

Erkek hanımına farzları edâ edebilecek kadar tahâret, hayz, namaz ve diğer hükümlerini öğretir. Ehl-i sünnet îtikâdını öğretir ve ehl-i bid'at îtikâdından geri çevirir. Kendisi de bilmiyorsa, sormalı ve müftînin cevâbını hanımına nakletmelidir. Sormadığı takdirde kadının bizzat kendisinin sormak için çıkması gerekir. Farzları öğrendikten sonra artık kadının öğrenmeye yâhut zikir meclisine eşinin rızâsı olmadan gitmeye hakkı yoktur. Erkek, herhangi bir dinî hükmü ihmâl eder, hanımı da bu sebeple onu edâ etmez, erkek hanımını bilgilendirmez yâhut bilgilenmekten alıkorsa günaha ortak olurlar. Hadiste *"Kıyâmet günü insanların en şiddetli azap görecek olanı, hanımını bilgisiz bırakandır"*[240] diye vârid olmuştur. Yine Hz. Peygamber (a.s.); *"Hepiniz çobansınız. Hepiniz gözetiminiz altındakilerden mes'ulsünüz."*[241] buyurmuştur.

---

[234]. *Müslim*, Hacc 147

[235]. *Buhârî*, Salât 88, Edeb 38; *Müslim*, Birr 65; *Tirmizî*, Birr 18; *Nesâî*, Zekât 67; *Müsned*, IV, 104, 405, 409

[236]. *Müslim* îmân 95

[237]. *Buhârî*, îmân 7; *Müslim*, îmân 71-72

[238]. *Münâvî*, III, 492

[239]. *Münâvî*, VI, 11; *Aclûnî*, II 379

[240]. *Irâkî*, Muğnî, II, 33

[241]. *Buhârî*, Cuma 11; *Müslim*, İmâre 20

EVLENİLMESİ HARAM OLAN KADINLAR

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ
فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَٓاءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ
وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِي اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ
نِسَٓائِكُمْ وَرَبَٓائِبُكُمُ الّٰتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَٓائِكُمُ الّٰتِي دَخَلْتُمْ
بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَٓائِلُ اَبْنَٓائِكُمُ
الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٣﴾ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَٓاءِ اِلَّا مَا
مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَٓاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ
تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ
فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ
مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

22- Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.

23- Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup *(evlerinizde)* bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla *(nikâhlanıp da)* henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

24- *(Harp esiri olarak)* sâhip olduğunuz câriyeler müstesnâ, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zinâ etmemek üzere mallarınızla *(mehirlerini vererek)* istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra *(bir miktar indirim için)* karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

❀

“Geçmişte olanlar bir yana” ifadesi, sözü muhâl olan bir şeye bağlayarak bu işin son derece haram olduğunu göstermektedir. Yâni, “Babalarınızın ölmüş bulunan eşleri hariç diğer hanımları ile evlenmeyin.” Buradaki istisnânın maksadı bu işin mübah olma yolunu tamamen kapamaktır. Bunun benzeri, ***“Deve, iğne deliğinden geçinceye kadar”*** (el-A’râf, 7/40) âyetidir.

‘Babalarınız’ ifadesi, mecâzen dedeleri de içine alır. Câhiliyye Arapları, babalarının eşleriyle evlenirlerdi. Öyle yapmaları yasaklandı: *“Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin.” “Çünkü”* bu kadınlarla evlenmek *“bir hayâsızlıktır.”* Çok çirkin bir davranış, Allah katında çok büyük bir mâsiyettir ki hiçbir ümmete bu konuda ruhsat verilmemiştir. *“İğrenç bir şeydir”,* mürüvvet sahipleri katında nefretle karşılanan bir davranıştır. *“Makt”*, buğzun daha şiddetlisidir.

“Ve kötü bir yoldur.” Bunu câiz gören ve yapan kişilerin yolu ne kötü bir yoldur. Çünkü bu sâhibini cehenneme sürükler.

Denilir ki, çirkinliğin mertebeleri üçtür: Aklî çirkinlik ki, *“çünkü bu bir hayâsızlıktır”* ifâdesiyle buna işâret edilmiştir. Şer’î çirkinlik ki, *“iğrenç bir şeydir”* ifâdesiyle buna işâret edilmiştir. Bir de normal çirkinlikler vardır ki, *“ve kötü bir yoldur”* ifâdesiyle buna işâret edilmiştir. İşte bu davranışta, çirkinlik mertebelerinin tamâmı bir araya gelince çirkinlik zirvesine ulaşmıştır.

“Geçmişte olanlar bir yana” yâni ruhların bedenlerle birleşmesi konusundaki ilâhî tasarruf bundan ayrıdır. Çünkü insanın zarurî ihtiyaçları bunu gerektirmektedir.

“Çünkü bu bir hayâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.” Yani süflî varlıklarda tasarrufta bulunup onlara bağlanmak ve onlara meyletmek, rûhânî cevheri hayvânî sıfatların kiriyle pisleten ve onu süflî tabîatlı, ilahî makamdan uzak, dünyâyı seven, Rabbi unutan, Hakk’ın nefretine uğramış bir varlık hâline getiren şeylerdendir. Hidayete, dalâletle gitmek ne *“kötü bir yoldur!”*

Hâfız der ki:

Bu çark-ı âsumanın altında kölesiyim himmet ehlinin
Böyleleri ünvan mansıbından kurtulmuştur hemîn.

Mevlânâ Câmî de şöyle diyor:

Ey Hakk’ın şer’i şerîfinde hâl sâhibi olan kişi
Hak yolun farz ve sünnetlerinden soruyorsun?
Bu yolun ilk sünneti dünyâdan yüz çevirmektir.
Farzı ise Mevlâ’nın kurb mâkamına ermektir.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurur: *“Kıyâmet günü insanların Allah’a en yakın oturacak olanları dünyâda üzüntü ve açlığı en uzun sürenleridir. İnsanlar yataklarda yatarken onlar toprakta yatmışlardır. İşte bütün bunlara kavuşacak olanlar, onların arzu*

ettiklerini arzulayanlardır. Bunları kaybedecek olanlar ise onlara muhalefet edenlerdir. Onlar arpa ekmeği yerler, yırtık elbise giyerler ve dünyâdan sâlimen çıkarlar."[242]

Mevlânâ Celâleddîn şöyle der:

Hakk'a perdeli olan henüz çocuk sayılır
Adam olmak için şek ve şüpheden soyulmalıdır.

Bahtiyar odur ki mücâhede eder nefsiyle
Halka ihsân ederken kavga eder kendisiyle

Nice işler vardır ki zordur başı ve evveli
Sonu kolaylaşır, giderek çetinliği

Bu yolda doğrulup yontulmak gerek
Tâ ki boş bir nefes kalmasın son nefese dek.

Ebû Ali Dekkâk (rh.a.) der ki: Mücâhede ile zâhirini süsleyenin Allah da müşâhede ile bâtınını güzelleştirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Uğrumuzda mücâhede edenleri elbette yollarımıza iletiriz."*** (el-Ankebût, 29/69)

Sülûkün ilk zamanlarında (bidâyet) mücâhede sâhibi olmayan, bu yoldan bir koku bile alamaz.

Ebü'l-Hasan Verrâk şöyle diyor: Ebû Osman mescidinde hâlimizin başlarında en büyük prensibimiz bize "feth" olana kadar başkalarını kendimize tercîh etmek, rızık konusunda herhangi bir hazırlık içinde bulunmamaktı. Bize kötü davrananlardan kendimiz için intikam almaz, bilakis alçak gönüllülük göstererek kendilerinden özür dilerdik. Herhangi birini kalben küçük gördüğümüz zaman bu duygu yok olana kadar ona hizmet eder, iyilikte bulunurduk.

Ebû Hafs diyor ki: Kendi ayıplarını görmeyen bir kişi ne kadar çabuk helak olacaktır! Çünkü masiyetler, küfrün habercisidir.

Ey âbid kişi, kalender-meşreb olanları ayıplama
Çünkü başkalarının günâhı sana yazılmaz korkma!

"Ben iyiyim, sen kötüsün" laflarını bırak, kendine bak!
Herkes ektiğini biçer doğrusu budur el-Hak.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ

وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِى اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ
مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَٓائِكُمْ وَرَبَٓائِبُكُمُ الّٰتِى فِى حُجُورِكُمْ
مِنْ نِسَٓائِكُمُ الّٰتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّۘ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْۘ وَحَلَٓائِلُ اَبْنَٓائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْۙ وَاَنْ تَجْمَعُوا
بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًاۙ ﴿٢٣﴾

23- Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup *(evlerinizde)* bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla *(nikâhlanıp da)* henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

1- "Analarınız" ifâdesi, ne kadar yukarı giderse gitsin ana-baba bir yâhut ikisinden biri tarafından büyük anneleri de içine alır.

2- "Kızlarınız"; sulbünüzden gelen kızlarınız ve ne kadar aşağı giderse gitsin çocuklarınızın kızları,

3- "Kızkardeşleriniz"; ana-baba bir yâhut ikisinden biri tarafından olan üç cihetten kızkardeşleri içine alır.

Analarla ve kız evlatlarla evlenmenin haramlığı, Âdem (a.s.)'dan bugüne kadar geçerlidir. İlâhî dinlerden hiçbirinde bunlarla evlenmek helal olmamıştır. Kızkardeşlerle evlenmeye gelince, bunun Âdem (a.s.) zamânında mübah olduğu nakledilmiştir. Allah Teâlâ bunu ancak zarûret bulunduğu için mübah kılmıştır.

4- "Halalarınız"; hala, yakın olsun uzak olsun babanızı doğuran kadının doğurduğu hanımların tamâmıdır.

5- "Teyzeleriniz"; teyze, yakın olsun uzak olsun annenizi doğuran kadının doğurduğu kadınların tamâmıdır. Yâni ister ana-baba bir, isterse ikisinden biri tarafından olsun halalar, baba ve dedelerin kızkardeşlerini; kezâ teyzeler anne ve büyük annelerin kızkardeşlerini içine alır.

6,7- "Erkek kardeş kızları ve kız kardeş kızları"; ve bunların ne kadar aşağı giderse gitsin çocuklarının kızları.

Allah Teâlâ yedisi nesep cihetinden -ki bunlar yukarda zikredilenlerdir, yedisi de sebep cihetinden olmak üzere toplam on dört sınıf kadınla evlenmeyi haram kılmıştır. Şimdi de sebep cihetinden haram kılınan kadınları saymaya başlıyor:

8,9- "Sizi emziren analarınız, süt bacılarınız"; Nesep açısından analarınız ve kız

kardeşinizle evlenmek haram kılındığı gibi süt analarınız ve süt kız kardeşlerinizle evlenmek de haram kılınmıştır.

Allah süt akrabâlığını neseple eş tutmuş, hattâ süt emziren kadını, süt emenin annesi olarak, beraber süt emdikleri kızı da kız kardeşi olarak adlandırmıştır. Kezâ süt annenin kocası, süt emenin babası; bu kocanın ana-babası, süt emenin büyükanne ve büyükbabası; kocanın kızkardeşi, süt emenin halası; süt emmenin vukûundan önce ve sonra süt annenin kocasının başka bir kadından olan çocukları, süt emenin baba bir kardeş ve kızkardeşleri; süt emzirenin annesi, anneannesi; süt emzirenin kız kardeşi, teyzesi; bu kocasından olan bütün çocukları, süt emenin ana-baba bir kardeşleri; süt annenin başka bir kocadan olan çocukları da süt emenin sâdece ana bir kardeş ve kızkardeşleri olarak isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.)'in şu sözü de bu mânâdadır: *"Nesebden haram olanlar süt emmeden de haram olur."*[243]

Bu hüküm, genelliği geçerli küllî bir hükümdür. Baba bir kardeşin annesi, oğulun ana bir kızkardeşi, oğulun anneannesi, amcanın annesi ve dayının baba bir annesine gelince bunlarla evlenmenin haramlığı nesep açısından değildir ki zarûrî olarak bu hadîsin genel mânâsı sebebi ile süt emmeyle ilgili durumlarda da helal olsun. Bilakis mezkûr kadınlarla evlenmek musâhere, yâni evlilikten kaynaklanan yakınlık açısındandır. Dikkat edilirse birincisi babanın cinsî münâsebette bulunduğu kadındır. İkincisi, babanın cinsî münâsebette bulunduğu kadının kızıdır. Üçüncüsü ise babanın cinsî münâsebette bulunduğu kadının annesidir. Dördüncüsü gerçek (sahîh) dedesinin cinsî münâsebette bulunduğu bir kadındır. Beşincisi ise gerçek olmayan (fâsîd) dedesinin cinsî münâsebette bulunduğu bir kadındır.

10- "Eşlerinizin anaları"; buradaki "eşleriniz" ile kastedilen kendileriyle cinsî temasta bulunulmuş olsun ya da olmasın mutlak olarak nikâhlanan bütün eşlerdir. Ulemânın cumhûru, bu görüştedir. Hz. Peygamber (s.a.)'in, bir kadınla evlenip cinsî temasta bulunmadan boşayan biri hakkında şöyle dediği rivâyet edilmektedir: *"Bu adamın, kadının kızı ile evlenmesinde hiçbir mahzur yoktur. Ancak bu kadının annesiyle evlenmesi helal olmaz."*[244] Anaları ile evlenmenin haramlığı konusunda kendilerine herhangi bir şekilde cinsî münasebette bulunulan kadınlar kendilerine dokunulan, vb. muâmelelere uğratılan kadınlar biraz önce sayılan *"eşleriniz"* lafzının tefsîrinde sayılan kadınlara dahildir. *"Anaları"* ifâdesi ise büyükanneleri içine aldığı gibi süt anneleri de içine alır.

11- "Kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde *(kucaklarınızda)* bulunan üvey kızlarınız" Âyetteki *"duhûl"*ün mânâsı, kadınları gerdeğe girdirmektir ki cinsî münâsebetten kinâyedir. Dokunma ve benzerleri de aynı hükümdedir.

"Rebâib" kelimesi, *"rebîbe"*nin cem'idir. Bu kelimenin müzekkeri olan *"rebîb"* kelimesi, eşinizin başka birinden olan çocuğudur. Üvey evlada bu adın verilmesi, babanın üvey evladını da çoğunlukla kendi çocuğunu terbiye ettiği gibi terbiye etmesinden kaynaklanmaktadır.

İbnü’s-Sikkît (803-859), İnsanın *“hacr”* ve *“hicr”*i elbisesinin uçlarının uyluk kısmında toplandığı yer, yâni kucak olarak tanımlar. *“Kucaklarınızdaki”* ifadesinden maksat, *“terbiyeniz altındaki”* demektir. Bu istiârenin yapılmasının sebebi, çocuğu terbiye eden herkesin onu kucağına oturtmasıdır. Bu yüzden kucak terbiyeden ibârettir.

Ulemânın cumhûruna göre üvey kızın terbiyesinin terbiye edenin kucağında olması onunla evlenmenin haram olmasının şartı değildir. Âyette bu şekilde vasfedilmesi ise çoğunluk durum böyle olduğu içindir. Çünkü kadınlar, büyük çocukları olduğu zaman evlenmezler; küçük çocukları olduğu zaman ise bu çocukların terbiyesinde yardım almak maksadıyla evlenirlerdi. Sözün böyle söylenmesi, terbiye çoğunlukla öyle olduğu içindir. Yoksa şart olma mânâsında değildir. Nitekim ***“Mescidlerde îtikaf vaziyetinde iken kadınlara hiç yaklaşmayın.”*** (el-Bakara, 2/187) âyetinde de durum aynıdır. Çünkü îtikaf esnâsında mescidlerden başka bir yerde kadınlara yaklaşmak da haramdır.

“Eğer onlarla henüz”, daha önce hiç *“birleşmemişseniz”* üvey kızlarınızın annelerinden ayrıldığınız yâhut öldükleri zaman *“kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur.”*

12- “Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri” *“Kendi sulbünüzden.”* ifâdesi torunları ve süt çocukları değil, evlatlıkları hükmün dışına çıkarmak içindir. Çünkü torunlarla süt çocukları ne kadar aşağı inerlerse insinler kendi sulbünden gelen çocuklar hükmündedir. Dolayısıyla evlatlık hanımından ayrıldığı zaman evlâtlık edinenin onunla evlenmesi câizdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) evlatlık edinip “oğlum” diye çağırdığı Zeyd b. Harise (r.a.), halası Ümeyme binti Abdülmuttalib’in kızı Zeyneb binti Cahş Esediyye (r.anhâ)’den ayrılınca onunla evlenmişti. O vakitler evlatlık esas çocuk mesâbesinde olduğundan müşrikler bu evlilik yüzünden kendisini ayıpladılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ: ***“Muhammed erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir.”*** (el-Ahzâb, 33/40) ve ***“O, evlatlıklarınızı da oğullarınız kılmadı.”*** (el-Ahzâb, 33/4) âyetlerini indirdi.

Zevce, kocasına helal olduğu için yâhut kocasının yerine geldiği için âyette *“halîle”* olarak adlandırılmıştır. Karı kocadan herbiri diğerinin kuşağını çözdüğü için kadına *“halîle”* dendiği de söylenmektedir. Oğullarınızın zinâ ettiği, dokunduğu ve benzeri muâmelelerde bulunduğu kadınlar da oğulların eşleriyle aynı hükme dâhildir.

13- “Ve iki kız kardeşi birden almanız da”; yâni, cariye olarak birarada almanız değil, ama eş olarak iki kız kardeşi birden almanız da haram kılındı. Ancak câriye olarak alıp her ikisiyle de cinsî münasebette bulunmaksa sonuçta aynı şey olduğu için delâlet yoluyla yukarıdaki hükme girer. *“Ancak geçen geçmiştir.”* Yâni, öncekilerden muâhaze edilmeyeceksiniz.

“Size haram kılındı.” Haram olmasından maksat onlarla evlenmektir. Çünkü birşeyin haram kılınmasından örfen anlaşılan şey ondan elde edilmek istenen gâyedir. Dolayısıyla kadınların haram kılınmasından onlarla evlenmenin haram kılındığı anlaşılır. Nitekim şarabın haram kılınmasından şarap içmenin, domuz etinin haram kılınmasından da domuz eti yemenin haram kılındığı anlaşılır.

Allah, câhiliyye devrinde bunu yapanları *"çok bağışlayıcı"* ve İslâm devrinde günahlarından tevbe ederek Rabbinin emirlerine itâat edenlere de *"çok merhametlidir."*

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ
مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً
وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

24- *(Harp esiri olarak)* sâhip olduğunuz câriyeler müstesnâ, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zinâ etmemek üzere mallarınızla *(mehirlerini vererek)* istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra *(bir miktar indirim için)* karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

14- Şâyet evli iseler harp esîri olarak *"sâhip olduğunuz"* diyâr-ı küfürde kocaları bulunan *"câriyeler müstesnâ"* kadınlar hariç, -ki bunlar müslüman gâzîlere helaldirler- *"evli kadınlar da size haram kılındı."* Âyetteki *"muhsanât"*tan maksat, evli kadınlardır. Evlilik, kocaları ve velîleri onları harama düşmekten koruduğu, yâni iffet sâhibi kıldığı için bu isim verilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de ihsân (sad harfiyle) kelimesi dört mânâda kullanılmıştır: Birincisi; bu âyette olduğu gibi *"evlenmek"* mânâsınadır. İkincisi, yine bu âyetteki *"nâmuslu olmak ve zinâ etmemek üzere"* ifâdesinde olduğu gibi *"iffet"* mânâsınadır. Üçüncüsü ***"... hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse."*** (en-Nisâ, 4/25) âyetinde olduğu gibi *"hür olma"* mânâsına. Dördüncü ise yine aynı âyette *"müslüman olma"* mânâsınadır.

Necmeddin Kübrâ (k.s.) şöyle diyor: Allah Teâlâ, çocukları iffetli yetiştirmek, nesebin sıhhati, erkeklerin namusunu başkalarının yatağına ortak olma âdîliğinden uzak tutmak ve himmeti yüceltmek maksadıyla evli kadınlarla evlenmeyi haram kılmıştır. Çünkü Allah yüce davranışları sever ve bayağı olanlara buğz eder. (Harp esîri olarak) *"sâhip olduklarınız müstesnâ";* yâni, kâfir kocalarına güç kullanıp galebe çalarak, kocalarının bunlara vaki yatak ortaklığından ve çocuklarının nesebi bozulup karışmaktan kurtararak ele geçirdiğiniz kadınlar müstesna. Nesebin karışma tehlikesini ortadan kaldırmak içindir ki şerîat bu kadınlarla birleşmeden önce bir hayızla temizlenmelerini vâcib kılmıştır.

"Allah'ın size emri budur." Allah Teâlâ bütün bu ondört grup kadının size haram

olmasını iyice yazmış ve kesin bir farz kılmıştır.

"Bunlardan başkasını"; ki bunlarla yukarıda sayılan haram kılınmış kadınlara işâret edilmektedir.

Bu umûmî hüküm sünnetle tahsîs edilerek âyette geçmeyen süt emmeyle ilgili diğer evlenilmesi haram olan kadınlar ve bir kadınla halasını ve teyzesini beraber almak gibi, âyette zikrolunan kadınlarla aynı mânâyı taşıyan kadınlarla evlenmenin haramlığı sünnetle belirlenmiştir.

"Nâmuslu olmak"; Buradaki "ihsan" (sad harfiyle), iffetli olma ve nefsi, kınanıp cezâ görmeyi gerektirecek davranışlardan koruma mânâsınadır.

"Ve zînâ etmemek üzere"; Buradaki *"müsâfihîn"* kelimesinin masdarı olan *"sifâh",* zinâ ve fuhuş anlamındadır. Bu kelime aslında *"sefh"* kökünden olup mânâsı, meniyi akıtmak demektir. Zinânın maksadı, meni akıtmak olduğu içindir ki zinâya *"sifâh"* adı verilmiştir.

"Mallarınızla"; mehirlerini vererek *"istemeniz size helâl kılındı."* Hasılı, âyetin mânâsı şöyledir: Hem dîninizi hem de dünyânızı kaybetmemek için malınızı zinâda zâyi etmeyin bilakis kadınlarla evlenin ki bu sizin için daha hayırlıdır. Âyette malın zikredilmesi, mal olmayan varlıkların mehir olamayacağını; yine az mikardaki malın da mehir olmaya yetmeyeceğini göstermektedir. Çünkü dirhem vb. az şeye mal denmez. Bize (Hanefîlere) göre mehir on dirhemden aşağı olamaz. Hz. Peygamber (s.a.): *"On dirhemden daha az mehir yoktur."*[245] buyurmaktadır.

"Onlardan faydalanmanıza"; yâni, kadınlardan sahîh bir nikahla yararlandığınız cinsî münâsebet, halvet-i sahîha vb. şeylere *"karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin."* Çünkü mehir kadından faydalanmanın karşılığıdır.

"Mehir kesiminden" yani kadına, hakkı olarak belirlenen miktardan *"sonra"* nikahdan sonra kocanın mehri artırması, kadının da azaltması veya tamâmen kocasına bağışlaması konusunda *"karşılıklı anlaşmanızda size bir günah yoktur."*

"Şüphesiz Allah", kulların çıkarlarını bilendir, *"ilim ve hikmet sâhibidir";* kullarına teşrî ettiği hükümleri yerli yerince yapandır. Bu sebepledir ki sizin durumunuz için de en uygun hükümleri teşrî etmektedir.

Biz Hanefîlere göre mahrem yani kendisi ile evlenilmesi haram olan; nesep, musâhere (evlilik sebebiyle meydana gelen akrabalık) ve süt emme yolu ile ebediyyen haram kılınmış olan kişidir. Nikahsız, haram bir birleşme bile haramlığa sebebiyet verir. Amca ve dayı çocuğu ile evlenmek evlilik yasaklarının dışındadır. Eşin kız kardeşi, hala ve teyzesi ile evlenmek (aynı anda aynı kişiyle evli olmamak şartıyla) musâhere sebebiyle olan evlilik yasaklarının dışındadır. Ancak kendisi ile zinâ edilen kadının annesi, kızı, zinâ eden erkeğin babası ve oğlu da haram olanlara dâhildir.

Mahremle ilgili hükümler: Kendileriyle evlenmek haramdır. Onlara bakmak, onlarla tek başına yalnız kalmak ve sefere çıkmak câizdir. Ancak süt yoluyla mahrem olanlar

hariç, çünkü süt emme yolu ile mahrem olanlarla ve evlilik sebebiyle mahrem olan genç kadınlarla yalnız kalmak mekruhtur.

İnsanın mahremiyle evlenmesi ebedî olarak haramdır. Diğerleri ise öyle değildir. Meselâ, kendisiyle *"liân"* yapılan bir kadın kocasının yalan söylediğini îtiraf etmesiyle ya da şâhitlik etmek için yeterli vasıfları taşımaktan uzak bulunmasıyla helâl olur. Mecûsî bir kadın müslüman, yahudî yâhut hristiyan olmakla helal olur. Üç talakla boşanmış bir kadın, ikinci bir erkekle evlenerek daha sonra ondan da boşanıp iddetini tamamladığında eski kocasına helal olur. Evli bir kadın kocası tarafından boşanıp iddetini tamamlamak sûretiyle başkasına helal olur. Ölen kocasından iddet bekleyen bir kadın iddetini tamamlamakla helal olur. Yine aynı şekilde kendisine bakmanın, kendisiyle yalnız kalmanın ve sefere çıkmanın câiz oluşu husûsunda kimse mahremle beraber değildir. Bu üç hususda koca mahremle berâberdir. Kadının kölesi ise îtimada şâyan görüşe göre yabancı bir adam gibidir. Güvenilir kadınlar ise sefer konusunda kadının mahremi ya da kocası yerine geçmez.

Neseben mahrem olan kişiye hâs hükümler şunlardır:

1- Mahremi kendi kölesi ise azâd olur. Bu, sâdece usûl ve furû'u ile ilgili değil, bütün mahremleriyle ilgilidir.

2- Mahremi çalışmaktan aciz ve fakir ise kendisi de zengin ise nafakasını temin etmesi vâcib olur. Bu iki durum en yakın akraba (rahîm) için sözkonusudur. Dolayısıyla amcaoğlu ve erkek süt kardeşin azâd edilmesi ve nafakasının temini gerekmez.

3- İnsan, mahremini(n cenâzesini) yıkayabilir.

4- Küçük çocuk ile mahremini on mesele hariç satma veya hibe yoluyla ayırmak câiz değildir.

5- Mahremiyet hibeden dönmeye mânidir.

Mahremler arasında sâdece usûl[246] **ile furûa**[247] **mahsûs bâzı hükümler vardır.** Bunlar:

1- Usûl ve furûndan biri diğerinin malını çaldığında el kesme cezâsı uygulanmaz.

2- Biri diğeri için hüküm veremez ve şâhitlik yapamaz.

3- Birinin zinâ yoluyla da olsa cinsî münâsebette bulunduğu kadın ötekine haram olur.

4- Birinin sâdece akid yoluyla nikahlandığı kadın ötekine haram olur.

5- Akrabaya yapılan vasiyete dâhil değildirler.

Sâdece usûle ait bazı hükümler vardır. Bunlar:

1- Bir müslümanın harbî olan usûlünü ancak kendini müdâfaa için öldürmesi câizdir. Geri dönmesinden korktuğu taktirde kendisi öldürmeyip, başka bir müslümanın

öldürmesi için sıkıştırır. Usûl ise harbî olan furûunu mahremi olarak öldürebilir.

2- Usûlden biri furûdan birini öldürdüğünden dolayı kısâsen öldürülmez, furûdan biri usûlden birini öldürürse kısâsen öldürülür.

3- Usûl, furûa zinâ suçu isnad ettiğinde had cezâsı uygulanmaz. Furû, usûle zinâ suçu isnâd edince uygulanır.

4- Usûlün izni olmadan furûun yola çıkması câiz değildir. Usûl ise furûun izni olmadan yola çıkabilir.

5- Usûl furûun câriyesinden olan çocuğun furûun çocuğu olduğunu iddia etse çocuğun nesebi sahih olur. Baba olmadığı zaman babanın babası olan dede, baba gibidir. Oysa furû usûlün câriyesinden olan çocuğun usûle âit olduğunu iddiâ etse çocuğun nesebi ancak usûlün tasdîki ile sahih olur.

6- Usûl, furûun izni olmadan cihâda katılabilirken, furûun usûlün izni olmadan cihada katılması câiz değildir.

7- Yolun tehlikeli olması durumunda furû, usûlün izni olmadan yola çıkamaz. Yolun tehlikesiz olması durumunda da furûun henüz reşid olmamış sakalı çıkmamışsa yine izinsiz yola çıkamaz. Reşid olmuş sakalı çıkmışsa yola çıkabilir, yoksa çıkamaz.

8- Ebeveyninden biri onun namaz kıldığını bilmeden çağırırsa namazı bozup gitmesi gerekir. Dedelerle ninelerin çağırması durumundaki hükme rastlamadım, ama o da aynı hükümde olmalıdır.

9- Ebeveyni hizmetine muhtaç olan ve hacca gitmesini iyi karşılamayan bir kimsenin onların izni olmadan haccetmesi mekruhtur.

10- Usûlün furûu te'dib etmesi câizdir. Zâhir olan bu cevâzın sâdece babaya mahsus olmamasıdır. Anneler, dedeler ve nineler de aynı hükümdedir.

11- Furû müslümanlık konusunda usûle tâbidir.

12- Usûl, furûun borcundan dolayı hapsedilemez. Dedeler ile nineler de aynı hükümdedir.

13- İffeti korumanın vâcibliği erkek usûle mahsustur.

Baba ve baba tarafından dedeye mahsus hükümler:

1- Mala velî olabilirler. Annenin, küçük çocuğun malında koruma ve çocuğun zarûrî ihtiyaçlarını satın alma dışında velâyeti sözkonusu değildir.

2- Akdin her iki tarafını da teşkîl edebilirler. Baba, kendi malını oğlunun adına yine oğluna satar veya onun malını alırsa "gabn-ı fâhiş", yâni aşırı ve belirgin bir aldanma olmadığı müddetçe tek bir sözle akid gerçekleşmiş olur.

3- Bülûğdan önce sâdece baba ve baba tarafından dedesi tarafından evlendirilenlerin bülûğ muhayyerliği; Bülûğdan önce sâdece baba veya dedenin birşey tecvîz etmesinde çocuk için bülûğdan kaynaklanan yâni bülûğa erdiklerinde dilerlerse hâkime başvurup yapılan evliliğe îtiraz hakları yoktur. Evlendirme velâyeti sâdece bu ikisine mahsus değildir. İster asabeden, ister zevi'l-erhâmdan olsun bütün velîlerin çocuğu evlendirme

hakkı vardır. (Ancak çocuk bülûğa erince, bunlar tarafından yapılan evliliğe itiraz edebilir.) Yine ölenin velîsi olarak cenaze namazı kıldırmak sâdece bu ikisine mahsus değildir.

El-Mültekat isimli kitabın nikah bölümünde şöyle denilir: Hoca, babasının izniyle çocuğu dövse, çocuk da bu dayaktan dolayı ölse, hoca diyet ödemez. Ancak dövülmeyecek şekilde şiddetle döver, çocuk da ölürse diyet öder. Eğer çocuğu annesinin izniyle döver, çocuk da bu dayaktan dolayı ölürse diyet öder.

Dede de baba olmadığı taktirde on iki mesele hariç baba gibidir.

Neseble ilgili on iki hüküm vardır:

1- Malını mîras olarak bırakmak,

2- Velâyet,

3- Baskı altında vasiyyetinin sahih olmaması,

4- Ölüm hastalığı esnasında borç kabullenmek de öncekine tâbîdir, yâni sahîh değildir:

5- Diyeti üstlenme,

6- Evlendirme velâyeti,

7- Ölüyü yıkama velâyeti,

8- Cenâze namazını kıldırma velâyeti,

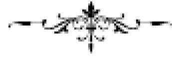
9- Mal velâyeti,

10- Hidâne (terbiye etme) velâyeti,

11- Had uygulanmasını talep etme,

12- Kısâsı sâkıt olması.

Bütün bilgiler *el-Eşbâh ve'n-Nazâir* isimli kitaptan alınmıştır. Açıkça görüldüğü üzere birçok faydası olduğundan ve konuya da uygun düştüğünden burada naklettim.

---

[242]. *Aclûnî*, I, 287

[243]. *Buhârî*, Nikah 20; *Müslim*, Radâ' 2

[244]. *İbn Kesîr,* I, 471

[245]. *İbn Hacer,* Bülûğu'l-Merâm, s. 224

[246]. Usûl: Bir insanın anası, babası, ninesi, dedesi... gibi yukarı doğru soy hısımları.

[247]. Furû': Bir insanın oğlu, kızı, torunları, bunların çocukları... gibi aşağı doğru soy hısımları.

CÂRİYELERLE EVLENMEK

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ
مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ ۜ
بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ
بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَٓا
اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ
الْعَذَابِ ۜ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۜ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۜ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۚ ﴿٢٥﴾

25- İçinizden, îmanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan îmanlı genç kızlarınız *(sayılan)* câriyelerinizden alsın. Allah sizin îmânınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz *(insanlık bakımından aranızda fark yoktur)*. Öyle ise iffetli yaşamaları, zinâ etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sâhiplerinin izni ile onları *(câriyeleri)* nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezâsının yarısı *(uygulanır)*. Bu *(câriye ile evlenme izni)*, içinizden günâha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"İçinizden, îmânlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse", âyetteki "gücü yetmeyen", maddi imkanı bulamayan demektir. Nitekim bir kimse "Hacca gücüm yetmiyor." der. Bunun mânâsı, haccetmek için maddî imkan bulamıyorum demektir. Âyetteki *"tavl"*, kudret demektir.

*"Muhsanât"*tan maksat ise, cariyelere karşılık kullanılmasından anlaşıldığına göre hür kadınlardır. Çünkü bunların hürriyetleri, kendilerini kölelik, hakirlik vb. kusur ve noksanlık sıfatlarından korumaktadır. Buna göre mânâ şöyledir:

"Hür bir kadınla, yani hür ve müslüman bir kadınla evlenmek için maddi imkân bulamayan kimse," *"ellerinizin altında bulunan"* köle nev'inden *"îmanlı genç kızlarınız"* sayılan kadın veya câriyelerinizden *"alsın",* nikahlasın.

Aslında *"fetât"* genç kız, *"fetâ"* ise delikanlı demektir. Yaşça büyük bile olsa câriyeye "genç kız", köleye de "delikanlı" denir. Çünkü bunlar köle oldukları için büyüklerde kullanılan saygı ifadeleri bunlarda kullanılmaz, bunlara küçükler gibi muâmele edilir.

"Allah sizin îmânınızı daha iyi bilir." Bu ifâde erkekleri câriye nikahlamaya alıştırıp

hazırlamak, câriye almakta çekingen davranmalarını yok etmek içindir. Yâni, Allah sizinle câriyeleriniz arasındaki îman üstünlüğünü çok iyi bilmektedir. Belki bir cariyenin îmânı, hür bir kadınınkinden daha üstün olabilir. Yine bir kadının îmânı da erkeğin îmânından daha üstün olabilir. Şu halde mü'min haseb ve nesebe göre değil, ancak îmân ve İslâm'a göre üstünlük ve rüçhân talebinde olmalıdır.

"Hep aynı köktensiniz." Siz de köle ve câriyeleriniz de aynı neseptensiniz. Nesebiniz, Âdem'dendir. Dîniniz ise İslâm'dır. Nitekim.

Birbirine denktir bütün insanlar sûretâ
Babaları Âdem'dir, anaları ise Havvâ

Hem sizinle köleleriniz arasında îmân kardeşliği, aynı dinden olma durumu da vardır. Hiçbir hürün hiçbir köleye karşı, dînî kıdem ve îmân dışında üstünlüğü yoktur.

"Öyle ise iffetli yaşamaları,"; yâni, zinâdan korunup iffetli olmaları hâlinde *"zinâ etmemeleri"* yâni, açıkça zinâ etmemeleri hâlinde. *"ve gizli dost da tutmamaları şartıyla."* Âyetteki *"ahdân"* kelimesi, *"hadn"* kelimesinin çoğulu olup "gizli dost" demektir. Çoğul olması, herbirinin gizli bir dostu olması mânâsınadır. Yoksa bir kadının çok sayıda gizli dostları olmaması mânâsına değildir. Yâni, "hem açıktan açığa, hem de gizlice zinâ etmemeleri şartıyla" demektir.

Câhiliye devrinde cariyelerin zinâsı iki türlüydü: İlki *"sifâh"*dır ki bu, câriyenin kendisini arzulayanlarla para karşılığı yaptığı zinâ idi. Diğeri *"muhâdene"*dir ki bu da câriyenin hususî olarak dostuyla yaptığı zinâ idi. Birincisi açıktan açığa ikincisi ise gizlice yapılırdı. Gizli dostu olan câriyeye zinâ ediyor gözüyle bakmazlardı. Bu sebeple Allah, iki tür zinâyı da ayrı ayrı zikredip ikisinin de haramlığına hükmetmiştir.

"Ve sâhiplerinin izniyle onları nikahlayıp alın." Câriye ile hür arasında aslında bir fark bulunmadığına vâkıf olduğunuza göre câriyeleri sâhiplerinin izniyle nikahlayın. Onlara tepeden bakmayın.

Câriye sahiplerinin akde bizzat taraf olmalarının değil de izin vermelerinin şart kılınması, câriyelerin bu nikah akdini bizzat kendilerinin yapabileceğini göstermektedir.

"Mehirlerini de güzelce verin"; Yâni, câriyelerin mehirlerini, kendilerini oyalamadan, zarara uğratmadan, kendinize bağışlamaya zorlayıp mecbur bırakmadan ödeyin.

"Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa"; yâni, zinâ ederlerse *"onlara"* şer'an bâkire ve *"hür kadınların cezâsının";* yüz sopadan ibâret olan haddin *"yarısı"* uygulanır ki bu elli sopadır. Nitekim evlenmeden önce de bu miktardaydı. Maksat evlenince hür kadınlara uygulanan cezâ değiştiği gibi câriyelere uygulanan cezânın evlilikle değişmediğini beyân etmektir. Câriyeler için recm de sözkonusu değildir. Çünkü recm yarıya bölünemez. Fakihler, kölenin haddini de câriyeninkine kıyasen belirlemişlerdir. İkisini birleştiren özellik, köleliktir. Evlilik ise bülûğla birlikte akıl, özgürlük, sahih bir nikahla cinsî münâsebet ve -İmam Şâfiî'nin karşı çıkmasına rağmen-müslüman olmaktan ibârettir.

"Bu"; hür kadın alacak imkanı olmadığında cariyelerle evlenmek, *"içinizden zinâya düşmekten korkanlar içindir." "Anet"* kelimesi, aslında zorlama sonucu kemiğin kırılmasıdır. En çirkin durumlara uygun düştüğünden en büyük zarar ve meşakkatlerin hepsi için istiâre olarak kullanılmıştır. Zinâya da bu ismin verilmesi, dünyâda had ve âhirette azap ile meşakkate sebep olduğundandır.

İffetli yaşayıp nefsinizi ma'siyetlerden el çektirerek câriyelerle evlenmemeye *"sabretmeniz ise"* her ne kadar geride buna ruhsat veren ifadeler geçtiyse de- *"sizin için"* câriyelerle evlenmekten çok *"daha hayırlıdır."* Çünkü böyle bir evlilikten doğacak çocuk için kölelik îmâsı vardır. Ayrıca sâhibinin câriyede hakkı vardır.

Dolayısıyla câriye kocasına, hür kadınların kocalarına âit oldukları kadar katıksız bir şekilde âit olamayacaktır. Sahibi câriyeyi hem seferde hem de hazarda hizmetinde kullanabilir, şehirliye ve köylüye satabilir. Böyle bir durumda ise kocanın ve çocukların hâli, düşünülemeyecek kadar perişan olacaktır. Yine cariye, işinin zebûnu olacak, herşey için kullanılacak ve koşuşturup duracaktır ki bütün bunlar, kendisini nikahlayan adama da sîrâyet eden bir zillet ve aşağılanma unsuru olacaktır. Mü'minlere yaraşan ise izzettir. Câriyenin mehri sâhibine âittir. Câriye kendi mehrinden yararlanamaz, kocasına da hibe edemez. Dolayısıyla evin işleri düzgün yürümez. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *"Hür kadınlar evin salâhı, câriyeler ise helâki demektir."*[248]

"Allah" sabredemeyenleri *"çok bağışlayıcı",* ruhsat verip genişlik tanıyarak *"esirgeyicidir."*

Hür bir kadınla evlenme güç ve imkânına sâhip birinin câriye ile evlenmesi **İmam Şâfiî**'ye göre helal olmaz. **Hanefîlere** göre ise adamın nikâhı altında hür bir kadın olmadığı müddetçe helaldir. İşin özü şudur:

İmam Şâfiî âyetin zâhiri ile amel ederek câriyelerin ancak üç şartla nikahlanabileceğini söylüyor ki bu şartların ikisi erkekte aranır. Bunlar, hür kadınla evlenmeye gücü yetmeme ve zinâya düşme korkusudur. Üçüncü şart nikahlananda aranmaktadır ki câriyenin mü'min olması, kâfir ve ehl-i kitâb olmamasıdır.

Ebû Hanife'ye göre ise bunlardan hiçbiri şart değildir. O, "hür kadınla evlenememe"yi, hür bir kadın almaya mâlî durumunun müsâit olmamasına ve nikâhı altında hür bir kadın bulunmasından dolayı, bir diğer hür kadınla yatağa girememe mânâsına hamletmiştir. O zâman, cariye ile evlenmek caizdir. Ebû Hanîfe nikâhı cinsî münâsebet mânâsına; "mü'min câriyelerinizden" ifâdesini de efdaliyete hamletmiştir. Yâni, mü'min bir câriye ile evlenmek kitabî bir kadınla evlenmekten daha fazîletlidir. Böylece Ebû Hanîfe, âyetteki emri, mendûbluk mânâsına almış ve şart olmamasına rağmen hür kadınların âyette bu özellikle, yâni mü'min olarak vasfedilmelerini bir delil olarak getirmiştir.

*Et-Teysîr'*in müellifi şöyle diyor: *"Mü'min câriyelerinizden"* ifâdesine gelince bunda mü'min câriyelerle evlenmenin mübah kılındığı mânâsı vardır, yoksa ehl-i kitâbdan olan câriyelerle evlenmenin haram kılınması mânâsı yoktur. Bu bakımdan zengin de, fakir de ister mü'min olsun, ister yahûdi, ister hristiyan olsun, cariye

nikahlayabilir.

Evlenme, peygamberlerin sünnetlerinden ve ihlaslı insanların tuttuğu yollardandır. Şu kadar var ki evlenmenin hükmü insanların durumuna göre farklılık arzeder. Şöyle ki evlenme, karşı cinse aşırı istek duyan birine göre vâcib, mûtedil birine göre müstehab; cinsî münâsebetten ve hanımının nafakasını te'min etmekten âciz birine göre ise mekrûhtur.

Şir'atü'l-İslâm adlı eserde ve bu eserin şerhinde şöyle denilmektedir: Evlilik için dindar kadın tercih edilir. Çünkü sâliha bir kadın, en hayırlı dünyâ nîmetidir. Zira böyle bir kadın sayesinde kişinin kalbi, ev idâresi, yemek pişirme, silip süpürme, ortalığı düzenleme, kap kacağı temizleme ve maîşetle ilgili şartları hazırlama gibi külfetlerden kurtulmuş olur. İnsanda cinsî arzu olmasaydı evinde tek başına yaşaması zorlaşırdı. Çünkü adam, ev işlerinin tamâmını üstlenmiş olsaydı, vaktinin çoğu zâyi olur, ilim ve amele vakit ayıramazdı. İşte evini ıslah eden sâliha bir kadın bu din konusunda eşine yardımcı olur. Bütün bu görevlerin yerine getirilmemesi ise kalbi meşgûl eder, karıştırır ve hayatı çekilmez hâle getirir. Bu sebepledir ki **Ebû Süleyman Dârânî** (k.s.) şöyle demiştir: "Sâliha bir zevce, dünyâdan değildir. Çünkü o sana âhirete hazırlanman için imkan bahşetmektedir."

Şeyh Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Âbid, itâatkâr ve güzel kadın
Fakir adamı pâdişah gibi eder zengin
Çok sevindirir sefere çıkmak hanımı
Çirkin ve kötü huylu olan adamı

Bazıları bâkire ile evlenmeyi tercih etmişler ve şöyle bir mülâhaza ileri sürmüşler: "Bâkire tamamıyla sana aittir. Dul bir kadına gelince eğer çocuğu yoksa yarısı senindir. Çocuğu varsa tamamen başkasınındır. Senin ekmeğini yer, başkasını sever."

Hâsılı, cariyelerle evlenmek ruhsat, böyle bir evlilik yapmamak için sabretmek ise azîmettir. Azîmetin evlâ olduğunda şüphe yoktur. Çünkü kul, sabır sâyesinde yüksek derecelere yükselir. Şöyle bir haber vârid olmuştur:

"Kıyâmet günü dünyâdakilerin en fazla şükredeni getirilir ve Allah Teâlâ ona, şükredenlerin sevâbını ihsân eder. Sonra dünyâdakilerin en sabırlısı getirilir ve ona "Sana da şükredenlerin sevâbını verelim mi?" denince: "Evet, ya Rab" der. Bunun üzerine Allah ona: "Hayır, hayır! Sana nîmet verdim şükrettin, belâ verdim sabrettin. Senin mükâfâtını iki kat vereceğim." buyurur ve şükredenlere verdiğinin iki katı mükâfât ihsân eder."[249]

Kul bir müddet nefsin arzularına sabrederek, birşeye nâil olup elde ettikten sonra da Allah'ın bol nimetlerine şükrederek hem sabrın hem de şükrün fazîletine sâhip olabilir.

Allah Teâlâ cümlemize sabrın ve şükrün hakîkatlerine ermeyi nasîb eylesin.

Hakkın nîmetlerini say ve şükreyle O'na
Her ne kadar imkân yoksa da sayılmasına
Şükür nîmeti artırır ve anahtarıdır hazînenin
Hazîneyi istersen anahtarı bulundur altında elinin

Sabırla ilgili olarak da şöyle denmiştir:

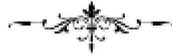
Dünyâ bağına bağlanıp kaldın
Sabreyle ki sabır anahtarıdır her sıkıntının
Ey Hâfız gece gündüz sabreyle meşakkate
Bu sabır sayesinde kavuşursun iyi bir âkıbete.

Allah'ın kullarına rahmeti, anlatılamayacak kadar geniştir. *"Allah çok bağışlayan, esirgeyendir."* Geçmiş reşâd ehlinin ve selef-i sâlihînin yollarına, sonrakiler de tâbi olsunlar ve muradlarına ersinler diye beyân etmesi de bu rahmet cümlesindendir.

Hz. Peygamber (s.a.): *"Ey affı kerîm!"* deyince Cibrîl (a.s.): "Affi kerîm ne demektir, biliyor musun? Affi kerîm demek, rahmetiyle günahları affeden sonra da bu günahları keremiyle sevaba çeviren" demektir." demiştir.[250]

Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle der:

Tevbe edin, Allah kabûl eder tevbeyi
Hakkın emrini tutun; o emirdir en iyi
Günahlarını tebdîl eyler Hak,
Seyyiâtın hasenâta dönüşür bak.

---

[248]. *Aclûnî*, I, 424; *Münâvî*, III, 410
[249]. *Irakî*, Muğnî, IV, 136
[250]. *Irâkî*, Muğnî, IV, 148; *Zebîdî*, İthâf, IX, 177